ఓం

ప్రస్తావన

ఓమ్ నమః ప్రణవార్థాయ శుద్ధజ్ఞానైకమూర్తయే । నిర్మలాయ ప్రశాన్తాయ దక్షిణామూర్తయే నమః

శ్రీమన్మహాదేవుని కాలచక్రమునం దొక మానవ సంవత్సరము గతించినది. అనంతమైన కాల చక్రసంభ్రమణమున కాద్యంతములు మహాదేవుని మాయాలీలలందు గోచరములగుచుండును. బ్రహ్మాండభాండ సంభృతములైన ఖగోళములందు భూతజాలములు మహాదేవుని దివ్యమహిమను బోధించుచున్నవి. ఆదిత్యమండలములు- తారాగణములు- గ్రహరాసులు - దివ్యస్వరూపములు-దురవగాహమైన మహాదేవుని పరమార్థస్వరూపమును బోధించుచున్నవి. లీలాసూత్రధారుని మహానాటక ప్రదర్శనమున కాద్యంతములు కనుపట్టవు. మహాప్రవృత్తి యంతయును కాలచక్రమునం దనవరతము సంభ్రమణము చేయుచున్నది. జీవజాలములు జ్ఞానానందమును బొంది యాత్మానందము ననుభవించుటకు దాల్చిన భౌతికస్వరూపములను తలంచునపుడు విభ్రమము గలుగుచుండును. ఆకాశతత్త్వము పృథ్వీతత్త్వముగఁ బరిణమించుటయును, పృథ్వీతత్త్వమునం దాకాశతత్త్వము ప్రభవించుటయును విచిత్రరచనలు. ఈ విచిత్రరచనయందు గలిగిన స్వరూపములకును గలుగనున్న స్వరూపములకును నాద్యంతములు పరబ్రహ్మస్వరూపమునందు గోచరంబులు. గోళములు భస్మములయినవి. మహాసముద్రములు మహానగములుగ మారినవి. దారుణారణ్యములు ఖనిజములైనవి. భూఖండములు సముద్రములైనవి. జీవసమూహములు ఖండాంతరములైనవి. ఈమహాపథమునం దనంతనామరూపములను దాల్చుచు జీవము స్వకర్మబద్ధమై సంచారమును జేయుచున్నవిధమును జీవస్వరూపములు విశదముచేయుచున్నవి. అనంతములైన జీవజాతులు పుట్టి గిట్టినవి. ప్రపంచావృతములైన భూధరములు-జలచరములు-భూచరములు-ఖేచరములు-మానవవంశములు మన్వంతరక్రమమును విశదముచేయుచున్నవి. ఏకేంద్రియవిశిష్టమైన జీవకణమునందును, దశేంద్రియవిశిష్టమైన నరునియందును, సర్వేంద్రియవిశిష్టుడైన నారాయణునియందును, అనంతమైన జీవప్రవాహము గోచరంబగుచున్నది. ఒకప్రదేశమునం దొక కాలమునం దొక పాత్రమునందు విశ్వప్రకరణ మంతయును పండితులకు గోచరంబగుచు జ్ఞానోపదేశమును జేయుచుండును. స్వాభిమానపరాయణులకు విశ్వప్రకరణమునందు స్వప్రయోజనములు మాత్రమే గోచరం బగుచుండును. దారుణసంగ్రామములు గలిగినవి. మహాసామ్రాజ్యములు నశించినవి. జాతులు గతించినవి. ప్రళయములు సంప్రాప్తములైనవి. కలిపురుషనాటకము యథాప్రకారము సాగుచున్నది. ఈ నాటకరంగమునందు యుగముల ప్రదర్శనము వలె సంవత్సరవృత్తాంతరూపప్రదర్శనమును మానవకోటికి జ్ఞానోదయమును జేయుటకు జాలియున్నను జ్ఞానోదయము మాత్రము గలుగకున్నది. ఐరోపాసంగ్రామము ప్రపంచస్థితిని తారుమారుచేసినను శాంతిస్థాపనమునకు సాధనభూతము గాజాలని విధమును గతసంవత్సరవృత్తాంతము విశదముచేయుచున్నది. మహాసంగ్రామము పేరునకు ముగిసినను యూరపురాజ్యముల కాత్మశాంతి గలుగలేదు. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాధికారులకు సామ్రాజ్యవిస్తరణాభిలాషము తఱుగలేదు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు ఐర్లాండు ఈజిప్టులపట్లను సానుభూతినిఁ జూపినను భరతఖండముపట్ల నిర్బంధవిధానము నవలంబించుచున్న విధమును దుర్మతిసంవత్సరవృత్తాంతము విస్పష్టము చేయుచున్నది.

ప్రపంచ నాటకము

ప్రభవాదిసంవత్సరములం దరిష్టదాయకములుగ గణుతింపబడెడి ఇకారాన్త వర్షసప్తకమునందు దుర్మతి గతించినది. దుందుభి ప్రారంభమైనది. ఈ వర్షసప్తకమునందుఁ గాళయుక్తికి రాజు శుక్రుఁడు. సిద్ధార్థి కధి[illegible] కుజుఁడు. రౌద్రి కధిపుఁడు రవి. దుర్మతికి కేలిక శని. దుం[illegible] కధీశుఁడు బుధుఁడు. ఇకారాంతసప్తకమునం దైద[illegible]లు, [illegible]దరిత ఫలమును దైవజ్ఞులిటులు నిర్దేశించిరి:—

దుందుభిసంవత్సరమునకు రాజుబుధుడు, ఫలము:—
రాజకోపము దుఃఖము మధ్యవృష్టి
అపరసస్యవృద్ధి. సైన్యాధిపతిఫలము:—
వాతాహతవర్షము సస్యఫలసమృద్ధి
లోకపీడ; అర్ఘాధిపతిఫలము:—అర్ఘాభివృద్ధి సస్యాభివృద్ధి మంచివానలు; మైవర్ణాధిపతి ఫలము:—మైవర్ణల గౌరవము. మేఘాధిపతి ఫలము:—మహావృష్టి అశనిపాషాణవృష్టిపాతము. మంత్రి గురువు; ఫలము-మంచిపంటలు మంచివానలు రాజసౌఖ్యము; గ్రామపాలకుడు; ఫలము:—గ్రామసౌఖ్యము గ్రామపాలకసౌఖ్యము. సస్యాధిపతి రవి; ఫలము:—సస్యసమృద్ధి ఈతిభయము; పురోహితుడు; ఫలము:—గోబ్రాహ్మణసుఖము, సస్యవృద్ధి:—ధాన్యాధిపతి శుక్రుడు; ఫలము:—అతివృష్టి, సుభిక్షము, ఆరోగ్యము. రసాధిపతి కుజుడు. ఫలము-తిలతైలసమృద్ధి రజతసమృద్ధి. నీరసాధిపతి శని. ఫలము - లోహము దూది కొమ్ములు మాంసములధరలు పెరుగుట. పరీక్షకుడు శని; ఫలము-పరీక్షకులకు మాంద్యము అనర్ఘము అల్పవృష్టి కృష్ణధాన్యసమృద్ధి. గణకుడు చంద్రుడు; ఫలము:-గణకుల వృద్ధి, సస్యసమృద్ధి రాజనీతిరక్షణము. పశుపాలకుడు బలరాముడు; ఫలము-సస్యజలతృణసమృద్ధి, సుభిక్షము. దుందుభిసంవత్సరమునందు కన్యారాశియందు గురుశని రాహువులకును బుధరవులకును సమకాలసంచారము గలదు. తులారాశియందు గురుశుక్రులకు సమకాల సంచారము గలదు. కుజశనులకు కుజగురువులకు సంసప్తకదోషము గలదు. ఈ దుర్యోగములకు కలహము దుర్భిక్షము వ్యాధిపీడ రాజపీడ యుద్ధము దుఃఖము ఫలములు. సంవత్సరసామాన్యఫలము:—

దుందుభి సంవత్సరము

శ్లో॥ సర్వసస్యైశ్చ సంపూర్ణా ధాత్రీ దుందుభివత్సరే।
రాజాభిః పాల్యతే పూర్వ దేశేశ్వరవినాశనం॥

దుందుభి సంవత్సరమునందు శుభగ్రహమైన బుధుడు రాజ్యాధిపతి సేనాధిపతి అర్ఘాధిపతి మేఘాధిపతిగ నున్నాడు. సామాన్యఫలము:—యుద్ధారిష్టములు గలిగినను, సస్యసమృద్ధి-వర్షసమృద్ధి-పశువృద్ధి-గలుగునని యును తిలధాన్యాదుల ధరలు తగ్గుననియును దైవజ్ఞులు నిర్ణయించుచున్నారు.

కాలమహాప్రవంతియం దొకసంవత్సర వృత్తాంతము బుద్బుదప్రాయముగనుండును. కాని యొక బుద్బుదమునందే ప్రాజ్ఞులకు విశ్వస్వరూప మంతయును గోచరం బగుచుండును. విశ్వస్వరూపమణుప్రమాణమువలె మహామేరువునందును సర్వలక్షణ సమన్వితమై విలసిల్లుచుండును. దివ్యదృష్టితో నొక క్షణ మాత్రము విశ్వరూపసందర్శనమును జేయునపుడు కాల తత్త్వము గోచరంబగుచున్నది. దివ్యదృష్టితో మహాకాల స్వరూపము నవలోకించునపుడు భారతరణక్షేత్రమునందు విజయునకు గలిగిన విషాదయోగమే భౌతికయోగబద్ధమైన మానవహృదయమునందు గలుగుచుండును. సృష్టిస్థితి సంహారస్వరూపమైన పరమేశ్వరుని లీలలు మహానురాగ వ్యామోహాభయములకు గారణంబు లగుచుండును. ఒక క్షణమునందు విశ్వమునం దనంతములైన జీవములు పుట్టుచు గిట్టుచునున్నవి. జీవకణము నావిర్భవించిన యాశా మోహమే త్రిమూర్తులను నయిత మావిర్భవించు ప్రపంచ నాటకమును నడుపుచుండును. ఆశా మోహిని త్రిభువనములను కీలుబొమ్మలనువలె త్రిప్పుచు నవరసభరితమైన మహానాటకము నాడించుచున్నది. నాటకరంగములందు ప్రేమపాత్రలు వీరపాత్రలు కరుణ పాత్రలు క్రూరపాత్రలు స్వసంస్కారమున కనురూపముగ నాటకము నాడుచు నంతర్ధానము నొందుచుండును. గత సంవత్సరమునం దెందరో మానవలోభమున కాహుతులైరి! ఎందరో యుద్ధములకు గురియైరి! ఎందరో మహారోగములకు బలియైరి! ఎందరో ఆకస్మిక కారణముల కర్పితులైరి! ఈ మరణసంఖ్యను దలంచినపుడు హృదయము కంపము నొందుచున్నను మానవ పౌరుషేయము మాత్రము మహారాజ్యాధిపత్యమును నహించుచున్నది. ఈ పౌరుషము వర్తమానయుగమునందు గలుగజేయుచున్న మహాభీభత్సము తత్త్వజ్ఞులకు మహావిషాదమును గలుగంజేయుచున్నది. ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు భూతవశీకరణసాధనములను నిర్మించుచు సర్వజ్ఞత్వమును బూనుచున్నారు. ధీరులు జాతీయాభిమానపరవశులై విశ్వాధిపత్యమును గోరుచున్నారు. పండితులు స్వభావాభిమాననిరతులై స్వజాతీయప్రయోజనములను ఘోషించుచున్నారు. ప్రజలు భోగాభిలాష పరాయణులయి విశ్వవశీకరణమును గోరుచున్నారు. శాస్త్రములు కళలు మానవధర్మాభ్యుదయనామమునను మానవధర్మ సంహారమునకై వినియోగపడుచున్నవి. శాస్త్రపరిశోధనలు- సహజసంపదలు- ధర్మాభిమానము- మానవధర్మ సంహారమునకు వినియోగపడుచున్న విధమును గతించిన

మహాసంగ్రామము సువ్యక్తము చేసినది. నాలుగేండ్లలో చిరకాలసంవర్ధితములైన సంపదలు నశించినను- ప్రజలు హరించినను- ధర్మములు పోయినను- ప్రపంచహృదయమునకు శాంతి గలుగలేదు.

పరాపహరణము

ప్రపంచహృదయమునందు కష్టకాలమునందు గలిగిన విరాగము స్మశానవైరాగ్యముగఁ బరిణమించినది. పాశ్చాత్యజాతులయందహామహమిక పెరుగుచున్నది. మహాతృష్ణ వర్ధిలుచున్నది. భోగాభిలాష విజృంభించుచున్నది. మానవదృష్టి బాహ్యాడంబరములందు లగ్నమగుచున్నది. భాగ్యభోగ్యారాధనమునందు గల యభిమానము ధర్మారాధనమునందు గలుగలేదు. పరజనులు పరదేశము పరద్రవ్యము ప్రపంచశాంతికి బదులు ప్రపంచసంహారమునకు వినియోగపడు చున్నవి. బాహ్యసాధనమగ్నమైన మానవహృదయము నాంతరంగిక సాధనమునకు మఱల్చుట ప్రపంచశాంతికి సాధనముగ నున్నది. పరమేశ్వరుఁడు, వ్యక్తులును జాతులును పరాపేక్షలేకయే సుఖముల ననుభవించుటకు సదుపాయములను గల్పించినను, మానవహృదయమునకు పరావలోకనమే సుఖసాధనముగ గన్పించుచున్నది. పరద్రవ్యాకర్షణము పరదేశాక్రమణము పరవాణిజ్యాకర్షణము సుఖసాధనములుగ బరిణమించినవి. సామ్రాజ్యములకు సంపదలకు పరిశ్రమలకు వాణిజ్యమునకు విపరీతాకృతు లేర్పడినవి. మహాసామ్రాజ్యములు పెరిగినవి. కోటీశ్వరులు పడగలెత్తిరి. వర్తకశేఖరులు విజృంభించిరి. లోకమునందు శాంతికిబదులు సంరంభము పెరిగినది. మానవదృష్టి బాహ్యసాధనములందు లగ్నమగునంతవఱకు సంరంభము పెరుగుచుండునని లోకానుభవము విశదము చేయుచున్నది. మానవదృష్టి బాహ్యసాధనములనుండి యాంతరంగిక సాధనములకు మఱలునపుడే లోకమునకు శాంతియును సుఖమును గలుగునని తత్త్వవేత్తలనాదినుండియును బోధించుచు లోకకల్యాణమునకుఁ దోడ్పడుచుండిరి. మహర్షులు సుఖమునకు శాంతికి మానవహృదయమును భౌతికప్రపంచమునుండి యాధ్యాత్మికప్రపంచమునకు మఱల్చుటయే పరమసాధనమని బోధించుచుండిరి. ఆ బోధామృతమును గ్రోలిన భారతహృదయము కష్టకాలమునందు సయితము శాంతి ననుభవింపగలిగినది. గాంధిమహాత్ముఁడు భారతహృదయమునందవ్యక్తముగ నున్న యాధ్యాత్మిక సాధనమునే అసహాయోద్యమ స్వరూపముననుసువ్యక్తముచేసి భారతభూమియందును ఇతర రాజ్యములందును సుస్థిరశాంతిని స్థాపించుటకు బూనుకొనెను. భారతహృదయస్వభావము నెఱుఁగని పాశ్చాత్యులకును స్వదేశీయులకును గాంధిమహాత్ముని భావములు విపరీతములుగఁదోఁచుటయును వారు నిర్బంధప్రస్థానమునకు ధ్వజమెత్తుటయును సహజము. భాగ్యభోగ్యములందు మునిగి తేలువారలకు కౌపీనధారణము పరిహాసపాత్రమగుట సహజము.

సర్వావృతంబై మహాస్తంభనమునకు గారణంబైన భౌతికపాశబంధములను సడలించి భారతదేశమోక్షమును జేయుటకు గంకణమును గట్టుకొనిన గాంధిమహాత్ముఁడు రాజద్రోహిగ దండింపబడెను. వేలకొలఁది భారతపుత్రులు బంధనములపాలయి స్వరాజ్యాశ్రమములందు విశ్రమించుచు స్వరాజ్యమంత్రమును జపించుచున్నారు. దేశభక్తుఁడు వేంకటప్పయ్యపంతులు శాంతిసంరక్షణవ్యాజమున నిర్బంధము ననుభవించుచున్నాఁడు. సాధుపుంగవుఁడు గాంధిమహాత్ముఁడు రాజద్రోహమునకు దండనము ననుభవించుచున్నాఁడు. భారతభూమికి దుర్మతిసంవత్సర మన్వర్థభావమును వహించిన విధముచు నిర్బంధములును దేశపరిస్థితులును ఈతిబాధలును విశదముసేయుచున్నవి. కష్టములతోను నిర్బంధములతోను ఆరంభమైన దుందుభిసంవత్సరము శుభములతోను స్వాతంత్ర్యముతోను నంత మొందుటకు పరమేశ్వరుఁడనుగ్రహించుగాత !

దుందుభి సంచిక

సంవత్సరాదిసంచికను సకాలమునకు బ్రచురింపజాలనందుల కాంధ్రమహాజనుల మన్నలను వేడుచున్నాము. సంవత్సరాది సంచికయందు రాజకీయ మతనైతిక సాంఘిక సారస్వతవిషయములకు సంబంధించిన వ్యాసములు గలవు. దేశభక్తులు-విద్వాంసులు- విద్యార్థికులు- బంధనముల పాలుయియున్నపుడు వారి భావసంజాతమైన సంచికయును సంకుచితాకృతిని దాల్చుట సహజము. రాజకీయవేత్తలు పట్టాభిసీతారామయ్యగారు అసహాయోద్యమవ్యాపనమును గురించి వ్రాసిన వ్యాసము సంశయాత్ముల సందియములను బాపగలదు. ఆంధ్రరాజకీయచరిత్రము, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము, స్వరాజ్యసంపాదనము, నాటక లక్ష్య సమన్వయము, ఆంధ్ర గద్యనాటకములు, బడితోటలు, తిక్కన కవిత్వము,కవితత్త్వము,మనుచరిత్ర

విమర్శనము, ఆత్మీయ స్వారాజ్యము, ప్రాచీనాంధ్ర నౌకాజీవనము, భారత స్వారాజ్యాదర్శము, పాలకురికి సోమనాథకవి, శాళంగులు, యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము, అనవేముని ఉప్పుగల్లుశాసనము మొదలగ రాజకీయ మత సాంఘిక సారస్వత చారిత్రాత్మక వ్యాసములు గలవు. కవిశేఖరులు రచియించిన రసభావ సంపన్నములైన పద్యములును గలవు. పద్యములు వ్యాసములు ప్రజాహృదయము నావరించిన స్వాతంత్ర్య ధర్మ వికాసమును మహాప్రబోధమును మాతృభాషాభిమానమును సేవాభిలాషను తెలుపుచున్నవి.

మా ప్రయత్నములకు దోడ్పడుచు సంచికోపయోగమును పెంపొందించిన వ్యాసలేఖకులకు పరమ కృతజ్ఞులము.

దేశమోక్షమునకై స్వయముగ నిర్బంధము ననుభవించిన దేశభక్తుల పటములు ఈసంచికయందు ప్రచురింపబడినవి. గాంధిమహాత్ముడు దేశభక్త వేంకటప్పయ్య పంతులు దేశబంధు చిత్తరంజనుదాసు మొదలగు ప్రముఖులపటములతో బాటు దేశమోక్షమునకుస్వీయ స్వేచ్ఛను సమర్పించిన దేశసేవకులయొక్కయును చిత్రపటములును కొన్ని గలవు. శ్రీకృష్ణజన్మస్థానములందు నివసించుచున్న యాంధ్రధీరుల పటముల నన్నింటిని ప్రచురింపదలపెట్టియును పటములందక ప్రచురింపజాలనందులకు చింతిలుచున్నాము. జాతీయవిద్యాభ్యుదయమునకై జీవితమును ధారవోసి ఆంధ్రదేశమునం దంతటను పూజ్యతను గడించిన శ్రీయుత కోపల్లి హనుమంతరావుగారి పటమును నిందుగలదు. దేశోద్ధరణమున కాత్మసమర్పణమును జేసిన భారతమహిళల పటములును గలవు. గతసంవత్సరమునందు భరతవర్షమును సందర్శించిన శ్రీ యువరాజుపటమును, సంవత్సరవృత్తాంతమునందు విశేషాంశముగ బరిణమించుటవలనను, ముద్రింపబడినది. తగిన యవకాశములును సదుపాయములును గలుగక ఇతరపటములను ముద్రింపజాలనందులకు దేశాభిమానుల మన్నలను వేడుచున్నాము.

ముఖపటము

ఇతర పటములు

ముఖపటమునందు శ్రీ గోపాలకృష్ణుని విగ్రహము గోపికావృతమై యున్నటులు ముద్రింపబడినది. గోపాలుడు వేణుగానముతో ధర్మనాదమును దిగంతములందు బూరించుచు విశ్వసమ్మోహమును గలుగజేయుచున్నాడు. కారాగృహమునందు బుట్టి నందవ్రజమునం దజ్ఞాతవాసమునుచేసి మహాయోగపరాయణుడై ధర్మోద్ధరణమును జేసిన శ్రీకృష్ణుడు మహాయోగీశ్వరేశ్వరుడు. ధనుర్ధరుడైన పార్థుడు యోగమూర్తియైన శ్రీకృష్ణసహాయమునను మహాభారత యుద్ధమునందు విజయమును బడసెను. ద్వాపరయుగమునందువలె కలియుగమునందును గోపాలుడు వేణునాదమును జేయుచు ధర్మోపదేశమును జేయుచున్నాడు. గోపికలు రాటములగానమును వేణునాదముతో మేళగింపుచు శాంతిప్రదమైన విజయధ్వజస్థాపనమును జేయుచున్నారు. గాంధిమహాత్ముడు ధర్మవిజయస్థాపనమునకు ఘోరమైన ధనుర్ధారణమును వదిలి సౌమ్యమైన రాట్నధారణము నాదేశించుచు నవయుగధర్మసంస్థాపనమును జేయుచున్నాడు. భారతీయులు గాంధిమహాత్ముని యాదేశమును పాలించి రాటధారణమును జేసి శాంతిప్రదమైన మహావిజయమును శ్రీకృష్ణపరమాత్మానుగ్రహమునను బడయుదురుగాత!

శ్లో. యత్ర యోగీశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః తత్ర శ్రీర్విజయో భూతిర్ధ్రువా నీతిర్మతిర్మమ.

ఓమ్ తత్సత్.

ప్రపంచప్రవృత్తి

ఉ. ఒల్లరు నిర్జరేంద్రపద * మొల్లరు బ్రహ్మపదంబు నొందఁగా, నొల్లరు చక్రవర్తిపద * మొల్లరు సర్వరసాధిపత్యము
న్నొల్లరు యోగసిద్ధి పతి * యొండు భవంబుల నొందనీని నీ, సల్లలితాంఘ్రిరేణువుల * సంగతి నొందినధన్యు లెప్పుడున్.

భాగ. ద. పూ. ౬౮౦.

శ్రీ అనంతస్వరూపవిలాసమయమైన ప్రపంచప్రవృత్తి విస్మయమును గలుగఁజేయుచుండును. అనంతరూపములు వివిధదేశములు నానాజాతులు బహుభాషలు భిన్నమతములు సృష్టియందు వ్యక్తిత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నవి. పరమాణువు మొదలు పరబ్రహ్మమువఱకునుఁ గల పదార్థప్రపంచమునం దంతటను పరమార్థతత్త్వము యోగులకు గోచరం బగుచుండును. చీమయందువలె బ్రహ్మయందును శుద్ధసత్త్వబుద్ధస్వరూపము యోగులకుఁ గనఁబడుచుండును. దేశకాలపాత్రావరణములు పరమార్థసందర్శనమునకుఁ బ్రతిబంధకములు గావని మహాత్ములు లోకోద్ధరణముకొఱకుబోధించి ప్రపంచవికాసమునకు ధర్మసంస్థాపనను జేయుచుందురు. అనంత బ్రహ్మాండభాండమునందు గల సకలపదార్థములును పండితులకు సమభావమును బోధించుటకు వినియోగించును గాని భేదభావమును గల్పించుటకు వినియోగింపవు. భూర్భువాదిలోకములు- ధ్రువోష్ణసమప్రదేశములు- పూర్వాపరకాలములు- కృష్ణపింగళశ్వేతమానవజాతులు- అండజపిండజోద్భిజ్జములు - సకలచరాచరప్రపంచము- పండితులకు పురుషార్థసిద్ధికి సాధనములు. ధర్మార్జితమైన యర్థము కామము మోక్షము పురుషార్థములు. చతుర్విధపురుషార్థసిద్ధియే పరమార్థసిద్ధి. ఈమహాసామ్రాజ్యయోగప్రాప్తికి సంసారచక్రమునందు జీవమున కనుభూతమైన ధర్మసంస్కారమును మహాబ్రహ్మాండపురాణ మనంతముఖముల విశదము చేయుచున్నది. కాని మానవహృదయావృతంబైన సమ్మోహము ధర్మవిముఖత్వమునకును నశాంతికిని గారణంబగుచు మహాసంక్షోభమును గలిగించుచున్నది. సంక్షోభావృతంబైన గతసంవత్సరవృత్తాంతావలోకనమునకు ప్రపంచపరిస్థితుల సింహావలోకన మవసరము.

ఏకత్వము అనేకత్వము

శ్లో. సత్త్వానురూపా సర్వస్య శ్రద్ధా భవతి భారత
శ్రద్ధామయోఽయం పురుషః యో యచ్ఛ్రద్ధస్స ఏవ సః.

ప్రపంచమునందు సకలజీవములును స్వకర్మ కనురూపములైన ఫలము ననుభవించుచున్నవి. తామసకర్మకు తామసఫలము- రాజసకర్మకు రాజసఫలము- సాత్త్వికకర్మకు సాత్త్వికఫలము- గలుగుట సహజము. భాగ్యారాధకులకు భాగ్యము గలుగును. యుద్ధారాధకులకు యుద్ధము గలుగును. ధర్మారాధకులకు ధర్మము సంప్రాప్త మగును. మోక్షకాములకు మోక్షము లభించును. ప్రపంచప్రవృత్తియందు వ్యక్తులకును జాతులకును స్వీయసంస్కారమున కనురూపమైన ఫలము గలుగునుగాని సంస్కారవ్యతిరిక్తమైన ఫలము గలుగదు. రాజసబీజములు గల క్షేత్రమునందు సాత్త్వికసస్యములు ఫలింపవు. యూరపు రాజ్యములు చిరకాలమునుండియును పెంచి పోషించిన రాజసతామసబీజములఫలము నిపు డనుభవించుచున్నవి. పాశ్చాత్యరాజ్యముల నావహించిన మమకారాహంకారములకు ఫలమును ప్రపంచ మిపు డనుభవించుచున్నది. యూరపురాజ్యములకు గలిగిన భౌతిక సామ్రాజ్యాధిపత్యాభిలాష మహాసంగ్రామములకును హత్యలకును సాధనముగ బరిణమించినది. ప్రపంచేతిహాసములందు గణించిననాలుగు శతాబ్దముల చరిత్రమును పరమవిషాదమును గలుగ జేయుచున్నది. పాశ్చాత్యరాజ్యముల వ్యాపారలోభము- రాజ్యలోభము- మతలోభము- పరమానర్థములకు గారణంబైనది. వ్యాపారలోభము పరదేశపరిశ్రమలను పాడుచేసినది. రాజ్యలోభము పరదేశస్వాతంత్ర్యమును దగ్ధముచేసినది. మతలోభము పరమతధర్మములను నాశనముచేసినది. పాశ్చాత్యజాతులు లోభపరవశులై చేసిన మహాపరాధములకు ఫలము నిపు డనుభవించుచున్నవి. హరిహరాదులకైనను స్వకర్మఫల మవశ్య మనుభో-

పాశ్చాత్య సంస్కారము

వ్యము. నాగరికనాశనమునను పాశ్చాత్యజాతులు గావించిన సంక్షోభమును ధర్మహానియును వర్ణనాతీతములు. పాశ్చాత్యులాక్రమించిన దేశములందు స్వదేశవాసులకు పుట్టుగతులు పోయినవి. అమెరికాయందు రెడ్డిండియనులు విలయము నందిరి. ఆస్ట్రేలియాయం దాదిమవాసులు నాశనము నొందిరి. ఆఫ్రికాయందు స్వదేశవాసులు హత్యలకును క్రౌర్యములకును పాలయిన విధము లోకవిఖ్యాతము. గనులయందును తోటలయందును స్వదేశను లనుభవించెడి హింసలు చెప్పన కెఱుక. పనివాండ్ర వ్రేళ్లను నఱుకుచుండిరి. చేతులను తెగగొట్టుచుండిరి ఘోరహింసల పాలు చేయుచుండిరి. మంచిస్థలములు తెల్లవారికి- మన్యస్థలములు నల్లవారికి- నివాసస్థలములు. ఈఖండములు స్వదేస్థులకు విదేశములును విదేశస్థులకు స్వదేశములును నైనవి. కారణము శ్వేతజాతుల స్వార్థపరత్వము. తెల్ల ఆస్ట్రేలియా- తెల్ల ఆఫ్రికా- తెల్ల అమెరికా- తెల్ల యిరోపా- ప్రపంచమునందు స్థిరపడినవి. దైవానుగ్రహమువలనను ఆసియా మాత్రము పూర్తిగ తెల్లఆసియా గాక కొంతకు కొంత నల్లఆసియాగ నిలిచియున్నది. ఈయన్యాయాక్రమణమునకు తెల్లజాతు లవలంబించిన దుర్ణయములు-మాయోపాయములు- ధర్మాత్ముల హృదయమునందు పరమసంతాపమును గలుగజేయగలవు. శ్వేతజాతులు పరదేశాక్రమణమునకును పరద్రవ్యాపహరణమునకును ఆత్మవిక్రయమును జేసకొనినవి. ఆత్మవిక్రయముతో సన్నిధర్మములును నశించి స్వార్థపరత్వము మాత్రము నిలిచియున్నది.

ప్రాచీప్రతీచీ ప్రతిఘటనము

ఆసియాఖండ మాదికాలమునుండియును యూరపురాజ్యముల సౌభాగ్యమున కాధారముగ నుండెను. గ్రీసు రోమక రాజ్యముల సౌభాగ్యమున కాసియాఖండ సంపదలు పరమాధారములు. రోమకసైన్యము లాసియాఖండమునందు సర్వసంహారమును జేయుచు సర్వసంపదలను స్వస్థలమునకు చేర్చుచుండినవి. ఆసియాసంపదలు రోమనులందు భాగ్యభోగాభిలాషను వృద్ధిచేసి లోభవశులను జేసినవి. రోమను రాజ్యాధికారమును ప్రతిఘటించిన ప్రజలకు వా రెంతటి మహానుభావులైనను రాజద్రోహదండనము సిద్ధముగ నుండెను. మహాత్ముడు ఏసుక్రీస్తు రాజద్రోహమునకుగాను శూలార్పితమైన ఇతిహాసము ప్రజలుపడిన బాధలకు పరమప్రమాణముగ నున్నది. ఆకథయే 1922 వ సంవత్సరమునందు బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునందు నడుచుచున్నది. రోమనుస్మృతులను రోమను సంస్కారమును నవలంబించిన పాశ్చాత్త్యసామ్రాజ్యములీస్వాతంత్ర్యయుగమునందు నయితమాదండనవిధానమును నవలంబించుటయందు విచిత్రము లేదు. రోమనురాజ్యమునందు సైన్యములు రాజ్యమును సంపాదించినవి. వ్యాపారమును పోషించిన:. సామ్రాజ్యమును సుసంపన్నము చేసినవి. ఆతంత్రమే- వర్తమానకాలమునందు బ్రిటీషు సామ్రాజ్యమునం దవలంబింపబడుచున్న విధమును భారతదేశ వ్యవహారములు సువ్యక్తము చేయుచున్నవి. బ్రిటీషుభారతసామ్రాజ్యమును వాణిజ్యమును ప్రతిభను సైన్యములు రక్షించుచు పోషించుచున్నవి. ప్రజాహృదయమునందు ప్రబోధము గలిగినపుడు సైన్యబలములు తాత్కాలికముగ నిర్బంధింపగలిగినను కాలక్రమమున సామ్రాజ్యసంరక్షణమునకు నిరుపయోగములై సామ్రాజ్యాంతర్భాగములు విడిపోవును. రోమను సామ్రాజ్యచరిత్రము ప్రత్యక్ష ప్రమాణముగ నున్నను సామ్రాజ్యాభిమానులకు జ్ఞానోదయము గలుగని విధమును అధికారుల నిరంకుశవ్యవహారములు విశదముచేయుచున్నవి. పలస్తీనునందు పందొమ్మిది శతాబ్దములకుఁ బూర్వము క్రీస్తు మహాత్ముడు ప్రతిపాదించిన ధర్మేతిహాసమునే గాంధిమహాత్ముడు 1922సం॥రమునందు భరతఖండమునందు ప్రతిపాదించుచున్నాడు. అనేక శతాబ్దములుగడచినను- సంగ్రామములు సంప్రాప్తమైనను-సామ్రాజ్యము లంతరించినను - కళలు వర్ధిలినను-శాస్త్రములు వికసించినను- మతములు మారినను- విప్లవములు సంప్రాప్తమైనను- పాశ్చాత్యసంస్కారస్వరూపస్వభావము మాత్రము మాఱకయే అసురరాజ్యపాలనము చేయుచున్నది.

ప్రాచీప్రతీచీ సంస్కారములు

ప్రాచీప్రతీచీ సంస్కారముల కాదికాలమునుండియును సంయోగవియోగములు గలుగుచుండినను ఉభయ సంస్కారములును ప్రత్యేకలక్షణలక్షితములై ప్రపంచసంస్కారమున కుపచరించుచున్నవి. ప్రవృత్తియందు జీవస్వరూపస్వభావములు ప్రకృతిపరిస్థితుల కనురూపముగ క్షీణవికాసములను బొందుచు వ్యక్తిత్వమును బడయుచుండును. పంచభూతములు దశేంద్రియములు మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములుస్వరూపస్వభావనిర్మాణమున కవసరమైన బాహ్యసాధన

నిర్మాణమున కనుక్షణము తోడ్పడుచుండును. చిరకాలసంవర్ధితములైన బాహ్యసాధనములు బాహ్యసంస్కారములుగ బరిణమించుచున్నవి. ఉద్దీప్తసోమభాస్కర భూతభాసురంబైన ప్రదేశములందును, మందసోమభాస్కర భూతవిలసితంబులైన ప్రదేశములందును, జీవనపోషణమునకు బాహ్యసంస్కారములు భిన్నములుగ నుండును. స్నానాన్నపానీయములందును గృహారామవిహారములందును వస్త్రాభరణములందును సకల భౌతిక సంస్కారములందును నుభయ భాగములకును భిన్నమైన దృక్పథ మేర్పడును. ప్రకృతి సంపన్నములైన ప్రాచ్యదేశములు తత్త్వాన్వేషణమునకు పూనుకొనుటయును ప్రకృతి సంపద్విరహితములైన ప్రతీచీ దేశములు ప్రకృత్యన్వేషణమునకు బూనుకొనుటయును సహజము. ప్రకృతిసంపదలతో నిండిన ప్రాచ్య దేశముల వశీకరణమునకు ప్రకృతి సంపదల నాసించెడి పాశ్చాత్యరాజ్యములు విశ్వప్రయత్నములను జేసినవి. అమెరికా ఆస్ట్రేలియా ఆఫ్రికా ఖండములందు సాధ్యమైన సర్వవశీకరణవిధాన మాసియాఖండమునందు సాధ్యము కాలేదు. రాజ్యాక్రమణము సాధ్యముగాని ఆసియాఖండమునందు వాణిజ్యరాజ్యము ధనరాజ్యము సాధ్యములైనవి. ఐరోపాసైన్యములు మారణయంత్రములు పొగయోడలు వస్తుసముదాయములు వాణిజ్య ధనరాజ్యములను స్థాపించినవి. ఆసియాఖండము పాశ్చాత్యభౌతిక పాశబద్ధమైనను నాధ్యాత్మిక సామ్రాజ్యము నవిచ్ఛిన్నముగ ననుభవించుచున్నది.

ప్రపంచావృతమైన మహామతములకు ఆశియా ఖండము జననస్థలము. ఆసియాఖండవాసులయిన బుద్ధ

ఆసియా సంస్కారము

దేవుడు లావోట్సి ఏసుక్రీస్తు మహమ్మదు పరమేశ్వర సామ్రాజ్యస్థాపనమునకుగారకులు. త్యాగమూర్తి బుద్ధదేవుడు పశుపాతమును జేసి యహింసావ్రతమునను ష్ఠించి శాంతిధర్మమును ప్రతిపాదించెను. మహాత్ముడు ఏసుక్రీస్తు ఆత్మసమర్పణమును జేసి ద్వేషపాతమును చేసి ప్రేమధర్మమును ప్రతిపాదించెను. మహాభక్తుడు మహమ్మదు భేదపాతమును జేసి భగవదర్పణమును చేసి సత్యధర్మమును ప్రతిపాదించెను. ఆసియా సంస్కార సంజాతములైన సత్యాహింస ప్రేమ ధర్మములను సంక్షోభ భరితమైన లోకమునందు గాంధిమహాత్ముడు పునః ప్రతిపాదనమునుచేసి ధర్మోద్ధరణమునకు పూనుకొనెను. ఆసియాఖండము నందు పాశ్చాత్యు లవలంబించిన సమ్మోహతంత్రమునకు భరతఖండ వ్యవహారములు ప్రమాణములు. ఆసియాఖండమునకు సంప్రాప్తమైన సమ్మోహమును జపానురాజ్యము పాశ్చాత్యయుద్ధములతో బోగొట్టినది. భరతఖండ మపూర్వమైన ధర్మసాధనమునను బోగొట్టుటకు బూనుకొనినది. ఆసియాఖండమునకు బాహుబల ధర్మబలములాత్మవిశ్వాసమును గలుగజేయుచున్నది.

ప్రపంచ సంస్కారమునందు భారత సంస్కారమపూర్వము. అతిప్రాచీనమైన భారతసంస్కారము విఘ్న

భారత చైతన్యము

పరంపరలు సంప్రాప్తమైనను నవిచ్ఛిన్నముగ భారతహృదయమునందు బ్రవహించుచు సనాతన ధర్మచైతన్యము సంరక్షించుచున్నది. ప్రపంచేతిహాసము వివిధ సంస్థాపనలు జాతులు ధర్మములు రాజ్యములు మానవ ధర్మాభ్యుదయమున కుపచరించినవిధమును విశదము చేయుచున్నది. ప్రాచీనకాలమునందు అస్సీరియనులు యవనులు రోమనులు స్థాపించిన మహాసామ్రాజ్యము లంతరించినను సామ్రాజ్యముల సంస్కార స్వభావము ప్రపంచప్రవృత్తియందు గోచరంబగుచున్నది. గ్రీసు రోమకసంస్కారములు పాశ్చాత్య సంస్కారమునందు ప్రలీనంబైనను నిజస్వరూపమును గోల్పోయినవి. ప్రాచీనమైన భారతదేశసంస్కారము నేటికిని నిజస్వరూపముతో బ్రత్యక్షమగుచున్నది. ఆదిమగ్రంథమైన వేదమును నిర్దిష్టముగ ననేకశతాబ్దములు గాపాడగలిగిన ప్రతిభయే భారతసంస్కార చైతన్యమునకు నిదర్శనము. భారత సంస్కారమునకు వివిధయుగములందు భిన్నసంస్కారముల సమ్మేళనము గలిగినను సంస్కారస్వభావము మాత్రము పూర్వవాసనలను గలిగియున్నది. భారత సంస్కారమునకు సాత్త్వికమైన జైనబౌద్ధమత సంస్కార వాసనయును ప్రచండమైన మహమ్మదీయమత సంస్కార వాసనయును రాజసమైన క్రైస్తవమత సంస్కార వాసనయును సంక్రమించినవి. ఆ సంక్రమణము భారతసంస్కారమున కనిర్వచనీయమైన శోభను గలుగజేసినది. వేదపరిజ్ఞానము వేదాంతపరిజ్ఞానముగ బరిణమించినది. తత్త్వపరిజ్ఞానము భక్తిజ్ఞాన కర్మపరిజ్ఞానరూపమునను నిత్యమైన జీవనధర్మముగ బరిణమించినది. భారతసంస్కారమునందు మతసాంఘిక రాజకీయజీవనములకు పాశ్చాత్యసంస్కారము నందువలె ప్రత్యేకావరణములు లేవు. సకలజీవనవిధానావరణములకును నేకలక్ష్యమును, భారతసంస్కారము నిర్ది

యించినది. రాజులు పోయినను, రాజ్యములు మారినను మతస్వరూపము చెడినను, పరాధీనస్థితి సంప్రాప్తమైనను, మహాకష్టములు గలిగినను, భారతసంస్కారము చైతన్యమును దాల్చియున్నది. పురాకృత సంస్కారలబ్ధమైన తత్త్వజ్ఞానము ప్రజాహృదయమునందు వెలుంగుచున్నది. లోకమునందు ఏయితర దేశమునందును మద్యపానమును మాంసాహారమును విసర్జించిన మహాసంఘములు లేవు. భరతఖండమునందు మాత్రము మద్యమాంసములను పూర్తిగ విసర్జించిన సంఘములు గలవు. భారతహృదయ నిగ్రహమునకే విసర్జనము ప్రమాణముగనున్నది. కాలాంతరములందు మద్యమాంసప్రియులు రాజ్యాధికారులగుట సంప్రాప్తమైనను పరాధీనస్థితి సంప్రాప్తమైనను భారతధర్మముమాత్రము విలయము నొందకను నిలిచియున్నది. చిరకాలాగతంబైన సనాతనధర్మము సత్యాగ్రహరూపమునను అసహాయోద్యమ సాధనముననును తిరిగి యవతరించినది. అవతారపురుషుడు గాంధిమహాత్ముండే సత్యోద్యమమును బ్రహ్మాత్మమును బూని నడుపుచున్న విధము ప్రపంచమున కనుభవమువలనను దెలిసియున్నది.

బ్రిటీషు సామ్రాజ్యము

బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము భౌతిక పరిస్థితులందు పరమోచ్చదశయందున్నది. విస్తీర్ణమునందును సంపదలందును జనసంఖ్యయందును సామ్రాజ్యమద్వితీయ స్థానము నలంకరించుచున్నది. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యము 1427[illegible]782 మైళ్ల విస్తీర్ణమును 44,53,88,5[illegible]0 జనసంఖ్యను మహావైభవమును గలిగి యద్వితీయముగ వెలుంగుచున్నది. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యమునందు 21,00,00,000 హిందువులు 10,00,00,000 మహమ్మదీయులు 8,00,00,000 క్రైస్తవులు1,20,00,000బౌద్ధులు1,20,00,000 ప్రకృతిపూజకులు 40,00,000 సిక్కులు మొదలగువారుగలరు. గ్రేటుబ్రిటనుకు 1921-22 సం. నందు 121,66,50,000 సవరనుల రాబడియును103,97,28,000సవరనుల వ్యయమును నిర్ణయింపబడినది. అందు 2[illegible],90,00,000 సవరనులు సైనికాదివ్యయములకు వినియోగపడును. పది సంవత్సరములందు దాదాయవ్యయము 7 రెట్లు పెరిగినది. గత సంవత్సరాంతమునకు 783,17,44,300 సవరనుల ఋణము గలదు. ఆ ఋణమునందు 116,15,60,000 మాత్రమె పరదేశముల కీయవలయును. గత సంవత్సరమునందు 349,00,00,000 సవరనుల వ్యాపారము బ్రిటీషుద్వీపమునందు నడిచినది. బ్రిటీషువ్యాపారమునకు ప్రధానపోషణము భరతఖండమువలన గలుగుచున్నది. నాల్గవవంతు జనసంఖ్యను వైశాల్యమును గల బ్రిటీషు సామ్రాజ్యభారము దుర్భరమని వ్యవహారక్రమము విశదము చేయుచున్నది. సామ్రాజ్యాంతర్భాగములందు గలుగుచున్న మహాకలవరము దుర్భరభారమునకు నిదర్శనముగనున్నది. మతమునందును సంస్కారమునందును ప్రయోజనములందును భిన్నదృక్పథము గల జాతులకు భిన్న నిరీక్షణము గలుగుట వర్తమాన ప్రపంచపరిస్థితుల కనురూపముగనున్నది. భిన్నజాతులకు సహజముగ గల సంస్కారము కొంతకాల మంతర్గర్భితముగ నున్నను బహిర్గతంబైనపుడా సంస్కారమును రూపుమాపుట యసంగతము. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యము నీ దృష్టితో బరిశీలించునపుడు సామ్రాజ్యమునకు గల కష్టసుఖములు విశదము లగును.

సామ్రాజ్యాంతర్భాగములు

బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునందు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వముగల రాజ్యము లనేకములు గలవు. కనడావంటి స్వారాజ్యము ననుభవించెడి రాజ్యములును భరతఖండమునుబోలిన పరాధీనత రాజ్యములును గలవు. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యసభ్యత్వము పేరునకుసామ్రాజ్యవాసులకుగౌరవభాజనంబైనను నాచరణమునందు ప్రతిబంధములకు గారణంబుగ బరిణమించిన విధమును సామ్రాజ్యచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. స్వదేశస్వజాతీయాభిమానగ్రస్తులైన బ్రిటీషుసామ్రాజ్యాధికారనిర్వాహకులు స్వార్థపరాయణులై సామ్రాజ్యపరమార్థమును మఱచి సామ్రాజ్యసంరంభమునకు గారణభూతులగుచున్నారు.

శ్వేత సామ్రాజ్యము

సామ్రాజ్యాభిమానులకు సామ్రాజ్య సంస్మరణమునందు తెల్లజాతుల సంస్మరణము మాత్రము గలుగుచుండును. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునందు గల 44 కోట్ల ప్రజలయందును 6 కోట్ల ప్రజలుమాత్రమె తెల్లవారును 22 కోట్ల హిందువులును 10 కోట్ల మహమ్మదీయులును గలరు. సామ్రాజ్య ప్రజలయందు 32 కోట్ల భారతీయులుగలరు. బ్రిటిషు సామ్రాజ్య విస్తీర్ణమును ప్రజాబాహుళ్యమును నవనిరీక్షణమును నవయుగ ధర్మప్రకాశావసరమును విశదము చేయుచున్నను సామ్రాజ్యాభిమానులెప్పటి యాటనె యాడుచున్నారు. ఐరోపా మహా

సంగ్రామము ప్రాచీన సిద్ధాంతములను విధ్వంసము చేసినది. ఆపత్కాలమునందు వుడ్రో విల్సను లాయడు జార్జి మొదలగు రాజ్యనీతిజ్ఞులు ప్రతిపాదించిన మూలధర్మములు యుద్ధానంతరము నిరర్థకములైనవి. ప్రపంచమునందు సామాన్యమానవులకున్న ధర్మస్వత్వములు మహాజాతులకు లేవు. వ్యక్తులు పరస్థలాక్రమణమును జేసినపుడు ప్రతీకారమును జేయుటకు న్యాయస్థానములు గలవు. పరద్రవ్యాపహరణము పరగృహాక్రమణము పరదారాగమనము పరప్రాణాపహరణము – వ్యక్తులందు ధర్మప్రతికూలమై దండనార్హమైనను – రాజ్యాధిష్ఠిత జాతులందు ఉత్తమ ధర్మముగా బరిగణింపబడుచున్నది. వ్యక్తులకు శత్రువులను జంపుట మహాపాతకము. జాతులకు పరుల నొంచించుట పరమధర్మము. పవిత్రమైన దేశాభిమానము దేశభక్తి హేయములై మహాసంక్షోభమును గలుగజేసినవి. యూరపు రాజ్యములందు జాతీయభావమునకు బట్టిన దుర్దశకు గత శతాబ్దములోని ఇతిహాసము వ్యాఖ్యానముగనున్నది. గత శతాబ్దియందు పాశ్చాత్యజాతుల నావహించిన యహాసహా మితపు మహాసంగ్రామములకును మహాసామ్రాజ్యములకును సాధనమైనది. జాతీయ దురహంకారము జాతీయధ్వజచిహ్నము నైన గండభేరుండములందును సింహములందును భల్లూకములందును వ్యాఘ్రములందును ప్రత్యక్షముగనున్నది. క్రూరమృగారాధనమునకు ఘోరఫలము గలుగునేగాని శాంతిఫలము గలుగదు. ఈ రాక్షసమహిమకును దురహంకారమునకును పతనమునకును జర్మను జాతీయేతిహాసము లక్ష్యముగనున్నది. సకల ప్రపంచమును జర్మనుమయము చేయ బూనిన జర్మనుజాతియును జర్మను సామ్రాజ్యమును నధోగతిపాలైనవి. యుద్ధాంతమునందో నాపత్సమయమందు ప్రతిపాదితములైన ధర్మసిద్ధాంతములును నంతరించినవి. లాయిడు జార్జిగారి ధర్మప్రతిజ్ఞలు మాయామాటలై సామ్రాజ్యాభిమానము పూర్వపు రూపభావములను వర్ధిల్లుచున్నది. భారతస్వారాజ్యవిషయమునను ఖిలాఫతువిషయమునను లాయిడుజార్జిగారు ప్రతిజ్ఞాభంగమును జేసి యశాంతిని గలుగజేసిరి. భారతసమస్యయందును ఖిలాఫతుసమస్యయందును శ్వేతాధిపత్యము మాత్రము స్థిరపడినది. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమునందు శ్వేతాధిపత్యధర్మము గలుగజేయుచున్న ధర్మవిప్లవము మహాసంక్షోభమును గలుగజేయుచున్నది.

వ్యక్తులస్థితి కవసరమైన స్వాయంవ్యక్తిత్వధర్మము జాతుల స్థితికి నత్యంతావసరము. మహావ్యక్తిత్వము గల మహాజాతులకు వలె సామాన్యవ్యక్తిత్వము గల స్వల్పజాతులకును స్వాయంవ్యక్తిత్వాధికారము జన్మస్వత్వము.

స్వాయంవ్యక్తిత్వము

వ్యక్తుల స్వాధీనతను నిర్మూలనము చేసిన రాజ్యములు మహాజాతుల స్వామ్యమునకు గంటెణమును గట్టుకొనుట ధర్మవైపరీత్యము. శ్వేతజాతులు నల్లజాతుల దుర్భరభారమును వహించుచున్నటులు ప్రగల్భములను గొట్టుట తెల్లవారికి పరిపాటియైనది. తెల్లవారు నల్లవారి భారమును వహించిన విధమునకు తుపాకులు మరఫిరంగులు విమానములు సైన్యములు నౌకాదళములు సాక్షీభూతములు. భారతజాతీయవికాసమునకు నూటయేబదేండ్ల బ్రిటీషుపరిపాలన మొనర్చిన ఘనకార్య మగోచరము. బ్రిటీషుప్రభుత్వము నిర్మించిన రైలుమార్గములు – స్థాపించిన తపాలకచ్చేరిలు – తంత్రిమార్గములు – న్యాయస్థానములు – ఘనకార్యములుగా బరిగణింపబడజాలవు. ఇవి కేవలము బ్రిటీషుప్రభుత్వప్రయోజనములకు నిర్మితములు గాకపోయినను వర్తమానకాలావసరములకై సకలదేశములందును నేర్పడుచున్నవి. ఈ నిర్మాణములు భారతవ్యక్తిత్వమునకును వికాసమునకును దుర్బలమును గలుగజేసినవే గాని బలమును గలుగజేయ లేదని దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. భారతహృదయమునం దాత్మావలంబనభావము పోయి పరావలంబనభావము కలిగినది. పరావలంబన మాత్మనిరసనమునకును పరశ్లాఘనమునకును సాధనమైనది. స్వధర్మము స్వమతము స్వభాష స్వదేశము పరిహాసమునకును, పరధర్మము పరభాష పరదేశము గౌరవమునకును, భాజనంబులైనవి. ఆంగ్లభాషాభ్యాసము గౌరవమునకును నుదరపోషణమునకును నాగరకతకును లక్షణమైనది. లాగు బూట్సు టోపీధారణము గౌరవచిహ్నమైనది. క్రైస్తవమత ధర్మాచారము ప్రసిద్ధముగనైనవి. ఆంగ్లదేశ నివాసగమనములు యర్థనము హాంటరు సాధనములైనవి. బట్టలకు నైనుభవమునందున్న సురేశత్తులకు బర్మింగ్‌హాము, శ్రేష్ఠమైన పరిపాలనవిధానము జర్మని, పాలకు స్విట్జర్లాండు, నీతికి భక్తియును ముక్తి రొట్టెలకు రెడింగు, పంజాబునైన ప్రభుత్వవిధానమును కాంగ్లబలనాలు ఆధారమ్ము డసహాయోద్యమ సాధారణము వాగ్విభవప్రతిష్ఠను జేసెను.

దున్నపు డాత్మస్వరూప మంతరించును. ఆత్మస్వరూప మంతరించునపు డితర మహాప్రయోజనము లన్నియును నిరుపయోగములు. నూటయేబదేండ్లు బ్రిటీషుపరిపాలనమువలనను భారతీసంస్కారమునకుఁ గలిగిన ప్రయోజన మతిస్వల్పము. నేఁ డాంగ్లేయులు స్వస్థలమునకుఁ బోయిన భరతఖండమునకుఁ మిగులఁగల సంస్కార మతిస్వల్పముగ నుండు నని పాశ్చాత్త్యపండితులు సయిత మంగీకరించు చున్నారు. స్వదేశమునందు స్వజాతీయ ప్రయోజనముల కాత్మోపలబ్ధిని బడయుట కవకాశములు లేని పరిపాలనవిధానమునందు భారతసంస్కారవికాసము దుస్తరము. ఆంగ్లవ్యక్తికిఁ గల గౌరవావకాశములు భారతవ్యక్తికి స్వదేశమునందు దుర్లభము లైనపుడు భారతజాతికి స్వదేశమునం దాత్మహాని గలిగినవిధము విశద మగుచున్నది. మహావ్యక్తులకు సయితము స్వదేశమునందే సామాన్యాంగ్లవ్యక్తులకుఁ గల గౌరవ ప్రతిపత్తులు లేనపుడు బ్రిటీషుసామ్రాజ్యాంతర్భాగములందు గౌరవప్రతిపత్తులు గలవని యానందించుటగాని కలుగవలయునని కోరుటగాని నిరర్థకము.

నానాజాతిసమితియందు భరతఖండమునకు గలిగిన సభ్యత్వము స్వయంవ్యక్తిత్వమునకు నిదర్శన మని ఘోషించుట యాచారమైనది. మహాగౌరవనీయులైన శ్రీనివాసశాస్త్రిగారును రాజప్రతినిధి రీడింగుప్రభువును ప్రధానమంత్రి లాయదు జార్జిగారును నీవిషయము నే ప్రతిపాదనమును జేయుటచే నీవిషయము విచారార్హ మగుచున్నది. స్వదేశమునందు భారతీయులకు గల ప్రతిపత్తి జగద్విదితము. జన్మభూమియందు మానవులకు జన్మస్వత్వమైన సమావేశస్వాతంత్ర్యము వాక్స్వాతంత్ర్యము లేనపుడు జాతిసమితియందలి సభ్యత్వము వలనను గలుగగల ప్రయోజనము తెలియకున్నది. జాతిసమితిసమావేశము నవరనుల శ్రీమాన్ సామ్రాజ్యపక్షమునను శ్రీనివాసశాస్త్రి మును నిర్ణయింపబడ నీయవచ్చును. ఈసభ్యత్వ మింటను నులు సైనికాదివ్యయములనటు లున్నవి. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యాంతర్భాగములు

సామ్రాజ్యాంతర్భాగములు

సంవత్సరములం దాదాయమునకుఁ గల ప్రతిపత్తికి కేనియా గత సంవత్సరాంతమునకు 7నడారాజ్యములందు గల్పింప ఋణము గలదు. ఆ ఋణమును తెల్లవారత్యంతి మాత్రమె పరదేశముల కీయవలయును సయితము భారతమునందు 349,00,00,000 నవన్నది. భారతీయులు కూలిపనులను జేయుచున్నంతవఱకును వారిక భిక్షమును పెట్టుటకు తెల్లదొరల కభ్యంతర ముండదు. స్వయంవ్యక్తిత్వలక్షణములు గోచరమగునపుడు వలస రాజ్యనివాసమునకు భారతీయు లపాత్రు లగుదురు. స్వదేశమునందు గౌరవమును లేని భారతజాతికి శ్రీనివాసశాస్త్రిగారి ప్రార్థనలును నుపన్యాసములును వలసరాజ్యములందు గౌరవమును గడింపఁజాలవు. స్వయంవ్యక్తిత్వము స్వయంకృషివలననే గలుగగలదని జాతీయమహాసభ చేసిన నిర్దేశమసహాయోద్యమమునకు మూలాధారముగ నున్నది. శ్వేతజాత్యధిపత్యమే ప్రధాన మైన బ్రిటీషుసామ్రాజ్యాంతర్భాగములందును జన్మభూమియందును మహాభారతజాతికి గౌరవప్రతిష్ఠలు గలుగనపు డాత్మసంరక్షణమున కసహాయోద్యమము శరణ్య మైనది.

స్వయం నిర్ణయము

ప్రపంచమునందు సంకల్పమున కనురూపమైన ఫలము జీవములకు గలుగుచుండును. స్వయంవ్యక్తిత్వమునకు సంకల్పము మహాబీజము. స్వయంవికాసమునకు వ్యక్తులకు గల ధర్మాధికారము జాతులకును గలదు. ఈమహాధర్మమును పాశ్చాత్త్యరాజ్యముల రాజ్యలోభము వాణిజ్యలోభము పాడుచేసినది. పాశ్చాత్త్యరాజ్యములు సకలదేశములను సంపదలను పంచభూతములను నాక్రమించుట కుపక్రమించినవి. ఈమహాభయంకరము మహావ్యాధిని బుట్టించి జాతీయమహాహంకారము నపారముగ వృద్ధిచేసినది. ప్రతిజాతియు తనజాతియే లోకోత్తరమైన జాతియను నహంకార ముదయించినది. విశ్వాధిపత్యమునకు తన జాతిని భగవంతుడు నిర్మించెనను నభిమానము గలిగినది. అభిమానసంరక్షణమునకు పటాటోపము పెరిగినది. పటాటోపసంరక్షణమునకు సైన్యములు నౌకాదళములు శస్త్రాగారములు మారణసాధనములు మారణోపాయములు వర్ధిల్లినవి. మారణసాధనసంరక్షణమునకు దేశాదాయమునందలి విశేషభాగము వ్యయమగుచున్నది. గత సంగ్రామమునందు రణాంగణములందు మరణించిన కోటిమంది సైనికుల సంఖ్యయును క్షతగాత్రు లైన రెండుకోట్ల సైనికసంఖ్యయును పాడైన యుద్ధధనముల ద్రవ్యమును యూరపురాజ్యముల నావహించిన మహావ్యాధిలక్షణములను దెలుపుచున్నవి. ఆపత్కాలము నందు గలిగెడి ధర్మసంస్మరణ మాపదంతముతో సంతరించును. సంగ్రామకష్టసమయమునందు ప్రతిపాదితమైన స్వ

యంనిర్ణయధర్మము సంగ్రామకాలములో నంతర్గతమైనది. బ్రిటీషు సామ్రాజ్య విజయమునకు దోహదపడిన మహమ్మదీయులకును భారతీయులకును సామ్రాజ్యాధికారులు ప్రతిజ్ఞాభంగమును జేసిరి. మహమ్మదీయ మతాధిపత్యమునకు లక్ష్యమైన తురుష్క-సామ్రాజ్యమున కంగవిచ్ఛేదము గలిగినది. స్వాతంత్ర్యనామధారణము గల శేషించిన మహమ్మదీయ రాజ్య మొకటియును దుర్గతి నొందినది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారుల రాజ్యతంత్రము మహమ్మదీయ ప్రపంచమునందు గొప్పకలవరము గలుగజేసినది. మహమ్మదీయ ప్రపంచ సంయోగాభిలాష వర్ధిల్లినది. నేను లోకమునందుగల మహమ్మదీయరాజ్యములకు దురదృష్టవశమునన్నైనను సానుభూతి సాధ్యమైనది. ఖిలాఫతు సమస్య ప్రపంచశాంతిసమస్యగా బరిణమించినది. యుద్ధసమయమునం దాంగ్ల రాజనీతిజ్ఞులు ప్రతిపాదించిన స్వయంనిర్ణయధర్మము భారత జాతీయ హృదయమునందు స్వరాజ్యాశాంకురములను స్థాపించినది. యుద్ధానంతరము ప్రసాదితములైన యపర్యాప్తములైన మాంటుఫర్డు సంస్కరణవిధానములు రౌలటుశాసనము పంజాబు హత్యలు బ్రిటీషురాజ్యహృదయమును విశదముచేసినవి. ధర్మనిర్ణయములకును రాజ్యవ్యవహారములకును గల స్వల్పసంబంధ మనుభవవేద్యమైనది. ప్రతిజ్ఞలు-సంస్కరణములు-రాజ్యతంత్రములు-భారతజాతీయపారతంత్ర్యస్థితిని బలపఱచుట కేర్పడినవిధమును చిరకాలానుభవము ధ్రువపఱచినది. మోర్లే తత్త్వజ్ఞునకును మోంటేగు రాజనీతిజ్ఞునకును వింటర్టను ప్రభువునకును భారతస్వారాజ్యసమస్య విషయమై మాటలయందు భేదమున్నను క్రియలయందు సమానముగనుండును. మోర్లే చర్మాంబరోపమానమును వింటరుటను దెలిపిన పౌరసేవోద్యోగి ప్రతిభయును నిదర్శనములుగ నున్నవి. భారతజాతీయ మోక్షమున కాంగ్లరాజనీతిజ్ఞుల ప్రతిజ్ఞలును సంస్కరణశాసనములును ధర్మోపదేశములును సాధనములు గావనియును భారతీయుల స్వయంసహాయావలంబనమే సాధన మనియును స్వదేశమునందును పరదేశములందును ననుభవమునందు గల బ్రిటీషుపరిపాలనానుభవము విశదము సేయుచున్నది.

బ్రిటీషు పరిపాలనము

భారతహృదయమునకు చిరపరిచితమైన బ్రిటీషు పరిపాలన వర్ణనము వర్తమానసమయమునం దనవసరము. భారతప్రభుత్వము బ్రిటీషుప్రజల స్వప్రయోజనముల కేర్పడినదనియును పరమార్థమున కేర్పడలే దనియును సామాన్యముగ నంగీకరింపబడు చున్నది.

నిరంకుశ ప్రభుత్వము

ప్రధానమంత్రి లాయడు జార్జిగారు బ్రిటీషు బలములును సంపదలును బ్రిటీషు ప్రయోజనముల సంరక్షణమునకు వినియోగింపబడు నని మర్మమును విడిచి చెప్పిరి. పరిపాలనవిధానము మంత్రిభావముల కనురూపముగ నున్నది. పరమార్థమునకును స్వప్రయోజనములకును సాహచర్య మసంభవము. ఓడ్వయరులు డయరులు సైడెన్హాములు బహిరంగముగ బ్రిటీషు పరిపాలనస్వభావమును ప్రతిపాదించుచున్నారు. నిరంకుశప్రభుత్వమునందు ధర్మాధర్మవివక్షత పోయి స్వప్రయోజనము రాజ్యముచేయుచుండును. నిరంకుశాధికారమునకు నిర్బంధములు దౌర్జన్యములు దండనములు సహజాయుధములు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు నిరంకుశాయుధములను యథేచ్ఛగ వాడెడివిధమును నిత్యవ్యవహారములు చెప్పకయే చెప్పుచున్నవి. కలెక్టరులవలె సామాన్యరక్షకభటులును నిర్బంధాస్త్రములను నిరభ్యంతరముగ నుపయోగింపగల పరిపాలనవిధాన మేదేశములందును ననాదరణీయము. నిరంకుశ విధానమునకు ప్రజలు ప్రతిఘటనభావమును జూపునపు డాయుధములు డయరుచెప్పినటులు గుణపాఠమును నేర్పుటకు సిద్ధముగ నుండును. ఏటేట నెందఱు నిర్దోషులు శాంతిన్యాయరక్షణనామమున నిరంకుశవిధానమునకు బలి యగుచున్నది యును రాజ్యవ్యవహారములు తెలుపుచున్నవి. నిర్బంధములు-నిర్బంధముల వెంటను ప్రభుత్వసమర్థనము-సిద్ధముగ నుండును. పంజాబుహత్యలు ప్రభుత్వసమర్థనము హంటరు నివేదికము భారతహృదయమున ననుభవమునం దున్న రాజ్యాంగవిధానము. దుర్భరమైన పరిపాలనవిధానము మాఱనంతవఱకును భారతజాతికి భుక్తియును ముక్తియును గలుగవు. ఆసురమైన ప్రభుత్వవిధానమును మార్చుటకు గాంధిమహాత్ము డసహాయోద్యమ సాధనము నవలంబించి నవధర్మప్రతిష్ఠను జేసెను.

పరాధీనస్థితియం దున్న జాతులకు స్వాతంత్ర్యము గలుగుట కష్టసాధ్యము. రాజ్యాధికారము గల యధి కారవర్గము ప్రజాభీష్టములను విఫలము చేయుటకు సంసిద్ధముగ నుండును. ప్రజా హృదయమునందు ప్రబోధము గలిగినపుడు నిరంకుశాయుధములు హృదయ స్తంభనము ను జేయుచుండును. నిర్బంధవిధాన ప్రయోగమునకు గారణ ములగు నాపదలు గల్పించుచుండును. ప్రజలు దౌర్జన్యమునకు ప్రతిఘాతకృత్యము చూపునపుడు బంధనపాశములు బిగువగు చుండును. స్వాతంత్ర్యప్రదానము విధివశమున సంప్రాప్త మగును. కాని యుదారహృదయముతో నొసంగబడదు. అయిర్లాండు బంధనములు వదలుటకు నూరేండ్ల సంరంభ మవసరమైనది. అయిర్లాండు దౌర్జన్యమునకు దౌర్జన్య మును దండనమునకు దండనమును హత్యకు హత్యను ప్రయోగించి విమోచనమును బడయగలిగెను. దౌర్జన్య సంస్కారము గల ప్రభుత్వము దౌర్జన్యప్రతాపము ను గ్రహించునటుల న్యసాధనముల ప్రభావమును గ్ర హింపజాలదు. అయిర్లాండు స్వరాజ్యసిద్ధికి దంతనసాధన మును సహాయోద్యమాయుధమును తోడ్పడినవి. ప్రజల సహాయోద్యమాయుధ ప్రయోగమును జేసి రాజ్య స్తంభనమును చేసినపుడు సుకరముగను అయిర్లాండునకు స్వరాజ్యము సంప్రాప్తమైనది. ఈజిప్టుదేశమును నయి ర్లాండుమార్గము నవలంబించి స్వరాజ్యమును బడయ నున్నది. స్వరాజ్యసంరంభమునందు నిమగ్నమైన భారత జాతికని స్వరాజ్యప్రాప్తికి ధర్మసాధన మవసరమైనది.

స్వరాజ్య సంరంభము

భారతజాతీయ మహాసభాసాధనమునను భారత నాయకులు చిరకాలమునుండియును స్వరాజ్యసంరంభ మును జేయుచు పొందిన ప్రయోజన ములు ప్రజలకు దెలిసియున్నవి. స్వ దేశమునందును గ్రేటుబ్రిటనునందును నడిపిన రాయబారములు- సమర్పించిన విన్నపములు- ప్రతిపాదించిన తీర్మానములు- నిష్ఫలములైనవి. మోర్లిమింటో సంస్కరణములు- మోంటుఫర్డు సంస్కరణములు- భారతీయుల కుద్యోగములను గలుగజేసినను పరిపాలన విధానమెప్పటివలె నాంగ్లాధికారవర్గహస్తములందు నిలిచి యున్నది. ద్వంద్వ ప్రభుత్వము ప్రసాదించిన ప్రజా యత్తశాఖయందైనను మంత్రులకు వ్యక్తిత్వము లేదని మంత్రుల ప్రసంగములు విశదముచేసినవి. సంస్కరణ లు స్వాతంత్ర్యమును ప్రసాదింపజాలక పోయినను స్వయంపాలనమును నిరాకరించి వ్యర్థమైనవి. రాష్ట్రప్రభు త్వములకును సామ్రాజ్యప్రభుత్వమునకును నాదాయ ములకొరకై వ్యయమును పెంచినవి. సామ్రాజ్యాదాయము నందు సగము సైనికవ్యయముకొరకై వినియోగపడుచు న్నది. వ్యయమునకు దగినయాదాయము గలుగుటకు క్రొత్తపన్ను లమలులోనికి వచ్చినవి. స్టాంపులఫీజులు రిజిస్ట్రేషను ఫీజులు దిగుమతిపన్నులు నూలుకిరాయీలు మొదలగు నవి హెచ్చింపబడినవి. పన్నులు పదేండ్లలో తలకు రెండురూపాయలనుండి రు 6-8-0 లకు పెరిగినవి. పన్నులు పెరిగినను దేశమునకు తరణోపాయము గనుపడుట లేదు. దేశాదాయమునందు విశేషభాగము సైన్యవ్యవస్థ లకును నాంగ్లాధికారుల వేతనములకును వినియోగింప బడుచున్నది. విద్య వైద్యము పరిశ్రమలు పారిశుద్ధ్యము వ్యాపనమును పొందుటకు ద్రవ్యము లేదు. వర్తమానపరి పాలనవిధానమునందు లోకశతాబ్దము నిరీక్షించినను దేశ క్షేమాభ్యుదయములకవసరమైన ద్రవ్యోత్పత్తి కలుగుట దుర్లభము. వ్యయమును తగ్గించుటకు విచారించుట కేర్పాటుచేసిన పంచాయతులు సంఘములు గవర్నర్లనో సైనికులనో తొలగించుటను నిర్ణయించి వ్యయమును తగ్గించినటుల గాన్పించును. వర్తమాన పరిపాలన విధా నము సంపూర్ణముగ మారుటయును జాతీయసంస్కార మునకును పరిస్థితులకును ననురూపమైన పరిపాలనవిధాన మేర్పడుటయును దేశమునకు తరణోపాయము. స్వప్ర యోజనముల నాసించెడి పరరాజ్యపరిపాలకులను సహా కార్యమును నెఱవేర్చుటకు సంకల్పము గలుగదు. సంక ల్పము గలిగినను వారి సంస్కారము ప్రతిబంధకముగ నుండును. నలువదేండ్ల రాజ్యాంగాందోళనమే ప్రయోజన మును గలుగజేయలేదు. రాజకీయహత్యలును నిరుపయో గములైనవి. ధర్మప్రదమైన సత్యాగ్రహాయుధము స్వరా జ్యసాధనముగ బరిణమించినది. అఖండమైన సత్యాగ్రహ ధర్మమును గ్రహించుటయును ధర్మారాధనమును జేయు టయును కష్టసాధ్యములు.

భారతజాతీయ మహాసభ

సత్యాగ్రహము

సత్యాగ్రహ మసిధారావ్రతము. సత్యాగ్రహము సకలజీవములకును పరిచితమైన సత్యధర్మారాధనము. మానవహృదయమునందధర్మమాగ్రహమును గలుగజేయును. సామాన్యులీ య్యాగ్రహమును పరపీడనమునకు విని యోగించి యాత్మపతనమునకు గారకు లగుదురు. ప్రాజ్ఞులీ

త్యాగము

దురాగ్రహము నాత్మత్యాగమునకు వినియోగించి ఆత్మో ద్ధరణమునకును ప్రపంచోద్ధరణమునకును దారిచూపును. మానవసంస్కారమునందు పశుభావ మాసురకార్యములకును ఆత్మత్యాగము దైవకార్యములకును సాధన మగుచున్నది. ప్రపంచప్రవృత్తియందు దురాగ్రహ మనర్థములకును సత్యాగ్రహము పరమార్థమునకును సాధనమగుచున్నది. హిరణ్యకశిపుని దురాగ్రహ మాత్మవినాశనమును ప్రహ్లాదుని సత్యాగ్రహ మాత్మవికాసమును గలుగజేసినవి. సుయోధను దురాగ్రహము విప్లవమును ధర్మజుని సత్యాగ్రహము విజయమును సమకూర్చినవి. త్యాగమూర్తులైన బుద్ధదేవునకును ఏసుక్రీస్తునకును దేవత్వము గలిగినది. అజ్ఞానులు తాత్కాలికప్రయోజనముల నాసించి పరాపహరణమును జేయుచు నాత్మహత్యను జేసికొనుటయును జ్ఞానులు నిత్యప్రయోజనములను గోరి ఆత్మార్పణమును జేయుచు నాత్మోద్ధరణ బడయుటయును అనుభవవేద్యములైన పరమధర్మములు. "త్యాగేనైకే అమృతత్వ మానశుః" అను కైవల్యోపనిషద్వాక్యమునందుగల ధర్మభావము మహాత్ములకు నిత్యానుభవమునందున్నను సామాన్యులకు మాటలయందు మాత్రమే గోచరంబగుచుండును. త్యాగధర్మమును నిత్యవ్యవహారముల కన్వయింపజేయుటవలనను లోకమునందు శాంతిస్థాపనము సాధ్యము గాగలదు. బాలునకును వృద్ధునకును నిత్యకృత్యములందు పరదూషణము పరాపవాదము పరదండనము సహజముగ దోచుచుండును. గాని తనతప్పులు గనిపించుచుండవు. ఆత్మసమర్పణము చేసిన త్యాగులకు తమదోషములు గనిపించుచుండును గాని పరులతప్పులు గనిపించుచుండవు. పరపీడనము పీడితునకును పీడకునకును దుఃఖసాధనమగునే గాని సుఖసాధనము గాదు. ఈ మహాసత్యమును నిత్యవ్యవహారములకు సమన్వయము చేసి ధర్మమార్గమునను భారతస్వారాజ్యమును మానవకల్యాణమును సమకూర్చుట సత్యాగ్రహమునకు ప్రయోజనము. అఖండత్యాగస్వరూప మైన సత్యాగ్రహ సత్తారాధనమునకు అసహాయోద్యమదీక్ష పరమసాధనము నున్నది.

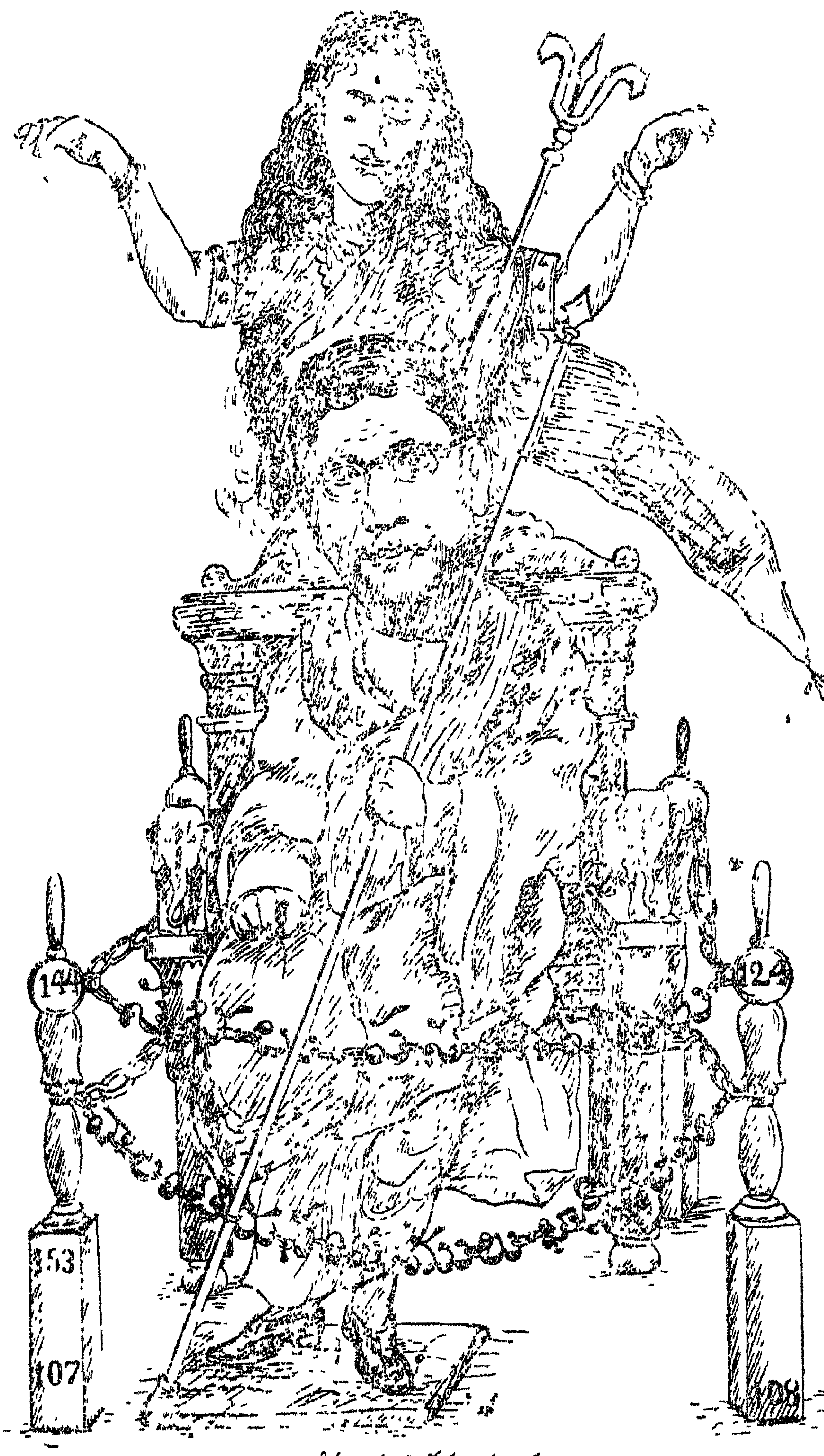
అసహాయోద్యమము

వర్తమానపరిస్థితులందు స్వారాజ్యసంపాదనమునకసహాయోద్యమము భారతహృదయమున కనురూపమైన సాధనముగ నున్నది. నిరాయుధు లైన భారతీయులకు సాయుధపాణులతో సంరంభ మనుచితము. ఉచిత మైనను నస్త్రశస్త్రము. ముప్పదికోట్లభారతీయు లాయుధపాణులై స్వారాజ్యస్థాపనమును జేయునపుడు ప్రపంచశాంతికి భంగము గలుగుట సహజము. పరపీడనమువలన గలిగినలాభ మాత్మశాంతికి ప్రయోజనకరము గాదు. ఆయుధధారణము గలుగజేసిన మహావిజయమును నడచిన సంగ్రామము విశదము చేసినది. గెలిచిన దేశములందును నోడిన దేశములందును నశాంతి రాజ్యము చేయుచున్నది. ప్రజలు పోషణము లేక మృత్యుదేవతకు బలియగుచున్నారు. అయిరిషు ప్రజలు స్వారాజ్యనామమున జేయుచున్న సంరంభము జ్ఞానోదయమును గలుగజేయగలదు. "హత్యలు నిర్బంధములు దండనములు దహనములు చెలరేగుచున్నవి. వీధులందు జనులు కాల్చి చంపబడుచున్నారు. కుటుంబములు వెడలగొట్టబడుచున్నవి. వృత్తులు పోయినవి. ప్రజలప్రాణరక్షణము దుర్భర మైనది." అని ఐర్లాండు మతగురువులు వ్రాసిరి. ఒకదేశమునందు ఉత్తరదక్షిణభాగముల కిట్టి పోరాటము సంప్రాప్త మగునపు డాయుధధారణము పరజాతీయులకు గలుగజేసిన మహోపద్రవము వర్ణనాతీతము. భారతభూమియందు పదునైదేండ్లకు బూర్వ మాయుధసాధనమునను స్వాతంత్ర్యసంపాదనమును జేయుటకు యువజనులు దలపడిన విధమును దానిఫలమును దెలిసియేయున్నవి. పరమేశ్వరానుగ్రహమునను భారతజాతి స్వారాజ్యసంపాదనమునకు స్వధర్మసంస్కారమున కనురూపమైన సాధనము నవలంబించినది. ముప్పదికోట్ల ప్రజలకు స్వారాజ్యసంకల్పము గలుగునపుడు స్వారాజ్యస్థాపన మనివార్య మగును. స్వారాజ్యసంకల్పము స్థిరమగుటకు వర్తమానవిధానముపట్ల గల మహావ్యామోహ మస్తమింపవలయును. వ్యామోహాస్తమయముతో నవీనవిధానోదయమును గలుగును. ప్రజలు వర్తమానవిధానముపట్ల గనబరచుచున్న దాస్యభావము నంతరింపజేయుటయందును నవీనోత్సాహమును గలుగజేయుటయందును అసహాయోద్యమ మాచరించిన విధమును గత సంవత్సర వృత్తాంతము విశదము చేయుచున్నది.

స్వారాజ్యాదర్శము

నాగపురమునందు గూడిన జాతీయమహాసభ చేసిన "శాంతియుతము లగునట్టియు సధర్మము లగునట్టియు అన్ని యుపాయములచేత స్వారాజ్యసంపాదనము జాతీయమహాసభాదర్శము" స్వారాజ్యతీర్మానమున కర్థప్రతిపత్తి గత వత్సరమునందు గల్పింపబడినది. కాంగ్రెసునాయకు

తీర్మానములను ... కార్యవిధానమునకు పూనుకొనిరి. విజయవాడయందు గూడిన యఖిలభారత కాంగ్రెసు మహాసభ ... సంఘమును ... సైన్యమును ధన్యమును శస్త్రములను గడించుటకు ... కాంగ్రెసుసంఘములందు లక్షలమంది సభ్యులుగ చేరిరి. లక్షలకొలది రాట్నములు స్థాపింపబడినవి. స్వదేశారాధనవ్రత మారంభ మైనది. యువజనులు

దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు

వృద్ధులు స్త్రీలు పురుషులు సత్యమైన స్వదేశసేవను బూనుకొనిరి. సభామంటపములందాడబడి దేశారాధననాటకము గౌరవహీనమైనది. దేశారాధనజీవనము దుర్భరమైనది. దేశారాధనజీవనమునందు గంభీరోపన్యాసములకు తర్కవాదములకు విద్యాపాండిత్యములకు విలువ పోయినది. రాజ్యాంగాందోళనమునందు ధర్మపథమునకు త్యాగమునకు విలువ యేర్పడినది. త్యాగపురుషుడు గాంధిమహాత్ముని బోధలు దేశారాధనమునకు ప్రమాణము లైనవి. మాసముదినములలో కోటిరూప్యములు సమకూడినవి. రాట్నములు వ్యాపించినవి. దేశమునందంతటను కాంగ్రెసుసంఘములు వ్యాపించినవి. సంఘములందు సభ్యులు చేరిరి. విద్యార్థులు విద్యాలయములను వదలిరి. న్యాయవాదులు వృత్తులను విసర్జించిరి. మహాజనులు బిరుదములను విసర్జించిరి. ప్రచారకులమిత్యోత్సాహముతో మూలమూలలను స్వరాజ్యప్రచారమును చేయుచుండిరి. బొంబయియందు గూడిన స్థాయిసంఘసమావేశ మసహాయోద్యమ ప్రణాళికనే పునః ప్రతిపాదనమును జేసినది. అసహాయోద్యమము దినదిన ప్రవర్ధమానమై ప్రజాహృదయమునకు గలుగజేసిన మహాశక్తిని శ్రీ యువరాజ సందర్భమునందు జేసిన హర్తాళములు విశదము చేసినవి. ప్రజాభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగ యువరాజాగమనమును స్వాగతమును నేర్పాటు చేసిన యధికారుల భ్రమను విశదము చేయుటకు కాంగ్రెసు తలపెట్టినది. బొంబాయికి శ్రీ యువరాజు వేంచేసినపుడు హరతాళము జరిగినది. కాని ప్రజానివహములు గలుగజేసిన సంక్షోభము మహాత్మునకు మహాసంతాపమును గలుగజేసినది. మహాత్ముడు పాపపరిహారార్థము మూడుదినము లుపవసించెను. బొంబాయియందు శాంతిని స్థాపించెను. అధికారులకు వారి శక్తి భ్రమ పోయి ప్రజాబలము గాంధిబలము తెలిసినవి.

ప్రయాగయందు హరతాళము నాపుటకు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారి నధికారులు బంధించిరి. ఈబంధనము ప్రయాగప్రజలయందు మహోద్వేగమును గలుగజేసినది. ప్రయాగయందు శ్రీ యువరాజాగమనసందర్భమున జరిగిన హరతాళ మద్భుతముగ ప్రజాబలమును విశదము చేసినది. ఒక కూలియైనను బండియైనను గనుపింపలేదు. వీని లన్నియును నిరాఘాటముస్యములై యధికారుల కోపమును పెంచినవి. కాశీక్షేత్రమునందును నిట్టి స్వాగతమే గలిగి ప్రజాసంకల్ప మధికారులకు సువ్యక్తమైనది. కలకత్తా నగరమునను నాసన్నమైన హరతాళము నాపుటకును శాంతిని స్థాపించుటకును పండిత మదనమోహన మాలవ్యగారు విశ్వప్రయత్నములను జేసి బొంబయియందన్నిపక్షములవారిని సమావేశముచేసెను. ఆ సమావేశమునకు సర్ శంకరం నాయ రధ్యక్షతను వహించి చూపిన యవజ్ఞత భారతజాతీయేతిహాసమునందు చిరస్థాయిగ నుండగలదు. ఆ సమావేశమునందు గాంధిమహాత్ముడు చూపినని గ్రహము శత్రువులకు సముచితము విభ్రమము గలుగజేసినది. సర్ శంకరన్ నాయరుమహాగ్రహము సర్వసంహారమును జేసెను. బొంబాయియందు నాయకులు గూడునపుడే రాజప్రతినిధిమంత్రిసభ కలకత్తానగరమునందు గూడినది. బొంబయి సభ ముగిసినతరువాతను మహాత్ముడు కాంగ్రెసు ఆశయములను రాజప్రతినిధికి దెలియజేసెను. ఈ సందేశము చేరుటయందు ప్రమాదమున నాలస్యము గలిగినది. అధికారవర్గ మాగ్రహపూరితమై జాతీయమహాసభాధిపతిగా నెన్నుకొనబడిన దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారిని బంధించిరి. ఈ బంధనము గొప్పకలవరమును గలుగజేసినది. వేలకొలది యువజనులు శ్రీకృష్ణజన్మస్థానముల నలంకరించిరి. ప్రజాశక్తి యాసేతుహిమాచల పర్యంతమును హద్దుపద్దులు లేక మహాతరంగములవలె వ్యాపించినది. పట్టణము పట్టణమును మండలము మండలమును రాష్ట్రము రాష్ట్రమును శాసనోల్లంఘనవిధానమునం దతిక్రమించుటకు బూనుకొనినవి. వేలమంది శ్రీకృష్ణజన్మస్థానముల కేగిరి. అసహాయోద్యమప్రతాపము దేశమునకు వ్యక్తమైనది. అహమదాబాదునందు ఖాదీనగరమునందు గూడిన జాతీయమహాసభ జాతీయహృదయమును వ్యక్తముచేసి భావికార్యవిధానమును నిర్ణయించినది.

అధికారు లవలంబించిన నిర్బంధవిధానము ప్రజాహృదయమున కపారమైన యుత్సాహమును గలుగజేసినది. న్యాయశాస్త్రజ్ఞుడైన శ్రీ రేసింగుప్రభువు శాంతిన్యాయసంరక్షణనామమునను నిర్బంధవిధానము దేశమునందంతటను నవలంబించినపుడు న్యాయపాలనముపందు నిరాశ గలిగినది. జాతీయమహాసభాధిపతి చిత్తరంజనదాసుగారు బంధితులైనపు డధికారహృదయము ప్రజలకు దెలిసినది. శిక్షాస్మృతి సవరణ చట్టమును రాజద్రోహసభాశాసనమును దేశమునందంతటను వ్యాపకమును బొందుచు ప్రజల సమావేశసంభాషణస్వాతంత్ర్యములు నిర్బంధింపబడుచున్నపుడు ప్రజలయందు మహాసంచలనము గలిగినది. ఆలీసోదరులు రాజద్రోహమునకు శిక్షను బొందిరి. లాలా లాజపతిరాయి రాజద్రోహసభాశాసనము ననుసరించి శిక్షను బొందెను. చిత్తరంజనదాసు మోతిలాలు నెహ్రూ శిక్షాస్మృతిసవరణ శాసనాధారమునను దండనమును బడసిరి. దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య రాజద్రోహమునకు దండనమును బొందెను. అన్ని రాష్ట్రములందును దేశసేవకులకు దుర్మార్గుల కేర్పడిన శాసనాధారమునను శిక్షలు గలిగినవి. చెరసాలలు స్వర్గములైనవి. వేనవేలు దేశారాధకులు పరమోత్సాహముతో కారాగృహవాసమును స్వీకరించిరి. ప్రజలయుత్సాహముతో నధికారుల నిర్బంధములును విజృంభించినవి. రాజ్యాంగసంరంభమునం దపరిచితములైన 144, 108, 107 శాసనములు ప్రయోగమును బొందినవి. అహమదాబాదునందు జాతీయమహాసభ యె ప్రతిషేధింపబడుననుభావము వ్యాపించినది. ఇట్టి విపరీతపరిస్థితులందు గాంధిమహాత్ముని మూలస్థానమైన అహమదాబాదునందు జాతీయమహాసభ గూడినది.

ప్రపంచప్రవృత్తియం దనపరిణామ నూతనపరిస్థితులు గోచరించుచుండును. ఎప్పటికప్పుడు విచిత్రమైన సత్ప్రగతులు గోచరించుచుండును. పరిస్థితిని మించిన మహాశక్తి గనుపట్టును. ఈయుగావతారమే ప్రపంచప్రవృత్తియందు దుష్పరిణామమునకు సాధనం బగుచున్నది. ఆపత్సముద్రమునందు మునిగియున్న వారికైనను ఆశాంకురములు గనుపించుచు నూతనపరిస్థితులు గోచరం బగుచుండును. మోంటుఫర్డు సంస్కరణములు పంజాబు దురంతములు ఖిలాఫతు దుర్నయములు గలుగజేసిన దుఃఖాను

ఘటమునందే యూశాంకురములు గోచరములైనవి. అమృతసరసు జాతీయమహాసభ యపూర్వముగ జరిగించినది. కలకత్తాయందు గూడిన ప్రత్యేకమహాసభ భారత జాతీయస్థిరసంకల్పమును విశదము చేసినది. నాగపురిమునందు గూడిన మహాసభ ప్రజాభీష్టములకు సువ్యక్తము చేసినది. ఈమహాసభలు ప్రతినిధుల సంఖ్యయందును నుత్సాహప్రదర్శనమునందును స్థిరసంకల్పమునందును నంతకుముందు నొకటి యతిక్రమించినవి. నాగపురముమహాసభ నిర్ణయించిన యంగనిర్మాణమున కనురూపముగ ముప్పదియాఱవ భారతజాతీయమహాసభ డిసెంబరు మాసాంతమునందు శబర్మతీతీరమున గూడినది.

ప్రపంచ ప్రవృత్తియందు మానవ ప్రకృతి సంస్కారానురూపముగ పరిణమించుచుండును. జాతీయ మహాసభయందు అసహాయోద్యమ విధా శాసనోల్లంఘనము నమునందలి యంతరము లన్నియును వెంటనే యాచరణ యోగ్యము లని సమ్మోదింపా యుంచుట సహజము. ఆ పక్షము వారిదృష్టి విజయవాడ సమావేశ సమయము నుండియును శాసనోల్లంఘన సాధనమునందు లగ్నమై యుండెను. వీరిలు మానసమునందు విజయవాడయందువలె బొంబాయిమానసమునందు బొంబాయి సమావేశమునందును శాసనోల్లంఘన విషయము వాదప్రతివాదములకు గారణమైనది. బొంబాయి స్థాయిసంఘమునందు విదేశవస్త్ర బహిష్కారము యుపరాజు హారతాళము సంపూర్ణమోదమును బడసినవి. దేశమును దంతటను విదేశవస్త్ర దాహనహోమము జరిగినది. బొంబాయియందు గూడిన స్థాయిసంఘ సమావేశమునందు శాసనోల్లంఘన విషయము నిరాకృతమైనను ఢిల్లీయందు నాల్గవ నవంబరునగూడిన సమావేశమునందు శాసనోల్లంఘనము నాచరించుటకు పరిస్థితులనుకూలముగ నున్న రాష్ట్రములందుమాత్రము వ్యక్తి శాసనోల్లంఘనమును సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును చేయుటకు రాష్ట్రీయోపసంఘముల కధికార మొసంగబడినది. ఆ యధికారము ననుసరించి గుజరాతు రాష్ట్రమునందలి ఆనందబార్డోలి తాలూకాలందు శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమును నవంబరు 23 తేదిని మహాత్ముడు స్వయముగ నడుపుటకు నిర్ణయించెను. నవంబరు 17-వ తేదిని బొంబాయియందు సంప్రాప్తమైన దురంతములు మహాత్ముని సంకల్పమును మార్చినవి. నవంబరు 17-వ తేది అసహాయోద్యమ చరిత్రమునందు చిరస్మరణీయముగ నుండగలదు.

దిగంత వ్యాప్తములైన హారతాళములు ప్రజాశక్తిని వెలిపినటులు ప్రజల దౌర్జన్యస్వభావమును విశదము చేసినవి. మానవప్రకృతియందు గల పశుభావమునకును దైవభావమునకును గల సంబంధము బోధపడినది. అసహాయోద్యమమునకు బీజమైన యహింసాధర్మము ప్రజాసామాన్యమునకు ప్రత్యక్షము గా లేదని గాంధిమహాత్మునకు తెలిసినది. ప్రజాకల్యాణమున కవసరమైన స్వరాజ్యము ప్రజాసంతోషమునకు సాధనమగు విధమును బొంబాయి దురంతములందు మహాత్ముడు సందర్శించెను. అసహాయోద్యమనాయకులకు దురంతముల నాపుటకు శక్తి లేనపు డసహాయోద్యమ విజయమునకు ప్రజలకు శిక్షణ మవసరమని మహాత్ముడు గ్రహించెను. బొంబాయి దురంతములకు ప్రాయశ్చిత్తమున నుపవాసములను జేసెను. మహాత్ముని యుపవాసములు ప్రజల కాత్మస్మరణమును గలుగజేసినవి. సకల జనసౌఖ్యము స్వరాజ్యమునకు ఫలమని ప్రజలు గ్రహించిరి. స్వల్పసంఖ్యాకులైన పార్సీ క్రైస్తవాది భారతీయుల యోగక్షేమముల కభ్యంతరము గల స్వరాజ్యస్థితి భారతమాతకు దుఃఖకారణము గాని సుఖకారణము గాదని మహాత్ముడు గనుగొని భారతీయులకు వారి కర్తవ్యమును నిర్ణయముగ బోధించెను. బార్డోలీయందు శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమును విరమించెను. తదనంతరమున గూడిన జాతీయమహాసభ మహాత్ముని నిర్ణయములను సమర్థించిన విధమును అహమదాబాదుసభ విశదము చేయుచున్నది.

అహమదాబాదుసభ స్వరాజ్యప్రస్థానమునందు సకలవిధములను గణనీయముగ నున్నది. మహాసభాధ్యక్షులైన దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు బంధనమునం దుండెను. దేశసేవకులు బంధనముల ననుభవించుచుండిరి. గాంధి మహాత్ముడు శాసనోల్లంఘనప్రస్థానమును విరమించెను. అధికారుల నిర్బంధశాస్త్రములు దిగంతములందు వ్యాపించుచుండెను. అయినను ప్రజోత్సాహము తరంగతరంగములుగ పొంగి ప్రవహించినవిధమును అహమదాబాదు కాంగ్రెసు విశదముచేసినది. అహమదాబాదు మహాసభయందు గాంధియుపతాకము ప్రత్యక్షమైనది. మహాత్ముని భావములు ఖాదిసంఘమునందును ఖాదిమంటపమునందును సభావ్యవహారములందును సూక్ష్మరేఖాపటములను దాల్చినవి. జాతీయమహాసభయందును నిర్ణయములందును వ్యవస్థలందును భారతస్వరూపము ప్రత్యక్షమైనది. ఖాదీమంటపము ఖాదీదుస్తులు ఖాదీయాసన

ములు ఖాదీసేవకులు స్వదేశవిలాసములు స్వదేశవిహార ములు స్వదేశవస్తుప్రదర్శనశాలలు భారతజాతీయసంస్మరణమును జేసినవి. అపూర్వ సందర్శనము స్వారాజ్యానందానుభవమును గలుగజేసినది. వేనవేలు ప్రజలు జాతీయతీర్థయాత్రను జేసి గాంధిమహాత్ముని సందర్శించి కృతార్థు లగుటకు అహమదాబాదునకు బోయియుండిరి. మహాత్ముని సందర్శనార్థము లక్షలమంది ప్రజలు అహమదాబాదునందు సమావేశమైన విధము గాంధిమహాత్ముని విజయమును జాటుచున్నది. రెండేండ్లలో దేశమునంతను గాంధిమయము చేయగలిగిన పురుషుని మహాత్త్వమును అహమదాబాదుసభ విశదము చేసినది. అహమదాబాదుమహాసభకు హకీం అజ్మలుఖానుగా రధిపతిగ నుండి జయప్రదముగ నడిపినను అహమదాబాదు సభ. మహాత్ముని విజయమును ప్రకటించుచున్నది. గాంధి విజయమే అసహాయోద్యమవిజయము. శ్రీయువరాజాగమనసందర్భమునందు గలిగిన హరతాళ స్వాగతములు గాంధి మహాత్ముని సంచారములందు గలిగిన విజయస్వాగతములు ప్రజాధికారులకు వారి బలాబలములు తెలిసినవి. అహమదాబాదు కాంగ్రెసునకు స్వరాజ్యకాంగ్రెసు నామ మన్వర్థముగ గలిగినది. స్వారాజ్యాధ్వర్యమునకు గాంధి మహాత్మ డధ్వర్యుడుగ నియమింపబడెను. స్వరాజ్యవిజయమును స్వరాజ్యగీతములందును భజనలందును సమ్మేళనములందును నృత్యములందును గానమునందును కన్నులు గలవారు చూచిరి. చెవులుగలవారు వినిరి జ్ఞానముగలవా రనుభవించిరి. గాంధి విజయమును మహాసభయం దామోదితమైన యీ క్రిందితీర్మానము విశదము చేయుచున్నది.

అహమదాబాదు కాంగ్రెసు తీర్మానము

1920 వ సంవత్సరము డిశంబరు నెలలో దేశీయ మహాజనసభ జరిగిన దాదిగా దౌర్జన్యవిరహితమగు నసహాయోద్యమము నవలంబించుట వలన నిర్భయత్వమునను స్వార్థత్యాగమునను, ఆత్మగౌరవ సంరక్షణమునను దేశీయులం దధికమగు నభివృద్ధి కలిగినదని అనుభవమువలన విదితమైనది. ఈయుద్యమమువలన ప్రభుత్వప్రతిష్ఠకు చాల భంగము వాటిల్లినది. మొత్తముమీద దేశ మంతయు స్వరాజ్యమును చేరుట కతిశీఘ్రముగ పురోగమన మొనరించుచున్నది. గత కలకత్తాలో జరిగిన అవసర దేశీయమహాసభయం దామోదింపబడినట్టియు నాగపూరులో పునః స్థిరపరుపబడినట్టియు తీర్మానము నీసభవారు స్థిరపరచుచున్నారు. పంజాబుఖిలాఫతు అక్రమములు తొలగువరకును స్వరాజ్యము స్థాపింపబడువరకును బాధ్యతలేని యుద్యోగవర్గము అధీనమునందున్న యిండియా ప్రభుత్వము ప్రజలవశ మగువరకును-ఆయారాష్ట్రములు నిర్ధారణచేయు రీతిని దౌర్జన్యవిరహితమగు నసహాయోద్యమమును కొనసాగించుటకు దేశీయమహాసభవారు గట్టి నిశ్చయముతో నున్నారని యీసభవారు గ్రంథస్థ మొనరించుచున్నారు. ఇటీవల రాజప్రతినిధి యొసంగిన యుపన్యాసములందు స్పష్టమైన బెదరింపులను తదనుగుణ్యముగ నన్ని రాష్ట్రములలోను వలంటీరు సంఘము లక్రమసంఘము లని యిండియా ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించుట అక్రమముగను దౌర్జన్యముగను బహిరంగసభలనే గాక సంఘసభలను గూడ బలవంతముగ నుద్యోగులు నిలిపివేయుచుండుట అనేక రాష్ట్రములలో కాంగ్రెసు నాయకులను పెక్కుమందిని అరెస్టు చేయుటవలనను కాంగ్రెసు ఖిలాఫతు ప్రచారమును పూర్తిగా నడచివేసి దేశీయుల కాసంఘములవలన కలుగుచున్న సహాయము లభింపకుండ చేయుటకే ప్రభుత్వమువారీనిర్బంధవిధానమును ప్రారంభించిరని స్పష్టమగుచుండుట వలనను అన్నివిధములను కాంగ్రెసుప్రచారములను తాత్కాలికముగ నిలిపివేసి ఎట్టి ఆర్భాటమును లేకుండ శాంతముగా వలంటీరు సంఘములందు చేరుటవలన అరెస్టు చేయబడుటకు తమ్మర్పించుకొనవలెనని యీమహాసభవారు తీర్మానించుచున్నారు. ఈసంవత్సరము నవంబరు నెల 23-వ బొంబయినగరమున జరిగిన కాంగ్రెసు కార్యసంఘసభయం దామోదింపబడిన తీర్మానము ననుసరించి దేశమునం దంతటను వలంటీరు సంఘము లేర్పరుపబడెను. ఆ వలంటీరు సంఘములందు చేరగోరువా రందరును ప్రమాణము చేసినగాని చేర్చుకొనబడరు.

ప్రమాణము

" నేను దైవసాక్షిగా ప్రమాణపూర్వకముగా నంగీకరించిన విషయములు: 1. నేను జాతీయవలంటీరు సంఘమున సభ్యుడనుగా నుండ గోరుచున్నాను. 2. భరతఖండమునందలి పరిస్థితులను బట్టి యీదేశమున ఖిలాఫతు పంజాబు అక్రమముల నివారించుటకును స్వరాజ్యప్రాప్తికి సాధనమగుటకును ఈదేశమునందు నివసించుచున్న హిందూ, మహమ్మదీయ, సిక్కు, పార్సీ, క్రైస్తవ, యూదు ప్రముఖ వివిధమతముల వారిం దైకమత్యమును కలిగి ఏకసంఘటితజాతిగా నేర్పడుటకును దౌర్జన్యరాహిత్యమొక్కటి మాత్రమే తోడ్పడునని నేను నమ్ముచుండుటచే నేను వలంటీరుదళమున సభ్యుడనుగా నున్నంతకాలము మాటయందును క్రియయందును దౌర్జన్యము లేకుండ నుండగలవాడను. భావమునందు గూడ దౌర్జన్యము లేకుండనుండుటకు గట్టి ప్రయత్నము చేయగలవాడను. 3. భరతఖండము ఆర్థిక రాజకీయ నైతిక విషయములందు సాఫల్యమును బడయుటకు స్వదేశీవ్రతము ప్రధానమని నేను నమ్మెదను. కేవలము చేతినూలుతో చేతిమగ్గములపై నేయబడిన ఖద్దరుబట్టలనే ధరించెదను. మరియేరకము బట్టలను ధరించను. 4. నేను హిందూ మతస్థుడ నగుటచే సంఘమునం దొక తెగవారు అంటరానివారని వారిని బహిష్కరించుట అక్రమమని నేనెరుగుదును గాన, అస్పృశ్యతను తొలగించుట న్యాయమును అవసరము నని నేను నమ్ముచుండుట వలనను వీలైనపుడెల్ల నిమ్నజాతులతో కలసిమెలసి యుందును. వారికి సర్వవిధముల సేవచేయుదును. 5. నా వలంటీరు దళాధికారుల ఆజ్ఞలను నేను నెరవేర్చెదను. ఈప్రమాణమునకు విరుద్ధము కానట్టియు వలంటీరు బోర్డులు, కార్యసంఘము, లేక కాంగ్రెసువారిచే నేర్పరుపబడిన మరియే సంఘ

ములుగాని చేసినట్టి నిబంధనలను నేను నెరవేర్చెదను. 6. నా మతము కొరకును, నాదేశముకొరకును ఎట్టి ఆగ్రహమును చూపకుండ కారాగృహవాసము, ప్రహారణములు, కడకు మరణము కటస్థించినను గూడనే ననుభవించుటకు సంసిద్ధుడను. 7. నన్ను చెఱసాలకు పంపుచో నా కుటుంబమునకు గాని నావలన పోషింపబడువారికి గాని కాంగ్రెసు వారు ఎట్టి సంరక్షణను [illegible]." అని గల ప్రమాణనిబంధనలు.

జాతీయ వలంటీరు దళములందు చేరగూడదని ప్రభుత్వము వారాజ్ఞాపించియున్నను పైప్రమాణ మొనరించి 18 ఏండ్లవయసుకు పైబడిన వారందరును తక్షణము వలంటీరు సంఘములందు చేరవలెనని యీ కాంగ్రెసు సంఘమువారు విశ్వసించుచున్నారు.

బహిరంగసభలు జరుగగూడదని ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి సంఘసభలుగూడ బహిరంగసభలే అని వానినిగూడ నిలిపివేసిరి. కాన దేశీయులు సంఘసభలను జరుపవలెను. బహిరంగసభలను చుట్టును ఆవరణగలవోటు గోడలకవ్వల జరుపవలెను ముందుగా సభనుగూర్చి ప్రకటింపవలెను టిక్కెట్లను ఏర్పరచి వానిని చూపించువారిని మాత్రమే లోపలికి రానీయవలెను. ప్రకటనలలో తెలుపబడిన యుపన్యాసకులు మాత్రమె సభలలో నుపన్యసించునట్లు సాధ్యమగునంతవరకు చూడవలెను. ఉపన్యాసకు లుపన్యాసములు వ్రాసుకొనివచ్చి వానిని చదువవలెను. ఆసభలవలన ప్రజలలో కొందరి కాగ్రహము కలుగుట వారు దౌర్జన్యము చేయుట మున్నగునవి జరుగకుండ చూడవలెను.

వ్యక్తులుగాని, వర్గములుగాని అధికారమును నిరంకుశముగను, దారుణముగను దేశమును కృశింపజేయుటయందును వినియోగించి నపుడటుల వారు అధికారమును దుర్వినియోగము చేయకుండ నివారించుటకు ప్రజ లొనరించిన యితర ప్రయత్నములన్నియును నిష్ఫలములగునేని ఆయుధముల ధరించి విప్లవ మొనరించుటకు బదులు సివిలు ఆజ్ఞోల్లంఘన మొక్కటియే నాగరకతాసూచకమును సమర్థమునగు సాధనము నని యీకాంగ్రెసుసభవా రభిప్రాయపడును. శాంతవిధానమునందు విశ్వసించునట్టియు ప్రస్తుతము భారతీయులకు కొంచెమైన నుత్తరవాదిగా నుండ నిరంకుశముగ పరిపాలించుచున్న యీ ప్రభుత్వమును తొలగించుటకు ఏదోయొకవిధమగు నుత్సాహమును చూపుటకంటె నితరనివారణోపాయము లేదని కృతనిశ్చయులై నట్టియు కాంగ్రెసు సేవకులందరును వ్యక్తిఆజ్ఞోల్లంఘనమును సంఘ ఆజ్ఞోల్లంఘనమును ప్రారంభింపవలె నని యీసభవారు సూచించుచున్నారు. సంఘఆజ్ఞోల్లంఘనమును ప్రారంభించుటకు ఢిల్లీలో జరిగిన స్థాయిసంఘసభయందు చేయబడిన తీర్మానములోని పద్ధతులప్రకారము ఆయా ప్రాంతవాసులు దౌర్జన్యరాహిత్యాది నియమములను బాగుగా నభ్యసించినట్లు ధ్రువపడవలెను.

వ్యక్తి లేక సంఘ ఆజ్ఞోల్లంఘనమును దేశమందంతటను నిజేచ్ఛను గాని ప్రభుత్వమువారి అక్రమ ఆజ్ఞలనుండి తమ్ము కాపాడుకొనుటకు గాని దౌర్జన్యాదులు జరుగకుండ తగిన కాపుదలలక్రింద కార్యసంఘమువారును రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములును ఎప్పటి కప్పుడు ప్రకటించు ఆజ్ఞల ననుసరించి దేశీయులందరు నమలులో పెట్టుటయందే అధికకృషిని సలుపుటకు ఎప్పుడైనను ఎచటనైనను అవసరమైనంతవరకు యితర కాంగ్రెసు ప్రచారము నంతయు నిలిపివేయవలె నని యీసభవా రభిప్రాయపడుచున్నారు.

18 ఏండ్లకు పైబడిన విద్యార్థు లందరును ముఖ్యముగా జాతీయ విద్యాలయములందు చదువుచున్నవా రందరును ఆవిద్యాలయములలోని యుపాధ్యాయులును తక్షణమే ప్రమాణ మొనరించి వలంటీరు సంఘము లందు చేరవలెనని యీసభవారు సూచించుచున్నారు.

కాంగ్రెసు నేతలను పెక్కుమందిని త్వరలో ప్రభుత్వమువారు పట్టుకొనుట జరుగగలదుగాన కాంగ్రెసుస్థాయికార్యసంఘాదుల నెప్పటియట్లు వీలయినపుడెల్ల మామూలుపనులకు వినియోగించుకొను పద్ధతిని తిరిగి తెలుపబడువరకును గాంధిమహాత్మ నొక్కనినే కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకాధికారినిగా యీ సభవారు నియమించి ఆయనకు స్థాయిసంఘ సర్వాధికారము నిచ్చుచున్నారు. కాంగ్రెసు అవసర మహాసభను జరుపుట స్థాయిసంఘ, కార్యసంఘ అవసర సభలను జరుపుట కత్యవసరము కలిగినపుడు మహాత్ముడు తనస్థానమున పనిచేయుట కింకొకరిని నియమించుట అనునధికారములు గూడ మహాత్మున కియ్యబడెను. మహాత్మున కియ్యబడిన అధికారము లన్నియు ఆయనస్థానమే ఒకరి తరువాత నొకరుగ నియమింపబడు వారికందరికిని యుండగలవు గాని ఇండియా దొరతనముతోను బ్రిటను దొరతనముతోను ఒడంబడిక చేసికొనుటయు కాంగ్రెసు సంప్రదాయమును మార్చుటయు మహాత్ముడుగాని వారితరువాతివారుగాని స్వతంత్రించి చేయగూడదు. స్థాయిసంఘము వారును పిమ్మట మహాసభవారును ఆమోదింపకుండ నవి జరుగగూడదు.

దేశముకొరకును అంతరాత్మకొరకును కారాగృహములందు శిక్షల ననుభవించుచున్న దేశభక్తు లందరిని యీసభవా రభినందించుచున్నారు. వారిత్యాగమే స్వరాజ్యసిద్ధిని మరింత చేరువకు తెచ్చినది.

స్వరాజ్యమహాసభ జయప్రదముగ ముగిసినది. యాత్రికులు స్వరాజ్యయాత్రను మహాత్ముని సందర్శనమును జేసి పావనులై స్వరాజ్యసందేశమును స్వస్థలములకు గొనిపోయిరి. అన్నిరాష్ట్రములందును స్వరాజ్యప్రస్థానమును జేయుటకు స్వరాజ్యభటులు యత్నములను జేయుచుండిరి.

గాంధి మహాత్ముడును వారి యనుచరులును బార్డోలీయందు సమష్టి శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమును జేయుట కేర్పాటులను చేయుచుండిరి. విధివశమునను చౌరీచౌరా దురంతములు సంప్రాప్తములైనవి. మహాత్మునకు బొంబయి దురంతములవలె చౌరిచౌరా దురంతములును దుఃఖవేదనను గలుగజేసి ధర్మోపదేశమును జేసినవి. మానవ ప్రవృత్తి నావహించిన పశుభావము మహాత్మునకు గోచరమైనది. మహాత్ముడు దురభిమాన

మును వదలి చౌరిచౌరా దురంతములను స్వయంకృతాపరాధములనుగ నంగీకరించి ప్రాయశ్చిత్తమును జేకొనెను. బార్డోలీయందవలంబింపనున్న సమష్టి శాసనోల్లంఘనమును విరమించెను. అంతకు పూర్వమే రీడింగు ప్రభువున కంపిన ప్రతిజ్ఞకు స్వార్థపరు లపార్థమును గల్పించిరి. మహాత్ముడు పరుల నిందాస్తోత్రములను లక్ష్యము చేయకయే దేశక్షేమమునకు మూలమైన ధర్మలక్ష్యమును సనుష్ఠించెను. బార్డోలియందు కార్యనిర్వాహక సంఘమును సమావేశము చేసెను. కార్యనిర్వాహక సంఘమిపుడు వాద ప్రతివాదములకు మూలమైన బార్డోలి నిర్మాణ విధానమును నిర్ణయించినది. ఆనిర్ణయములనే ఢిల్లీయందు ఫిబ్రవరి మాసారంభమున గూడిన స్థాయి సంఘము కొన్ని సవరణలతో నంగీకరించినది.

బార్డోలీలో ఫిబ్రవరినెల 11-12 తేదీలను జరిగిన అఖిలభారత కాంగ్రెసుకార్యసంఘసభలో నామోదించబడిన తీర్మానములను స్థాయి సంఘము వారు శ్రద్ధతో గమనించి వానియందు కొన్ని సవరణలను చేసి స్థిరపరచిరి. ఆయా రాష్ట్రములయందలి రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘముల ప్రేరేపణవలనను వారి అనుమతిని బడసియు కొన్ని ప్రత్యేక చట్టములను గూర్చియు వ్యక్తులు ఆత్మస్వాతంత్ర్య రక్షణమునకైనను లేక ఆగ్రహమును వెలిగించుటకైనను ఆజ్ఞోల్లంఘనమునకు గడంగవచ్చును గాని కాంగ్రెసు సహాయనిరాకరణ, స్థాయిసంఘము వారును కార్య [illegible] నిర్ణయించిన నియమములు పూర్తిగా [illegible] రాష్ట్రీయసంఘమునా [illegible] ఆజ్ఞోల్లంఘనము [illegible] తింపగూడదు. 2. కల్లు సారాదుకాణముల యొద్ద బోధించుట ఎంత ముఖ్యమో విదేశబట్టలదుకాణములయొద్ద బోధించుటగూడ నంతముఖ్యమే గాన దానిని మానగూడదని పలుచోట్లనుండి లేఖలు వచ్చినవిగాన మోస మేమియు లేకుండ హేరాళముగ విదేశబట్టల దుకాణములకద్ద గూడ కల్లు సారాదుకాణములవద్ద వలెనే బోధింపవచ్చునుగాని కల్లు సారా దుకాణములవద్ద బోధించువారికి బార్డోలీ తీర్మానములందు నిర్ణయింపబడిన నియమములు బట్టల దుకాణములవద్ద బోధించువారుగూడ ననుసరింపవలెను. 3 బార్డోలీ తీర్మానముల యుద్దేశము కాంగ్రెసువారు మొదట నిర్ణయించిన అసహాయోద్యమవిధానమును పూర్తిగా వదలవలెనని గాని సమష్టి ఆజ్ఞోల్లంఘనము నెప్పటికిని తలపెట్టగూడదని గాని దేశీయులు తలంపగూడదు. బార్డోలీలో కార్యసంఘమువారు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానమును కాంగ్రెసు ప్రచారకు లందరును ఏకాగ్రతతో ననుసరింపగడంగిన సంకల్పసిద్ధి కర్తవ్యపరాయణతగు సమష్టిదౌర్జన్య రాహిత్యము దేశమున స్థిరముగా నెలకొనగలదనియే కార్యసంఘమువారి భావమనియు దేశీయులు తెలిసికొనదగును. 4 దేశీయులు స్పష్టముగ వెల్లడించిన దృఢసంకల్పమును ప్రభుత్వము తిరస్కరించినపుడెల్ల ప్రజలు ఆజ్ఞోల్లంఘనము ననుసరించుట వారి ముఖ్యకర్తవ్యము. అది వారికి జన్మస్వాతంత్ర్యము (వ్యక్తి లేక వ్యష్టి ఆజ్ఞోల్లంఘనమన నొకగా ఒక్కరు గాని నిర్ణయింపబడిన సంఖ్యగల కొందరు గాని ప్రారంభించు ఆజ్ఞోల్లంఘనము అని గ్రహింపదగును. ఒకసభను జరుపదలచి ఆసభకు రాదగిన వారికి టిక్కెట్లను పంపి ఆటిక్కెట్లు చూపించనివారిని లోపలికి రానీయకుండ చేసినపుడు ఉద్యోగులాసభను నిలిపివేయ బూనినచో చేయబడు నాజ్ఞోల్లంఘనము వ్యష్టిఆజ్ఞోల్లంఘన మగును. అటుగాక ఎల్లవారును రావచ్చునని ప్రకటింపబడిన సభను ఉద్యోగు లాపబూనినపుడు చేయబడు ఆజ్ఞోల్లంఘనము సమష్టిఆజ్ఞోల్లంఘనమగును. సభోద్దేశము మామూలు కార్యముల నిమిత్తమే యైనపుడుగూడ నట్టిసభ నుద్యోగులు సాగనీయనిచో జరుగుఆజ్ఞోల్లంఘనము స్వాతంత్ర్యరక్షకమగును. అందువలన నుల్లంఘించినవారు అరెస్టుచేయబడినను అది స్వాతంత్ర్యరక్షకమే అగును. మామూలు కార్యములనిమిత్తము గాక కేవలము అరెస్టును కారాగృహవాసమును కోరి చేయుసభ నుద్యోగులు సాగనీయనపుడు జరుపు ఆజ్ఞోల్లంఘనము ఆగ్రహకారక మగు ఆజ్ఞోల్లంఘన మగును).

తీర్మానము

(1) చౌరిచౌరాలో గుంపు అడవిమృగములవలె రాక్షసకృత్యము లొనరించి కనిస్టేబులందరిని దారుణముగ సంహరించినందులకును ఇండ్లను తగులబెట్టినందులకును ఈ సంఘమువారు చాల చింతిలుచు వారి కుటుంబములకు సానుభూతిని తెలుపుచున్నారు. (2) పన్నుల నిరాకరణముతో గూడిన ఆజ్ఞోల్లంఘనమును ప్రారంభింప సర్వమును సిద్ధమగు తరుణముననే ప్రతిసారియును ప్రజలదురాగతము బయలుదేరుచున్నది. దేశమున సమష్టి ఆజ్ఞోల్లంఘనమున కుండవలసిన శాంతస్థితి ఏర్పడలేదని యీదురాగతములు వెల్లడించుచున్నవి. ఇపుడు మరల బార్డోలీలో సాజ్ఞోల్లంఘనమును ప్రారంభింపబోవ [illegible] ప్రజలు [illegible] [illegible] ఆజ్ఞోల్లంఘనమును ప్రస్తుతము నిలిపివేయవలెను. [illegible] వ్యవసాయదారు లందరును దొరతనమునకు చెల్లింపవలసిన శిస్తులన్నిటిని చెల్లింపవలెను. వారు అపరాధస్వభావము గల సన్నాహముల నన్నిటిని కట్టిపెట్టవలెను. (3) ఘోరక్‌పూరులో జరిగినట్టి దారుణకృత్యములును 17-11-21 ని బొంబాయిలోను 13-1-22 న చెన్నపురిలో జరిగినట్టి తుంటరి కార్యములును మరల నెప్పటికి నెచటను జరుగనంతటి శాంతస్థితి దేశమునందు నెలకొనువరకును సమష్టి ఆజ్ఞోల్లంఘనము నెచటను ప్రారంభింపగూడదు. (4) దేశమున శాంతి నెలకొల్పుటకు గాను మరల సనుమతి యియ్యబడువరకును ప్రజలు అరెస్టులను కారాగృహనివాసములను కోరి అందు కొరకట్టి ప్రయత్నములను చేయకుండునట్లు కాంగ్రెసు సంఘములు పరిశీలింపవలెను. ఎప్పటి సంపూర్ణశాంతి యుండునను గట్టి నమ్మకము నెలకొను నవరకు [illegible] మామూలు కాంగ్రెసు ప్రచారము జరుగవచ్చును. కల్లుదుకాణములకద్ద శాంతముగ త్రాగుడువలన కలుగు నష్టకములను గూర్చి బోధించుట తప్ప తక్కిన నిరోధక ప్రయత్నముల నన్నిటిని కట్టిపెట్టవలెను. ఇట్లు బోధించుటకు మంచినోగ్యత కల వారిని మాత్రమె కాంగ్రెసు సంఘమువారు ప్రత్యేకముగ నియమించి వారిచర్యలను శ్రద్ధతో పరిశీలింపవలెను. (5) రాజద్రోహసభా, వలంటీరు సంఘనిషేధక శాసనములను ధిక్కరించుటయే ప్రయోజనముగ

పెట్టుకొని సభలను నూరేగింపులను జరుపగూడదు. కాంగ్రెసు సంఘముల సభలను మామూలు కాంగ్రెసు ప్రచారమునకు సంబంధించిన సభలను సాగించుట కెట్టి ఆక్షేపణయును లేదు. (6) రైతులు జమీందారుల కియ్యవలసిన శిస్తులను ఇయ్య నిమ్మటలేదని యీసంఘమునకు తెలిసినది. ఇది వానికోము తీర్మానమునకు విరుద్ధము గాన వారు వెంటనే జమీందారులకు శిస్తులను చెల్లింపవలెనని కాంగ్రెసు సంఘములును ప్రచారకులును రైతులకు స్పష్టముగా తెలియజేయవలెను. (7) జమీందారులకు న్యాయశాస్త్రానుగుణ్యముగా గలహక్కులను భంగపరుచుట కీయుద్యమము ప్రారంభింపబడలేదు. రైతులకును జమీందారులకును వివాదములు కలిగినపుడుగూడ రైతులును జమీందారులు నొండొరులతో నాలోచించియు మధ్యవర్తులద్వారాను పరిష్కరించుకొనదగు నని యీసంఘమువారు జమీందారులకు సూచించుచున్నారు. (8) వలంటీరులను చేర్చుకొనుటలో నిబంధనలను సరిగ పాటించుటయందధికముగ నుపేక్ష జరుగుచున్నదనియు వడుకునూలు ఖద్దరుబట్టలను వలంటీరు లందరును ధరించుట లేదనియు అస్పృశ్యతావిషయమున వలంటీరు లగు హిందువులు నిబంధనలను పూర్తిగా ననుసరించుట లేదనియు వలంటీరులుగా చేరగోరువారు మనోవాక్కాయకర్మలందు దౌర్జన్యమును పూర్తిగా విరసించుటను గూర్చి గట్టిపరీక్ష జరుగుటలేదనియు తెలియుచున్నది. కాన కాంగ్రెసు సంఘములు వలంటీరుల పట్టికలను మగల పరీక్షించి ప్రమాణములను పూర్తిగా నెరవేర్చని వారినందరిని తొలగింపవలె నని యీ సంఘమువారు స్పష్టపరుచుచున్నారు. (9) కాంగ్రెసు వారి ఏర్పాటును ఎప్పటి కప్పుడు కార్యసంఘమువారు ప్రకటించు నియమములను కాంగ్రెసు సంఘములు నెరవేర్చనిచో కాంగ్రెసు సంకల్పము శీఘ్రముగ గాని అసలే గాని నెరవేరదు. (10) ఈ తీర్మానములు [illegible] కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘము [illegible] అనుమతించుట నాసరివారు [illegible] పద్ధతిని అనులులో నుంచును. [illegible] కార్యదర్శి [illegible] [illegible]తో నాలోచించి సాధ్యమైనంత త్వరలో జరుపగలడు. [illegible] [illegible] ముఖ్యమని ప్రజలు బాగుగా గ్రహింపలేదని ఘోరకృత్యములు [illegible] స్పష్టమగుచున్నది. కాంగ్రెసు ఉత్తమవులను తిరస్కరించి నియమములను కఠినముగ ననుసరింపక అనర్హుల నయోగ్యుల వలంటీరులుగా చేర్చుటవలన సత్యాగ్రహప్రధానధర్మమును దేశీయులు సరిగా గ్రహింప లేదని తెల్లమగుచున్నది. ఈ రీతిగా కాంగ్రెసు నియమములను అసంపూర్తిగాను అల్పముగను నెరవేర్చుటవలనే స్వరాజ్యసిద్ధి ఆలస్యమగుచున్నది. కాన కాంగ్రెసు ఉపసంఘములను చక్కచేయుటకు యీ దిగువకార్యములను కాంగ్రెసు సంఘములవారు నెరవేర్చవలెను. i ఒక కోటిమందిని కాంగ్రెసు సభ్యులనుగా చేర్చుట (1) కాంగ్రెసు సాంప్రదాయము నందు శాంతిసత్యములు (దౌర్జన్యరాహిత్యము ఔచిత్యము) ముఖ్యాంగములు గాన స్వరాజ్యసిద్ధికి సత్యదౌర్జన్యరాహిత్యము లత్యవసరము లను నమ్మకము లేనివారి నెవ్వరిని సభ్యులనుగా చేర్చగూడదుగాన సభ్యులుగ చేరగోరువారికి కాంగ్రెసుసాంప్రదాయమును బాగుగా బోధింపవలెను. (2) సంవత్సరమునకు చందాను చెల్లింపనివారు అర్హత గల కాంగ్రెసుసభ్యులు గారు గాన ప్రాతసభ్యులందరును చందాను చెల్లించి తమ పేరులను నమోదు చేయించుకొనవలెనని వారికి బోధింపవలెను ii రాట్నముల వాడుకను, నూలువడుకుటను ఖద్దరుబట్టలను నేయుటను చాల వృద్ధిచేయుటకు (1) కాంగ్రెసు సంఘముల యుద్యోగులును వలంటీరులును యావన్మందియు ఖద్దరుబట్టలనే ధరింపవలెను ఇతరులను ప్రోత్సాహపరుచుటకు వారు రాట్నముపై నూలువడుకుటను గూడ నేర్చుకొని యుండవలెను. iii జాతీయ పాఠశాలల నేర్పరుచు విషయమున ప్రభుత్వపాఠశాలల వద్ద బోధింపగూడదు. ముఖ్యవిషయము లన్నిటిలో జాతీయపాఠశాలలు ప్రభుత్వపాఠశాలలకంటె శ్రేష్ఠము లని ప్రజలు గ్రహించునట్లు వానిని నడుపుచో ప్రజలే చేయుదురు. iv నిమ్న జాతులు బాగుగా బ్రతుకుటకు వీలగు ఏర్పాటులను చేయవలెను. వారి సాంఘిక నైతిక మానసికస్థితి నభివృద్ధినొందింపవలెను. వారు తమపిల్లలను జాతీయపాఠశాలలకు పంపునట్లు బోధింపవలెను. తక్కిన పౌరులకు గల సదుపాయములు నన్నిటిని వారికి కలుగజేయవలెను. ఎచ్చట పంచమవిరోధ మింకను ప్రబలముగా నుండునో అచ్చట వారికి ప్రత్యేకముగ నూతులను పాఠశాలలను కాంగ్రెసు సంఘము లేర్పరుపవలెను. అందుకు కాంగ్రెసునిధిని వ్యయపరుపవలెను. వారిపిల్లలను జాతీయపాఠశాలల కాకర్షించుటకు గట్టిప్రయత్నములను చేయవలెను. మామూలు నూతులలో నీళ్లు తోడుకొనుటకు సమ్మతించునట్లు ప్రజలకు బోధింపవలెను. v త్రాగుడుపోవునట్లును తగ్గించుటకు దుకాణముల యొద్ద బోధించుటకంటె వారివారియిండ్లకు బోయి శాంతముగ త్రాగుడువలన కలుగు ననర్థకములను బోధింపదగును. vi నానా గ్రామములందును పట్టణములందును పంచాయతీ సభల నేర్పరచి అన్ని వివాదములను పంచాయతీలద్వారా [illegible] మాడదగును. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] లను [illegible] [illegible] [illegible] మిక్కిలి ప్రాముఖ్యము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vii అన్ని [illegible] నైతికశక్తి [illegible] కలిగించుటకు [illegible] నొక్కటి. అందులకు పరసేవాశాఖ నేర్పరుపవలెను. ప్రజలలో వ్యాధిగ్రస్తులు ఆపదలకు ప్రమాదములకు పాలైనవారికిని జాతిమతవిచక్షణతలో పనిలేకుండ సాంఘికసేవకులు తోడ్పడవలెను. అసహాయవాది తనసంప్రదాయము ననుసరించుచు నేవ్యాధి ఆపద ప్రమాదము కలిగినపుడు ఆంగ్లేయులకును భారతీయులకును ఎల్లవారికిని గూడ సేవచేయుట తమ అదృష్టమని భావింపవలెను. తిలకు స్వరాజ్యనిధికి ధనమును సంపాదించుచుండవలెను. కాంగ్రెసు సభ్యులు (స్త్రీలును పురుషులును గూడ) ను కాంగ్రెసు అభిమానులును గూడ 1921 వ సంవత్సరమునకు తనకు వచ్చిన సాలుసరి ఆదాయమున 100 వ వంతునయిన నిచ్చునట్లు వారిని కోరవలెను. ప్రతిరాష్ట్రీయసంఘము ప్రతినెలకును వసూలైన తిలకునిధిలో 100 కి 25 వంతున ఇండియా కాంగ్రెసు సంఘమునకు పంపవలెను

ix ఈతీర్మానములు ఇండియా కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘసభలో వారి ఆమోదమునకు పెట్టబడును. x ప్రభుత్వోద్యోగనములను వదలిన

వారికి తగిన యుద్యోగములను సమకూర్చు టపసరము గాన నందుల కొకవిధాన మేర్పరుచుటకు మియాను మహమ్మదు హాజీ, జాను మహమ్మదు చోటనీ, జమునాలాలు బజాజు, వి. జె. పటేలుగారు ఉపసంఘముగా నియోజింపబడిరి. ఆ విధానము గూడ స్థాయిసంఘమువారామోదింపవలసియున్నది.

ఢిల్లీయందు కూడిన స్థాయిసంఘు సమావేశమునందు గాంధిమహాత్ముని హృదయవేదనము సువ్యక్తమైనది. బార్డోలియందు శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమును విరమించిన మహాత్మునిమీదను దురభిమానుల యాగ్రహము విరిగిపడినది. మహాత్ముని యుక్తిజాలము స్వరాజ్యము సంపాదింపనందులకు నాయకుల హృదయములందు నమిత మాగ్రహము జనించినది. నాయకులు వ్రాసిన తిరస్కారలేఖలను మహాత్ముడు స్వయంకృతాపరాధములనుగ స్వీకరించినను ధర్మనిర్ణయములను సమర్థించుకొనుచు స్వీయ మహత్త్వమును ప్రత్యక్షము చేసెను. ఢిల్లీసభయందు దురభిమానులు చేసిన నిందలు దోషారోపణములు దుర్భాషలు మహాత్ముని యాత్మనిగ్రహమును విశదము చేసెవి. మహాత్ముడు నిందావాక్యములను మందహాసముతో స్వీకరించి యాత్మవిజయమును విశదము చేసెను. మహాత్మునకు అజమలుఖాను గారి నిరాదను గల గౌరవము ఢిల్లీ సభయందు విశదమైనది. ఇతరులసంభాషణములకు చలింపని మహాత్ముడు, మహమ్మదీయ మిత్రుల సలహాలను సలించి బార్డోలీ తీర్మానమునందు మార్పుల నంగీకరించెను. రాష్ట్రీయసంఘములకు శాసనోల్లంఘనాధికారమును గలుగజేయుట కంగీకరించెను. ఈ తీర్మానమునందే మహాత్ముని బుద్ధికౌశలము గలదని దూరదృష్టిగల సభ్యులు గినుగొనిరి. బార్డోలి తీర్మానము ప్రజలు ముందడుగు వేయుటకు ప్రతిబంధకముగ నున్నను ముందునకు బోవుట కే విధమైన యాటంకములను గలుగజేయలేదు. కర్మప్రవృత్తిగల యాజ్ఞికులకు సర్వారంభములందును కర్మకలాపము గనుపించుచున్నను కర్మప్రవృత్తి లేని ప్రజలకు మహారంభములందు సయితము కర్మకలాపము గోచరము గాకుండును. బార్డోలి విధానమును ప్రశంసించుటకును నిందించుటకును నిష్ప్రవృత్తిపరులమగుగాని బార్డోలి విధానము మూలముగాదు. బార్డోలి విధానము స్వరాజ్య ప్రస్థానము నాపిన దను నపవాదము దేశమునందేర్పడినది. బార్డోలి ఢిల్లీ తీర్మానము శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమునందు వెనుకంజవేయలేదనియును ముందంజవేయుట కధికారమును రాష్ట్రములకు గలుగజేసిన దనియును ప్రతిపాదనవిమర్శనము విశదము చేయుచున్నది.

బార్డోలి తీర్మానము నిరంకుశాధివర్గమునకు మహాత్ముని నిర్బంధమున కవకాశములను గలుగజేసినది. రాజ్యాంగరథము వాయువేగముతో నడిచినది. సంయుక్త పక్షమును లాలించుటకు మోంటేగుగారి రాజీనామాయును మహాత్ముని బంధనమును నవసరములైనవి. మార్చి మాసమునందు మహాత్ముడారేండ్లు రాజద్రోహమునకు దండనమును బొందెను. సత్యమూర్తియైన మహాత్ముని దండనము లోకమునకు విస్మయమును గలుగజేసినది. దండించిన న్యాయాధీశునకు దండనమును జెప్పునపుడు చిత్తచాంచల్యము గలిగినపుడు దండన న్యాయమును జర్చించుట యనవసరము. మహాత్ముడు దుండగములకును దురంతములకును తన బాధ్యత నొప్పుకొని తీవ్రమైన దండనమును గోరి దండనమును మందహాసముతో స్వీకరించెను. మహాత్ముడు దాఖలు చేసిన యభిప్రాయ పత్రము ధర్మపత్రముగ నాచంద్రార్కముగ నిలిచి లోకమునకు ధర్మబోధను జేయగలదు.

మహాత్ముని వ్రాతమూలము

గాఢ రాజభక్తి గలవాడ నగు నేను తిరుగలేని ప్రభుత్వానురాగరహితుడనుగను అసహాయవాదిగను మారుటకు గలకారణములను నా దేశీయులకును ఎవరిని సంతోషపెట్టుటకు నాపై నిప్పుడీ అభియోగము తేబడెనో ఆ ఆంగ్లదేశీయులకును నేను తెల్లడింపవలసి యున్నది. హిందూదేశము, న్యాయశాస్త్రప్రకారముగ నేర్పరుపబడిన ప్రభుత్వముచేత నిమ్నగతికి వచ్చుటకు గల కారణములను నేను తెల్లడించవలసియున్నను నేను ఏమి చేసితినని యడుగుటకు గల కారణమును న్యాయస్థానాధిపతులకు గూడ నేను తెలుపవలసియున్నది.

దక్షిణాఫ్రికాలో పరిస్థితులు కడువిషమములుగా నున్న రోజులలో 1893 లో నేను ప్రజాసేవను ప్రారంభించితిని. మొట్టమొదట నే నా దేశమున బ్రిటీషువారి సహచర్యమును బడయుటవలన నెట్టి మేలును కలుగలేదు. మానవుడ నగుటచేతను భారతీయుడ నగుటచేతను నాకుండవలసిన హక్కు లేమియును నాకు లేవని నేనపుడు గ్రహించితిని. నేను భారతదేశమున జనించుటవలననే మానవసహజములగు స్వాతంత్ర్యములు గూడ నాకు లేకుండబోయెనని సైతము నేనపుడు గ్రహించితిని గాని నేనంతమాత్రమున భగ్నాశయుడను గాలేదు. బ్రిటిషు ప్రభుత్వవిధానము సహజముగ సాంగముగ నుత్తమమేయనియు కష్టకాలములో మాత్రమే మా విధానమున కీప్రక్రగతి సంప్రాప్తమైనదనియు నేను భావించితిని. ప్రభుత్వహితమును గోరి మనఃపూర్వకముగను స్వేచ్ఛికముగను సహకారినై విన్యాసనము నెన్నడు గోరక, తదభివృద్ధికి నాకు దోషయుతములని తోచినవిషయములన్నిటిని నిష్కర్షగా విమర్శించి వ్రాసితిని.

1899 వ సం॥న బోయరులు ప్రభుత్వముతో యుద్ధమునకు గడంగినపుడు, నేను సేవచేసెద నని తెలియజేసి, సైనిక్యసహాయ స్వచ్ఛిక

దళముసు సిద్ధపరచి లేడీ స్మిత్తు ముట్టడిని తొలగించుటకు జరిగిన పెక్కుయుద్ధములందు సహాయ సేవచేసితిని. 1906లో జూలూలు తిరుగ బడి పితూరీచేసినపుడుగూడ నేను గాయములు తగిలినవారిని మోసికొని పోవుటకు ఒక దళము నేర్పరచి పితూరీ అడగిపోవు వరకును సహాయము చేసితిని. ఆ రెండు సారులును గూడ నాసహాయ మును ప్రశంసించుచు నాకు పతకముల నిచ్చుటయే గాక బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు ఖరీదులలో గూడ నాసహాయమును ప్రశంసించుచు వ్రాసిరి. దక్షిణాఫ్రికాలో నేను చేసిన సహాయమునకే హార్డింజి ప్రభువు (రాజప్రతినిధి) వెనుక నాకు కెయిసరీ హిందుస్వర్ణపతకమును గూడ నొసంగెను. 1914 లో జర్మనీవారు యుద్ధమును ప్రారంభింపగానే నేనప్పు డాంగ్లదేశమునం దుండుటచే నచట నపుడు లండనులో నున్న భారతీయులను ముఖ్యముగా విద్యార్థులను వైద్యసహాయ స్వేచ్ఛికదళముగా నేర్పరచితిని. ఆదళము ఘన మగు సేవచేసె నని సైన్యాధికారు లపుడు ప్రశంసించిరి. ఆయుద్ధము జరుగుచుండగనే నేను యిండియాకు వచ్చిన పిమ్మట నీదేశమున సైనికులు కావలె నని 1917 లో జరిగిన యుద్ధసభలో చెమ్సుఫర్డు ప్రభువు (రాజప్రతినిధి) ప్రత్యేకముగ కోరగా నాకపుడు ఆరోగ్యము చెడియున్నను గూడ లెక్కచేయక ఖేడాలో నొక దళమును సిద్ధపరుప చాల ప్రయత్నము చేసితిని. చాలమంది వచ్చిచేరిరి. కాని అంతలో యుద్ధము ముగిసినందున ఆ సేనతో అవసరము కలుగలేదు. ఇట్టిసేవ చేసినచో బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునందలి యితరదేశములతో సమాన మగు స్వాతంత్ర్యగౌరవము భరతఖండమునకు గూడ లభించునను నమ్మకములోనే నే నీరీతిగా ప్రభుత్వమునకు సహాయము చేసితిని.

ఆశాభంగ పరంపరలు

వీనిలో మొట్టమొదటిది రౌలటుచట్టము. ప్రజలకు గల యథార్థస్వాతంత్ర్యమును పూర్తిగ తీసివేయుటకే యీరౌలటు చట్టము చేయబడెను. గాన దానికి ప్రతికూలముగ తీవ్రమగు నాందోళన మొనరించుట నా విధి యని నేను నిశ్చయించితిని. అంతటితో జలియను వాలాబాగు సంఘ సంహారముతో ప్రారంభమై ప్రాకడపు టుత్తరువు, నడివీధులలో కొరడాలతో కొట్టుట, మున్నగు వర్ణింపనలవిగాని ఘోర భయక్రియల పరిణామము వహించిన పంజాబు దౌర్జన్యములు ప్రారంభమైనవి. మహమ్మదీయుల పుణ్యక్షేత్రములను కాపాడుట, టర్కీసంధి మున్నగు విషయములను గూర్చి ప్రధానమంత్రి భారతీయులకు మహా [illegible] నే [illegible] గ్రహించితిని.

ప్రభుత్వసహాయమునకు ఒరంకను ప్రయత్నించుట

దనివి

ఇట్టి నిదర్శనము లెన్నియో కనబడినను మిత్రులు గట్టిగ నన్ను మందలించినను గూడ 1919 లో అమృతసరసునందు కాంగ్రెసు సభ జరిగినపుడు మాంటాగూ - చెమ్సుఫర్డు సంస్కరణములను నెరవేర్చుటకు దేశీయులకు సహాయము చేయవలెననియే నేను వాదించితిని. అట్లు చేసినచో ప్రధానమంత్రి మహమ్మదీయులకు చేసిన వాగ్దానమును చెల్లించు ననియు పంజాబు మనోవ్రణములు మాన్పబడుననియు రాజ్యాంగ సంస్కరణములు అసంతృప్తికరములుగనే యున్నను అవి దేశీయజీవనమున ఆశాజనకములగు నూతనశకప్రారంభము లనియు నే నాశించితిని.

ఆయాశలన్నియును ఛిన్నాభిన్నమై పోయెను. ఖిలాఫతు వాగ్దానము నెరవేర్పలేదు. పంజాబుదురంతములను అలతిగ తేల్చివేయుటయే గాక అపరాధులను దండింపకపోవుట యటుండ వారి నింకను ప్రభుత్వ సేవనుండి తొలగించనేలేదు. వారిలో మరికొందరికి హిందూదేశాదాయమునుండి ఫించెనుల నిచ్చుచున్నారు. వారిలో మరికొందరికి బహుమానముల గూడ నొసంగిరి. రాజకీయ సంస్కరణముల వలన నుద్యోగుల మనసు కొంచెమైన మారలేదు సరిగదా భరతఖండమునందలి ద్రవ్యము నింకను కొనిపోవుటకును భరత ఖండము నింకను దాస్యనిర్బంధమున బంధించుటకును సంస్కరణములే వారికి సాధనము లయ్యెను. రాజకీయార్థికవిషయములందు దిక్కు లేనిదియును కలుగనంతటి అసహాయస్థితి బ్రిటిషు సంబంధ మేర్పడిన పిమ్మటనే కలిగినదను నభిప్రాయము నే నెంత ప్రయత్నించినను తొలగుటలేదు. నిరాయుధముగ చేయబడిన భరతఖండము తన్ను తలపడవచ్చినవానిని సాయుధమై మార్కొనవలె ననిన నిపుడు భరతఖండమునకు నిరోధకశక్తి లవమాత్రమును లేదు. అధినివేశనములకు గల స్వాతంత్ర్యము భరతఖండమున లభించుటకు పెక్కు పురుషాంతరములు గడవవలెనని భారతీయులలో విజ్ఞులగువారె పలువురు తలంచునట్లు చేయునంత హెచ్చుగా నీపరాధీనత ప్రబలియున్నది. దారిద్ర్య మత్యధికమగుటచే క్షామములు కలిగినపుడు ప్రజలు బొత్తుగా సహింపజాలని దుర్గతి కలిగినది. బ్రిటిషువారీ దేశమునకు రాకపూర్వ మెట్లుకోటి కుటుంబములవారు నూలువడకుట యను బట్టలనేయుట గృహపరిశ్రమగా నాచరించుచుండిరి. వ్యవసాయము వలన వారికి లభించు స్వల్పాదాయమునకు కొంత తోడు పడుచుండెను. భరతఖండవాసుల మనగడ కత్యవసరమగు నీపరిశ్రమను నమ్మశక్యము లేనట్టి కఠినమగు రాక్షసకృత్యములచే రూపుమాపి ఆదాయమును నాశనముచేసిరని ఆంగ్లేయులు చెప్పిన వృత్తాంతముల వలననే స్పష్టమగుచున్నది. గ్రామములందు నివసించుచు కడుపునిండ నొక పూటయైన భుజింప నాధారము లేక నశించుచున్న సామాన్యప్రజలు క్రమముగ నెట్లు జీవచ్ఛవములై పోవుచున్నారో పట్టణవాసుల కేమియును తెలియదు. విదేశీయులగు ధనాన్వేషకులు పట్టణవాసులచే సేవచేయించుకొని వారికి స్వల్పమగుదళారి నిచ్చుచున్నారు. ఆవిదేశీయు లధికలాభమును గొంపోవుచున్నారు. ఆలాభమును యీదళారిని గూడ వారు గ్రామవాసులగు సామాన్యప్రజలనుండి రాబట్టుచున్నారు. ఈసంగతిని కొంచెమైన గ్రహింపక పట్టణవాసు లానందముతో నావిధముగ నీసౌఖ్యము ననుభవించుచు మురియుచున్నారు. సామాన్యప్రజల విత్తము నీరీతిగా హరించుటకే యీదేశమున ప్రభుత్వము నుపయోగపడుచున్నదను విషయమైన నీ పట్టణవాసులు గ్రహింప లేరు.

మానవసంఘము పట్ల మహాపరాధము

గ్రామములలో ప్రత్యక్షముగ కనబడు నస్థిపంజరము లిచ్చు సాక్ష్యమును ఎట్టి లెక్కలును ఎట్టి యంత్రజాలమును ఎట్టి తిరస్కరి

మాటలును మరుగుపరుపజాలవు. చరిత్రయందు దివి మానవసంఘముపట్ల జరుగుచున్న మహాపరాధములన్నిటిని తలదన్నిన మహాపాతకములు. ఇందులకు పట్టణవాసులును బ్రిటీషువారును బాధ్యులు. నిజముగ దైవమే యొకడున్నచో వారలనిరువురును ఉత్తరవాదులు కాకతప్పదు. ఈదేశమునకు వచ్చిన విదేశీయులకు ధనహర్తలకే న్యాయశాస్త్రనిబంధనలు గూడ ననుకూలపడుచున్నవి. నేను నిష్పాక్షికముగ పంజాబు సైనికశాసన విచారణలను పరికింపగా 100 కి 95 మందికి విధింపబడిన శిక్షలు పూర్తిగా అన్యాయములని తెలిసెను. ఈదేశమునందలి రాజకీయ నేరములలో నాకు చాల అనుభవము గలదు. శిక్షింపబడిన ప్రతి పదిమందిలోను 9 మంది కేవలము నిర్దోషులే. మాతృదేశమును ప్రేమించుట యొక్కటియే వారొనరించిన అపరాధము. పాశ్చాత్యులసంబంధము గల కేసులలో ఈ దేశమునందలి న్యాయస్థానముల తీర్పులవలన 100 కి 99 కేసులలో దేశీయులకన్యాయమే జరుగుచున్నది. ఇందతిశయోక్తి యేమియును లేదు. అట్టి కేసులతో నేమాత్రమైన సంబంధమున్నచో నట్టి భారతీయులకందరికి నీవిషయము పూర్తిగా అనుభవములోనున్న సంగతియే. ఈరీతిగా విదేశీయ ధనహర్తల కనుకూలముగనే న్యాయనిబంధనలు బుద్ధిపూర్వకముగనో కాకనో పరిపాలించుచున్నారు.

మహాదురదృష్టము

ఇట్టి మహాపాతకమున తమకు సంబంధము కలదని దేశపరిపాలనమునకు బూనిన ఆంగ్లేయులును వారికి తోడ్పడుచున్న భారతీయులును గూడ గ్రహింపకుండుట మహాదురదృష్టము. ఈపరిపాలనావిధానము ప్రపంచమునందంతటను గూడ నుత్తమోత్తమమనియు దీనివలన భరతఖండమున కభివృద్ధి కడుమందముగ కలుగుచున్నను కలిగినంతవరకు సుస్థిరమనియు నిమ్మకపటముగ నమ్ము నాంగ్లేయులును భారతీయులును పాలకవర్గమున పలువురు కలరనికూడ నే నెరుగుదును. ఒకపక్షమున సూక్ష్మమయ్యు సమర్థమగు భయవశీకరణవిధానమును నక్రమ పశుబల ప్రదర్శనమును కలదనియు రెండవపక్షమున ఆత్మరక్షణ ప్రతిఘటనశక్తులు పూర్తిగా నశింప జేయబడుటవలన అపక్షమువారి పౌరుషసత్వములు పూర్తిగా రూపుమాయుటచే వారు కపటనటన మను దురభ్యాసము ప్రబలిన దనియు నీయుద్యోగు లెరుగరు. పరిపాలకుల అజ్ఞాన ఆత్మవంచనలకీ కపటనటన మను ఘోరదురభ్యాసము మఱింత తోడ్పడినది.

నిబంధనలలో మొదటిరకము

హిందూదేశ శిక్షాస్మృతిలోని రాజకీయనిబంధనలలో 124.ఏ నిబంధన మొదటి రక మని చెప్పదగును. ఇపుడు దానిక్రిందనే నాపైని కేసుచేసిరి. పౌరుల స్వాతంత్ర్యమును అడచివేయుట కేర్పరుపబడినది. అనురాగమును కలిగించుటయు నక్రమమొనరించుటయు నిబంధనలవలన సాధ్యముకాదు. ఒకనికొకరిపైగాని ఒకవస్తువుపైగాని అనురాగములేనపుడు దౌర్జన్యమును సంకల్పించుటయు దౌర్జన్యమును వ్యాపింప జేయుటయు దౌర్జన్యమున కితరులను పురికొల్పుటయు జరుగనంతకాలము అతడు తన విరాగమును పూర్తిగా వెల్లడించుటకు సర్వస్వాతంత్ర్యములను కలిగియుండదగును. కాని నాపైనను బాంకరుగారిపైనను కేసు చేయబడిన నిబంధనప్రకారము అనురాగరాహిత్యమును వ్యాపింపజేయుటయే నేరమగుచున్నది. ఈ నిబంధనక్రింద విచారింపబడిన కొన్ని కేసులను నేను పరిశీలించితిని. భారతీయులచే నత్యధికముగ ప్రేమింపబడిన దేశభక్తులు కొందరు ఈనిబంధనక్రిందనే శిక్షింపబడిరి. నాపైనగూడ నానిబంధనక్రిందనే కేసుచేయుట నాకొక గౌరవముగా నేను భావించుచున్నాను.

అనురాగరాహిత్యమొక సుగుణము

నాకనురాగము తొలగుటకు గల కారణములను చాల సంగ్రహముగ వివరించుటకు నేను ప్రయత్నించితిని. పరిపాలకవర్గమునందున్న ఏవ్యక్తిపైనను నాకు ద్వేషము లేదు. రాజుపట్ల నసలె లేదు. ఇదివరకే ప్రభుత్వవిధానమును చేయునంతటి మహోపకారమును హిందూదేశమునకు మొత్తముమీద నొనరించినట్టి ప్రభుత్వముపై ననురాగము లేకుండుటయే సుగుణమని నేను నమ్ముచున్నాను. ఈప్రభుత్వముక్రిందవలె మునుపెన్నడుగూడ భారతీయు లింతహెచ్చుగా పౌరుషవిహీనులు కాలేదు. అట్టి నమ్మకము నాకుండుటచే అట్టి ప్రభుత్వవిధానము ప్రేమించుట పాతకమని నేను తలంచుచున్నాను. ఇపుడు నేరమునకు నిదర్శనములుగా చూపబడిన వ్యాసములలోని విషయములను నేను వ్రాయగలుగుట అమూల్యగౌరవ మని నేను భావించుచున్నాను. ఆంగ్ల భారతదేశములు రెండును మెలంగుచున్న అక్రమవిధానమునుండి విముక్తములగుటకు మార్గమును అసహాయోద్యమముకలన నేను చూపియుండుటచే నారెండు దేశములకును నేను మంచిసేవ చేసితినని నేను భావించుచున్నాను.

అసహాయోద్యమము - ముఖ్యమగు విధి

ఉత్తమకార్యములకు తోడ్పడుటవలెనే దుష్కార్యములకు సహాయము చేయకుండుట గూడ మానవులకు ముఖ్యమగు విధియేయని నేను నమ్ముచున్నానుగాని యింతవరకును దుష్కార్యముల నొనరించిన వారిపట్ల అసహాయోద్యమము బుద్ధిపూర్వకముగ దౌర్జన్యమే యొనరించినది. దౌర్జన్యముతోగూడిన అసహాయోద్యమముకలన దుష్కార్యములే హెచ్చగును. దుష్కార్యముల కాధారము దౌర్జన్యమేగాన దౌర్జన్యమును పూర్తిగా పరిత్యజించినగాని దుష్కార్యములకు నిరాధారస్థితి కలుగదు. దుష్కార్యములకు సహకారులము కాకుండుటవలన కలుగు ఫలితము ననుభవించుటకు బుద్ధిపూర్వకముగ సంసిద్ధుల మగుటయే దౌర్జన్యరాహిత్యమని గ్రహింపవలెనని నేను దేశీయులకు బోధింప గోరుచున్నాను.

మీరు అధికతమమగుశిక్షను వేయుడు లేనిచో మీయుద్యోగములను వదలివేయుడు

మీ న్యాయశాస్త్రప్రకారము బుద్ధిపూర్వకమగు నేర మనియు నా అభిప్రాయమునుబట్టి పౌరుని యుత్తమధర్మ మనియు తోచుకార్యమును నేను చేసినందులకు నాకు వేయదగిన అధికతమ మగు శిక్షను వేయుడని మిమ్ములను కోరుచు దానిని సంతోషముగ ననుభవించుటకు సర్వసిద్ధముగ నున్నాను. న్యాయాధిపతియును న్యాయసహాయులును

(స్త్రీ పురుషులు) నను మీరు సహాయింప నెంచిన న్యాయనిబంధనము నాపుడమియు నేను నిర్దోషి ననియు నమ్మినచో మీ యుద్యోగులకు రాజీనామా లిచ్చుటయు లేదా ఆ నిబంధనయు పరిపాలనా విధానము నందిగియు దేశీయులకు లాభప్రదములనియా నా ప్రయత్నము ప్రజల మేలుకు సంగతిపనియు మీరు నమ్మినచో మిక్కిలి హెచ్చుగ శిక్షను నాకు వేయుటయు మీరు సంభవించిన శ్రేయస్సని విన్నవించుచున్నాను.

ఎం. కే. గాంధి.

గాంధి మహాత్ముని దండనము స్వరాజ్య ప్రస్థానమునం దొక రంగమును ముగించి రెండవ రంగము నుపక్రమింప జేసినది. రెండవ రంగమునందు విజయమును గడింపవలసిన భారము భారతీయుల మీదను గలదు. మహాత్ము డుపదేశించిన ఖద్దరు ధారణము ఖద్దరు వ్యాపనము స్వరాజ్య విజయమునకు సుదర్శన చక్రముగ నున్నది. మహాత్ముని విమోచనము స్వరాజ్యానుభవము ప్రజాధీనమునందు గలదు. బార్డోలి నిర్మాణ విధానమును అనుష్ఠించుటయం దసహాయోద్యమ ప్రస్థానమునం దితర రంగములను జేరుట కధికారము గలుగును. అసహాయోద్యమ ప్రస్థానమునందు నడుచుటకును నడుపుటకును నలయు నధికారలక్షణములను మహాత్ముడు తన యాచరణమువలనను స్వయముగ వ్యక్తముచేసినను నాత్మశంసకుల కీపరమార్థము గోచరము గాకున్నది. బార్డోలీ విధానమున కెవరి యర్థము వారు చేయుచు వామమార్గముల నవలంబించుట కుపక్రమించుచున్నను మహాత్ముని త్యాగము పరమేశ్వరానుగ్రహమువలనను స్వరాజ్య ప్రస్థానమునందు భారతీయులను ధర్మమార్గప్రవర్తకులనుగను జేయగలదు.

ఆంధ్రదేశము

ఆంధ్రదేశము భారతేతిహాసములందు ప్రసిద్ధమైన ప్రాచీనదేశము. దేశమునందు ప్రజల జీవనపోషణమునకు సాధనములైన నీటివనతులు సుక్షేత్రములు ప్రకృతి పరిస్థితులు గలవు. ప్రజ లుదారశీలురు గళ భగవద్భక్తులు. భాష స్వరాంతమైన మధురభాష. ఆంధ్రదేశము ప్రజలు భాష ప్రాచీనసాంప్రదాయేతిహాససంజాతమైన సంస్కారములను గలిగి ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును దెలుపుచున్నవి. దక్షిణాపథమునందు గల రాష్ట్రము లాంధ్రరాష్ట్రవ్యక్తిత్వము చిరకాల సమాగతమైనను బ్రిటీషురాజ్యవిధానమునందు మద్రాసురాష్ట్రమునం దంతర్గర్భితమై యాంధ్రాభ్యుదయమున కాటంకములు గలిగినవి. మద్రాసురాష్ట్రమునందు దక్షిణభాగప్రాబల్యము త్తరభాగ స్తంభనమునకు గారణమైనది. రాజ్యాంగములందును విద్యావిధానమునందును వ్యాపారపరిశ్రమలయందును పలుకుబడియందును నాంధ్రదేశమున కవసరమైన పోషణము గలుగకుండెను. ఆంధ్ర పౌరుషము ప్రతికూలపరిస్థితులందును గోచరంబగుచు నాంధ్రోద్యమ స్వరూపమునను సువ్యక్తమైనది. నాగపురము మహాసభ నిర్ణయించిన భాషారాష్ట్రవిభాగముల నాంధ్రమహాసభలు పదేండ్లకు పూర్వమే నిర్ణయించినవి. ఆంధ్రదేశమునకు బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునందు లేని స్వతంత్రవ్యక్తిత్వమును భారతజాతీయమహాసభ కల్పించినది. కలకత్తామహాసభ సంశయభావముతో గల్పించిన యాంధ్రవ్యక్తిత్వమును నాగపురము మహాసభ సమర్థించినది. జాతీయసభాప్రయోజనములను సమర్థించుటకు విని యోగపడిన విధమును నాంధ్రప్రపంచము విశదము జేయుచున్నది.

అసహాయోద్యమము

స్వయంసహాయాధారమునను ఆంధ్రసభలను నిర్వహించిన యాంధ్రప్రపంచమునం దసహాయోద్యమ వ్యాపనము సుకరమైనది. జాతీయవిద్య స్వదేశదీక్ష స్వభాషాభిమానము పరిచితమైన యాంధ్రహృదయమున కసహాయోద్యమ ధర్మము సులభగ్రాహ్యము. అసహాయోద్యమ ప్రస్థానమునందు విజయవాడ విధానము ప్రముఖము. గాంధిమహాత్ముని యాంధ్రదేశ సంచారమాంధ్రవ్యక్తిత్వమున కుత్తేజమును గలుగజేసినది. అసహాయోద్యమ ధర్మగ్రహణమునందును నిర్మాణవిధానమునందును నాంధ్రులకు గల సామర్థ్యమును మహాత్ముడు గ్రహించి యాంధ్రులను బ్రశంసించెను. ఆంధ్రులు యథాశక్తిని స్వరాజ్య ప్రస్థానమునం దసహాయోద్యమ ధర్మమును నిర్మాణసాధనమును నుపయోగించి స్వరాజ్యరథమును నడిపించిరి. ఖద్దరు నిర్మాణమునందు 17 లక్షల రూప్యములను వ్యయము చేసినను గుజరాతునకు గలుగని కీర్తి యాంధ్రదేశమునకు గలిగినది. పొందూరు సన్నబట్టలు విజయవాడ ముతకబట్టలు భారతభూమి యందు బ్రఖ్యాతిని బొందినవి. శాసనోల్లంఘన విధానమునందు చీరాల మ్యునిసిపాలిటీ భారతదృష్టి నాకర్షించినది. వందలమంది దేశసేవకులు గత సంవత్సరమునందు స్వరాజ్యప్రచారమును దేశమునందంతటను జేసిరి. ప్లీడరులు విద్యార్థులు వారి వృత్తులను విసర్జించి దేశసేవను జేయుచుండిరి. బ్రహ్మపురమునందు సెప్టెంబరు

మాసమునందు గూడిన యాంధ్రసభ లసహాయోద్యమ విధానమును సమర్థించినవి. ఆంధ్ర రాష్ట్రీయసభ కధ్యక్షులైన శ్రీయుత భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్యగారును ఆంధ్రమహాసభ కధ్యక్షులైన గింపలగూడెము కుమార రాజాగారును ప్రజాభిప్రాయమును సమర్థించిరి. అధికార నిర్బంధములు ప్రబలినవి. బ్రహ్మపురమునందు శ్రీయుత ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారును కుమార రాజాగారు దండనమునకు బాల్పడిరి. వందలమంది ప్రచారకులు శ్రీకృష్ణజన్మస్థానములను జన్మస్వత్వములను కాపాడుకొనుటకై ప్రవేశించిరి. అహమదాబాదు మహాసభకు వందలకొలది యాత్రికులు పోయి స్వరాజ్య యాత్రను జేసి గాంధిమహాత్ముని సందర్శించి కృతార్థులైరి.

జనవరి మాసారంభమునను సమష్టి శాసనోల్లంఘనమును జేయుటకును కిస్తీల నాపుటకును ఆంధ్ర రాష్ట్రీయ

పన్నుల నాపుట

సభ మండలసభల కధికార మొసంగుటకు నిర్ణయించినది. ఈ నిర్ణయమును కృష్ణాగోదావరీ మండల సంఘములు కాలాంతరమునను మార్చినను గుంటూరు మండలము రాష్ట్రీయ సభ తిరిగి తీర్మానోపసంహారమును జేయునంతవఱకును మార్చలేదు. సమష్టి శాసనోల్లంఘన పరిస్థితులను విమర్శించుటకు శ్రీయుత టం. ప్రకాశముగారు కా. నాగేశ్వరరావుగారు దం. నారాయణరాజుగారు నియమింపబడిరి. వారు దేశపరిస్థితుల నవలోకించి పన్నులను చెల్లింపవలయు నని నిర్ణయించిరి. గుంటూరు మండలమును కాంగ్రెసు తీర్మానాసంతరము పన్నులను జెల్లించినది. ఈ పరిస్థితులందు గుంటూరు మండలాధికారి వర్ననుగారును వారియనుచరులును జేసిన దౌర్జన్యములు భీభత్సములు నిరంకుశ విధానమునకు లక్ష్యములుగ నుండగలవు. పన్నుల నీయవలదని బోధించిన నేరమునకు శ్రీయుత సీతారామశాస్త్రి ప్రభృతులును దేశభక్త వేంకటప్పయ్యగారును నిర్బంధింపబడిరి. బ్రహ్మపురమునుండి చిత్తూరువఱకును నాంధ్రావనియందలి దేశసేవకులు దేశమోక్షమునకు స్వరాజ్యాశ్రమములను స్వీకరించిరి. స్త్రీలును పురుషులవలె దేశమోక్షమున కాత్మసమర్పణమును జేసి దేశవ్యాప్తమైన స్వరాజ్యానుతాపమును సువ్యక్తము జేసిరి. స్త్రీలు పురుషులు, పండితులు పామరులు, యువకులు వృద్ధులు పరమానందముతో స్వరాజ్యాశ్రమములను స్వీకరించి స్వాతంత్ర్యేచ్ఛను విశదము చేసిరి.

అధికారులు నిరభ్యంతరముగ నిర్బంధాయుధముల నుపయోగించి స్వాతంత్ర్యసంహారమును జేయుచున్నను ప్రజ లేవాదమును లేకయే

నిర్బంధములు

యాత్మసమర్పణమును జేయుచున్నారు. అధికారుల యుపేక్షయైనను నాంధ్రమంత్రుల యభిమానమైనను పత్రికల నిత్యఱకును బంధింపకుండుట సంస్తవనీయము. అధికారులేమినిర్బంధములను గల్పించినను స్వరాజ్యానుతాపము ప్రజాహృదయమును దృఢముగ నావరించిన విధమును నాంధ్రదేశ పరిస్థితులను ముఖ్యముగ గుంటూరు మండల పరిస్థితులును విశదము చేసినవి. చేయుచున్నవి. అధికారులు నిరంకుశ కవచాచ్ఛాదనమునఁ జేయుచున్న న్యాయపరిపాలనము న్యాయస్వరూపమును మార్చినది. అధికారులు స్వాధికారసమర్థనమునకు వినియోగించుచున్న శాసనములను శాసనాన్వయములను యోచించునపుడు పామరులకు సయితము శాసనములందు విశ్వాసము పోయినది. బ్రహ్మపురమునందు నాయకులు మద్యపాననిషేధమును బోధించినందులకు దండింపబడిరి. రాజమహేంద్రవరమునందును మంగళగిరియందును శాంతిసైనికులు నిర్బంధముల ననుభవించిరి. సింహపురప్రాంతములందు మద్యపాన నిషేధమును బోధించినవారు దండనమునకు పాత్రులైరి. శ్రీయుత తిక్కవరపు రామిరెడ్డిగారు బెజవాడ చంద్రశేఖరరెడ్డిగారు చేయని నేరమునకు శిక్ష ననుభవించుచున్నారు. ప్రజల సమావేశస్వాతంత్ర్యమును సంభాషణ స్వాతంత్ర్యమును 144,108,107 మొదలగు శాసనాస్త్రములు సంహారమును జేసినవి. కల్లుసారాయముల పాటల నాపుటయందును తగ్గించుటయందును ప్రజలు చూపిన సాహసోత్సాహము లధికార హృదయమునందు భయభ్రాంతులను గలుగజేసినవి.

గుంటూరునందు శాంతిసైనికులు సారాయము పాట సమయమునను గుంపులు గుంపులుగ శ్రీ కృష్ణాశ్రమములకు బోయినపు డధికారులకు సయితము కర్తవ్యము తోచకుండెను.

గుంటూరు విజయము

ఆంధ్రనాయకుడు దేశభక్త వేంకటప్పయ్యగారు పన్నుల నిరాకరణమును బోధించిన నేరమునకు దండనము ననుభవించుచున్నాడు. గుంటూరు మండలమునం దధికారులు న్యాయసంరక్షణనామమునను గలుగజేసిన కష్టము లధికార నిరంకుశతను వెల్లడి చేసినవి. అధికారులనిరంకుశత్వము ప్రజలు పన్నుల నిచ్చిన

తరువాత బయటబడినది. అధికారులు సైనికులను పోలీసు
భటులను సంచారమును జేయించి ప్రజలను భీతావహచిత్తు
లను జేయుచుండిరి. పల్నాటిసీమయందు తుపాకుల బారునకు
నలుగురు బలియైరి. అందు ఇన్‌స్పెక్టరు గల్టుపుపా
కుంటుటకు గారణము తెలియకున్నది. ఈ మరణము
లకు యథార్థమైన కారణము లింకను బయలుపడలేదు.
వర్ననుగారు గుంటూరుమండలమునం దవలంబించిన
నిర్బంధ ప్రస్థానమును వ్రాయుటకు మహాపురాణము
గావలయును. అధికారు లీ దౌర్జన్యమూలమునను ప్రజో
త్సాహము నశించిన దని యానందించిరి. వర్ననుగారిని
శ్రీవిల్లింగ్డను ప్రభు వభినందించి సంవత్సరకాలము
స్వయం ప్రతాపమును మననము చేసికొనుటకు విశ్రాంతి
నొసంగిరి. వర్ననుగారు గడించిన విజయయాత్ర ననుభ
వించుటకు గవర్నరుగారు గుంటూరు మండలమునందు
నిరంకుశజయభేరిని మ్రోగించుచు సంచారమును జేసిరి.
అధికారులు రాజభక్తినాటకము నాడించిరి. సన్మాన
పత్రముల నర్పించిరి. గంభీరోపన్యాసములను జేసిరి. అసహా
యోద్యమమును జంపి ప్రజోత్సాహమును జయించి
నటు లానందభేరిని ప్రకటించిరి. శ్రీయుత మాడభూషి
నరసింహాచార్యులు గారును ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ
గారును గుంటూరు పురమునకు జేరినపుడు నాటక
స్వరూపము మారినది. ప్రజలు పరమోత్సాహముతో
స్వాగతము నొసంగిరి. శాసనోల్లంఘనవిచారణసంఘము
నకు గుంటూరుపుర మొసంగిన మహాస్వాగత మధికార
నాటకమును బూటకము చేసినది. అధికార నిర్బంధము
లను లక్ష్యము చేయకయే వేలకొలది ప్రజలు విజయ
ధ్వానములతో స్వాగతంబు నొసంగిరి. రెండుగడియల కాల
ములో జన్మస్వత్వముల రక్షణమునకు 200 మంది శాంతి
సేవకులు స్వరాజ్యాశ్రమమునకు బోయి గుంటూరుపుర
విజయమును బ్రకటించిరి. గుంటూరుభక్తులు ప్రదర్శించిన
మహానాటకమునే ఆంధ్రదేశమునం దితర ప్రాంతములును
ఇతర రాష్ట్రములును ప్రదర్శించుచున్నవి. అన్ని రాష్ట్రము
లందును మహాజనులును యువజనులును కారాగృహ
వాసమును స్వర్గాశ్రమవాసమువలె స్వీకరించుచున్నను
నధికారహృదయమునందు మాత్రము సంచలనము
గలుగలేదు. ప్రజలత్యాగ మధికారవర్గమునందు శాంతికి
బదులు కోపమును వృద్ధిచేయుచున్నది. ప్రజలశాంతము
నధికారుల కోపమును స్వరాజ్య ధర్మవిజయమును
స్థాపించి ప్రజల ధర్మకర్తవ్యమును సువ్యక్తము చేసినది.

అసహాయోద్యమ విజయము

అధికారనిర్బంధములు వెల్లువలై ప్రవహించు
చున్నను ప్రజలు పరమశాంతమును జూపుచు నధికార
వర్గమునకు చిత్తవిభ్రమణమును గలుగజేయుచున్నారు.
ప్రజలయందు దండనభయముపోయి దండితులు స్వాగత
సత్కారములకు పాత్రు లగుచున్నారు. ఈ ధర్మస్థితి
ప్రజలస్వాతంత్ర్యప్రబోధమును వేయినోళ్లను జాటు
చున్నను నసహాయోద్యమవిధానము సన్నగిలినదనియును
స్వరాజ్యమునకు నూతనసాధనమును గోరుట విషమదశ
యందు గలిగెడి హృదయదౌర్బల్యమునకు నిదర్శనముగ
నున్నది. పాశ్చాత్యసభ్యత్వము గతశతాబ్దియందు నాగరక
వ్యాజమునను పశుబలరాజ్యమును విశ్వవ్యాపకమును
జేసినవి. మహారాజ్యములు రాజ్యాదాయములను నిర్బంధ
సైనికశిక్షణమునకును మారణయంత్ర సాధనములకును
వినియోగించి అశాంతిదేవతను ప్రతిష్ఠించినవి. మారణ
క్షేత్రములందు శాంతిసస్యములు పండుచున్నవని యాసం
దించినవి. ఐరోపా మహాసంగ్రామము కన్నులను విప్పి
నను ప్రాతవాసన లింకను ప్రపంచమును పీడించుచున్నవి.
ప్రపంచశాంతికిని మానవధర్మాభ్యుదయమునకును నవ
ధర్మోదయమును రాజ్యనీతిజ్ఞులు ధర్మాత్ములు తత్త్వజ్ఞులు
సకలజనులు పరితపించుచున్నను ధర్మకర్తవ్య మగమ్య
గోచరముగ నున్నది. ప్రపంచప్రవృత్తియందు భోగార్థమైన
స్వార్థము పీడను ద్వేషమును దుఃఖమును, త్యాగార్థమైన
పరార్థము శుభమును ప్రేమను సుఖమును, నొడగూ
ర్చును. ప్రపంచము స్వార్థపరమైన ప్రతిఘటనమునకు
మహాదుఃఖము ననుభవించు చున్నది. పరమార్థమైన
త్యాగసాధనమునను సుఖము ననుభవింపగలదు. అహింస
సత్యము ప్రేమ పరమార్థమైన త్యాగధర్మమునకు మూల
బీజములు. గాంధిమహాత్ముండీపరమార్థమును నసహా
యోద్యమ రూపమున ననుష్ఠించి ప్రపంచశాంతి కాత్మ
సమర్పణమును జేసి స్వారాజ్యసిద్ధిని బొందెను. భారత
పుత్రులు గాంధిమహాత్ముని డిల్లీ - బార్డోలీ సంకల్పము
నందు విధించిన స్వరాజ్యవ్రతానుష్ఠానమును శాంతి
మార్గమున జేసి స్వారాజ్యసిద్ధినిబొంది శాంతిస్థాపనము
నకు మార్గదర్శకు లగుటకు భగవంతుడనుగ్రహించుగాత!

శ్లో. కర్మ ణ్యే వాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన
మా కర్మఫలహేతు ర్భూ ర్మా తే సంగో ఽస్త్వ కర్మణి

ఓమ్ శాంతి శ్శాంతిః

THE PRINCE OF WALES

యువరాజు

DE VALERA

డి వెలరా

KEMAL PASHA

కెమల్ పాషా

చంద్రామృతనేత్రరక్షణీతైలము

చంద్రామృతడిపో,] (బంగారు పతకములు బహుమతి ఇయ్యబడినది) [25, ఆచారప్పన్ వీధి, మదరాసు.

ఈ తైలము శ్రీ శ్రీ మహారాజు ఆఫ్ మైసూరు శ్రీ శ్రీ గెయిక్వార్ ఆఫ్ బరోడా గవర్నమెంట్ల యొక్క కెమికల్ ఎగ్జామినర్లు, జడ్జిలు, గొప్పశాస్త్రజ్ఞులు మఱియు పేరుపొందిన గొప్పవారివల్లను పరీక్షింపబడి, యోగ్యతపత్రికలు పొందబడియున్నది. ఇది స్వచ్ఛమైన వనమూలికలచేత తయారుచేయబడినది. సకలవిధ శిరోవ్యాధులు, తలనొప్పి, నేత్రవ్యాధులు, అత్యుష్ణము, మొదలగునవి శీఘ్రముగా పారిపోవును. మఱియు దీనిని వాడుకగా ఉపయోగించుచుండిన పై వ్యాధులను రానియక ఆటంకపఱచును. ఒకసారి తెప్పించి, వాడి చూచిన వారికి మాత్రమే దానిఫలము, గుణము తెలియును.

Messrs C. Munasami Modaliar & Sons, 41, Linghi Chetty Street, MADRAS.

మూలికమర్మము

సకలవిధ సాధారణ మూలికలను, అంగడి వస్తువులను ఉపయోగించి అన్ని వ్యాధులకును, వైద్యుని సహాయము లేకనే ఎవరికివారే ఔషధములను స్వల్పఖర్చుతో తయారు చేసుకొనవచ్చును. స్త్రీ, పురుషు లెల్లరికిని బాగుగా తెలియునట్లు వివరముగా వ్రాయబడి యున్నది. ప్రతిగృహము నందును తప్పక ఒక కాపి యుండవలెను. కొద్ది కాపీలు మాత్రమే యున్నందున తక్షణము ఆర్డరు పంపవలెను, లేనిచో ఆశాభంగము గలుగును. పుస్తకము 1-కి ధర పోస్టుఖర్చుతో సహా 1-4-0.

మెసర్సు సి. మునసామి మొదలియార్ అండు సన్సు, 41, లింగిశెట్టి వీధి, మదరాసు.

"కాంతామదహారిణి"

అను యునాని వైద్యశాస్త్రప్రకారము తయారయిన, ఇంద్రియపుష్టికి దివ్యమైన లేహ్యము. దీనిని సేవించుటచే, నిస్సత్తువ, భోగేచ్ఛ లేకుండుట, స్వప్నమందు స్ఖలనము, నిశ్శక్తి, కాళ్లుచేతులు లాగుట, శీఘ్రస్ఖలనముపోగొట్టి నిత్యయౌవనసుఖము నిచ్చును. నీ గృహమందు యేల సిగ్గు పడెదవు? దీనిని సేవించి స్వర్గసుఖములను పొందుము. పథ్యము లేదు.

పరీక్షచేసి చూచిన మీకే తెలియును. వెల 1 డబ్బా రూ 4-0-0. ఆంధ్రపత్రికా చదువరులకు రూ 3-0-0 మాత్రమే.

తామరమందు:— గేదేతామర, గజచర్మము, తామరలకు 6 అణాలు తపాలాచీట్లు పంపిన ఉచితము. అమోఘము.

కుష్ఠరోగనివారిణి (యోగ్యతాపత్రములు)

కుష్ఠరోగములు నివారణ కావను అనుమానముతో వ్యాధిని యేల వృద్ధిపఱచుకొనెదరు? నేను 16 సంవత్సరముల నుండియు నా స్నేహితులు కొందరు 5, 6 సంవత్సరముల నుండియు, కష్టము స్పర్శజ్ఞానము లేని మచ్చలు, పొడలు (oloured spots) మొదలగు వాటిచే బాధపడుచుంటిమి. వీరి "కుష్ఠరోగనివారిణి" సేవించి రోగవిముక్తులమై చాలసుఖముగా నున్నాము.

యాన్. వె. కటరెడ్డి, భూస్వామి, కంతేరు కృష్ణాజిల్లా అష్టాదశ కుష్ఠరోగములను, కుదుర్చుటలో దీనిని మించిన దివ్యౌషధము లేదు. గుణము లేదని ఋజువుచేయువారికి 116 లు బహుమానము. "మా కుష్ఠరోగనివారిణి శ్రీమతవిని మాయ కుష్ఠరోగాంతకము లని బహుళులు దేయుచున్నవి. జాగ్రత్త. ఒక నెలదినములకంటె అధికముగా సరిపడునంత డబ్బా రు 6-0-0

ది రెడ్డి అండు కంపెని, గోపాలపురం,

కొత్తపేట పోష్టు (గోదావరిజిల్లా)

ఇండియా యేజన్సీ బీరోవారి

కొనుడు! # జాతీయ గ్రంథములు **ఆదరింపుడు!!**

చదువుడు; నూతనోజ్జీవనమును బడయుడు. వానిని చదివి ప్రజలకు బోధింపుడు; మీరు వారలలో ఆత్మగౌరవమును, ఆత్మవిశ్వాసమును, ధైర్యమును, దేశప్రేమను రగుల్కొల్పగలరు

మాచే ప్రచురింపబడిన గ్రంథముల పట్టీ

హైందవస్వరాజ్యము (మహాత్మాగాంధివిరచితము)	0	10	0	స్వాతంత్ర్యసందేశము (రెండవ కూర్పు)	0	6	0
స్వరాజ్యమేదికి?— (సి. యఫ్. ఆండ్రూసు గారిచే వ్రాయబడినది)	0	3	0	చిత్తరంజనుని జీవితము	0	8	0
స్వరాజ్యగీతములు ఒకటి, రెండు భాగములు, (ప్రభుత్వ నిషేధితము (గరిమెళ్ల సత్యనారాయణ గారివి)	0	7	0	చిత్తరంజనుని జీవితము	0	4	0
				టెరెన్సు మాక్స్వీనీ జీవితము	0	6	0
				చిత్తరంజనుని ఉపదేశములు	0	1	0
				గాంధిమహాత్ముని విచారణ	0	1	0
ఆరోగ్యసాధనము (గాంధిమహాత్మునిది)	0	8	0	సహాయనిరాకరణ విజయము	0	1	6
భారతవిజ్ఞానరహస్యము (వాత్స్యాయనికృతి)	0	10	0	స్వరాజ్యసంగ్రామము	0	1	6

మావద్ద నీ క్రింది గ్రంథములుకూడ దొరకును

గాంధిమహాత్ముని సంపూర్ణ జీవితము	1	8	0	యమునా పురాణములో తెలుగుభాషలో (వ్రాయబడ యుండలేదు)	0	8	0
లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ గారి ఆత్మచరిత్ర	1	8	0				
పంజాబుదురంతములు	1	2	0	మద్యపానము	0	10	0
ఆంధ్రవీరులు	1	4	0	మహాత్ముని చెరసాలానుభవములు	0	10	0
అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాల	1	4	0	లాలాలజపతిరాయ్ జీవితము	0	8	0
నిషిద్ధాగారము (అస్పృశ్యులను గురించి యున్నది)				రాజగోపాలాచారి జీవితము మొదలగునవి	0	8	0

సంపాదకుడు:— ఆచంట సత్యనారాయణ, బి. ఏ., ఇండియా ఏజన్సీబీరో, తిరువల్లిక్కేణి, మదరాసు.

ఆంధ్రపత్రిక — ఉగాదిసంచికలు

మావద్ద 9 సంవత్సరముల సంచికలుమాత్ర మున్నవి. తిరిగి అచ్చుపడ నేరవు. ఒక సంవత్సరం సంచిక వెల 0-8-0 మాత్రమే. పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

ఆంధ్రపత్రిక చందా ఏర్పాటులు

1921 వ సం॥ మార్చి మొదటితేది నుండియును ఈ క్రిందివిధమున చందాలు ఏర్పాటు చేయబడినవి.

దినపత్రికకు సంవత్సర		చందా	రు॥	24	0	0
,,	అర్ధసంవత్సరము	,,	,,	12	0	0
,,	మూడుమాసములు	,,	,,	6	4	0
,,	మాసమునకు	,,	,,	2	2	0
వారపత్రిక	సంవత్సరము 1-కి	,,	,,	4	0	0

వారపత్రిక సంవత్సరమునకు తక్కువ చందాకు పంపబడదు.

సంవత్సరాది సంచిక

దినపత్రిక సంవత్సర చందాదారులకు	1	0	0
దినపత్రిక సంవత్సరమునకు తక్కువ చందాదారులకు	1	4	0
వారపత్రిక చందాదారులకు ...	1	4	0
ఇతరులకు	2	0	0
☞ ప్రస్తుతము పోస్టలు రసుల్లు ప్రకారము	0	3	0

రిజిష్టరు చార్జి అధికముగుచున్నది. మీరే ముందుగ మణియార్డరు పంపిన ఈఖర్చు తగ్గును.

మానేజరు:—ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయము, 7. తంబుశెట్టి వీధి, మద్రాసు.

అసహాయోద్యమము

భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య పంతులు గారు

స్వరూపము

అసహాయోద్యమము ప్రారంభమై రెండుసంవత్సరములైనదని చెప్పవచ్చును. ఈ రెండుసంవత్సరముల కాలములోను భారతజాతీయతాస్వరూపము సంపూర్ణముగ మార్పుచెందినదని సామాన్యులకు కూడ స్పష్టమగుచున్నది. ఉద్యమము లో నిమగ్నులై యున్న ప్రచారకులకును ప్రముఖులకును నాటినాటికి గలుగుచున్న రూపభేదములు గుర్తించుటకు కష్టముగ నుండవచ్చును. కాని ఈరెండు సంవత్సరముల చరిత్రమును సింహావలోకనము చేసినచో దేశమునందు గలిగిన పరివర్తనము గోచరింపకపోదు. ప్రతిదినమును పెంచుచున్న తల్లికి బిడ్డలయొక్క రూపభేదములు తెలియక అప్పుడప్పుడు చూచు బంధువర్గమునకు ఎట్టివిధమున నాభేదములు స్పష్టపడునో అట్లే అసహాయోద్యమముచే గలిగిన గాఢమగు మార్పులు దూరస్థులకును అప్పుడప్పుడు పరీక్షించువారికిని బాగుగ వ్యక్తపడును.

ఆంగ్లదేశపరిజ్ఞానమునే పూజించి వారి రాజకీయ సాంఘిక సంస్థలనే ఆదర్శముగ నెంచుకొనిన భారతీయులు ఇప్పుడు నలుదిక్కులను భారతజాతి తమ కనురూపమైనరీతిని వికాసము చెందవలెనని కోరుచు - అట్టి పరిపక్వమునకై కృషి సల్పుచున్నారు. పూర్వపు హోదాలు మారినవి. వెనుకటి గౌరవ్యాతలు మారినవి ఆ కాలపు దుస్తులు సహా మారినవి. ఊహలు - బుద్ధులు - ఆశలు - ఆదర్శములు - ఇవన్నియు గూడ బాహ్యపు చిహ్నలతోబాటు మార్పు చెందినవి. కార్యశూరుల కున్న గౌరవము వక్తలకు లభించుట లేదు. త్యాగశీలునికి లభించు గణ్యతమహత్త్వ రికిని లభించుట లేదు. వచోవైదగ్ధ్యముకంటె చిత్తశుద్ధి యెక్కువగా బరిగణింపబడుచున్నది. పట్టణవాస్తవ్యులు గ్రామవాస్తవ్యులచే దూరీకృతులుగ జేయబడినారు. ఆంగ్లవిద్యకు గణ్యతయు వాడుకయు నశించి - భారతజాతికి హిందీభాషయే సామాన్యభాషగ నేర్పడి - ప్రజలమనస్సులు ఆంగ్లభాషనుండి దేశీయభాషలవైపు మరలింపబడినది. దేశీయమహాసభవంటి పండితసభయందు ఆంగ్లవాగ్ధారలు ఎక్కడను వినబడవు. సభయొక్క కార్యక్రమమంతయు ఉపన్యాసభూయిష్ఠమైనదిగ గాక కార్యాచరణకు సంబంధించిన వ్యవహారకాండను నిర్ణయించునదైనది. ప్రజాప్రాతినిధ్యము పూర్వమువలె బూటకముగాక - వోటును దాని యొక్క విలువను గుర్తెరిగినవారి ఎన్నికలవలననే నిర్మింపబడుచున్నది. చిరకాలమునుండి అదృశ్యముగ విధింపబడిన దాస్యమునుండి ప్రజలకు విమోచనము గలిగింపవలెనని ఆసేతుహిమాచలము - ఒక్కభావము - ఒక్కపరమావధి - ఒక్కలక్ష్యము - ప్రజలమనస్సులయందు తాండవమాడుచున్నది.

పారతంత్ర్యక్రమము

దేశమునందు అనేకులు తమభాషలను ఉపేక్షించి అయినను పరభాషలను ఆదరించి సారస్వతమును గ్రోలి తత్సహాయముచే భౌతికశ్రేయస్సును బొందుచు నధికారమును ధనమును గలవారైనప్పుడు ప్రజలు దాస్యమునం దున్నారనుమాట కొందఱి కెంతయు కర్ణకఠోరముగ నుండవచ్చును. కాని ఒకరాజ్యము మఱియొక రాజ్యముచే బరిపాలింపబడునప్పుడు జరిగెడి మెల్లని మార్పులయొక్క పరిణామక్రమమును మనము తెలిసికొనినచో దాస్యము లేదనుకొనుటయే దాస్యావస్థయొక్క ప్రధానలక్షణమును కడపటి రుజువును అయియున్నదని మనకు తెలియగలదు. ఒకరాజ్యమును మఱియొక రాజ్యము జయించినప్పుడు పూర్వము విజేతలు పరాజితులనుండి కప్పములను పొందెడివారు. లేదా ఆదేశమునందు ఉండెడి భాగ్యమును కొల్లగొట్టుకొని పోయెడివారు. ఈభాగ్యము ప్రజలది కావచ్చును లేక ప్రభువులది కావచ్చును. ఒక్కసారియే తీసికొని పోవచ్చును లేదా ఏటేటను శాసనరూపము దాల్చిన రాజ్యాంగపద్ధతుల వలన శాశ్వతముగనైన తీసికొనిపోవచ్చును. కొన్ని సందర్భములలో ఓడిపోయిన దేశమునం దుండెడి ప్రకృతిభాగ్యములను స్వాధీనపరచుకొనుటయే విజయముయొక్క ముఖ్యోద్దేశమై యుండును. ఇట్టి ఆర్జనమంతయు నత్యంత శీఘ్రముగను తక్కువవ్యయముతోడను సైనికబలమువలనను జేయనగును. పిమ్మట రాజనీతియు

వాణిజ్యనైపుణ్యమును విశ్వాసఘాతుకములగు కట్టుబాట్లును పరాధీనతను ఘనీభవింపజేయుచు. మనదేశము వలెనే ఐర్లాండుదేశమును ముఖ్యముగ వర్తకమువలననే ఆంగ్లేయులకుజిక్కి పరిపూర్ణ దాస్యమునొందినది. గృహపరిశ్రమలు అప్పుడు ఇచ్చటను గూడ నశించి ఇంగ్లాండు నుండి దిగుమతియైన విదేశపుసరకులవలన విస్తారలాభము పొందినవి. దేశమునందు ఉత్పత్తియైన వస్తువులయందు ప్రజలకు హేయము గలిగి విదేశపువస్తువులయెడల సభిమానము ఉత్పన్నమైనది. ఆభాష-ఆమాట-ఆముచ్చట-ఆకుస్తులు-ఆపేరు-ఆపద్ధతులు-ఆరూపు-ఆనడక ఆకత్తు-ఆకచ్చేరీలు-ఆపోలీసు-ఆపరిపాలన-ఆకళాశాలలు-ఆబిరుదములు-ఆవిద్య-అంతయు "ఆ" ఏ కాని "ఈ" ఎక్కడను కనుపింపదు. పారతంత్ర్యమేగాని స్వాతంత్ర్యము కనుపింపదు. దాస్యమేగాని స్వేచ్ఛ కనుపింపదు. స్నానమునకు సబ్బు-చీకటిలో దీపము-కట్టుటకుబట్ట-బిడ్డకు పాలు-గంజిలోనికి ఉప్పు-పాలలోనికి పంచదార కాలికిచెప్పు-నెత్తికి గొడుగు-ఈయన్నిటి దాస్యమే సందర్భమైనది. మన గృహపరిశ్రమలు నశించినవెంటనే పై వస్తువుల నన్నిటిని షాపులలో బెట్టి కాని-మూలధనము కూడ లేని పాశ్చాత్యులు ఓడదిగి బ్యాంకులలోనికి పోయి ఋణములు తెచ్చుకొని-పెద్దపెద్దషాపులు పెట్టి-చేతికర్ర మొదలు తోలుపెట్టెవరకు సమస్తమైన వస్తువులును మన కందజేయుచున్నారు. వీని నన్నిటిని కొని-చూచి-ధరించి-తిని-మనము ఆనందించుచున్నాము. దీనికంతకును మూలము-మన రుచులను మన పరిపాలకులు మార్చగలిగినారు. మనతత్త్వమును మార్చినారు. వీటినన్నిటి నుండియు ప్రజలదృష్టిని తిరిగి దేశీయపరిస్థితుల వైపునకు మరలింపజాలనంత కాలము-ఎన్నిహక్కులు వారికిచ్చినను-ఎన్నిహోదా లిచ్చినను-ఎన్ని అధికారముల నిచ్చినను-వారిదృష్టి లండనువైపు తిరుగును గాని ఢిల్లీవైపునకు తిరుగదు. సీమకై చూచుచుండును గాని భారతవర్షము మీద నిలువదు. అసహాయోద్యమము ఈదృష్టిని ఇట్లు మఱలింప నుద్దేశింపబడిన మహోద్యమము.

ఈ విప్లవమునే స్వరాజ్యము ననెదము. స్వరాజ్యము పరిపక్వమైనఫలము కాదు. కాని పరిపక్వము నొందించుపద్ధతి. స్వరాజ్యము అధికారమును చలామణిచేయు హక్కు కాదు. కాని, అధికారమును కోరు ఆత్మగౌరవము

స్వరాజ్యము - దానియర్థము

స్వరాజ్యము విదేశవస్త్రములను దిగుమతి కాకుండ నాపివేయు శాసననిర్మాణ స్వాతంత్ర్యము కాదు. కాని, అట్టివస్తువులను అపేక్షింపకుండ నుంచు చిత్తశుద్ధి. స్వరాజ్యము బాహుబలముచే పరులను నోడింపగల సైనికశక్తి గాదు. కాని పరులతో నిట్టి సంఘర్షణలను నివారింపగలిగిన ఆత్మబలము. స్వరాజ్యమును నిర్వచించుట కష్టము. బ్రాహ్మణులకు అది వైదికకాల పునరాగమనముగను కార్మికులకు నది కళాకౌశల్యపునరుద్ధారణముగను పంచమునకది అస్పృశ్యతాదోషనివారణముగను గనుపింపవచ్చును. ఎవరిచూపునకు అనురూపమైన దర్శనము వారికి గలుగుచుండును. పేదవానికిస్వరాజ్యమనిన అన్నము. దిగంబరునకు స్వరాజ్యమనిన బట్ట. దిక్కులేనివానికి స్వరాజ్యమనిన సంరక్షణము. రోగికి స్వరాజ్యమనిన శాంతము. కాని భారతభూమికి స్వరాజ్యమనగా ఒకనూతనసృష్టి. అట్టిసృష్టివలన-లేమిలో నున్నవారికి కలిమియు-వ్యాధిగ్రస్తునకు ఆరోగ్యమును-చిత్తసంక్షోభమొందువానికి శాంతియు-నజ్ఞానభూయిష్ఠులకు జ్ఞానమును-తక్కినయందరకిని ఒక నూతనజీవితమును-ఒకనూతన ఆదర్శమును-ఒకనూతన ఆనందమును-గలుగును.

ప్రకృతియందు ఇట్టి పరివర్తనములు లేకపోలేదు. భవిష్యత్తు ఎన్నడును భూతమునకు సంబంధించని కాలగతి కానేరదు. వర్తమాన భూత భవిష్యత్తులు కాలచక్రముయొక్క భిన్నస్థానములు. ఇట్టి కాలచక్రముయొక్క గతి సమరేఖవలె గాక మెలివలె నుండును. ముందుకు వెళ్లినను వెనుకచూపు త్యజింపజాలము. భూతభవిష్యద్వర్తమానములను సమన్వయము చేసి-సృష్టినంతను ప్రకృతియొక్క వికాసముగ ప్రజ్వలింపజేయు మహాశక్తి ఈప్రపంచమును నడుపుచున్నది. ప్రకృతియందే ఇట్టి తీవ్రమగు పరివర్తనములు అప్పుడప్పుడు కనుపించుచుండును. అగ్నిపర్వతమునుండి మహాజ్వాలలు వెడలి చుట్టుపక్కలనున్న సృష్టినంతను నశింపజేయునపుడు-ఆయగ్నిపర్వత గర్భమునందు జరుగుచున్న మార్పులు-ఎంతకాలమునుండియో జరుగుచుండి యుండవలయును. అటులనే భూకంపములు-పిడుగులు-తోకచుక్కలు-మున్నగు ఉపద్రవములన్నియు తాత్కాలికములుగ కనుపించినను చిరకాలపరిపక్వములఫలితము లని మనము గ్రహింపవలెను. ఇవ్విధముననే భావప్రపంచమునందు జరుగు పరివర్తనములుగూడ కాలక్రమమున నగు

పరిణామఫలితము లేయగుఁ గాని తాత్కాలిక ప్రదర్శనము లు కాజాలవు. రుష్యాలో జరిగినవిప్లవము 1918లో జరిగినను- ఏబదిసంవత్సరముల క్రింద నాటబడిన బీజమునుండి ఉద్భవించిన-మహావృక్షముయొక్క ఫలిత మనుటకు సందియము లేదు. సామ్రాజ్యములు నశించునపుడు గాని- నూతనరాజ్యములు సృష్టియగునపుడు గాని- పరిణామ క్రమముయొక్క గతి యిట్లే యుండు నని మనము ఊహింపనగును. భారతవర్షమున కూడ స్వరాజ్యము గావలెనని ప్రజలయొక్క మనస్సులను - సాంఘికసంస్థలను - నైతికధర్మములను- పునర్నిర్మాణము చేయగల మార్పు వారియందు అంకురింపవలెను. అట్టిమార్పు ఈయుద్యమమువలన గలిగిన దని చెప్ప సాహసించుచున్నాము.

ఉద్యమముయొక్క చరిత్రము

1914 వ సంవత్సరములో ఐరోపామహాయుద్ధ ప్రారంభము. 1915వ సం॥లో ఇండియాదేశము సంరక్షణ శాసనము. 1916వ సం॥లో స్వరాజ్యోద్యమ (Home Rule) యత్నములు. 1917 వ సం॥లో పార్లమెంటు ప్రకటనము 1918వ సం॥ లో రౌలటుబిల్లు, పంజాబులో సర్ మైకేలుఓడ్వాయరు గారి విజృంభణము. 1919వ సం॥లో సత్యాగ్రహారంభము. పంజాబు దురంతములు, అమృతసరు కాంగ్రెసు. 1920 వ సం॥ము ప్రారంభములో పంజాబునుగూర్చిన కాంగ్రెసు రిపోర్టు. ఐరోపాయుద్ధ వ్యవసానముగ ఖిలాఫత్ విషయమై టర్కీకి గలిగిన పరాభవము - హంటరునివేదికము - డయరుసమర్థనము మహమ్మదీయుల ఆశాభంగము భారతీయులెల్లర నిరాశ- ఇవన్నియును చరిత్రాంశములు. అదివఱకు గాంధి సత్యాగ్రహోద్యమమును ఆరంభించి రౌలతుశాసనముయొక్క రద్దుకొఱకై యత్నము చేసియున్నను 1919 సం॥ము మార్చి 30 మొదలు ఏప్రియల్ 15 వఱకు ఢిల్లీ అమృతసరము కాసూరు గుజరనువాలా అహమ్మదాబాదు వీరాంగం మొదలగు ప్రదేశములలో జరిగిన అల్లరుల ఫలితముగ గాంధి తనయుద్యమమును సంక్షేపించుకొని తుదకు అమృతసరు కాంగ్రెసునందు సంస్కరణలను ఆచరించవలెననియే తనయభిమతమును చూపెను. కాని 1920 వ సం ములో ఏప్రియల్ ప్రాంతములో-ఎప్పుడు తుర్కీ సంధిషరతులు సుల్తానుయొక్క పీఠాధికత్వమునకు భంగముకలుగజేసి రాజ్యవైభవమును సంకుచితము గావించెనో, ఎప్పుడు డయరు సేనాని తనసాక్ష్యమునందు ఒప్పుకొనిన సందర్భములనుగూడ నుపేక్షించి మంత్రివర్గమువారు ఆయనయొక్కయు-నాయన సహచరులయొక్కయు దోషములను పూసిపెట్టిరో-అప్పుడు-చిరకాలమునుండి గాంధియొక్క రాజకీయజీవితమునకు మూలాధారులైన ఆంగ్లులయెడలగల భక్తివిశ్వాసములు సంక్షోభము చెంది-గాంధి- భారతీయులయొక్క మోక్షము ఆంగ్లులవలన గలుగక భారతీయులయొక్క సాధనలచేతనే లభింపవలె నని నిశ్చయము చేసికొనెను. ఇట్లు కృతనిశ్చయుడై గాంధి అసహాయోద్యమమనెడుమహాప్రళయతుల్యమగు సంచలనమును దేశముయొక్క నలుదెసలను ఉత్పన్నముచేసి భారతీయులెల్లరను నూతనాదర్శవికాసితులుగను, నవ్యభారతజాతీయతాతత్త్వనులుగను, మంత్రబలమును చేవలె క్షణమాత్రములో మార్పుగావించి నూతనశక మను 1920 సంవత్సరము మార్చి 19 వ తేదీని యావద్భారతహరితాళముతో ప్రారంభింపజేసెను. కాని ప్రజలకందఱకును నొక్క మందలింపు మాత్రము ఒసంగబడెను. "మనోవాక్కాయకర్మలయందైన నెచ్చటను హింసపనికిరాదు." హింసనుగూర్చి గాంధిగారిరీతిని 1920 సం॥రము మార్చి 10 వ తేదిని నిరాఘాటముగ వచించెను:—

దౌరతనమువారికి అన్నిసందర్భములయందును "అహింసాపూర్వకమైనట్టువంటి, అసహాయోద్యమమే ప్రజలకు సాధ్యమైన ప్రతిక్రియ. ఏవిధమైన సంఘబహిష్కారమును ఉపయోగించెదమని బెదరింపరాదు. దౌరతనమువారికి సహాయము చేయరాదనట స్వచ్ఛందముగ నుండవలెను. ఏక్షణమందు హింస కావింపబడునో, లేక బోధింపబడునో, లేక సమర్థింపబడునో, ఆక్షణమందే నేనీయుద్యమమును మానుకొనెదను. కావున వక్తలెల్లరకు నొకసలహా నిచ్చెదను. ఎంత రెచ్చగొట్టినను-అపారమైన స్వయంనిగ్రహత్వమును చూపవలెను. ఎప్పుడు మనము పట్టుదలను, సౌమ్యమును చూపగలమో, అప్పుడు మనకు జయము నిశ్చయము. కాని కోపము- అసూయ-ఈర్ష్య-నిర్లక్ష్యము-దౌర్జన్యము ఎప్పుడు మనయందు ప్రబలునో అప్పుడు మనగతి అధోగతియగును. నేను ఒంటరిగాడనైనను వీనినన్నిటిని నాప్రాణముల నర్పించియు నిరోధించెదను. ప్రపంచముతో స్నేహమే నాప మావధి. ద్వేషమును ఎంతగాఢమునగనైన నిరోధింపగలను. కాని ఇట్టి నిరోధముతోపాటు పరిపూర్ణమైన ప్రేమభావము అవలంబింపగలను."

1920 ఏప్రియల్ 6 మొదలు 13 వఱకు పంజాబు దురంతములను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుటకు జాతీయవారముగ నిశ్చయింపబడెను ఏప్రిలులో 9 వ తేదీ ఖిలాఫతు దినముగ నిర్ణయము గావింపబడి బొంబాయియందు గాంధి ఇట్లు తీర్మానము గావించెను.

"ముసల్మానులయొక్క కోరికలు ఈడేర్పబడక ప్రతికూలమైన తీర్మానము గావింపబడినచో ముసల్మానులకు చేయబడిన ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్పబడుటకు గవర్నమెంటునకు అన్నివిధములైన సహాయములను మాన్పుచేసికొనుట ప్రతి భారతీయుని కర్తవ్యమగును."

తరువాత నసహాయోద్యమముయొక్క నాలుగు సోపానములును తీర్మానరూపకముగ చెన్నపట్టణమునందు గావింపబడిన కిలాఫతు మహాసభయందు 1920 సం॥ ఏప్రియల్ 17 వ తేదీని గావింపబడెను. ఆనతికాలములోనే అసహాయోద్యమమునకు పోషణకారణములుగ కిలాఫతు సమస్యయే గాక పంజాబు దురంతములును సంస్కరణలయొక్క అపర్యాప్తతయును జేర్చబడెను. ఇది మే 30,31 తేదీలయందు కాశీయందు జరిగిన అఖిల మహాభారతసభయందు జరిగినది. జులై ఆరంభములో వైస్రాయిగారికి మాసము రోజులు వ్యవధి ఇచ్చుచు ఒక లేఖ వ్రాయబడెను. ఆగస్టు 1 తేదిన అసహాయోద్యమము సక్రమముగ నారంభింపబడి సెప్టెంబరు 4 వ తేదిని కలకత్తాయందు జరిగిన ప్రత్యేకదేశీయ మహాసభయందు ప్రజామోదమునొందెను. అంతవరకు ఒంటిగడ్డమీదనిల్చిన ఈ అసహాయోద్యమపాత్ర మరియొకగడ్డను ఆధారముగ సంపాదించెను. గాంధి దేశీయనాయకులలో సెప్టెంబరు 8 వరకును ఒంటరిగాడై యుండెను. కలకత్తామహాసభలో పండితమోతీలాలు నెహ్రూయొక్క సానుభూతిని సంపాదింపగలిగెను గాని సభాధ్యక్షుడుగనున్న లాలా లజపతిరాయిగారు సభానంతరముకూడ వ్యతిరేకాభిప్రాయము వెలిపుచ్చెను. కలకత్తాలో జరిగిన మహాసభలో ఇండియాలోని రాజధానులయందెల్ల నుద్యమమునకు వ్యతిరేకముగ నుండియున్నది మధ్యరాష్ట్రములు. ఆసంవత్సరము దేశీయమహాసభకూడ మధ్యరాష్ట్రములలోని నాగపురమునందే జరుగవలసియుండెను. బంగాళా దేశస్థులకును మహారాష్ట్రులకును ఈ అసహాయోద్యమ కార్యక్రమము నచ్చియుండలేదు. దాసుగారు 40 వేల రూప్యములను ఖర్చుపెట్టి రెండువందల ప్రతినిధులను నాగపూరు కాంగ్రెసునకు తీసికొనివచ్చి తనపక్షమువారును జితేంద్రలాలు బెనర్జీగారి యాధిపత్యముక్రింద వచ్చిన ప్రతిపక్షులును-చేతులు గలుపుకొని-చివరకు నాగపురమునందు ప్రజలెల్లరు ఏకగ్రీవముగ తీర్మానమును ఆమోదించిన పిమ్మట అపజయమునొంది స్వదేశమునకేగి పశ్చాత్తాపపీడితులై కాంగ్రెసుపక్షావలంబి అయ్యెను. అదివఱకు మితవాదులపై కత్తిగట్టి పోట్లాడుచుండిన జాతీయవాదులెల్లరగతియు నీవిధముననే పరిణమించెను. కాని దాక్షిణాత్యులు చిత్తరంజనదాసుగారుచూపిన ఔదార్యముగాని త్యాగశీలతనుగాని చూపజాలక జాతీయవాదుల మనుబింకముతో మితవాదదూషణముతోడను, అసహాయోద్యమోపేక్షతోడను కాలము గడపుచు నేటివఱకు ఇంచుమించుగ నట్టి త్రిశంకుస్వర్గమునందె నిల్చియున్నారు. కాని ఉద్యమము ప్రళయతుల్యమై నలుదిక్కులను వ్యాపించి ఎదురునిల్చినవారిని పడద్రోసిపెట్టుట సాగించుటం జూచి నాయకులు బలమైనపక్షముననే తమబలమును గూడ మొగ్గువేయింప సాగించి 1921 సం॥రము జూనుప్రాంతములకు దేశములో మితవాదులు కానివారెల్లరు అసహాయోద్యమములోనే చేరిరి. ఇప్పటికి-అనగా జూనుమాసమునకు-ఉద్యమము అత్యంతమైన జయము పొందియుండెను. వెనుకటి సంవత్సరపు నవంబరులో జరిగిన ఎన్నికలలో నికరమైన జాతీయవాదులలో నెవ్వరును శాసనసభలలోనికి ప్రతినిధులుగ వచ్చియుండలేదని దొరతనమువారును మితవాదులును సమానముగ సూచించియుండిరి.

1921-వ సం॥ మార్చి 31, ఏప్రియల్ 1 వ తేదుల యందు బెజవాడలో కృష్ణాతీరమునందు జరిగిన అఖిలభారత మహాసభయందు తీర్మానింపబడిన కోటిమెంబర్లు కోటి రూపాయలు-ఇరువదిలక్షల రాటములు - జూనుమాసాంతమునకు రమారమి పూర్తియయ్యెను. మరియును 2000 మంది న్యాయవాదులు తమవృత్తిని వదలిపెట్టిరి. ఒక్క కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయము క్రింద 50 వేలమంది విద్యార్థులు తమవిద్యను మానుకొనిరి. తక్కిన ప్రాంతములలో కూడ నీరీతినే పాఠశాలలబహిష్కారము జరిగి జాతీయ విద్యావ్యాపకము కొనసాగుచుండెను. జులై 29 వ తేదీని బొంబాయిలో జరిగిన అఖిలభారత మహాసభయందు శాసనోల్లంఘనము గావింపవలెనని సభ్యులు అమితోత్సాహమును జూపిరి గాని నాగపూరు తీర్మానమునందు శాసనోల్లంఘనము గావించుటకు అధికారము ఒసంగబడి యుండలేదని అధ్యక్షుడు విజయరాఘవాచారిగారు అభిప్రాయపడుటచేతనేమి-లేక పరిస్థితులు పరిపక్వము కాలేదనుటచేగాని-అప్పటి కాయుద్యమము ఉపేక్షింపబడి అందరికిని అనుకూలముగ నుండునట్లును, నిజముగ ఎవరిని మెప్పింపనట్టి తీర్మానమొకటి అచ్చట గావింపబడెను. కాని ఆసభయందు ముఖ్యముగ మగ్గములగూర్చి హెచ్చరింపు చేయబడెను. ఇంతటితో దేశమునందెల్ల ఒక మహాప్రయత్నము అంకురమై యుండెను. మద్యపానము

నెడు ప్రజలకు గలసహజమగు నిరసనమును దొరతనము వారిపై నూతన ఆయుధముగ వినియోగింపదలచి కల్లు సారాపాటలయందు వేలములు జరుగకుండను దుకాణములవద్ద పాటలుసాగకుండగను ప్రజలు గస్తీలు వేయుంచుచు స్వచ్ఛందసైనికులను ఏర్పాటుచేసి ఒక్క చిన్న రాజధానియందు కల్లుపాటలలో 83 లక్షల రూపాయల నష్టమును గవర్నమెంటువారికి కలుగజేసిరి. ఇట్టిగస్తీలను దొరతనమువారాక్షేపించుచుండగ గస్తీలువేయుట ప్రాతిపదిక స్వాతంత్ర్యమనియు, వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనము కాజాలదనియు, నిరుపద్రవకరముగ జరుపబడినంతకాలము వీటి కెట్టియాక్షేపణ లుండరాదనియు బొంబాయిలో తీర్మానింపబడెను. కాని మద్యపాననిర్మూలమునకును విదేశవస్త్రబహిష్కారమునకును గస్తీలు వేయించుట కాంగ్రెసు కార్యక్రమములోని అంశములును స్వచ్ఛందసైనికుల ఆవశ్యకర్తవ్యములు కావు. ఇవి ఎట్లు పరిణమించెనో అనంతరము చూతము. బొంబాయిసభ జరిగినపిమ్మట ఆగస్టు సెప్టెంబరు 5వ తేదులవరకు ప్రజలు మగ్గములనుబెట్టుచు ఖద్దరువ్యాపకము జేయుచు కాలము గడపుచుండిరి. బొంబాయిలో జరిగిన సభయందు యువరాజుగారి రాకయెడల అఖిలభారతసభవారు అయిష్టమును దెలిపిరే గాని హరతాళములు సలుపవలెనని ఉద్దేశము గలిగియుండలేదు. అయినను జులై మాసారంభమునకే దండనీతి దొరతనమువారిచే తీవ్రముగ నవలంబింపబడి మొదట బీహారునందును, పిమ్మట సింధు ఆంధ్ర దేశములందును తలయెత్తసాగెను. సెప్టెంబరు 14-వ తేదిని వాల్టేరులో గాంధితో ప్రయాణముచేయుచున్న మహమ్మదాలీ గారిని- 15 వ తేదిని బొంబాయిలో షౌకతాలీగారిని పిమ్మట కిచ్లూ మొదలగు మరినలుగురు మహమ్మదీయులను- శారదాపీఠాధిపతు లగు శంకరస్వాములను పట్టుకొని కరాచీయందు విచారణ జరిపినవిషయము పాఠకులకు తెలిసియేయున్నది. ఇదియే దండనీతిశకముయొక్క తీవ్రప్రారంభము. అలీసోదరులను పట్టుకొనుటకు కారణము కరాచీలో జూనుమాసములో జరిగిన తీర్మానములును ఉపన్యాసములును అని తెలుపబడెను. జమైతుఉల్ ఉలేమావారు 50 మౌల్వీల సంతకముక్రింద నొకఫత్వాను జారీచేయించిరనియు నాఫత్వాపై వీరలలో కొందఱసంతకము లుండెననియు వీరిపైనను మరికొందఱిపైనను దోషారోపణము చేయబడినది. పోలీసువారిని, సిపాయిలను దొరతనమువారి కొలువు మానుకొనుడని బోధించినట్లు వీరెల్లరపై దోషారోపణము గావింపబడినది. అనగా అసహాయోద్యమముయొక్క కార్యక్రమములోని రెండుమూడు సోపానములను వీరు ఆచరణలోనికి దేబ ప్రయత్నించినట్లు వీరిపై దోషారోపణము చేయబడినది. ఎప్పుడు ఆలీసోదరులపై మోపబడిన దోషము వెల్లడింపబడెనో ఆ వెంటనే గాంధి తిరుచునాపల్లిలో వారు చేసిన ఉపన్యాసమును తానును చేసినవాడ ననియు, ఆ ఉపన్యాససారాంశమును తానే వచించెద ననియు చెప్పి ఒక మహోపన్యాసమును ఆపట్టణమందొసంగి భారతీయులెల్లరకు అపారమగు ధైర్యసాహసములను నొసంగెను. పిమ్మట బొంబాయిలో అక్టోబరు 5 వ తేదిని అఖిలభారతమహాసభా కార్యసభవారు సమావేశమై ఆలీసోదరులయొక్క ప్రతిబంధమునకు జవాబుగ నవంబరు 17 వ తేదిని యువరాజుగారు భారతభూమియందు పాదముపెట్టురోజున భారతవర్షమునం దెల్ల స్వాచ్ఛందికమగు హరితాళము జరుగవలెనని తీర్మానించిరి. ఈతీర్మానమే నవంబరు 4,5 తేదుల ఢిల్లీలో జరిగిన అఖిలభారతమహాసభవారు ఆమోదించిరి. ఇందే శాసనోల్లంఘనముకూడ సాంతముగ చర్చింపబడెను.

శాసనోల్లంఘనము వ్యక్తిశాసనోల్లంఘన మనియు సమష్టిశాసనోల్లంఘన మనియు రెండువిధములుగ విభజింపబడెను. వీనికి వలయు నిర్ణయము లన్నియు స్పష్టపరుపబడెను. ప్రతివ్యక్తియు నూలువడుకుట నేర్చియుండవలెననియు, సహింసాతత్వమును పూనవలె ననియు, హిందూమహమ్మదీయైక్యమున నమ్మకము గలిగియుండవలెననియు, అస్పృశ్యతాదోషము, జాతీయతకు కళంకమని నమ్ముచు తనజీవితమునందు అట్టి నమ్మకమును ఆచరణరూపకముగ చూపవలె ననియును దీర్మానింపబడెను.

సమష్టిశాసనోల్లంఘనమునకు గూడ నీనిర్ణయము లన్నియు వర్తించుచుండ నింతకుతోడు నిషేధింపబడిన సభలు జరపునప్పుడు - అవి నిర్ణీతప్రదేశమునందు నిర్ణీత సంఖ్యగల ప్రజలతో టిక్కెట్లమీద, జరుపబడవలె నని తీర్మానింపబడెను. ప్రజలందఱు ఈ శాసనోల్లంఘనమునకై వేచియుండిరి, అదివఱకు జామీనుసెక్షనుల క్రింద తమపై అభియోగములు తేబడినప్పుడు ప్రతివాదములేక జైలుకుపోవుచుండిరి. కాని, 144 సెక్షను క్రింద నిషేధపుటుత్తరువులు అమలుపరుపబడినప్పుడు వాటి నుల్లంఘించుట లేదు. అందుకు వలయునధికారము కాంగ్రెసునుండి వచ్చియుండలేదు. ఇప్పుడు అట్టి అధికారము కలిగి

నది. ప్రజలు విచ్చలవిడిగా పరిపూర్ణమైన సంతోషముతో జైళ్లకు పోవసాగిరి. "అసహాయోద్యమముయొక్క తత్త్వమంతయు నిర్దోషులయొక్క అనిరోధపూర్వక మగు బాధవల్లనే దేశమునకు మోక్షము చేకూరును." అని బోధించిన బోధలను తమజీవితమునందు సార్థకముచేసి కొనవలెనని ప్రతి అసహాయవాదియు నాతురముతోనున్న వాడై వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనమునకు పూనుకొనెను. ఇంక సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును గాంధి తానే బార్డోలీలో ప్రవేశపెట్టెద ననియు నాకార్యక్రమము తాను ఎప్పటి కప్పుడు సందర్భములబట్టి విజృంభింపజేయవలె ననియు, నందుకుగాను ప్రజలు 100 కి 50 మందికి తక్కువగా కుండ ఖద్దరు కట్టుచు తమపిల్లలను జాతీయపాఠశాలలకు బంపుచుం దమగ్రామమునందు అస్పృశ్యతాదోషమును నివారింపజేసి మాలమాదిగలను పాఠశాలలలోనికి చెఱువులయొద్దకు, నూతులయొద్దకు రానియ్యవలయు ననియు, మద్యపాన నిషేధమును గావింపవలయు ననియు, ఈ షరతు లన్నియు నిర్వర్తింపబడవలె నని యీయన నిర్వచించెను. అనగా సమష్టిశాసనోల్లంఘన మనిన దౌర తనమువారిపై తిరుగుబాటు అని యీయన భావించి, అట్టి తిరుగుబాటు చేయగలవారు దౌర్జన్యవిరహితపద్ధతులను మాత్రమే యవలంబించు చిత్తశాంతి గలవారై యుండు టయే గాక, పారతంత్ర్యముయొక్క నీచత్వమును - గౌరవ హీనమును - గుర్తెఱుగగల్గినవారై యుండవలె ననియు నందుకు ఋజువుగ నట్టివారెల్లరు పరదాస్యమును పెంపొందించు లేక ఘనీభవింపజేయు పాఠశాలలనుండియు, న్యాయస్థానములనుండియు, తమబిడ్డలను, తమ్ము మఱలించుకొనగల చిత్తస్థైర్యము గలవారై యుండవలె ననియు, మఱియు మద్యపానము మొదలగు దురభ్యాసములను నిర్మూలము చేయగలిగి అవసరమైనప్పుడు పన్నులను నిలుపుదలచేసి, తమ ఆస్తి పోవుచున్నను సహింపగల చిత్తశుద్ధి గలవారై యుండవలె ననియు, నీ నిర్ణయప్రణాళికను ఢిల్లీయందు గాంధి యేర్పాటు చేసియుండెను. బార్డోలీలో తాను - ప్రత్యేకముగ - తన పై యదుపుక్రింద ఈ సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును జేయ బ్రయత్నించెద ననియు, తా నొక్కచోట బ్రిటిషుశాసనమును ప్రజలు జయప్రదముగ నుల్లంఘింప చేయగలిగినచో నితరచోట్ల ఇట్టి ప్రయత్నములు అనావశ్యము లగుననియుం దాను చేయజాలనిచో నితరచోట్ల సాధ్యము కా దనియు గాంధి బోధించెను. బోధించి తాను మాత్రము ఈ మహాప్రయత్నమునందు నిమగ్నుడై యుండగా తక్కిన దేశమంతయు వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనమును గావించుచుండవలె ననియు, ఎవరును ఖైదును కల్పించి పొందవల దనియు, పరిపూర్ణమైన స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములతో ఎవరి కర్తవ్యములను వారు నెఱవేర్చుచుండ ఖైదునకు ఆహ్వానము వచ్చినచో అభ్యంతర పెట్టరా దనియు ధర్మనిర్ధారణము చేసియుండెను. కాని ప్రజలకు ఈ హితబోధ అంతగ రుచింపక యుద్రేకపూరితు లగు యువకులు - ఖద్దరువ్యాపక మనెడు కఠిన కార్యమునకు దగిన యోపిక పట్టుదల లేనివారై, కార్యముకంటె నుత్సాహమును ఎక్కువగ నెంచి కొన్ని సందర్భములలో తాము ఖైదుకు వెళ్లినచో ప్రజలు అన్యథా భావింతురని తలంపు కలవారై - మఱికొన్ని సందర్భములలో నిష్కల్మషమైన హృదయముతోను, నిర్మలమైన యోచనతోను, కారాగృహములందు వందల కొలది ప్రవేశించిరి అదివరకు గాంధిమహాత్ముడు కలకత్తా కాంగ్రెసు సందర్భమునను తత్పరమునను అప్పుడప్పుడు తనబోధలు ప్రజలు సంపూర్ణముగ నంగీకరించిన యెడల స్వరాజ్యము సంవత్సరములో చేకూరు నను భావమును అక్షర ప్రమాణముగ (According to Strict Letter) అర్థము చేసికొని అనేకులు అట్టి స్వరాజ్యప్రాప్తిని బలపరచుటకు నిర్దోషు లగు తాము జైలుకు వెళ్లుటయే ప్రత్యేకసాధన మనియును - పరమసాధన మనియును - నెంచి వందలకొలది పౌరులు ఖైదుకు పోవుచుండిరి. ఇదంతయు దేశమునందు నూతన తేజస్సును కలుగజేసెను. జ్ఞానవంతులకు నిజమైన స్వరాజ్యోదయము ఈ త్యాగమునందే పొడసూపుచుండె ననుటకు సందియము లేదు. అజ్ఞానులు స్వరాజ్యసంస్థలకై వెదకులాడుచుండిరి.

ఈప్రకారము జరుగుచుండ నవంబరు 17 వ తేదిని యువరాజుగారి యాగమనసందర్భమున బొంబాయిలో జరిగిన యల్లరులలో 50 మంది ప్రాణములను గోల్పోయిరి. 400 మందికి గాయములు తగిలెను. పార్సీలకును క్రైస్తవులకును, తదితరజాతులయెడ ననూయ పెంపొంది, యీ రెండుజాతులవారును హిందూమహమ్మదీయైక్యము - అనగా చిన్నసంఖ్యగల తమబోటిసంఘములవారికి మహా విపత్తును గలుగజేయు నూతనబల మని - భావింపసాగిరి. అంతట గాంధి మూడుదినము లుపవాసముచేసి సరి

జాతులవారికిని సామరస్యమును పునఃసంస్థాపన జేసెను. కాని సమష్టిశాసనోల్లంఘనము మానుకొనెను. దేశము నందు అందుకు వలయు చిత్తశాంతి - చిత్తస్థైర్యము-చిత్తశుద్ధి - ఇంకను పూర్ణముగ నాటుకొని యుండలేదని గ్రహించి యిట్లు తన ప్రయత్నములను ఉపసంహరించుకొనెను. నవంబరు 20 మొదలు డిశెంబరు 1 వరకును అసహాయోద్యమము మక్కానులేని పడవవలె సంక్షోభితమగు మహాసముద్రముమీద అల్లల్లాడుచుండెను. అంటరీడింగు ప్రభువు దీక్షి - ఈ పడవకు మార్గము చూపెను. దొరతనమువారిని నవంబరు 17 వ తేదిని బొంబాయిలో జరిగిన హత్యలును అల్లరులును సంక్షోభపెట్టినమాట నిజమే. కాని ఎంతమాత్రము అల్లరిలేకయే చీమ చిటుక్కుమనకయే కలకత్తాలో జరిగిన 17 వ నవంబరునాటి సంపూర్ణహరితాళము వీరిమనస్సును బొంబాయిఅల్లరులకంటె నెక్కువ కలవరపఱచెను. అల్లరులు జరిగినయెడల దొరతనమువారు వానిని తేలికగ నణచివేయగలరు. ఇండియాప్రజ లెల్లరు నొక్కమాటు తిరుగుబాటుచేసి హింసామార్గమును అవలంబించినను-ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము-ఈఅల్లరుల నణచివేయగలిగిన- బాహుబలము- అంగబలము- అర్థబలము- ఆయుధబలము - దొరతనమువారియొద్ద నున్నది. బొంబాయి అల్లరులు వారిమనస్సునకు కష్టము కలుగజేసియుండవచ్చును. కాని అది యెన్నడును కలవరపఱచి యుండజాలదు. కలకత్తాలోని శాంతిపూర్ణమైన హరితాళము వారి మనస్సును కలవరపఱచెను. ఆదినమున ట్రాముబండ్లు లేవు. దుకాణములు లేవు. వ్యాపారము లేదు. పాఠశాలలు లేవు. కచేరీలు లేవు. ఐరోపియనులకు హోటలులు లేవు. ఇండ్లయందు బట్లర్లు లేరు. మోటారుబండ్లు తోలుటకు షోఫర్లు లేరు. వీథులలో 3000 మంది జాతీయస్వచ్ఛందసేవకు లుండియున్నను-నగరమున నెచ్చటను అల్లరులు లేవు. 17 వ నవంబరు నమున నే కలకత్తాయొక్క స్థితి ఆప్రకారముండియున్నచో 24 వ డిశెంబరున యువరాజుగారు కలకత్తా కేగి 3 దినము లుండినప్పుడు ఇంక కలకత్తాస్థితి యెట్లుండవచ్చును? ఇట్టి సమస్య దొరతనమువారిని కలవరపఱచి యుపద్రవము కలిగించని స్వచ్ఛందసైనికులను - దొరతనము రి ప్రతిష్ఠకు ఎక్కువహానిని కలుగజేయుచుండెనను తాత్పర్యములో - స్వచ్ఛందసైనికనిర్మాణ మంతయు శాసనవిరుద్ధములైన సమాజములని-ఆనాటి బాంబులకాలపు త్రుప్పపట్టినశాసనము నొకదానిని పైకిలాగి-బంగాళా అలహాబాదు పంజాబు అస్సాము రాజధానులలోని స్వచ్ఛందసైనికగణము లన్నియు అశాస్త్రీయము లని - ఒక్క పెట్టున వీటినన్నిటి నణచివేయ దొరతనమువారు ప్రయత్నించినారు. కాని స్వచ్ఛందసైనికగణము లు ఇందుకు లొంగక యథావిధిని శాసనోల్లంఘనమును జరిపి వేలకొలది ఖైదుకు బోయిరి. చిత్తరంజనదాసుగారు అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసుప్రెసిడెంటుగ నెన్నుకొనబడియును దొరతనమువారిచే పట్టుకొనబడి కాంగ్రెసునుండి దూరస్థుడుగ గావింపబడి కడపటకు ఖైదుశిక్ష నొందెను. ఒక్కనాడు-ఈయనయును - కొడుకును - భార్యయును-చెల్లెలును-ఎల్లరును జైలులో నుంపబడిరి. కాని స్త్రీలు వెంటనే వదలిపెట్టబడిరి. తండ్రికొడుకులు మాత్రము జైలులో నున్నారు. ఇట్లనే అలహాబాదులో మోతీలాలునెహ్రూగారును ఆయనపుత్రుడును జైలున కంపబడిరి. రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు కార్యక్రమమును జరుపుటకు సమావేశమైన 53 సభ్యులు ఒక్కసారి ఖైదులో బెట్టబడిరి. అట్లనే లజపతిరాయిగారు రాష్ట్రీయసభా సమావేశము జరుగుచుండగా లాహోరులో ఈయన పట్టుకొనబడెను. ఈయనతర్వాతవచ్చిన ఆగానప్రదర్ సాహేబుగారును అటుపిమ్మట ప్రెసిడెంటుగానున్న సరుదారక్రకుసింగుగారును ఖైదులో పెట్టబడిరి. ఎన్నిజరిగినను యువరాజుగారిస్వాగతము అన్నిపట్టణములయందను హరితాళములతోనే జరిగెను. ముఖ్యముగ అలహాబాదులో జరిగిన హరితాళము ఇంగ్లాండునంతను విస్మయము నొందించెను. ఇప్పటికిని వారు అలహాబాదుహరితాళమునే చెప్పుకొని చెప్పుకొని ఆగ్రహపూరితు లగుచున్నారు.

దొరతనమువారి నీతి

మొదటినుండియును దొరతనమువారు ఈయుద్యమముయొక్క నిజస్వరూపమును గ్రహింపలేక పోయినారు. మొదట ఛెలమ్సుఫర్డు ప్రభువు ఇండియాలోను - సింహా ప్రభువు సీమలోను-ఇది పోషణలేక తనంతటనదియే నశించునని వ్రాసిచ్చియున్నారు. కాని హింస, దౌర్జన్యములనుతర్కించుట ఈ యుద్యమముయొక్క మతములో ముఖ్యాంశమని గుర్తెరిగి యెంతవరకు దీనిని సహింపనగునో, ఎచ్చట దీనిని అణచివేయ

ప్రారంభింపవలెనో నిర్ణయించుట కష్టముగ నుండెననిదొరతనమువారు ఇటీవల ప్రచురించిన వైటుపేపరులో ప్రచురించియున్నారు. 1920 సంవత్సరము ఏప్రిలుమాసములోను ఛెలమ్సుఫర్డుప్రభువుచే తీర్మానములుగావింపబడి ప్రచురింపబడెను. అందు ఉద్యమము దౌర్జన్యరహితముగ నున్నంతకాలము తాము సంబంధమును కలుగజేసుకొన మనియును, దౌర్జన్య మున్నచోట తాము దానిని నిర్దాక్షిణ్యముగ నణచివేయుదు మనియును స్పష్టపరచిరి. 1920 నవంబరు లోనే స్వచ్ఛందసైనికులను గూర్చి జాగ్రత్తగ నుండవలయు నని ఇండియాదొరతనమువారు రాష్ట్రీయదొరతనమువారిని మందలించిరి. కాని కార్యకర్తృకప్రపంచమందు జరిగిన యార్థికజనితమగు నాందోళన మంతయును అసహాయోద్యమమునకే వీరారోపించి అస్సాములోని తేయాకుతోటలయందు కలిగిన కలవరము - చెన్నపట్టణములోని ఆదిద్రావిడ-బ్రాహ్మణేతరుల మధ్య జరిగిన పోరాటములును-కర్నాటకమిల్లుసమ్మెకట్టులును-బకింగుహాముమిల్లు సమ్మెకట్టులును - చిట్టగాంగులోని స్టీమరుకూలీల సమ్మెకట్టును- ఈస్టుఇండియారైల్వే సమ్మెకట్టును- అసహాయోద్యమపర్యవసానముక్రింద ఈ వైటుపేపరులో నెంచినారు. వీనిలో చిటగాంగువ్యవహారమునందు అసహాయవాదులు కొంత జోక్యము కలుగజేసుకొన్నను, తక్కిన ఆందోళనములకును ఉద్యమమునకును ఎట్టి సంబంధము లేదని చెప్ప సాహసింపగలము. ఇంతటితో సంతృప్తి పొందక ధార్వారు ఆలిఘరు మాటియారి మాలిగాను మున్నగుప్రదేశములందు - జరిగిన అల్లరులుకూడ అసహాయోద్యమఫలితములే యని దొరతనమువారు చెప్పుచున్నారు. వీనిలో చాలప్రదేశములగూర్చి కాంగ్రెసుసంఘమువారు విచారణచేసి ప్రత్యేకనివేదికను తెలిపియున్నారు. దానినిబట్టి దోషస్థాపనము ఎట్లుచేయవలెనదియును తెలియగలదు. ఇన్నిటికంటె విపరీతము మాప్లాఅల్లరులు అసహాయోద్యమమునకు పర్యవసానము లని వీరు వ్రాసియున్నారు. ఇంతవరకు ఎట్టి స్వాతంత్ర్యముగలసంఘము ఈవిషయమును గూర్చి చర్చించియుండనపుడు దొరతనమువారి వ్రాతలు బాధ్యతావిరహితములైన వ్రాతలని చెప్పవలసియున్నది. కాని-ఏది ఎట్లున్నను-దొరతనమువారు డిశంబరు మాసమునుండి - వాలంటీరులయెడల చూపిన దండనీతి - పైని సాంతముగ వర్ణింపబడియున్నది

దొరతనమువారికి కూడ ఇట్టి దండనీతి హితవుగ నుండెనని చెప్పజాలము. వీలైనచో ప్రజలను సమాధానపరచి యువరాజుగారికి తగు

రాజీప్రయత్నములు స్వాగతమును ఇప్పించవలెనను

కుతూహలము రీడింగుప్రభువుకు గలిగినట్లు కనుపించును. ఇందుకు పలయు ప్రయత్నములు కొందఱు మితవాదులను పురస్కరించుకొని జరుపబడినవి. ఇంత మహాప్రయత్నములో మితవాదులు ఎచ్చట నున్నది చెప్పుట కష్టము. ఒకప్రక్కను గాంధియొక్క ఉద్యమము అమోఘముగ ఖండించుచు మఱియొకప్రక్కను క్రిమినల్‌లా అమెండుమెంటు ఆక్టును వాలంటీరులకు వర్తింపజేయుటకూడ దని వీరు సమాన తీవ్రతతో ఖండించుచుండిరి. నిజముగ ఇందు సందర్భమేమియు లేదు. కాని వైటుపేపరులో దొరతనమువారు వీరినిగూర్చి ఈ విధముగ వ్రాసియున్నారు. "నవంబరు మాస మధ్యమున జరిగిన సందర్భములవలన మితవాదులలో చాలమంది మిక్కిలి భీతావహులై ఎక్కుడు కఠినమైన చర్యలను దొరతనమువా రవలంబింపవలె నని వీరు నిర్బంధించినను ఈ రెండు శాసనములను అమలులో బెట్టి అనేకమందిని శిక్షించిన పిమ్మట వీరలలో రాజకీయవేత్తల యొక్కయు, వార్తాపత్రికాధిపతుల యొక్కయు మనస్సు ఇట్టి యమలుపై తీవ్రమును, ఆశాభంగకరముగను ప్రతికూలముగను అయ్యెను. ఇట్టి ప్రతికూలభావముచేతనే వీరలలో కొందఱను మితవాద శాఖకు చేరియుండని మదనమోహనమాలవ్యా సర్ మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్యగారు మొదలగువారు 1921 సం॥రము డిశంబరు 21-వ తేదిని వైస్రాయి గారికి కలకత్తాలో ఒక విజ్ఞాపనము నొసగిరి. ఇప్పటను అంతకు పూర్వమును కొన్ని రాజీనామాప్రయత్నములు జరిగెను. మాలవ్యాగారు కలకత్తాలో జైలులో నున్న దాసుగారితోను మౌలానా అబ్దుల్‌కలాము హాజరతు గారితోను ముచ్చటించి రౌండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సు (సర్వమతసభ) జరుపవలె ననియు, అందుకు పూర్వము క్రిమినల్ లా అమెండుమెంటు ఆక్టుక్రిందను సెడిషను మీటింగుల క్రిందను శిక్షింపబడిన ఖైదీలనెల్లరను విడిచిపెట్టవలె ననియు షరతుల నేర్పాటుచేసిరి. ఈ విషయమును గాంధికి తంతివలన తెలుపగ నీయన ఇందుకు సమ్మతించి మఱికొన్ని షరతులను జేర్చిరి. సభయొక్క సమావేశ కాలమును సభ్యులవివరమును అచ్చట పరిష్కరింపబడు

B

DESABANDHU CHITTRANJAN DAS

శ్రీయుత, దేశబంధు చిత్తరంజన దాసు

DESABHAKTA KONDA VENKATAPPIAH

శ్రీయుత, దేశభక్త కొండ వేంకటప్పయ్య

MAULANA MAHOMED ALI

మౌలానా మహమ్మదాలి

MAULANA SHAUKAT ALI

మౌలానా షౌకతాలి

LALA LAJPAT RAI

శ్రీయుత, లాలా లజపతిరాయి

PANDIT MOTILAL NEHRU

శ్రీయుత, పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ

వ్యవహార వివరమును ముందుగనే నిర్ణయింపబడవలె నని గాంధిగారు కోరిరి. ఇందుకు మాలవ్యాగారు అంగీకరించి దాసుప్రభృతుల యామోదము నొంది రీడింగుప్రభువు నెదుటబెట్టి గాంధిగారికి తెలుపగ నీయన ఫత్వాకైదీలను కూడ వదలిపెట్టవలసిన దని క్రొత్తషరతును చేర్చిరి. ఈ తంతి 22 వ తేదీ సాయంత్రమునకు గాని కలకత్తా జేరుట తటస్థించలేదు. ఈ లోపున వైస్రాయిగారు కలకత్తానుండి ఢిల్లీకి వెళ్లిపోవలసివచ్చెను. ఇంతట రాజీనామా ప్రయత్నములు తమంతట నవి ముగిసెను. ఏలయన 24-వ తేదీకి దాసుగారిని అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసుకు అధ్యక్షునిగ పంపుటకు ముహూర్తము ఒకప్రక్కను దాటిపోయెను. రెండవ ప్రక్కను 24-వ తారీఖున కలకత్తాలో యువరాజుగారు వచ్చునాటికి హరితాళములు జరుపకుండనుండు ముహూర్తమును దాటిపోయెను. కాని రాజీప్రయత్నములు 31-వ డిశంబరువఱకు జరుగుచునే యుండెను. మాలవ్యాగారును - జిన్నాగారును కాంగ్రెసు సభ్యులతో రాజీనామాను గూర్చి ప్రసంగములు జరిపి ఫలాని షరతులమీద సర్వమతసభకు సమ్మతించెద మని కాంగ్రెసుతీర్మానమును కోరిరి. ఇందుకు కాంగ్రెసు అంగీకరించి యుండలేదు. అంతటితో రాజీనామా ప్రయత్నములు ముగియలేదు. 22-వ సంవత్సరము జనవరి 14,15 తేదీలను జరిగిన పార్టీలసభలో తిరిగి ఈ ప్రయత్నములు జరుపబడెను. అప్పుడు గాంధిగారు తమ షరతులను తెలిపిరి. ఇవన్నియు నిటీవల ప్రచురింపబడినవి. వీనిని దొరతనమువా రంగీకరించలేదు.

పర్యవసానము

అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసునందు సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును తిరిగి సాగించుటకు తనకు గల నిశ్చయమును గాంధిగారు తెలిపి మాలవ్యా జిన్నాగార్ల కోరికలమీద జనవరి 15 వఱకును ఆపెను. పిమ్మట పార్టీల కాన్ఫరెన్సునందు జనవరి 31-వ తేదీవఱకు ఆపెద నని వాగ్దానము చేసెను. కాని ఆ తేదీలోపల రౌండుటేబిలు సమావేశముఁ గూర్చి ప్రభుత్వమువారి ప్రత్యుత్తరము రాకపోయినందున 4 ఫిబ్రవరి తేదీని వైస్రాయిగారికి తన కార్యక్రమమును గూర్చియు బార్డోలీలో తాను చేయబోవు సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును గూర్చియు లేఖ వ్రాసెను. ఇందుపై బొంబాయి గవర్నమెంటువారు గాంధిని పట్టుకొనుటకు తీర్మానించుకొని ఇండియా గవర్నమెంటువారి యామోదమును బొందిరి. కాని ఇంతటిలో చౌరాచౌరీయందు జరిగిన [illegible]త్యముల వృత్తాంతము గాంధిగారికి తెలిసి వెనుక [illegible]ాయి అల్లరులు జరిగిన పిమ్మట నే ప్రకారము మానుకొ[illegible]నో ఆ ప్రకారము తన సమష్టిశాసనోల్లంఘనమును మానుకొనెను. అంతియకాక వ్యక్తిశాసనోల్లంఘనమునుగూడ ఉపసంహరించుకొనవలె నని బార్డోలీయందు తీర్మానించెను. ఈతీర్మానములు ఢిల్లీయందు అఖిలభారతసంఘము నెదుట పునర్విమర్శనమునకు వచ్చెను. అప్పుడు గాంధి పంచాగ్నిహోత్రమధ్యమం దుండెను. ఒక్కప్రక్కను మహారాష్ట్రులు స్వరాజ్యసంపాదనమునందు గలిగిన ఆలస్యమునందు ఆశాభంగము నొంది శాసనసభలయందుండెడి ప్రీతి ఇంకను తగ్గియుండకపోవుటచేఁగార్యక్రమమంతయు పునర్నిర్మాణ నొందవలె నని వాదించుచుండిరి. మఱియొకప్రక్కను అహింసాతత్వము కలియుగధర్మమునకు వర్తింపనిదనియు, రాజకీయసమస్యల కంతకంటె వర్తింపదనియు, కావున నసహాయోద్యమవిశేష్యముయొక్క విశేషణము దేశకాలపాత్రానుగుణ్యముగ మార్పుచెందవలె ననియుఁ గొందఱు వాదించుచుండిరి. ఇట్లు కొంద ఱహింసాభావమును మఱికొంద ఱసహాయభావమును ఖండించుచుండగా - ఉద్యమమే నమసిపోవుటకు మార్గములు సూచింపబడుచుండెను. ఈయుభయుల మధ్యను వ్యష్టిశాసనోల్లంఘనము స్థాపితము కావలెనని కొందఱును, గస్తీలను రద్దుచేసుకొనజాల మని మఱికొందఱును, వాలంటీరులవలన దోషములేదని మరికొందఱును గుంపులుఁగుంపులుగ ప్రచండవాదముల సల్పిరి. రాజధాసిస్వాతంత్ర్యమును రద్దుచేసినందుకు పలువురు ఆగ్రహించిరి. వాలంటీరులకు పని చెప్పజాలకుంటి మని అనేకులు శోకించిరి. చౌరీచౌరాబాధ్యత మనకేల యని కొందఱు విలపించిరి. ఇవన్నియు నిట్లుండ ఖైదులోనున్న మహానీయులు గాంధిగారి బార్డోలీతీర్మానములు అవివేకములైనవనియు ఉద్యమముయొక్క ఉపసంహారణము ఉద్యమమునకు అరిష్టమనియు నసహాయోద్యమముయొక్క తత్త్వమును గూర్చియు, నుపయోగమును గూర్చియు తాము మొదటినుండియు సందేహముపడుచునే యుంటిమనియుఁ గలకత్తా కాంగ్రెసుసమయమున ఎట్టి సందేహముతోడను అవిశ్వాసముతోడను తాముంటిమో అట్టి సందేహమే- అట్టి విశ్వాసమే- తమ నిప్పుడు ఆవేశించి యుండె ననియు చిన్నలు, పెద్దలు, కుఱ్ఱలు మొదలైనవారు భయంకరమగు నట్టియు, జెడ

రింపు. చూడినట్టియు ఉత్తరములను వ్రాసి పంపిరి. ఇట్టిశ్రమయును గాంధిని కలవరపరచలేదు. జైలులోనికి వెళ్లినవారు సివిలుహత్య జేసికొన్నవారనియు అట్టివారు తమ పరోక్షమందు జరుగు రాజకీయవిషయములను గూర్చి తమ అభిప్రాయము నొసంగబూనుట అధర్మాభిలాష మనియు (Illegal gratification) చిరునవ్వుతో గాంధి వాక్రుచ్చియుండెను. కాని ఇంతమంది ఇన్నిమాటలు చెప్పినదానిమీదట బార్డోలీతీర్మానమును- ఉన్నదియున్నట్టు ఛాయపరచుట- సాధ్యముకాక అనవసరమైనట్టియు- అప్రస్తుతమైనట్టియు- కొన్ని ఆడంబరవాక్యములను చేర్చి తీర్మానమును ధ్రువపరచుట తటస్థించెను. ఇదియే గాంధిని పట్టుకొనుటకు కారణము. ఇవి కారణమని ఇటీవల ప్రచురింపబడిన వైటుపేపరులో గూడ వ్రాయబడియున్నది. రాజీనామాయొక్క పర్యవసానమిదియే.—

గాంధిని పట్టుకున్నారు. ఆయనతోపాటు 20,000 జనమును బట్టుకున్నారు. దేశములోని నాయకులెల్లరు బ్రిటిషువారిచే వారి జైలులందు బంధింపబడినారు. ఇంకనీయుద్యమ మెక్కడ? దీని యాత్మబల మెక్కడ? అని అనేకులు ప్రశ్నించుచున్నారు. ఇంతటి గళగ్రాహిత లేనివారు మన ప్రయత్నములు - మనయాశయములు - మన త్యాగములు- ఇవన్నియు వ్యర్థములయిన వని లోలోపల దుఃఖించుచు, ఖిన్నులై యున్నారు. మఱికొందఱు తమ యుద్రేకోత్సాహములకు స్థానమును, అవకాశము నొసంగక, గాంధియును కాంగ్రెసును, ఉద్యమమును హఠాత్తుగ నాపివేసినందులకు ఆగ్రహించుచున్నారు. కాని ఈ భిన్నాభిప్రాయములమధ్య సత్య మెచ్చట దాగియున్నదో అన్వేషింపవలయును. సందేహము పడువారికి ఉద్యమముయొక్క స్వరూపము గోచరము కాలేదు. దుఃఖించువారికిని ఉద్యమముయొక్క అర్థము తెలియలేదు, ఆగ్రహించువారికిని ఉద్యమముయొక్క సారాంశము తెలియలేదు. గాంధి ఏడుకొండలక్రింద దాగియున్న గుణ్ణముపైని రాతినెత్తి అందులోని స్వరాజ్యనిధిని తెచ్చి మన చేతిలో పెట్టలేదని అనేకుల కాగ్రహాము గలుగుచున్నది. గాంధిమీద ఆగ్రహాము- ఆయన ఉద్యమమును ఆపినాడని కాదు. ఆయన గారడీవల్ల క్షణమాత్రములో స్వరాజ్యమను ఫలమునొలిచి చేతిలోపెట్టినట్టు పెట్టలేదనియే! స్వరాజ్యమనునది ముఖ్యముగ నొక మానసస్థితి యని ఎప్పుడు ప్రజలు గ్రహింతురో అప్పుడు స్వరాజ్యము వచ్చినదని కాని, రాలేదనికాని ప్రజలు ముచ్చటింపక స్వరాజ్యాంకురమయ్యెనా లేదా యని ప్రజలు ప్రశ్నింతురు. కావున స్వరాజ్యము ఒక కార్యక్రమము. ఒక మనఃప్రసారము. ఒక పరిణామవిధానము. ఇట్టి విధానము దేశమున ఆరంభమయ్యెనా లేదా యని మనము యోచింపవచ్చును. స్వరాజ్యము జైలునుండి పెరుగు ఒక నిర్మాణము కాదు. లోపలనుండి వర్ధిల్లు ఒకమార్పు. 1907 వ సంవత్సరములోనే; దాదాభాయినౌరోజీ కాంగ్రెసు అయినతరువాత స్థాపింపబడిన దని తలంపుడు. అప్పుడు భారతవర్షము ఆంగ్లదేశముయొక్క గొడ్డచావిడిగ నుండెడిది. ఆంగ్లభాష దేశముయొక్క సామాన్యభాషగ పరిణమించెడిది. ఇట్లు ప్రజాసామాన్యమునకును, ఆంగ్లవిద్యాధికులకును కలుపరాని జలసంధి ఏర్పడియుండెడిది. పరిపాలనమంతయు నాంగ్లభాషయందు జరుగుచు ఆంగ్లభాషావిద్యాధికులగు నొక చిన్నకూటముచే జరుపబడుచుండెడిది. ఆంగ్లభాషకొసంగిన ప్రాముఖ్యముతోపాటు ఆంగ్లకళలు- ఆంగ్లసారస్వతము- ఆంగ్లఫక్కీలు- సామాన్య జీవితమునందు ఆధిక్యత వహించియుండెడివి. ఇంతయేల? మతము, ఆధ్యాత్మికము, ఆముష్మికములకు బదులు ధనము భౌతికము ప్రజలమనస్సులను ఆవహించి యుండెడిది. వాకిటిలో ముగ్గు- గుమ్మములమీద పసుపు- కుంకుమ - ద్వారబంధములమీద ఛత్రములు, సావిటి దివాచి - ఇంట పొంకమగు చెంబులు- పండుగలు- పండుగలయందు ఉత్సవములు - వివాహములయందు తంతు - ఇవన్నియు కూడ సమసిపోయి - వాకిలి ఇల్లు దొడ్డి గుమ్మము పాత్ర పండుగ- పరవడి - ఒక్కటే నను పుగ నుండెడివి.

ఇంక పరిపాలనము చూడబోయినచో పాశ్చాత్యపు కచ్చేరీలు, శాసనములు కేంద్రీకృతములగు పోలీసుపద్ధతులు- కట్టడిమీద నిర్మింపబడిన పరిశ్రమలు- వచ్చి- పంచాయితీలను- ప్రపంచవివేకమును- గ్రామకట్టడులను గృహపరిశ్రమలను నాశనము చేసెడివి. స్వరాజ్యమునందు 'స్వ' పోయి రాజ్యముమాత్రము మిగిలియుండెడిది. ఆ రాజ్యమును ఇప్పటిరాజ్యమువలెనే ఉండి పాశ్చాత్యులందఱు ప్రాచ్యులచే జరుపబడు పరిపాలనగలదై నిరంతరము రూపాయలకొరకు జరుగు పోరాటముగను, మఱము

తత్త్వముకళిమున్న గునవిఆదివారమునాడు అప్పుడుధరించి, అప్పుడు పొంకిత కనుపించు దుస్తులుగను పరిణమించెడివి.

ఇప్పుడన్ననో నూతనాదర్శములు ప్రజల అందరి మనస్సునందును వహించినవి. గాంధిని ఆయనతో కూడ 20,000 మందిని బంధించిన బంధింతురు గాక! హిందువులకును మహమ్మదీయులకును సమానముగ శ్రుతివాక్యము లనదగిన ఆయన మహావాక్కులు వాయువేగముతో మనకు రాకున్న రాకపోవుగాక! మన మాతృభూమిని బజారుగ మార్చుబోవు పరిపాలకులను ఆయన ఎదుర్కొని సామ్రాజ్యవర్ధనమును గూర్చి- జాతీయదేవాలయమను వర్తకగణముయొక్క చెయ్యిలనుండి సంరక్షింప సమకట్టినాడు. అందువలనను ధనికులను, వర్తకశిఖామణులను సంతృప్తిపరచుటకు ఆయనను బంధించినను బంధింపవచ్చును! ఈ పోరాటము ప్రజలను పరిపాలక భౌతికాపేక్షమధ్యను ప్రజల మనస్సాక్షిమధ్యను ఉత్పన్నమైనవి. ఇప్పుడు పాలకులచే బంధింపబడినది ప్రజల మనస్సాక్షి. జాతియొక్క ఆత్మ. ఇప్పుడు ఈయనను బంధించినంతమాత్రముచే ప్రజల మనస్సాక్షినిగాని - జాతియొక్క ఆత్మనుగాని - ఎవ్వరైన బంధింపగలరా? ఆనాడు క్రీస్తును శిలచేసి ఖననముచేసినపుడు చుట్టునున్న సిపాయిలును గిణములును సమాధినుండి ఆయన ఆత్మను ఎగిరిపోకుండ నిలుపగలిగెనా? గాంధి ఒకవ్యక్తి కాడు. ఆయనను ఒకస్థానమందు బంధించి యుండలేదు. ఆయన జాతియొక్క నూతనోదయమునందలి తేజస్సు. మానవకల్పితమైన శాసనముకంటె ఉత్కృష్టశాసనములు గలవు. ఆయన పాటించునది-ఆయనను బంధించునది-ఈశాసనముగాని ఆశాసనము గాదు. ఈయన జయమొందునా యని ప్రశ్నించుట అజ్ఞానలక్షణము. సంవత్సరన్నరకాలమైనఁ గాకముందే ఈయన యుపక్రమింపచేసిన నూతనోద్యమమునకు కోట్లకొలది అనుచరులు చేరినారు. వీరెల్లరు మనస్ఫూర్తిగను- యథేచ్ఛముగను-స్వాచ్ఛందికముగను- కాఠిన్యజీవితము నవలంబించి సాంఘికసంస్కరణమునకు సమకట్టినారు. గాంధియొక్క కార్యమును మదింపు వేయుటచే లోకము చేతప్పు ఎక్కడనున్నదనగ రాజకీయస్వాతంత్ర్య మను ప్రమాణమును బట్టియే వీరెల్లరు దానిని వీక్షింతురు. భారతభూమికి రాజకీయస్వాతంత్ర్యము ఆయన కార్యప్రణాళికయందు నాయకమణియే. కాని అది కేవలము ఆయనయొక్క ఆత్మకు ఒకరూపము. అట్లుగాక రూపమునే ఆత్మకు దలఁచుట యపోహ. ఏసుక్రీస్తును నొకదేశాభిమానిగ భావించి పాలస్టీనునుండి రోమనులను తరిమివేయలేకపోయినా డని అను కారణముచే నాయన అపజయము పొందె ననిగాని-ఆయన జీవితము నిరర్థక మయ్యెనని గాని - చెప్పుదుమా? గాంధి కేవలము రాజకీయసంస్కర్త కాడు. నూతనమతస్థాపకుడు. నూతనపీఠాధిపతి. అసహాయోద్యమము నూతనపీఠము. నూతనమతము. ఈనాడు వేసిన బీజము మరునాటికే మహావృక్షమగునా? బీజమును గ్రొయ్యిద్రవ్విమట్టిలో పాతిపెట్టవలెను. సకాలములో వర్షబిందువులుపడి భూపతనము పొందిన పిమ్మట వృక్షము బయలువెడలును. గాంధిని కొట్టులోపెట్టి బంధించినారు. సకాలములో భారతజాతీయతామహావృక్షము బయలువెడలి ప్రపంచము నంతకును నీడను సౌఖ్యమును నొసంగగలదు.

నైవేద్యము

శ్రీయుతులు దువ్వూరి రామి రెడ్డి గారు

తల్లి! నైవేద్యహస్తులై దరలినారు
ప్రజలు నీయుత్సవముఁ గాంచ భక్తితోడ
ధన్యు లెల్లరు నాత్మోచితంపుఁ గాన్క
లర్పణము సేయవచ్చిరి యందికొమ్మ. ౧

స్వర్ణసుమముల నర్చనసలుపువారు
భాగ్యవంతులు నీపాదపద్మములకు;
ఏమి లేనట్టి భిక్షుకుండేని నేడు
కంటిక్రొన్నీటిముత్యాల కాన్కలిడును. ౨

ధనికులును బీద లనెడి యంతరము లేక
చేతులను మోడ్చి నీస్తుతిఁ జేయువారు
భక్తిపరవశులైన యాప్రజలగీతి
దిక్కుదిక్కులయందుఁ బ్రతిధ్వనించు. ౩

అమ్మరో! నీదు మందిరప్రాంగణమున
మండుచున్నది కర్పూరఖండగణము.
త్యాగపరిశుద్ధమగు నాత్మఁ దలఁగి పోవు
కామమటు ధూమరేఖలు గడలుకొనఁగ. ౪

ప్రొద్దుపొడుపున నీపాదపూజకొఱకు,
కవిని, తెచ్చితి దోసిటఁ గన్నెపూలు;
బలివితర్దిక నిరతంబు వెలుఁగునటులు
హృదయపు సుగంధదీప మర్పింతుఁ గొనుము. ౫

స్వరాజ్యమహోద్యమము

మంగిపూడి వేంకటశర్మ గారు

కసి యెన్నండును బూనరా దెదిరిపైఁ గారుణ్యమున్ వీడరా
డసురుల్ వో యెదువేళనైనఁ గపటోద్యోగంబు గారాదు. ప
నసి లేదంచును వీడఁగూడదు దయాసత్యాదిశౌచంబు లీ
యసిధారావ్రతమందు ముఖ్యములు. మీ రవ్వానిఁ బాటింపుఁడీ!

సీ. సత్యహీనులఁ బట్టి చంపఁ గర్జముగాదు, సత్యంబుఁ బ్రోచు కర్జంబు గాని
ధర్మదూరులఁ ద్రుంపదగు నుద్యమము గాదు, ధర్మంబుగాచు నుద్యమము గాని
శాంతిశత్రుల శిక్షసలుపు చర్యయుఁ గాదు, శాంతిని రక్షించు చర్యగాని
న్యాయదూరుల వధసేయు యత్నము గాదు, న్యాయంబు నేలు యత్నంబుగాని
తే. ఇం దధర్మంబు పొడగట్ట దిపుడుమనకు, జయము నిశ్చయమింక సంశయమువలదు
ధర్మసంస్థాపనార్థమై తరలి రండు, వెన్నుఁజూపకుఁ డో యాంధ్రవీరులార!

సీ. సత్యతనుత్రంబు సంతరించినఁ జాలు, ఘనవజ్రకవచంబు మనకు వలదు
ధర్మదివ్యాస్త్రముల్ ధరియించినన్ జాలు, నితరాస్త్రశస్త్రంబు లెత్తవలదు
త్యాగసంపద నిండి తనరారినన్ జాలు, నరులసంపదఁ జూరలాడవలదు
శాంతిసాధన మొండు సమకూరినన్ జాలు, నన్యసాధనలకై యరయవలదు.
తే. క్రూరపునిరంకుశతను మార్కొన్నఁజాలు, నంతియె తదాశ్రయులఁగదియంగవలదు.
ఆత్మను జయింపు డిదె చాలు నరులవలదు, మనస్వరాజ్యంబు కరతలామలకమగును.

సీ. భారతంబునకు స్వాభావికంబై యొప్పి, సాటి మించిన యాత్మశక్తిమహిమ
హైందవక్షోణి కనాదిసిద్ధంబై ప్రశస్తిగాంచిన మహాశాంతగరిమ
ఆర్యసీమకు నైజమై యన్యభూమండలాంసాధ్యమగు పరిత్యాగపటిమ
పుణ్యభూమికి జన్మభూమియై బహుజగజ్జేగీయమాన వహా శీలద్రఢిమ
తే. ఆర్షవాటికి సహజంబులైన ధర్మనిరతి సత్యాభిరతి నిండి నివ్వటిల్లె
నఖిలధాత్రికి నద్భుతం బావహిల్ల, గాంధిభగవాను నుద్యమకారణమున.

సీ. శమనపుత్త్రుఁ డజాతశత్రుఁడన్న యథార్థమా యంచు నమ్మలేనట్టివారు
ప్రహ్లాదుఁ డోర్చె ఘోరపుబాధలని చెప్ప, నతిశయోక్తులటంచు నాడువారు
శాంతంబునకు వసిష్ఠమునీంద్రు వర్ణింప, గల్పనాకథలంచుఁ దెల్పువారు
సత్యంబునకు హరిశ్చంద్రుఁ డమ్ముడువోయెనన సంభవంబు గా దనెడివారు
గీ. వెన్నెముక నిచ్చెను దధీచియన్న మాంసమిచ్చె శిబియన్న మృషలనఁ జొచ్చువారు
గాంధిప్రేమాక్షమాశాంతకలనఁ జూచి, సత్యరతిఁ జూచి త్యాగసంసక్తిఁ జూచి

సీ. నిద్రాణమైయున్న నిఖిలభారతభూమి, కడు సభ్రముగ మేలుకాంచి యుండ
నిస్తేజమైన హిందూస్థాన మరివీర, దుర్నిరీక్ష్యంబుగాఁ దోఁచుచుండ
దుస్సాధ్యమైన హిందూముసల్మానుల, మైత్రి దుర్భేద్యమై మలయుచుండ
కలనైనఁ దలఁపని కర్జమై రాటంబు, మరల ఘాటికి నిల్చి వరలుచుండ
వేనవేలేండ్లు వ్రేళ్లూని యూడలుగొన్న, యంటుదోసము మాయ మగుచునుండ
తే. మోతిలా లన్సరీలట్టి భోగపరులె, జోగులు ఫకీరులై యుండ శూరు లాలి
సోదరులె శస్త్రసన్న్యాసులై తనర్చి, కనదహింసాస్త్రహస్తులై క్రాలుచుండ
గాంధిమహిమకు నింక తార్కాణ లేల ?

సీ. సత్యం వద యటన్న సదమలవాక్యంబు, తలఁపునన్ దోఁచె నేధన్యువలన
ధర్మం చర యటన్న నిర్మలతరసూక్తి, మనసులోఁ జొచ్చె నేమాన్యువలన
భువి నాత్మవత్సర్వభూతాని యనునీతి, యనుభూత మయ్యె నేయనఘువలన
జగతి శాంతం విభూషణ మన్న యార్యోక్తి, స్థిరముగా నిలిచె నేధీరువలన
మొగి నహింసాపరమోధర్మ యనువాక్కు, వరణీయ మయ్యె నేపరమువలన
తే. ఆ తపశ్శాలి గాంధిమహాత్ముఁ డార్య, సాంప్రదాయజ్ఞుఁ డాత్మజ్ఞుఁ డా ప్రభుత్వ
నీతికుశలుండు నాయకుండై తనర్చె, మనస్వారాజ్యోద్యమ మమోఘ మనఁగఁదగదె!

ఉ. తొందరఁజెంది 'గాంధి యిదె తోఁచె స్వరాజ్యము వత్సరంబులో
నందఁగఁజేతునంచు నడియాసలుకొల్పె. స్వరాజ్య మేది యే
దిందుల కేల రా' దనుచు నెల్లిదమాడక యాత్మదోషముల్
డెందములం దలంచుకొని దిద్దుక యొద్దిక బుద్ధి కల్గి మీ
రందఱు నమ్మహామహుని యాజ్ఞల నౌదలఁ దాల్చి చేయుఁడీ
సందియ మేల, యింతటి విశారదుఁడై తగు నాయకుండు లేఁ
డెందును నిమ్మహాతరుణ మెన్నఁడు రాదిఁక నంద జేకమై
దుందుభివర్ష మందు జయదుందుభిఁ మ్రోయ స్వరాజ్యవైభవా
నందము నంది సౌఖ్యముల నంది వినిర్మలకీర్తిచంద్రికల్
సుందరలీల దిక్తటుల సొంపులు నింపఁగ ఖ్యాతి నందుఁడీ !

ఆంధ్ర రాజకీయ వాఙ్మయము

కోలవెన్ను రామకోటీశ్వర రావు గారు

మన రాజధానియందలి భాషలలోనెల్ల నాంధ్రమున రాజకీయవాఙ్మయము విశేషముగ నభివృద్ధి జెందుచున్నటులఁ బ్రభుత్వనివేదికలవలనను ఇతరసూచనలవలనను తెలియుచున్నది. వంగదేశవిభజనమునాటినుండియు నాంధ్రులు రాజకీయరంగమున మిగుల నుత్సాహముతో పాల్గొనియున్నారు. ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణమునకును, పిమ్మటి హోమ్‌రూలు ఉద్యమమునకును, నేటి అసహాయోద్యమవ్యాప్తికిని, ఆంధ్రులు సలిపిన కృషి ప్రశంసార్హము. వారి రాజకీయవాఙ్మయ మెట్టు లభివృద్ధి నొందినదియును, ముం దెటుల నభివృద్ధి గాంచవలసినదియును మనము ప్రకృతము విచారింతము.

౧౯-వ శతాబ్దము

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రయందు ౧౯-వ శతాబ్ది 'వచనయుగ మ'ని చెప్పఁదగును. అంతకుఁబూర్వము వచనగ్రంథములు- అందు ముఖ్యముగ కథలు- పెక్కులుండినను సర్వతోముఖమగు వచనవాఙ్మయము కడచిన శతాబ్దియందే వెలువడెను. 'గద్యతిక్కన' యని కీర్తి గాంచిన శ్రీ వీరేశలింగం పంతులవారును, వారి సమకాలికులగు నితర ప్రముఖులును, సరళమగు తెలుగువచన శైలిని సాగించి నవలలు నాటకములు ప్రహసనములు జీవితచరిత్రలు భౌతికశాస్త్రములు వాఙ్మయచర్చలు ఇతిహాసములు లోనగు గ్రంథములన్నియును వచనమున రచించి ఆంధ్రభాషకు నూతనశోభ నొసంగిరి. కాని కేవల రాజకీయవాఙ్మయముపట్ల వా రంతగ నభిమానము చూపినటు లగపడదు.

రాజకీయ జీవనము

శతాబ్దిఅంతమువఱకును ఆంధ్రులదృష్టి నాకర్షించినదియు- వారియుత్సాహమును పురికొల్పినదియు- వారి జీవితాదర్శముల మార్చినదియు- రాజకీయ సమస్య కాదు. సంఘోద్ధరణమును కొంతవఱకును పండితప్రకాండులవాద ప్రతివాదములును, వారిని సమ్మోహింపజేసెను. సంఘసంస్కరణ మైనపిమ్మట గాని రాజకయ విమోచనము కానేరదనువాదము సర్వసామాన్యముగ నాదరింపబడుచుండెను. శ్రీపంతులవారికి యాంగ్లప్రభుత్వమునందును ఆసంస్థలందును భక్తి మెండు. కనుకనే ప్రభుత్వవిధానమునందు ఏవైన స్వల్పలోపము లుండినను, వానిని సవరించుటకు మాత్రమే కృషిసలిపిన చాలు నని తలంచిరి. ప్రజలదృష్టిని రాజకీయసమస్యలపై కేంద్రీకరించి సత్వరస్వరాజ్యప్రాప్తికై పాటుపడవలె నను అభిప్రాయ మప్పటికి లేకుండెను. శ్రీ పంతులవారు దేశీయ మహాసభను గుఱించి ఒక యుపన్యాసముఁ బ్రకటించిరి.

ఆంగ్లభాషావ్యామోహము

జాతీయ మహాసభలకును రాష్ట్రీయసభలకును ఆంధ్రులు వెడలుచుండిరి. మండలసభల సమకూర్చుచుండిరి. శాసనసభలలో కడు నేర్పుతోఁ బ్రసంగించుచుండిరి. కాని ఆంధ్రరాజకీయవాఙ్మయమునకు వారికృషి విశేషముగ లాభింపలేదు. వారి యుపన్యాసములు- వ్యాసములు- సంభాషణలు- చాలవఱకు నాంగ్లమున నుండెను. ౧౯౦౪-వ సంవత్సరమున సైతము, ఒక మండలసంఘాధ్యక్షుడును, సన్మానసంఘాధిపతియును నాంగ్లముననే తమ యుపన్యాసముల నొసంగుట నేనెఱుగుదును. కొంద ఱాంధ్రమున నుపన్యసించినను, కృత్రిమమగు భాషను వాడుచుండిరి. రాజకీయవిషయములఁ గూర్చి ఆంధ్రమునఁ జక్కగ వ్రాయుటగాని, ఉపన్యసించుటగాని వీలగునా యని సుప్రసిద్ధనాయకులు సంశయించుచుండిరి. ఆంధ్రప్రకాశిక దేశాభిమాని కృష్ణాపత్రికల వంటి పత్రికారాజములు మాత్రము శక్తివంచన లేక, పలుకష్టముల కోర్చి, ఏదియో యొకవిధముగ తల యెత్తి కొని రాజకీయసమస్యలఁ గూర్చి ప్రజల నుద్బోధించుచుండెను.

కొన్ని కరపత్రములు

౧౯వ శతాబ్దమునుండి విరమించుటకుఁ బూర్వము ఆంధ్ర ప్రముఖులలోఁ గొందఱు ప్రచురించినకరపత్రముల గూర్చి స్వల్పముగఁ జెప్పవలసియున్నది. జాతీయ మహాసభయందు విశేషముగ నభిమానముగలవారు ఆ మహాసభోద్దేశములను కొన్నిసభల వృత్తాంతమును సులభ

ముగ జనులకు తెలియునట్లు కరపత్రములఁ బ్రకటించిరి. వీనిలో శ్రీ ఏ. సి. పార్థసారథినాయుడుగారు ౧౮౯౮ వ సంవత్సరములో ప్రకటించిన 'కాంగ్రెసు ప్రశ్నోత్తర మాలిక', ౧౮౯౬ లో ప్రకటించిన 'పదిపదునొకండు మహాసభల వృత్తాంతము' ముఖ్యములు. గంజాముమండల వాస్తవ్యులును, ఉదారచరితులును, కీర్తిశేషులును నగు శ్రీయుత తిమ్మరాజు వేంకటశివరావు పంతులు గారు ౧౮౯౭ వ సంవత్సరమున, 'మహాసభాచరిత్ర- ఉద్దేశములు' అను చిన్నిపొత్తమును ప్రకటించిరి. వార్తాపత్రికల మూలమున గాక ఇట్టి చిన్నిపొత్తముల మూలమున రాజకీయజ్ఞానమును వ్యాపింపజేయవచ్చు నని నిరూపించిన ఆంధ్రులలో వీరిద్దరును ప్రముఖు లనవచ్చును.

గోదావరీమండల సభావృత్తాంతమును మఱి కొన్ని మండలసభల వృత్తాంతములును అప్పటప్పటికి ప్రచురించెడివాడుక యుండెను. కాని ఇవి ప్రజలలో విశేషించి వ్యాపించెనని గాని జ్ఞానాభివృద్ధికి తోడ్పడెనని గాని చెప్పజాలము. ఆదినములలో రైతుసంఘమును విశేషముగ కలఁతపెట్టిన 'సీటితీరువ' గూర్చి గోదావరీ మండలసంఘమువా రొక కరపత్రమును ౧౮౯౯ సంవత్సరమునఁ బ్రకటించిరి. అటులనే గంజాము మండలమును చెన్నరాష్ట్రమునుండి విడదీయనెంచినపుడు అట్లుచేయుట తగదని గంజాముఆంధ్రులు కరపత్రమును ప్రకటించిరి. మొత్తముమీఁద ఆంధ్రవాఙ్మయమునందితరవిభాగము లభివృద్ధి గాంచినటులు రాజకీయగ్రంథములు అభివృద్ధిని గాంచలేదు.

జాతీయాదర్శము

ఆంధ్రరాజకీయజీవన మిట్టి స్థితినుండగా ౨౦ వ శతాబ్ద్యారంభమున భారతవర్షమును కలఁచివైచి భారతీయాదర్శములఁ దీవ్రముగ మార్చివైచిన జాతీయోద్యమము బయలుదేరెను. ప్రాగ్దేశముల కెల్ల నూతనోజ్జీవ మొసంగిన మహోద్యమమే భారతవర్షమందును వెలసెను. జపానుచీనాపారశీకములవలెనే భారతవర్షమును, తన నిరుపమానప్రతిభను, లోకమునకు చాటి స్వార్హస్థానమును బడయ సమకట్టెను. వంగదేశవిభజన మీయుద్యమమునకు దోహద మొసంగినమాట సత్యము. అంతవఱకును, కొలదిమంది ఆంగ్లవిద్యాధికులచే నడుపబడుచుండిన రాజకీయోద్యమము ప్రజాసామాన్యముయొక్క ఆదరణమునకుఁ బాత్రమయ్యెను. జాతీయాభివృద్ధికి, ఎల్లరును సమానముగ పాటుపడవలె నను అభిప్రాయము వ్యాపించెను. వంగరాష్ట్రమున కలిగినంత సంచలనము తదితరరాష్ట్రములలో లేకుండినను, వంగదేశీయులకు వాటిల్లినకష్టములు సకలభారతీయులకును సంబంధించినవే యని అన్నిప్రాంతములవారును గ్రహించిరి.

ఆంధ్రసంచలనము

వంగదేశమునకుఁ గడుసమీపమున నున్న ఆంధ్రదేశ మీతరుణమున శ్రీవిపినచంద్రపాలుని వాగమృతమును గ్రోలెను. ఆసుప్రసిద్ధవక్త ప్రధానాంధ్రనగరముల సందర్శించి నవీనజాతీయాదర్శములఁ గూర్చి కడునిపుణముగ నుపన్యసించెను. ఉత్సాహపూరితులగు నాంధ్రయువకులు పలువురు వారిసందేశమును గ్రహించి, తమ జీవితమును దేశారాధనమునకై అర్పింప సమకట్టిరి. నేడాంధ్రదేశమున నాయకత్వము వహించి నిర్మలదేశాభిమానమునందును కార్యదీక్షయందును ఆదర్శప్రాయులుగ నున్నవారిలో పెక్కురు విపినచంద్రపాలుని ప్రబోధము వలన జాతీయోద్యమమునఁ బ్రవేశించినవారే. బందరు ఆంధ్రజాతీయకళాశాల- రాజమహేంద్రవరపు జాతీయ పాఠశాల- బెజవాడ 'స్వరాజ్య' పత్రిక- మొదలగున వన్నియు- నాఁటి జాతీయోత్సాహజనితములే! 'నవయుగ' 'ఆంధ్రకేసరి' పత్రికలును అప్పుడే యుదయించి యుండును.

రాజకీయగ్రంథములు

కాని మన మిప్పుడు ఆంధ్రరాజకీయ జీవనచరిత్రమును చర్చించుటలేదు. వాఙ్మయాభివృద్ధికీ యుద్యమ మెంతవఱకు తోడ్పిన దనునంశమే ఇట ముఖ్యము. ఆంధ్రపత్రికలు కొన్ని నూతనముగ వెలువడుట యటుండ రాజకీయగ్రంథములను- ప్రకృతిశాస్త్రములను- ఆంధ్రమునఁ బ్రకటించి ప్రజాసామాన్యమునందు విజ్ఞానమును వ్యాపింపజేయుటకై కొన్నిసంఘములు స్థాపింపబడెను. వీనిలో విజ్ఞానచంద్రికాపరిషత్తు (హైదరాబాదు) ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీసంఘము (బందరు) భాషాసేవకసమాజము (గుంటూరు) ముఖ్యములు. ఆంధ్రగ్రంథము లనిన విశేష మాదరణమేలేని రోజులలో- నిరుత్సాహమును జెందక- మిగుల ప్రశస్తములగు గ్రంథములఁ బ్రచురించి భాషాసేవ నొనర్చిన యీసంఘాధిపతులు సంస్తవనీయులు. ప్రకృతిశాస్త్రములును జీవితచరిత్రలును వీరి ప్రచురణములలో ప్రధానస్థాన మాక్రమించెను. రా

లింగారెడ్డిగారి 'అర్థశాస్త్రము' తప్ప విజ్ఞానచంద్రికవారు రాజకయగ్రంథములఁ బ్రకటింపలేదు.

ఆంధ్రభాషాభివర్ధని సంఘమువారు- వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారి 'రాజ్యచరిత్రము'ను-గోటేటి కనకరాజుగారి ఆంగ్లేయ రాజ్యాంగ నిర్మాణచరిత్రను దుగ్గిరాల రామమూర్తిగారి 'స్వాతంత్ర్యదర్శము'ను (మిల్లుగ్రంథమునకు తర్జుమా) ఇటీవల ప్లేటో 'రాజనీతిశాస్త్రము'ను ప్రకటించిరి. భాషాసేవక సమాజమువారు చాలస్వల్పకాలము మాత్రమే పనిచేసిరి. 'సంస్థానికత్రయము' అనుగ్రంథమును, 'ఇండియా రాజ్యతంత్రము'ను వారి ప్రచురణములలో ముఖ్యములు. కడపటిగ్రంథమును, జొన్నవిత్తుల గురునాథముగారును ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారును కలసి రచించిరి.

రాజకీయవిషయములగూర్చి మంచి జ్ఞానమును సంపాదింపనెంచినవారల కీగ్రంథములు కొంతవఱకు నుపయోగించెను. వీనిలోఁ గొన్ని ఆంగ్లభాషాపరిచయము లేనివారికి సులభముగఁ దెలియునట్లు వ్రాయఁబడలేదు. ఇక నాంగ్లభాషాకోవిదుల కీగ్రంథము లేల? అందువలన నవి చాలవఱకు అలంకారప్రాయములై యుండెను. తాత్కాలికోద్రేకము విశేషముగ నుండినను- సావకాశముగ- మంచి గ్రంథముల పఠించి జ్ఞానమును సంపాదింతుమను వాంఛ- దేశమునం దంతగ వ్యాపింపలేదు. చారిత్రకనవల లనుపేర పెక్కుగ్రంథములు బయలుదేఱి తెలుగుఁ జదువనేర్చినవారి నందఱ నాకర్షించెను. సకల రాజ్యాంగములను కడుశ్రద్ధతో పరిశీలించి, క్రమమైన రాజకీయపరిభాషను కల్పించి శ్రీ సూర్యనారాయణరావుగారు వ్రాసిన రాజ్యచరిత్రమును కడచిన ౧౦, ౧౨ సంవత్సరములలో నెంతమంది ఆంధ్రయువకులు చదివిరో లెక్కవేసి చూచినచో ఫలితము మిగుల నిరుత్సాహకరముగ నుండకమానదు.

ప్రత్యేకసంఘములచే ప్రకటింపబడిన యుద్గ్రంథములే కాక ౧౯౦౭,౧౯౦౮ సంవత్సరములలో మఱి కొన్నిగ్రంథములు బయలుదేఱెను. సులభశైలిలో వ్రాయబడుటచే నెక్కువమంది ఈగ్రంథములఁ బఠించిరి. వీనిలో నిటికాలసూర్యనారాయణగారి'సూరతుకాంగ్రెసుచరిత్ర' రంగాచార్యులుగారి 'సూరతుకాంగ్రెసుఉపన్యాసములు' సి. దొరస్వామయ్యగారి 'దాదాభాయినౌరోజీ ప్రసంగము' చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావుగారి 'విపినచంద్రపాలుని ఉపన్యాసములు' శంకర వెంకట్రామయ్యగారి 'మన ప్రస్తుతస్థితి' అనునవి పేర్కొనదగినవి. లజపతిరాయి గాంధి తిలకు మొదలగువారి ఉపన్యాసములు, జీవితములు కూడ పెక్కులు రచింపబడెను. కాని వాఙ్మయమున శాశ్వతస్థాన మాక్రమింపగలిగిన గ్రంథములు లేవనియే చెప్పవచ్చును. తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావుగారి 'హిందూదేశైశ్వర్యచరిత్ర' ఉత్తమగ్రంథము.

ఆంధ్రోద్యమము, హోంరూలు

రాజకీయపరిభాషను విరివిగ సృష్టించుటకును వాడుకలోనికి తెచ్చుటకును అత్యద్భుతముగ తోడ్పడినయుద్యమము ఆంధ్రోద్యమమే! అంతకుఁ బూర్వమే స్థాపింపబడిన, యాంధ్రపత్రికయుఁ గృష్ణాపత్రికయుఁ దమ సంపాదకీయవ్యాసముల మూలమున రాజకీయవాఙ్మయమునకు మహోపకార మొనర్చినవి. ఆంధ్రమహాసభలలో ప్రతివారును నాంధ్రముననే యుపన్యసింపవలె నను నియమ మేర్పడుటచేత నతిత్వరితముగ దేశనాయకు లందఱును ఆంధ్రమున మాటాడనేర్చిరి. ఆంధ్రోద్యమప్రారంభమునుండియు, ఆంధ్రగ్రంథాలయోద్యమముకూడ ప్రఖ్యాతిని వహించెను. 'హోంరూలు' ఉద్యమమును ౧౯౧౮ సం॥ లో బహిర్గత మయ్యెను. ౧౯౦౭ వ సంవత్సరము తరువాత, మఱల ౧౯౧౮ సంవత్సరముననే రాజకీయవాఙ్మయము ప్రాముఖ్యమునకు రాగలిగెను. పత్రికావ్యాసములు- ఉపన్యాససంపుటములు- ఆంధ్రపత్రికా సంవత్సరాదిసంచికలు- ఇతర కరపత్రములు, ఇవన్నియును ప్రజలలో విశేషముగ వ్యాపించెను.

సంస్కరణములు

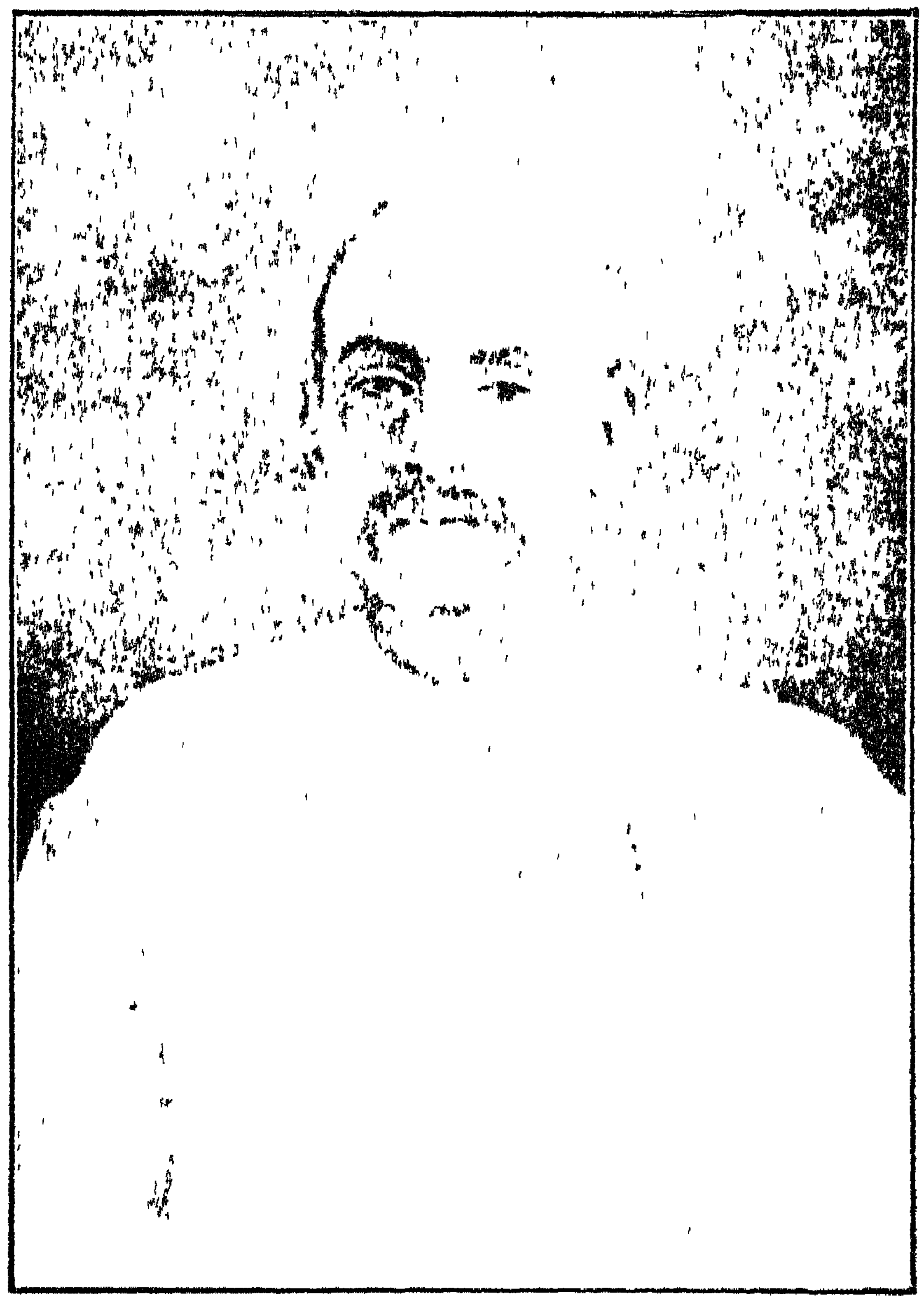
"భారతవర్షమున కెట్టి రాజ్యాంగము వాంఛనీయము?" అను సమస్యఁ దర్కించుచు, పలువురు వ్రాయ మొదలిడిరి. మాంటేగూగారి రాకకు పూర్వమును, అటుతరువాతనుకూడ ఈవిషయమై ప్రబలచర్చలు జరిగెను. జాతీయమహాసభవారిచే సిద్ధము చేయబడిన ప్రణాళికను ప్రజలకు సులభముగ తెలియజేయుటకై, బందరు కృష్ణా స్వదేశీ ముద్రాలయమువారు 'కాంగ్రెసు స్కీము' అను చిన్నపుస్తకమును ప్రచురించిరి. అటులనే 'మాంటేగ్యూకృత గ్రంథవిమర్శన' మనుపేర పట్టాభిసీతారామయ్యగారు రచించిన దీర్ఘవ్యాసమునుకూడ తరువాత వీరు ప్రకటించిరి. నాటి చర్చ లన్నియు పత్రికల మూలమునను, ఉపన్యాసవేదికలందును నడచినవే కాని

HAKIM AJMALKHAN SAHEB

హకీం అజ్మల్‌ఖాన్ సాహెబు

SRI VALLABHAI PATEL

శ్రీ వల్లభయ్ పటేలు

BABU
GOPABANDHU DOSS

బాబు
గోపబంధుదాసు

SRI T. PRAKASAM

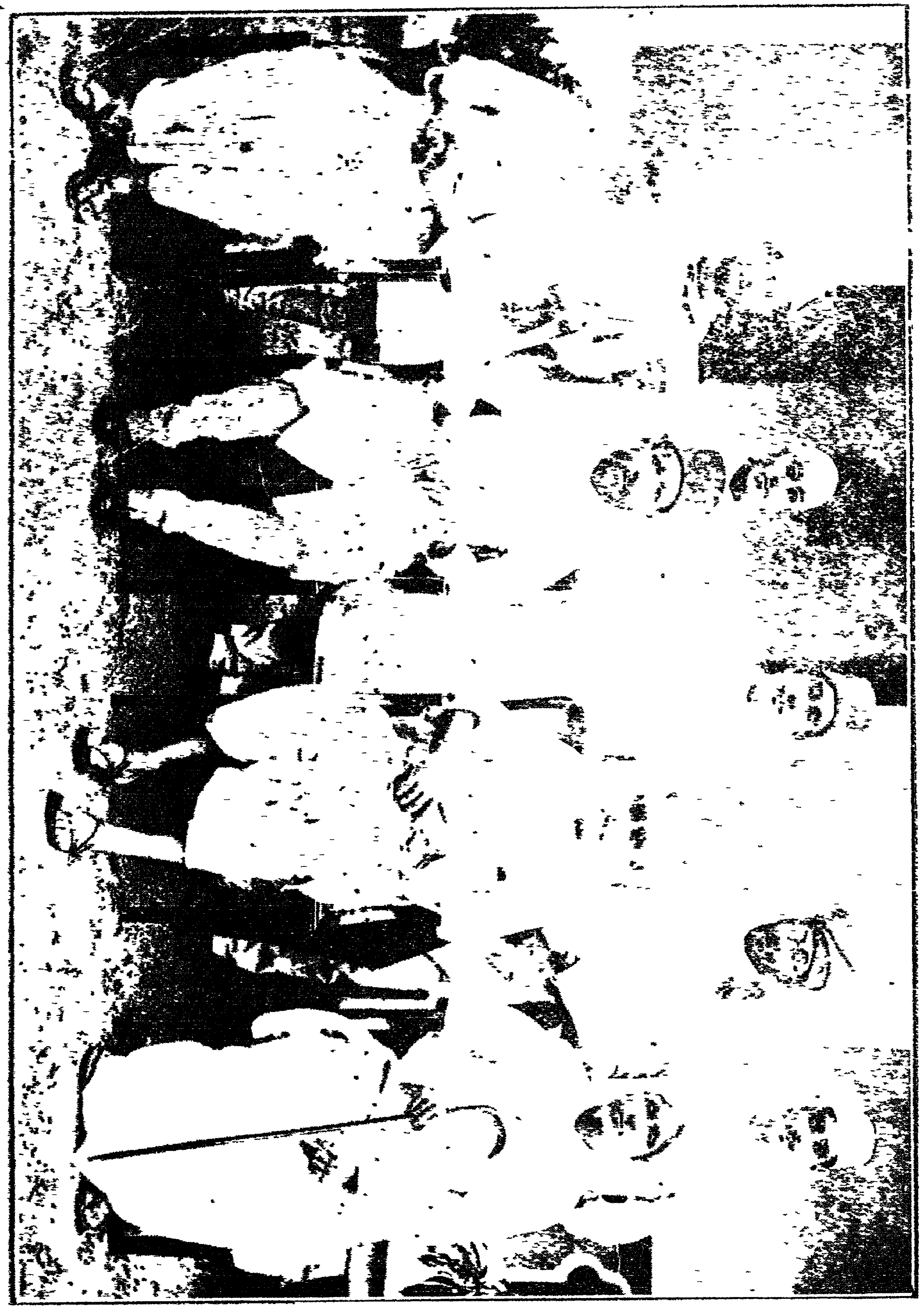
శ్రీయుత టంగుటూరు ప్రకాశం

SREEMATHI SAROJINI DEVI

శ్రీమతి సరోజినీ దేవి

నిలిచినవారు— ఎం. ఏ. బసిటు, సి. రాజగోపాలాచారి, ఎం. ఏ. అన్సారి,
ఎస్. ఎం. హాయతు, లాజ్జీ మెహరోత్రా. కూర్చున్నవారు— వి. జే. పటేలు

హకీం అజ్మలుఖాను, పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ, ఎస్. కస్తూరిరంగయ్యంగారు

అఖిలభారత ఆజ్ఞోల్లంఘన విచారణసంఘము

అఖిలభారత ఆజ్ఞోల్లంఘన ఖిలాఫతు విచారణసంఘము

నిలిచినవారు— అఫసరు ఆలీ, బసీటు ఆలీ, మహమ్మదు మోజాము
కూర్చున్నవారు— మోజాము ఆలీ, టి. ఏ. కే. షెర్వానీ, బషారు అహమ్మదు

వాఙ్మయమునం దంతగా ప్రతిఫలింపలేదు. సంస్కరణములఁగూర్చి ప్రజలకు బోధింపగల ప్రచారకులను సిద్ధపఱచుటకై బెజవాడయందు ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయ సంఘమువారు కొన్ని ఉపన్యాసముల నిప్పించిరి. ఆ యుపన్యాసములలో వేంకటరంగయ్యగా రొసంగినవి 'అర్థశాస్త్రము' అనుపేర ముద్రితమైనవి. తాత్కాలికముగఁ బ్రజల నుద్బోధించుటకు తోడ్పడిన వాఙ్మయమునందు 'గుంటూరుమండలగ్రంథాలయసంఘము' 'ఆంధ్రప్రజాసంఘము' 'ఆంధ్రయువజనస్వరాజ్యసభ'ల రాజకీయకరపత్రములు ప్రత్యేకముగఁ బేర్కొనదగినవి.

అసహాయోద్యమము

గాంధిమహాత్మునియొక్కయు జాతీయమహాసభవారియొక్కయు నాదేశము ననుసరించి, భారతీయులు అసహాయోద్యమమునఁ బ్రవేశించినదిమొదలు దేశమునందు కలిగిన సంచలనము చెప్పనలవిగాదు. ఆంధ్రు లీ తరుణమున నేరికిని తీసిపోక తమధర్మమును నెఱవేర్చుచున్నారు. ఉద్యమతత్వముల బోధించుటకును మహాత్మునిఁ గీర్తించుటకుచు, ప్రజలమనోత్సాహమును ప్రస్ఫుటపఱచుటకును, కడచిన ౨౦ మాసములలో ప్రచురింపబడిన కరపత్రములు- జీవితచరిత్రలు- నాటకములు- పద్యములు- పాటలు- భజనకీర్తనలు- హరికథలు- ఉపన్యాసములు- లెక్కింప నలవిగాదు. ప్రజల హృదయాంతరాళమున స్వరాజ్యజ్యోతి వెలుగొందుచున్న దనుటకు వేఱు నిదర్శన మక్కఱ లేదు. పలువురు దేశభక్తులు శక్తికొలది కావించిన కృషినిగూర్చియును- వారివారి గ్రంథములగూర్చియును వేర్వేఱుగ వర్ణించుట అనవసరము.

కాని ఆంధ్రరాజకీయవాఙ్మయమునకు సుభూషణములని చెప్పదగు గ్రంథములను పేర్కొనకుండుట పాడిగాదు. సర్వోత్తమరావుగారి హైందవస్వరాజ్యము- చెరుకువాడ నరసింహముగారి స్వరాజ్యదర్పణము- మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి తిలకుజీవితము- ఉపన్యాసములు, మహాత్మా గాంధిజీవితము- మాడభూషి వేదాన్తనృసింహాచార్యులుగారి అసహాయోద్యమవిజయము, బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవిగారి స్వరాజ్యసమస్యయు నేటిగ్రంథములలో నగ్రస్థాన మాక్రమించుచున్నవి. నవయుగగ్రంథమాలలోని భారతస్వాతంత్ర్యము శాసనతిరస్కారముకూడ నెన్నదగినవి.

ఇఁకముందు జరుగదగుపని

రాజకీయవాఙ్మయమునుగూర్చి మనము గమనింపవలసిన విషయములు రెండు గలవు. (౧) జనసామాన్యమునందు జ్ఞానాభివృద్ధిఁ గావించుట. (౨) పాండిత్యము సంపాదింపనెంచువారి యుపయోగార్థము ప్రశస్తగ్రంథముల రచించుట. వీనిని గూర్చి వేర్వేఱుగ విచారింతము.

(౧) జనసామాన్యము

జనసామాన్య మని మనము వాడుచుండుపదమునకర్థ మేమి? కొన్ని సంవత్సరములకుఁ బూర్వము ఆంగ్లభాషాపరిచయము లేనివారిని జనసామాన్య మని పిలుచుట వాడుకగ నుండెను. కాని రాజకీయపరిజ్ఞానమునకును ఆంగ్లభాషాపాండిత్యమునకును ఎడతెగని సంబంధము లేదు. ఆంధ్రరాష్ట్రజాతీయోపసంఘసభలును మండలసంఘసభలును సమావేశమైనపుడు, ఆంగ్లభాషాజ్ఞానములేని రయితులును భూస్వాములును వర్తకులును ఎట్టి క్లిష్టసమస్యలనైనను బహుచాకచక్యముగను, దూరదృష్టితోడను, పరిష్కరించుచుండుట మనమెఱుఁగుదుము. అన్ని శాసనసభలయందును, దేశభాషలలో ప్రసంగములు జరిపినయెడల, వీరే గొప్ప రాజ్యాంగవేత్తలుగను, మంత్రివర్యులుగను వన్నెకెక్కఁజాలరా? కొంతకాలము క్రిందటివఱకును, వీరి కర్హస్థాన మీయక ఆంగ్లభాషాపాండిత్యమునే పూజించుచుండిన మనసంకుచితదృష్టి నేమనవచ్చును? జనసామాన్యమును, ఆంగ్లభాషాశూన్యులు అను పర్యాయపదముగ నుపయోగింపదగు కాలము గతించినది. బొత్తుగ వ్రాయను చదువను శక్తిలేనివారును చదివినను స్వల్పజ్ఞానమును మాత్రమే సంపాదించినవారును జనసామాన్యపదమునకుఁ దగియుందురు. చదువురానంతమాత్రమున వీరికి రాజకీయజ్ఞాన మలవడనేరదా? ఏచదువును రానివారు గొప్పఆస్తులను కాపాడుకొనుట లేదా? వ్యవహారముల జరుపుట లేదా? సచ్చరిత్రులై యుచితమర్యాదల నందుట లేదా? వారికి రాజకీయజ్ఞాన మలవడజేయుట మనవిధి కాదా?

ప్రతిగ్రామమునందును, పత్రికలును- సులభశైలిని వ్రాసిన కరపత్రములును- అందుబాటులో నుండవలెను. చిన్నగ్రంథాలయమును, పఠనమందిరమును సమకూర్చి, భాగవతాదిపురాణములతోఁబాటు పత్రికలను కరపత్రములను చదివి వారికి బోధించుచుండవలెను. ప్రజల హృదయముల నాకర్షింపగల వక్తలు పల్లెటూరులలో

నుపన్యసించుట అవసరము. భాషాపాండిత్యముకంటెను, విషయగ్రహణమే అత్యవసర మని గ్రహించి పత్రికాధిపతులు తేటతెలుఁగుమాటలతో వ్రాయ మొదలిడవలెను. అనవసరముగఁ గాలక్షేపము చేయుచు, కోర్టువ్యవహారములలో మునిఁగి తేలుచున్న గ్రామస్థులను సన్మార్గమునకు తెచ్చి, దేశాభివృద్ధికి పాటుపడున ట్లొనర్పవలెను. ఈ పద్ధతులను కొంతవఱ కవలంబించుటవలననే, ఈరెండు సంవత్సరములలో రాజకీయోద్యమము దేశమునందు వ్రేళ్లు పాతుకొని ప్రజల కుత్తేజము కలిగించినది.

(౨) ఉత్తమగ్రంథరచనము

ఆంగ్లభాష బొత్తుగ తెలియనివారైనను రాజకీయవిషయములలోఁ బాండిత్యమును సంపాదించి, రాజనీతికోవిదులై దేశోద్ధరణ మొనరింపగలిగినంత జ్ఞానమును సంపాదించుట కవకాశ ముండవలయును. పత్రికాపఠనమువలన, మనవారిలో కలిగిన ప్రబోధము మిగుల స్తుతిపాత్రము. కాని వర్తమానమున సకలదేశచరిత్రములును- రాజ్యాంగములును- గ్రహింపదలచినవారికి ఆంగ్లభాషయందుతప్ప తగిన అవకాశ ముండుట లేదు. ఇది కడు శోచనీయము. సాధ్యమైనంత శీఘ్రముగ- నాంధ్రభాషలో రాజనీతిశాస్త్రము- అర్థశాస్త్రము- ప్రపంచచరిత్ర- విదేశీరాజనీతిజ్ఞుల జీవితములు- మొదలగున వన్నియు సమగ్రముగఁ బొందుపఱుపవలయును. ఆంధ్రాంగ్లభాషాపాండిత్యముగల పెద్దలు కొందఱు ౧౦, ౧౨ సంవత్సరములు తదేకదీక్షతోఁ బనిచేసినగాని, ఉత్తమవాఙ్మయము చేకూరనేఱదు. ధనార్జనకాంక్షయు తాత్కాలికజనామోదవాంఛయు వదలి, జ్ఞానసముపార్జనమును సద్గ్రంథరచనమును పరమావధులుగ స్వీకరించి, నిరంతరకృషి సలుపగల ధీమంతులు కావలయును. గ్రంథరచనమే కాక, విద్యార్థుల కుపన్యసించుటయును, ఉత్తమ మాసపత్రికను వ్యాసములు వ్రాయుటయును కూడ వారివిధులు. ప్రశస్తమగు గ్రంథాలయమును- ముద్రణయంత్రమును- వసతిగృహమును- ఏకస్థలమున నుండినచోఁ గేవలమును వాఙ్మయాభివృద్ధికై పాటుపడనెంచినవారికి మంచి యవకాశ మేర్పడును. నూతనముగ స్థాపింపబడిన జాతీయపాఠశాలలును- స్వరాజ్యాశ్రమములును- ఈవిషయమున శ్రద్ధ వహింపనగును.

కొన్ని సూచనలు

ఇంతవఱకు మన ఆంధ్రదేశీయులు ప్రకటించిన రాజకీయగ్రంథము లన్నియు నాంగ్లగ్రంథముల పరివర్తనములో లేక పాశ్చాత్యరాజ్యాంగముల వర్ణనలో అయియున్నవి. మన భారతీయసాంప్రదాయములను- సంస్కృతవిజ్ఞానమున శోధించి- వ్రాసినవారరుదుగ నున్నారు. ఒక్క శుక్రనీతిసారము తప్ప, ఏ గ్రంథమును ఆంధ్రమున వ్రాయఁబడలేదు. కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రమును ఆంధ్రమునఁ బ్రకటింప నొక రుద్దేశించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇంతియ కాక ఉద్యోగపర్వము- శాంతిపర్వము- మనుధర్మశాస్త్రము- బౌద్ధగ్రంథములు- మొదలగున వన్నియుఁ గ్రోడీకరించినఁగాని, మన రాజకీయపరిజ్ఞానము సంపూర్ణము కానేరదు. ఎంతకాలము పాశ్చాత్యజ్ఞానముపైఁ బూర్తిగ నాధారపడియుందుమో, అంతవఱకును- మనపద్ధతులను- మనవిజ్ఞానమును- సరిగ గుర్తింపజాలము. ఇటీవలఁ బ్రకటింపబడిన గ్రంథములలో శ్రీ హరిసర్వోత్తమరావుగారి 'ప్రభుత్వము'ను వేపా సత్యనారాయణమూర్తిగారి అర్థశాస్త్రమును కొంతవఱకు భారతీయపరిస్థితులను గమనించి వ్రాయఁబడినవి. గ్రంథకర్తలకు సంస్కృతభాషాపరిచయ ముండినగాని, సమగ్రమగు రాజకీయవాఙ్మయమును సృష్టింపజాలరు.

కేవలాంధ్రగ్రంథములు

సంస్కృతవాఙ్మయమే కాక మనపూర్వపుటాంధ్రగ్రంథములను సైతము పరిశీలింపవలెను. పెక్కుశతాబ్దములు సామ్రాజ్యపదవి నధిష్ఠించిన ఆంధ్రజాతి సుప్రసిద్ధములైన రాజనీతిగ్రంథములను పెక్కిఁటిని రచించియుండవలెను. శ్రీనంగూరి సుబ్బారావుగారు, 'బద్దెనీతు'లనియును, రాయలరాజనీతి యనియును, రెండు చిన్నిగ్రంథములను ప్రకటించి యున్నారు. వీనిలో రెండవది శ్రీ కృష్ణదేవరాయల యాముక్తమాల్యదలో నుండి ప్రత్యేకించి వచనమున వ్రాయబడినది.

కావున నాంధ్రాంగ్లసంస్కృతగ్రంథముల నెల్ల భక్తిపూర్వకముగఁ బఠించి- ప్రకృత రాజకీయసమస్యలను గూర్చి బాగుగ పరిశీలించి- ఆంధ్రమునఁ జదువగలవారికెల్లరకును సులభసాధ్యమగునట్టుల నత్యుత్తమ రాజకీయగ్రంథముల రచించి- ప్రకటించుటకై, ఆంధ్రప్రముఖులు యత్నించెదరు గాక! విశ్వవిద్యాలయము లందును శాసనసభలయందును, ఆంధ్రమే ప్రధానస్థాన మాక్రమించినచో, రాజకీయవాఙ్మయము వెంటనే అభివృద్ధి జెందఁగలదు. అందులకు సత్వరస్వరాజ్యసిద్ధియే మూలాధారము.

స్వరాజ్యపి చికిత్సలు

సోమంచి సూర్యనారాయణ శర్మ గారు

"రాటాలతోటి స్వరాజ్యము వచ్చునా ? యెక్కడిమా"టను హీనమతులు
"ఈలాటి సభలకెళ్లిన పట్టి కొట్టులో పెట్టరా ?" యని యార్చు భీతమతులు
"ఆంగలుం డొక్క ఫిరంగి కాల్చిన బాబో సావమా ?" యనెడి నిస్సారమతులు
ఏనాడు లేదిప్పు డేమిస్వరాజ్యము మనకంచు బోధించు మందమతులు

గీ. జల్పనంబొనరించెడి యల్పమతులు, అందఱరు మోసపుచ్చు స్వార్థైకమతులు,
నగుచునున్నారికను కొందఱాంధ్రసుతులు, అదియెఱిగిహుంకరించెద రాంగ్లపతులు!

సీ. "ఎవరెటుబోయిన నేమిరా మన"కని యలసవాక్యంబుల నాడువారు
'బాపనమాయరా బాబా! యీగోలలో పడబోకు' మని పల్కి పలుకువారు
'నౌకరీ వీళ్లి కీనన్నారు సరకారు' సంగతి యిది యని చాటువారు
'అందఱు సచ్చిన ఆకరున స్వరాజ్య మిక నేరి కని' వచియించువారు

గీ. ఆంధ్రరైతుసోదరు లింక నలరినారు, పిరికిమందు లెస్సగఁ ద్రావి పెరిగినారు
గంధితత్వ మొకింతయు గానలేరు, తెలిసి యియ్యది గర్జింత్రు తెల్లదొరలు!

సీ. మాలమాదిగ లేకమై వర్ణములు చెడి, పోవుచున్నవి యని పొగులు వారు
మహమదీయులు గొడ్డుమాంసంబు మననోటఁ దిన్పింతు రికనంచు దెలుపువారు
మనమందఱము నాశమైపోవడానికే, వచ్చె నిదంచు వాక్రుచ్చువారు
అశుభసూచకము వస్త్రాలఁ గాల్చుట చాలతప్పంచు గట్టిగా చెప్పువారు

గీ. ఆంధ్రదేశసోదరు లిట్టు లలరినారు, ఐకమత్యమె బలమని యరయలేరు,
గంధితత్వ మొకింతయు గానలేరు తెలిసి యియ్యది గర్జింత్రు తెల్లదొరలు!

సీ. అత్తలతోడ కయ్యంబులాడుట మాని, యువిదలైనను నూలు నొడికిరేని
సాలీలు తమదు మగ్గాల నెల్లప్పుడు, నొడుకునూలునె నేయుచుండిరేని
పట్టుదలల్ పూని ప్రతిమానవుండును, ఖద్దరుబట్టనే కట్టెనేని
మద్యపానంబు సమ్మతిమై నిషేధించి, యందఱు శాంతితో నమరిరేని

గీ. పన్నులను నెగవేసెడి పనియె లేక, శాసనోల్లంఘనపు టవసరమె లేక,
మన స్వరాజ్యంబు కరతలామలక మగును, తెల్లవారి యారభటియుఁ దెల్లమగును.

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము

విద్వాన్ గరిమెళ్ల సోమన్నగారు ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి.

ఆంధ్రదేశమునకుఁ బ్రత్యేకముగ నొక విశ్వవిద్యాలయము వచ్చుననెడి యాశ యిప్పటికి అడుగంటినది. వర్తమాన స్థితిగతులఁబట్టి చూడఁగా ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ మనునది మఱి పదియేండ్లలోఁగాకూడ సిద్ధింపదని తోఁచును. ఈయాశాభంగము దేశమున కొక దౌర్భాగ్యమును- దేశభాష కొక యనిష్టమును-నిరంతరముగఁ గల్పించుచుండుననుట నిక్కము.

ఇంగ్లండు చెన్నరాజధానిలో మూఁడవవంతు వైశాల్యముగలది. ఇంగ్లండులో తొమ్మిదివిశ్వవిద్యాలయము లున్నవి. మనజిల్లాలు నాల్గింటికన్నఁ దక్కువ వైశాల్యముగల స్కాట్లండులో నాలుగు విశ్వవిద్యాలయములును, ఐర్లండులో మూఁడును చిరకాలమునుండి వ్యవహారములో నున్నవి. ఒకలక్ష యేఁబది వేల చదరపు మైళ్ల విస్తీర్ణముగల చెన్నరాజధానికి - నాలుగయిదు వ్యవహారభాషలచే విభక్తమయినదానికి - ఒక్కవిశ్వవిద్యాలయము మాత్రమే ప్రతిష్ఠితమయి యున్నది. ఈవిశ్వవిద్యాలయము ముఖ్యాంశములయం దెల్లను అధమదశలో నున్నది. పాఠపరీక్షలు దేశభాషలలో జరుగనందువలన ఈ భాషలకు గలుగుచున్న దుర్గతి ఇంతింతయని చెప్ప నలవిగాదు. ఈభాషల వాఙ్మయములు కాలానుసారముగ నానాముఖమున నభివృద్ధిఁజెందక మిక్కిలి సంకోచపడియున్నవి. చెన్న చెన్నరాజధాని విశ్వవిద్యాలయముమూలముగవ్యాపకమగుచున్నవిద్య ముఖ్యముగ వృత్తిసాధకముగ నున్నదేగాని విజ్ఞానపోషకముగా లేదని పెక్కండ్రు విజ్ఞులు తలఁతురు. బుద్ధివికాసము- శోధనశక్తి- స్వతంత్రవ్యక్తి-మున్నగువానికి ఇందలి విద్య ఆధారపడలేదు. ఆంధ్రదేశమునకుఁ బ్రస్తుతము ఒక్క విశ్వవిద్యాలయ మైనను అత్యవసరముగ నున్నది. చెన్నరాష్ట్ర విశ్వవిద్యాలయముఁ దాను మోయలేని బరువు దలపై నెత్తుకొని యున్నది. చెన్నరాష్ట్రమునకు దీనివలన కాలోచితమగు లాభము కలుగ లేదు. దీనివలన దేశభాషలు హీనస్థితికి వచ్చినవి. భౌతికశాస్త్రములు సోపయోగముగ నేర్పఁబడకపోవుటచే వృథా[illegible] మునకు మాత్రమే ఇవి హేతువులయినవి. చెన్నవిశ్వవిద్యాలయము కృషివాణిజ్యాది వ్యాసంగములకును కార్మిక పరిశ్రమములకును ఆధారమును కలుగఁజేసి యుండలేదు. విదేశభాషామూలముననే సర్వశాస్త్రములును ప్రవచింపఁబడుటచేఁ బాలకులకు బుద్ధివికాసము భావస్వాతంత్ర్యము జ్ఞానాభిరుచియు నుదయించుట లేదు. ఈ కారణములచే నుత్తమవిద్య దేశసామాన్యమునకును స్త్రీలకును అలవడకున్నది. శిల్పము వైద్యము మున్నగునవి కేవలము పాశ్చాత్యపద్ధతుల ననుసరించి వ్యవహరింపఁబడుచున్నవేగాని దేశపద్ధతుల నవలంబింప లేదు. మొత్తముపైని చెన్నరాష్ట్రవిశ్వవిద్యాలయము దేశమునకు ఉచితమగు రీతిని ఉపకరించుచుండలేదు.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము ఒక్కటయినను పొందు పడుభాగ్యము మనకు కలిగెనేని ఇట్టి విద్యాలయము వేఱుత్రోవఁ ద్రొక్కవలయును. లేనిచో లాభ ముండదు. తెలుఁగుదేశము రమారమి లక్ష చదరపుమైళ్ల వైశాల్యముగలది. ఇందు పదివిశ్వవిద్యాలయముల కైనను అవసరమును అవకాశమును గలవు. కాని ప్రస్తుత మందు ఒక్క విశ్వవిద్యాలయము వచ్చుటయే దుర్లభముగ నున్నది. కావుననే తొలుత నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము చాలవఱకు పరీక్షాపరముగ నుండి క్రమముగ బోధనాత్మకము కావలయును. పరీక్షాపద్ధతులు కాలానుగుణముగను స్థలవిశేషములనుబట్టియు మార్పు చెందుచుండవలయును. సేడ్లరుకమిటీవారు ఉపదేశించిన విధమున నచ్చటచ్చటి విద్యాలయములలో గల ఆయావిధానముల ననుసరించి పరీక్షలు జరుగవలయును.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునందు ఆంధ్రభాషలోనే చదువు జరుగవలయును. ఇంగ్లీషు హిందీ అరవము మున్నగుభాషలు ఆయాభాషలలో నేర్పఁబడదగును. తక్కినవిషయములన్నియు చారిత్రిక భౌతికశాస్త్రములు వైద్యము శిల్పమున్నగునవి- తెలుఁగున నేర్పఁబడి తెలుఁగుననే పరీక్షింపఁబడవలయును. వివిధశాస్త్రముల పై వివిధ[illegible]లోఁగల ఉద్గ్రంథములు తెలుఁగులోనికి

పరివర్తితములు కావలయును. ఇది ద్రవ్యసాధ్యమగు కార్యము. సుప్రసిద్ధములగు సాంకేతికపదములు వైదేశికములయినను గ్రహింపఁబడవలయును. ఏటేట ఒకలక్ష రూపాయలు వ్యయముచేసినయెడల మూఁడునాల్గు సంవత్సరములనాఁటికి ఆంధ్రవాఙ్మయము నిండుకొని ఔన్నత్యమువహించి జ్ఞానమును దేశమందెల్లెడల పఱుపఁజాలియుండును. కాలక్రమముగ సుగ్రంథములు తెలుఁగునఁ బుట్టి ఇతరదేశములవారి యాదరణమునకు పాత్రము లగుచుండును. ఆయుర్వేదము సంగీతము పారిశ్రామికవిద్యలు కృషి వాణిజ్యాదులు మున్నగు క్రొత్తవిషయములు గూడ విశ్వవిద్యాలయముచే వ్యాపకమునకు తేబడవలయును. సంస్కృతమునందలి గ్రంథములన్నియు తెలుఁగువచనమునఁ బరివర్తితములు కావలయును. పదార్థము ముఖ్యముగాని పదముగాదు. తెలుఁగుగాక మఱి ఒకటేని రెండేనిభాషలు విద్యార్థులు అభ్యసింపవలయును. యావత్ప్రపంచవిదితమై ప్రచుర మగు వాఙ్మయమును నెలకొలిపిన ఇంగ్లీషుభాషయొక్క పరిచయము మిక్కిలి లాభకరము. కావున ప్రాయికముగ నింగ్లీషు నొక ఉపభాషగ నుండవలయును. సంస్కృతము హిందీ-అరవము-కన్నడము-ఫ్రెంచి-ఉరుదు-అరబ్బీ-జర్మను మున్నగు భాషలలో నేదియో యొకటి మరియొక ఉపభాషగ నుండనగును. చారిత్రిక భౌతిక శాస్త్రములు కృషి మున్నగువిషయములు జదువువారికి పెక్కుభాషలజ్ఞానము నిర్బంధముగ విధింపఁబడరాదు. ఆంధ్రదేశమునందున్న మహమ్మదీయులు గూడ ఆంధ్రముననే భౌతికశాస్త్రాది విషయముల నభ్యసింపవలసియుండును. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమునందు ఉరుదుభాషయే ఎల్లరకును పాఠపరీక్షా సందర్భముల విధింపఁబడెను గదా! ఇట్టి విధానము కార్యసాధనము. మహమ్మదీయులు ఉరుదు అరబ్బీ మున్నగు భాషలను ఉపభాషలుగఁ జదువఁగలుగుదురు.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము ఆంధ్రదేశమునకు ఉపకారి కావలయునన్న పైరీతిని దీనిని సమర్థింపవలయును. అట్లు కాదేని దాన నెంతమాత్రమును లాభ ముండదు.

భారతీయ ప్రబోధము

అక్కరాజు రాఘవరావు గారు

ప్రాక్పశ్చిమామోఘ పర్వతపంక్తి నీ
బాహుయుగ్మము గాదె భరతమాత!
పావనోదకములు ప్రవహించునదులు నీ
హారంబు లగుఁగదా భారతాంబ!
అంబరచుంబితం బౌ హిమాలయము నీ
ఘనకిరీటము గాదె కన్నతల్లి!
ఆల్లరమ్యంబువింధ్యాద్రి నీగజ్జెల
మొలనూలుఁ గాదె యోపుణ్యచరిత!

గీ. లంక నీపాదపీఠంబు పొంక మంద
దివ్యమంగళరూపంబు తేజరిల్ల
నిన్ను ధ్యానింపఁజాలని నీచుఁ డున్నె?
భరతమాతరో! కేల్మోడ్తు భక్తి నీకు.

ఉ. భూనితి మీవ్రతంబు నతిపూజ్యము నా నసహాయపద్ధతిన్
మానితి మెల్లదౌష్ట్యము లమంగళమంచు స్వరాజ్యసిద్ధికిన్
గానము సేయుఁడీ భరతకంఠ మృణాళి మృదూక్తి వీచికా
ధ్యానపరంపరా ప్రణవ తత్త్వము సత్యపథంబు నంటఁగన్.

ఉ. కాదని యూరకున్న నిఁకఁ గల్గదు మోక్షము. జ్ఞానియైన ప్ర
హ్లాదుఁడు చూపినట్టిది సహాయనిరాకరణంబు. మీర లా
మోదముతోడ గాంధి ఋషి పూజ్యునిఁ జిత్తమునందు నిల్పి ని
ష్ఖేదమునా స్వరాజ్యమును జెందుఁడు భారతవీరపుంగవుల్.

సీ. ఆత్మసమర్పణంబందు నెల్లర నేకపాశబద్ధులఁ జేయుపట్టునందు
విద్యాధికులభావవిపులదాస్య ధ్వజధ్వంసనంబును జేయఁదలఁచుతఱిని
స్వప్రజాసామాన్య భావపీఠములందు భారతాంబను నిల్పఁగోరునపుడు
అధికారవర్గ దౌష్ట్యానలజ్వాలలఁ జంద్రికాజ్వాలల నలుపునెడల

గీ. పశుబలాళిందములకు సంపంగి, భార
తీయహృదయాంబుజములఁ బూదేనె, యగుచు
నుపచరించు నిరాకరణోద్యమంబు
తెలియ స్వేచ్ఛాప్రదము భారతీయులార!

సీ. ఆత్మావబోధకం బౌ రాట్నసత్కళా
స్ఫూర్తికి జీవంబు వోయరయ్య
పావనం బౌ నాత్మపారిశుద్ధ్యప్రభా
వముచే స్వరాజ్యంబుఁ బడయరయ్య
శాంతికి స్త్రీలకారణంబుగ బలి
పడెడి వేశ్యావృత్తిఁ బాపరయ్య
నోరులేనట్టి జంతువుల గోవులఁ జంపి
తినుచు రాక్షసవృత్తి నడఁపరయ్య

గీ. భారతావని పూర్వసౌభాగ్యవిభవ
మును విముక్తియు మీకరంబుల నె కలదు.
భారతీయుల కొప్పునే? పరుల వేఁడ?
పూర్వఋషివర్యు లీరీతిఁ బొదలినారె?

నేతపరిశ్రమము

గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

శ్లో. వందే భారతమాతరం సురనుతాం సస్యాదిసంశోభితాం, వందే లోకహితైషిణం సకరుణం శ్రీబాలగంగాధరమ్
వందే గాంధిమహాశయం గురువరం గోపాలగోక్షేవిభుం, వందే పండితమోతిలాలునెహురుం దాసుం సదా భాసురమ్.

ప్రస్తుతము భరతఖండము దుఃఖసముద్రమున మునిగియున్న సంగతి సర్వజనవిదితమై యున్నది. పూర్వయుగమున పరాత్పరుడగు సచ్చిదానంద స్వరూపుడు కృష్ణావతార మెత్తి శంఖ, చక్ర, గదలను ధరించి రథారూఢుడై యరాతులను నిర్మూలము గావించి, ప్రజలబాధల నంతరింపజేసి మహానందంబు నొసంగె నను పౌరాణికేతిహాసము హిందూహృదయ ములకు చిరపరిచితమై యున్నది. ఇంకను,

"యదాయదాహి ధర్మస్య గ్లాని ర్భవతి భారత
అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజా మ్యహమ్."

అని భగవంతుడు వాగ్దానముచేసియున్న సంగతి భారతీ యులకు సుజ్ఞాతమే. నిమ్నులైన భారతీయుల నుద్ధ రించుటకు అయభయదాతయగు భగవానుడే గాంధ్యవ తార మెత్తి తూలపుంజ మనుశంఖమును, రాట్నమను సుదర్శనచక్రమును, పంజె యను గదను ధరించి తురీ (మగ్గము) రథారూఢుడై దౌర్జన్యరాహిత్య సహాయ నిరాకరణధర్మయుద్ధమును శాంతితో చేయుచున్న విష యము హిందూమహమ్మదీయు లెల్లర హృదయగహ్వర ములలో ప్రవేశించి విజృంభించుచున్నది. సమరము ప్రజలపై నాధారపడియున్నది గాని కేవలము నాయ కునిపై లేదు. శాంతిసమరసామగ్రిని గైకొని నియమాను వర్తులై గడంగవలసినబాధ్యత ప్రజలశిరస్సులపై నుండి యున్నది. భారతీయు లందఱు నడుములు బిగియించి రాటముల వడుకుచు వడికినదారమును చేతిమగ్గములచే నేయించుచు, తద్వస్త్రములనే ధరించినచో వైదేశిక యంత్రతంత్రములు వెంటనే నశించుటలో సందియ మెంతమాత్రము లేదు. పిమ్మట మనకు విజయ మబ్బు టయే గాక మన దారిద్ర్యపిశాచమును కూడ పాఱ ద్రోలినవారము కాగలము. సోదరులారా! అట్టి శాంతి యుద్ధసామగ్రి మనకు లేదని శంకించుచున్నారా? ఒక్కసారి భరతఖండపు ప్రాచీన నేతపరిశ్రమలను తిల కింపుడు. చిరకాలమునుండి భరతఖండము చేతిపరిశ్రమ లకు పుట్టినిల్లై అందునను నేతపరిశ్రమలో లోక మంత కును ఆదర్శస్థానము వహించియున్న దని మన పూర్వ చరిత్ర లుద్ఘోషించుచున్నవి. ఇప్పుడు మన దేశమున గుంతమగ్గము, ఫ్లైషటల్ అను పేర్ల గల మగ్గములు సుమారు ముప్పదివేలు పనిచేయుచున్నవి. వీటితో పలువిధము లగు చీరలు- ధోవతులు- తువాళ్లు- కోటు గుడ్డలు, అంగవస్త్రములు మొదలగునవి చాల సొంపు గను, చక్కగను నేయుచున్నారు. ఇంకను తరులతా కుసుమకోరకాదులు, చిత్రవిచిత్రము లగు బొమ్మలు మున్నగు చిత్రవర్ణములతో నతిచిత్రముగ నేయు మహా శయు లెందఱో యున్నారు. కొన్ని గ్రామములలో హంస, పతాసీ, గవాక్షి, లాయగు, చౌక, పిల్లదుగు, బటాబత్, అమీరుఖాణీ, తరంగిణీ, త్రివేణీసంగము, గోదావరిపులినము- చంద్రకాళీ, గులాబీ, బిబిలా అను పేర్లతో నెన్నోవస్త్రములు తయారగుచున్నవి. ఆరణి, తాటిపాక, పొందూరు, ఉర్లాం, శ్రీకాకుళం మొదలగు గ్రామములలో రాటములపైన రెండువందల నంబరు గల నూలుతో సమానమగు నూలును వడికి పాలమీగడ వలె మార్దవము, కలుగునట్లుగా నేయు నేతగాండ్రు గలరు. మన తెలుగుదేశమున నున్న గుంతమగ్గము, ఫ్లైషటల్ లలో 20 మొదలు 31 వఱకు నిమిషమునకు లాళీపారును. కాలికట్టు, కన్ననూరు మొదలగు పట్టణ ములలో చెక్కగుడ్డలు, పట్టుపంచలు, చీరలు, అధీను డై మానుచిన్నెల దుప్పట్లు, వన్నెవన్నెల రవికల గుడ్డ లు, కత్రి, సాదా, డ్రిల్లు, మణియ, రెట్టపోలీ, మణచిల్ యను పేర్లుగల తానులు, పార్శ్వభేదపు దుకూలోత్త రీయములు మున్నగునవి ఆటోమేటిక్ ఇంగ్లీషు మగ్గముల లోను, సాల్వేషన్-ఆర్మీఫ్యాక్టరీమగ్గములలోను, సయాజి ఫ్యాక్టరీ మగ్గములలోను తయారగుచున్నవి. ఈ ప్రకా

రము తయారగువాటిని వ్రాయవలెనన్న మహాభారతమంత గ్రంథ మగుట కేమిసందేహము లేదు. మనలో కొందఱు మహానుభావులు యంత్రసహాయమును గోరుచున్నారు. యంత్రములనే మనదేశమున స్థాపించినచో నెన్ని కష్టములకు పాలగుదుమో పరికింపుడు. మిల్లులలో నేసిన బట్టలకు, మన చేతిమగ్గములమీద నేసినబట్టలకు సహస్రాంశము హెచ్చుతగ్గున్న సంగతి యెల్లరకు విదితమే. ప్రప్రథమమున ధనవ్యయమున అనంతరము జనసమ్మర్దముచే నారోగ్యము కూడ సంభవించును. కొంచెము బుద్ధి నుపయోగించి చిత్రవిచిత్రపు వస్త్రములను నేయుచున్నవారలు మిల్లులలో చక్రములను త్రిప్పుచు నిర్జీవప్రతిమలవలె స్వాతంత్ర్యదూరులై యుండవలసి వచ్చును. లాభము అధికారులది. కష్టము పనివారలది యగును. ఇటువంటిమిల్లులగుణములను వ్రాయుటకు నా కలముకూడ వెనుదీయుచున్నది. మగ్గముల వలన నెంతలాభము కలుగుచున్నదో చూడుడు. పది రూపాయలతోను మగ్గము తయారగును. ప్రజ్ఞ నుపయోగించి పనిచేసినచో అధికలాభమేగాక, ప్రతిష్ఠకూడ వచ్చును. నేను మలబారులో చూచిన సంగతిని కొంచెము తెలిపెదను. కన్ననూరులో 20 సంవత్సరముల క్రిందట 35 నేతకంపెనీ లుండెడి వనియు, ప్రస్తుతము సుమారు 379 కంపెనీలవఱకు వృద్ధి యయ్యె ననియు 100-కి 70 మంది నేత నేసి జీవించువారే యనియు, 1 మగ్గము మొదలు 150 మగ్గములవఱకు నొక్కొక్క కంపెనీలో నున్నవనియు నచ్చటి 100 మగ్గములు గల కంపెనీ యధిపతి నాతో చెప్పినారు. 1 మగ్గము గల కంపెనీ యున్నదా? ఉన్నచో వారి కేమిలాభము కిట్టును? అని నే నడిగితిని. తరువాతను వారు నన్ను ఒక కంపెనీకి తీసికొనిపోయి చూపించిరి. అచ్చట భార్య భర్త కుమారుడు ముగ్గురు మాత్రమే యుండిరి. భార్య నూలుతోడి, కండెలు చుట్టియిచ్చు పనిలో మగ్న యై యున్నది. పుత్రుడు పడుగులు పోసి అచ్చు లతుకుచున్నాడు. భర్త నేత నేయుచుండెను. ఈప్రకారము ముగ్గురు కష్టపడి నెలకు రూ 80, 90 లు, ఖర్చులు పోను సంపాదించుచుండిరని వారు సెలవిచ్చిరి. కాలికట్టులో కూడ నిదేవిధముగ వేలకు వేలు జీవించుచున్నారు. మగ్గపు మహాలక్ష్మిగుణముల నుచ్చరించుటకు వేయిముఖములు గల అనంతుడు కూడ సమర్థుడు కాడు. ఉచ్చరించిన గుణములను వ్రాయుటకు సహస్రహస్తుడగు కార్తవీర్యార్జునుడు కూడ వ్రాయజాలడు.

నేతపరిశ్రమ దారిద్ర్యధ్వంసిని, మహాలక్ష్మిప్రదాయిని, దాస్యధూమకేతువు, స్వాతంత్ర్యప్రదాయిని గాన మహారాజులు,జమీందారులు,విద్యాధికులు, ధనాధికులు, ప్రజ్ఞావంతులు, వణిక్శిఖామణులు, స్వాతంత్ర్యకాములు మున్నగు మహాశయు లందఱు నేతపరిశ్రమను వృద్ధిజేయుటకు తగిన ప్రోత్సాహమును ధనము నొసంగి, ప్రతిగ్రామమునను పట్టణములలోను నేతకంపెనీలను స్థాపించి, దరిద్రులకు దేశమునకు ఉపకారమును జేసి స్వదేశశాంతిసమరమున విజయము బడసి, దాస్యదారిద్ర్య పదములనుగూడ భరతఖండమునుండి తొలంగించెదరుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

న వ్య భా ర తి

సోదరద్వయము

లోకమోహన మైన కోకిలస్వరముతోఁ, బరమార్థగీతంబు పాడి పాడి
బ్రహ్మాండభాండంబు నిండించు ఘోషతో, నుపనిషత్సారంబు నూది యూది
మోదంబు గురియించు వేదనాదంబుతో, విశ్వసందేశంబు వినిచి వినిచి
భూలోకస్వర్గంబుఁ బొందించు ప్రేమతోఁ, బరమామృతంబును గురిసి కురిసి

గీ. విశ్వమంగళగీతగానంబునందు, నాత్మ లీనంబు గావించినట్టి తల్లి !
అలసి నిద్రించి మేల్కాంచి తమ్మ నేఁడు, భరతమాతరో ! నీకిదే వందనంబు.

సీ. సింహవిక్రముఁ డైన శ్రీగాంధిదేవుండు, స్వారాజ్యమును దేర శంఖ మొత్తె
అల స్వరాజ్యమునకై యాలీయుగము తన, ప్రాణాబు లర్పించు పదను జూపె
అలనల్ల మేల్కాంచి యఖిలభారతజాతి, యానంద బాష్పంబు లర్ఘ్య మిచ్చె
స్వారాజ్యరవిబింబసంభవసూచనల్, ప్రాచీముఖానఁ గన్పట్టుచుండె

గీ. ఇట్టి యుదయకాలమునందె యట్టె లేచి, ముదము గదురంగ చిఱునవ్వు మొలకలెత్త,
దివ్యదర్శన మిచ్చు నీ నవ్యమూర్తి, నాత్మ భావించి మ్రొక్కెద నాదరింపు.

సీ. ధర్మరంగమునందు తగ ధనంజయునకు నండ మైనట్టి గీతామృతంబు
మొఱకు లౌ నరబియా తురకల సవరింప, కడగండ్లఁ బడినట్టి కర్మశక్తి
పరులపాపము లెల్ల పైవైచికొని కొర్త్రఁ, గౌఁగిలించిన యేసు గాన సరణి
పైశాచరాజ్యంబు పై పెచ్చుఁ దగ్గించు, ఘనశాక్యసింహు హుంకారరవము
అధమజాతులవారి నాళ్వారు లొనరించు, రామానుజస్వామి ప్రేమరసము

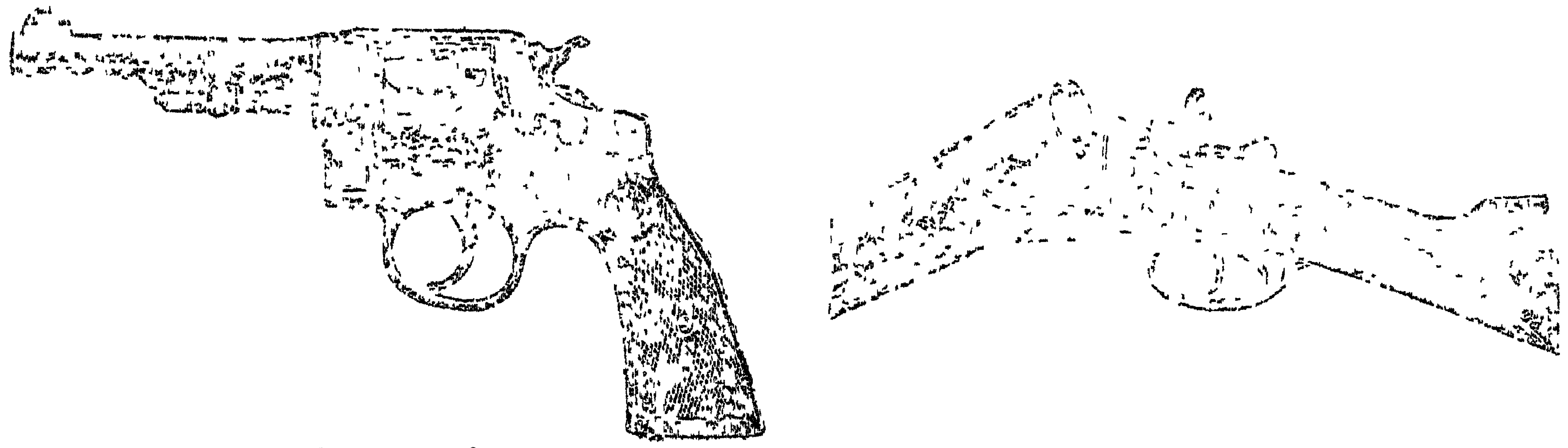
గీ. గాంధిభగవాను నవతారకాంతియందు, లీనమై నేఁడు సందేశ మీనుచుండ
నొడలుపులకించె నానంద ముప్పతిల్లె, నాలకించి తరింపరాదొక్కొ ! నేఁడు.

సీ. సత్యమే తమధర్మ-శాస్త్రంబు గా నెంచి, భూపాలపరులు పాలించునాఁడు
త్యాగమే తమకుల-ధర్మంబుగా నెంచి, యాత్మార్పణము ద్విజుల్-సలుపునాఁడు
కాయకష్టమె తమ గౌరవంబని యెంచి, శూద్రజనము కర్మ-సలుపునాడు
న్యాయవాణిజ్యంబు-నడపుచు వర్తకుల్, దేశదారిద్ర్యంబు-దీర్చునాఁడు
అధమజాతులవారి-నగ్రజాతులవారు, సమతతోఁ జూచుచు-జరగునాఁడు

గీ. ఆత్మవత్సర్వభూతాని-యనుచు జగతి, నీదుప్రేమామృతముతోడ-నింపివైచి
సర్వమతములసమతను-జాటునాఁడు "అట్టినాఁ డెన్నడబ్బునో"-యనుచు నుంటి.

సీ. దరికిరానీకుండ-తఱిమి కొట్టఁగఁబడి తపియించు కడజాతి-తమ్ములార !
అగ్రజన్ముల మంచు-ననెడు మహాత్ముల కాలిక్రిందవటించు-మాలలార !
"మాజాతి యిది మాకు-మాతృభూమి" యటన్న, సౌభాగ్య మబ్బని-శ్వపచులార!
కట్టగుడ్డయు లేక-నట్టాడుచుండంగ, జాలి గల్పించు చం-డాలురార !

గీ. భారతాంబిక మీతల్లి-భరతసుతులు, మీకు సోదరుల్. వేవేగ-మేలుకొనుఁడు.
మిమ్ము విడిచిన మాకు మో-క్షమ్ము లేదు. పిలుచుచున్నది రండయ్య-ప్రేమతోడ.

త్వరగా లోపల ప్రవేశించుటయందను, మండుటయందును మిక్కిలి ప్రసిద్ధి చెందినది. చదునైన మాదిరికిని, త్వరగా వెనుకకు తిరుగకుండుటకును ప్రసిద్ధి కెక్కినది. సుళువుగా కాల్చుటయందు దీనికి సమానమైన తుపాకి ఏదియును లేదు. ఒంటినాళము, రెండునాళములుగల శ్రేష్ఠమైన ఇంగ్లాండు, అమెరికా దేశముల తుపాకులు, పిస్తోళ్లు అనేకరకములలో కలవు. మిక్కిలి హెచ్చగు వేగము వాటి అంతట అవియే మారునట్టి ఏర్పాటుగల తుపాకులు మరి యే దుకాణమునందును దొరకవు.

ఇవి అన్నియు ఎల్లప్పుడును ఈ దిగువ తెలుపబడిన కంపెనీలో చాల చౌకగ దొరకును.

ఎన్. వి. రామానుజంశెట్టి కంపెనీ (స్థాపితము 1863 సం॥ రం)

ఆరమ్సు అండు అమ్యూనిషన్ వర్తకులు, నెం 12, బ్రాడ్వే, మద్రాసు.

మొదటిరకం వెండి, బంగారు, మేలైన పుష్యరాగములు, వీటికి గారంటీ యివ్వబడును.

తృప్తికరముగా లేకున్న వాపసుతీసుకొని పైక మివ్వబడును.

తరువాత మావద్ద మొదటిరకంబంగారుతో తయారుచేయబడిన గాజులు, గొలుసులు, వడ్డియాణం, వంకీలు, గజ్జలడ్డిగలు సరుదు, సాగరములు, రోజాపువ్వులు, మల్లెమొగ్గలు, నవనాగరికమునకు తగినట్టి పలురకముల గాజులు, గడియారముగొలుసులు, ఇవిగాక చొక్కపువెండిచే తయారుచేయబడినపట్టె

గొలుసులు, సేమియా గొలుసులు, కూజాచెంబులు, పన్నీరుచెంబులు, పంచపాత్రలు, గిన్నెలు, కంచములు, తట్టలు, సాసర్లు, మొదలగునవి అమ్మకమునకు సిద్ధముగానున్నవి. లేని ఉరువులు ఆర్డరుమేరకు సకాలమున తయారుచేసి యివ్వబడును. ఒకసారి ఆర్డరయిచ్చిన మా నమ్మకము మీకు తెలియును.

వర్కుషాపు
198, టంకశాలవీధి, మద్రాసు.
టెలిఫోను నెం. 880.

వరపు శ్రీనివాసులు నాయుడు, మునిరత్నం నాయుడు అండు సన్సు,

నగలవర్తకులు, 87, చైనాబజారు, మద్రాసు

దుందుభిధ్వానము

శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు.

తూరుపుఁ గోనలో ♦ దుందుభిధ్వానము
వీణారవంబులో ♦ వినవచ్చుచుండెఁ;
బ్రణయరాగంబులో ♦ భావముల్ సిందెఁ,
దుర్మతీ! దుర్మతీ! ♦ తొలఁగి పొమ్మింక.

ప్రతారణము

భువనకల్యాణైక ♦ పుణ్యారంగమున
సదమల స్వేచ్ఛా ప్ర♦చార రంగమున
సత్యశౌచదయాప్ర ♦ శాంతరంగమున
సాధుప్రబోధ వి ♦ శ్రాంతరంగమున
సఖిలమానస సుఖా ♦ శాంతరంగమునఁ
బ్రణయతరంగిత ♦ ప్రథమరంగమున
విశ్వంబు పులకింప ♦ విజయనాదమున
విజయదుందుభిఘోష ♦ వినవచ్చుచుండెఁ
బశ్చిమద్వారంబు ♦ పడిపోవుచుండె
దుర్మతీ! దుర్మతీ! ♦ తొలఁగిపొమ్మింక:—

సీ. పగలు రే యనక యె ♦ ప్పటికిప్పుడే ప్రాణ ♦ ధనమానముల చింత ♦ మునుఁగ వలసె
నాఁడు నేఁడనక యే నాఁడుఁ గష్టంబుల ♦ జోడించుచేతులే ♦ చూడవలసె
నిండు నం దనఁబోని ♦ యొందు నుల్లము గలం♦గించు వార్తలె యాలకింపవలసె
వాస వీ నని ము ప్పగమూకకోట్లు న ♦ ట్లుడికిపోవునయట్లు ♦ లుడుకవలసె
గీ. నీవు వచ్చిన దాదిగా ♦ నేటివాఁకఁ, బూటపూటకుఁ దపియించి ♦ పోవవలసెఁ
జాలు నింక మాకు నీపొత్తు ♦ చాలుఁ జాలు, దుర్మతీ! దుర్మతీ! వేగ ♦ తొలఁగిపొమ్ము:—

కామవికారంబు ♦ కడలంటి పోయెఁ
క్రోధానలజ్వాల ♦ కుదిరి చల్లారె
లోభపంకపు బింక ♦ శోషించి పోయె
మోహప్రవాహంబు ♦ మున్నీట మునిఁగె
మదవికారము సద♦మదమయి పోయె
మాత్సర్యరోగంబు ♦ మటుమాయ మయ్యె

సురలోకమున వేగుఁ♦జుక్క తోఁచినది
కొక్కొరోకో యని ♦ కోడి గూసినది
యుదయాద్రిపై నరు♦ణోదయం బయ్యె
ననుకూలపవనంబు ♦ లరుదెంచు చుండె
విజయదుందుభిఘోష ♦ వినవచ్చుచుండె
దుర్మతీ! దుర్మతీ! ♦ తొలఁగిపొమ్మింక:—

సీ. తనువుపొంగకయుండ ♦ మనసు నొవ్వకయుండ ♦ దడిపాతలను గొంతుఁ ♦ దఱిగినావు
ఉడుగులువెట్టకయుండ ♦ నుడిమఁ ద్రిప్పకయుండ ♦ మెట్టుత్రోవను గంచెఁ ♦ గొట్టినావు
విప్పిచెప్పకయుండఁ ♦ జెప్పి చూపకయుండ ♦ శివశివా యన బూతుఁ ♦ జేసినావు
తలఁగ పోవకయుండ ♦ నిలువరింపక యుండ ♦ నట్టియింటను నిప్పు ♦ వెట్టినావు

గీ. నిన్ను వచ్చిన దాదిగా ♦ నేఁటిదాఁక, నొక్కరీతిగ నోళులు ♦ నొక్కినావు
చాలు నీకు మాకు నిపొత్తు ♦ చాలుఁ జాలు, దుర్మతీ! దుర్మతి! వేగ ♦ తొలఁగిపొమ్ము:—

ఆరామవైభవం ♦ బడుగింటఁ జేసి
కొమ్మలసంపత్తిఁ ♦ గూలద్రోసితివి
రసగౌరవమున వైరస్యంబుఁ గూర్చి
ఘనతరుల్ వెతఁ గుందఁ ♦ గా నొనర్చితివి
ఆశావకాశంబు ♦ లట్టిట్టుఁ జేసె
శుష్కపత్రంబుల ♦ సుళ్లు వెట్టితివి
పచ్చపైరులఁ గత్తిపాలు గావించి
పంటవలంతినిఁ ♦ బాడుచేసితివి
నీపేరు గుండెల ♦ నీరుచేసినది
నీయేఁడు పూర్తిగా ♦ నిండిపోయినది
నీవాడు జగమెల్ల ♦ నిండిపోయినది

పాపంబు నీకట్లు ♦ పండిపోయినది
విరియకే శీలంబు ♦ విరిగిపోయినది
తెలియకే కాలంబు ♦ తిరిగిపోయినది
రాజవీధులలోన ♦ రథములు దిరిగె
శివశివా యనుకొంచు ♦ శిశిరంబు జరిగె
విజయదుందుభిఘోష ♦ విన వచ్చుచుండె
సుమతిచైత్రుఁడు వచ్చు ♦ సూచనల్ దోఁచె
నీకెక్కడను నిల్వ ♦ నీడలే దిచట
నివురు గ్రమ్మినయట్టి ♦ నిప్పారినట్లు
కనుఁగొనుచుండెఁ జీఁ ♦ కటి జాఱినట్లు
దుర్మతీ! దుర్మతీ! ♦ తొలఁగిపొమ్మింక:—

స్వాగతము

సీ. ప్రతిశబ్దమును గూడెఁ ♦ బాపపుణ్యంబుల ♦ పాటలు సూటిగాఁ ♦ దేటపఱుపఁ
బ్రతినిస్వనంబును ♦ బంధమోక్షంబుల ♦ భావముల్ వెలయించి ♦ బయలుపఱుపఁ
బ్రతినినాదంబు దుర్మతసన్మతంబుల ♦ గాథలు సులువుగా ♦ బోధపఱుపఁ
బ్రతివిరావంబును ♦ పశుదివ్యబలముల ♦ పరిమాణములఁ దూఁచి ♦ యెఱుకపఱుపఁ

గీ. బ్రణయనాదంబు నిన్నుండి ♦ బయలువ్రాఁకఁ, బ్రకృతిశాంతాంతరంగంబు ♦ పల్లవింపఁ
బలుకుపలుకున శుభవార్తఁ ♦ దెలిపికొనుచు, దుందుభీ! రమ్ము! స్వాగతం ♦ బందుకొమ్ము!

సీ. అసిచాలనము లేని ♦ యాహవభూమిలో ♦ నార్భాటు మెఱుఁగని ♦ యట్టిపలుకు
రక్తపాతము లేని ♦ రణమహీతలములో ♦ నట్టహాసము లేని ♦ యట్టి పలుకు
ఉద్ధతుల్ చేరని ♦ యుద్ధరంగంబులో ♦ నలజడి గొలుపని ♦ యట్టి పలుకు
శాత్రవంబులు లేని ♦ సమరాంగణంబులో ♦ నాగ్రహం బొలయని ♦ యట్టి పలుకు

గీ. ప్రణయరసమొల్కు నీపల్కు ♦ ప్రకృతి యెల్ల, మంగళాలాపములతోడ ♦ మాఱుమొఱయ
మసృణ మోహన గంభీర ♦ మధురగతుల, దుందుభీ! రమ్ము! స్వాగతం ♦ బందుకొమ్ము:—

సంబోధనము.

ప్రాణపల్లవముల ♦ రాగంబు మెఱసెఁ
ప్రేమకోరకముల ♦ రేకులు విరిసెఁ
ప్రమదపుష్పముల సౌ♦రభములు వొరసె
నాశ్వాసఫలముల ♦ నమృతంబు గురిసె
శాంతవాహినులలో ♦ సమగతుల్ దొరసె
భావనాప్రకృతిలోఁ ♦ బ్రణయంబు నెరసె
లక్ష్యంబు చెడకుండ ♦ లయ తప్పకుండ
సుగతి మీఱకయుండ ♦ శ్రుతి గందకుండ
విజయఘోషంబులు ♦ విశ్వంబు నిండ
మ్రోఁగవే! దుందుభీ! ♦ మ్రోఁగవే యింక:—
సుఖదుఃఖభావప్ర♦చోదిత జీవ
సతత ప్రచారవి♦స్తారశబ్దములు
యోగవియోగసం♦యుక్తసంకీర్ణ
భూతపంచక సము♦ద్భూత శబ్దములు
అపకర్షణాకర్ష♦ణాత్తసంచలన
ఘనఖేట ఋజు వక్ర ♦ గమనశబ్దములు
విలయ సర్గక్రియా ♦ విశ్రాంత కాల
చక్రవిభ్రమణ సం♦జనిత శబ్దములు
సౌఖ్యావహము లైన ♦ సరళశబ్దములు
భయదాయకము లైన ♦ పరుషశబ్దములు
భవదీయ మధుర శ♦బ్దములతోఁ జేర్చి
ప్రణవశబ్దంబుతో ♦ బ్రహ్మాండ మెల్ల
మధురశబ్దబ్రహ్మ ♦ మయముఁ గావింప
మ్రోఁగవే దుందుభీ! మ్రోఁగవే యింక:—
ఆనందలహరిలో ♦ నమృతవీచికల
దివ్యవాయువులలోఁ ♦ దేలించుకొనుచు
శాంతిగీతములలో ♦ సరళస్వరములఁ
బ్రణయతంతువులలోఁ♦బలికించుకొనుచు
ధర్మపుష్పములలోఁ ♦ దత్త్వగంధముల
నచలభావములలో ♦ నలరించుకొనుచు
సత్యమండలములో ♦ సౌఖ్యచంద్రికల
విశ్వసౌధంబుల ♦ వెలయించుకొనుచు
నఖిలశబ్దంబుల ♦ నైక్యంబు చేసి
యఖిలార్థములకు నే♦కార్థంబుఁ దెలిపి
యఖిలచిత్తముల కే♦కాగ్రతఁ గూర్చి
యఖిలశ్రుతుల కభే♦దానంద మిచ్చి
యఖిలభూలోక క♦ల్యాణంబుకొఱకు
మ్రోఁగవే దుందుభీ! ♦ మ్రోఁగవే యింక:—

గానము

చాఁటవే దుందుభి చాఁటవే.

౧. చేఁదుపువ్వులఁ బంచదారకుఁ
జేరఁదీసి గ్రహించు నార్యుల
వాదములలో భేదభావము
లేదు లేనేలేదు లేదని—చాఁట॥

౨. దారుణక్రియ లెన్ని సల్పిన
నోరు పనియెడి మూలమంత్రము
గోరుముద్దలతోడ నేర్చిన
భారతీయులు భయముపడ రని—చాఁట॥

౩. నల్లమసుగుల నింపఁ గురిసెడి
బొల్లి మబ్బుల దుళ్లఁ గొట్టఁగ
జల్లగాడ్పులు భరతభూముల
నెల్లదిక్కుల నల్లుకొనె నని—చాఁట॥

౪. ప్రేమసింధు తరంగములలో
సామగానము వెడలె భారత
భూమిలోఁ గలవార లందఱు
సోమయాజుల వార లైరని—చాఁట॥

౫. నిప్పుఁగొండలనుండి పన్నీ
రుప్పతిల్లఁగఁ జేయుమంత్రము
తప్పకుండఁగ నెల్ల హైందవు
లొప్పుఁ జెప్పఁగ రందురం డని—చాఁట॥

౬. చల్లచల్లఁగ జాతి దుర్మతి
తెల్లపోవుచుఁ బోవుచుండెను
మెల్లమెల్లగ మేలుకొండో
తెల్లవారిన దంచు నెల్లెడఁ—చాఁట॥

స్వరాజ్యసంపాదనము

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు పంతులు గారు, బి. ఏ. బి. ఎల్. ఎల్టీ.

ప్రతివ్యక్తియును తనకును తనదేశమునకును సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము కావలయు నని కోరుట స్వభావము. తనయాత్మ స్వరాజ్యమును తగుసాధనములవలన సంపాదించుకొనవచ్చును. కాని, దేశస్వాతంత్ర్యముతనఒక్కని చేతను చేకూరునది కాదు. దీనికి తనతోడిసోదరులును, ప్రస్తుతపరిపాలకులునుఁ గూడఁ దోడ్పడవలయును. మన ప్రభువులు విదేశీయు లగుటచేత వారి దేశీయులకు నష్టము కలుగు నను భీతిచేతఁ మన స్వరాజ్యసంపాదనమునకు సాయముచేయుట అసంభవము. మనలో నెమ్మదికి భంగముఁ గలుగకుండఁ జేసి, మనయాస్తిని ప్రాణములనుఁ గాపాడుచు మనకు కొద్దికొద్దిగ రాజకీయస్వత్వముల నిచ్చుచు దేశమునుండి వచ్చు నికరాదాయములోఁ జాలభాగము తమ దేశీయులైన సివిలు మిలిటరీ యుద్యోగస్థుల జీతములకును పెన్షనులకును తమవర్తకాభివృద్ధికిని వినియోగించుకొనుచున్నారు వీరు కడచిన రెండుశతాబ్దములనుండియు నీదేశములో జరిగించిన పరిపాలనచర్యలవలన నుదారముతో మనకు స్వపరిపాలనము నిచ్చి తొలగుదు రను మాట కలలోని వార్త. వీరియందు ప్రజలకు అట్టి నమ్మకముకూడ నశించినది. ఇది తిరిగి పుట్టనేరదు.

కాఁబట్టి ఆంగ్లేయపార్లమెంటుద్వారా సామదానభేదోపాయములవలన మనకు స్వరాజ్యము చేకూడనప్పుడు దండోపాయమే శరణ్య మని కొందఱి యభిప్రాయము. కాని యీవిషయమును ముందుగనే చక్కఁగ నాలోచించి మనలను వారు నిరాయుధులుగఁ జేసి ప్రపంచములో మఱి యెక్కడను కనివిని యెఱుఁగని ప్రజాదార్బల్యమను మహాపాతకమునకు ఒడిగట్టుకొన్నారు. ఇతరదేశస్థులవారినుండి మనము తప్పించుకొనలేనంత నిస్సహాయులనుగఁ జేసి తమ్మునే మన యర్థప్రాణములకు భగవంతుఁడు రక్షకులనుగ చేసినాఁడనియును, తమరు దేశమును విడిచి వెళ్లిపోయినయెడల నంతఃకలహములవలనను బాహ్యుల దాడులవలనను దేశమంతయు రక్తపాత మగు ననియు మనలను భయపెట్టుచున్నారు. ఇట్టిస్థితిలో మనము దండనపద్ధతుల నవలంబించినచో వారుమనలనుమిక్కిలిసులభముగా నలిపి పాఱవేయఁగలరు. వృథగాఁ గొంతకాలము అరాజకమును ప్రవేశపెట్టి మనరక్తమును ఓడ్చినవార మగుదుము. ఈ యుపాయము లెవ్వియు మనవంటి దుర్బలులకు పనికిరావని బాగుగ గ్రహించినవాఁడై దక్షిణాఫ్రికాలో ననేక కష్టముల ననుభవించివచ్చిన గాంధిమహాత్ముఁడు సహాయనిరాకరణసూత్రము నవలంబించి మొండివాఁడు రాజుకంటెను బలవంతుఁడనియుఁ బ్రభువులను ప్రజలకు లొంగఁ జేయవలె నన్న ఆత్మలబ్ధికి హానికరమైన దౌర్జన్యములతోఁ గూడిన పాశ్చాత్యపద్ధతులను వదలివైచి, దౌర్జన్యరహితమైన త్రోవలను బట్టవలె ననియును మనకు రెండుసంవత్సరములనుండి బోధించి నడపించుచున్నాఁడు.

ఈ సహాయనిరాకరణపద్ధతిలోఁ గూడ కష్టములు లేకపోలేదు. ఒకానొకసమయమందు రక్తపాతము కలుగకమానదు. కాని ఆరక్తపాతము మనదై యుండవలయునుగాని మనవిరోధులదై యుండఁగూడదు. అహింస సత్యము-త్యాగము-దయ-మొదలగు సద్గుణములనలవడఁ జేసికొని, విదేశీయుల యన్యాయ్యశాసనములను ధిక్కరించి వారు విధించు శిక్షలను ఓర్పుతో ననుభవించుచుండిన యెడల, వారే క్రమక్రమముగ బలహీను లగుటయును స్వరాజ్యము దేశములో సుస్థాపిత మగుటయును సంభవించును. ఈ విధానమును మన మెంత శీఘ్రముగా-దేశమందంతటను ఒక్కసారిగా - నాచరణలో పెట్టిన నంతత్వరలో - మనకు స్వరాజ్యము రాగలదు. విదేశీయుల యన్యాయ్యశాసనములలో - శాంతిసంఘ నిషేధము - వాక్స్వాతంత్ర్యలేఖనస్వాతంత్ర్యనిషేధము లు- మన యసహాయోద్యమప్రచారమును ప్రస్తుతము అరికట్టనున్నవి. వీనిని మనము ముందుగా నిరాకరించి ప్రభువులు విధించు శిక్షలను సంతోషముతో ననుభవించుచు వేనకువేలు కారాగృహములు నింపుచుండవలయును.

ఇదియుఁగాక మన ప్రభువులను ప్రజలు వశపరుచుకొనవలయు ననిన రాజ్యపరిపాలనమునకు అనువుపట్టగు వారిరాబడిని తగ్గింపవలయును. పన్నులను చెల్లింపక నిరాకరించిన యెడలఁ బ్రజలు కోరు రాజ్యవిధానమును వారు ప్రవేశపెట్టి తీరుదురు. కాని ప్రతిపల్లెలోను, ప్రతిపట్టణములోను నుండు జనసామాన్య మంతయు నెక్కుమ్మడిగ

ఈవిధానము నవలంబించుట సాధ్యపడునా? ఇట్టి ఐకమత్యము సంభవమా? ఒకసేరు దోమపాలు సంపాదింపగలిగిన యెడలం జచ్చినవానిని బ్రతికింపగల సన్నట్లుగా నున్నం దని కొందఱనవచ్చును. కాని యీ విధానమును దేశమంతయు నొక్కసారిగా నారంభింప నక్కఱ లేదు. ఒక్కతాలూకాలోని గ్రామముల ప్రజలలో విశేషపు మంది జనులు, భూమిపన్నుల నీయకుండ చేయగలిగినం జాలును. గాంధిమహాత్ముడు ఈ శక్తియైనను సులభము కాదనియు నీ విధానము నవలంబించుటకు ముందు నాలుగైదు విషయములలో నొక్కతాలూకాజనమైనను ఐకమత్యముతో జయప్రదముగం బనిని సాగింపగలిగినయెడల పన్నులనీయకుండం జేయగల మనియుం జెప్పుచున్నాడు. ఆయన చెప్పెడి విధానము లివ్వివి:—

1 స్వయముగ వడికిన నూలుతో స్వయముగ వస్త్రముల నేసికొనుట

హోటలులలోనుండిగాక స్వంతముగ వంటచేసికొనుట ప్రతికుటుంబమువారికి నెట్టి ఆచారమైనదో, అట్లే మనకు కావలసిన వస్త్రములకై మనము మనరాటముల మీఁద స్వంతముగా నూలువడుకుట ఆచారమై యుండవలయును. ఇట్లు ప్రతియింటను చేసినయెడల యంత్రశాలలలోం దయారగు వస్త్రములంతచవుకగా మనవస్త్రములు కూడ నుండగలవు. మనవి యెక్కువకాలము కూడ మనును. సుమారు అఱువదికోట్లరూపాయలు మనవస్త్రముల క్రింద విదేశములకు పోకుండ నాపగలుగుదుము. యంత్రస్థాపనలవలన పాశ్చాత్యరాష్ట్రములలో కలుగుచున్న బాధలను నివారించుకొనగలుగుదుము. ముదుకవియగునీదీశావస్త్రములను ధరించుకొనుటవలనం బ్రతినిమేషము మనశరీరమువంకకు దృష్టి ప్రసరించుచుండుటచేత స్వదేశముస్థితి స్ఫురణకు వచ్చుచు, స్వరాజ్యసంపాదనకు సాధనముల నరయుచుం ద్యాగముచేయుటకు సదా సిద్ధపడుచుందుము. ఇట్టి స్వదేశీవ్రతదీక్షను ఒకతాలూకాలోనిజనమైనను గట్టిగాపూనుకొని జయప్రదముగ కొనసాగించినయెడల నీప్రధానవిషయములో జనించిన ఐకమత్యమే సర్కారుకు పన్నుల నీయకుండ జేయఁగలదు. అందఱకు నుపయోగమైనట్టియు నార్థికసంబంధమైనట్టియు నెవ్వరికిని హానికరము కానట్టియు నీవిషయములోనే ఒక్కత్రాడుమీఁద నడువలేని ప్రజలు పన్నుల నిచ్చుటను నిరాకరింపగలరా? కొందఱు నిరాకరించినను, వారియాస్తిని జప్తుచేసి యేలము వేయించినయెడలను తక్కినవారు కొనకుండ నుందురా?

2. మద్యపాన నిషేధము

శరీరమనోదార్ఢ్యములను నశింపం జేయునట్టియు ననేకనేరములకు పుట్టినిల్లయినట్టి దారిద్ర్యమునకు ముఖ్యహేతువైనట్టి మద్యపాన దుర్వ్యసనమును దేశమునుండి పాఱద్రోలుటకు ఇచ్చగింపనివాం డెవ్వఁడు? కాని బ్రిటిషువారి పరిపాలనములో, దీనిక్రింద వ్యయమగుచున్న ద్రవ్యము అపరిమితము ప్రభువులరాబడి హెచ్చుగుచున్నది. కల్లుసారాయిదుకాణములు మూయింపగలిగినయెడల ఆబ్కారీ పోలీసు క్రిమినల్ డిపార్టుమెంటు ఖర్చులు తగ్గుటయే గాక ప్రజలచేత నెక్కువసొమ్ము నిలువచేయింపఁగలుగుదుము. ప్రజలు ఈవిషయములో కట్టుగట్టి పనిచేయఁగలిగినయెడల ఈకట్టేపన్నులను నిరాకరింపగల శక్తిని వృద్ధిచేయును.

3. జాతీయపాఠశాలలలో విద్య నేర్పుట

మన పూర్వవిజ్ఞానమును, ఆధునికశాస్త్రజ్ఞానము తో మేళవింపఁజేసి దేశోపయోగకరమైన దేశాభిమానమును పురికొల్పునట్టి కళలను శాస్త్రములను దేశభాషలలో నభ్యసింపఁజేయవలెను. కాని ఈవిదేశప్రభుత్వములో పొట్టకూటికిని యుద్యోగములకు మాత్రము పనికివచ్చు విద్యకొఱకై మనధనమును శరీరమును ధారవోయుటను మానవలయును. పూర్వపు బడులనే పునరుద్ధారణము చేసి సామాన్యవిద్య నంతయు చవుకగ గ్రామములలోని బాలురందఱకును గఱపవచ్చును.

4. గ్రామపంచాయితీల నేర్పరించుట

ఈ కలియుగములో మనుష్యమాత్రులకు క్రోధమోహమదమత్సరము లుండుట స్వాభావికము. గ్రామములలో కలహము లెప్పుడును అంతరింపవు. కాని వీనిని వారించు మార్గము పంచాయితీసభల యేర్పాటే. ఇప్పటికోర్టులు జూదరులకును ధనవంతులకును లాభకరములు గాని బీదలకు న్యాయమును కలుగజేయుటకు ఎట్టి సౌకర్యములను కలుగజేయుచుండుటలేదు. కాఁబట్టి ధనవ్యయము- శరీరకష్టము - ఆలస్యము - తుదకు చిత్తక్షోభలు-సంభవించకుండ జనులు గ్రామపంచాయితీసభలకు బద్ధులై అహంకారములను చంపుకొని పట్టణములలో

నుప్న కోర్టులకు పోకుండ నుండగలిగినయెడల పన్నులను నిరాకరింపగలశక్తి ప్రజల కందఱకును చేకూఱును. ఇట్లు ఒక్కసంవత్సరము పరస్పరవైషమ్యములను చంపుకొనఁగలిగినయెడల స్వరాజ్యకోర్టులు స్థాపింపఁబడినతరువాత, తిరిగి జూదమాడుటకు దుర్మార్గులు ప్రారంభింపవచ్చును.

5. అస్పృశ్యత

ప్రతిగ్రామమునకును అంటుకొని ఒక మాలపల్లెయు మాదిగపల్లెయుఁ దరుచుగా నుండును. తరతరములనుండియు నీపంచముల కుటుంబములు తామరతంపరగా పెరుగుచున్నను తమపూర్వుల గడలనే కనిపెట్టుకొని అనారోగ్యకరములగు పదార్థములను దినుచు, ఆ రొచ్చుగుడిసెలలోనే నివసించుచు, త్రాగుడుమొదలగు దురభ్యాసములకు లోనై గోఁచిపాతతో గ్రామస్థులకు ఊడిగముచేయుచు, నెట్టి విద్యాగంధమును లేక, దారిద్ర్యము ననుభవించుచున్నారు. కాఁబట్టి వీరిగాలిసైతము సోఁకుటకు తక్కిన ప్రజలు ఇష్టపడకున్నారు. వీరిని చండాలు రని పిలుచుచు గ్రామములలోని బావులలో మంచినీళ్లను చేదుకొనుటకు సైతము రానిచ్చుటలేదు. వీరికి సంబంధించిన యీఅస్పృశ్యతాదోషమునైనను పోగొట్టి వీరిస్థితిని కొద్దిగానైనను మనము బాగుపఱచుచు వీరిని మన హైందవసోదరులనుగా చూచుట మిక్కిలి అగత్యము. అట్లు శీఘ్రముగాఁ జేయనియెడల వీరు అన్యమతములో కలిసి మన అసహాయోద్యమములో పాల్గొనుటకు నిరాకరించెదరు. మన విదేశప్రభువులకు సహాకారు లగుదురు. పన్నుల నీయకుండ మనము నిశ్చయించినపుడు సర్కారువారు మనపై రునుగాని, యితర చరాస్తినిగాని జప్తుచేసినయెడల, దానిని జైలుకు తీసికొనిపోవుటకు ఈపంచములుకూడ నిరాకరింపవలసియుందురు. వీరితోడ్పాటు లేకుండ మన ఐకమత్యమును ఉద్యమమును జయప్రదముగ సాగనేరవు.

పైనిచెప్పిన అయిదువిధానములును ఏతాలూకాలో అమలులో బహుమంది పెట్టఁగలరో, ఆతాలూకావారు ఆఖరుమెట్టగు భూమిపన్నుల నీయకుండఁగూడ నిరాకరింపగలవా రగుదురు. ఇది యొక గొప్ప హక్కని యును దీనిని పై సాధనములను చేసిన ప్రజలే ఉపయోగింపవలసిన దనియును గాంధిమహాత్ముఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. ఇంతవఱకు, పైవిధానములను బూర్తిగ నాచరణములోఁ బెట్టిన తాలూకా తమకు దొరకలేదనియు, శీఘ్రకాలములోనే ఘూర్జరదేశములో ఒకటి రెండు బయలుదేఱఁగల వనియు సహాయనిరాకరణ విధానము నంతను అక్కడ ముందుగా నాచరణములోఁ బెట్టినపుడు తామందఱు పడుబాధలను జాగ్రత్తగ గమనించుచు దేశమంతయు దౌర్జన్యరహితముగ నుండవలయునని బోధించుచున్నాఁడు. పైనిచెప్పిన అయిదువిధానములనుఆచరణములోఁ బెట్టఁగల ఏతాలూకావారైనను ఆఖరువిధానమైన యీ పన్నుల నిరాకరణసూత్రమును కూడ అవలంబింపవచ్చు నని రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుకమిటీలకు అధికారమీయఁబడియే యున్నది. ఇది అక్కడక్కడ మూఁడు నాలుగు గ్రామములలో జరిగిన లాభము లేదు. అప్పుడు గ్రామములమధ్యను అంతఃకలహములు ప్రారంభించి తుదకు దౌర్జన్యములును అరాజకత్వమును ప్రబలును. ఇట్టివి తప్పించుటకే ప్రతిగ్రామములోను శాంతిసైన్యమును ఏర్పాటుచేయవలయును. ఒక్కొక్కప్పుడు మనము అనుకొనని బాధలు సర్కారు ఉద్యోగస్థులే కలుగఁజేసి మనవారిని దౌర్జన్యకార్యములకు పురికొల్పవచ్చును. అప్పుడు కూడ సహింసావ్రతము నవలంబించి ధీరచిత్తులమై నిలుచున్నయెడల స్వరాజ్యమునకు అర్హులమని పాలకులు ఒప్పుకొని మన ప్రజాప్రతినిధులకు స్వయంనిర్ణయాధికారము నొసంగి తీరుదురు.

భారతీయ ప్రబోధము

నిడదవోలు వేంకటరమణ కవిగారు

సిరు లెల్లఁ గోల్పోయి జీర్ణాంశుకము దాల్చు
తల్లి దుస్థితినైన తలఁపకుండఁ
మానభంగము గాంచి మహి వీడఁ దలఁచెడు
సోదరీమణులను జూడకుండ
సుకుమారులై కష్టనికరంబు నోర్వని
చిన్నితమ్ముల ముద్దుసేయకుండ
తల్లికై ప్రాణంబు ధారపోసెడు నట్టి
నాయకులను బట్టి నడువకుండ
ధర్మరణభూమి సత్యశస్త్రమును దాల్చి
ఆల మొనరించి స్వర్గంబు నందకుండఁ
బ్రతికియున్నాడవే యింక వసుధపైని
భారతాత్మజ! జీవచ్ఛవంబ వగుచు!

సీ. పుట్టినా వెందుకు పూతచరిత్రయౌ
భారత మాతృ గర్భంబునందు
బ్రతికినా వెందుల కతులిత ధర్మసం
స్థాపన మొనరింపు సమయమందు
వినినావ వెందుకు ఘనతర స్వాతంత్ర్య
కలితధ్వనులు మ్రోయు కాలమందు
కనినావ వెందుల కనుపమ దీక్షతో
నసువు లర్పించెడి యదను నందు
శాంతిసమరంబునందు నావంత యేని
పాల్గొనకయుంటి నీకిది పాడి యగునె?
తరుణమరుదెంచె. భారతాత్మజుఁడ! లెమ్ము
తల్లిఋణమును దీర్పని తనయుఁ డేల?

సీ. నిఖిలప్రపంచ శాంతిస్థాపనఖ్యాతి
తమ్ముఁడా! నీ కింక దక్కఁబోదు
పరమధర్మ క్రియాచరణ యశఃకాంతి
సోదరా! నీ వింక నొందఁబోవు
మాతృదాస్యచ్ఛేద మహనీయ తరకీర్తి
అవరజా! నీ వింక నందలేవు
దేశ సేవార్పిత ధీ జీవితఫలంబు
ననుజుఁడా! నీ వింక నంద బోవు
ధర్మయుద్ధంబు నందు నుద్యత్ప్రభావ
దీప్తిఁ బోరాడి నీవిధిఁ దీర్పవేని
నేఁడు వెను కంజవేయుచు నిలుతు వేని
జడుఁడవే గాని భరతాత్మజుఁడవు గావు.

సీ. మనతల్లి దుఃఖాగ్ని మలఁగుచు నుండఁగ
సంతసింపుచునున్న శాంతియుతులు!
మనతల్లి స్వాతంత్ర్యమునకుఁ బోరుచునుండ
వెనుక జంకుచునున్న వీరవరులు!
మనతల్లి ధర్మంపుమహిమ నిల్పఁగఁ గోర
దేశంబులో బోని దివ్యమతులు!
మనతల్లి స్వేచ్ఛాపథినిఁ గోరుచుండఁగ
దాస్యభావము గోరు ధర్మపరులు!
స్వార్థమే పరమార్థ మటంచు నెంచి
యూడిగము సల్పి జీవించుచున్నవారు!
కలిగియున్నారు తల్లికిఁ గడుపుచేటు
వారితో నేమి నీ పట్టు వదల కయ్య.

సీ. ధరఁగననట్టి దుర్భర దాస్య భారంబు
నింక నెన్నాళ్లు భరింపగలవు?
విపరీతమతివయి అపకీర్తిపాలయి
ఇంక నెన్నాళ్లు చరింపఁగలవు?
ఆత్మగౌరవమున కతిదూరమై భూమి
నింక నెన్నాళ్లు వసింపగలవు?
కడగండ్లతోఁ గ్రాఁగి కలఁగుతల్లిని చూచి
యింక నెన్నాళ్లు తరింప గలవు
భారతాత్మజ! తమఃంబు బాసి తేని
స్వేచ్ఛయనునది గగనారవింద మగును
దేశమాత ఋణంబును దీర్పలేని
సౌఖ్య మది యేల? చదువేల? జన్మమేల?

సీ. శిథిలభారతయశః ప్రథితమందిర పున
రుద్ధారణా మహోద్యోగమునకు
ప్రతిహత భారతి ప్రాచీన విజ్ఞాన
వల్లికాదోహద వ్రతమునకును
పరరాజ్యకలిత సంపన్మగ్న నిజసంప
దవ్రాత పునరవతరణమునకు
విగతచాతుర్యైక వివిధసత్పుష్టి
కమనీయ సత్కళాగ్రహణమునకు
శాంతి సంస్థాపన క్రియాచరణమునకు
ధర్మ సంస్థాపనాది సత్కర్మమునకు
తరుణ మరుదెంచె భారతాత్మజుఁడ నేడు
నీవిధిని దీర్చి చిరకీర్తి నిలుపు మయ్య.

శ్రీనాథ మహాకవి ప్రశంస

ఒంటాయ తిమ్మయ్యగారు.

స్ఫురకీర్తిన్ గవిసార్వభౌమబిరుద శ్రీనాథు శ్రీనాథు దు
ష్కరశైవవ్రతశీలు నాత్మసుతుగాఁ గాంచంగఁ దా మెట్టి స
ద్వరపుణ్యంబులు సల్పినారొ ధరణిన్ ధన్యాత్ములౌ కాము సం
హారపూజాపరతంత్రమానసులు మారామాత్యభీమాంబికల్.

సీ. కవులెల్ల నవ్వునన్ గవితాపథమునందు స్వైరవిహారంబు సలిపినాఁడు
దిగ్విజయ మొనర్చి దిశ లెల్ల భేరీరవంబులను జెవుడు నలచినాఁడు
గౌడడిండిమభట్టకవిసార్వభౌముని నొడిచి తద్బిరుదంబు వడసినాఁడు
కనకాభిషేకసత్కారంబు కర్ణాట భూనాయకుని చేతఁ బొందినాఁడు

గీ. పార మెఱుఁగని శివభక్తి సారకలన, స్వీయనామము శ్రీనాథు వహించినాఁడు
నిరతమును గీర్తి కాంతను మఱిగినాఁడు, ప్రకటధీశాలి శ్రీనాథసుకవిమౌళి.

సీ. అఖిలదుర్గుణకందమౌ దేహావనమునందు శివపదార్చనరతిఁ దవిలినావు
ఆగమజ్ఞానతత్త్వార్థసేవధియయి నిగమాంతవేదివై నెగడినావు
శృంగారశివమూర్తిఁ గాంచించి మది భక్తి శృంగారరసము వర్ణించినావు
భవునకుఁ దద్భక్తవరులకు లేశంబు భేదంబు లేమి భావించినావు
కానుక యిచ్చుటలు భక్తులయొద్దనే పోలు నంతయు సరస నెట్టెఱిఁగినావు
కృతులెల్ల శివభక్తితో నిచ్చి సెసలెనే వాఙ్మయస్థిరకీర్తి నిలిపినావు

గీ. అట్టి నిన్ను స్త్రీధనలోలుఁ డని వచింత్రు, పామరులు గొందఱైన నా కేమి కొఱఁత?
బోధపడకున్నె నిజము సద్బుద్ధులకును, సుగుణగణశోభ! శ్రీనాథ సుకృతిగణ్య?

ఉ. ముప్పొలు చెల్లునో యనుచు ముందు దలంపక, తాతరీతిగా
నెప్పటికప్పుడే ధనమునెల్లను నష్టుల కిచ్చి, లేమిచేఁ
దిప్పలనొందితే తుదిని! దీనికతంబున జారుఁడంచు నిన్
జెప్పఁగఁ గొంద ఱయ్యె లికఁ జేర్చెద రంచు నెఱుంగవైతివో?

ఉ. కమ్మని తెల్గుబాస నుడికారపుసొంపు, రసంపుఁబెంపు, పా
త్రమ్ముల రూపవర్ణన, సుధామయసంస్కృతమంజువాక్ప్రపూ
రమ్ముల ధాటి, భావముల రమ్యతయున్, గవిసార్వభౌమ! నీ
సొమ్ములుగాక యన్యునకుఁ జొప్పడునే మఱి వేయిచెప్పినన్.

చ. చెవులకు దుర్భరంపువ్యథ సీసములం గరఁగించి పోయఁగా
నవునని లోకమందు జనులాడెడు మాటల నోటువుచ్చి, మేల్
చవులను విందుసేయుచును సంతతకర్ణరసాయనంబులై
హవణిలు నీదు సీసము లహా! రసపూరవిచిత్రరీతులన్.

మ. భరమై కుకవికోటికిన్ నికరమై, ఫాలాక్షుసద్భక్తికిన్
స్థిరసత్కీర్తికిమూలమై, సుకవితాసీమంతినీకేళిమం
దిరమై, యర్థులపాలికల్పనగమై, ధీసేవ్యమై, నిత్యసం
స్మరణీయం బగు నీదుమూర్తి సముపాస్యం బంచుఁ గీర్తించెదన్.

SREEMATHI
KASTURIBAI GANDHI

శ్రీమతి కస్తూరిబాయి గాంధీ

URMILA DEVI GARU

ఊర్మిళాదేవిగారు

SREEMATHI SARALADEVI

శ్రీమతి సరళాదేవి

DUVVURI SUBBAMMA GARU

SREEMATHI VASANTHIDEVI

శ్రీమతి వాసంతిదేవి

SREEMATHI
U. LAKSHMIBAYMMA

శ్రీమతి ఉన్న [illegible]

BIAMMA (Mo her [illegible])

బీ అమ్మ (అలీసోదరుల తల్లి)

FAMILY OF C. NARAYANA RAU

శ్రీయుత చిలుకూరు నారాయణరావుగారి కుటుంబము

SRI AYURVEDA PANCHANANA
KRISHNA SASTRI KAVADE B. A

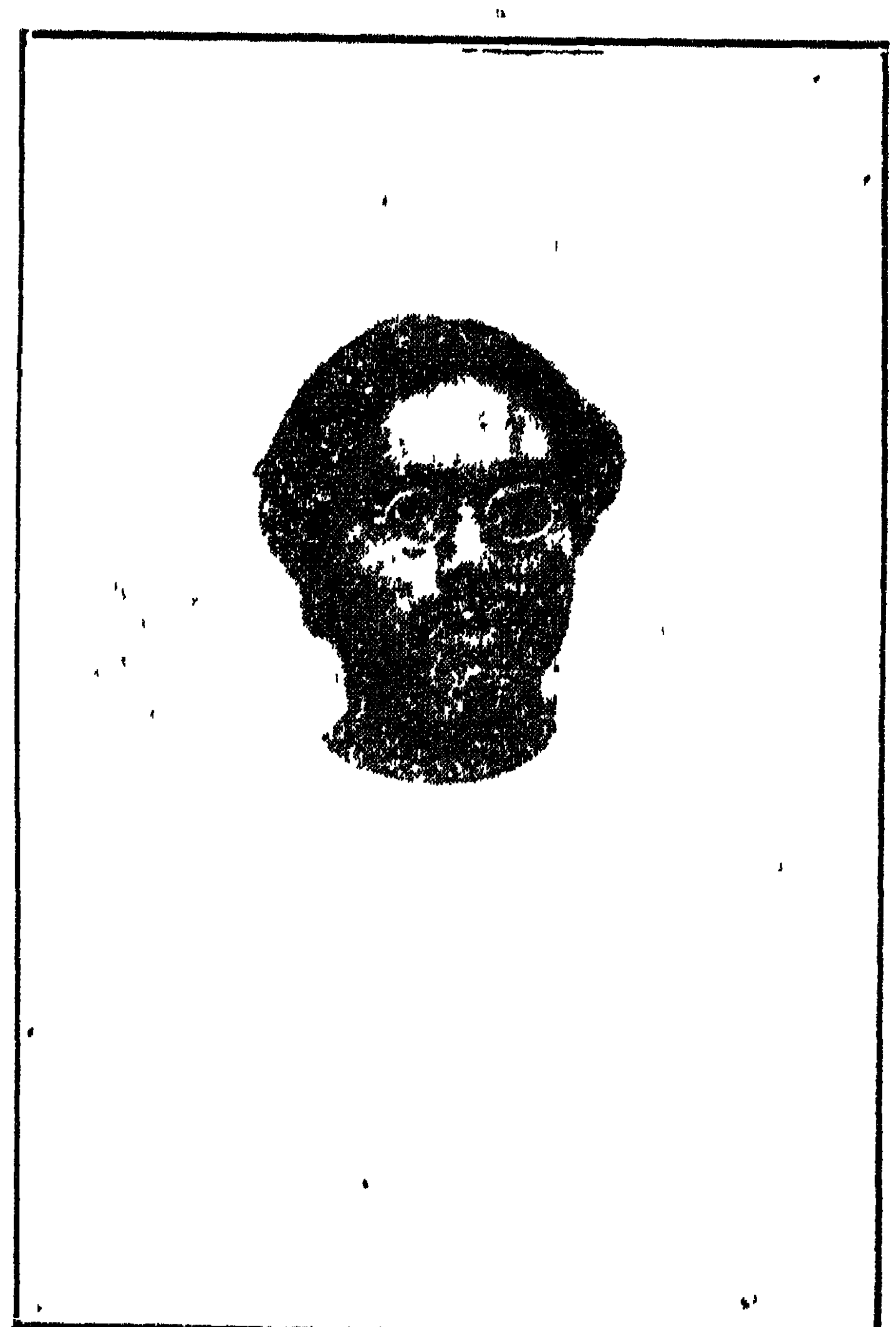
శ్రీయుత ఆయుర్వేదపంచానన కృష్ణశాస్త్రి కవడే బి. ఏ.

C. F. ANDFOOS

సి. ఎఫ్. ఆండ్రూసు

GEORGE JOSAP

జార్జి జోసఫ్

నన్నయ మహాభారతము

నాటకలక్ష్యలక్షణ సమన్వయము

బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు పంతులుగారు, ఎమ్. ఏ.

జనమేజయసర్పయాగము ♦ సంభాషణానుకూల్యము ♦ కథాగమనత్వరీకరణము

రంగమండలి పాత్రల వాక్యోపవాక్యములవల్ల ప్రయోజనమును సాధించు విధాన మేర్పడుటయే గాక ప్రయోజనమున కనుకూలమగు కథాగమనము త్వరపడవలెను. కానిచో నాటక ద్రష్టలకు విసుగుపుట్టును. నాటకము ప్రేక్షక హృదయముల నాకర్షింపఁజాలదు. కథాగమనత్వరీకరణమును చూపు వాక్యోపవాక్యములు "జనమేజయ సర్పయాగ" వర్ణనమునఁ గలవు.

స్థలము హస్తినాపురము. రంగము జనమేజయ చక్రవర్తి యాస్థానము. కొలువుదీర్చిన యాస్థానమున కుదంకుడు వచ్చి పరీక్షిన్నరేంద్రుఁడు తొల్లి తక్షకు నపకారంబున పంచత్వంబు నొందిన వృత్తాంతముఁ జెప్పి రాజును సర్పయాగము చేయఁ బ్రోత్సహించును.

జన:— (మంత్రులఁజూచి) ఇది యేమినిమిత్తంబు? దీనిని విస్తరంబుగాఁ జెప్పుఁడు.

మంత్రులు:—(పరీక్షిన్నరేంద్రు మరణవృత్తాంతము తా మెఱిఁగినరీతిని సవిస్తరముగఁ జెప్పి)

క. ఆయుష్మంతుఁడవై ల
క్ష్మీయుత బాల్యంబునంద మీయన్వయరా
జ్యాయత్త మహీభారం
బాయతభుజ నీవు దాల్చి తభిషిక్తుఁడవై.

ఉ. పెంచితి ధర్మ మార్గమునఁ బ్రీతి యొనర్చుచు ధారుణీప్రజన్
మంచి తనేకయాగముల మానుగ దక్షిణ లిచ్చి విప్రులన్
నించితి సజ్జనస్తుతుల నిర్మలమైన యశంబు దిక్కులన్
సంచితపుణ్య సర్వగుణసంపద నెవ్వరు నీసమానులే?

ఉ. కాదన కిట్టిపాటి యపకారము తక్షకుఁ డేకవిప్రసం
బోధనఁజేసి చేసె నృపపుంగవ నీవు ననేకభూసురా
పాదిత సర్పయాగమున భస్మము సేయుము తక్షకాదికా
కోదరసంహతిన్ హుతవహోగ్రసమగ్రశిఖాచయంబులన్.

(జన:—కోపోద్దీపితుఁడై, సర్పయాగంబుఁ సేయ సమకట్టి పురోహితులను ఋత్విజులను బిలువఁబంచి)

చ. తనవిషవహ్ని మజ్జనకుఁ దక్షకుఁ డెట్లు దహించె నట్ల యే
నును సహమిత్రబాంధవజనం బగు తక్షకు నుగ్రహవ్యవా
హనశిఖలన్ దహించి దివిజాధిపలోకనివాసుఁడైన మ
జ్జనకున కీయుదంకునకు సాధుమతంబుగఁ బ్రీతిఁ జేసెదన్.

వ. సర్పయాగం బిట్టిదని శాస్త్రవిధానంబు గలదేని చెప్పుఁడు.

ఋత్వి:— మత్త॥ నీతదర్థము కాఁగ దేవవినిర్మితం బిది; యన్యు లు
ర్వీతలేశ్వర దీనిఁ జేయరు; వింటి మేము పురాణవి
ఖ్యాత మాద్యము"...

జనమేజయునిచే సర్పయాగము చేయించి పాముల వంశనాశము చేయుట యుదంకు నుద్దేశము. ఉదంకుని వచనములందు ప్రమాణబుద్ధి యున్నను వాని సత్యాసత్యము లరయనిది ఈజనమేజయునివంటి చక్రవర్తి కార్యమునకు దిగుట పాడిగాదుగదా! ఈ యుదంతము తా నెఱుఁగడు. తనవా రెఱుఁగుదురుగాఁబోలు. వారివచనములను స్థిరపఱిచినచో ధర్మపరిపాలకుఁడు గనుక తాను విచారణపైని తేలిన సత్యమునకు తగినట్లు నడచుకొన వచ్చును. జనమేజయుఁడు మంత్రుల నడుగుటలో ప్రయోజనసాధనవిధాన మేర్పడుటకు సూచన గలదు. ఊహింపఁబడిన ప్రయోజనమునకు సాధనవిధాన మేర్పడినఁగాని కథాగమన మారంభము కాదు. "మంత్రులు తా మెఱిఁగినది చెప్పుదురు. తనవాక్యములసత్యము తేటపడును. రాజునకు నిశ్చయము కలుగఁగలదు" అని యుదంకుని యూహ. కార్యాచరణోత్సాహముచే పురికొల్పఁబడి మనస్సునకు నిశ్చయజ్ఞానము కలుగుట ప్రయోజనసాధనమునకు రెండవ మెట్టు. మంత్రులవాక్యములు ఇట రెండురకములు: (1) పరీక్షిన్నరేంద్రుని దుర్మరణవృత్తాంతమును విస్తరించి చెప్పునవి.

(2) రాజును ధర్మమార్గప్రవర్తకునిగ స్తుతించి యాతనిచే ప్రతీకారము చేయింపఁ బ్రోత్సాహించునవి. ఉదంకుని వాక్యము లీ రెండవనికములో చేరినవి. మొత్తముపైని మంత్రులవాక్యములవల్ల ఉదంకునివాక్యములు సమర్థింపఁబడినవి. కార్యాచరణమునందు పనిగల పాత్ర లొకదాని కొకటి యనుకూలపడినఁగాని కథాగమనము త్వరపడ నేరదు. ఇట్టి పాత్రానుకూల్య మీ ఘట్టమునఁ గలిగినది. ప్రయోజనసాధనము మఱియొక మెట్టెక్కెను. రాజు కృతనిశ్చయుఁ డగుటయు నాతని నిశ్చయమునకుఁ గోపము తోడగుటయు నాతని వాక్యములవల్ల స్పష్టము. నిశ్చయజ్ఞానమునకు రాగము తోడగుట కథాగమనత్వరీకరణమునకు ముఖ్యము. అయినను జనమేజయుని యెడ రాగమునకన్న ధర్మమునకే ప్రాముఖ్య మని తేటతెల్లమగుచున్నది, అది రాజధర్మము. రాజులు తొందరపడి కోపము తెచ్చుకోరు. సకారణముగ వారికిఁ గోపము వచ్చి కార్యమునకు దిగిరా వెనుకంజ వేయరు. మనసునకు నిశ్చయము కలిగికలుగుటలో రాజు పురోహితులతోను ఋత్విజులతోను యోజించెను. ఇది మూఁడవ మెట్టు. ఋత్విజుల వాక్యములవల్ల యాగవిధాన మేర్పడినది. ఇది నాల్గవమెట్టు. ప్రయోజనసాధనము సన్నిహితమైనది. దీనిని వర్ణించువాక్యములలో నన్నయకవి సర్పయాగమును కంటికిగట్టిన ట్లగపఱచెను.

"ఇట్లు కృతనిశ్చయుండై జనమేజయుండు కాశీరాజపుత్త్రియైన వపుష్టయను మహాదేవి ధర్మపత్నిగా సర్పయాగదీక్షితుండై శాస్త్రపదిష్ట ప్రమాణలక్షణనిపుణ శిల్పాచార్యవినిర్మితంబును యజ్ఞోపకరణానేకద్రవ్యసంభారసంభృతంబును బ్రభూత ధనధాన్యసంపూర్ణంబును స్వస్వనియుక్త క్రియారంభసంభ్రమ పరిభ్రమద్బ్రాహ్మణనివహంబును నైన యజ్ఞాయతనంబున నున్న

[ఇచట కవి నన్నయ వేదఘోష ననుకరించు పవిత్రగవప్రాధాన్యముగ పదబంధములను కూర్చి యుండుట పాత్ర్యానుకూల్యతుల్యమై యున్నది.]

ఈవర్ణనమువలన ప్రయోజన ప్రచోదనము మొదలు ప్రయోజనాసన్నతవఱకును గల కథాగమన మెంతత్వరలో నెఱవేఱినదో స్పష్టము.

పరమ భాగవతోత్తములు పూర్వము మిత్రత్వశత్రుత్వములవలన పరమేశ్వరునిలో నెట్లు లీనమైపోయిరో అట్లే వాక్యోపవాక్యము లును అనుకూల ప్రతికూల మార్గములఁ గథాగమనమున లీనము గావలెను. మాటల రూపమున కథ నడచిపోవలెను. ఇంతవఱకీవాక్యోపవాక్యములలో ననుకూలమార్గమే కలదు.

అటు యజ్ఞదీక్షితుఁ డగు రాజునొద్దకు వాస్తువిద్యానిపుణుఁ డగు పౌరాణికుఁ డను (వచ్చి) —

క. అనఘా యీ యజ్ఞము విధి
సనాథ ఋత్విక్ప్రయోగ సంపూర్ణం బ
య్యును గడచన నేరదు. నడు
మన యుడుగును. భూసురోత్తమనిమిత్తమునన్.

అనెను. ఈవాక్యమున ప్రయోజనమునకు ప్రాతికూల్యము గలదు. ఈపౌరాణికుఁడు ప్రయోజన సాధనమునకు రాఁగ ప్రాతికూల్యము సూచించెను. ఇది "వాస్తువిద్యానిపుణుఁడైన" యను విశేషణమువల్ల నూహ్యము. ఋత్విక్కు లాతనిమాటలను సరకుగొనరైరి. తమ ప్రయత్నములందు నూతనోత్సాహు లైరి. కాఁగా ప్రయోజనము ప్రతికూలమార్గమున నైనను మెట్టెక్కెను, సర్పము లగ్నిలో పడఁజొచ్చినవి. ఇంతవఱకు నన్నయ భూమియందలి చర్యను వర్ణనలో నిరూపించెను. వివిధేంద్రియగ్రాహ్య మగునటుల సర్పములు వర్ణించుటయు వాని నిరూపించుటయు నివి దృశ్యకావ్యలక్షణములు. ఈగుణము రూపకములందు వేషభాషలవలనను, సీనులయమర్పులవలనను అభినయమువలనను తేటపడును. భాషామయమగు వర్ణనమున నింద్రియ గ్రాహ్యత్వము (sensuousness) వలన తేటపడును. నభోంతరాళమున నా యుత్తరరంగమున నప్పు డెట్టి విచిత్రములు ఘటిల్లెనో నన్నయ యిట్లు దెల్పెను:—

క. ధరణీసుర మంత్ర హోమ
స్ఫురణను వివశు లయి భూరిభుజగ ప్రభు లొం
డొరుఁ బిలుచుచు నధికభయా
తురులై కుండాగ్నులందు దొరగిరి పెలుచన్.

ఇందు "ధరణీ......స్ఫురణను" "ఒండొరు బిలుచుచు" అని వర్ణించుటవల్ల శ్రోతల కావాక్యములు వినఁబడుచుండినట్లే యుండును. ఇది కర్ణగ్రాహ్యత్వము. "వివశులై" "అధికభయాతురులై" "కుండాగ్నులందు దొరగిరి" అనుమాటలనుబట్టి యాపడుచుండిన పాము లె

ట్లుండినవో నేత్రగ్రాహ్యము చేసికొనవచ్చును. ఇది నేత్రగ్రాహ్యత్వము. ఈగుణములు పాములను వర్ణించిన యితర పద్యములలోఁ గూడఁ గలవు. ఎట్లనిన:—

మ. అతివేగాకులచిత్తులై పడి రుదాత్తాశీవిషాస్యుల్ సితా
సిత పీతారుణ వర్ణదేహులు సవాష్పస్రక్తనేత్రుల్ మహో
న్నత లేక త్రిక పంచ సప్త నవ నానామస్తకుల్ పన్నగో
ద్ధత నాగేంద్రులు బ్రహ్మదండహతి నార్తధ్వానులై వహ్నిలోన్.

"ఆర్తధ్వానులై" అని యన్నది కర్ణగ్రాహ్యము మిఁగిలిన దంతయును నేత్రగ్రాహ్యము.

క. తడఁబడఁ బడియెడు రవమును
బడిశాలెడు రవము గాలి పలుతెఱఁగుల వ్ర
స్సెడు రవమును దిగ్వలయముఁ
గడుకొని మ్రోయించె నురగకాయోత్థితమై.

ఇది యంతయు కర్ణగ్రాహ్యము. ఇఁకను కర్ణనేత్రగ్రాహ్యత్వము నుదాహరించెదను.

క. తక్షకుఁ డతిభీతుండై
యాక్షణమున నరిగి సురగణాధిప నన్నున్
రక్షింపుము రక్షింపుము
రక్షింపుము యనుచు నప్పురందరుకడకున్.

ప్రయోజనము కథాగమనత్వరీకరణమార్గమున సాఫల్యముఁ జేరనున్నది. ఇది ఆఱవమెట్టు. రూపకములు ముఖ్యముగా కర్ణనేత్రగ్రాహ్యములు. అవి కర్ణనేత్రపేయము లైనచో హృదయము నరికట్టును. ఈవర్ణనములం దిట్టి గుణము మాత్రమేగాక కార్యగమనముయొక్క త్వరితమును (Rush of action) సూచింపఁబడుచున్నది. నభోంతరాళమున:—

మ. అటు గోర్విసుర ముఖ్యమంత్ర హుతి మాహాత్మ్యంబునన్ వాసవ
చ్యుతుఁడై ముందర తక్షకుం డురువిషార్చుల్ ధూమవాత్యారయో
ద్ధతి సంధూతవివర్ధితాయత బృహద్దావాగ్నిపోలెన్ విచే
ష్టితుఁడై మేఘపథంబునన్ దిరుగుచుండెన్ విస్మితుల్ గా జనుల్.

ఇది ప్రయోజనసాధనమున నేడవమెట్టు. ఇంతలో నాస్తీకుఁడు సర్పయాగరంగమును బ్రవేశించును. ఈతనియుద్దేశము ప్రయోజనమునకు ప్రతికూలము. సర్పయాగము నాపి తన బంధుజనంబు లగు నురగుల రక్షింప నీతనియాశయము. ఇతఁడు మంచివాక్యుఁడు. ఆరంగమందున్న యందఱ యనుగ్రహమువలనఁ గాని తనయభీష్టము నెఱవేఱనేరదని యెఱుఁగును. ప్రతికూల వాక్యము లాడినచో వారి ప్రయత్నము దృఢపడును. తనకార్యమును భగ్నమగును. వారి ప్రయత్నము నిరోధింపఁబడుటయే తనప్రయత్నము నెఱవేఱుట. పౌరాణికుని ప్రతికూలవాక్యములవలన కథాగమనము త్వరపడినది. ఆస్తీకుని వాక్యములు ప్రతికూలము లైనచో కథాగమనము (అనఁగా తక్షకుండు చావకుండ యాగ మాపఁబడుట) త్వరపడదు. కనుక నాస్తీకుని వాక్యములు సానుకూలములై రంగమునందలి యెల్లపాత్రల యాభిముఖ్యమును సమకూర్చుకొనవలయును. కనుక కవినన్నయ పౌరాణికునివాక్యములవల్ల రంగప్రాతికూల్యసూచక మగు కార్యసాధనవిధానమును చూపినట్లే ఆస్తీకుని స్తుతివాక్యములవల్ల రంగానుకూల్యసూచక మగు సాధనవిధానమును చూపెను. ఆస్తీకుఁడు "జనమేజయు నాతనియజ్ఞమహిమను, ఋత్విజులను, సదస్యులను నగ్నిభట్టారకు ననురూపవచనంబులఁ బ్రస్తుతించెను." ఈస్తుతివాక్యములవల్ల నాతనికి రంగానుకూల్యము పూర్తిగా సమకూఱె. కథాప్రయోజనము తుదమెట్టునకు చేరిన ట్లీఘట్టమున నున్న వాక్యోపవాక్యములవలన స్పష్టము.

జన:— (ఆస్తీకుం జూచి) మునీంద్రా! నీ కెద్ది యిష్టంబు? దానిని యిత్తు నడుగుము.

ఆస్తీ:—ఉ. మానిత సత్యవాక్య యభిమన్యుకులోద్భవ! శాంతమన్యు సం
తానుఁడవై దయాభినిరతస్థితి నీవు మదీయ బంధు సం
తానమనోజ్వరం బుపగతంబుగ నాకుఁ బ్రియంబుగా మహో
ర్వీనుత! సర్పయాగ ముడిపింపుము కావుము సర్పసంహతిన్.

సదస్యులు:—..........................ఇట్టి విశిష్టవిప్రము
ఖ్యునకు మహితపోధనునకుం దగు పాత్రున కెద్ది యిచ్చినన్
ఘన మగు నక్షయంబు నగు గావున నీద్విజనాథుకోర్కెఁ బెం
పున వృథసేయఁగాఁ దగదు భూపలయేశ్వర యిమ్ము నెమ్మితోన్.

తదనంతర ముదంకుని ప్రచోదనమున "సర్వజనానుమతంబుగా" సర్పయాగ మారంభించిన జనమేజయుఁడు ఆస్తీకుని "ప్రార్థనం జేసి" "సర్వ జనానుమతంబుగా" దాని నుడిగించెను. ప్రయోజనము కడతేరెను. కథాగమనము పూర్తియాయెను. భువినుండి యాస్తీకుఁడు "ఓహో తక్షక! క్రమ్మఱుము" అని "యత్యుగ్రానలపాతోన్ముఖుఁ డైన" యాతక్షకుని గ్రమ్మఱించెను.

* అలలు

భావరాజు వేంకటసుబ్బారావు గారు బి. ఏ.

అలలసీమ నలలు పెరిఁగి ♦ యలమి నన్ను ముంచిముంచఁ
బ్రదికొన నీక నిలువలేకఁ ♦ దలఁకి యెలుఁగు టులివు లిడుచు
పుట్టువుతోఁ బుట్టెనో? నేఁ ♦ బుట్టక పూర్వమె పుట్టెనో?
పుట్టుఁదొట్టి యేతటి నే ♦ గట్టినా కన్నీళ్లు పుట్టి
నట్టాడుచు మిట్టాడెనో? ♦ గట్టిగ నేనెఱుఁగ—నొట్టు!
కన్నతల్లిఁ దొలుత నెఱుఁగఁ ♦ గన్నవేళ నాపె 'అన్న'
'నాన్న' యనుచు నేర్పువేళ ♦ వెన్నెలఁ దినిపించువేళఁ
బోరుపట్టి యేడ్చువేళ ♦ బూచివానిఁ బిలుచువేళఁ
దప్పటడుగు లిడెడువేళఁ ♦ దాఁగఁగముఁ జఱచువేళఁ
గనుమూఁతలఁ జెవికూఁతల ♦ నునుబుగ్గల సొట్టలుబుక
గిలిగింతల వెకిరింతలఁ ♦ గిలకిల నవ్వెడి వేళను
గలవని నాకున్మకంబు ♦ తలఁపు టలల మొదలికళలు.
అచ్చపుఁ బటికంపుగిన్నె ♦ వెచ్చనైన పాల నూదఁ
బుచ్చెడు చిట్టూర్పుగాలిఁ ♦ బుట్టి చిట్టితరఁగలవలె
నద్దముక్రియఁ ♦ బ్రతిఫలించు నిద్దపు నడబావిమీఁదఁ
బిల్లగాడ్పు విద్దెమాడ ♦ బేడస ప్రాఁకాడఁ బోడము
చిఱుతతెఱల సరి తూఁగుచుఁ ♦ జిన్నిపాపలఁపు లుండె.
అటుమీఁదట నమవేసవి ♦ జటువు చినుకు లొకటొకటిఁ
దటుకులటుప రాలి ముంచి ♦ ధారగట్టి జల్లు రేఁగి
వడగండ్లు పడి నురలఁగ ♦ వాన గురియు కొలఁగినేళ్లు
కొలఁకులలో నిలువనీటఁ ♦ గుల్యల జాలైన నీట
బుడబుడమని బుగ్గ లెగసి ♦ వడివడిగా నలల నీవ
నొత్తిడచే మొత్తములై ♦ యొకటి నొకటి మించి యూఁగి
దరిఁజేరెడి దుడుకుఁగుత్తి ♦ కెరటంబులఁ బురడించుము
బౌనపాడి గల్గునింకఁ ♦ బైదలి చెఱువంపకడవఁ
నవ్వుము నమరించి కృష్ణ♦గానముతో గిఱ్ఱుగిఱ్ఱు
మజ్జిగఁ జిలుకఁగ గాజుల ♦ గజ్జెల భజనమునఁ గలిసి
గఱ్ఱుగఱ్ఱు తాళ మేసి ♦ గంతులుచిందులు ద్రొక్కుచుఁ
దమలోపలి నవనీతముఁ ♦ దమ్మికంటి కర్పించెడి
చల్లతరంగముల గొల్లు ♦ గొల్లగొనుచు నుల్లసిల్లెఁ
కేళిగానలోల చపల ♦ బాలభావ భంగపాళి
తారుణ్యోదయరాగము ♦ మీఱఁగఁ బ్రాభాత స్ని
గ్ధగంధవహ చలితోత్క♦లికలు హంసధ్వనిగతుఁ
జక్రవాక వల్లభాను♦సార చతుర చాటూక్తుల

స్వకంకణ వివిధక్వణితి వి♦భ్రమములొప్ప గీవి గాని
నతమెఱసి సిరులఁ జల్లెను ♦ నాట్యప్రమదాళి సరస.
సదబ్జాకరాకసులం ♦ జారువినోదామృతమునఁ
గోఁకుమ నూఁకుమ వీఁగుచుఁ ♦ నూఁగుమ నెకి కొన్నిసాళ్లు
క్రొక్కారున నెమ్మది వి♦న్నిక్కలఁ జిక్కులనబ్బులు
మూఁగ, నోరుగాలి సాగి ♦ పుడమి దుమ్ము రేఁపి వెత్తి.
యూఁపులఁ దల దిమ్మగొలుప ♦ నుప్పర మంతయు మెఱపులు
చిచ్చిడి కడు జళిపింపఁగఁ ♦ గెపులు గాడి చిల్లులఁబడ
మిన్ను మన్ను బ్రద్దలుగా ♦ మిక్కుటమగు నుఱుములు ఫెళ
ఫెళ మ్రోయఁగ నూరించడి ♦ వెనుక ముందుఁ గుడియెడమలఁ
జుట్టుముట్టి విసరివిసరి ♦ కొట్టి కురిసి కుండపోఁతఁ
గొండ చిల్లిపడ్డట్టులు ♦ కుమ్మరించి దిమ్మరింప
మిట్టపల్లమేకంబై ♦ గట్టు చేను గానరాకఁ
జాఁపముట్టి పఱువుగాట్లు ♦ సాగి కఱగ లేకంపై
పొర్లెత్తుచు వెల్లిపరియ ♦ భూమియెల్ల జలమయమై
పంకిలమగు క్రొత్తనీరు ♦ కటురయమున మ్రోఁత లిడుచు
వాఁగులఁ బడి యేళ్ల నబ్బి ♦ నాహీనులం దుమిక బొబ్బ
రింతలతో నొడ్డ నొఱసి ♦ రివ్వునఁ బారెడువేళను
జలగమనోద్భూతములై ♦ శిలావిషమతలముల నభి
వృద్ధిఁ జెంది సుళ్లఁ జెలఁగి ♦ పృష్ఠాదిప్రతిహతి వి
స్తీర్ణములై తెటకవణవి♦ఘూర్ణితంబు లన్యోన్యా
ఘాతోద్ధూతంబులునై ♦ స్రోతోగ్రవ్యాయతములు
సమీరణక్షుభితంబులు ♦ సరిత్సంగమోత్తాలము
లైన యూర్మికలు వల♦యము లై మాలాజాలములై
విన్నాణపు వేణికలై ♦ విప్పారిన వీవనలై
వేల్పుతేని సింగిణులై ♦ పెడఁదనుడఁక నడకలునై
చాపబాతి తాపలున్ వి♦శాలలోలకోలలునై
వీతిపోతజాకములై ♦ వివల్గత్తురంగములై
కుంజరసంఘాతములై ♦ కోటగోడలై యేచిన
యలగుట్టలఁ దలఁదన్నెడు ♦ యాలోచన లుప్పతిల్లి
విచ్చలవిడిఁ జెమ్మపెరిఁగి ♦ ఒకలసంకులములై యా
నందము కుందును దోడ్తో ♦ నొందించుచు రాపిల్లం
జీకాకు చితాకు గాకు ♦ చేసి కలఁచెఁ గొంతవట్టు
రసాశయాగ్రసుఖ ప్రా♦రబ్ధయానకర్మంబున

---

* ఈవృత్తము మాత్రానియమప్రధానము. తురఁగవల్గన రగడవలెను, కందము కుఱుచచరణముల జంటవలెను, ఇరువదినాల్గు మాత్రలం ను. గణబద్ధము గాని విషమగతులు దోఁచును. ఆఱేసిమాత్రలకు లయనియతి గలదు.

భువనవ్యాపారేషం ♦ బోతవర్తకుం డొకరుఁడు.
జీవనయాత్రార్థంబునఁ ♦ జెటి సమముగఁ దమ రిద్దఱు
భాగములను భోగింపఁగ ♦ బాసఁజేసి చేపట్టిన
మానినీమణి చేదో డన♦మయమునఁ జే జాఱిపోవఁ
దనపాలిటి భాగ్యదేవత ♦ తొలఁగి విడనాడి చనఁగ
మార్గప్రద్యోతక సుమ♦మాశాశ యడంగ వలా
హకమాలాసంఛన్న వి♦హాయసపథ మంధసంత
మసవృతమై నిమీలనస ♦ మవిలోకన మగు రోదః
కుహరంబున ఝంఝానిల ♦ క్రోధోద్రేకము సంత్రా
సావహమై కూలఁద్రోయ ♦ నాకాశప్రాకారము
బీటలు వాఱినఁ దత్త ♦ ద్వివరదృష్టనాకలోక
కాంతు లనన్ క్షణప్రభా ♦ గతులు వక్రదీర్ఘోద్ధతి
దృష్టిభంగ మొందింపఁగఁ ♦ దీవ్రమేఘనిర్ఘోషము
కొండ విఱిగి పడునట్టులు ♦ కొంపలవెట్టఁగఁ బెటపెట
పిడుగులు ఘుల్లున రాలఁగ ♦ ద్విపహస్తోపస్థూల
ధారాపాతము ముంపఁగఁ ♦ బారావారము మధ్యను
జెట్టిదపుఁ దుఫానువాతఁ ♦ బట్టువడ్డ యోడ ఛిన్న
భిన్నములై పగులఁ దాను ♦ మున్నీటను బడి సర్వము
గోలుపోయి యొంటిఁ జిక్కి♦కొన్న సార్థవాహుఁ బట్టి
త్రింగ నెంచె నన వేలా ♦ భంగకాండములు మహోహి
కోటుల బాగులతీరున ♦ ఘోషించుచుఁ దాలోన్నత
దీర్ఘ ఘోరకాయంబుల ♦ దివి కెత్తుచు నుజ్జాంతల
విశంకటస్ఫటాచ్ఛటల ♦ విప్పుచు శరవేగంబునఁ
బైఁబడఁగాఁ; హర్యక్ష♦వ్యాఘ్రాది క్రూరసత్త్వ
యూథంబులవలె గర్జన♦హుంకృతులను బొబ్బరించి
సటావాల విక్షేపణ ♦ నటనంబుల నావిర్భవ
దన గహ్వరాదర్శనముల ♦ మన ముఱియఁగఁ జేసి యొక్క
త్రేఁటున లంఘించి వాని♦వీపెక్కఁగ; మైనాక
ప్రముఖ కామచారి శైల♦పతులు కడలి పచ్చనిమై
దానముపై బహుఖేలన ♦ తత్పగతం బరిసగచర
పరశరీరిభద్రముఁ గా♦పాడు చింత సుంతలేక
మట్టాడ దొడంగె ననన్ ♦ మహోల్లోలసంఘంబులు
మింటి నొఱయు పొడవుల దిశ♦లంటు పక్షవితతుల

హాటకరేఖలు దీపింపఁగ ♦ తావు ల్మార్చి భ్రమించుచుఁ
బరస్పరవిఘట్టన ప్ర♦భవ కోలాహలములతో
గిఱ్ఱునఁ బడఁగొట్టి వాని ♦ నణ్ణ ద్రొక్కి పటుకు లిడఁగ;
వికృతాకృతు లట్టహాస ♦ వికటధ్వానములు సకల
శివి కుణపశకలవహన ♦ శీలంబులు భీభత్స భ
యానకరంగములు గర్వ్య♦యానంబులు నగు ప్రోచ్ఛ్రిత
కల్లోల పిశాచానీ♦కంబులు పడించి కోప
మావహింప! 'విశ్రుతిఁ♦త్నాకఁ నిగ మాంతము నా
గారవహీన లకుఁ గడిఁగి ♦ మోమిఱి డాయవలదు
దంపనార్హుల దగుదు నని ♦ తర్జనముల బిట్టుఱుముచు
ప్రమత్తతం జొమ్ము నల్పుఁ ♦ బఱచి పట్టుమక్షివర్గ
వేషులఁ బాటలఫేనో♦ష్ణీషులు నగు పుణ్యజనుల
సహరాహాఁజుల పోలిక ♦ భయదరూపగతులై భ
ర్జించి మహాస్రోతః పా♦శాంచలములఁ గట్టి యీడ్చి
వాడవాడ లెల్లఁ ద్రిప్పి ♦ బలాత్కార కరిణంబుగ
గటుబటు బయటికిఁ ద్రోయు స్వ♦భావముగల లహరులు లి
ద్వాణిజు నటు పలుభంగుల ♦ బాధపఱిచి జీవచ్ఛవ
కల్పుఁ జేయ బ్రతుకు చావు♦గాని దుస్థితిం దలంచి
పరమాత్మ ధ్యానభిన్న ♦ శరణంబుల యాస వీడి
యున్నన్ గాంతింపఁ జేసి ♦ యొద్దఁ జేర్చి రక్షింపఁగ
వేడుకొలు సలుపు నదరు ♦ జేహారి పంపంబుల సం
కల్ప వికల్పోపహోపో♦హాల్పధీ వితర్కభావ
నాపరంపరావిలోల ♦ నటద్రట దుదగ్రభంగి
సంకుల సంసారార్ణవ ♦ సంఘూర్ణితచేతస్కుఁడఁ
బరమేశా! యింకఁజాలను ♦ బాములఁ బడఁజాలఁ దండ్రి!
యోగవన్ ప్రపంచవిముఖు ♦ నుజ్ఝిత సంకల్ప నిర్వి
కల్పు శత్రుమట్కజేతఁ ♦ గగణత్రయశుద్ధుఁ బుద్ధుఁ
దృష్ణాపరివర్జితు సం♦తృప్తు నింద్రియాధిరోహు
ద్వంద్వాచంచలు సస్య♦స్త సమస్తేహ తంత్రాస్థు
సకలాత్ముని గూటస్థుని ♦ నానంద చిటస్థ శాంతి
పీఠాధిష్ఠాతను త్వ♦త్ప్రీతిపాత్రుఁ జేసి నాకు
నీతో ననుసంధానము ♦ నేర్పు మిదె నమస్కృతంబు.

మనశ్శరీరములకుగల సంబంధము

పారనంది జగన్నాథస్వామి గారు., బి.ఏ. ఎల్. టీ.

జనసామాన్యమునకు శరీర మనుభవసిద్ధమైనట్టుల మనస్సు కాకున్నను ఇట్టివస్తువులు రెండు గలవను ప్రతీతిమాత్రము గలదు. ఈనమ్మకము పండితపామరులలో నెవరికి గలదను ప్రశ్నకుఁ దగినప్రత్యుత్తర మిచ్చుట సులభము గాదు. అందఱకు గల యీ ప్రత్యయమును స్వీకరించి యిట్టివస్తువులకుఁ గల సంబంధ మెట్టిదని విచారింపఁ బ్రయత్నించెదను. విషయముయొక్క ముఖ్యతను గుఱించి వేఱుగ జెప్పనక్కఱ లేదు. శరీరశాస్త్రమందును మనశ్శాస్త్రమందును ఈ విషయమును చర్చింపక తీరదు. అందుచేత నీవిషయవిచారములో శారీరక మనశ్శాస్త్రముల మూలసూత్రమర్యాదలతోనైనను పరిచయ మావశ్యకము. అయినను వాటి యనువాద మెంత తక్కువయగునో యట్లే విషయవిచారములను చక్కఁబెట్ట నిశ్చయించి యీ వ్యాసమును ప్రారంభించితిని.

మొదట నీరెండింటికినిగల సన్నిహిత సంబంధ మెట్టిదో తెలుసుకొనుటకు కొన్ని యుదాహరణములను అంశములను - వివరించి తరువాత సంబంధసూత్ర చర్చను ప్రారంభించెదను. వాటి నన్నిటిని సంకలించినచో - శరీరమునకు మనస్సు మనస్సునకు శరీరము సహకారులై యున్నట్టుల స్పష్టమగును. అందులో శరీరమునకు మనస్సుయొక్క సహకారత్వముకంటె మనస్సునకు శరీరముయొక్క యవసర మధికమేమో యని తోఁచకమానదు. కొన్ని శరీరవృత్తులు మనోపేక్ష లేకయే జరుగుచున్నవి. ఊపిరితీయుట-గుండెకాయ కొట్టుకొనుట-నడచుట-మొదలైన స్థిరీకృతములైన యలవాటులు మనశ్శక్తియైన యిచ్ఛాప్రేరణ మక్కఱలేకుండగనే జరుగుచుండును. కాని శరీరసంబంధమైన యింద్రియసాధనత్వము లేనిదే ఏవిధమైన మనోవృత్తియును జరుగనేరదు. ప్రతి మనోవృత్తికిని ఇట్టి యింద్రియవృత్తియొక్క యాపేక్ష యావశ్యకము గాకున్నను, ఇంద్రియాగతసంస్కారముల యాపేక్షయైనను ఆవశ్యకము. ఈ యీ షడ్వ్యత్యాసములను పాటింపక పరస్పరసహకారత్వమును అంగీకరింపవచ్చును. అందుచే లోకవ్యవహారము ప్రపంచజ్ఞానము శరీరముద్వారానే లభించుచున్నవని చెప్పగలము. భావము లన్నియు శరీరవ్యంజనమును గలిగియే యున్నవి. సంతోషమునకు చిరునవ్వు- బాధకు ముడతలుగలవికృతి- ఆశ్చర్యమునకు తేఱిచూపు - భయమునకుకంపనము - కోపమునకు చిట్లించుకొనుట - ఇట్టి శరీరవ్యంజనము లాయా భావములకు లింగములై యున్నవి. అందుచేతనే శరీరవ్యంజనముల నరికట్టగలిగినపుడు భావము లణగుచుండుటయును ముఖమునుజూచి మనస్సును పోల్పగలుగుటయును సంభవ మగుచున్నవి. శరీరస్థితినిబట్టి మనభావము లుండుటకూడగలదు. ఆకలిగా నున్నప్పుడు సంతోషముగనుండ లేకుండుట బడలికగానున్నప్పుడు ఓర్మిలేకుండుట ఇందు కుదాహరణములు. ఉదయమునందు మనోల్లాసము సాయంకాలమున కుండదు. శరీర మారోగ్యముగ నున్నపుడుండు జ్ఞాపకధారణాశక్తులు అనారోగ్యదశలో నుండవు. అకస్మాత్తుగ భావోద్రేకమైనచో శరీరమందు వికృతి గలుగును.

ఇట్టి సంబంధమునే గాక శోధనపూర్వకసంబంధమును గూడ శారీరకశాస్త్ర మభివృద్ధి జెందుటచే శాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టగలిగినారు. మనస్సుతో సంబంధించినది శరీరమంతయునైనను సాక్షాత్సంబంధముగలది శరీరావయవమైన మెదడనియు - ఆమెదడు తనసంబంధమైనను- నాడులద్వారా మనస్సుయొక్క ప్రభావమును ఇతర శరీరాంగములపైఁ బ్రసరింపజేయుననియును శాస్త్రజ్ఞులు నిశ్చయించినారు. ఆనాడులు శరీరమంతటను సూక్ష్మరూపముతో (ఒకనాడి $\frac{1}{1500}$ నుండి $\frac{1}{12000}$ అంగుళముల వఱకు దళసరి గలిగియుండి) క్రమ్మియున్నవి గాన మనస్సుతో సంబంధము గలది శరీర మని పలుకునపుడు

మెదడునకే విశేషప్రసక్తి యని భావింపవలెను. ఎట్లన మెదడుపైని గాఢమైన దెబ్బ తగిలినయెడల శాశ్వతమైన మనోవైకల్యము గలుగును. తదేకదీక్షతో బుద్ధి నుపయోగించినయెడల నాడీవస్తువైన పాస్ఫేట్ ఒకటి మూత్రము ద్వారా పోవును. అదిగాక మెదడును సూక్ష్మముగఁ బరిశీలించి మెదడులోని కొన్నికొన్ని భాగములకును మనోవృత్తులకుఁగొన్నిఁటికిని యత్యంత సంబంధమును (కార్యకారణసంబంధ మని చెప్పవచ్చు నేమో) నిర్ణయించినారు. వాక్సంబంధమైన దొకభాగము చక్షుస్సంబంధమైన దొకటి. ఇట్లు మెదడును వివరించియున్నారు. ఆ భాగములలో నేదిచెడునో దాని సాధనత్వము పోవుటచేత నావృత్తి నశించును. అన్నిఁటియొక్క హీనత గలుగునపుడు మొత్తముపై నన్నివిధములను మనశ్శక్తియంతయు దగ్గిపోవును. అట్టి మొత్తపుసంబాధము నారోగ్యవంతులకును పిచ్చివాండ్రకును గల మెదడుల భేదమందు చూడఁగలము. సాధారణముగ మెదడు $49\frac{1}{2}$ ఔన్సులు (అనగా $123\frac{3}{4}$ తులములు) బరు వుండును; పుట్టు వెఱ్ఱివాండ్రకు చాల తక్కువగా నుండును. అట్టి వాని కొకనికి $8\frac{1}{2}$ ఔన్సులు (అనగా $21\frac{1}{4}$ తులములు) బరువుగల మెద డుండెను. మధ్యకాలమున వెఱ్ఱియెత్తిన వారిమెదడు వైకల్యముఁ బొందియుండును. పైచూపున కారోగ్యముగలదిగ గనఁబడినను విప్పి పరిశీలించినచో ని వికృతి స్పష్టపడును. మనోవికారముగలవారి మెద డెట్లు చులకనగునో అట్లే బుద్ధివిశేషము గలవారి మెద డెక్కువ బరువుగ నుండును. ఒక ప్రజ్ఞాశాలిని మెదడు $64\frac{1}{2}$ ఔన్సులు (అనగా $161\frac{1}{4}$ తులములు) బరు వుండెనఁట!

ఇట్టి సన్నిహితసంబంధులకు గల భేదము నొకింత పరిశీలించుట యవసరము. శరీరము ద్రవ్యమయమై జడమైనది. గనుక దీని వ్యాపారములు యంత్రవత్తులు. మనస్సు అప్రాకృతికమై అజడమైనది గాన దీనివ్యాపారములయంత్రవత్తులు. ఈ భేదవిశేషములలో యంత్రవత్తనగా నేమియో కొంచెము విశదపరుపవలెను. యంత్ర మెట్లు బహిఃప్రసారితశక్తిచే నియమముగ దిరుగునో అట్లే యేవ్యాపారము బహిఃస్థితకారణ సామగ్రిచేతనే నిశ్చితమగునో యది యంత్రవత్తుగ సంభవించె నని చెప్పమను. కారణముల జ్ఞానమువలన కార్యమును నిర్ణయింప వీలగును. ఆ బహిఃస్థిత కారణము లున్నచో కార్యము సిద్ధమై తీరును. ఒకకార్యజనకకారణము లా కార్యబహిఃస్థితము లనియును, ఆ కార్యజననములో కార్యవస్తువునకే ప్రయోజనము లే దనియును, కారణముల సద్భావమున కార్యము సంభవింపవలె ననియును, కార్యకారణములు సమములగు ననియును ఈ యంత్రశాస్త్ర నియమములు. అట్టివి శరీరవ్యాపారములు. కాని మనోవృత్తులగురించి యట్లని చెప్పలేము. బహిఃకారణములు తెలిసినను కార్య మెట్లు కానున్నదో చెప్పలేము. మనస్సునకు లింగమైన యిచ్ఛాశక్తిచేత కార్యస్వభావము మారును. ఎంత బహిఃకారణ సామగ్రి యున్నను ఇచ్ఛ యెట్లు ప్రవర్తింపజేయునో అట్లు మానసికకార్య మగుటను జూచుచున్నాము. ఆదర్శముల ననుసరించి ప్రవర్తించుట జీవస్వభావము. చైతన్య విశిష్టపదార్థ వ్యాపారములను సాధింపఁబూనుకొను శాస్త్రములకు యంత్రవన్నియమములు వర్తింపనేరవు. అందుచే మనోవృత్తులు యంత్రవృత్తులు గానేరవు. మనస్సునకుగల యీస్వతంత్ర స్వభావములను లెక్కించు సూత్రము తప్పు సూత్రమగును.

సంగతులను జ్ఞప్తినుంచికొని యీరెండింటి సంబంధసూత్రములను విచారింప నుపక్రమింపవచ్చును. దీనిగుఱించి యాలోచించిన వారి మతములలో ముఖ్యమైనవి మూఁడు గలవు. వానిని సంగ్రహముగ నిరూపించెదను.

మూఁడింటిలోను మిగుల బలహీనమైన మత మొకటి యున్నది. దీనిప్రకారము శారీరక వ్యాపారములు మాత్రము ఒక కార్యకారణ పరంపర - ఒకశరీరవృత్తి మరియొకదాని కార్యమో కారణమో యగును. ప్రతి శరీరవృత్తికి సంబంధించిన యొక మనోవృత్తి యుండును. ఇట్లు కార్యకారణ పరంపరలో నున్న శరీరవృత్తుల ననుసరించియున్న మనోవృత్తులలో మాత్ర మొకదానితో మఱియొకదాని కేవిధమైన సంబంధమును లేదు. మనోవృత్తు లందుచేత శరీరవృత్తులకు అనగత్యక సంయుక్తములు ఎట్లన:—క క' గ గ' చ చ'

క గ చ శరీరవృత్తులు. తత్సంయుక్తము లైన

మనోవృత్తులు క', గ', చ'. క, గ, చ, లకు కారణత్వ సంబంధ మున్నది. క', గ', చ', లలో లేదు.

ఈ మతమందు శరీరవృత్తుల కారణత్వము నుపపాదించు తథ్యము గలదు. కాని యిచ్ఛాది వృత్తులలో స్పష్టమయ్యే మనఃప్రభానమును నిరసించుట యందఱ యనుభవమునకును విరుద్ధము. ఇంతియగాక మనోవృత్తులు శరీరవృత్తుల ననుసరించినవియే యగుటచే, మనోవృత్తులు ప్రవర్తనపద్ధతి శరీరవృత్తుల ప్రవర్తనపద్ధతి వలెనే యంత్రవత్తు కావలసివచ్చును. అందువలన నీవాద మసంగీకార్యము.

మిగిలిన రెండువాదములలో దేనినైన నింతసులభముగ ఖండింపజాలము. రెండుమతములకును దగినయవలంబకు లున్నారు. అంతియగాక నీమతములను పూర్తిగ విమర్శించుటకవకాశము లేదు. కాన నీరెండింటి యొక్క ముఖ్యోద్దేశములను మాత్రము స్పష్టపరచెదను.

రెండుగీత లెట్లు సమాంతరములో ఒకదాని నొకటి యెప్పటికిని దగులకుండ ననంతముగ బ్రవహించుచుండునో అట్లే శరీరమనో వృత్తులు రెండును సమాంతర ప్రవాహములవలె ప్రవర్తించుచుండును. ఎట్లన క, గ, చ అను శరీరపరంపర యొకటి క',గ', చ', అను మనోవృత్తి పరంపరయొకటియు నొకదానితో నొకటి కలియక అనంతముగా ప్రవర్తించుచుండును. శరీరవృత్తులలో కారణత్వ సంబంధ ముండును; అట్లే మనోవృత్తులలోను. కాని శరీరమనోవృత్తులలో నన్యోన్యముగ నెవ్విధమైన సంబంధ ముండదు. ఎట్లన.

'క——క' ; 'గ——గ' ; 'చ——చ'

కారణత్వ భావమును ప్రకటించుటలో క,గ,చ, లకు గాని, క', గ', చ', లకు గాని ప్రత్యేకముగ జెప్పవలెను; గాని క, క' లకు చెప్పరాదు. శరీరవృత్తి లేని మనోవృత్తిగాని, మనోవృత్తిలేని శరీరవృత్తిగాని యుండవు. అందుచే మీాద నుదాహరించిన మొదటి మతమునకు గల బాధకములు దీనిని బాధింపవు. మనోవృత్తులు ప్రత్యేక పరంపరగ నుండుటచేత వాటి సద్భావమునకు విచ్ఛిత్తి లేదు. శరీరవృత్తి పరంపరకు సాధకమై యంత్రవత్పద్ధతి మనోవృత్తి పరంపరకు ప్రవర్తింపదు. ఈ మతమునకు సమాంతరత్వవాద మని పేరిడవచ్చును.

ఇది మూడవవాదము. శరీరమనస్సు లొకదానిని విడిచి రెండవది లేదనియును ఒకదానిపై రెండవదానికి పరస్పరముగ బ్రభావముగల దనియు నీవాదాభిప్రాయము. ఇది మనయనుభవమునకు అత్తియుండును. ఇంద్రియసన్నికర్షచేతనే ప్రపంచ గోచరత్వము - ఇచ్ఛాశక్తిచేత శరీరావయవముల ప్రవర్తనము - ఈ వాదమునకు ముఖ్య బీజము లని చెప్పవచ్చును. అనుభవమునకు శరీరము సాధనము; అనుభవకార్యము శరీరావయవముల ప్రవర్తనము. ఈ ప్రవర్తనజ్ఞానము మఱియొక మనోవృత్తి. ఈ వృత్తుల పరంపర లిట్లన్యోన్యముగ మిశ్రితములై యున్నయవి. ఈవాదమున కిన్యోన్య ప్రభావత్వవాద మని పేరుపెట్టదము. ఈరెండు మతములలో నేదియు సర్వాంగీకారమని నిశ్చయింప వీ లున్నట్లు గానరాదు. గొప్ప తత్త్వశాస్త్రజ్ఞులు కొందఱిటును, కొందఱటును జోగు జూపుచున్నారు. అనుభవములో నెక్కడనైనను గానరాని విరుద్ధవస్తువుల పరస్పరత్వము శరీరమనస్సులకు మాత్రము గల దని యెట్లంగీకరించమనియొకరును, అట్లైనచో నొకదాని జోక్యము మఱియొకదానికి లేకుండనుండు రెండుసమాంతరములై ప్రవహించుచుండుట యెట్టులు తటస్థించ గలదని యొకరును పరస్పరము ఖండనవాదమును జరుపుచునే యున్నారు. అట్టిస్థితిలోనున్న ఈ విషయమై తుది మాటను జెప్పుటకువీలుకాదు. ఈవాదములు తత్త్వవిచారణ కెట్లుపచరించునో చూపింపవలసియున్నది. గ్రంథ విస్తర భీతిచేత నిపుడు చేయ లేకున్నాను.

వసంతోదయము

కొణిదెన బాలకృష్ణయ్య గారు

పూలరాజు చెలికాఁడు వనముల ఱేఁడు
మనపాలి భాగ్యంబు మనకల్పకంబు
మనల నొక్కటిగాఁగ మన్నించుధవుఁడు
చాలకాలమునకుఁ జనుదెంచినాఁడు.
వన్నెవన్నెల చెలువంబులు మించ
సింగారములను గైసేసి యందముగ
లతకూనలార యల్లన సాగివచ్చి
మనవసంతునకు నమస్కార మనరె
స్వామి కందఱు గూడి స్వాగతం బిడరె!

*　　*　　*

మొలకనవ్వులు గుల్క మురిపెంబు దొలఁక
ముద్దుల మల్లికా! ముందు రావమ్మ.
గమగమతావులు గ్రమ్ముకొనంగ
చలముసేయక రావె జాజిచెలంత!
గరువంబు సూపక కదలిరావమ్మ
వాసంతికా కమ్మవాసనల్ దనర
సోగచూపుల నట్లు చూచెద వేమె!
ఏలామతల్లి! జాగింకేల నమ్మ?
పువ్వులదొరసాని పొలఁతి గులాబి
కెంజాయచెక్కుల గీలుకొనంగ
కోపగింపక రమ్ము కొమ్మలఁ గూడి.
అలకల సవరించి యందంపునడల
చంపకావతి రావె సరగునఁ గదలి
పరుగుపరుగున రావె పరువంపు మొల్ల
రావె యోగిరిమల్లె! రావె గోరింట!
రావె యో మాలతీ! రా కురువింద!
ఆలసింపక మీర లమ్మకచెల్ల
లతకూనలార యల్లన సాగిరార
హారతు లెత్తరే ఆమనిదొరకు!

*　　*　　*

మాధవుం డేతేర మదిఁ గోర్కె లూర
మదిరాక్షివనలక్ష్మి మానితగతిని
చెలినీటుతోడి వన్నెలు పచరించె
క్రొందలిరుల మావిగున్నలు పొలిచె
అవనిజంబులు ముదురాకుల నూడ్చి
చెలువారఁ గ్రొంగ్రొత్త చిగురుల మించె
ఏడాకు లనఁటుల నెసఁగెఁ గప్పురము
అలమిఁ దిని పికంబులు చెలరేగి
పంచమస్వరమునఁ బాడుచున్నయవి
తేఁటిసారులు జెందు బడలిక ల్వాయ
మలయానిలము వీఁచె మందమందముగ
ఇంతియలంకార విభవంబు కలిమి
బ్రహ్మాండమున కిది పండువు యయ్యె
తోడివారెల్ల రెంతో కౌతుకమున
విలసనంబులు చూపి వేడుకల్ జరుప
సిరిసంపదల మించి సేమాన నుండ
మన మిట్టు లుండంగ మతి పోయెనేమి?
తిరమైనపుడు మన ధర్మంబు నలుప
కూరకుండిన నదె యురిత్రాడు మనకు
చాలుమాటులఁ జిక్క సమయుటకంటె
మనధర్మ మొనరించి మతి చావ మేలు
ఇహపరంబుల కపు డెక్కఁగలాము
దైవంబు చూపిన దారిఁ బోవిడిచి
అనదల ట్లితరుల నండఁగాఁ దలఁచి
స్వేచ్ఛ లే కెన్నాళ్లు చిక్కులఁ బడెద
మక్కటా! యిది యెట్టి యన్యాయ మమ్మ.
ఆలోచనల కిది యదను గా దమ్మ.
లతకూనలార మెల్లగఁ బైకిసాగి
అలమాధవునకు జోహారు లీరమ్మ.

*　　*　　*

కష్టెండతాకునఁ గమలి కొన్నాళ్లు
గాలిదొమ్మునఁ జూగాడి కొన్నాళ్లు
వానవెల్లున వసివాడి కొన్నాళ్లు
మంచుకోఁతలచేత మఱఁగి కొన్నాళ్లు
తీవచేడియలార! దిగులొందినాము.
ప్రాణము ల్బిగఁబట్టి బ్రతికియున్నాము.
ఆపాట్లు దలఁచిన నడలు జనించు
వనఁబోఁడులార మీ సౌఖ్యఁ దల్లదిగో!
వనలక్ష్మితోఁ గూడి వాల్లభ్యమునను
విహరించుచున్నాఁడు వేడుకతోడ.
లసదలంకారముల్ రమణ ధరించి
కడు ముద్దునడకలఁ గానరారమ్మ.
స్వామియానతి శిరసా వహించి

సలుప మీధర్మంబు శపథంబుఁ జేసి
బాగైనవిరుల నుపాయన మిచ్చి
సాటివారలలోన సత్కీర్తి గనుఁడి.
నాయతుఁ డరుదేర నాఁ డూరకుండి
యవల నక్షత్రల రాల్చు టది జేలతనము.
చెప్పినమాటలఁ జెవియొగ్గి వినుఁడి
శక్తివంచనలేక సమయంబునందు
మీస్వధర్మము దీర్ప మేలు సేకూరు.
శ్రమయెల్ల దీఱును సంతస మొదవు
పేరు ప్రఖ్యాతియుఁ బెంపును గలుగు.
ఇటులు గాకున్న మీ రెల్లకాలమును
ఊరుఁ బేరును లేక నురకఁ జచ్చుచును
పుట్టుచుండెద రమ్మ పురుగులరీతి
కష్టంబు నాక ని క్కాలంబునందు
తీవకన్నియలార తెంపున వెడలి
స్వామి చెప్పినయట్లు చరియింపుఁ డమ్మ.

*　　*　　*

మనఘనం బంతయు మాటువడంగ
నలజళ్లఁ గుడుచుచు నవయుచున్నాము.
తము దాఁ బొగడికోలు తథ్యంబు కాదు
ఐనఁ జెప్పకఁ దప్పు పదను గావునను.
మన సౌకుమార్యంబు మన సోయగంబు
మన వింతవన్నెలు మన సుగంధంబు
మన గొప్పతనమును మన త్యాగగరిమ
వసుధలోఁ గలవె యెవ్వారికి నేని ?
మన యుపకారంబు మఱతు రెవ్వారు ?
సొంపుగా నీశ్వరుఁ బూజింప మనము
రాజులమకుటముల్ రంజింప మనము
గొప్పవారల నెదుర్కొనుటకు మనము
తమకంబు మించ నూతనవధూవరులు
అలఁతినవ్వుల బంతు లాడంగ మనము
అతనుతాపంబున నలసట నొందు
చిగురుఁబోఁడి కమర్చు సెజ్జకు మనము
శృంగారవతులకు శయ్యాగృహముల
సరససౌరభముఁ బ్రసాదింప మనము
ప్రభువులకొలువులఁ బరిమత్తులందుఁ
బెండ్లిపందిళులందు వేడుకలందు
పండుగలకును దప్పక నుండ మనము
పొలయల్కఁ జెంగిన పూఁబోఁడి విభుని
గండింపఁ దగు నాయుధములకు మనము
అందంబులకు వింతయందంబు నొసఁగి
జవరాండ్ర ముద్దుముచ్చటఁ దీర్ప మనము
సహకారులము నమ్మి జనుల కెల్లకు.
గతనాలు సైతము రాఁగల వెపుడు
వలె నన్నపుడు రాము వారికి మనము.
మనశక్తి నెఱుఁగక మసలుచున్నాము
గాన తత్త్వ మెఱింగి కడు నిష్ఠతోడ
అలరుదీవియలార ! యంద ఱొక్కటిగఁ
దగుధర్మ మొనరింపఁ దరియింపఁ గలరు.

*　　*　　*

కమ్మనితావులు కడలెల్ల ముంపఁ
దతరజచ్ఛటలు రోదసి నాక్రమింప
రకరకంబులఁ బొల్చు లావణ్యములకుఁ
జూపఱ హృదయముల్ మాఱి వోవంగ
గనుఁగొన్నవా రెల్లఁ గైదండ లొసఁగ
వనల నాదటఁ జేర్చి మర్యాదఁ జూప
మనకీర్తిలతికలు మహి నెల్లఁ బ్రాక
విలువమించినయట్టి విభవంబుతోడ
నైకమత్యముతోడ నందఱు గూడి
వర వసంతోత్సవ వైభవంబునకు
సహకార మొనరింప జన్మముల్ ఫలము
గాంచుఁ గావున మీరు కదలి వేవచ్చి
లాలసల్ దీపింప లతకూనలార!
స్వేచ్ఛగా స్వామిని సేవింప రమ్మ.
తత్ప్రసాదముఁ బొంది ధారుణిలోన
సుఖజీవనములచే శోభిల్ల రమ్మ
సకలసంపదల స్వేచ్ఛను గన రమ్మ.

ఆంధ్ర గద్య నాటకములు

శ్రీపాద కామేశ్వరరావు గారు

గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి అని యాభాణకము.

ప్రకృతమున నాంధ్రదేశమునఁ బ్రదర్శింపబడు ఆంధ్రనాటకము లన్నియు గద్యపద్యాత్మికములు. వాని యందు గీతములు పెక్కులు రచింపబడుచున్నవి. ఇందుకు కారణము నా కొకటి తోఁచుచున్నది. సంస్కృతనాటకములు గద్యపద్యాత్మికములు. ఆంధ్రమున మొట్టమొదట వ్రాయఁబడిన నాటకములు గద్యమయములే యనుట యందఱకును విదితమే! పద్యములను నాటకములలోనికిఁ జొన్పినవారు ఆంధ్రనాటకపితామహులును కీర్తిశేషులును నగు ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులు గారు. వారు వానిని రచించుటలోఁ గర్ణాటనాటకములను జూచి తెనుఁగున నాటకము లుండగూడదా అను ప్రశ్నకు సమాధాన మిచ్చుటకై యట్లు వ్రాసి రని తెల్పి యున్నారు. ఆ కర్ణాటనాటకముల ననుసరించి అట్లు వ్రాసి రనుట కొంతవఱకు నిజము కానచ్చును. ఇట్టి యలవాటు సంస్కృతనాటకములయం దుండుటచే దేశభాషాకవులుగూడ వాని ననుకరించియుందు రనుట సమంజస మని నాకు తోఁచుచున్నది.

ఉత్తరసర్కారులలో నాటకరచనకు మార్గదర్శకులు ధార్వాడకంపెనీవారు. వీరు క్రీ. శ. 1880 వ సంవత్సరమునుండియును ఉత్తరసర్కారులలోని ప్రతిపట్టణమందును నాటకములనుఁ బ్రదర్శించిరి. ఆ నాటకములనుజూచి మనవారు రచింప మొదలుపెట్టిరని పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఇంకొకవిశేషము. ఆంధ్రమునగూడ నాటకముల కీడువచ్చిన యక్షగానప్రబంధము లుండెను. ఇందు గద్యపద్యములే గాక గీతములుకూడ నుండెను. వీనినిజూచియును - హిందీభాషను ధార్వాడవారు ప్రదర్శించిన నాటకములయందును గీతము లుండుటచేతను గాబోలు కృష్ణమాచార్యులుగారును గీతములనురచియించిరి. గతానుగతికులై కూడ యిటీవలివారు నట్లే చేయుచున్నారు.

నాటకములయందుమాత్రము పద్యము లెక్కుడుగా నుండెను. గద్యము చాల తక్కువ. కొందఱు గీతములను రచింపలేదు. సంపూర్ణగద్యనాటకములు ప్రదర్శింబడుట లేదు.

ఆంధ్రమునందు పద్యములు చదువునప్పుడు సంగీత ముండుట యొక యాచారము. సంస్కృతనాటకముల నాడువా రొకటిరెండు సమాజము లుండబోలును - వానియందలి పద్యములను వా రెట్లు చదువుదురో నేను వినలేదు. కాని సంగీత ముండియుండు ననియే నానమ్మకము. విజయనగరమున నొక సంస్కృతనాటకసమాజ మిప్పటికి నలువదియేండ్లక్రిందట నుండెడిది. అందు వారు సంగీతముతోడనే పద్యములను చదువుచు కొన్ని పద్యములను లయబద్ధముగఁ జేసి పాటవలె పాడుచుండెడివారు. ఈ దేశమున పురాణములఁ జదువుట చాలకాలమునుండియు ననుశ్రుతముగ వచ్చుచున్నది. వారును గద్యపద్యములను రాగయుక్తములుగఁ జదువుచుండెడి వా రని మన మూహింపవచ్చును. ఎట్లైననేమి? ద్రావిడభాష లన్నిఁటిలో పద్యము లిట్లే చదువుచున్నారు. సంస్కృతపద్యములు వృత్తములు. కావున గానము సహజముగా వానియందుఁ గలదు. ఆంధ్రమునఁగూడ కొన్నివృత్తములు లయబద్ధములై యున్నను వాని నరుదుగ వాడుదురు. వానినైనను సహజశైలిని నటులు చదువక రాగవరుసతోఁ జదువుదురు. ఇది మనభాషకు వ్యక్తివిశేష మనఁ జెల్లును.

ఎట్లు రచింపఁబడినను నాటకములయందు నాల్గు కళలును సమ్మేళనముఁ జెందుచున్నవి. అవి-కవిత అభినయము (భావప్రకటన) వాచకము సంగీతము అనునవి. మొదటిది కవులకును తక్కినమూఁడును ప్రదర్శకులకును జెందును. కవితయనునప్పుడు నాటకకళా (Dramatic art) మిళిత మని యెంచనగును. పురాణములు, ప్రబంధములు మొదలగువానియందలి కవితకును నాటకములయందలి కవితకును భేద మేమున్నదనుట యీనాటకకళను బట్టియే. ఈ నాటకకళ, శిల్పము గానము, చిత్రలేఖనము వంటి (Fine art) కళ. కవితయం దొకజాతి,

నాలుగు కళలు నాటకములయందు చిత్రింపఁబడు చున్నను నాటకకళయే ప్రధానము. తక్కినవి దానికి సహకారులు. వీని కన్నింటికి ఫల మొక్కటియే—చిత్త రంజనము! అనఁగా భావోన్మీలనముచే మనముల నల రింపఁజేయుట. ఏకకార్యనిర్వాహకులు నల్గురు కూడి నపుడు వా రన్యోన్యప్రతికూలురు కాఁగూడదని యందఱ కును దెలియును. నల్వురును సమర్థులు కావున నందొ కరికొకరు విఘటన మొనర్పరాదు. ఇం దెవ్వరును తక్కిన వారిని దిగఁద్రొక్కి యంతయుఁ దామే జుఱ్ఱుకొనఁ దలంపఁగూడదు. ఇందుమూలమున నితరుల ప్రకర్ష తిరోహిత మగుటయే కాక ఫలముగూడ కూలంకషము కానేరదు పదిమంది కలిసి బంతి యాడునప్పుడు ఎవరు చేయవలసినపని వారు చేయవలయును. అందఱును ద్రిగఁద్రొక్కి యొకరిద్దఱు తామే విజృంభింప నెంచినచో, జయము సేకూరుట యరుదని ప్రతివారికినిఁ దెలియును. అందఱును సమానముగాఁ బనిచేయుచున్నచో జయము సుకర మగును. అట్లే యీ కళలన్నియు భావోన్మీలన మొనర్పవలయును. ఇం దెద్దియేని లోపించినను, లేక బాగుగ నుండకుండినను, ఫలము సేకూరదు. ఒకవేళ చేకూరినను కూలంకషము గాదు. ఇటఁగూడ నొక్క మాట చెప్పవలసియున్నది. పై నుదాహరించిన కళలలోఁ బ్రధానమైన అభినయమును, వాచకమును బాగుగనుండి సంగీతము బాగుగనుండని నటులు పొగడ్తఁ గనుచున్నారు. కాని సంగీతము బాగుగనుండి తక్కిన రెండును బాగుగ నున్నవారు విద్వాంసులచేఁ బొగడ్తఁ గాంచలేదు. ఇది కొంత మేలు. జనసామాన్యము సూక్ష్మవిషయములను గుర్తింపలేనందున వారు సంగీతమునే మెచ్చెదరనుటకు వీలు లేదు. వాచకాభినయములు మేలైనచో వారు సంతోషించి తీరుదురు. ఈ విషయమునుగూర్చి పెక్కు సారులు పత్రికలలో చర్చించియుంటిని. కాన నిట విరమింతును. ఇందలి పర్యవసానమును మాత్రమే ఇట పొందుపఱచెదను. సంగీత మాంధ్రరంగస్థలమునఁ బెచ్చుపెరిఁగి వాచకమును బ్రక్కలుచేసి అభినయము నడుగంటఁజేయు చున్నది. దీనిని లోపింపఁజేయుటయే ప్రకృతమున మనకు శ్రేయము. అట్లిష్టపడనివారు దానిని సాధ్యమైనంత వఱకునుఁ దగ్గింపవలయును. ఈ విషయమున మనలో నిద్దఱు నాటకకవులు దారిచూపిరి. శ్రీ కృష్ణమాచార్యులు గారును శ్రీయుతులు పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు గారును. వారి చివరనాటకములలో గద్యము నెక్కుడుగ నుపయోగించిరి. వీ రిట్టి మార్పు సేయుట అభినయాభి వృద్ధి కనియే తోఁచెడిని. వారి యభిప్రాయము కూడ నదియే కావచ్చును. కాని వీరును పాటలను పద్యము లను బొత్తుగ వాడియుండనిచోఁ బ్రకృతమున నత్యుత్తమ మని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

మొదటఁ బద్యరూపముగ నాటకములను వ్రాసి, రానురాను గద్యమయముచేయుట అదృష్టశ్రుతపూర్వము కాదు నాగరకతకు నివాసములైన యన్యదేశసారస్వ తములను పరిశీలింపుడు. నూఱువత్సరములనుండి యూ రపుఖండమునను అమెరికాఖండమునను జపానుదేశమం దును నాటకములు గద్యరూపముననే వ్రాయుచున్నారు. మనదేశమునకుఁగూడ మార్గదర్శియగు బంగాళదేశమున నాటక కవివరులు గద్యమునే వాడుచున్నారు. మనవా రట్లేల చేయఁగూడదు ?

నేను కొందఱ నాటకసంఘాధ్యక్షుల నడుగఁగా నట్టివి జనులకు రుచింపవని చెప్పిరి. కాని వీరు గద్యనాట కములనుఁ బ్రదర్శింపనిదే యవి రుచింపవని యెట్లూహిం పఁజాలిరో తెలియదు. నిజమైనకారణ మొకటి కలదు. గద్యనాటకముల నాడి ప్రేక్షకులను సంతసపెట్టఁగడంగిన వారు అభినయవాచకములందు నిపుణులై యుండవలయు ను. అనఁగా విద్వాంసులు గావలయును. ఇట్టివారు నాటక సంఘములలో జేరుటలేదు. కావున నవి రుచింపవనుట కొంతవఱకు నిజము. రంగస్థలముల నభివృద్ధి సేయనెం చినయెడల గద్యనాటకములను ప్రదర్శింపవలయును.

ఈ క్రొత్తమార్గము నవలంబించుట కింక నొక ముఖ్యకారణ మున్నది. ఇప్పటి యాంధ్రనాటకములలో నాటకకళకుఁ గావలసిన ముఖ్యవిషయములు కొన్ని లేవు. అందు ముఖ్యమైనవి చరిత్రచిత్రణము లేక పాత్రస్వభా వోన్మీలనము, నాటకసంవిధానము లేక ఆఖ్యానవస్తు నిర్మాణము. ఈ రెండువిషయములను రచియించుటయందు కవి తనచతురత గనఁబఱుపవలయును. ఈ విషయ ములను ఇప్పటివారు గమనింపక ఏవో కొన్ని గద్యపద్య ములను తడకలవలె నల్లి నాటకములను వ్రాయుచు న్నారు. అమెరికాయందు నాంగ్లదేశమందును ఈవిషయ ములకు ప్రాముఖ్యము ఎక్కుడు. ఇట్టినాటకములు సర్వజన రంజకము లగును. కావున మనభాషయందు కూడ నట్టివి సేకరించుట మనకు విధి. స్వకపోలకల్పితములై యిట్టి నాటకములు వెలువడుట కష్టము గాన నంతకు మున్ను

ఇతరభాషలలోని యుత్కృష్టనాటకములను ఆంధ్రమున భాషాంతరీకరించుట ప్రథమకర్తవ్యము. ఇతరదేశముల యందలి నాటకములు మనదేశమువారికి రుచించునో లేదో చూచుటకు ముందు మనదేశమందు ఇతరభాషలలో రచింపఁబడినవానిని మొదటఁ దెనిఁగింపవలయును. ఇందుకై యొకసంఘ మేర్పడి యొకగ్రంథమాలను వెలువడఁజేయుట శ్రేయము. ఇప్పుడు స్థాపింపఁబడిన గ్రంథాలయములందు నవలలను శాస్త్రములను చరిత్రములను ప్రచురించుచున్నారు. కాని నాటకములను ప్రచురించు సంఘము లెచ్చటను గానరావు. కావున కళాభిలాషు లిట్టి సంఘములను ఏర్పఱచుటను గూర్చి యించుక యాలోచింతురు గాక!

ఈ విషయమున నేను కొంతవఱకుఁ గృషి చేసితిని. కావున వంగదేశనాటకములఁగూర్చి యించుక ముచ్చటించెదను. వంగభాషను నాటకములు పెక్కు లుండుటయే గాక అవి యుత్తమశ్రేణికిఁ జెందిన గ్రంథము లని నిస్సందేహముగా వక్కాణింపఁగలను. ఱెండుసంవత్సరములనుండి నేను వంగభాష నభ్యసించి యిరువదినాటకములను నతిజాగ్రత్తతోఁ జదివితిని. ఇరువదిసంవత్సరముల నుండి నేను చదువుచున్న ఆంధ్రనాటకములు వానితో సరిరావని నాకు తోఁచినది. అందుచేఁ గొందఱు నాటకాభిమానులగు నామిత్రుల కా నాటకములను జదివి వినిపింపఁగా వారును నాతో సమాభిప్రాయులై వానిని తెనిఁగింపుమని నన్ను నిర్బంధపెట్టిరి. నాకు భాషాజ్ఞాన మంతగా లేకున్నను మాతృభాష యగుటచే దేశసేవకై వానిలోఁ గొన్నిఁటిని తెనిఁగించి పలువురయెదుటఁ జదివితిని. బాగుగ లే వనువారు లేరు సరేకదా వానిని ప్రదర్శింపుడనియు, ప్రకటింపుడనియు నడుగనివారు లేరు. ఆంగ్లభాషయందలి నాటకములను జదివినవారి కవి రుచించునని కొందఱనఁగా మచ్చుమాత్రమని యొక నాటకమును ప్రదర్శించితిమి. ఆబాలగోపాలమందఱు బాగుగ నున్నదని కొనియాడిరి. "వంటకత్తియ జాణ కావలయుఁ గాని తినెడివారికి తద్రుచు దెలియకున్నె?" అను మాట నిజమయ్యె. ఒకవంగభాష నొకకవి రచించిన యొకనాటక మిట్లుండినచో పలుభాషల పెక్కురుత్తమకవులు రచించిన ప్రకృష్టనాటకముల నిట్లు తెనిఁగించి ప్రదర్శించిన మన రంగస్థలము లభివృద్ధిఁ జెందవా?

అట్టి గ్రంథములను మొదట గద్యమున రచించి ప్రేక్షకులను నటులను నాగరకరుచుల ననలంబించునట్లు చేయవలయును. అట్లు చేసినచో రసహీనములగు నాటకములు వన్నెకెక్కవు. నాటకకవులు పొల్లు నాటకములను వ్రాయుట మానుదురు. క్రొత్తవారు రసవంతము లగు గ్రంథములనే రచించెదరు. గద్యకావ్యములు ప్రబలుటచే వాచకము అభినయము నభివృద్ధి నొందును. రంగస్థలము బాగుపడును. సారస్వతము గణనీయ మగును.

ఒకనాటకమునందలి గుణదోషవిమర్శన మెట్లు సేయవలెనో యించుక సూచించెదను. నాటకమున ముఖ్యవిషయము నాటకకళ. కవనము రెండవది. నాటకకళ ముఖ్యముగఁ బై నుదాహరించిన ఆఖ్యానవస్తునిర్మాణమునను పాత్రస్వభావోన్మీలనముననుఁ గన్పట్టును.

ఆఖ్యానవస్తునిర్మాణమునకు నియమము లివి:— కథాభాగమున నైక్యముండవలయును. ప్రతినాటకమునను ప్రధానవిషయ మొకటి యుండవలయును. తక్కినవిషయము లెల్ల దీనినిఁ బ్రస్ఫుటితము చేయవలయును. ప్రధానవిషయమున కాత్యంతికసంబధము లేని విషయమేదియు నుండఁగూడదు.

నాటకములో నుదాహరించిన ప్రతివిషయమునకును ఫలము సేకూఱవలయును. వానికి రెండు తెఱగుల యుపయోగ ముండవలయును. ప్రధానవిషయమునకనుకూలముగఁగాని ప్రతికూలముగ గాని యుండవలయును. ఏది యుండినను ఊడినను ప్రధానవిషయము మాత్రము నిరంతరాయముగ సాగువిషయ ముండరాదు.

నాటకమున సరసమగు కవిత యుండవలయు. ఇది భావోన్మీలనము తోడ్తోడ నొనర్పవలయును గాన అన్వయమునఁ గాని - పదములందుఁ గాని - అలంకారములందుఁ గాని జటిలత తోఁపరాదు. నాతికఠినము లగు పదములను గూర్చి యర్థము సూక్ష్మముగఁ దోఁచునట్లు గద్యపద్యములను రచింపవలయును.

నాటకమునందలి ఘటనల ఘాతప్రతిఘాతములచే కథాభాగము నడుచుచుండవలయునే కాని సరళముగా నడువరాదు. మనజీవనచిత్రము లిటులే సాగుచుండును.

నాటకమునం దంతర్ద్వంద్వము కనిపించవలయును. "కర్తు మకర్తు మన్యథాకర్తుమ్" అనునట్టి సమస్య

యుండవలయును. మానవుని యంతరంగమునందు నిట్టి యుద్ధము జరుగవలయును. ఇట్టియుద్ధము జరుగుచుండుటయు నొకవేళ ప్రతికూలించుటయునుగూడ కల్గుటవలననే నాటకమందు రసోత్పత్తి యగును. ఇవి యనన్యసాధారణము లైనచో నింక చెప్పవలయునా?

ప్రతికళయుఁ బ్రకృతి ననుసరించుచుండును. కావున నాటకమున విషయము లన్నియును స్వాభావసిద్ధములుగ నుండవలయును. గద్యనాటకములనుగూర్చి యింతగా నేలవ్రాసితివని కొందఱడుగవచ్చును. నాటకములలో పద్యము లుంచరాదని నా యభిప్రాయము కాదు. "నిరంకుశాః కవయః" అనుటను నే నెఱుఁగుదును. కాని నాటకకళయందు నాకుఁగల యభిరుచియే నన్నిట్లు పురికొల్పినది. ఇప్పుడు మన నాటకములలో ముఖ్యపాత్రలను స్వీకరించువారు సంగీతము అభినయము వాచకమును సమరసముగా మేళగించువారలు మిక్కిలి తక్కువగ నున్నారు. ఏ సమాజమును జూచినను స గీతమందు ప్రకర్షత గలవారలే ముఖ్యపాత్రములను స్వీకరించుచున్నారు. వాచకము నభినయమును లెక్కసేయువారలే లేరు. సంగీతమునన్నైనను శ్రావ్యమైన కంఠధ్వనినే చూచుచున్నారు గాని సంగీతపరిచితినిగూడ గణింపరు. శాస్త్రపరిచితి లేని వారిసంగీతము వినుట కింపుగానుండునా? శాస్త్రపరిచితి యున్నను కంఠధ్వని శ్రావ్యముగా నుండకున్నచో బాగు నుండదుకదా! ఈ రెండును బాగుగ నుండువారు నటవృత్తిలోఁ బ్రవేశించుట లేదు. కావునఁ దగినవారలు సేకూఱు నంతదనుక సంగీతముజోలికి పోకుండుటయే శ్రేయము. దీనిని లోపింపఁజేసిన భరతశాస్త్రమున నొక ముఖ్యసాధనమును కోలుపోదుమని యెంచఁగారాదు. తక్కినసాధనములను నిర్దుష్టముగ వెలయజేయుచో నీలోటు కాన్పింపదు. కవిత సరసముగా నుండి వాచకమును అభినయమును యథాయోగ్యముగ నిర్వర్తితము లైనచో చిత్తములు పల్లవింపకుండునా? సంగీతమే ముఖ్యసాధనమని యెంతురేని గద్యమును రచింపనేల? నాటకములు నిర్వచనము లైనచో శ్రేయముకదా? ఇట్లుచేయుట అందఱకు సమ్మతమా? పోసి సంగీతముననే రసోత్పాదనమున్న దని యెంతురా? మన నాటకములందలి గద్యము లెన్నిచోట్ల రసవంతములుగ లేవు? అట్టిభాగములు రంగస్థలములపైఁ బ్రదర్శించినపుడు రసోదయము కాలేదా? ఇట్టిచోటులందు సంగీతము లేనిలోటు కనఁబడినదా? మెప్పువడయని సంగీతమును నిర్బంధవిధానమునకు నటులను ప్రేక్షకులను పాత్రులఁజేసి రసాభాసమొనర్పుటకంటెను సంగీతమునే వదలినచో మేలుకాదా?

అట్లయిన సంగీతముతో పద్యమును కూడ బహిష్కరింపవలయు నందురా? అట్లే కానిండు. నా కెట్టి యభ్యంతరమును లేదు. కాననే నేను గద్యనాటకములు కావలయు నని మొఱపెట్టుచుంటిని. సరే ఇందువలన కవులస్వాతంత్ర్యము నిరంకుశము కాదు. పద్యము చెప్పక యున్నచోఁ గవిత్వమేడ అని యందురా? నే నిచ్చెడు యుత్తర మిది. కవిత పద్యమునందే కాక గద్యమునఁగూడ కలదు. అంతియ కాదు. ఆంధ్రమునందు పద్యకవనము కావలసినంత యున్నది. గద్యరచనము తక్కువ. ప్రస్తుతపు వాఙ్మయమునం దీశాఖయే పల్లవించుచున్నది. ఇప్పు డీసంచికలో వ్రాయఁబడిన వ్యాసము లన్నియునుఁ బద్యరూపమున వ్రాయవలయు నన్న నెందఱట్లువ్రాయ సాహసింపఁ గలరు? అదియునుంగాక గద్యము ప్రబలుటయే దేశోద్ధరణమునకు శుభసూచకము. గద్యము సులభగ్రాహ్యము. పండితపామరులు గద్యమును విని యానందింతురు. గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి అని యాభాణకము. కావుననే కవి గద్యము వ్రాసినంతనే ప్రశంసనీయుఁడు కాఁడు.

ఐననుఁ బద్యకవనమునందు సారస్యము లేదనను. రంగస్థలమునఁ బద్యమును సంగీతములోఁ జదువుచుండుటచేఁ బద్యమునందలి మాధురి తగ్గుచున్నది. రెండింటిని విడుచుట సర్వోత్తమము. అట్లు చేయకున్నచో సంగీతముఁ ద్యజింపుఁడు. కవితకు ప్రాధాన్య మెక్కుడుకదా! అట్లయినఁ బద్యములను చదువు టెట్లని ప్రశ్నింతురా? గద్యమువలె చదువుడు. ఇది హాస్యాస్పద మందురా? క్రొత్త యగుటచేఁ గొలఁదికాల మట్లు భావింతురేమో కాని, ఈ యభిప్రాయ మెంతయో కాల ముండదు. సరియైనచోట్ల నాపుటకును, ఒత్తిపల్కుటకును వీలుండును. భావము పూర్ణముగా స్ఫురించును. వాచక మభివృద్ధి జెందును. అభినయము తోడ్తోడనే యలవడును. అప్పుడప్పుడును సంగీతజ్ఞానము లేనివా రొకటి రెండు పద్యములను గద్యవలెనే చదివిరి. ప్రేక్షకులు వారిని జూచి సంతసించిరి. గాని గేలిసేయలేదు. ఇట్లొకటిరెండు నాటకసంఘము లాచరించినచో సంగీతము సన్నగిల్లి నాటకకళ నానాఁట నభివృద్ధిఁ జెందును. మననాటకములను జూచిన కొందఱు పాశ్చాత్యపండితుల యభి

ప్రాయ మిది:—మన నాటకములయందు సంగీతమును పద్యములను వేఱు సేయవలయుననియును అట్లు సేయకున్న నాటకవాఙ్మయ మభివృద్ధి నొందదనియును అంతనటులకు నిపుణులగు ప్రదర్శకులు వెలువడరనియు. మంచిప్రదర్శకులును నాటకములును లేనిచో నాటకసమాజము లేల? ఇంకొకటి. కలకత్తా, బొంబాయి, మొదలగు పట్టణములయందు సంగీతములయందు గొప్పగొప్ప నాటకసమాజము లున్నవి. వానియందు సంగీతము లేదా? అని కొందఱడుగవచ్చును. బొంబాయిసంగతి నాకు తెలియదు. కలకత్తాలోఁ బ్రదర్శించు వంగనాటకములలో సంగీతము పాటలయందే కాని పద్యముల యందు వాడరు. హిందీ నాటకములను గొన్నిటిని చదివితిని. ఆడుచుండఁగాను జూచితిని. వానియందును సంగీతము పాటలయందే కాని గద్యమున నుపయోగింపలేదు. ఈపాటలైనను రంగమునకు ముందో లేక అంతముననో కాని నడుమ నెక్కడను కానరాలేదు.

ఫార్సీకంపెనీవారు వచ్చి యఱుగుఱుగునను పాటలను బెట్టి నాటకమునంతను పాటలతోఁ గూర్చిరి. వారిని చూచి మనవారును మంచిచెడ్డల నారయక యాదారినే పట్టిరి. ఈ విషయమునందు కృష్ణమాచార్యులవారు ప్రథమనేరస్థులు. ఇటీవలి శాపట్ల కాంతయ్యగారు ద్వితీయులు. కృష్ణమాచార్యులగారికంటెను కాంతయ్యగారు హెచ్చుచదివిరి. ఈయనకు పాటలే ప్రధానము. వీరు కొంతకాలము హైదరాబాదుదేశమున నుండుటచే నావరుసల బట్టి తెనుఁగున పాటల రచించి పేరువడిన నాటకసమాజములవారియొద్ద జీతమునకుండి నటులకు వానిని నేర్పి ధనార్జనముచేసి రంగస్థలములయభాసమునకు మూలకారకులైరి. వీరు గీతములను రచియించుటయే గాక మూఁడు నాటకములను వ్రాసిరి. నే నానాటకములను జూచితిని. అందు పాటలుతప్ప వేఱు గణనీయమగువిషయమే లేదు. మనవా రింకనైనఁ దెల్విదెచ్చుకొని రంగస్థలముల యభివృద్ధికై పాటుపడుదురుగాక! ఇంకొక్కమాట. నీ వెంత చెప్పినను సంగీతమును విడువజాల మనువారు పాటల నతిగాగా వాడుకొనుఁడు. పద్యము లన్నిటిని సంగీతమయముచేసి వాచికాభినయములను మాపుమాడకుఁడు.

కవి మహిమ

జనమంచి వేంకటరామయ్యగారు

ప్రతిమనుజుఁడు కవియే యగుఁ
బ్రతిమనుజుఁడు శిల్పి యగును బ్రతిమనుజుఁడు మా
నిత సుందరతాప్రియుఁ డగుఁ
బ్రతిమనుజుం డీశ్వరునికిఁ బ్రతిబింబమె కా.

క. జీవమయుఁడైన యీశ్వరుఁ
డీవిశ్వముఁ దనదుకళగ సృజియించునటుల్
భావజ్ఞుఁడైన కవియే
జీవకళాశోభితముగఁ జేయుఁ గవనమున్.

మ. కవితాతత్త్వవిశారదుం డగుటకై కాశీ నవద్వీప వా
స వృథాయాసము లేల? పూర్వభవ సంస్కారంబు వాణీప్రసా
ద విశేషంబును గల్గ, మూఁగయు వసంతశ్రీసమారంభవే
ళ వనీపాళిఁ బికంబు వోలె మధురాలాపంబుఁ గావించెడున్.

మ. కవనం బన్నను గాజుపెంకెఁ గొనితేఁ గాసంత గంగాజలం
బవునే? పెద్దల కల్ల దాహశమనంబై యోలలాడంగఁ ద
చ్ఛివమూర్ధోపరి ఖేల దంబుధునీ దివ్యప్రవాహంబులన్
భువిఁ బారింపవలెన్ భగీరథతపఃపుణ్యంబునన్ గణ్యుఁడై.

క. కలుగుదురు గాని కవు లిలఁ
గలిగింపం బడరటంద్రు ఖండాంతరవా
సులు ప్రాగ్భవకృతవిశ్వా
సులు గాకయుఁ బలుకు టిట్లు చోద్యము కాదే!

క. ఏకాగ్రచిత్తుఁ డయి త
త్త్వాకలితహృదయుఁ డయిన మహాకవి ఋషియే
గా కొరుఁడే? తగులు నాతని
వాకునె యర్థంబు నీడ వస్తువుఁబోలెన్.

క. కవిహృదయమన్నుహృదయమం
బువిధంబునఁ బద్మకోశమున కెనయగుఁ గా
ని విశేష మెన్న ఘటసం
భవు పుడిసిలి యట్లు నిండఁ బట్టుం గడలిన్.

క. కను దెఱచి మూసె నేనియు
ఘనుఁ డగు కవి ముజ్జగంబుఁ గట్టివయిచు; వా
మనమూర్తిపదత్రయిక
న్నను బలవత్తరము భావనాదృష్టి యహో!

గీ. సర్వభక్షకుఁ డైన వైశ్వానరుండు
శుచి యటంచును శ్రుతిని విశ్రుతిని గాంచు
నన్నిటిని నంటు భాస్కరుం డంటువడఁడు
వివిధభావవీథివిహారి కవియు నటులె.

గీ. తత్త్వవేత్తకు నేది సత్యముగఁ దోఁచు
నదియె సౌందర్యరూపమై యమరుఁ గవికిఁ
జండమార్తాండ తేజఃప్రసారమె కద
నిండుపున్నమ పండువెన్నెలగ మాఱు.

క. పువులపయిఁ దేటివోలెం
దవిలెడుఁ దా నెపుడు వాసనాప్రేరితమై
కవిమనసు మధురవస్తుల
భువి సుమహితవృత్తిఁ కిది పోలుపు గాదే.

గీ. నవరసామోదమేదురం బవుచు వివిధ
పాకరీతుల నొప్పుకావ్యము సువర్ణ
పాత్రికలయందుఁ గని మహాభాగ్యశాలి
యమృత మ స్తని యిడును మృష్టాన్నమట్లు.

ఉ. ఇంద్రియగోచరం బగుచు నేవిషయంబొ కవీంద్రుఁ డెందమున్
సాంద్రవికారభాజన మొనర్చుచు నస్తమితాన్యభావని
స్తంద్రముఁ జేయు నవ్వెనుక సర్వముఁ దానయి నిండి పొంగి స్వ
చ్ఛందగతిన్ రసాకృతిని జాల్కొనఁగా నదె కావ్య మయ్యెడున్.

గీ. విషయమునుబట్టి వృత్తియు వృత్తిఁబట్టి
విషయమును మాఱుచుండుట విదితమె కద
స్ఫటికమణి కెంపుఁ దాల్చు దాసనము చెంత
రజ్జువును సర్ప మగు భయభ్రాంతు మ్రోల.

క. హృదయమునుండి వెడలిన
యది హృదయమె చేరి ప్రియుల యనురాగమటుల్
గదియించుఁ గవిని జదువరి
నిదియేసుఁడి కావ్యబంధ మే మనుకొనిరో.

ఆ. శిల్పనిపుణుఁ డైన చిత్రకారుం డెట్లు
సరాత్మ్యములను జూపు ఫాలములను
ప్రౌఢకవియు నట్లె భావంబుఁ బ్రకటించుఁ
బూవుఁ దెచ్చి ముక్కుపొంత నిడఁడు.

గీ. పెదవిఁ గదలింపకుండ నవ్వినయలంతి
నగవు కనుగోయి క్రేవల నిగిడి మొగము
దమ్మి వికసింపఁజేయు చందమున మెఱసి
ప్రౌఢకవివాక్కు హృదయంబు నలరఁజేయు.

మ. తెలుఁగున్ సంస్కృత మాంగిలేయ మని ప్రత్యేకంబుగాఁ గొన్ని భా
షలె గా దన్ని యెఱుంగ నేరతురు ప్రజ్ఞాచక్షులై దక్షులై
యలలుం గాలులు మబ్బులుం బలుకఁగా నయ్యర్థ మూహించుచుం
బలుకన్నేరుతు రింపుగాఁ బ్రకృతికిన్ భాష్యప్రణేతల్ కవుల్.

మ. శిల లేడ్వన్ విని చెప్పలేదె మనకున్ శ్రీకంఠుఁ డుత్కంఠుఁడై!
సెలయే ఱొక్కటి కొండ కవ్వలిదరిం జేయ న్విలాపంబు న
త్యలఘుప్రజ్ఞుఁడు రామభూషణుఁడు తయ్యాలించి పాలింపఁడే!
పలుకన్నేరుతు రాంతరప్రకృతిభావజ్ఞుల్ కవుల్ ప్రౌఢులై.

గీ. ప్రకృతి యనుశాణి యాస్థానరమ్యభూమిఁ
జేరి సేవింతు రెందఱో! వారిలోన
నాంతరంగికు లెవ్వారు నరయఁ గాదు
యోగమహితుఁడు కవివరుం డొకఁడు దక్క.

మ. ప్రకృతింబట్టి పరీక్ష సేయుటయె మావ్యాపార మంచున్ సదా
యొకచేఁ గత్తియు గాజుగొట్టు మొకచే నొప్పింపఁగాఁ బట్టి యం
దొకయంశంబును వెక్కసంశయములన్ యోజించి లోఁ జూడ సే
రక యల్పజ్ఞతఁ గ్రిందుమీఁద రయు శాస్త్రజ్ఞుల్ కవుల్ వేఱహో!

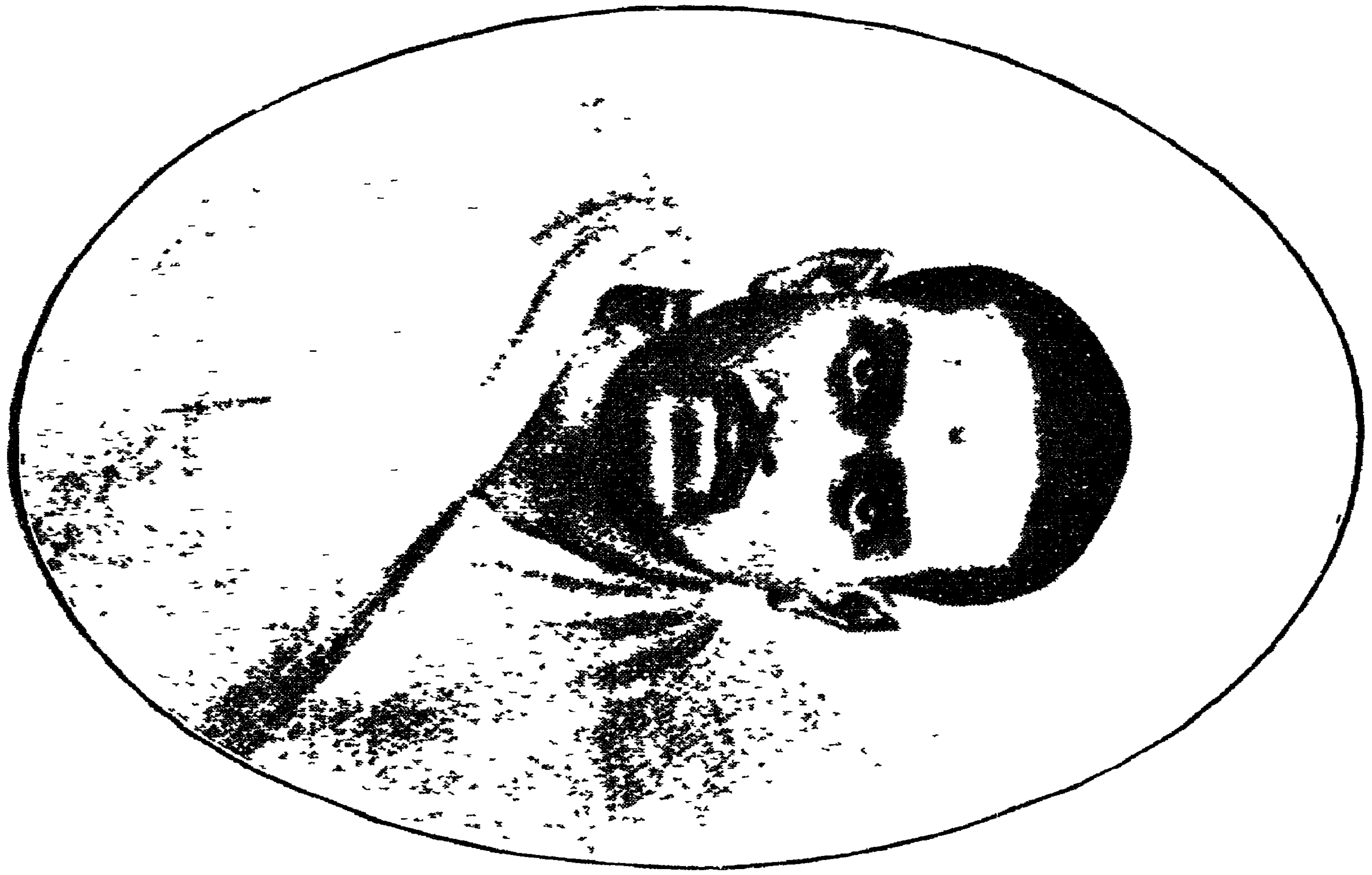
ఆ. కత్తికోఁత లేదు గాజుగొట్టము లేదు
మాతినెత్రు శోధ సేఁత లేదు
ఒనరు ప్రేమఁ బ్రకృతియొడిఁ జేరి చను గ్రోలి
మేను మఱచి నిదుర కాని కవికి.

గీ. ప్రకృతి తనుఁబట్టి బాధించు వారి కేవొ
కడుపునకుఁ బెట్టి కన్నీళ్లు దుడుచుఁ గాని
దాఁచిపెట్టును దన పెన్నిధాన మింక
యోగమహితుండు కవివరేణ్యునకుఁ గాను.

ఆ. సుకృతి గాఁడె సుకవి ప్రకృతితో నేకాంత
గోష్ఠి నుండుఁ గానగోనలందుఁ
దపసివోలె నెపుడు తత్త్వంబె చింతించు
మధురరసముఁ గ్రోలు మధుప మట్లు.

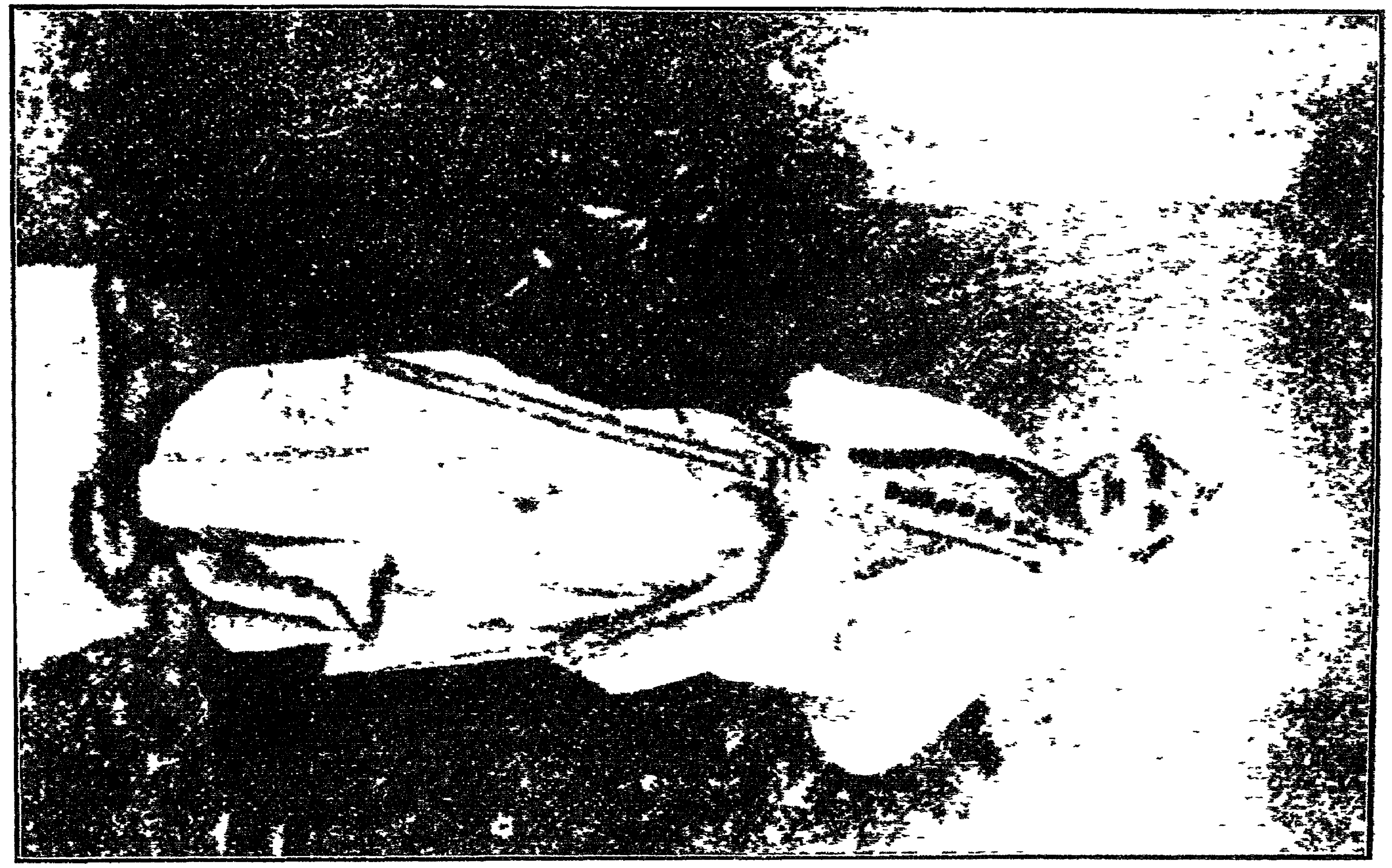
శా. అన్నం బేటికి పాన మేటికి కవి తృప్తాహారంబు చేకూఱఁగాఁ
గన్నుల్ మోడ్పఁగఁ బారవశ్యమున నింక న్నిద్ర యేం చేల? స
ర్వోన్నత్యంబు ఘటిల్ల భావజగతిన్ బాహ్యప్రపంచం బికే
లెన్నన్ భేదము యోగికిం గవికిఁ దా నింతేనియున్ లే దహో!

CHERUKUVADA VENKATANARASIMHAM

శ్రీయుత, చెఱుకువాడ వేంకటనరసింహము

DUGGIRALA GOPALAKRISHNIAH

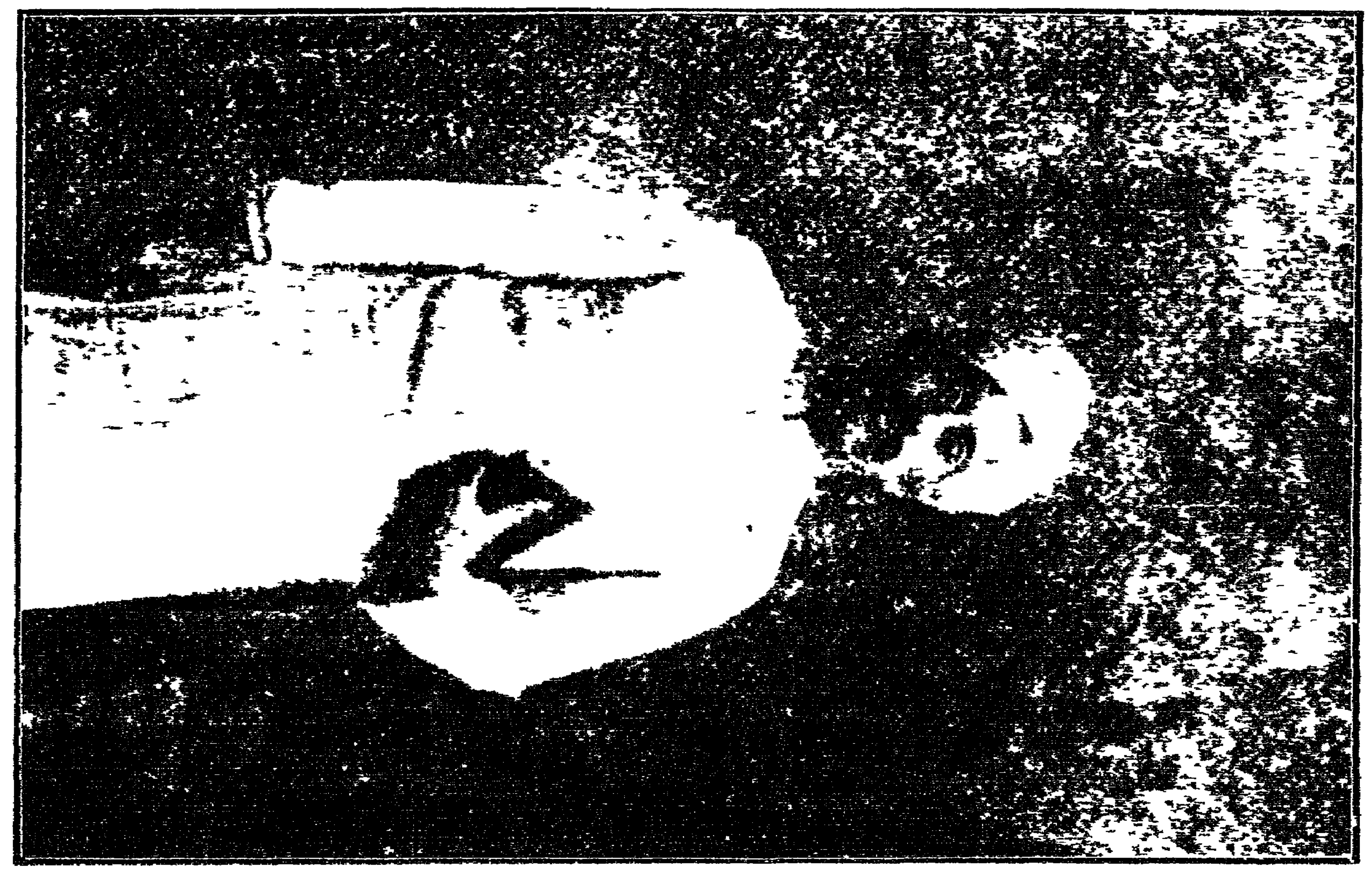
శ్రీయుత, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య

S GANGOJI RAO, GANAPACHELIAH

శ్రీయుత, ఎస్. గంగోజీరావు   శ్రీయుత, గణపా చేలయ్య

UNNAVA LAKSHMINARAYANA

శ్రీయుత, ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ

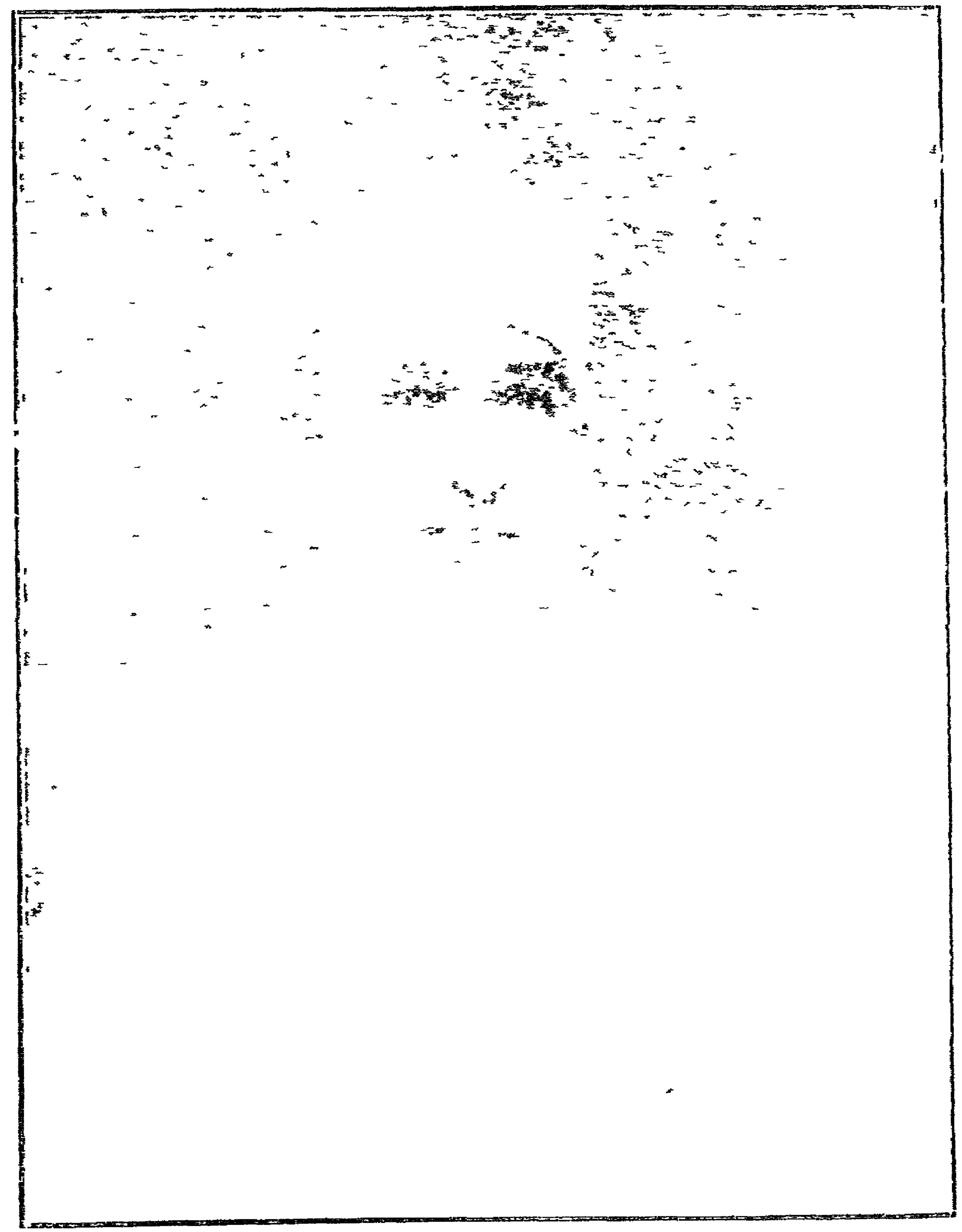
D

SETH JAMNALAL BAJAJ

శ్రీయుత, సేట్ జమ్నాలాల్ బజాజ్.

SHANKERLAL BANKER

శ్రీయుత, శంకరలాలు బ్యాంకరు

బడితోటలు

దువ్వూరి బాల కృష్ణమూర్తి గారు

నిన్న మొన్నటివఱకు మన పాఠశాలలలో బాలురకు చదువుట, వ్రాయుట, కొంచెము గణితము-వను మూడుకళలు మాత్రమే నేర్పుట యాచారమై యుండెను. నేటి ఉపాధ్యాయులు సన్మానించు పద్ధతి యది గాదు. బాలుర యెదుటనే ప్రయోగము (Experiment) మొదలగు కార్యములు చేసి- వారలచే జేయించి- అందలి సంగతులు గ్రహింపఁజేయుటచే బాలురకు బోధించుట సులభ మగు నని యీపద్ధతినే నేడు ఉపాధ్యాయులు సన్మానించుచు నాచరణలోనికిఁ దెచ్చుచున్నారు. ఇప్పుడు మన బోధనపద్ధతులలో పురోగమనమునకు ముఖ్యహేతువు "కిండరు గార్టెను" పద్ధతి నవలంబించుటయే.

కొంతకాలమునుండి బాలురు ప్రతిదినమును కొంతసేపు తోటలో పనిచేయుట వారివిద్యాభ్యాసమున నొక ప్రధానాంశముగా నెంచఁబడుచున్నది. బాలురును బాలికలును స్వాభావికముగా నారామకృషియందు మిగుల నాసక్తి గలవారు. ఒక్కొక్కవిద్యార్థికి బడి యావరణమునం దొక్కొక్క చిన్న మడి నిచ్చి వాని స్వహస్తములతో నందు విత్తించి యామొక్కలను తన చేతులతోనే పెంచుచుండునట్లేర్పాటు చేసినపక్షమున నవి పువ్వులు పూచినప్పుడును కాయలు కాచినప్పుడును ఆబాలునికిఁ గల్గు నానందమునకును సౌఖ్యమునకును మితిలేక యుండును. ఏదేని యొక్క మహాకార్యమును చేసినప్పుడు పెద్దలెంత సంతోషమును పొందుచున్నారో అంత సంతోషమును తమ చిన్నచేతులతో తాము స్వయముగా పనిచేసి నప్పుడు పిన్నలుగూడ పొందుచున్నారు. చిన్నపాత్రము కొంచెము జలముతో నిండినట్లే స్వల్పలాభముతో నీ యువకుల చిన్నిహృదయములు మిగుల సంతోషపూరితము లగుచున్నవి. విడువక ఇంకను పని చేసినపక్షమున ఇంకను లాభ ముండు నను తలంపు జనించి వారి యుల్లములు పల్లవించుట సహజధర్మము. విత్తకపూర్వము ఒకరు చెప్పుమాట వినుటవలనను అందువలనఁ గలిగెడు నూహలచేతను మాత్రము వారి మనములు పనిచేయును గాని ప్రత్యక్షముగా నేమియుఁ గానరాదు. చిన్నవిత్తనమువంటి సామాన్యవస్తువునుండి స్వయంకృషిచేత స్వప్రయత్నముచేత చక్కని చిన్న మొక్కలను మొలపింపఁజేయుట- పువ్వులుపూయించుట- కాయలుకాయించుట- వారి కెంతో ఘనకార్యమువలెఁ గన్పించి సంతోషప్రదముగ నుండును.

ఈవిధముగా నొకమాఱు కార్యసిద్ధి యయ్యెనేని మఱింత కృషిచేసి ఫల మధికముగా పొందవలె నని బాలుర హృదయములయందు కుతూహలము జనించును. పదిమంది బాలు రీవిధమున పనిచేయుచున్నప్పుడు, పోటీపైని మఱియొకనికన్న తా నెక్కువపని చేసి ఫల మధికముగాఁ బడయవలయు నను నాశ వారి హృదయముల జనించును ఈ కార్యనిర్వహణమందుఁ బొడసూపిన దీక్షయును కార్యోత్సాహమును వానికి క్రమక్రమముగ, సహజశీలములై నానాఁట పెంపొందుచు భావికాలమున నాతని జీవితమున కాదర్శము లగును.

ఆరామకృషి బాలికల మనస్సులను ముఖ్యముగా నాకర్షించుచున్నది. దీనికి కారణములు పెక్కులు గలవు. వివిధవర్ణయుతములై రమణీయము లగు పుష్పజాతులను తిలకించుటచేతను, హాయి నిచ్చు నా పుష్పరాజముల సుగంధపరిమళముల నాఘ్రాణించుటచేతను, కోమల బాలికాహృదయములు పుష్పజాతులదెస మిగుల నాకర్షితములై వానియందు లక్ష్యము నతిశయింపఁజేయుచుండును. స్త్రీలకు భావపూర్ణలగుటచేత పురుషులకంటె వానియందు ప్రీతి మెండు. బాలికలు విను కథలలో పుష్పములనుగూర్చి విశేషముగాఁ దెలిసికొనుచుందురు. ఒక్కొక్క పుష్ప మొక్కొక్క జీవితాదర్శమునకు సంజ్ఞగా నిరూపిత మగుచున్నది. కొన్నిపుష్పములు ప్రియభావసూచకములు. కొన్ని ఆనందసూచకములు, మఱికొన్ని వేదనాదులను వేఱొక కొన్నిచాంచల్యమును సూచించునవి. ఇట్లు శతసహస్రసంఖ్యలుగల కుసుమములు తత్తదనురూపభావములను వ్యక్తీకరించుచుండును.

బాలుర యాశయములు వేఱు. వారి చిత్తవృత్తి భిన్నము. సూక్ష్మవస్తువునుండి ఘనపదార్థము నుత్పత్తి

చేయుట వారి యుద్దేశము. వారలకు సంపూర్ణమైన సంకల్పసిద్ధి యారామకృషివలననే లభించుచున్నది. కృషివిషయమునఁ దోడిబాలురకంటె నధిక ఫలసిద్ధిని పొందవలయు ననునిశ్చయముతోను, దీక్షతోను బాలురు కృషిచేయ నారంభింతురు.

బాలికలు కోమలగాత్రలు. సుకుమారులు. మార్దవభూషితలు. బాలురు జీవితకాల మంతయు పోరాటముగాఁ గడపవలసి యుండుటచేఁ బ్రకృతిచే బాలురు కర్కశదేహులుగా నిర్మింపఁబడినారు. బాలకు లారంభించిన కార్య మేదియైనను తోడివారలను మించి యుండవలయు నను నాశయము గలిగియుండును. కావున నారామకృషి బాలుర భవిష్యజ్జీవనక్రమమునకు సుపథ మగురీతి యగు నని యంగీకరింపక తప్పదు.

బుద్ధివికాస మంతగా లేని బాలురను మొఱకు లనియు మొద్దు లనియు కొంద ఱందురు. నిజమునకు అట్టి బాలురకు జ్ఞానమును బుద్ధికుశలతయుఁ దక్కువగ నుండును. ఆబాలురకు ఆరామకృషి మిగుల లాభకారిగా నుండును ఏలయనఁగా-ఆతడు కుశాగ్రబుద్ధిగలవాఁడు గాకున్నను నియుక్తకార్యమును స్వయముగఁ జేయు సామర్థ్యమునైనను గలిగి ఉండకపోఁడు. ఈకాలమున మన కువలసినది కేవలమును సర్వజ్ఞులగు పండితోత్తములే గాదు. ఓపికతో నొడలువంచి పనిచేయగలవారును ముఖ్యముగ కావలయును. అట్టివారిని తరిఫీదుచేయుటకు తోఁటపని చక్కనిసాధనము. నుభ్యొక లాభము. కొన్ని దేశములలో నొడలువంచి పాటుపడెడివారు గతిలేనినీచు లనియు, ఏవ్యాపారమునుఁ జేయక పెద్ద లార్జించినది వెచ్చించు సోమరులు ఘను లనియు తలంపఁబడుచున్నది. ఈమహానుభావులు కలముముట్టిన గుమాస్తా అగు నని కలము ముట్టరు. కత్తిముట్టిన కట్టెలుకొట్టువా రగుదురు అని, పార చేపట్టిన కాపువాండ్రగుదు రని, పనిచేసిన మర్యాదకు తక్కువయని పాటుపడుట గౌరవహాని యని తలంచెదరు. ఈదురభిమానము మొదలంట నశింపవలసి యున్నది. నిరర్థకజీవనము చేయు నీ సోమరుల జీవనము కంటె నార్థికజీవనము చేయు కృషీవలుల జీవనమే వేయిరెట్లు ఘనమైనదనియు పరిశ్రమయే గౌరవహేతు వనియు నెల్లవారలు తెలిసికొనవలసియున్నది. ఇందులకు సాధన మొక్కటియే. ఈ దురభిమాన మంకురింపకపూర్వమే బాల్యమునందే- అనఁగా నేర్చినసంగతులు యావజ్జీవము మఱపునకురాని లేఁబ్రాయమునందే- పరిశ్రమము గౌరవహేతువని బాలకులమనస్సున దృఢముగా నాటవలయును. బడితోఁటలలో తొల్లికలు మొదలగు పనిముట్లతో నుత్సాహపూరితులై పనిచేయ మొదలిడిన పక్షమున మహానర్థదాయకమైన యహంభావము రూపుమాసి పోఁగలదు. అప్పుడు కృషియెడ గౌరవమే గాని న్యూనత గోచరింపదు. అప్పుడు కార్యనిర్వాహణక్రమమును కల్పనాశక్తియును విమర్శనకుతూహలమును బాలురయందు చక్కఁగా పెంపొందఁగలవు. తా నేమి చేయఁగలిగినది యును స్వయముగఁ బ్రదర్శించుట కవకాశ ముండును.

బడితోఁటలలో బాలకులచేఁ బనిచేయించుటలో విద్యాభిమానులకుఁ గల యుద్దేశము ఏఁటేఁటను తోఁట మాలీలను తరిఫీదుచేయుటయా? యని కొంద ఱడుగ వచ్చును. అది సరిగాదు. బాలునిపరిశీలనమును పెంపొందఁజేసి, ముఖ్యాంగము లైన నేత్రహస్తముల నుపయోగించుటయందు బాలురను శిక్షితులనుచేయుటయే వారి యభిప్రాయము. ఈ శిక్షణ మారామకృషిలో విశేషముగాఁ గలుగుచున్నది. అట్టి శిక్షణము లేనప్పుడు బాలుని జ్ఞానాభివృద్ధికి నిజమైనమార్గమే లేదు.

వ్యవసాయశాఖకు విద్యాశాఖ యుపశాఖ యనియు కొంద ఱు విద్యాధికుల యభిప్రాయము. అచిరకాలముననే వ్యవసాయకళయందు శిక్షణమును బడయవలసిన యువకులకు నవీనవ్యవసాయపద్ధతులను బోధించి యలవడునట్లు చేయుటకై వ్యవసాయకళాశాలవారి ప్రయాసమును విశేషముగాఁ దగ్గింపవలసిన భారము ప్రాథమిక పాఠశాలోపాధ్యాయులం దున్నది. ఏలయనఁగా, విద్యారంభవేళయందే గ్రహణ ధారణ పరిశీలనాది సులక్షణములను స్వబుద్ధిచేత యోజించుట మున్నగునవి బాలకుల కలవడుట మిగుల ముఖ్యము. ఏవృత్తిలో నున్నవారికైనను ఈ సుగుణము లావశ్యకములే. వ్యవసాయమునందివి యత్యావశ్యకములు. పరీక్షలయందు కృతార్థత వడయుటకును యథార్థమును ఉపయోగకరమునైన జ్ఞానము సంపాదనకును చాల వ్యత్యాసము గలదు. రెండు నొక్కటియే యని తలంచుట పొరబాటు. పొరబాటులో గొప్ప పొరబాటు. తక్కిన వ్యాపారములలో నీ పొరబాటువలనఁ గలిగెడి యనర్థము లెట్లున్నను వ్యవసాయమందు మాత్రము దీన విషమించకపో దని దృఢముగా చెప్పఁగలము. ఈదేశములో పాఠశాలలలో తోఁటలు

ముఖ్యముగా నుండవలె ననుటకు ముఖ్యహేతువు లనేకములు గలవు. అందు గొన్నింటి నిట వివరించెదము.

ప్రస్తుతము విద్యాధికు లని పేరొందినవారి విజ్ఞానమున రెండు ముఖ్యము లగు లోపము లగపడుచున్నవి. పుస్తకములలో నున్నదే జ్ఞాన మని భావించుట. ప్రకృతిశోధనకు ప్రయత్నింపకుండుట.

(1) పరీక్షయందు కృతార్థులయినట్టు యోగ్యతాపత్రము వడయుటయే విద్యయొక్క పరమావధి అయినది. గనుకనే వృక్షశాస్త్రము మొదలైన ప్రకృతిశాస్త్రములలో నుత్తమపరీక్ష లిచ్చినవారు సయితము తుదకు న్యాయవాదిత్వమునకుఁ బూనుకొని కాలము గడుపువారెందఱో నేఁడు మన కగపడుచున్నారు. ప్రకృతిశాస్త్ర మొక మూల నున్నది. రెంటికిఁ గల సంబంధ మేమో వారికి గోచరమే కాదు. కాని చిన్నవాఁడు బడిలో తోఁటలో పనిచేసినపక్షమున పుస్తకములోని ప్రకృతిసూత్రములకును తమయెదుట ప్రత్యక్షముగ నగపడు వస్తుతతియొక్క గుణస్వభావములకును వాని ననుసరించి వ్రాయఁబడిన ప్రకృతిసూత్రములకును గల సంబంధము స్పష్ట మగుచుండును. వృక్షశాస్త్ర రసాయనశాస్త్ర పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రములకును మనచుట్టు నున్న ప్రకృతికిని సంబంధము కల్గించువారది బడితోఁట యని వేఱె వక్కాణింప నవసరము లేదు. వస్తుపరిశోధనము చేసి స్వయముగా తెలిసికొనినదే జ్ఞానము గాని గ్రంథములను బట్టీవేయుటవలన కలిగినది జ్ఞానము కాదు. బాల్యమునందు పాఠశాలలోని తోఁటలో పనిచేయుటవలనఁ బ్రకృతియందలి యానందముఁ గొనుట కలవడిన బాలురు తాము పెద్దవారైనప్పుడు తమ గృహములను ఆరామములను తమ గ్రామములను నేఁటివలె శోచనీయస్థితియందు విడిచివేయుదురా?

మఱియు నీదేశమున మఱియొక యనర్థము గాననగుచున్నది. బాగుగఁ బనిగలిగిన వర్షఋతువునందు తప్ప శేషించిన కాలములలో గ్రామములలోని పిన్నవాండ్రేమి పెద్దలేమి యకారణకలహములను బెంచుకొని, యొండొరులతో తగవులాడి న్యాయస్థానము లెక్కి న్యాయవాదులను పోషించుచు, తాము మురిసిపోవుచున్నారు. "పనిలేనివాండ్రకు సైతాను పని గల్గించు" నని యాంగ్లమున నొక సామ్యము గలదు. చిన్ననాఁడు బడితోఁటలలో పనిచేయించి యందభిరుచి పుట్టించినచో బాలకులు పెద్దవారైనప్పుడు గూడ నీ పరిశ్రమము చేసికొనుచుండరా? తగవులు చాలమట్టునకు తగ్గియుండవా? పాఠశాలలయందలి యారామములు మనసున కింపుగా నుండవలెను. ఇవి యిట్లుండుటచే పాఠశాల లంతచక్కఁగ లేకున్నను వాని కీయారామములు సుందరభూషణములవలె మనోజ్ఞత నొసంగును. సాధారణముగా చుట్టును పెరుఁగు వృక్షములను పైరులు మొక్కలు మొదలగువానిని, సాధ్యమగునంతవఱకు తోఁటలో వేయవలెను. అవకాశ మున్నచో ఇతర ప్రదేశములందలి పైరులు మొదలగునవి కూడ నిచ్చట పెంచి ప్రదర్శించుచు వచ్చినపక్షమున నాచుట్టుపట్ల ప్రజల కివి వస్తుప్రదర్శనశాలవలె క్రొత్తసంగతులను బోధించుచు నుపయోగకరముగ నుండగలదు.

మనరాజధానియందుఁగల పాతికలక్ష పాఠశాలలలో ప్రతిపాఠశాలకు వ్యవసాయకళను బోధించునిమిత్త మొకకొంతభూమి యుండినచో చాల బాగుగ నుండును. దీనియొక్క ముఖ్యోపయోగ మేమనఁగా బాలురకు జ్ఞానము గలుగఁజేయుట. వ్యవసాయమును దేశములో చాలమంది నీచవ్యాపారముగా జూచుచుండుట ఈకళ యభివృద్ధినొందుటకు ప్రబలమైన యవరోధముగా నున్న దని అందఱు నెఱుఁగవలయును. ఈ కళ మానవకోటి కెంత యుపయోగకరమో, దీనిలో నెంత నేర్పు దూరదృష్టి శాంతము కావలసియున్నవో విచారించువారు నూటికి కాదు వేయింటి కొకరైనఁ గలరా? తోఁటలో క్రొత్తగఁ బనిఁజేయ నారంభించిన యుపాధ్యాయుఁడు మొక్కలను పెంచుట యనునది మొదట తాననుకొనినట్లు సులభముగా దీని యనుభవమువలన తెలిసికొనుచున్నాఁడు. అప్పుడు ఈకళయందనుభవముగలవారి సలహా పుచ్చుకొనుట యాతని కావశ్యకమగుచున్నది. అప్పుడు ఒక్క కష్టపడి పనిచేయుటయే గాక భూమిని సేద్యముచేయుటకు మంచి తెలివితేటలును జాగ్రత్తగల దూరదృష్టియును గాఢవిమర్శయును గావలసియున్న దని తెలిసికోగలఁడు. అందువలన విద్యార్థుల తలిదండ్రులయందు ఉపాధ్యాయునికి సద్భావ ముదయించును. ఉపాధ్యాయులయందు శిష్యులకు గురుభక్తి గలిగియుండును. ఉపాధ్యాయులే శ్రద్ధతో తోఁటలలో పనిచేయుచున్నప్పుడు శిష్యులందఱును మిగుల హెచ్చరికతో పాటుపడుదురు. అందుచే పాటునకిప్పుడుగల నీచభావము

నుండి క్రమముగా విముక్తి గలుగును. మఱియు నీపరిశ్రమ బడివిడిచిపెట్టినవెనుక విద్యార్థులకు భావికాలమున నెంతో యుపయోగకారిగను నుండఁగలదు. చక్కని యారామమువలన బాలకులకుఁ గలిగెడి గొప్పలాభమే తోఁటలను బడులలో వేయించుటకు ముఖ్యమైన కారణమని చెప్పవచ్చును. వ్యవసాయకళ ఇచ్చట ఉత్కృష్ట దశయందుండకుండుటకు రెండు హేతువు లగపడుచున్నవి. మొదటిది యీశాఖలో పనిచేయు ననేకులకు పరిశీలన నైపుణ్యము శూన్యము. రెండవది రయితుయొక్క యజ్ఞానము. పూర్వాచారపరాయణత్వము. బాల్యమున చక్కని శిక్షలేనికారణముచేత నిప్పుడీశాఖలో పనిచేయువారికి శ్రద్ధగా పరికించి పనిచేయుట యలవడ లేదు. ఇప్పుడైన పాఠశాలలలో నారామములు నెలకొల్పఁబడి బాలురకు విత్తుట నాటుట త్రవ్వుట మొదలగునవి నేర్పినచో విత్తులు మొక్కలగుటయు, మొక్కలు పెరుగుటయు దినదినము శ్రద్ధతోఁ బరికించుచు వచ్చినయెడల వారికి పరిశోధనయందు తప్పక నైపుణ్య మలవడును. అది భావికాలమున నెంతో యుపయోగకారిగ నుండును.

ఈదేశమున వ్యవసాయము వృద్ధిగావలె నన్నచో, ఈశాఖలోఁ బనిచేయు నుద్యోగస్థులు నిపుణులైనంత మాత్రమున నంతగా కార్యము లేదు. రయితులలో కూడ ననురూపమైన వృద్ధి గావలసియున్నది. నేఁడు గ్రామ పాఠశాలలలో విద్యాభ్యాసము చేయువారిలో నూటికి తొంబదిమందికిపైఁగా వ్యవసాయమువలన జీవనము చేయువారై యున్నారు. ఈవిషయమును ప్రాథమికపాఠశాలల యుపాధ్యాయులును, వారి పనులను తనిఖీచేయు విద్యాశాఖపై గల యధికారులును ఎన్నఁడును మఱవరాదు.

తా మింతకు పూర్వము చూడని యేవస్తువునైనను వినని యేసంగతినైనను ఇప్పటికాలపు రయితులు యోచించి మాటలాడక నిర్లక్ష్యముతో నిరసించి పారవేయు స్వభావము గలవారుగ నున్నారు. ఇటుపై తరము వారు వీరివలె నూతన భావములయందు అనాదరము గనఁబఱుపరాదు. నూతనాంశములను తెలిసికొనుటయందాసక్తియు పరిశీలనదక్షత్వమును గలవారుగా నుండవలయును. ఈ మహాకార్యము నెఱవేర్చుటకు సాధనమొక్కటియే! రసాయనశాస్త్రము మొదలగునవి గఱపుటకు ప్రయోగశాలలు ప్రతికళాశాలలలో నెలకొల్పుట యావశ్యకమని సర్కారువారు శాసించిన విధముననే సామాన్యపాఠశాలలను పోషించువారెల్లరును పాఠశాలతో నొక యారామమును గూడ గలిపి యుంచక తీరదని సర్కారువారు శాసించినచో నిమనోరథ మీడేరును. ఏల యనఁగా "నెల్లరకును విభవ మొసగెడె యారామవైభవంబు."

ప్రబోధము

పెద్దసోమయాజుల వెంకటేశ్వర శర్మగారు

చూచినారలుకదా? సుంతైనదయలేక ♦ హిందూప్రజలనెల్ల హింసజేయ;
పాటించినారలే? పంజాబుఘోరంబు ♦ లానాడు నచ్చృతసరమునందు;
మేనుల మఱచిరే? మిగులదుర్భరమైన ♦ రౌలతు బిల్లిప్డు రగులుకొనగ;
మేల్కాంచిరా? లేద? మేఘమండలమంటు ♦ సాహాయ్యనిరసను బలిమికొనఁగ;
గీ. రెండు లెండదె? దిక్కులు నెత్తివారె ♦ మోదమలరగ మీ ముఖమ్ములను గడిగ;
తేటచూడుడు తూరుపు దిక్కుదెసను ♦ అల్లదే! మహోదయ మ్మగుచునుండె.

సీ. గ్రంథంబులే లేవె? గ్రాహ్యంబులై నవి; హాలిబైబిలె గాని హాయలుజూప
మననీతిశాస్త్రంబు మంటగలిసెనెకటా? ♦ పొలిటికల్ సైన్సుల బొగడి చదువ;
మతధర్మనియమముల్ మనకు లేనే లేవొ? ♦ పరమతధర్మముల్ పాటిసేయ,
హిందుపాలన మీకు నింపుగా లేదేమొ? పరుల దాస్యము జేయ బరగినారు;
మన చేతిప్రేళ్లతో మనకన్నులన్ బొడువ ♦ నానంద మందుచు నలరవలెనొ?
గీ. అహహా! శౌర్యంబు మీయందు నంతరించె, పిఱికిపందల గానింత నుండదగునె?
భరతమాతకు పుత్రులైన మీరు రండు పోరుడు స్వారాజ్యప్రాప్తికొఱకు.

హరిభజన మంజరులు

వడ్డాది సుబ్బారాయ కవి గారు

హరి భజియింపుర హరి భజియింపుర
హరి భజియింపుర హతబుద్ధీ!
మరణము దరి దాపుర మగుడు డుకృఞ్
కరణే కావదు కావదురా—హరి. ౧

మానుము ద్రవ్య సమార్జనతృష్ణను
బూనుము మూఢ! సుబుద్ధి వితృష్ణను;
నీ నిజవృత్తముచే నగు విత్తము
తో సత్తింపుము తుష్టిని చిత్తము—హరి. ౨

వనితాంగుల నాభీస్తనదేశముఁ
గనుఁగొని పొందకు కామావేశము
అనుకొను "మాంసవసాదివికారము
తను వఖిలంబును" నని ప్రతివారము—హరి. ౩

నళినీదళగత జలకణ మట్టులు
చల మీజీవము చంచల మట్టులు
తెలియుము జగ మాధివ్యాధిహతము
కలుష శుచాహంకార కబళితము—హరి. ౪

ధనసంపాదన మొనరించెడు తఱి
నెన రూనుచు బరిజన మెక్కుడు గుఱి
వెనుకను జర్జరతనుఁడయి బ్రదుకుడు.
మనికికి సేమము వినరాఁ డొక్కఁడు—హరి. ౫

ఒడలను నూపిరి యుండెడు నంతకు
నడుగను కుశలము నరుగును జెంతకు
నడఁగిన శ్వాసము లాడుట, మనమున
నడలును బ్రియురా లాకట్టెను గన—హరి. ౬

అనిశ మనర్థం బనుకొను మర్థము;
గన మం దేమి సుఖంబు; యథార్థము
ధనికులకు నులుకు తనయునివలనను
వినిహిత మగు నివ్విధ మెవ్వలనను—హరి. ౭

నిసుప్రన కాటల నిచ్చలుఁ దగులము;
నొసపరి సకిపయి యువకును దగులము;
ముసలికిఁ జింతల మోపుగఁ దగులము;
నెసఁగుఁ బరముదెస నెవనికిఁ దగులము—హరి. ౮

ఆ లెవ్వరు నీ కాత్మజుఁ డేఁడుర?
చాల విచిత్రము సంసృతి, వేఁదుఱ!
నీలోఁ జూడుము నిజ మీవే యన
పాలిజనుఁడ? వెట వచ్చితి? వో యన!—హరి. ౯

సంగ మడంగును సత్సంగ మయితి.
బ్రుంగుడు సంగము మోహోచ్ఛ్రయహృతి.
క్రుంగిన మోహాముతో స్థిరతత్త్వము
భంగుర! యట జీవన్ముక్తత్వము—హరి. ౧౦

కడచినవయ సెటఁ గామవికారము?
జడ మింకుడు, నెక్కడఁ గాసారము?
నెడయ నొడమి గలదే పరివారము?
పొడమిన జ్ఞానము, చెడు సంసారము—హరి. ౧౧

ధన జన యౌవన దర్పం బేలా?
తునుమును గాలము త్రుటి నది బేలా!
యని "మాయామయ మఖిలము" నిది విడి,
కని బ్రహ్మపదంబునఁ జొరు విడివడి—హరి. ౧౨

రేపులు మాపులు రేలుఁ బగళ్లును
దేప ఋతువు లరుదెంచును వెళ్లును
నైపుశి కాలము సూపెడు. నుగ మఱి
నీ! పాడాశ నశింపదు. వగవరు—హరి. ౧౩

ఇరువులు మంజరు లీపండ్రెండును
గురుబోధమునకు గోడులు చెందును.
కరుణను వైయాకరణునిఁ గని మును
పరమగురుఁడు శంకరుఁ డివి వినిచెను—హరి. ౧౪

ధనగత చింత సదా నికాంతర
యనయా! నీకు నియంత కొఱంతిర?
విను త్రిజగతి సజ్జన సంగాతము
దనరు భవాంబుధి తారణపోతము—హరి. ౧౫

జడకావులు లుంఛన ముండనములు
వెడఁగుల కివి యొక వెడమండనములు
జడులు కని కనరు. ముడుతురు రూకలు
కడుపునిమిత్తము గద పలుపోకలు—హరి. ౧౬

ముండము పలితంబుం గళితము లయి
తుండము బోసి గతుల్ స్ఖలితము లయి,
దండముఁ గొని ముది దారు నటున్నను,
దండి దురాశ వదల దాయన్నను—హరి. ౧౭

ముందర నగ్గి, పిఱుందను భానువు;
చెందును రాతిరి చిబుకము జానువు
నందును బిచ్చము నఱచెయి; తరుతల
మం దునికి యయిన నాశ వినిశ్చల—హరి. ౧౮

సలిపిన గంగా సాగర గమనము
నిలిపిన నీవుల నేమముల మనము,
గలుగునె, యెత్తిన నిల జన్మశతము ?
తెలివిన ముక్తి; యిదే సర్వమతము—హరి. ౧౯

ఇరువులు సురమందిరముఁ దరుతలముఁ
బరిధానము తోల్; పఱు పవనితలము.
హరయఁ బరిగ్రహభోగత్యాగము
నెరపదు సుఖ మెవ్వరికి విరాగము ?—హరి. ౨౦

యోగియె గానీ భోగియె గానీ
చాఁగు! సుసంగుఁ డసంగుఁడు గాని
రాగిలు యస్మతి బ్రహ్మమునను సుఖ
సాగరమగ్నుఁడు సతము నతఁడు. సఖ!—హరి. ౨౧

ఇంచుక గీత పఠించెడు నెవ్వఁడు
కొంచెము గంగను గ్రోలెడు నెవ్వఁడు
కించిద్దళ మర్పించు హరి కెతఁడు
కాంచఁడు శమనుని కడఁ జర్చ నతఁడు—హరి. ౨౨

తెన్నులచింపు లదికికొని బొంతను
బున్నె మపుణ్యముఁ బొరయని పుంతను
దన్ను "నిసుం గున్మత్తు:" డనఁగను,
సన్నుత యోగాసంగుఁ డెసఁగును—హరి. ౨౩

"ఎ నీ వెవ్వర? మే తెంచితి మెట ?
నీ నా తండ్రియు నీ తలి యెవ రిట?"
లో నని రోయు మలుచ! సంసారము
మాని కనెడు కలవోని విచారము—హరి. ౨౪

"మఱిమఱి పుట్టుట మఱిమఱి చచ్చుట
మఱలను దల్లియుదరమునఁ జొచ్చుట
దరి గానను దుస్తరసంసృతి; నను
మురహర! ప్రోవుము ప్రోవుము కృప నను-హరి. ౨౫

నీయెడ నాయెడ నేయెడ విష్ణుఁ డ
పాయము కని నాపయి నసహిష్ణుఁడ!
చేయుమ యెల్లెడఁ జిత్తము సమగతి
వే యాసించితివే విష్ణుస్థితి—హరి. ౨౬

కోరిక మోహముఁ గ్రోధము లోభముఁ
దారిచి కను మాత్మను బహులాభము.
నారక మాత్మజ్ఞాన విహీనులు
చేరి పరితపించెద రట దీనులు—హరి. ౨౭

అను. విను. నామసహస్రము గీతలు
కను మది హరివిగ్రహమును జేతలు.
మను సజ్జనమైత్రిని నీ వనయము.
ధన మిడు దీనులకును గొని వినయము.—హరి. ౨౮

కని మూఢ షట్పదికా-రణో ధ్యాయుకిఁ
బొసరిచి రిహపరముల నెఱపోయికి
ననఘులు శంకరు నంతేవాసులు
ఘనబోధము నిడు కరుణాదాసులు— ౨౯

హరి భజియింపుర హరి భజియింపుర
హరి భజియింపుర హతబుద్ధీ !
మరణము దరి దాపుర మగుడు షట్పద
కరణో కావదు కావదురా—హరి. ౩౦

మూలశ్లోకంబులవలెఁ దెలుఁగునఁ
గ్రాలిన మంజరికల్ రుచి గలుగు న
వేలము. భజగోవిందములకుఁ గవి
హాళిని వసురాయండు పలికె నివి—హరి. ౩౧

ప్రాయం బఱువది పై నేడేఁడులు.
వ్రాయున వివి హరిభక్తికిఁ దోడులు.
హా! యనుకూలపు టద నను సిరిపతి
నేయమ్మున వసునిఁ బనిచె వరకృతి—హరి. ౩౨

గ్రామదేవతలు

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

మన భారతదేశమునందు విశేషించి మనయాంధ్ర దేశమందు "గ్రామదేవత" లను అమ్మవార్లు ప్రతి గ్రామమునందును ఒకరిద్దరు ముగ్గురు - గ్రామము ననుసరించి- పట్టణము ననుసరించి-తప్పక కలరు. వారి కాయా గ్రామస్థులును బట్టణవాసులును ప్రతివత్సరము వత్సరోత్సవములను పూజోత్సవములను వీలుకొలందిగఁ జేయుచున్నారు. విషూచి మశూచి మొదలగు వ్యాధులు తమతమ గ్రామములలో వ్యాపించినపుడు పరగ్రామదేవతలీగ్రామములకు నశశీరయాణముతో వచ్చి జనులను హింసించుచున్న వని- ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞానాభావముచే- మూఢ ప్రజలు పరదేవతాసంతృప్తికొఱకును, స్వగ్రామదేవత తృప్తినొంది బలవతియై యన్యదేవతలఁ బాఱఁద్రోలుటకొఱకును, బలుల నుత్సవముల విశేషించి చేయుచున్నారు. ఆయుత్సవములలో సాధారణముగా నీచ జాతిస్త్రీకిఁగాని, పురుషునకుఁగాని, గ్రామదేవత యావేశించి, శివమాడును. క్వాచిత్కముగా, బ్రాహ్మణులకుఁ గూడ శివమెత్తుట కలదు. ఈ గ్రామదేవత లెవరో వీరి వృత్తాంత మేమియో స్వల్పముగ విచారణ సేతము.

వేదవాఙ్మయమునందు గాని, స్మృతి పురాణ వాఙ్మయములందు గాని, ఈగ్రామదేవతల ప్రశంస కానరాదు. వైదిక వాఙ్మయమునందు బలులు కలవు. కాని యాబలివిధానము ఇంద్రాది వైదికదేవతలకొఱకే నగ్నిముఖమున వేల్వఁబడునదే యై యున్నది. ఏనాఁడు వామాచారయుక్తము లగు తంత్రములు బయలుదేఱెనో, నాఁటినుండియే, జంతుబలియును అన్యదేవతోపాసనార్హ మాయెను. వామాచారము ననుసరించి హైందవ దేవతలలో మార్పు గలిగి వామాచార ప్రోక్త "కాళి" హైందవాచారమున నీశ్వరపత్ని యగు పార్వతిగా మార్పు నొందెను. అట్లే తంత్రగ్రంథప్రోక్తలగు నన్య దేవతలు హైందవాచారమున లక్ష్మి సరస్వతి మొదలగు శాంతరూపిణుల మాఱురూపునొంది యారాధింపఁ బడిరి. ఇంచుమించుగ నామార్పు ఆకాలమున వ్రాయఁ బడిన పురాణగ్రంథములలో - నీ స్త్రీదేవతాగాథలు వారిజన్మములు- విచిత్రముగా పెంచి వ్రాయఁబడినవి. జాతివైషమ్యము పెరుఁగుచుండుటచేఁ గాఁబోలు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్ర దేవతాస్త్రీలే గాక చాండాల దేవతలగు "మాతంగీ, శ్యామలా" మొదలగువారుకూడ సర్వవర్ణములవారిచేతను నుపాసింపఁబడిరి. ఇప్పటికిని నుపాసింపఁబడుచున్నారు. ఈయుపాసనలకుఁదగిన మంత్ర తంత్రాదికములు గల సాంకల్పములు పెక్కులు పుట్టినవి. కాని ఆదేవతల యుపాసనాదికము నేఁడు చాలవఱకు తగ్గియున్నది. కాని వాని నన్నింటిని మించి గ్రామదేవతోపాసనము విజృంభించినయది. ఈగ్రామదేవతలలోను బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్రజాతి గ్రామదేవతలు కలవు. ఈగ్రామదేవతలకాయాగ్రామములలో గొందఱకుఁబుట్టింటివారునుఁ గలరు. గ్రామదేవతలలోఁ గొందఱుదేవతలకు అప్ప లగు దేవతలు- చెల్లెండ్రగు దేవతలునుఁ గలరు. బ్రాహ్మణీదేవతలకు బ్రాహ్మణ్యముగను మాంసవర్జితముగను, అబ్రాహ్మణీదేవత కబ్రాహ్మణ్యముగను మాంససహితముగను బలు లిడఁబడును. బ్రాహ్మణీదేవతలకు నన్నాదికము వడపప్పు పానకము శ్రీసూక్తవిధానార్చనము - బ్రాహ్మణుఁ డర్చించుట - శివము బ్రాహ్మణునికే యెత్తుటయు కలుగును. గరగను మాత్రము చాఁకలి యెత్తికొని యాడును. అబ్రాహ్మణీదేవతారాధనమునఁ గోళ్లు, మేఁకలు మొదలగువానిబలులతో నెట్లుజరుగునో పెక్కండ్ర కనుభవసిద్ధమే కావున వ్రాయ నవసరములేదు. ఈ గ్రామదేవత లెవ్వరనఁగా- రాజా రామమోహనరాయల వారు, మహాప్రయత్నముచేసి - బ్రిటీషు ప్రభుత్వమును ప్రోత్సాహపఱచి సహగమనము నణఁపఁజేయుటకుఁ బూర్వము మనదేశమునందు సహగమనముం జేసినవీరవనితలే! సహగమనముఁజేసిన ప్రతిస్త్రీయును గ్రామదేవతలు కాలేదు. పరప్రోత్సాహము ఇసుమంతయైన లేక పతియందేకాగ్రచిత్తయై - యగ్నిలో దుమికిన మహాపతివ్రతను- ఆయాగ్రామస్థులు, తమగ్రామమును రక్షించెడి పరదేవతఁగాఁదలఁచిఆమెను విగ్రహరూపిణినిఁగఁజేసికొలుచుటకుఁ బ్రారంభించుచుండిరి. వీలుకొలఁది, దేవాలయాదులును బయలుదేఱినవి. ఆవీరవనితల యత్తవారికంటెఁ బుట్టినింటి వారు (తమ యాఁడుపడుచు మహాపతివ్రతయనుట ఖ్యాతి

కరము గాన) ఆదేవతారాధనను విశేషముగఁ జేయుదురు. బ్రాహ్మణీదేవత మాంసమునుగోరదు. గాన జంతుబలిని ఆదేవత కొసంగరు. కొన్ని ఉదాహరణములు:— గోదావరిజిల్లా రామచంద్రపురంతాలూకా చోడవరంలోని బంగారమ్మ, అంబికపల్ల్యగ్రహారములోని అంబికాలమ్మ బ్రాహ్మణీదేవతలు. అంబికాలమ్మ మాయింటి యాఁడుపడుచని ప్రఖ్యాతి. మానరసంభట్లుగారు 16 వ శతాబ్ది నగ్రహారమును సంపాదించి తనయాఁడుపడుచు పేరుఁ బెట్టెనఁట. అందువలననే అంబికపల్ల్యగ్రహారము అని ప్రసిద్ధియయ్యెనని వాడుకకలదు. కాకినాడతాలూకా మేడపాడులోని మహాలక్ష్మి చుండ్రువారియాఁడుపడుచు. ఆమెపుట్టినింటివారి వంశస్థులింకనుఁ గలరు. ప్రతివత్సరోత్సవముననుఁ జుండ్రువా రాదేవతకు విశేషసత్కారములను జేతురు. వేండ్ర (కాకినాడతాలూకా) గ్రామవాసిని యగు వెలగాలమ్మ నర్లవారి యాఁడుపడుచు. ఈమె యప్ప రామచంద్రపురంతాలూకా పాణింగపల్లిలో గొల్లాలమ్మ యను పేరుతో నున్నది. ఈదేవతల యుత్సవములయందన్యోన్యము గరగలు-అప్పను జూచుటకు చెల్లెలు - చెల్లెలను జూచుట కప్పయును - వచ్చుచుండును. నర్లవారీ యుభయదేవతలను సత్కరింతురు. గంగమ్మ యనుదేవత యుద్ధమున తనపతి మృతినొందుటచేతఁ దా నా భర్తతో కాకినాడతాలూకా బ్రహ్మదేవము మేడపాడు గ్రామముల మధ్యను యుద్ధభూమియందు సహగమనముచేయుటచే, నుభయగ్రామవాసులు నాదేవతకు విశేషోత్సవములను జేయుచుండిరి. ఆమెకు దండుగంగమ్మ యని పేరు. మఱియును గ్రామదేవతలలోఁ బసుచువాండ్రును ముసలివాండ్రునుఁగూడ కలరు

శిలావిగ్రహములనుఁగూడ నిలుచుండి చాయాకారముననే చేయించిరి. కాకినాడతాలూకా మేడపాడునందు ఆటపాకలవారి యాఁడుపడుచనఁబడు పాళ్లమ్మ 80 సంవత్సరముల యీడున సహగమనమును జేసెను కాఁబోలును! ఆమెను ముసలి దండురు. ఆమెవిగ్రహము 80 సంవత్సరములయీడుగల స్త్రీ కూర్చుండినట్టులు గాన్పించును. చోడవరములోని బంగారమ్మ ఇరువది ఇరువదియైదేండ్ల నిండు జవ్వనమున సహగమనమును జేసినట్టు లాదేవతాపూర్ణయుసతీవిగ్రహముచే నూహ్యమగుచున్నది. సాధారణముగా 40, 50 సంవత్సరముల వయస్సు గల పతివ్రతలే గ్రామదేవతారూపముల నెత్తియుందురని విగ్రహముల ననేకమును జూచి యూహించితిని. 1890 ప్రాంతమున మా తండ్రి మాతామహుని మేనత్త సహగమనమును జేసెనఁట. గుడినిగట్టించుటకు గాని విగ్రహమును జేయించుటకుఁ గాని తత్కాలపరిస్థితులవలన వీలుపడలేదు. ఆపతివ్రతాతిలకముయొక్క సహగమనసమయమునందిచ్చిన గుడ్డపేలికను మాపితామహియు నామెతల్లియును ప్రతి శుక్రవారమునఁ బూజించుచు ధూపములను వేయుచుండెడివారు. ఆయూరిలోనివారి కేదేని రోగబాధాదికము కలిగినయెడల నీపూజాక్షతలనుగొని రోగులుధరించినచో, కుదిరెడినఁట! 38 సంవత్సరముల క్రితము మాగృహము పరశురామప్రీతి కాఁగా నాపేలిక లందు దగ్ధమగుటచేత నీయక్షతలు నాటితో నంతమొందెను. మన సాంఘికచరిత్రములలో గ్రామదేవతాచరిత్రములు కూడ నిమిడి యున్నవి. కాని ఈచరిత్రములను మనము మఱచినాము. ఇట్లే ఇంకను ఎన్ని సాంఘికచరిత్రములను మఱచితిమో!!

తిక్కన కవిత్వము

భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు

నన్నయ తరువాత వాని కవితామార్గము ననుసరించి దానికిఁ బ్రశస్తి శోభ గలిగించిన మహనీయుఁడు తిక్కన యని చెప్పుటకుఁ జక్కనికథ కల్పింపఁబడినది. "తన కంకితముగా నాంధ్రీకరింప నారంభించిన భారతమును బరిసమాప్తి నొందింపకయే నన్నయభట్టు మృతి నొందినందునఁ జింతాక్రాంతుఁడై రాజనరేంద్రుఁడు గాని చెట్టులైన సొంతము చేయింపవలె నని బహుప్రయత్నములు చేసి పండితులను రావించి చూపఁగా వారెవ్వరును దిన్నమహాకార్యమునకు సమర్థులు గారైరట! నిర్వచనోత్తరరామాయణమునకు ప్రసిద్ధినొందిన యొక యాంధ్రకవీంద్రుఁడు నెల్లూరియందుండె ననియు నతనివలన గ్రంథ పరిసమాప్తి కాఁగల దనియు విని పండితుల యనుమతిమీఁద సభాపర్వములోని—

మ. మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్య సం
పద లోలింగొనితెచ్చి యిచ్చి ముదమొప్పం గాంచి సేవించి ర
య్యుదయాస్తాచల సేతుశీతనగ మధ్యోర్వీపతుల్ సంతతా
భ్యుదయున్ ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్.

అను పద్యమును దాటాకులమీఁదఁ బ్రతులు వ్రాసి దానితో సమానమైన పద్యమును వ్రాయుఁడని తిక్కన రాజాస్థానములయందలి పండితులకును సిద్ధిరాజుసభయందున్న తిక్కనకును గూడఁ బంపినట్లును, మిగిలినవారందఱును తమకుఁ దోఁచిన పద్యములను వ్రాసి పంపఁగా తిక్కనమాత్ర మట్లు చేయక తానాపద్యమునే మఱల మఱియొక తాటాకుమీఁద వ్రాసి దానికి వర్ణము వేసి పంపినట్టును, రాజరాజనరేంద్రుఁడు మిగిలినకవులపద్యముల నన్నిఁటిని జదివి వానిలో నేదియు నన్నయపద్యముతో సరికాకపోయినందున వానిని నిరాకరించి, తాను రచింపఁబోయెడు గ్రంథము నన్నయభట్టారకుని కవిత్వమువలెనే యుండినను దనదింతకంటె మెఱుఁగుగా నుండు నని సూచించుటకై తిక్కన యట్లు చేసెనని గ్రహించి యాతని పిలిపించినట్లును గ్రంథరచనకుఁ బూర్వమున దానిచేత గౌతమీతటమున యజ్ఞము చేయించి భారతము సంపూర్ణము చేయించినట్లును జెప్పుదురు. మఱికొందఱట్లు పంపఁబడిన పద్యము, ఆదిపర్వములోని యీ క్రిందిపద్యమని చెప్పుదురు

ఉ. నిండుమనంబు నవ్యనవనీతసమానము పల్కు దారుణా
ఖండలశస్త్రతుల్యము. జగన్నుత! విప్రులయందు నిక్క మీ
రెండును రాజులందు విపరీతము. గావున విప్రుఁ డోపు; నో
పం డతిశాంతుఁ డయ్యు నరపాలుఁడు శాపము గ్రమ్మఱింపఁగన్.

చూ. ఆంధ్రకవులచరిత్ర.

తిక్కన కాలములోని సందర్భముల ననుసరించి కల్పింపఁబడిన యీకథ కవిత్వమును గూర్చి ప్రజల మతిభేదములను సూచించుటకుఁ బ్రస్తుతము మన కుపయోగపడుచున్నది. రాజరాజు రాజాస్థానపండితులకుఁ బంపించిన సమస్యాపద్యము మొదటిపద్యమని కొందఱును రెండవపద్యమని కొందఱును జనులు చెప్పుకొనుచుండిరనుటయందుఁ దగినంత భావము లేకపోలేదు. మొదటిపద్యమునందలి 'లసల్. ఓలిన్ - కొని తెచ్చి - యిచ్చి - ముదమొప్పం గాంచి' - యనుపదములు తగినంత భావార్థితములు గాక, పెక్కుపొలుపులతోఁ బాదపూరణమునకై ప్రయోగింపఁబడిన వనియు, ఆపద్యమున నన్నయ వర్ణింపఁదలంచిన విషయము—

మ. మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసన్మాణిక్య గాణిక్య సం
పద లోలింగొనితెచ్చి యిచ్చి ముదమొప్పం గాంచి సేవించి—రి

అను రెండుపాదములలోనే, కర్తృకర్మపదవిశిష్టముగ ముగించెననియు, నందుచే మూఁడవపాదమునందు,—

"అయ్యుదయాస్తాచల సేతుశీతనగ మధ్యోర్వీపతుల్"

అను కర్తృపదమును సాధ్యమైనంతవరకు పొడిగించి తక్కినభాగమును

"సంతతా। భ్యుదయున్ ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్."

అని ధర్మజువిశేషణములతోఁ బూరించెననియు, ద్వితీయపద్యపక్షము వారు విమర్శించి యట్టి విమర్శకవకాశము లేని 'నిండుమనం' బను రెండవపద్యమును దైవకథ కాధారముగ నిలిపియుందు రని మన మనుకొన వచ్చును. దైవికథయందలి యుక్తాయుక్తము లెట్లున్నను భిన్నవాదములకు మాత్ర మీ రెండు పద్యములును సాధారణములు కాకపోవు. ఇందలి మొదటిపద్యము బహుళసంస్కృతపదాన్వితము. రెండవది బహుళాంధ్రపదోపేతము. మొదటిదానియందలి గుణము శబ్దగాంభీర్యము. రెండవదానియందలి గుణ మర్థగాంభీర్యము. మొదటిది నిరర్గళకవితాధారకును, రెండవది సార్థకపదగుంఫనకును దృష్టాంతములు. మాధుర్యము మాత్రము రెంటియందును సమమే.

ఇట్లీ రెండుపద్యములయందలి భేదములనుబట్టి భిన్నవాదులైన నాఁటిజనులలోని రుచిభేదములను మనము సూక్ష్మముగా విభాగించుకొనవచ్చును. కల్పితకథను గూర్చి యింతకన్నఁ జర్చింపవలసినది లేదు. నన్నయ మొదటిపద్యమునందలి నిరర్గళకవితాధారతో నేకీభవించి రెండవపద్యమునందలి కవితాగుణము లన్నియుఁ దిక్కనరచనయందుఁ గాఢముగ నుండు నని చెప్పుటయే దీని పర్యవసానము.

అది యెట్లుండె—

"క. సకల కవిత్రయ నిర్మిత
సమధిక రసవత్ప్రబంధ సాహిత్యకళా
సుకర స్రవంతీ కల్లో
లములన్........................"

అని శంకరకవి చెప్పినట్లు కవిత్రయమువారి కావ్యధారా నిర్నిబద్ధప్రవాహము. ఆప్రవాహవేగమున నందందు చిన్నచిన్న నలుసు లుండిన నుండవచ్చును. అంతమాత్రమున జగత్ప్రఖ్యాతమును బుధమనోజ్ఞమును నగు నద్దానికిఁ గొఱంత వాటిల్లదు.

నన్నయ కవితామతముం బలెరచనం బట్టి తిక్కనకవితామతమును వెదకవలసిన యవసరము మనకు లేకుండ నతఁడు తన యభిప్రాయమును స్పష్టముగ వెల్లడించెను. ఇందులకుఁ గారణము వాని స్వాతంత్ర్యమే. ఇంతటి స్వాతంత్ర్యము నన్నయ కున్నట్లు కనఁబడదు. నిర్వచనోత్తరరామాయణ రచనాసందర్భమునఁ దిక్కనః—

మ॥ అమలోదాత్తమనీష నేనుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించు శి
ల్పమునం బారగుఁడన్ గళావిదుఁడ.................."

అని స్వకవితాసామర్థ్యమును చెప్పుకొనుచోఁ గవిత్వము శిల్ప మని చెప్పెను. కేయూరబాహుచరిత్ర కర్తయైన మంచనయుఁ దన కృతిపతి తన్నుం గోరినట్లుగ—

క. కేయూరబాహుచరితము
సేయుము నీ వాంధ్రభాష శిల్పము మెఱయన్

అని యీవిషయమునే యుగ్గడించెను. మఱియుఁ గావ్యనిర్మాణమునకుఁ బూనుకొనిన కవి ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములను దిక్కన యీక్రిందివిధమున వెల్లడించెను.

ఉ. భూరివిచారవిత్తులకుఁ బోలునసం దలపన్ దళంబులన్
సౌరభమిచ్చు గంధవహుచందమునం బ్రకటంబుచేసి యిం
పారెడు పల్కులం బడయ నప్పలుకుల్ సరిగ్రుమ్మనట్లుగాఁ
జేయుట కీర్తిగా వలయుఁ జేసెద నేఁ గృతి యన్నవారికిన్"

క. తెలుఁగు కవిత్వము చెప్పం
దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ దగియుండెడు మా
టలఁ గాని వలుకుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బులిమి త్రచ్చుట చదురే?

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము
తెలుఁగుబడి విశేషణంబు తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం
బులు భేదింపమికి మెచ్చు బుధజనము కృతిన్.

నన్నయకావ్యరచన ముగిసిన తరువాతఁ దిక్కన కావ్యరచన ప్రారంభించుకాలమునకుఁ గల మధ్యకాలమున రచింపఁబడిన గ్రంథములలో నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును భాస్కరుని రామాయణమును ముఖ్యమైనవి. అందుఁ గుమారసంభవమునుగూర్చి మొన్నమొన్నటి వఱకు నాంధ్రదేశ మెఱుఁగనేయెఱుఁగదు. భాస్కరరామాయణము మాత్రము నీనాఁడువలెనే యానాఁడుసైతము నత్యంతజనాదరణము వహించియుండెనని దాని నిలుకడయే చెప్పక చెప్పుచున్నయది. మఱియు నట్టిజనాదరణము, నాఁడా గ్రంథమునకు లేకుండ నుండినయెడల ఆకావ్యమునందలి రచనావైదుష్యమునఁ దనకు గౌరవభావము లేకయుండినయెడలఁ, దిక్కన యీక్రిందిపద్యమును జెప్పియుండఁడు.

* గీ. సారకవితాభిరాము గుంటూరువిభుని
మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మన్నన మెయి లోక మాదరించు
నేల నాకృతిగుణములు వేయు నేల?

చంద్రునియందలికాంతియుఁ బుష్పమునందలి సుగంధమును గావ్యమందలిఘనతయుఁ జేతులకుదొరకనివి. దాచిపెట్టుటకునీలులేనివి. కావున ననివార్యమైన విపరీతకారణ మేదైనఁ దటస్థింపకున్నంతవఱకు నుత్తమకావ్య మెప్పుడును మఱుఁగుపడదు. అట్టికారణము లేకయే యొకానొక గ్రంథ మడుగంటిపోయినయెడల దానికి నేదో గుణప్రాశస్త్యలోపమని యే చెప్పవచ్చును. గ్రంథమునకుఁ గలుగు నత్యంతజనాదరణమే తత్ప్రాశస్త్య మని నామతము.

తిక్కన తనకాలమునాఁటికి గలుగు నిర్మాణముల నందలి మంచిచెడ్డలెఱుంగుచుండినవాఁ డగుటచేతను, అప్పటికి కించుమించుగ నిన్నూఱేండ్లక్రిందట రచింపఁబడిన నన్నయభారతభాగము లా నాఁటి జనసామాన్యముచే నెట్లాదరింపఁబడుచుండెనో తాను గన్నులారఁ జూచుచుండినవాఁ డగుటచేతను, తన తాతగారైన భాస్కరుఁడు రచించిన రామాయణము సైతము నన్నయకావ్యమువలెనే క్రమక్రమముగ నన్నివైపుల వ్యాప్తమగుచుండుటఁ గనిపెట్టుచుండినవాఁ డగుటచేతను, కావ్యనిర్మాణమునకై పూనుకొనిన కవి యన్నిలక్షణముల కన్నను జనాదరణము ముఖ్యలక్షణముగా గమనింపవలసిన దని యొక సూత్రము నేర్పఱచుకొనెను. కవిత్వ మిట్లుండవలయు నని నైపథ్యము లయం దాతఁడు చెప్పినరీతు లన్నియు నీసూత్రము ననుసరించినవే యున్నవి. మఱియుఁ దననాఁడు జనప్రచారమునందు లేక కేవలము ప్రాతవడినమాటలు పేర్చి కొందఱు కవులు లల్లుచుండిరనియు, నవ్వాని జనసామాన్యమునకు రుచింపక పోవుచుండెననియుఁ, దిక్కన యొనర్చిన కుకవినిందవలన మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

చ. పలుకుల పొందులేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాంతశబ్దమా
టలఁ దమనేర్పు చూపి యొకటన్ హృదయం బలరింపలేక, యే
పొలమును గానియట్టి క్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోకి మెల్లన
వ్వులఁ బొరయంజరించు కుకవుల్ ఘను దుర్విటులట్లు చూడఁగన్

నైపథ్యమునందుఁ దిక్కన యొనర్చిన యాక్షేపణము నన్నెచోడున కన్వయించునేమో యని కొందఱియుద్దేశము. నన్నెచోడుని

---

* రామాయణకృతికర్త యీమంత్రిభాస్కరుఁడు కాఁడని యొక వాదమున్నది.

రచనయందలి ప్రాంతమాటలు నేటివారికే కాక నాటివారికి సైతము దుర్గ్రాహ్యములై యుండవచ్చును. ఆవిషయమునఁ బండితులొనర్చెడు విమర్శలను దిక్కన ప్రత్యక్షముగ నెఱింగి-యట్టిపదములను దనకవిత యందు వీలైనంతవఱకుఁ జొరనీయకుండఁ గడుజాగరూకతతోఁ గావ్య రచనఁ గావించెను, సంతతోఁ దృప్తినొందక తాను రచించుచుండిన భాగములు సరసులైన వారి కప్పుడప్పుడు వినిపించుచు వారి సమ్మతి వడయుచుండె నని యనుకొనుట కీ క్రిందిపద్య మవకాశము కలిగించు చున్నది.

గీ. ఎట్టికవి కైనఁ దనకృతి యింపుఁ బెంపఁ
జాలుఁ గావునఁ గావ్యంబు సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కఁ గాని నమ్మఁ
డెందుఁ బరిణతి గలుగు కవీశ్వరుండు.

జాతీయపదప్రయోగమునందును యతికూర్పునేర్పునందును గవి బ్రహ్మకుఁ గల కౌశలము తెనుఁగుకవులలో నితరు నొకరికి లేదు. ఉభయసామర్థ్యయతు లన్నఁ దిక్కనకు మక్కువ. ఎక్కువ విపులమైన భావమును గొలఁదిపదములలో నుడువుట అతనికిఁ గలయం దాచార మగుటచే సందేహముఁ గొన్ని పద్యములయం దన్వయము కొంచెము కష్టముగా నుండినను నారికేళపాకమును జొరనీక యతఁడు తనకవితకు సహజమైన ద్రాక్షాపాకమును నాద్యంతము నొక్కరీతిఁ బోషించుట యెంతయు శ్లాఘనీయము. ఈయంశమునే మనసునం దిడుకొని చదలువాడ మల్లయ తిక్కనకవి నిట్లు స్తవము చేసెను.

"క. ప్రాకట నవరస కలనా
సాకల్యము మెఱయ మధురసమధుద్రాక్షా
పాకప్రబంధరచనన్
జోకం దగు తిక్కయజ్వ జూతుం దలఁతున్."

ఇట్లు కొలఁదిపదములలో గొప్పభావమును వెల్లడించుట నన్నయ కవితకుఁ దిక్కన వన్నె వెట్టె నని జనులు చెప్పుకొనుటకుఁ గారణ మైన గుణములలో నొకగుణమై యుండవచ్చును. మఱియు—

"సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథా † కవితార్థయుక్తిలో
నారసి మేలు నా నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప..."

అను నన్నయసూత్రమును దిక్కనయు ననుసరించి, ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తికొఱకై ప్రయత్నించెను. గాని, కవితాతత్త్వజ్ఞు లంతగా సమ్మతింపని శబ్దాలంకారములకుఁ బ్రయాసపడలేదు. తాతగారి కవితయందుఁ దనకుఁగల గౌరవభావమును వెల్లడించుటకుఁగాఁబోలు నిర్వచనోత్తరరామాయణమునందు మాత్ర మచ్చటచ్చట భాస్కరుని శబ్దవైచిత్ర్యము నించుక చూపుచు వచ్చెను. ఆ రవంత శబ్దవైచిత్ర్య మైనను బద్యాంతములయందు మాత్రమే చేర్చుచు వచ్చుటచేత నతఁడు కేవలము నర్థాలంకారప్రియుఁ డని నిశ్చయ మగుచున్నది. చూడుడు.

ఉ. పాటిత దుష్టసత్త్వ వనవాటిక నిద్ధబలావరుద్ధశృం
గాటక గ్రంథిలభ్రుకుటిగాఢలలాటకఁ, గ్రూరతారకా
నాటక నాంత్రకాంచిపరిణద్ధ కచప్రపత త్రికమిస్ఫుటా
కీటక రక్తసిక్తపటుఖేటకఁ దాటకఁ గాంచి రయ్యెడన్. భా. రా.

శా. కోపంబారినఁ జంకవాపి ధరణిం గూర్చుండఁగాఁ బెట్టి ని
ష్పాపోల్లాసకటాక్ష మల్లనొలయన్ హాసస్మితజ్యోత్స్నల
జ్జాపూరావృత తన్ముఖాబ్జములపై సాంద్రంబుగాఁ జూపి ని
ర్వ్యాపారామరసుందరీప్రకరగర్భస్రావణున్ రావణున్.

ఉ. ఈ యనుమాన మేటికి నరేశ్వర! నీ పరిపాలనక్రియా
పాయము ధర్మనిష్ఠయుఁ గృపాగుణమున్ వినయంబు నెంపునున్
న్యాయవిశోధనంబును నియంత్రితసత్యవచోవిలాసమున్
బాయక విందు నెందు నరిభంజన సూరిజనానురంజనా! నిర్వ. రామా.

అర్థాలంకారప్రియుఁ డగుటయే కాక, అతిశయోక్త్యుత్ప్రే క్షోపమాద్యలంకారము లన్నింటికంటె స్వభావోక్తియే తిక్కనకు మిక్కిలి యభిమాన మని వాని రచనలను వర్ణనలను బట్టి తోఁచుచున్నది.

సీ. తీగయుయ్యలలెక్కి తూఁగియాడుచుఁ గూడి
పాడెడు చిత్రాళిబాలికలను,
పలుకులు తోడన యులవడఁ దొడఁగియు
నెరని కీరకుమారికలను,
నింపారు తేఁదూఁడు లేరి పిల్లలకుఁ బె
ట్టుచు నున్న హంసకుటుంబినులను,
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచులనించు
లతఁ జొక్కు కోకిలదంపతులను
చూచిచూచి యెంగోపలకుఁ జూపిచూపి
వెలుఁగ కెలఁగించి కొనియాడి చెప్పిచెప్పి
చిత్తహారి విహారసంసేవఁ దగిలి
యుల్లసిల్లిరి వనిత లా వల్లభుండు.
నిర్వ. రామా.

ఇట్లు విమర్శించినకొలఁదిని తిక్కనకవితయందలి గుణములు వేనవేలుగఁ దోఁచుచుండును. "అమలోదాత్తమనీష..." అను పద్యమునందుఁ గవిత్వము శిల్పమని చెప్పుటయే గాక, కవులను గూర్చి చెప్పినపద్యములలో "ఇం పారెడు పల్కులన్" అనియు, "సరసమధురవచోగుంఫన" అనియు "లలిత పదవ్యాకృతసద్యంబుల" అనియుఁ దఱచుగఁ బదములయందలి మాధుర్యమును గూర్చియే నొక్కిచెప్పుచు వచ్చుటచేత సంగీతముకరణిఁ గవిత్వముసైతమును శ్రవణసుఖమును మాధుర్యమును బుట్టించుచునుండుట వానిమతముగాఁ దోఁచుచున్నది. ఇట్లు సంగీతచిత్రలేఖనములు రెండును గవితయందుఁ బొందుపడియుండవలెనను తిక్కనమతము—కోలరిడ్జి-కీట్సు-షెల్లీ-మొదలగు కొందఱాంగ్లకవితాతత్త్వవేదులమతములతో నేకీభవించుచున్నయది. ఈవిషయమును "జేమ్సు, హాస్రీతేనాంట్" అనునాతఁడు విపులముగా నిరూపించియున్నాఁడు.

† కలితార్థయుక్తి-అనిపాఠాంతరము.

"Poetry includes whatsoever of painting can be made visible to the mind's eye and wahtsoever of music can be conveyed by sound and proportion without singing or instrumentation. But it far surpasses those divine arts in suggestiveness, range and intellectual walth—the first in expression of thought, combination of images and the triumph over space and time; the second in all that can be done by speach, apart from the tones and modulations of pure sound. Painting and music however include all those portions of the gift of poetry that can be expressed and hightened by the visible and melodious...............Music and painting are proud to be related to poetry, and poetry loves and is proud of them."

సంగీతచిత్రలేఖనముల మాట యటుండ సౌందర్య సౌకుమార్యాదులతోఁ గవిత్వము కన్యకవలె హృదయంగమముగా నుండవలె నను నూహతోఁ గృతిపతిని గూర్చి ప్రసంగించు సందర్భమున—

" కం. ఏ నిన్ను మామ యనియెను
దీనికిఁ దగనిమ్ము భారతీ కన్యను..."

అని తిక్కన చెప్పియుండెను. ఇట్లే యాంధ్రకవు లనేకులు తమగ్రంథములయందుఁ గృతిపతిప్రసంగములలోఁ గవిత్వమునఁ గన్యాత్వము నారోపించుచు వచ్చిరి. చూడుఁడు:—(౧) "బాలరసాల సాల నవపల్లవకోమల కావ్యకన్యకన్" పోతన. (౨) "మదీయ కావ్యకన్యామనోహరుం డగు రావూరి బసవభూపాల రాఘవు వంశం బభివర్ణించెద" వెన్నెలకంటిసూరన-విష్ణుపురాణము (౩) సజ్జనపితామహునకుఁ గవితాస్త్రీలోలునకున్......" పెద్దనమన్మంతిములు. (౪) "పరిగ్రహింపు మయ్య! రఘునాథభూపరసికాగ్రణి! మామక కావ్యకన్యకన్" చేమకూర - వేంకటకవి - విజయవిలాసము (౫) "రంగపతి యంతటి జామాతం డ్రి మదీయ కావ్యసారంగవిలోచనామణికిఁ బ్రాణవిభుం డట భాగ్య మెట్టిదో !" కాకమాని మూర్తికవి. పాంచాలీపరిణయము.

నన్నెచోడుఁడుఁ గూడఁ గవిత్వమునందును స్త్రీత్వమునందును సమానధర్మముల నారోపించి స్త్రీవలెనె వర్ణించిచెప్పెను.

క. "చతురోక్తుల నుతపదబహు
గతుల నలంకారభావకాంతిరసార్థో
న్నతిఁ గృతి నతిరసికులు వర
సతిగతి నెలిఁగింపవలదె సౌభాగ్యమునన్"

కవితానుభవము కలిగినకొలఁదిని పదప్రయోగము రచనాభిధానము దరుణ... సంస్కరింపఁబడుచుఁ గ్రొత్తశోభ వహించుచుండును. వయసు మాఱినకొలఁదిని శరీరములో... [illegible] ప్రపంచమున మానవునిబి మందు మార్పులు కలుగునట్లే కవితాప్రపంచమునసైతము రచనానుభవమునుబట్టి కవికి రచనలుమారుట కలదు. ముగ్ధ వికసమగుకొలఁదిని సౌందర్యసౌకుమార్యసౌరభ్యాదు లతిశయించునరీతిగఁ గావ్యరచన గావించుకొలఁదినిఁ బరిణతప్రాయుఁ డగు కవియొక్క కవితయందలి పదములును- పదములతోడ భావములును భావములతోడ పాకాదులును - క్రొత్తరుచులతో నొప్పుచుండును. విమర్శదృష్టితోఁ బరిశీలించినయెడల నీవిశేషములు మనయాంధ్రకవీంద్రుల కావ్యరత్నములందు గోచరింపకపోవు

నిర్వచనోత్తరరామాయణమునందలి కవితాప్రసంగమున "భాగతీకన్య" యనియొకచోటను, "కావ్యప్రౌఢిఁ బాటించు శిల్పము" అని మఱియొకచోటను, బహువిధములఁ దనకవితామహిమను బ్రకటించిన తిక్కనకు భారతగ్రంథరచనకుం గడంగునపుడికి మన సెంతవఱకుఁ బరిణతి నిగాంచినదో, తత్పరిణామమధ్యమదశయందు వానికవితాతత్త్వవిచార మెట్లు సూచనమాత్రము వహించినదో యిచట నించుక విచారింతము. మహాభారత సౌధారోహణమునఁ దనకుఁ బ్రథమసోపానమైన విరాటపర్వము ప్రారంభమునందు:—

"శా. విద్వల్లస్సంస్తవనీయ భవ్యకవితావేషుండు......"

అని తిక్కన కృష్ణద్వైపాయనుని స్తుతించెను. వ్యాసుని బ్రహ్మాంశసంభవుండైన వ్యాసునిఁ గవితావేశునిగా వర్ణించుటవలనఁ దిక్కన [illegible] మైన యావేశ మని వాసిరుచిని. ఆవేశ మనఁగా (Inspiration) [illegible] [illegible] నొక నూతనశక్తి. ఇట్టి నశక్తి [illegible] నిజముగాఁ [illegible] [illegible]

"What is poetry, but the thought and words in which emotion spontaneously imbodies itself"

అను నొక యాంగ్లేయసూక్తి [illegible] [illegible] [illegible] కలిగించినట్లు తోఁచుచున్నది. కవితావేశపరవశుఁడైన కవి [illegible] [illegible] మైన యానందము ననుభవించుచు [illegible] నిశ్చల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యీవిధమున సూచించెను.

ఉ. "శ్రీయన గౌరినాఁ బరఁగుచెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప భ
ద్రాయితమూర్తియై హరిహరంబగు రూపముఁ దాల్చి విష్ణురూ
పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక
ధ్యాయిత [illegible] [illegible] నిష్ఠ [illegible]"

అని సకలబ్రహ్మప్రార్థన మును చేసి [illegible] నిత్య [illegible] [illegible] [illegible] సగుమ........"

యోగమునకువలెనే కవిత్వమునకును దీక్ష వలయునట. దీక్షలేకయే చంచలస్వాంతముతోఁ గావించు యోగము గాని కవిత గాని పైనివర్ణించిన యానందమును గలిగింపఁజాల దను నభిప్రాయము తిక్కన యీ క్రింది పద్యమున సూచించెను.

ఉ. "కావున భారతామృతము కర్ణపుటంబుల నారఁగ్రోలి యాం
ధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ సాత్యవతేయసంస్మృతి
శ్రీవిభవాస్పదం బయిన చిత్తముతోడ మహాకవిత్వదీ
క్షావిధి నొంది పద్యములఁ గద్యములన్ రచియించెదన్ గృతుల్"

అత్యంతమైన కవితాదీక్ష వహించి కావ్యరచనఁ గావించుచున్నంతకాలమును కవికిఁ గలుగుచుండు సాత్మానంద మనుభవైకవేద్యము. కవితావేశము లేకయే యట్టి దీక్ష వహించుటకు మనసు కుదురదు. బలవంతముగఁ గుదురుపఱచుకొందమన్నను సాధ్యము గాదు. అట్టికవితావేశభాగ్యము గావ్యదీక్షామంత్రరాజము నీశ్వరానుపాదితములు గాక కేవలము మానవసాధనము లైనయెడల "కవిర్గాయతే నతు క్రియతే" యను సూక్తి పుట్టియుండదు గదా!

మఱియును- "విద్వత్సంస్తవనీయ భవ్యకవితావేశుండు" అని సమస్తసద్గుణాతిశయములలోఁ గవితావేశమే ప్రధానముగాఁ గొని యట్టి మహాగుణముగలవాఁ డని యిదివఱకుఁ దా నొకసారి వర్ణించిన వ్యాసునే, తాను కవిత్వదీక్షయందుఁ గూర్చుండునప్పుడుఁ గూడ, స్మరించి "సాత్యవతేయసంస్మృతి శ్రీవిభవాస్పదంబయిన చిత్తములోడ" అని చెప్పియుండుటచేతఁ దనకుఁ గూడ నట్టి కవితావేశభాగ్యము నవ్యేశ్వరుఁడు ప్రసాదించినట్లును, నట్టివాఁడై తాను కవిత్వదీక్ష వహించినట్లును తిక్కనయుద్దేశముగా స్ఫురించుచున్నది. ఇది యిట్లుండ "అని సకలబ్రహ్మప్రార్థనంబు సేసి తత్ప్రసాదాసాదిత కవిత్వతత్త్వనిరతిశయానుభావానందభరితాంతఃకరణుండనగుచుండి" అను వాక్యమునందును, "కావున భారతామృతము కర్ణపుటంబుల నారఁగ్రోలి యాంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ" అను వాక్యమునందును గల యర్థములు రెండును నొండొంటితో సమన్వయించి చూచిన నత్యంత పరిపక్వహృదయుం డగు తిక్కన, కవిత్వతత్త్వమహత్త్వమున కంతటి యున్నతస్థాన మొసంగెనో తెలియఁగలుగు. తెలియుటయే కాదు, కవి యనుభవించు కవితానందమునకును, మహాయోగివహించు బ్రహ్మానందమునకును నతఁ డభేదప్రతిపత్తి గలిగించు ననుమానముకూడ నొకింత యుండవలసి వచ్చునేమో యని కూడఁ దోఁచుచున్నది. పరబ్రహ్మారాధనమునఁ బడయఁబడు బ్రహ్మానందము కలుగునట్లే సకలబ్రహ్మప్రార్థనమునఁ దనకును కవిత్వతత్త్వనిరతిశయానుభవానందము కలిగె నని చెప్పుటచేత నామమాత్రభేదములతో నీరెండానందములు నొక్కటియే యని తిక్కనమతముగా మన మిది కనుఁగొనఁగలము. కాని, పైరెండు వాక్యములను సమన్వయించినప్పుడు మాత్రము కవీశ్వరయోగీశ్వరానందములకు హెచ్చుతక్కువ లున్నట్లు తిక్కన సూచించినట్లు చెప్పవలసివచ్చుచున్నది. పరబ్రహ్మారాధనము వలన యోగీశ్వరుఁడు పొందు బ్రహ్మానందము తానే యనుభవింపఁగలఁడు. గాని- తదానందసౌఖ్యము తనదేశమువారికిఁ గాని- జాతివారికిఁ గాని- లేశమైన గలిగింప నేరఁడు. సంసారదారపుత్రాదులఁ బరిత్యజించి యరణ్యాంతరములయందో- పర్వతప్రాంతములయందో- కైవల్య మాసించి నిశ్చలచిత్తంబులఁ బరమేశ్వరారాధనము గావించుచుండు మహర్షులు నేఁడును మనదేశమున నుండకపోరు. ఉండకపోరని యూహించుకొనుటయే కాని ఆ మహర్షు లెవ్వరో? వారు గావించు తప మెట్టిదియో? తత్తపోజనితమైన యానంద మేమియో? మన మెఱుంగము గదా! ఇంతకు నొక ప్రాణి మంచిదియో చెడ్డదియో యొకకర్మ నొనర్చినప్పుడు, తత్కర్మఫలానుభవము మఱియొకప్రాణికిఁ జెందు ననుటకు వేదాంతు లొప్పుకొనరు. అందుచే నిహపరలోకము వారిదే! ఎవరి సంపదము వారిదే. ఇచ్చటనే కవీశ్వరుని ప్రకృతి భిన్నమగుచున్నది. సకలబ్రహ్మప్రార్థనముఁ జేసి తత్ప్రసాదాసాదితమైన కవిత్వతత్త్వనిరతిశయానుభవానందము తిక్కన తా ననుభవించుటయే కాక "ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ" అని చెప్పి తదానందానుభవభాగ్యము తనజాతివారగు నాంధ్రు లెల్లరును గూడ వహించునట్లుగఁ జేసెద నని మహాకవిత్వదీక్షాకంకణమును గట్టుకొని- యందుఁ గృతార్థుఁడై- మనల నందఱను గూడఁ గృతార్థులం జేసిన యాతనిమహామహిమ నెంతని కొనియాడవచ్చును !!!

క. "త్రిదశప్రహితారాముని
పదముల కన్నిటికి నుపరిభాగంబునఁ జెం
పొదవు ధ్రువస్థానం బా
స్పద మచ్చో టిత్తు నీకు నరహరిపుత్రా!"

అని పసిపాపఁడైన ధ్రువుని బ్రహ్మమయుం డగు మహావిష్ణువు కటాక్షించినట్లుగ- నించుమించుగ నిన్నూరేండ్లు తనకై మహాతపము గావించిన యాంధ్రకవితాబాలికను బ్రసన్నుఁడై యిట్టి యత్యున్నతస్థాన మొసఁగుటచేతనే తిక్కన తానును బ్రహ్మపదారూఢుఁడై "కవిబ్రహ్మ" యని కీర్తింపఁబడుచున్నాఁడు.

ఆంధ్ర వ్యాకరణ విచారణము

పారసంద రామశాస్త్రిగారు

వ్యాకరణములు భాషలో సిద్ధరూపముల నిష్పత్తిని వెలువరించుటకు గాను సంస్కారములను విధించునవి. వ్యాకరణము లన్ని భాషలలోను గ్రంథరచనల కుపకరించును. ఆంధ్రభాషకు వ్యాకరణము లనేకములు పుట్టియున్నవి. వీనిలో పూర్వపూర్వము త్తరోత్తరమునకు ప్రమాణముగా నుండును. ఈమర్యాద యన్ని శాస్త్రములలోను సమానమే. ఈవ్యాకరణములలో సర్వాద్యము నన్నయభట్టీయమై (ఆంధ్రశబ్దచింతామణియై) యున్నది. చింతామణికిని నన్నయభారతరచనతోడనే యారంభించిన ట్లారెంటికలనను దెలియఁబడును. చింతామణికి దిమ్మటి వ్యాకరణములు గొంచెము గొంచెము భేదిల్లుచు రానురాను తుదకు బాలవ్యాకరణము చాల భేదిల్లినది. వృద్ధబాలురకు కాల ప్రయుక్తభేదము సిద్ధమే కదా! ఈభేదము క్రమక్రమమున విరోధముగాఁ బరిణమించుచున్నది. ప్రాచీనాచార వ్యవహారప్రవృత్తివేషములకు నవీనములు విరోధించుచుండుట యెల్లరకును స్పష్టమే. అట్లే భాషలోఁగూడఁ గాన్పించుచున్నది. చింతామణిలోఁ బదాదియకారమును నన్నయభట్టు డంగీకరించి యున్నాఁడు. పిమ్మటివారు దానిని నిషేధించుచున్నారు. బాలసరస్వతి తనటీకలో "యెవ్వఁడు" మొదలగువానిలోనిది పదాదియకారముగా నుదాహరణ మిచ్చినాఁడు. చింతామణిలో య, ర, ల, వ, లకు నాల్గింటికిని లఘ్వలఘుభావ రూపమగు ద్వైవిధ్యము తుల్యమయియుండఁగా రేఫమునకు మాత్రము యాంధ్రభాషలో నాకారముచేతఁ గూడ మఱియొక ద్వైవిధ్యము వైధర్మ్యముగాఁ జెప్పఁబడినది. ఆవైధర్మ్యమునే పిమ్మటివారు విరోధముగాఁ జెప్పుచున్నారు. ఈవిషయమున బాలసరస్వతి యనుఁ బొఱపడినట్లుగాన్పించుచున్నది. అతనిటీకలో—"అన్యేషాం=కడమవాటికి, వైధర్మ్యం=విరోధము, న=లేదు. రయోస్తు=లఘ్వలఘువులయిన రవర్ణములకైతే, నిత్యం స్యాత్ = నిత్యముగా విరోధము కద్దు. విరోధ మనఁగా తమలో యతిప్రాసములు చెల్లకుండుట" అని చెప్పి—

గీ. తెక్కలు గలట్టి వెనుపాపరేళ్లవంటి
కలుకుములుకులు శంభు నుక్కఱఁగఁజేసె
పరమకల్యాణి గిరికులేశ్వరతనూజ
రణవినోదంబుసలిపె నిర్జరులు వొగడ"

అని యుదాహరణ మిచ్చినాఁడు. దీనిలోనే స్వవచనవ్యాఘాతము గాన్పించుచున్నది. ఇందు లేఖకుని ప్రమాద మున్న నుండవచ్చును. ఇం దేమైనను, మూలమునకు టీక భేదించును. మూలములో ప్రథమాచార్యుఁడు "రయో" అని—యొక్కసమాసమున—నొక్కరూపమున—రెంటిని సంగ్రహించిచెప్పినాఁడు. ఒకపద్యములో—వేఱువేఱు చరణములలో—నారెండు రేఫములును యతిప్రాసములు గారాదన్నం త విరోధము గలదని చెప్పునా? అవి యతిప్రాసము లయినప్పుడును, వానిరూపములను దాఱుమాఱుసేయక దెలియరూపములో దానినే యుంచవలయు నని, వైధర్మ్యమును నిత్యముగాఁ జెప్పినాఁడు. పిమ్మటివాఁడు వైధర్మ్యమును విరోధముగా భావించి—వానిరూపములను మార్చుచున్నారు. చూడుఁడు. అప్పకవీయము ౨ ఆశ్వా. ౧౫ వ పుట కవిజనాశ్రయము. "క. నెరయంగఁ నిందఁదము తెఱ్ఱెఱుఁగక" నృసింహపురాణప్రసాదము" పరమాత్ముపవనములఁ గొఱగిమారెదు నేటిపరిగిలవైభా. "వరి" ర ఆ "౧౭" తాఱుడని త్రిపురం బొఱ" శాంతి "క. క్రమ 1 మూరున"

ఇట్టి పాఠవ్యత్యాసములను గాంచి బాలసరస్వతి యిటుల బొఱపడ యుండును. దీనిని గాంచి లాక్షణికులు—ఛందస్సులలో నతితోఁ బ్రవర్ణములకు విరోధమును మైత్రిని గల్పించుచున్నారు. ఈకల్పన—ఉదాహరించిన అన్ని నదికి తోఁ అనుసరించి యున్నది. వర్ణములకు విరోధమన నెట్టిది? యతిప్రాసములు చెల్లకుండుటయే కదా? అవియేల చెల్లవు? అనినచో విరోధమునే యనును. విరోధ మేమి? యతిప్రాసములు చెల్లకుండుటచేతను. ఈ యుత్తరప్రత్యుత్తరములు పెులులుగా నుండునో వివిత్తుణులే విచారింపుడు. ఇందు విరోధము గల్గియుండు నన్నచో నది—జడాత్ములగు వర్ణములకు గలదాని నంటిదా? లేక స్వాభావికమా? కాదు. వర్ణముల మైత్రివిరోధములు కవులనోటనున్నవే కాని సహజములు గావు. ధ్యానాశ్రయభేదము నొందిన వర్ణ యములలో, అ ఇ ఉ ఏ ఓ లకు సావర్ణ్యము చింతామణిలోఁ జెప్పఁబడినవి. వానికి స్థానభేదము లేని వర్ణములలో సావర్ణ్య మేల లేదటు! సావర్ణ్యస్థానమగు స్థానమేవ యున్నవాటనే, యావర్ణములకు విరోధము నెంత నెట్టిసంబంధముగా లేనిపోట వానికి విరోధ మని నవీనాంగనులు కొందఱు చెప్పుదురు. వీనికి అచ్చుల స్వరూపము, వక్రతిమములే కాని, వక్రములు పనికిరావు. వానికి—ఐ ఔ లతో నయినవి, గుణములు యని ఛందస్సు లన్నియు నొక్కటియై యున్నవి. గుణముల నేల యొప్పుకొనవో! తెలియదు. గుణవృద్ధులు రెండును సమానస్థానములుగదా! గుణమున కెగ్గుగా వృద్ధికి ట్లేమగును! తెనుఁగుభాషలోఁ గుణము లేదు గావున దానితో విశ్రమమును ఛందస్సులు చెప్పలేదన్నచో గుణమునకు వెనుకనగు వృద్ధి యెట్లుండును? సంస్కృతమున లేని హ్రస్వము లగు "ఎ" "ఒ" లు తెనుఁగున నంగీకరింపఁబడినవి కదా! వానికి "ఋక్ర" సంజ్ఞను లేదా? ఉన్నచో నది సిద్ధించినప్పుడు—గుణ సంజ్ఞయు నేల సిద్ధింపదు? హ్రస్వదీర్ఘములను—చెలిఁ, చేమ, చోక్క, చోటు, అనువాని

లో బాలవ్యాకరణము చెప్పుచున్నది. ఈ బాలలాక్షణికుల కీబాలవ్యాకరణమే కదా ముఖ్యప్రమాణము! సంస్కృతముపోలికను బట్టియే ఐ ఔ లకు, వృద్ధిసంజ్ఞ నంగీకరించుకొనినప్పుడు హ్రస్వములగు ఎ ఒ లకును దెనుఁగునఁగూడ సంస్కృతము పోలికనుబట్టియే గుణసంజ్ఞ నేల యంగీకరించుకొనరాదు? హ్రస్వములు దీర్ఘముల ప్రతిరూపములే. ఛందస్సు లట్లు చెప్పలే దన్నచో, నది వానిదోషమా? ప్రయోగించిన విద్వన్మహాకవులదోషమా? ఆ ఒ లకు ప్రాచీనమహాకవుల ప్రయోగములలో విశ్రమము గాన్పించుచుండ దానింజూచి పిమ్మటిఛందస్సు లన్నియు, గతానుగతికముగా నది లుప్తవిసర్గకత్వ విరామ మని చెప్పుచున్నవి. కాని మహాకవుల యభిప్రాయము నటులనట్లు గానరాదు. అచ్చటి- లుప్తవిసర్గక మనునది బహువ్రీహిసమాసమును నదీవిశేషణమును గదా? దేనికి ఉకారము కాకా? ఉత్వమునకా? వీరికా భేదము లేదు కాఁబోలు! అచట విసర్గము లోపించినచో నుకారము దేనికివచ్చును. ఇట్టి యభిప్రాయముతోనే కృతికర్తలా ప్రయోగమును చేసినయెడల వారు వ్యాకరణశాస్త్రజ్ఞానము లేనివారే కాక తుదకు ధర్మాధర్మభావమునుగూడ నెఱుఁగనివా రనవలసివచ్చును. అది యిష్టాపత్తి యన్నచోఁ డమదోషమును వారియందుఁ బెట్టు సాహసిక్యమే వీరికి సిద్ధించుగాని యభీష్టము సిద్ధింపదు. ఇది యెట్లున్న దనఁగా నిప్పుడు మనలో- నిత్యోపాసన మస్తమించినది. దానిని ప్రత్యాబ్దికము రోజున పురోహితుఁడు యజమానునిచేఁ జేయించి దానికుం వగ్నౌకరణమును జేయించుచున్నాఁడు. దానినిజూచి యీ యుపాసనము సాబ్దికమురోజుననే కాని యితరకాలమునందుఁ జేయరాదను ధర్మసూత్రమేర్పడిన నెట్లుండునో ఈ లుప్త విసర్గకత్వవిరామలక్షణముకూడ నట్టిదిగానే కాన్పించుచున్నది. ఇప్పుడు లోకమున భాషాభిమానులు గొందఱు "ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీసమాజ" మనుపేర నొకసమాజమును స్థాపింప నింకొకరును భాషాభివర్ధనీసమాజము నే స్థాపించుచున్నారు. దానిజూచి మఱియొకరును భాషాభివర్ధనీసమాజమనియే స్థాపించుచున్నారు. దానింజూచి కొందఱు అనురంజనీ, అనుమోదినీ, ఆమోదినీ, విలాసినీ అను పేర్లతోనే స్థాపింతురు. ఆసామాజికు లెవ్వరో? తెలియఁబడదు. ఈనాఁడీ సమాజము లెట్లు విలసిల్లుచున్నవో యానాఁ డా లక్షణములుగూడ నట్లే విలసిల్లియుండును.

"అనియమాద్గ్రామ్యం హి యస్త్వపభ్రంశః" అని చిన్తామణిలో - నన్నయభట్టుడు నియమములేని యపభ్రంశము శబ్దగ్రామ్య మనియు, నది నియమపూర్వక మయినచో గ్రామ్యమే యనియు, గసడదవాదేశ సంస్కారమును చెప్పి, వాడు సేసె, ఇత్యాదులు సాధువులుగానే- తనభారతమందు ప్రయోగించియున్నాడు. ఈనియమము, గ్రామ్యముల శోధనముకొఱకే యయినట్లు భట్టారకుని యభిప్రాయముగా గానఁబడుచున్నది. మఱియు- కళకంఠాదులకు గ్రామ్యత్వమే లేనట్లు సమాసపరిచ్ఛేదమందు మిశ్రసమాసము నంగీకరించియున్నాడు. ఇట్లుండగాఁ- బిమ్మటి వారిలో ద్వితీయాచార్యుఁడు కళకంఠముఖాహితా అని వానిని సమ్మతములుగానే చెప్పినాడు. కాని గ్రామ్యములుగాఁ జెప్పలేదు. పంచాయము, తోపించాయము, మన్నగునవి గ్రామ్యము లన్నాడు. అందును కళకంఠాదులు లేవు. సీతారామాచార్యులు కళకంఠశబ్దముఁ గలకంఠశబ్దతద్భవ మనియుఁ బ్రాణగొడ్డము ప్రాణకట్టతద్భవ మనియు- గ్రామ్యములు కావనియు ననిరి. కాని కపిలకన్నులు కపిలగడ్డము జనవెన్నము- వీనికి సవరణఁ జేయలేదు.

అప్పకవి "లక్షణరహితకావ్యము వర్ణలోప మొంది చులకగా గ్రామ్యజనులు పలుకు- "వస్తాడు, తెస్తాడు" మొదలగునవి యపభ్రంశ గ్రామ్యము లగునని చెప్పినాడు.

చిన్నయసూరి తనబాలవ్యాకరణమందు "లక్షణవిరుద్ధం బగు భాష గ్రామ్యంబు" [౨౭ సూ] అనిచెప్పి 'వస్తాఁడు తెస్తాఁడు' మొదలగువానిలో 'కళకంఠము ప్రాణగడ్డము జవగత్తె కపిలకన్నులు కపిలగడ్డము కపిలజడలును' గ్రామ్యములుగాఁ జెప్పి "ఆర్యవ్యవహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు" [౨౩] అనివ్యాఖ్యానములో పెద్దలు వ్యవహరించినమాట గ్రామ్యం బయినను గ్రహింపందగు నని భారతకర్తల ననుగ్రహించినట్లు చెప్పినాఁడు. లక్షణమున నెద్దియో చెప్పలేదు. దానికి శాస్త్రమున్నచోఁ గళకంఠాదులే శాస్త్రమునకు విరుద్ధములు? ప్రథమాచార్యుఁడు చిన్తామణిలో మిశ్రసమాసములను సాధించియుండ నవి శాస్త్రవిరుద్ధము లెట్లు? బాలవ్యాకరణ మన షష్ఠీసమాసమా? కర్మధారయమా? మొదటిపక్షమున బాలునివ్యాకరణము, లేక బాలురకు (కొఱకు) నైన వ్యాకరణ, మని కదా చెప్పవలయును. అప్పుడు కన్నడెఱచియుఁ దెలుసుకొనుము నున్నవారి దని లేక యట్టివారికొఱకైన దనియును సిద్ధించును. ఇఁకను రెండవపక్షమున నీ వ్యాకరణమే యట్టి బాల్యదశలో నుండి వృద్ధుల నాక్షేపించుట యిప్పటి కాలధర్మమే కావలయును.

చిన్తామణిలో నన్నయభట్టుడు సాంస్కృతిక పదములలోని క చ ట త ప లకు, గ స డ ద వాదేశము గాని సరళాదేశము గాని చేయరా' దని చెప్పియుండ, నిప్పటివా రెల్లెడల, విచ్చలువిడిగా నిష్టమైనట్లు చేయుచున్నారు. ఇచట చిన్నయసూరి "తెనుగుమీఁది సాంస్కృతికపరుషములకు గసడదవలు రావు [౧౪ సంధిసూ] అని చెప్పినాడు. సంస్కృతమునఁ బరుష వ్యవహారమున్నదా? పరుష మను వార్తనే యెఱుఁగని సాంస్కృతిక పదములలోఁ బరుషసంజ్ఞికము లుండునా? సంజ్ఞయే లేక, సంజ్ఞాకార్య మెట్లు సిద్ధించును? ఈ నిర్వచనము గగనారవిందము భౌమారవిందములవలె, రాత్రి ముకుళింపదు అనునట్లున్నది. ఇచట కొందఱు తెనుగుమీఁది సాంస్కృతికపరుషములకు గసడదవలు రావు. కాని సాంస్కృతికములమీఁదివానికి రావచ్చును. అని వ్యాఖ్యానము జేయుచున్నారు. ఆవ్యాఖ్యానము నట్టిదే. "నవికృతశబ్దాత్పరేషు సాంస్కృతికానాం భవన్తి గసడదవాః" అని చిన్తామణి సూత్రములోని 'వికృతిపదాత్' అనునది అధికారప్రాప్తమే కాని సాంస్కృతికపదములలో సిద్ధించుటకైన ప్రతిప్రసవము గాదు. గసడదవ, సరళాదేశములు రెంటికిని పూర్వపరనిమిత్తములు రెండును వైకృతములే యయి యుండవలయును

నని భట్టారకుని యభిప్రాయము. ఆ సూత్రములో సాంస్కృతికానాం, అనుదానికి సాంస్కృతికపదీయ కపటు లిపుల నని వ్యాఖ్యానము చేసికొనవలయును. సంస్కృతే భవన్తి సాంస్కృతికాః, అని విగ్రహము. సంస్కృతమున పరుషసంజ్ఞికములు లేవు గావున సాంస్కృతికానాం, అనుదానికి కపట తపాహాం అని అధ్యాహారము చేసికొని సమన్వయము జెప్పుకొనవలయును. గాని యశాస్త్రీయమయిన పరుష సంజ్ఞను బలవంతముగా సంస్కృతపదములలోఁ బెట్టరాదు. ఇట్లే ద్రుతప్రకృతికములమీఁది పరుషములకు, సరళము లగు. [౧౬, సూ] అనుదానికిని నర్థము, చేసికొనవలసియుండును. దీని నుదాహరణములతో పూచెను + కలువలు = పూచెను గలువలు మున్నగువానితోఁ గలిపి నెగడెను + లనములు = నెగడెను దమములు, మొగిడెను + పద్మము = మొగిడెను బద్మము" అని ప్రకృతివికృతివివేచనము లేక యెల్లచోటను సరళాదేశము, చేయఁబడినది. ఈతను చెప్పినట్లే దమములు నెగడుచు పద్మము ముకుళించి యున్నది. గసడదవాదేశసూత్రములో పూర్వనిమిత్తమందుఁ గొంచెము సంశయ మొందినను, వీనిలో సుశ ప్రతిక అని స్పష్టముగానుండ నీకార్య మెట్లు సిద్ధించును. ఇట్టి వ్యాఖ్యానములను బఠియించి నవలాత్ములైనవారు నన్నయాది ప్రాచీనవిద్వన్మహాకవుల సాధనములకుఁ సంస్కారములను జేయ సాహసికు లగుచున్నారు మాకుమా.భారతము:—సిమలాదిత్యతనూజుండు పిమలవిచారుడు గుమార విద్యాధరుడు దీనిలోఁ కుమారపదములోఁ గుకారము. ఈపద్యమందే నాలవచరణమున "సహితశ్రమునకు తుహినకరుడు" ఇచట సకారము లేదు. ఇట్టి వికల్ప మెట్లువచ్చెనో? ఈయాదేశమును గూర్చి ప్రథమాచార్యుడు అత్త్కో-స్మదర్థక తాను, నేను,శబ్దములు పక్క దక్కన ప్రథమాన్తకులపైని వచ్చునని చెప్పుటలో నది నిత్యముగాను విసర్గ లోపదములు వైకృతములగుటను, పూర్వనిమిత్తను వైకృతపదమే యగుటచేఁ దెలిపియున్నాడు. చిన్నయసూరి "ప్రథమమీఁది పరుషము లకు గసడదవలు బహుళముగా నగును [౧౩]" అని చెప్పినాడు గాని వ్యాకరణసర్వస్వప్రకారము బహుళ మనువోట నాల్గుదాహరణముల నిరసవలయును గదా! ఇవ్వలేదు. నిత్య ప్రవృత్తి యెచ్చట? నిత్యాప్రవృత్తి యెచ్చట? విభాష యెచ్చట? అన్యకార్య మెచ్చట? [illegible] ౧౦. ప. [illegible] అని [illegible] గదా!

"[illegible] కాళిదాసస్య [illegible]" అనునీతిని నన్నయగారి [illegible] వ్యాఖ్యానములచే [illegible]. [illegible] దీనిని [illegible] లకు [illegible]

ఎట్టిది విద్య?

సాహిత్యసరస్వతి చ. నారాయణశాస్త్రి

ఎయ్యది పత్యము బిరయ వృద్ధదశం గనిపెట్టఁ జేయునో
యెయ్యది ధైర్యసాహస ధృతీంగిత సద్గుణరాశిఁ గూర్చునో
ఎయ్యది యింద్రియాళ్ళటి జయించి మనోబల మిచ్చునో పరం
బెయ్యది దెలుపఁగఁజేయునో యదే యనవద్యపు విద్య నాఁడగున్.

ఉ. ఒక్కని పెట్టువోతలకె యొగ్గుచు దోసిలి దాసకార్యముల్
మక్కువఁ జేసి జీవనదముల్ గడియించి సగర్వసౌఖ్య స
మ్యక్కుల మంచు మానవుల మాటికి దిద్దెడు నట్టి నర్చు బల్
డక్కరి విద్య కాదు ప్రకటంబుగ విద్దియ! యంచు జెప్పగన్.

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

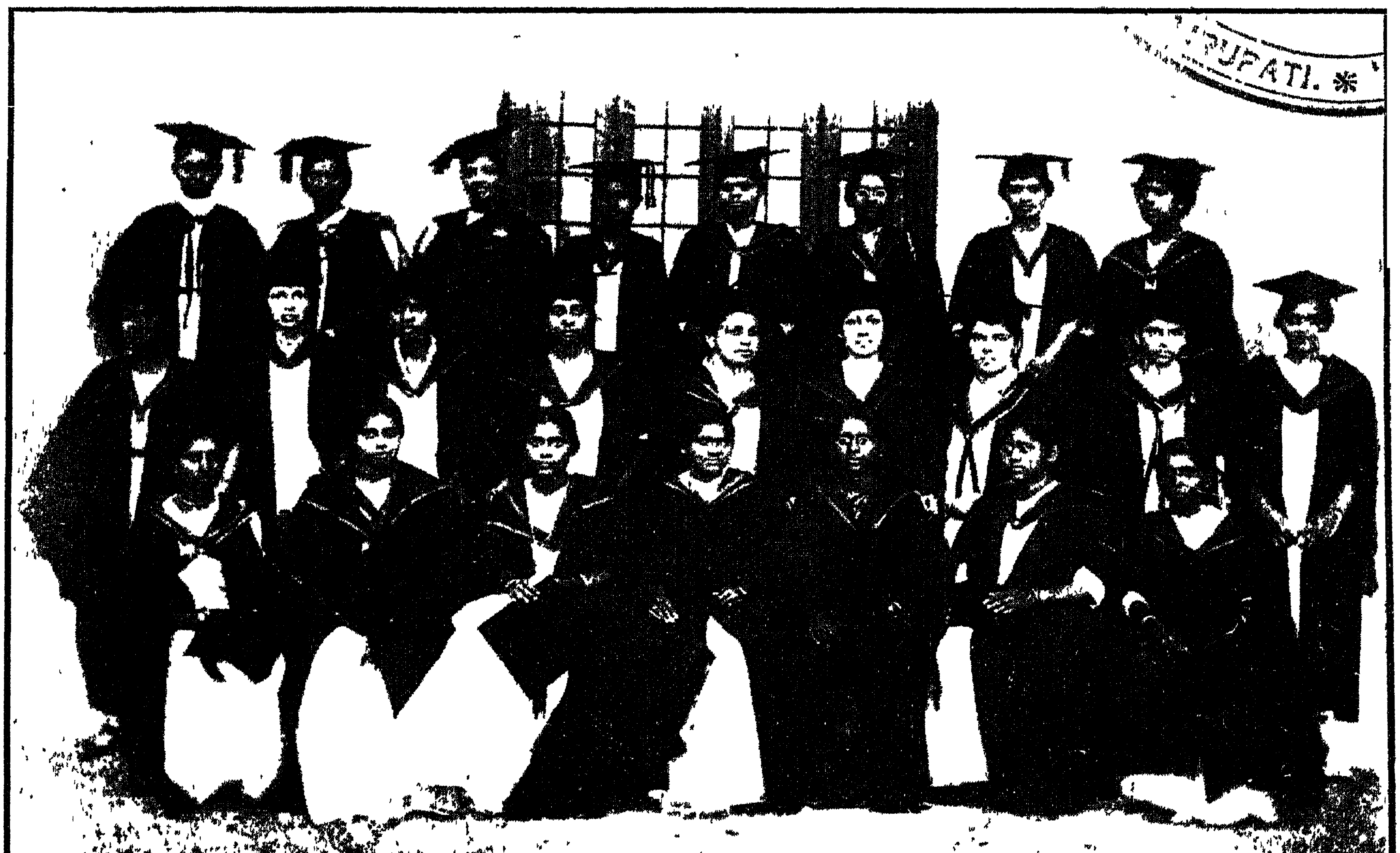
ఉ. ఎయ్యది [illegible]
ఎయ్యది [illegible]
[illegible]
ఎయ్యది [illegible]

VIZAGAPATAM MEDICAL STUDENTS

విశాఖపట్టణము వైద్యవిద్యార్థులు

THE LADY GRADUATES

యువతీస్నాతకలు

THE HINDI VIDYAPEETA, PRAYAG

హిందీ విద్యాపీఠము, ప్రయాగ

RAJAMANDRY HINDI PRACHARAK SANGAM

రాజమహేంద్రవర హిందీ ప్రచారక సంఘము

కవిత్వ తత్త్వము

కవికొండల వేంకటరావు గారు

తత్త్వము అనుపదము ఎచ్చటవచ్చినను మిగుల దుర్జ్ఞేయమైన పదము. "శరీరతత్త్వము" అని వాడుదుము. "శరీరము" అనుమాట సులభము. శరీరమును చూచుట-దానిరూపురేఖలను గొనియాడుట-దానిని చక్కగ దిద్దుట - ఇదియెల్ల సులభము. కాని శరీరతత్త్వమును గమనించుట దుష్కరము. "వేదాంతతత్త్వము" అని మనము వాడుదుము. వేదాంత మనుమాట సులభము. వేదాంత ప్రసంగము వినుట-వేదాంతోపదేశములను బొందుట - వేదాంతులతో కలసితిరుగుట - ఇదియెల్ల సులభము. కాని వేదాంత తత్త్వమును గ్రహించుటమాత్రము దుష్కరము.

అట్లే కవిత్వమును కవిత్వతత్త్వమును. మన మొక కావ్యమును రసవంతముగ-రాగప్రసనులతో- అనాయాసముగఁ జదువఁగలము. కాని ఆ కావ్యమందలి తత్త్వమును బోధచేసికొనుటయన్న ప్రయాసము. అట్టి తత్త్వవిచారణమును విడువరాదు.

తత్త్వము అనుమాట సర్వసామాన్యముగ మనము వాడుకొనునదియే! అందున వింతలేదు. దానిని శరీరపదముతో జతపఱచిన స్వభావమని యర్థమును జెప్పుకొనుచున్నాము. దానిని వేదాంతముతో గూడించిన పరమాత్మఅని అర్థము చెప్పుకొనుచున్నాము. దానినే ముక్కముక్కగ విడదీసి-తత్=అది,త్వం=నీవు. అని ప్రతిపదార్థమును చెప్పుకొనుచున్నాము. కాని కవిత్వతత్త్వ మనుపదము క్రొంగ్రొత్తపదము. అయ్యది ఆధునిక విమర్శనాసందర్భమున నుత్పన్నమైనది.

కవిత్వమునకు స్వభావ మున్నదా? "బాల రసాలసాల నవపల్లవ కోమల కావ్యకన్యకన్" అని మహాకవి యగు పోతన కవిత్వమును తీయమామిడిగున్నయొక్క క్రొంజివురుటాకంత కోమలమైన దానినిగ వర్ణించియున్నాడు. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడగు అల్లసాని పెద్దనార్యుడును ఇట్టులనే కవితను మిక్కిలి సున్నితమైన దానినిగ వర్ణించియున్నాడు. పింగళిసూరనామాత్యుఁడు "పలుకనేర్చుట బహుతపఃఫలముగాదె" అని కవిత్వమును పూర్వజన్మవాసనాసంసిద్ధముగ సూచించియున్నాడు. కాళిదాసు "మందః కవియశః ప్రార్థీ" అనుచుఁ గవిత్వమును ఎత్తైన చెట్టు కొట్టకొనకొమ్మను బండియుండి పొట్టివాని కందని ఫలమువలె దుర్లభమైనదానినిగ నుపమించి యున్నాడు. షేక్స్పియర్-స్థానికవర్ణనమును స్థానికస్మృతిని కొడకహార్చు దానినిగ నిరూపించియున్నాడు. మిల్టను స్వర్లోకవాసినినిగ నావాహనచేసియున్నాడు. వర్డ్స్‌వర్తు "సమస్తపరిజ్ఞానమునకు బ్రాణవాయువనియు, సరిశాంతిగ్గతి సారమనియు" నిర్వచించి యున్నాడు. మేత్యూ ఆర్నాల్డు "వనవిమర్శన" మని వాడియున్నాడు. కోలరిడ్జి "కళానందముగ" కొనియాడినాడు. రవీంద్రుడు దానినే "అనంతమైనదానినిగను శాశ్వతమైనదానినిగను" కీర్తించియున్నాడు. అరవిందుడు కవిత్వమునే "ఆత్మవిశ్వసందర్శనముగ" హెచ్చరించి యున్నాడు.

ఇట్లు కవిపుంగవులచే వేయినోళ్ల నిరూపితము కాబడిన కవిత్వమునకు స్వభావములేదన నెవ్వరు సాహసింతురు? కవిత్వమునకు స్వభావ మున్నది. ఆస్వభావము నొక్కొక్కకవి యొక్కొక్కరీతిగ స్వస్వానుభవ రసావగాహన ప్రమాణములకొలంది పొగడియున్నారు. ఒక్క ఉదాహరణము:

ఉ. "శ్రవణోదంచిత కర్ణికారవముతో స్వర్ణాభచేలంబుతో
నవతంసాయిత కేకిపింఛముతో సంభోజధామంబుతో
స్వవశుండై మధురాధరామృతముచే వంశమ్ముఁ బూరించుచున్
ఉవిదా! మాధవు డాలవెంట వనముం దోఁప్పారెడిన్ జూచితే"

అని పోతనామాత్యుఁడు భక్తిరసప్రబోధ మతికోమలముగ సూచించియున్నాడు. "ఉవిదా! మాధవుఁ డాలవెంట వనముం దోఁప్పారెడిన్ జూచితే" అను పగణము-మృదుతరమై- పాఠకుని హృదయము నుద్బోధించుచున్నది. పైనివివరించిన వర్ణనమెల్ల బహుసాలభాసమంకురితమై యున్నయది. "ఓ సఖుడా! కాళ్లకు గజ్జెలను చేతికిచిఱుతలను బూజమునఁ దంబురయును ధరించి భజనము సేయుము! అదిగో! దేవుడు" అని చెప్పుటకును పై పద్యమందలి సారస్యమునకు ఎంతయంతరమున్నదో ప్రతివారికిని గోచరమే. అట్లే "సత్యభామ శ్రీకృష్ణునకు భార్య. ఆకడ శ్రీకృష్ణుని తన్నినది. తన్నగనే తన్నుతిని ఆతఁ డానిడకాళ్లు పట్టినాడు" అనుటకును—

శా. "జలజాతాసన వాసవాది సురపూజాభాజనంబై తన
ర్చు లతాంతాయుధుకన్నతండ్రి శిరమచ్చో వామపాదంబునన్
దోలఁగింద్రోచె లతాంగి. యట్లయగు నాథుల్ సేముల్ సేయఁ బే
రలుకం జెందినయట్టి కాంత లుచితవ్యాపారముల్ నేర్తురే!"

[చ. "నను భవదీయ దాసుని మనంబున నెయ్యపుకిన్కఁబూని తాఁ
చినయది నాకు మన్ననయ. చెల్వగు నీపదపల్లవంబు మ
త్తనుపులకాగ్రకంటకవితానము సోకిన నొచ్చునంచు నే
ననియెద. నల్కమానవుకదా! యికనైన నరాళకుంతలా!"]

అనుటకును భేద మెంతకలదో యోచింపుడు. పద్యమందు క్రోధభావ మెంతకోమలముగ వర్ణింపబడినదో చూడుడు. మనుచరిత్రమునందు అల్లసానిపెద్దన మహాకవి చెప్పిన—

ఉ. పూతపసిండిపంటికలఁపున్ బచరించుకొలమ్మ నీతికిన్
లేతకదమ్మ, యిత్తెఱగు లేమ సురాంగన లెల్ల నిట్టి నీ
చేతకు మెత్తురమ్మ, పనిసేయక తిన్ననిమేను వెన్నెలన్
వేచు గదమ్మ, యింత కనువేదుల పెల్లుసటమ్మ యింతికిన్"

అనుపద్యమునందలి సున్నితపుభావమును ఆ "నీతికిన్ లేఁతగదమ్మ", "తిన్ననిమేను వెన్నెలన్ వేచు గదమ్మ" అనుపదముల సౌకుమార్యమును-నిరుపమానములు గదా!

" తమిఁ బూఁదీఁగెల దూఁగుటుయ్యేలలఁ బంతాలాడుచున్ దూఁగునా
కౌమరం బ్రాయపు గబ్బిగుబ్బెతల యంఘ్రుల్ జక్కఁగాఁ జాగి మిం
టిమొగంబై చనుదెంచుటీవి గనుఁగొంటే దివ్యకాళీంద్ర! నా
కప్పగిసేత్రలమీఁద కయ్యమునకున్ గాల్చాచులా గొప్పెడన్ "

అనుపద్యము రచించుట తపఃఫలము గాక మఱియొం డగునా?

మఱియునుఁ గాళిదాసు శాకుంతలను వర్ణించిన—

" అనాఘ్రాతం పుష్పం కిసలయ మలూనం కరరుహై
రనావిద్ధం రత్నం మధు నవ మనాస్వాదితరసం
అఖండపుణ్యానాం ఫలమివ చ తద్రూప మనఘం
న జానే భోక్తారం క మిహ సముపస్థాస్యతి విధిః"

అనుశ్లోకముయొక్క కీర్తి దిగంతవిశ్రాంతము కదా! అట్టి తెక్కంగల కవిపుంగవులనుండియు నసంఖ్యాకములగు చక్కని కవనంపుతునకలు దొఱకెను. ఈతునుక లోకనికి చెఱకుముక్కలంబలె తీయగనుండును. మతియొక్కనికి పూలరేకులంబలె మెత్తగదోఁచును. వేఱొక్కనికి పర్వతశిఖరములంబలె వెఱుగు పుట్టించును.

తఱచి చూడఁగాఁ గవితయొక్క నిసర్గస్వభావ మేమి? అవ్యాది సచ్చిదానందరూపాత్మక మైన జీవప్రపంచముయొక్క కళాప్రదర్శన సంకీర్తనమై యున్నది. ఆసంకీర్తనమందే కోమలత్వ మున్నది. అనురాగ మున్నది. ప్రణయకలహ మున్నది. ఘోరసంగ్రామ మున్నది. లౌకిక సంక్షోభమున్నది. ఆధ్యాత్మిక ప్రశాంతి యున్నది. అనంతమోక్ష మున్నది.

సచ్చిదానందరూపాత్మకి మనఁగాఁ గవితాసృష్టిలో ప్రపంచము సత్యమనియు, జ్ఞానపూర్ణ మనియు, నానందమోహన మనియు జూపట్టునే గాని ఈప్రపంచము మిథ్యయనిగాని అజ్ఞానమనిగాని వ్యసనమూల మనిగాని తోఁచదు. జీవప్రపంచము అనుటలో మహామహాన్నపుంసకజీవమెల్ల నిండియున్నది. కళాప్రదర్శనమనఁగా ఆయాజీవములయొక్క హావభావసముల సమీకరణము. వీనినిగుఱించిన సంకీర్తనమే కవిత్వము.

ఒకగులాబిచెట్టును తీసికొనుడు. అది నపుంసకజీవము. అది పెరుగుచున్నది. గాలిని పీల్చుచున్నది. పువ్వులు పూయుచున్నది. దీని యందలి సత్యమేమి? కట్టెదుట చూపము వహించి- మనము చూచినప్పుడు వాసనచూచినపుడు పూవుల ముట్టుకొన్నప్పుడు తనయునికిని తెలుపుచుఁ గంటికింపుగనున్నప్పుడు స్మృతిసౌలభ్యముఁ దిననంటివాని నొక్కొన్నింటిని మనోహరసంస్ఫూర్తియుఁ చిత్రితములఁ జేయుట. ఇఁక దాని చిద్భావమేమి? పుష్పనికి ననము. గానిఆనందము పరిమళము. సచ్చిదానందరూపాత్మక మైన యీజీవముయొక్క హావభావప్రదర్శన మేమి? పిల్లగాలిలోఁ బూతలనూగుచు లోకహాసముగు తనమెత్తని రేకుల వికసమునుచుఁ బూవులదోయిలించు టొకభావ మగును. పరిమళమును చెలుగడల వెదజల్లుట దన యగును. కవన మేమి చేయుచున్నది. ఈ సచ్చిదానందమయాత్మకమగు గులాబిచెట్టుయొక్క హావభావప్రదర్శనమునుఁ గర్తించుచున్నది. "అత్తరుగబ్బిను నవ్వేమిలిపి వెన్నెని రాయిమొగ మీఁదని గలదే" అను సూక్తి ఎన్నటికిని కవిత్వము కానేరదు.

ఏమి? సచ్చిదానందస్వరూపమయాత్మకమైన యొక్కొకజీవముయొక్క హావభావరసములు చెప్పబడియుండలేదు. అత్తరుపుసరు జీవ ముండవచ్చును. కాని వాటియొక్క హావభావములు రసము లేవి? ఇఁక నొకసూక్తిని చూడుడు:

"ఆషాఢస్య ప్రథమదివసే మేఘ మాశ్లిష్టసానుం" - దీనియందు కవిత్వ ముట్టిపడుచున్నది. సచ్చిదానందస్వరూపమయ మైన మేఘసంజీవమును తీసికొని ఆహావమును ఆక్రమణమందు జూపుచున్నాడు. ఆభావమును కొండయందు గనబఱచినాడు. ఆరసమును ఆషాఢస్య ప్రథమదివసే" అను కాలనిర్ణయమునఁ జూపినాడు. పంక్తియంతయు చదువునరికి మామూలు మేఘ మయ్యును ఆయాకళాప్రదర్శన కారణమున కవిత్వపూర్ణమై ప్రత్యక్షమై యొప్పుచున్నది.

ఇఁక కవిత్వమందు పరమాత్మ యేది? పరమాత్మ అన నేమి? ఆత్మకు ఇతరమై-ఆత్మలోనుండి - ఆత్మను తనలో లీన మొనరించుకొనఁజాలునదై-ఆత్మకు ఆశ్రయమూలమై- ఆత్మలకెల్ల సర్వసమానమైనది - పరమాత్మ. ఇదియే విశ్వహృదయము. కవి యేమి చేయుచున్నాడు? ఈ విశ్వహృదయవికసనము నొనరించుచున్నాడు. ఈ సర్వసామాన్యమైన పరమాత్మను ప్రతిపదార్థమునందియును గ్రహించి, దానిని తన కవిత్వమందు సూచించుచున్నాడు. ఎట్లందురేమో! చూడుడు:

ఉ. కొండలపుంతె డెందము శకుంతల తాఁ గిప్ర దేనునం దనౌ
క్రందుగ బొమ్మగోధమున కింతయునం దౌడ బాధ్యమాడ్యమున్
బొందె"

అని అంతటితో నూరకున్న అది శోకము కవిత్వముయొక్క స్వభావముమాత్ర మగుచున్నది. అది కణ్వుని వియోగముయొక్క హావభావముల వర్ణించుచున్న ఆత్మానుభవమాత్రమై యున్నది. " ఒకంత సెంచిన తపోధనులే యిటులుండ, సంతతగారవించుగ సౌ సంసారు లగు కూతుల బాయు గృహస్థు లెక్కరా!" అనుటలో పరమాత్మను సూచించుచున్నది. విశ్వహృదయము స్ఫురించుచున్నది. అట్లే వర్డ్స్వర్త తన "ఇంద్రధనుస్సు" అనుపద్యమందు మొదటి 6 పంక్తులందును తన ఆత్మానుభవమును చెప్పి 7 వ పంక్తిలో పరమాత్మను సూచించి యున్నాడు. ఇట్లే ఇతరకవులు గూడను చెప్పియున్నారు.

ఇఁక కవిత్వమందు 'తత్త్వం' అని బోధించునది కలదా యున్న నెల్లెడలను కలదనవలసినదే. ఎప్పుడు సచ్చిదానందమయాత్మకమగు పదార్థముయొక్క హావభావరసముల బోధించుచు పరమాత్మను సూచించుచున్నదో అప్పుడే పాఠకునకు, తత్ =ఆపరమాత్మ, త్వం=నీవే, అనెడు ఐకమత్యమును చెప్పుచున్నది. "కొండలపంత డెందము" అనుపద్యము కొంచెకంటఁ జదువఁగా ప్రతిపాఠకునకును అపత్యవాత్సల్యము తనదైనట్లు తోఁచుచుండును. "ఇంద్రధనుస్సు" పద్యము చదివిన ప్రతిపాఠకునకు తాను చిన్నప్పుడు [illegible] పెద్దయైనతరువాత [illegible] [illegible] కవిత్వ [illegible] మందును.

కవిత్వ మొక్క పద్యమందే యుండదు. అయ్యది గద్యయందు నుండును. పద్యమునందు నుండును. గద్యపద్యాత్మకంబై యుండును. ఉత్తానుక్తమై యుండును. అయ్యది నోరెఱుంగని పసిపిల్లల ముగ్ధావలోకనంబులందుఁ గన్నెపిల్లల దృశ్యశృంగారచేష్టలను ముదుసళ్ళముక్కాలికడకలను సేకరింపఁజెల్లును. ఇంత విశాలవంతమగు కవిత్వతత్త్వమును గ్రహించుటకు ముఖ్యముగ పాఠకునకు వలయునది యేమియో చూతము?

(1) దృష్టివిభవము: ఇది తొలుదొల్త పాఠకున కుండవలెను. వేశ్యాంగనావిలాసములును మృదంగధిమధిమలును మనస్సంకల్పములగు నేని, బాలకృష్ణుని మందస్మితవదనమును, కాళిదాసుని కణ్వకుటీరమును రవీంద్రుని గీతాంజలిని నేర్వనేరము. (2) పాఠకునకు ఇంద్రియనిగ్రహము లేక చక్కని యమాయకపుకథయందు అనురాగము వియోగము మిక్కిలి సున్నితముగను కరుణార్ద్రముగను గ్రహింపవలసియున్నప్పుడు పాఠకుడు నీతినిదప్పి "తొత్తుకూతుకెట్లు కౌగిలించుకొనుచున్నదో!" అని పరవశుఁడగు నేని, అట్టివానికిం దెట్టి కవిత్వమును నిష్ప్రయోజనమే యగును. మఱియును పాఠకునకుండవలసిన మూఁడవగుణము ప్రఫుల్లవ్యక్తి. అతనివ్యక్తి చక్కగ వికసించినదై యుండవలెను. సంకుచితమానసులు కవిత్వమును గ్రహింపనేరరు. (4) మఱియును పాఠకునకు వలయునది ఆధ్యాత్మిక ప్రశాంతి. అది లేక కేవల లౌకిక సంక్షుభితమానసముతో పఠించునంతకాలము మనకు కవిత్వముయొక్క నిజరూపము గోచరింపదు. అది సంక్షుభితులకు తాత్కాలికపువాసనలఁ బ్రకటించు అత్తరువుల వంటిదగు నే గాని పిండెడై కాదై పండి, మఱియొకవృత్తమునకు విత్తనముగ పరివర్తించు పూవులతావిని స్వీకరింపదు. వాని కనంతమైన అవ్యక్తానంద మది యొసంగనేరదు.

మ. చదువన్ భావము భావముట్టిపడుచో సంకీర్తనాశక్తియున్
ముదమేపారఁ బరస్పరంబు మదినిన్ ద్రోసాడుకొంచుం దనున్
హృదయానందతరంగజాలములఁ ముంచెత్తంగ నే పాఠకుం
డదిరా యంచు నుతించునో యదియెయౌ సచ్చంపు కావ్యంబుగన్."

భా ర త మా తృ వి లా ప ము

మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్య గారు

అలయక విన్నవించినను నాంగ్లరాజులచే ననాదృతిన్
బడయుటఁ జేసి భారతజనమ్ములు కాంచెడు కష్టజాలముం
దెలిపెద నీకు నీవయినఁ దీర్చెదవేమొ యటంచుఁ జక్రవ
ర్తులకును జక్రవర్తి! దయతో వినవే కడముట్ట నీశ్వరా!

మ. కలమాటన్ వెలిపేది నల్వురకుఁ బల్కన్, ధర్మమున్ జేదితోఁ
జెడునో దానినయాచరింపఁ, గరుణం జీమంత స్వాతంత్ర్యముం
గలుగం జేయరయేని మావారలు మూఁగల్ గ్రుడ్డులుం గాఁగ మ
మ్ములఁ జేయంగనురాదె యెల్లతగవుల్ వోవంగ? నోయీశ్వరా!

శా. దారిద్ర్యాంబుధిఁ దేలు చారటమునొందెన్ మాదు దేశంబు, పెన్
భారంబైన భటవ్యయంబును వలగ్నంబందునుం గట్టియు
య్యో! రూపంబును మాపఁ జూచెదరు! కుయ్యో! యన్న నాలింపరీ
తీరుం బాలన మెందునైనఁ గలదే? తెల్పంగదే యీశ్వరా!

ఉ. పూవు నలంగకుండ మధువుం గడుపారఁగ షట్పదంబు తా
నేవిధిఁ గ్రోలుచుండు నటులే కొనఁగా వలె సెస్సుఁ బన్నులన్
భూవరుఁ డాత్మలోనఁ బ్రజ నొవ్వకయుండ నటండ్రు; హూణులే
లా విధి యింత్రు మాపయిని నడ్డునడ్డుకుఁ బన్ను లీశ్వరా!

శా. నానానర్థద మెల్లపాపములకుం దావీసురం ద్రాగుటన్
మానుండో జనులార యంచు వచియింపం బ్రాజ్ఞు లౌరౌర! మా
క్ష్మానాథుల్ వలదంటె కాకొదవు నష్టంబంచుఁ బై పెచ్చు మా
పై నేరంబులు మోపి బందెలను నుంపం జూతు రోయీశ్వరా!

మ. అడుగం బెంగద మాపరిశ్రమలు! మావ్యాపార మెంతేని వె
న్కడుగుం బెట్టెనుగాదె వర్తకులమం చాంగ్లేయులీభూమిపై
నడుగుం బెట్టినతోడనే యకట! తామవ్వాని మాయింపరేఁ
గడుపుం గూటికి దేవులాడవలెనే కాసంత మే మీశ్వరా!

చ. కఱవులకా విరామమును గానము. మాయిలనేలు నాంగ్లభూ
వరు లరుదెంచి యయ్యెఁగద వందయునేఁబదియేఁడు, లప్పుడే
పౌరసెమహోగ్రముల్ జనసముత్కగసంతతయాభూరిహేతువుల్
కఱవులు డెబ్బదెన్నది. యలంతుల లెక్కడి యేల యీశ్వరా!

ఉ. కోట్లకొలంది ద్రవ్య మిదిగో నని చేతులలోనఁ బెట్టి నా
కెట్లది వెచ్చపెట్టినను నేమియనంగను వీలులేమిచే
గట్లను జెట్లఁ జూచుచును గాలముపుచ్చెడుమాకు నెప్పుడీ
పాట్లు తొలంగి మాధనముపై నధికారము గల్గు నీశ్వరా!

మ. పరదేశంబును బట్టుచందమునఁ గైవారంబు గావింపఁగన్
వరమాతృక్షితి శత్రుపోల్కి నిరసింపం, బ్రజ్ఞగల్గింప నా
యూరువిద్యానిలయంబు లుంచినది మా యుర్వీస్థలిన్ భూవరుల్
చెఱుపుం గల్గఁగఁ జేయు విద్య తగునే చెప్పంగ మా కీశ్వరా!

మ. కలిగింపంగల దెద్ది మాతృభువిపై గాఢాభిమానం బెదన్
మొలపింపంగల దెద్ది త్వన్మృదుపదాంభోజంబులన్ భక్తి; లోఁ
దలఁపింపగల దెద్ది స్వీయకవినాథక్ష్మాపతీంద్రాదులన్;
వెలయుంగాఁ గల దద్ది మేటిచదువై విశ్వంబునం దీశ్వరా!

ఉ. ఓదనవేళ నాంగలమె; యొక్కెడ నిద్రఁబోవ నాంగ్లమే;
వేదహితంబుగా జరుపు పెండిలికిం బిలు పాంగ్లభాష నే;
యేదెస నుగ్రబాలను గ్రహించినమాత్ర సుభాష యాంగ్లదెన్;
మాదుజనమ్ము చచ్చు నదుమంత్రపు టాంగ్ల పటుత్వ నీశ్వరా!

ఉ. ఏయెడఁ బైస ఖర్చుపడనీపింపక కక్షుల కంటఁదెచ్చుచున్
న్యాయముచక్కఁగానిడె నవాదిఁగ గ్రాలెడు మేటగ్రామపం
చాయతు; లన్నిఁగూల్చి వరుసన్ నెలకొల్పిరి యౌర! తౌడుకు
మ్మా యని యాంగ్లభూవరుల న్యాయసభావళి నిందు నీశ్వరా!

చ. ఒకపరి బోనులో నడుగు నుంచి యొకండు రయంబు మీఱ బై
టికిఁ జనుదేరఁ గల్గెను గడించి ధనంబు వ్యయింపకుండ! న
మ్మక మొనరింపకుండఁ మఱి మాన్యము లెవ్వఁడు గెల్చె వ్యాజ్యముల్?
సుకమును సమ్మదిం జెడఁ జేఁ జూచెడు కోర్టులు వచ్చి యీశ్వరా!

ఉ. పుట్టినభూమియందు సుఖముల్ కఱవౌటను గూలినాలిచేఁ
బొట్టనుబోసికోఁదలఁచి పూర్వమెఱుంగని కాసిదేశముల్
పట్టినవంగ మా ప్రజలు వారల వెన్కఁ బిశాచములట్టు లి
క్కట్టులు కూడఁ బోవలెనె? కట్ట! యిఁకెట్టులు చత్తు మీశ్వరా!

ఉ. తల్లిమఱుంగుఁ గన్నపుడె తప్పఁగ లే దఘుథంబు లన్నచోఁ
దల్లిమఱుంగుఁ బాసి కడుదవ్వుగ నేగినవారు కాంచుపా
ట్లెల్ల వచింపఁగా వలయునే? యకటా! తెలవారి కెంతలో
యెల్లిదమైరె మాజనము లేవపుఁబుద్వులకంటె నీశ్వరా!

ఉ. ఎంతలు తోఁటలున్న మనకీ పనివారలు లేకయున్నఁ గా
సంతయు సాగ దేలికలమై మనమే దయమాలి యిట్లు బా
ధింతుమయేని వీరి కిట దిక్కెవరంచుఁ దలంప గక్కటా
పంత మదేల హూణులను భారతసంతతి యన్న నీశ్వరా!

శా. ఇందాఁకన్ వినిపించినట్టినయరో! యేపాటి యన్యాయముల్
ముందే విన్చెడువాని ముందఱను; మాభూపాలదౌష్ట్యమ్ము మి
న్నందెన్ మంగలమందు లాజలకు దీటై లోకు తెల్లం దపిం
పం దీవ్రంబును దుస్సహం బగుచు నాపాంచాలమం దీశ్వరా!

చ. ముసుఁగు వెడల్చి వీనులకు ముల్కులవోని దురుక్తులాడు మం
గసరి మొగంబులం దుమిసి కాంతల బాధలు పెట్టినట్టి బా
లిశుఁడును బాత్రుఁ డౌచు వఱలెన్ నరపాలకృపార్ద్రదృష్టి; కీ
దోసఁగు మదిం దలంచినను దోచునె కంటికి నిద్ర? యీశ్వరా!

శా. ప్రాఁకం జేసిరి గట్టినేలపయినిన్ వక్షంబులన్ మోపుఁ డం
చేకర్మంబు నెఱుంగనట్టి జనమున్, హీనుం డహీనుండనం
బో కత్యంతము దీర్ఘమౌ తెరువునన్ భూమీధవుల్; సభ్యతే
రీకర్మంబును నౌనటందు రెద నూహింపంగ నోయీశ్వరా!

ఉ. పేదతికంబు వచ్చినను, బీరములావును మాసిపోయినన్'
వ్యాధులభీతి హెచ్చినను, నాయువు తగ్గిన నంతకంతకున్,
మాదగు మాన మిందనుక మాయదుగా యని కొంత యూఱటే
మాఁది చరించుచుంటి మిపుడో యది కూడ గతించె నీశ్వరా!

ఉ. శిక్షయొనర్పఁబోదు మముఁ జిక్కులపా లొనరించినట్టి యా
రాక్షసకర్ములన్; నిరపరాధుల రక్షణ సేయఁబోదు, త
చ్ఛిక్షలఁ బాపుచుం; గతముఁ జిత్తములన్ మఱువుం డటంద్రు మ
మ్మీక్షితిపాలు రెంతయిన నిట్టి విచిత్రము కంటె! యీశ్వరా!

చ. కనులను నీరు తుడ్చెడి ప్రకారము కాక మహానురాగ మా
త్మనిగిడి యేయొసంగిరో కో మాకవనీశులు సంస్కృతంపు శా
సనసభ లక్కటా! తుదకు సారవిహీనపు బెండమావులన్
గనుఁగొను టబ్బె ముప్పదియునాల్గుశరత్తులపాట్లకీశ్వరా!

ఉ. ఇంచుక స్వేచ్ఛతోడఁ దలయెత్తి చరింపఁగవీలు లేదు జ
న్మించిన దేశమం దయిన; నెక్కడనో కడుదవ్వునుండి యీ
పంచను జేరువారలకు వంగియువంగి సలాము లేము కా
వించుటకల్గె; నెప్డు తొలఁగింతువొ యీ చెడుగాస్య మీశ్వరా!

అశ్వఘోష మహాకవి

దేవులపల్లి అప్పల నరసింహము గారు; ఎమ్. ఏ. ఎల్. టి.

అశ్వఘోషమహాకవి వ్రాసిన 'బుద్ధచరిత' యను మహాకావ్యము శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరకవుల భాషాంతరీకరణమువలన నాంధ్రలోకమునకు పరిచితమై యున్నది గాని మన సంస్కృతపండితులును విద్యార్థులును దీనినిగురించి మిగుల నుపేక్షవహించియున్నారని నా నమ్మకము. ఉదారచరితుఁడగు బుద్ధదేవుని చరితము సర్వమతములవారికిని ఆనందదాయకముగ నుండవలసినది. దీనియందు హైందవపద్యల్లోకమునకు కుతూహలమును కలిగించుటకు కవెల్ పండితునివంటి పాశ్చాత్యవిద్వాంసులయొక్క ఉదారమగుకృషియే కారణము. చర్విత చర్వణముగ మనము పంచకావ్యములనుదక్క ఇతరములను గుర్తింప కుండుట తగదు. సరళపదజాలమును, శ్రావ్యములును అతిదీర్ఘములును నగు సమాసములును, సులభగ్రాహ్యములును లలితములును అగు అనుప్రాసరూపకోపమానాద్యలంకారములును మనస్సునకు సంతోసమును వికాసమును గలుగజేయువర్ణనలు నిందు గలవు. కథానాయకునిపుట్టుక మొదలు తపస్సిద్ధివఱకును జరిగిన వృత్తాంతములను పొందుపఱచుటలో రచనాపటిమ సమానముగ నున్నది. మొత్తముమీఁద చదువుటకుకూడ నింపుగల ఇట్టి గ్రంథభాగము లిందు లేవు. జన్మవృత్తాంతములను అందులకు సంబంధించిన నిమిత్తములను రాచనగరులోని ఉత్సవములను మొదటి సర్గయందును విద్యావయోవిలాసములను రెండవసర్గమునందును వర్ణించెను. నాయకుని జీవితములో ముఖ్యమగు మార్పుగలుగు సందర్భమున సహజమైన మార్దవమును, నరలోక దుఃఖములను జూచినపైని మనస్సునగలిగిన వైరాగ్యసంరంభమును, చింతాప్రాదుర్భావమును విపులముగను మానవమనఃప్రకృతిని స్ఫురింపజేయుగలుగునట్లుగను కవి వర్ణించియున్నాడు. బౌద్ధమతస్థులకు అనవసరమైనను కవికిని జనసామాన్యమునకును రంజకములగు బంధువిలాపము బుద్ధుని వెదకుట మఱలింపయత్నించుట అను భాగములు తగురీతిని భావపూర్ణముగఁ బ్రదర్శింపబడినవి. కడపటి నాలుగు సర్గలలోను బౌద్ధమతప్రచారమునుగూర్చియును ఆమతసిద్ధాంతములను గురించియును విస్తరించి వ్రాయఁబడినది. ఎంతయత్నించినను నాలుగు సర్గలును లభింపనందున అమృతానందుఁడను (బౌద్ధసన్న్యాసి) పండితుడు పూర్తిఁజేసె ననియును అని 1830 (క్రీ॥ శ॥) సంవత్సరమునకు సమానమైన నేపాళమునుంచి లభ్యమైన లిఖితప్రతియందు గానబడుచున్నది. అశ్వఘోషుఁడు వ్రాసిన ఆసర్గలుకూడ లభించునెడల నవి హిందూవిద్వాంసులమునకు అమోఘమగు ఆనందముఁ గలిగించి బౌద్ధధర్మముపట్ల నాదరణమును కలుగజేయు ననుకొందును.

2\. వర్ణన : యీ కావ్యమున వర్ణనలు చాల తక్కువ. ప్రకృతి వర్ణనలు మిగుల కొలదిగను సూక్ష్మముగను నుండును. కపిలవస్తునగరవర్ణనము కావ్యారంభమునందు యచ్ఛబ్దనూత్రితము లగు శ్లోకములతోఁ జేయఁబడి కుమారసంభవమున హిమవద్వర్ణనను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చును. రాజకుమారుఁడగు బుద్ధుఁడు ఉద్యానమునకు వెడలు సందర్భమున నగరాలంకారమును వర్ణించునవి ఈ క్రింది శ్లోకములు:

శ్లో. తతః ప్రకీర్ణోజ్జ్వల పుష్పజాలం విషక్తమాల్యం ప్రచలత్పతాకం
మార్గం ప్రపేదే సదృశానుయాత్రః చంద్రః ససక్షత్ర ఇవాంతరిక్షమ్
కౌతూహలాత్ స్ఫీతతరైశ్చ నేత్రైః నీలోత్పలార్ధైరివ కీర్యమాణః
శనైశ్శనై రాజపథం జగాహే పౌరైః సమంతా దభివీక్ష్యమాణః.

బుద్ధునికిని మారునికిని గలిగిన పోరాటమును 13 వ సర్గలో వర్ణించుచు మనోభావసంరంభగోచరకముగ జేయక రణవీరుల కథలలో వలె శస్త్రాస్త్రప్రయోగమయ మగు యుద్ధముగా వర్ణించుట ప్రౌఢ మనస్కులగు చదువరులకు రసహీనముగా దోఁపవచ్చును. పార్వతీదర్శనమువలనను మదునిసమ్మోహనసాయకముచేతను తపస్వియగు శివునకు గలిగిన మనోభావవికారము చక్కగాఁ బ్రదర్శింపఁబడినది. మన్మథుని సాయుధమూర్తిత్వము ఒక్కశ్లోకములో మాత్రమే సూచింపబడినది. ప్రాచీనాంగ్లభాషలోని కొన్ని కావ్యములలో సత్యాశ్రయుఁడగు క్రీస్తు కవచధారియు శూలపాణియు యోధుఁడునునై మూర్తీభూత మగు అరిషడ్వర్గమో యన తన్నెదిరించు సైతాను మొదలగు దయ్యములను పారద్రోలినట్లు వర్ణింపబడినాడు. ప్రౌఢకవి యగు మిల్టను క్రీస్తునకు సైతానునకు జరిగినపోరాటమును మనోభావపరీక్షక మగువివాదముగా నిర్మించియున్నాడు. కాని అశ్వఘోషుఁ డట్లుచేయలేదు. ఇది బౌద్ధగ్రంథములలోని వర్ణన సంప్రదాయము ననుసరించి యుండు ననుకొనెదను.

3\. పాత్రపోషణము : నాయకుని ధీరోదాత్తత వినయము భూతదయ ఆయాచోట్ల నుచితరీతిని ప్రదర్శింపబడియున్నవి. కొన్నిచోట్ల "గర్వితుడై పలికెను" అని చెప్పుట యాధీమంతుని వినయమునకు కళంకముగ నగుచున్నది. [సర్గ 9. శ్లో. 69.]

బుద్ధునితండ్రి యగు శుద్ధోదనరాజుయొక్కయు, బుద్ధునిభార్య యగు యశోధరయొక్కయు విచారమును నిరూపించుటలో కవి మంచి కౌశలమును ప్రదర్శించియున్నాడు. మృదులములగు మానవభావములను సరసముగఁ గనబఱచియున్నాడు. వనవాసగతుఁడగు బుద్ధుని వార్త విని శుద్ధోదనమహారాజు రామశోకపరితప్తుఁడగు దశరథునివలె స్మృతి దప్పి ఇట్లు విలపించెను:

శ్లో. దశరథ ఇవ రామశోకవశ్యో బహు విలలాప నృపో విసంజ్ఞకల్పః
ఇమే పరీప్సంతి హి మే పిపాసవో మమాసవః ప్రేతగతిం యియాసవః.

బుద్ధుని పుట్టుకసమయమందు పెద్దలు ఏమని ఆశీర్వచించెదరో వంశాభివృద్ధి ఎట్లుండునో యను నాందోళము కుమారునికి చింతాక్లేశము కలుగకుండ జేయు ఏర్పాటులు, కుమారుని సన్న్యసింపకుండ మఱలింపు

జాలిమాటలు సన్న్యసించినవెనుక పంపినసందేశము అన్నియు అముదునలి రాజునందు వదువరికి అనురాగమును జాలినిఁ గొలుపునవిగ నిరూపింపఁబడియున్నవి:

శ్లో. ఇమూపి కాయం హృదయం సుదారుణమ్
శిలామయం వా ప్యయ సాపి వా కృతమ్
అనాథవత్ శ్రీరహితే సుఖోచితే వనంగతే భర్తరి యన్న దీర్యతే॥

యశోధరావిలాపసందర్భమునందుఁ గల యీ శ్లోకము కుమారసంభవములోని యీక్రింది శ్లోకభాగమును అనుకరించునట్లు తోఁచుచున్నది చూడుడు:

శ్లో. న విదీర్యే కఠినాః ఖలు స్త్రియః (VIII 60 70)

మొత్తముమీఁద యశోధరావిలాపము కొంతవఱకు రతీవిలాపము ననుకరించుచున్నది.

సుఖం విభీః మా మపహాయ రోషణామ్।
మహేంద్రలోకే ఽప్సరసో జిఘృక్షతి॥

ఈశ్లోకము రతీవిలాపములోని యీక్రిందిశ్లోకమును పోలియున్నది.

శ్లో. అహ మేత్య పతంగవర్త్మనా పున రంకాశ్రయిణీ భవామి తే
చతురైః సురకామినీజనైః ప్రియ యావ న్న విలోభ్యసే దివి

యశోధరాపాత్ర మింకను విరివిగా పోషించిన బాగుండు నని కోరియెదను. యశోధర తన్ను రోషణ (అనఁగా కోపన) అనుకొనుటకు తగిన కారణమును కవి కనఁబరచియుండలేదు. రతి తన దేవతాత్వమును మఱచి అగ్నిప్రవేశముఁ జేసి ప్రియుని కలసికొనియెద ననుటయు వింతగా నున్నది. రతీమన్మథులు దేవతలు గారా? లేక ఆకాలమునకు అమృతము కొఱకు పాలసముద్రము తరువఁబడలేదా? కవిభావనలు నిరంకుశములు. అనువాదమున గాని వీనిని సమర్థింప వీలులేదా? తక్కినపాత్రములలో ముఖ్యమైనవి లేవు. గుఱ్ఱపువాఁడును సారథియును నగు ఛందకుఁడును, రాజుచే కుమారుని మఱల్చుటకు పంపబడిన మంత్రిపురోహితులును, సూచనమాత్రముగా ప్రదర్శింపబడినారు. వారు రాజు నోదార్చుట-తరువాత కుమారునికి బోధసేయుట-వారిబ్రాహ్మణజన్మమునకును రాజభక్తికిని, బుద్ధిసంపదకు నుఁదగినధీరత్వమునుమార్దవమునుకలిగియున్నవి.బుద్ధుని మనస్సు స్త్రీలవైపు మఱల్చుటకు 4 వ సర్గములో రాజుచే నేర్పరుపబడిన స్నేహితుడు చేయుపని యెట్టిదైనను స్నేహభావముతోను నేర్పుతోను రాజుహితముకొఱకు నెఱవేర్చినాడు. 10 వ సర్గలో మగధరాజగు బింబిసారుడు ఉదారభావములో మహాత్ముఁడగు బుద్ధుని సగౌరవముగఁ బ్రేమఁజూచుచు గృహస్థాశ్రమమునకు మఱలింప యత్నించియు నతను వినక కామనింద జేయగా విస్మితుఁడై "మహాత్మా నీవు జ్ఞానమును పొందినవెనుక నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయు" అని ప్రార్థించెను.

4. కవికాల ప్రశంస: కవెల్ పండితుఁడు ఆర్యన్ సిరీస్ మొదటివాల్యూము ఏడవపార్టులో బుద్ధచరితకు ఉపోద్ఘాత మ్రాయుచు నీతడు సభాకావ్య కర్తలకు (అనగామహాకావ్యకర్తలకు) మార్గదర్శకుఁ డనియును, కాళిదాసునకు ముందువాఁ డనియును, వ్రాసియున్నాడు. ఇందులకు రెండు ముఖ్యకారణములు జెప్పియున్నాడు. (1) కాళిదాసునకు బౌద్ధమతము బాగుగఁ బరిచితమని అతని నాటకములవల్ల తెలియును. ఈ వాదమునకు బదులు చెప్పుట సులభము. అశ్వఘోషునకు కుమారసంభవ కథ — శివుని తపస్సు, మన్మథుని పోరాటము— తెలిసినట్లు ఈకావ్యపాఠకులకు ననేకచోట్ల కనుపట్టును. కాన అశ్వఘోషునికాల నిర్ణయమునకు ఇది ఆధారము కానేరదు. బుద్ధచరితను గాక కొన్ని స్తుతి పుస్తకములను కూడ నీతఁడు రచియించె ననియు ప్రాచీన బౌద్ధమతాచార్యులలో నీతఁడు నొకఁ డనియును, నాగార్జునార్యదేవాచార్యులకు ముందువాఁ డనియు, ఇట్సింగ్ అను చీనాయాత్రికుడు (675 క్రీ. వె.) సంపల్పిగమున వ్రాసియున్నాఁడు. ఈకావ్యము క్రీ. వె. ఐదవ శతాబ్దప్రారంభములో చీనాభాషలోనికిఁ తర్జుమా చేయబడె నని కవెల్ పండితుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. ఇండియాలో ప్రసిద్ధినొందుటకు సుమారు రెండుశతాబ్దములు పట్టియుండవలెను. అశ్వఘోషుఁడు మూడవ లేక నాలవ శతాబ్దివాఁడై యుండనోపు నని కవెల్ పండితుని అభిప్రాయము. 'ఒకటవ శతాబ్దపు రాజగు కనిష్కునకు మిగుల సహాయముచేసిన గురువు ఈ అశ్వఘోషుడే అయి యుండు ననుటకు వీలుకలదు అని సూచించుచున్నాడు. బొంబాయి కాశీపండితుఁడు ప్రబలనిదర్శనములతోఁ గాళిదాసు క్రీస్తుకుముందు ఒకటవ లేక రెండవ శతాబ్దులలో నుండినవాఁ డనియు అగ్నిమిత్రరాజు నొద్దనో ఆతని పుత్రపౌత్రులలోనే ఏ యొకరి ఆస్థానమునో అలంకరించి రాజవంశమునకు ప్రీతికరమగు మాళవికాగ్నిమిత్ర మను నాటకమును వ్రాసియుండవలె ననియు నభిప్రాయమును ఇచ్చియున్నాఁడు. కాశీగారి అభిప్రాయమునుబట్టి అశ్వఘోషుని కనిష్కరాజునకు గురువుగా నొనర్చినను ఆతడు కాళిదాసునకు ముందువాఁడని చెప్పుటకు వీలులేదు. హూనుత్సాంగు అను చీనాయాత్రికుడు—అశ్వఘోషుడు, దేవుడు, నాగార్జునుడు, కుమారలబ్ధుడు ప్రాచీనగురువు లని క్రీ॥ వె॥ 444 సంవత్సరమున వ్రాసియున్నాడు. ప్రాచీనశబ్దమునకు ఎన్ని శతాబ్దములు వెనుకకు లెక్కపెట్టవలయునో నిర్ణయింపవీలులేదు.

ii రెండవవాదము: మూఁడవసర్గలో బుద్ధుడు వచ్చుచున్న వార్త నౌకరులవలన విని పెద్దల అనుజ్ఞనుపొంది అనేకవిధముల సంభ్రమములతో గవాక్షములయొద్ద గుమిగూడి చూచుచున్న పురస్త్రీలను వర్ణించుటలో "ముఖములు మేడల నలంకరించుటకై ఉంచిన పద్మగుచ్ఛముల వలె నున్నవి" అని కవి వర్ణించినాడు. ఇది ౮ వ సర్గలోని 19 వ శ్లోకము, మఱల నీ వర్ణననే స్వల్పభేదములతో 21 వ శ్లోకమున కూడ చేసియున్నాడు. చూడుడు :

శ్లో. వాతాయనేభ్య స్తువినిస్సృతాని పరస్పరోపాసిత కుండలాని
స్త్రీణాం విరేజు ర్ముఖపంకజాని సక్తాని హర్మ్యేష్వివ పంకజాని
తతో విమానై ర్యువతీకలాపైః కౌతూహలోద్ఘాటిత వాతాయనైః
శ్రీమత్సమంతా న్నగరం బభాసే వియద్విమానై రివ సాప్సరోభిః
వాతాయనానా మవిశాలభావా దన్యోన్య గండార్పిత కుండలాని
ముఖాని రేజుః ప్రమదోత్తమానామ్ బద్ధాః కలాపా ఇవ పంకజానామ్.

రఘువంశములోను కుమారసంభవములోను పెండ్లికుమారులగు అజుడును శివుడును అత్తవారియూరఁ బ్రవేశించునవసరమునఁ గూడ నిట్టి వర్ణనతే కలవు. చూడుడు:

తాసాంముఖైరాసవగంధగర్భైఃవ్యాప్తాంతరాస్స్యాంద్రకుతూహలానామ్
విలోలనేత్రభ్రమరైర్గవాక్షాస్సహస్రపత్రాభిగతా ఇవాసన్. (vi 62)

పై కావ్యములలో నివర్ణన కథాసందర్భమునఁ గేవలము అలంకార ముగా అటఁ బ్రయోగింపబడెను గాని అశ్వఘోషునికథకు అది అత్యవసర మగుటు. బుద్ధునిమనస్సు ఉత్సాహముగా నుంచుటకు ఇట్టివి అవసర మగు. అయినచో నాకర్ల చేత వార్త వినుటయు, వారివారియిండ్లలో అలం కరించుకొనుటయు, మేడలమె క్కెక్కుటయు, మున్నగు వర్ణనలకు ఏమి అవసరమో? బుద్ధునకు ఇవి గనఁబడునా? ఇది అటుండనిండు. ఈమ హోపమానము అశ్వఘోషుని మనోపీథిని మొదట నుత్పన్న మైన దఁట. దానిని తరువాత కాళిదాసు దొంగిలించి పరమశ్రేష్ఠమగు సందర్భముల స్పష్టము చి నగిషీచేసియుండు నని కవెల్ పండితునకు తోఁచినది. పద్మము-పద్మాలంకారము - స్త్రీముఖములను పద్మములతో బోల్చుట - ఇవి భార తీయకవితకు మూలబీజములని చెప్పవచ్చును. సుందరకాండములో 5.22, 9. 37, 38, 45, 52, 57, 59 శ్లోకములలో రావణాంతఃపురమును హనుమంతుడు చూచుసందర్భమున నీపద్మోపమానము అనేకచిత్రరీతుల నుపయోగింపబడినది.

కాళిదాస అశ్వఘోషు లిరువురును వాల్మీకినుండి ఈ ఉపమాన మును గ్రహించి యుండవచ్చును. సమకాలికులై యుండవచ్చును. ఒకరి నొకరు ఎఱుఁగకయుండవచ్చును. ఎఱిఁగినను ఈ సర్వసామాన్య కవితా భూషణమును వాడుటలో ఒకరిసొత్తు దొంగిలించినట్లు తలఁచియుండక పోవచ్చును. ఇంతమాత్రమున నశ్వఘోషుఁడు కాళిదాసునకుఁ బూర్వు డని చెప్పరాదు. కుండలముల ప్రశంసగూడ వాల్మీకినుండి తీసిన శ్లోక ము (10-34) లో నున్నది. కాతూహల ప్రశంస కాళిదాసుని శ్లోకము లోను అశ్వఘోషుని 20 వ శ్లోకములోను గలదు. అదియుఁగాక కుం డలముల ప్రశంస అశ్వఘోషుని ఉపమానమునందలి మాధుర్యమును సాన కముల్లోనిపురుకవలె చీకాకుపఱచుచున్నది. కవెల్ పండితునకు వాల్మీకి రామాయణమే అశ్వఘోషునితరువాత నని తోఁచుచున్నదఁట! బుద్ధ చరితమున రామకథ అనేకపర్యాయములు ఉపమానరూపముగా తడవ బడినను అది వాల్మీకిగ్రంథమునుండి గ్రహింపఁబడినట్లుల నూహింప వల నుపడదఁట! ఏలనన- రావణాంతఃపురములోని నిద్రావివశలగు స్త్రీలవర్ణన ము కేవలము శృంగారముకొఱకు కవి చెర్చినాడఁట. కాని బుద్ధచరితము లోని అయిదవసర్గలో బుద్ధునికి విషయవైరాగ్యమును కలిగించుటకై దే వతలు స్త్రీల నందఱను ఒక్కమారుగ నిద్రావివశలుగ జేసెనఁట. ఇది కథా పోషణకు అవసర మఁట. అయినచో హనుమంతుడు మాత్రము సీతనుకను గొనుటలో యిట్టిసీసులనుగూడ నవసరము లేదా? నిద్రావివశ లగు స్త్రీల వర్ణన 48—62 వఱకుగల పదునైదుశ్లోకములలో గలదు. గాత్రవస్త్రలు వికృతములుగా నుండెను అని 47 వ శ్లోకములో నుపోద్ఘాతము చేసి వికృతములు మాత్రము కడపటి నాలుగుశ్లోకములలో వర్ణించెను. తక్కినశ్లోకములలో శృంగారరసపోషణయే కనఁబడును. దీనినిబట్టి అశ్వఘోషునివర్ణనలో వైరస్యము గలదని తేలునే గాని వాల్మీకి యీ తనినుండి యీవర్ణనను దొంగిలించినాఁ డని తేలదు. ఇంతియేల? అశ్వ ఘోషుఁడే మొదటిసర్గలో 47 వ శ్లోకములో వ్యాసుని 48 వ శ్లోకము లో వాల్మీకిని పేర్కొనియుండుటను కవెల్ పండితుడు గమనింపలేదు. కాని వృద్ధుఁడగుటచే నన్నియు సమగ్రముగ పరిశీలించుశక్తి లేకపోయె నని యుపోద్ఘాతాంతమున చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఆయనకృషికి వంద నములు. ఇట్టియూహలు కూడ మొత్తముమీఁద కవియొక్కవిలువను నిష్పక్షపాతమునకుఁ బ్రకాశపఱచుటకు ఉపయోగపడును.

iii. కవికాలనిర్ణయమునకు ఇంకొకసంగతిని కవెల్ పండితుడు సూచించియున్నాఁడు. అమరకోశమునుండి మాత్రమే, అర్థము తెలియఁగల మాటలు కొన్ని ప్రయోగింపఁబడినవి. "గంత్రీశ్చ చామీకర చిత్ర రూపాః, గంత్రీః = బండ్లు. వదో ద్విజేభ్యః కృశనంచ గాశ్చ, కృశ నమ్=బంగారు. ఇంద్రునకు "లేఖర్షభ" అను పేరును, సారథికి "సంగ్రా హక" అనుశబ్దమును, సాళీభావలోనివఁట. ఇంటికి "ధిష్ణ్య" అనునది అమర కోశమునఁ గాననగును. ఇది కవి 4,5 పర్యాయములు వాడినాడు. అమర కోశము ముందా అశ్వఘోషుడు ముందా యను నిర్ణయమునకు ఇవి తోడ్పడజాల వని గాంబోలు కవెలు పండితుడు సూచనతో వదిలినాడు.

5. ఉపమానముల ప్రశంస: పై కాలవినుర్శనమున యుప మానముల పొందిక కవియొక్క ప్రతిభాస్వాతంత్ర్యమును తెలియజేయు నను కవెల్ పండితుని అభిప్రాయము కొంత చర్చింపబడెను. ఇంకొక ఉపమానమును ఈకవియొక్క ప్రతిభను సూచించుటకు ఉదాహరిం చెదను. బుద్ధుని మఱలించుటకు పంపబడిన మంత్రిపురోహితు లిద్దరును, బుద్ధునిసన్నిధానమున చంద్రునితో సంయోగమును బొందిన పునర్వసూ నక్షత్రద్వయమువలె విరాజిల్లిరి. 'విరేజతు స్తస్యచ సన్నికర్షే పునర్వసూ యోగగతా వివేందో' అని వర్ణింపబడిరి. కాళిదాసుని రఘు వంశములో రామలక్ష్మణులు మిథిలాపట్టణమును ప్రవేశించినప్పుడును (గాం గతా వివ దివః పునర్వసూ), ఈ క్రిందిశ్లోకమునందును వాల్మీకి రామాయణములో పునర్వసూపమానము వాడబడియున్నది. ప్రవిశన్నా శ్రమపదం వ్యరోచత మహామునిః! శశివ గతనీహారః పునర్వసు సమన్వితః॥

ఈ పునర్వసూపమానము వాల్మీకికాళిదాసుల ప్రయోగమునం దధికమనోజ్ఞముగ నున్నది. ఇట్టిది అశ్వఘోషునిలో నిది యొక్కటియే. వాల్మీకిలో మెండు. కాళిదాసునియొక్క లలిత మగు కవితాసూత్ర మందు తారాచంద్రసంయోగద్యోతకము లగు ఉపమానములు ముఖ్యమ ణులు. శకుంతలను సఖు లనుసరించుట విశాఖాద్వయము చంద్రలేఖ ననుసరించుటవలె అనురూపముగ నున్నదనియు సుదక్షిణాదిలీపులశోభ చిత్రానక్షత్రముతోఁగూడిన చంద్రునిశోభవలె నున్నదనియు నను రెండు ఉపమానములుమాత్ర మిందులకు చాలును.

అశ్వఘోషునియందును ఉపమానములకు కొఱఁత లేదు. చక్కని క్రొత్తయుపమానమును ప్రయోగించియే యున్నాఁడు.

యస్మిన్ప్రసూతే గిరిరాజకీలా
వాతాహతా నౌ రివ భూ శ్చచాల॥

ఇది బుద్ధజననసందర్భములోనిది. ఈ యుపమానము క్రొత్తదైనను ఘనప్రతిభాద్యోతకమైనను, బుద్ధావతారసందర్భమున వర్ణింపఁబడిన శుభనిమిత్తములనడుమ వర్ణింపఁబడుట యనుచితము. ఈప్సిత కల్యాణరా గమున యదుకులకాంభోజికలో దింపిన ట్లున్నది. విమర్శనావసరమున

సూర్యునియందైనను వచ్చుఁ జూపవలసియుండును. కవుల తారతమ్యముల గ్రహించుట కిదియె మార్గము. కవిత్వములోని రసాస్వాదనకు ఇట్టి విమర్శనములు తోడ్పడును. ఇది కవిప్రతిభానిరసనము కాదని చదువరులు గ్రహింపనగును. సంస్కృతవాఙ్మయమున సభాకావ్యనిర్మాతలలో కాళిదాసాశ్వఘోషులు సమముగ ప్రథమస్థానార్హులని చెప్పవచ్చును. ఇద్దఱును వాల్మీకినుండియే ప్రతిభాదీప్తి నందినవారు గాని కాళిదాసుని ఉపమానములలో లాలిత్యము, స్వాతంత్ర్యము, ఔచిత్యము లెక్కువగా నుండును. అశ్వఘోషుని ఉపమానములలో అక్కడక్కడ స్వాతంత్ర్య మున్నను, ఔచిత్యము తక్కువయని తోఁచును. మీఁదను నాకోపమనుదాహరించితిని. 6-వ సర్గలో సన్న్యసించినబుద్ధునకు సారథి యగుఛందకుఁడు చెప్పువాక్యములలో వాడిన ఉపమానములు ఔచిత్యశూన్యములని తోఁచును. ఉపమానభాగములు వదలినచో ఛందకుని మిగిలిన వాక్యములలో కరుణరసము సమంజసముగ నున్నది. చూడుఁడు సర్గ 6. శ్లో 31-34. కాని మొత్తముపైన ఈయనయుదాహరణములు చాల వఱకు మనోజ్ఞములుఁగను సరసములుఁగను నుండును. కొన్నిటిని పరికింపుఁడు:

1. సంధ్యాభ్రజాలోపరి సన్నివిష్టం నవోడురాజం విజిగాయ లక్ష్మ్యా॥

2. ముహుర్ముహు ర్మదవ్యాజ ముక్తనీలాంశుకా పరా । ఆలక్ష్యరశనా రేజే స్ఫురద్విద్యు దివ క్షపా. (IV 33.)

3. ప్రతి సంకుచితారవిందవక్త్రాః సవితర్యస్తమితే యథా నలిన్యః॥ (V 59)

ఈ రెవరశ్లోకోక్తరీతి వాల్మీకిసుందరకాండమున 10-35 న నిట్లు కానఁగును: ప్రబుద్ధానీవ పద్మాని తాసాం భూత్వా క్షపాక్షయే పున స్సంవృతపత్రాణి రాత్రావివ బభు స్తదా॥

అశ్వఘోషుఁడు ఉదాహరణములలో భారతరామాయణగాథలను వాడుట తఱచు కనఁబడును. ఇవి గాక అనేక పురాణగాథలను తడవుచున్నాఁడు. ఆయాగాథలను వివరించినచోటుల ఈతనికాలమునకు ముందున్న పురాణము లేవో తెలియ వీలగును. ఇట్టి ఉదాహరణము నొకటి నిచ్చెదను.

ఐడశ్చ రాజా...లోభాదృషిభ్యః కనకం జహీర్షుః
జగామ నాశం విషయేష్వశ్రప్తః (XI. 15.)

ఐడవినాశనకథ ఋగ్వేదమునందును భాగవతమునందును గలదు. కాని ఋషిధనమును అపహరించుటవలన నశించెను అనుట క్రొత్త. ఇదులకాధార మేమో ?

6. కథాసంసోషణక్రమము: ఈమహాకావ్యమున కథానాయకుఁడు సత్త్వనిధియు అహింసాబోధకుఁడును అగు బుద్ధదేవుఁడు. ఇందు 17 సర్గలు కలవు. సర్గాంతశ్లోకములయందు వరుసగ నీ క్రింది పేర్లుంచఁబడి యున్నవి. 1. భగవత్ప్రసూతి 2 అంతఃపురవిహారము 3. సంవేగోత్పత్తి. 4. స్త్రీవిఘాతనము. 5. అభినిష్క్రమణము. 6. ఛందకనివర్తనము 7. తపోవనప్రవేశము 8. అంతఃపురవిలాపము 9. కుమారాన్వేషణము 10. శ్రేణ్యాభిగమనము 11. కామవిగర్హణము 12. అరాడదర్శనము 13. మారవిజయము 14. అభిసంబోధనసంస్తవము 15. ధర్మచక్రప్రవర్తనాన్వేషణము 16. ధర్మచక్రప్రవర్తనము 17. లుంబినీయాత్రికము అని. కడపటి నాలుగు సర్గలును మతసంబంధమైనవి. బౌద్ధమతప్రచారమును వర్ణించుచున్నవి. కావ్యములోని రసవంతమగు భాగము మారవిజయముతో ముగిసినది.

నాయకునిజననమునకుఁ బూర్వమే ఇంద్రాదిదేవతలు మానవోద్ధారణకై బుద్ధుఁడవతరించు నని కుతూహలము గలిగియుండిరి. శుభసూచనలతో బుద్ధుఁ డుద్భవింపఁగనే దేవతలు వచ్చి అమరగంగాధారలచే నభిషేకముచేసి ఆశీర్వదించిరి. తర్వాత అసితుడనుఋషి వచ్చి చూచి ఉప్పొంగి కన్నీరుగార్చెను. శుద్ధోదనమహారాజు భయముతో శంకించెను. అందుపైని అసితుడు నీవు వేఱువిధముగాఁ దలఁపవలదు. నేను ముదుసలి నగుటచే ఈమహానుభావుడు జీవలోకగతుఁణధర్మమును బోధించువఱకు జీవింపనుగదా యని విచారించితి ననెను. రాజు సంతసించి జాతకర్మాదులను ఉత్సాహముతో జరిగించెను.

తరువాత యుక్తవయస్కుఁడైన బుద్ధుడు కౌశికమునివలని సహాయమాత్రమున స్వల్పకాలములో సకలవిద్యల నభ్యసించి యశోవిశాలయగు 'యశోధరాదేవి'ని పరిణయ మాయెను. సకల శృంగారాస్పదములు సుఖానందపరిస్ఫుతములు నగు భవనములు విమానములు ఈయనకొఱకు ఏర్పాటుచేయఁబడినవి. రాజు ఈతఁడు సన్న్యసించునను భయముచే విచారజనకములగు వస్తువులను గాని అసహ్యకరమగు మనుష్యులను గాని యీతనికి దరిచేరనీయలేదు

ఇట్లుండ నొకనాఁడు పురోద్యానవిహారమునకై రాజకుమారుఁడు రాజమార్గమునఁ బోవుచుండఁగా, జరారోగజీర్ణాంగుఁడగు మనుజుఁ డొకఁడు దేవప్రేరితుఁడై వెలువడియెనఁట. రాజకుమారుని దృష్టి వానియందు లగ్నమాయెను. సారథి నడుగఁగా, నాతఁడు ఎల్లజీవులకును జరావ్యాధిమృత్యుభయము తప్పదనెను. ఉద్యానవనమునకు పోవక రాజకుమారుఁడు విచారముతో భవనమునకు మరలెను.

ఇంకొకమారు ఇటులే వెళ్లునపుడు శ్మశానమునకుఁ గొనిపోబడుచున్న శవ మగపడగా సారథిని ప్రశ్నించి బుద్ధుడు మనస్సును చింతామగ్నమును గావించుకొనెను. ఉద్యానములో స్త్రీ లనేకవిధముల యౌవనోల్లాసముల నతని కరఁగింప యత్నించియు విఫలురైరి. రాజుచే నియోగింపఁబడిన స్నేహితుని బోధలు గూడ నిష్ఫలము లాయెను.

జరా వ్యాధిశ్చ మృత్యుశ్చ యదిన స్యా దిదం త్రయం
మమాపిహి మనోజ్ఞేషు విషయేషు రతి ర్భవేత్

అని బుద్ధుడు జవాబిచ్చెను. సకలంతయు ఉద్యానవనము నలంకరించి జనశోభ సాయంతనమున దానిని వదలుటను చూచి అన్నివస్తువులయందును గల అనిత్యత్వమును ఆలోచించుచు రాకుమారుఁడు తిరిగి స్వభవనమును ప్రవేశించెను.

సరి కొన్నాళ్లకు మంత్రిసుతులు చిత్రకథలు చెప్పుచు వెంట రాఁగా, వనభూమి నాముకుతూహలముతో బయలువెడలి "వ్యవసాయమువలన నశింపఁ జేయబడిన మొక్కలను చిన్నపురుగులను చూచి

తనబంధువుల నాశమునకుఁబోలె దుఃఖించుచు గాలి, యెండ, ధూళి వీనిచే వర్ణము మాఱియున్న కర్షకులను నాగలి లాగు శ్రమచే నలిగియున్న ఎడ్లనుజూచి మిగులజాలినొంది అనుచరులను విడిచి ఒంటరిగా నొక జంబూవృక్షము క్రింద కూర్చుండి తనబుద్ధిని నిర్మలము చేసికొన యత్నించెను. అంతలో అదృశ్యరూపమున సన్న్యాసియొకడు "నేను జన్మమృత్యుభీతుఁడనై మోక్షమార్గమును వెదకికొనుటకు సన్న్యసించితిని" అని చెప్పి ఆకాశమార్గమునఁ బోయెను. తరువాత రాజకుమారు డింటికిఁ బోవుచుఁ త్రోవలో "ఆహా! ఇటువంటిపతిఁగల భామిని సుఖమును నిర్వాణమును బొందినదేగద." అని యనునొక కాంతమాటలను విని శాంతిని బొందెను. వెంటనే సభాసీనుఁడగు రాజునొద్దకుఁ బోయి తాను సన్న్యసించుటకు అనుజ్ఞనిమ్మని కోరెను. రాజు వానిని బ్రతిమాలి మఱలింప యత్నించెను. పిమ్మట నంతఃపురమున స్వర్ణసింహాసనమునఁ గూర్చుండెను." అంతఃపురజనులు మృదంగవేణువీణాదులతో నాతనిని సేవించిరి. కాని దైవప్రేరితమై ఒక్కమాఱుగా వారిని నిద్ర ఆవేశించెను. ఆ నిద్రావశలైన యువతుల చేష్టలవలన బుద్ధునిమనస్సు దిరిగి యిదియే సమయమని బయటికేఁజని సారథిని బిలువఁగా నతఁడును దైవచోదితుఁడై కఠినమైన రాజాజ్ఞ నెఱింగియు రాజకుమారునికొఱకు గుఱ్ఱమును దెచ్చెను. గుఱ్ఱముకూడ నిశ్శబ్దముగా వచ్చెను. దానిని ప్రేమతో బుద్ధుఁడు కౌఁగిలించి తనహస్తకమలములతో నిమిరి సేనలోనికిఁ బోవు వీరునివలె మధురములగు మాటలతో బుజ్జగించి దాని నధిష్ఠించెను. దైవమాయవలన ద్వారములన్నియు తమంతటఁ తెఱచుకొనియెను. ఊరు వెలువడినతరువాత బుద్ధుఁడు వెనుకకుఁదిరిగి "జననమరణములయొక్క ఆవలిదరిని కనుఁగొనక కపిలవస్తుపురమును తిరిగి నేను ప్రవేశింపను" అని ప్రతిజ్ఞచేసి వెడలెను.

దైవమాయాసహాయమున బహుయోజనములఁ గడచి "తెల్లవాఱుసరికి" భృగువు ఆశ్రమమును జేరెను. గుఱ్ఱము దిగి ఛందకుని మంచిమాటలతో మరలింపుమండ విని కంథక మను పేరుగల ఆ ఉత్తమాశ్వము వేఁడికన్నీళ్లను విడుచుచు రాకొమరుని పాదముల స్పృశింపఁగా స్నేహితునితో మాటలాడినట్లు మాటలాడి వదలెను. ఇంద్రుఁడొక వేఁటగానివలె కాషాయవస్త్రములను ధరించి రాఁగా బుద్ధుఁడు అవి తనకిమ్మని పుచ్చుకొని ధరించెను. ఛందకుఁడు చేయునదిలేక గుఱ్ఱమును బట్టుకొని ఏడ్చుచు అవశుఁడై జాలిపడుచు శరీరమాత్రముతో పురమును జేరెను. అట బుద్ధుఁడు ఆశ్రమవాసుల తపోహోమక్రియలను జూచి తృప్తినొందక వింధ్యప్రాంతమున నున్న "ఆరాడ" ముని ఆశ్రమమును వెదకికొనుచుఁ బోయెను.

ఎనిమిదవ సర్గ అంతఃపురవిలాపముతో నిండియున్నది. ఈసర్గ ఎంతయు కవియొక్క శైలీమాధుర్యమును అంతరంగిక భావగ్రహణ కౌశలమును కనఁబర్చుచున్నది. చక్కనిపాట కాఁకమును బోలియున్నది.

9 - వ సర్గలో మంత్రిపురోహితులు బుద్ధుని వెదకి కన్గొని బోధించి మరల్పఁజూచిరి గాని విఫలప్రయత్నులై పురమునకు తిరిగి వచ్చిరి.

అటుపైని బుద్ధుఁడు ఆరాడాశ్రమమును వెదకికొనుచు "రాజగృహ" మను మగధరాజ్య ముఖ్యపట్టణమును జేరి భిక్షఁజేసికొని ఊరి వెలుపల నుండు కొండప్రక్కను విశ్రమించియుండెను. మగధరాజు బింబిసారుడు (లేక శ్రేణ్యుడు) ఈతనిఁజూచి హితవాక్యములచే సంసారమార్గమునకు మరలింపఁజూచెను. బుద్ధుఁడు కామవిగర్హణముచేసి ప్రత్యుత్తరమునిచ్చెను. 11-వ సర్గయంతయు నీ కామనిందతో నిండియున్నది. జ్ఞానమోక్షమార్గములఁ గనుఁగొని తన్ను ఉద్ధరింపవలసిన దని బింబిసారుడు వేఁడికొని పురమునకుఁ బోయెను. బుద్ధుఁడు ఆరాడమునిని దర్శించెను. ఆయనయొక్క ఆదరణకు సంతసించెను గాని ఆయనయొక్క వేదాంతము దనకు మిథ్యయని తోఁప అక్కడనుండి రుద్రకమునికడ కేగెను. అక్కడను తృప్తిఁగానక నైరంజనానదీతీరమున కేగి తపముఁజేయ నారంభించెను. కాని క్రమముగా ఆ తపస్సువలన లాభము లేదని గ్రహించి గడ్డిపఱచుకొని అశ్వత్థమూలమునఁ గూర్చుండి ధ్యానించుచుండెను. ఈసందర్భముననే మారునితోఁ బోరి బుద్ధుఁడు విజయము గాంచెను.

14-వ సర్గములో బుద్ధునికి దివ్యజ్ఞాన మలవడుట తెలిసి అర్హతులు అశోకులు వచ్చి స్తుతించుట వర్ణింపఁబడెను. తరువాతిసర్గలలో బుద్ధునిసంచారము, ధర్మచక్రప్రవర్తనము, స్వరాజ్యమునకు వచ్చి తాను పుట్టిన "లుంబినీ" అను పేరుగల ఉద్యానమున బసచేసి తనవారల నంద అను మోక్షమార్గమునకుఁ ద్రిప్పుటయును విపులముగాఁ జెప్పఁబడినవి.

7. కథాపోషణ విమర్శనము: ఇట్టి మహాత్ముని చరిత్రము కథావస్తుగాఁ గలది ఆధ్యాత్మిక కావ్య మననొప్పును. వైరాగ్యపూరితమై శాంతరసప్రధానమైన యీకథను 2, 3, 4, 5 సర్గలలో బుద్ధుని అంతఃపురవిహారములయందు వివిధశృంగారరస కళలతోను, 8-వ సర్గలో బుద్ధునిప్రవ్రజనానంతరము అంతఃపురవిలాపకరుణారసముతోను మారుని సమరసందర్భమున వీరరసముతోను భూతగణముల వర్ణనమందు కొంచెము హాస్యరసస్పర్శ గలిగిన భయానకరసముతోను ఉదారచరితుఁడగు నాయకునకు దైవసహాయమును సూచించు ఆయాసందర్భములయందు హృదయమునకు మితిమీఱని వికాసమును ప్రమోదమును గలిగించు నద్భుతరసముతోను పలురుచుల సమ్మేళనమును గోరు సారస్యతాసక్తులగు సామాన్యచదువరులకు ఇంపుగొలుపునట్లు కవి యొనర్చినాఁడు. మామూలుగ బుద్ధచరితలో మనము వినుచుండు కొన్నియంశములను ఈకవి వదలినాఁడు. (i) బుద్ధుఁడు ఒక చెట్టుక్రింద కూర్చుండియుండ ఆయనమాహాత్మ్యమువలన ఆనీడ ప్రొద్దు తిరిగినను కదలకుండెనఁట. ఇది "లలితవిస్తర" మను బౌద్ధగ్రంథమునఁ గలదు. కాళిదాసు రఘువంశములో రాముఁడు సీతతోడనై తలనిడుకొని చెట్లనీడల నిద్రింప నిట్టులే చెట్లనీడ నిశ్చలముగా నుండుట చెప్పియున్నాఁడు. ఈయద్భుతకథ అశ్వఘోషునికాలమునకు చెప్పుకొనఁబడియుండలే దనియు కాళిదాసు లలితవిస్తరమునుండి గ్రహించెననియు కవెల్ పండితుని అభిప్రాయము. పురాణము లెప్పుడు ఇప్పుడున్నరీతిగా వ్రాయఁబడినను వానిలోని గాథలుమాత్రము సనాతనము లని వీబరు పండితుఁడును మెక్డొనెలుపండితుఁడును ఒప్పుకొనియున్నారు

ఇట్టి అద్భుతములను పురాణ గాథలలోనుండి ప్రజలు, ప్రజల నుండి కాళిదాసాదికవులు సామాన్యముగా గ్రహించి యుందురు. (ii) బుద్ధుఁడు రాత్రి నగరువిడిచి వెళ్లుటకు ముందు నిద్రించుచున్న యశోధరను - పిల్లవానిని - విడువలేక మున్మాఱు తిరిగివచ్చి చూచి శయ్యకు ప్రదక్షిణము జేసి ముఖముపై వస్త్రము గప్పుకొని పడకగది విడిచి వెళ్లెనని సర్ ఎడ్విన్ ఆర్నాల్డు కవియొక్క "లైట్ ఆఫ్ ఏషియా" అను కావ్యమున ఆంగ్లవిద్య నభ్యసించినవారికి తెలిసినవిషయము. ఇది కావ్యమునకు మితిలేని వన్నెపెట్టు నంశము. అశ్వఘోషుఁడేల వదలెను? (iii) లలితవిస్తర మను గ్రంథమున యశోధర, గోప, మృగాజ్ఞ యను మువ్వురుభార్యలును, అఱువదివేలయువతీయుత మగు నంతఃపురమును ఉండెనని చెప్పఁబడియున్నది. యువతీజన సంఖ్యను పెంపుగా ప్రదర్శింపక పోవుటయును, ఒక్కయశోధరాదేవిని మాత్రమే పేర్కొనుటయును, 8-వ సర్గములోని కరుణారసపుష్టికి తోడ్పడిన వని నాఅభిప్రాయము. (iv) బుద్ధునితల్లి యగు మాయాదేవి యాతడు పుట్టిన కొలఁదికాలములోనే మృతినొందె నని చెప్పఁబడి యున్నది. అశ్వఘోషుఁడు ఆమె బ్రదికియున్నట్లును, సన్న్యసించుట విని దుఃఖించినట్లును,వర్ణించియున్నాడు. (viii-24, vi-32) కాని మెఆ యీశ్లోకమున (viii-24) గౌతమి యని పిలువఁబడియున్నది.

8. కాళిదాస వాల్మీకులతో పరిచయము: మొత్తముమీఁదనీమహాకావ్యము వాల్మీకిరామాయణశైలిని అనుకరించుఆసక్తిని కనఁబఱచునట్లు దోఁచుచున్నది. కాని కథావస్తువు కొంచెముగా నుంచుకొని చిత్రవిచిత్రములగు నలంకారములు, వర్ణనలు, ఉత్ప్రేక్షలు ముఖ్యమైన ఆదర్శములుగ నుంచుకొన్నటుల కనఁబడుచున్నది. మనోభావ ప్రదర్శనములలోఁగాని వర్ణనలలోఁగాని భారతరామాయణములనుండు ఉత్సాహముగాని విరివిగాని లేవు. సామాన్యజనులకుతూహలమును వృద్ధి జేయురీతి వేఱు. రాజసభలను రంజింపఁజేయురీతి వేఱు. దీనికి భావ సూచనయందును రచనయందును నేర్పు మితవాక్యసరళియు ప్రధానములు. దానికి భావములను నొక్కినొక్కి చెప్పుట,అతిశయముగ వర్ణించుట అవసరము. సభాకావ్యములలో కథకు నగమునగము సంబంధము గల ప్రసంగములకును గాథలకును చోటు లేదు. ఇందుచేతనే "కుమారసంభవ" మను పేరునుబట్టి, కుమారస్వామిజన్మతరువాతిసర్గలు కాళిదాసు రచించినవి కావని కొంద ఱభిప్రాయపడుచున్నారు. అయితే, రఘువంశము విషాదాంత మయి యున్నది. ఇట్టిది కావ్యమునకుఁ గూడునా? కాళిదాసుకావ్యములలో నొకటి 17, యింకొకటి 19 సర్గలు కలిగియున్నవి. ఒకటి అనుకొన్న కథను మించియున్నది; ఇంకొకటి అనుకొన్న వంశావళిని ముగింపక విరమించినది. సభాకావ్యములకు క్రొత్తక్రొవదీ నుంటలో నియమములు పెట్టుకొనకుండ వ్రాసెనా? అశ్వఘోషుఁడు తనకావ్యమునకు 17 సర్గలను నియమించినాఁడు. అశ్వఘోషుఁడు వ్యాసవాల్మీకుల పేర్లను స్మరించినాడు. వాల్మీకిరామాయణముతోఁ గల సంబంధము పుస్తకమందంతటను స్ఫురించును. అనుప్రాసయందు అశ్వఘోషుఁడు వాల్మీకికి శిష్యుఁడని తోఁచును. ఉదా:

తచ్ఛ్రుత్వా న స విచచార రాజసూనుః
కైలాసో గిరి రివ నైకచిత్రసానుః.

శ్లేష మొత్తముమీఁద కనఁబడదు. "అవ" ధాతువు బుద్ధుఁడు బింబిసారుని ఆశీర్వదించు శ్లోకమున ననేకార్థములలో వాడిన ట్లున్నది.

అథేంద్రవ ద్దివ్యవ శశ్వ దర్కవత్
గుణైరవ శ్రేయ ఇహావ గా మవ
అవాయు రార్యై రవ సత్సుతా నవ
శ్రియశ్చ రాజ న్నవ ధర్మ మాత్మనః.

'పరా' అను ఉపసర్గగల 'ఇ' ధాతు వొకటి క్రమాలంకార మొకటి ఈకవికి ప్రియము లని ఈసందర్భమున చెప్పవలసియున్నది. "పరైమి" "పరేహి" ఈశబ్దములు తఱచుగా కనఁబడును. క్రమాలంకారములు మెండుగఁ గలవు. క్రమాలంకారము రామాయణములో కనఁబడదు. కాళిదాసునందును నాచదివినంతవఱకు లేదని జ్ఞాపకము. అశ్వఘోషుని అనుప్రాసలు మాత్రము వాల్మీకిని పెక్కుచోట్ల స్ఫురణకు దెచ్చుచున్నవి. ఉపమానములలోఁగూడ వాల్మీకిస్ఫురణ 6-వ సర్గలోను ఇంకను ఇతరచోట్లను మనస్సునకు తట్టును. కాళిదాసునకు అశ్వఘోషునకు-సభాకావ్యశైలి-సమాసప్రయోగము. సామాన్యములు. కుమారసంభవకథాస్మరణము బుద్ధచరిత్రమున స్పష్టముగా కనుపట్టుచున్నది. కొన్ని ఉదాహరణములు:

1. భవ ఇవ షణ్ముఖజన్మనా ప్రతీతః
2. శైలేంద్రపుత్రీం ప్రతియేనవిద్ధో
   దేవోఽపి శంభు శ్చలితో బభూవ.

పురస్త్రీలు రాజపుత్రుని చూచుటను వర్ణించుశ్లోకములు (III. 13-24) శివుని ఓషధిప్రస్థవిలాసినీజనులు చూచుటను వర్ణించుశ్లోకములఁ బోలియున్న వని యిదివరకు చెప్పియుంటిని. ఇట్టివర్ణన ఆదికావ్యమందలి నియమము గాదు. సభాకావ్యములలో నాచారముగా నున్నది. భాగవతపురాణమందు కృష్ణుఁడు హస్తినాపురము వదలి వెళ్లునప్పుడు పురయువతులు అతని మహిమను సౌందర్యమును గుఱించి చెప్పుకొన్నట్లు వర్ణింపఁబడినది. ఇందు బుద్ధునిఁ జూచి ధన్యాస్య భార్యేతి శనై రవోచన్ శుద్ధై ర్మనోభిః ఖలు నాన్యభావాత్ అనిరి. కాని ఇందు, ఇతరభావముతోఁ గాదు అని కవి చెప్పవలయునా? బుద్ధుని జన్మసందర్భమున శుభసూచకలు కుమారజన్మసందర్భమునఁ జెప్పఁబడిన శుభసూచనలఁ బోలియున్నవి. కొన్నిచోట్ల ఒకేశబ్దములు గూడ ప్రయోగింపఁబడి యున్నవి. ఇందుకు ఒకఉదాహరణము: వాతావవుః స్పర్శసుఖాః మనోజ్ఞాః (బుద్ధచరిత) వాతావవుః సౌఖ్యకరాః (కుమారసంభవము.)

కాళిదాసు "జలము లన్నియు నిర్మలము లాయెు" నని వర్ణింప, పులిమీఁది పుట్రవలె అశ్వఘోషుఁడు "ఇంటియొక్క ఈశాన్యదిక్కునందు తనంతట తానే (త్రవ్వకుండఁగనే) తెల్లని నీరు గల కూపము ఉద్భవించెను" అని చెప్పెను. ఈయూహ ఎవరికి మొదటఁ గలిగి యుండును? సూక్ష్మముగ చెప్పినవానికా? విపులముగ చెప్పినవానికా

అత్యద్భుతము. ఎటువంటి పాపియైనను తల్లిని మోహదృష్టులఁ జూడఁజాలఁడు. అట్టిచో మహామహుఁ డగు సారంగధరుని విషయము చెప్ప నేల? ఇఁకను వరూధినీప్రవరుల చరిత్ర మట్టిది కాదు. వరూథిని అనూఢ. తగినవరుని కాంక్షించుచున్నది. తలవని తలఁపుగ సుందరపురుష దర్శన మయినది. ఆ దివ్యసుందరమూర్తిని చూచుటతోడనే ఆమెకు హావభావము లుదయించినవి. కోరిక ఫలించినటులే సంతసించినది. కాని ప్రవరుఁ డాహితాగ్ని; ఏకపత్నీవ్రతుఁడు. వరూథినిని చూచి నంతనే యతనికి మోహలేశమును కలుగలేదు. ఈపట్టున సారంగధరునికన్న నితఁడు మిన్నయని చెప్పవచ్చును. ఏల యనఁగా వరూథిని ప్రేమ చిత్రాంగిప్రేమవంటిది కాదు. చిత్రాంగి తాత్కాలికసుఖమును మాత్రమే యాసించినది. వరూథిని చిరకాలసుఖమును కోరుచున్నది. ఇది సంభవము. అది అసంభవము. ఇది సంభావితము అది అసంభావితము.

ఒకపాత్రమును ప్రేమరసము చిప్పిలునట్లు నిర్మించి రెండవ దానిలో ప్రేమాభావము వ్యక్తమగునట్లు వర్ణించుట ప్రేమపరిణామ రసపోషణముల కనుకూలముగ నుండును. వరూథినిని చూచినతోడనే ప్రవరుఁడు వరూథినిప్రేమమాయావాగురలోఁ దగుల్కొనినయెడల మనుచరిత్రలోని పూర్వభాగ మంతయు నిరర్థకమే యగును. చిలుక తనంతట తాను మనచేతికిఁ జిక్కుటలోను దానిని పట్ట ప్రయత్నించి చేయునట్టి ప్రయత్నపూర్వక సాధనములోను గల ఆనందములో నెంతవ్యత్యాస మున్నదో చూడుఁడు. నిరాశాప్రవాహములో లభించిన ఆశాలతయే ప్రాణపదము. అదియే అన్నివిధముల నత్యుత్తమము. వరూథినీ ప్రవరుల చరిత్ర మిట్టిది. ప్రవరునియందు వరూథినికి అత్యధికమగు ప్రేమ జనించినది. కాని వరూథినిపైఁ బ్రవరున కావంతయేని ప్రేమ లేదు. కనుక నిచ్చట శృంగార సమ్మిశ్రిత మగు కరుణరసము చిప్పిలు చున్నయది.

ఈ ఘట్టమున రసపోషణ మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము. వరూథిని విద్యుల్లతావిగ్రహ; శతపత్రేక్షణ; చంచరీకచికుర; చంద్రాస్య. యక్షతన యెందు జయంత వసంతకంతులను చక్కఁదనములో గెలువఁజాలిన మహీసురుని వీక్షించినది. వెంటనే మోహవిభ్రాంతి కలిగినది. ప్రవరునకు ఈవాసనయే తట్టలేదు. "త్రోవఁదప్పితిని. దారిఁ జూపుము మీకు శుభ మగు" ననుచుండఁగా, వరూథిని ఏమనుచున్నదో చూడుఁడు:

ఉ. ఇంతలు కన్నులుండ తెరు వెవ్వరి వేఁడెదు భూసురేంద్ర! యే
కాంతమునందు నున్న జవరాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించులా
గింతియ కాక నీ వెఱుఁగవే మును వచ్చిన త్రోవచొప్పు! నీ
కింత భయంబులే కడుగ నెల్లిద మైతిమి మాటలేటికిన్?

ప్రవరుఁ డీమాటల నంతగాఁ బాటింపలేదు. కాని వరూథిని అంతటితో విరమింపలేదు. నిజాభిజాత్యము నేకరువు పెట్టినది. ప్రేమపూర్ణములగు నాలాపములను గురియించినది. ఆతిథ్యముఁ జేకొను మని ప్రార్థించినది. కుందనమువంటి మేను మధ్యందినాతపోష్మహతిఁ గంది నదిగదా! యని పరితాపపడినది. ఆహా! ఏమి ఆప్రేమవిలాసము!

ప్రవరుఁ డింతటితో వరూథినికి వశుఁడైనయెడల రసపోషణ మింతటితో నంతరించియుండును. ఇల్లెట్లు చేరుదునా యనియే అతని యాందోళనము. తల్లీ! అని వరూథినిని అతఁడు సంబోధించినాఁడు. తన్ను ప్రజలలోఁ బడవేయు మని బ్రతిమాలుచున్నాఁడు. కాని వరూథిని చిఱునవ్వుతో నేమనుచున్నదో చూడుఁడు:

ఉ. ఎక్కడియూరు కాల్నిలువ కింటికిఁ బోయెద నంచుఁ బల్కె దీ
వక్కట! మీకుటీరనిలయంబులకున్ సరిరాక పోయెనే
యిక్కడి రత్నకందరము లిక్కడి నందన చందనోత్కరం
బిక్కడి గాంగసైకతము లిక్కడి యీ లవలీనికుంజముల్.

ఉ. నిక్కము దాఁప నేల ధరణీసురనందన! యింక నీపయిన్
జిక్కె మనంబు నాకు నను జిత్తజుబారికి నప్పగించెదో
చొక్కి మరందమద్యములు చూఱలఁ బాటలువాడు తేంట్లు సొం
పెక్కినయట్టి పూవుఁబొదరిండ్లను గౌఁగిట గారవించెదో.

కాని ప్రవరుండు వైదికకర్మపరతంత్రుఁడై త్రోవచూపుమనియే ప్రార్థించుచున్నాఁడు. సామమునఁ గార్యము నెఱవేఱునట్లు లేదని వరూథిని దూషణములకు ప్రారంభించినది. ఆ దూషణముకూడ ప్రేమపూర్ణమే కాని కోపసంజనితము కాదు. క్రమముగ-విషయలోలుపతను-ఆపిమ్మట నద్వైతతత్త్వమును-బ్రదర్శించి అందునను ఫలముఁ గానక-ప్రాంచద్భూషణబాహుమూలరుచితో నధర మాసింప నుపక్రమించినది. ఇదియే రసప్రకర్షకుఁ బరమావధి. ప్రవరుఁడు వరూథినిఁ ద్రోసివేసి నపుడు నిజముగ పాఠకుల భావనావిలోకనములలో ఆ చిత్రకళా ప్రదర్శనము వ్యక్తమగుచుండును. కళవళపాటుతో నున్న ప్రవరుఁడును లజ్జాపరవశయై క్రోధఘూర్ణితయైన వరూథినియును మనకుఁ బ్రత్యక్షమైనారు. త్రోపువడి అవమానింపఁబడినను వరూథినికి ప్రవరునిపైఁగల మోహము తగ్గలేదు. అతఁ డెడఁబాసినను వరూథిని కాతనియందు భ్రమ తగ్గలేదు. త్రోవ తెలియ దన్నవాఁ డెక్కడికి పోఁగలఁ డన్న ధైర్యము. మనసు తిరుగక పోవునా యన్న ఆశ. ఈరెండును వరూథిని నిట్టుచేయుచున్నవి. ఇటువంటి అవస్థలో మాయాప్రవరుఁడు పుష్పాపచయవ్యాజమున నవతరించినాఁడు. సంక్షుబ్ధములగు ప్రాణములు వరూథినికిఁ గుదుటపడినవి. మోహముగ్ధయై అతఁడు పెట్టిన కట్టడ లన్నిటికి నంగీకరించి అతనిని పొందినది. ఇంతటితో వరూథినీప్రవరులనుగూర్చిన ఘట్టము ముగియుచున్నది. ఇందు రసపోషణమున కేమాత్రము లోపము లేదని తేలుచున్నది.

ఈ పూర్వకథాభాగములో నొక యసందర్భము కనుపట్టుచున్నది. ప్రవరుఁడు మార్గాన్వేషణ మొనర్చుచుండ ఋషు లెవ్వ రాతని కంటఁ బడి యుండలేదు. ఒక్క వరూథిని లతాగృహము మాత్రమే అతనికి దృగ్గోచర మైనది. వరూథినీప్రవరుల సమావేశముకొఱకు అది వఱలో నున్న ఋష్యాశ్రమములు మాయమాయెనా! లేక ఋష్యాశ్రమములే లేవా? లేనిచో ఋషులు స్వరోచిజననకాలమునం దెక్కడనుండి వచ్చిరి? స్వరోచి పుట్టుటతోడనే అతని జాతకర్మవిద్యాభ్యాసాదులకై ఋషు లాప్రదేశమున నిండినారు కాఁబోలును!

ఉత్తరకథకు నాయికానాయకులు మనోరమయును స్వరోచియును. మనోరమను స్వరోచితోఁ సంధింపఁజేయుటకు వేట యవసరమైనది. ఘోరరాక్షసునిచేఁ దఱుమఁబడి మనోరమ విశ్రాంతుఁ డగు రాజును శరణువేఁడినది కదా! భయవిహ్వలచిత్తయైన మనోరమ స్వరక్షణార్థ మతని నర్థించుటకు ఒములుగ తన పుట్టుపూర్వోత్తరముల నేకరువుపెట్టుట ఏ మంతయుచితము? ఈవర్ణనమువలనఁ దనగొప్పతనమును చూచి స్వరోచి రక్షించు ననియా? శుద్ధవీరుఁడు శరణాగతులను వంశోన్నతినిబట్టియా రక్షించును? సహజముగనే యాతఁడు శరణాగతులను రక్షించునుగదా! లేనిచో-స్వచరిత్రమును విన్నతరువాత తనపై జనించిన అనురాగప్రభావ మతనిని రాక్షసునితోఁ బోరుటకు పురికొల్పెననియా? మఱియును మనోరమనుండి మంత్రము గ్రహించి దానవుని సంహరించినటు లున్నది. ఈయంశమువలన స్వరోచిశౌర్యమునకు కళంకము కలుగుచున్నది. మనోరమ దన చరితమును ప్రథమముననే చెప్పక దానవుని వధానంతరము చెప్పిన నెంతయో రమ్యముగ నుండెడిది. మఱియొక సంశయము కూడ కలుగుచున్నది. దానవుఁడు వెంటాడుచున్నప్పుడు స్వచరితమును చెప్పునంతటి యవకాశ మెట్లు కల్గినదో గదా! మఱియును హఠాత్తున రాజునకును దానవునకును కలహము సంభవించినయెడల సంభ్రమాశ్చర్యములు కలిగెడివి. స్వరోచి బాహుబలము వెల్లడి యయ్యెడిది. ఇప్పుడన్ననో దానవుని సంహారము స్వరోచిశక్తినుండి తొలఁగి మనోరమమంత్రముపై నాధారపడినది.

మనోరమ చెలికత్తెలు తమతమ విద్యలను స్వరోచికిచ్చి వానిని వివాహమాడిరి. అనఁగా రాజు విద్య నాసించి వారిని పరిణయమైనట్లున్నదేగాని ప్రేమచేఁ గాదని తేలుచున్నది. పోనీ తమ రుజను మాన్పినందులకు వారు స్వయముగనే ఆవిద్య నాతనికిచ్చిరనుకొందము అటులైనయెడల వివాహానంతర మీయఁగూడదా? అప్పు డెంతో సమంజసముగ నుండును కదా. విభావసి యేమనుచున్నది? నా విద్య తీసికొని నన్ను పెండ్లిచేసికొమ్మనుచున్నది. చక్రవాకి వీరినందఱఁ బరిహసించుచున్నది. జలవిహారసందర్భమునందు చక్రవాకి యొసర్చిన బహుభార్యాసాహచర్యనిషేధమును వినియు మఱల నెప్పటియట్లు చరించుట యునది రాజుమనోదౌర్బల్యము సూచించుచున్నది. రాజునకు పక్షిభాష నేర్పినది విభావసి. పక్షులు మాటలాడినప్పుడు విభావసి అచ్చటనే యున్నది. ఈ పక్షుల హేళనను ఆమె గమనింపకుండుట ఈవింతలో మఱొకవింత. ఈ కథాసందర్భమును ప్రధానచరిత్రలోఁ జొప్పించుట నిరర్థకమైనది. ఏమనఁగా నందువలన స్వరోచిప్రవర్తన మేమియును మాఱలేదు.

ఇఁక నిందలి కవితామాధుర్యముఁ గూర్చి ఇంచుక చర్చింతము. వర్ణనాసామర్థ్యము లగు పదగుంఫనలు పదములకుఁ దగిన మార్దవ మాధుర్యములు- అందుల కనువు లగు సమాసప్రయోగములు- సామెతలు- ఈ గ్రంథరాజమునకు పెట్టని భూషణములు. ఉదాహరణార్థమై ఈ క్రింది పద్యములను చిత్తగింప వేఁడెదను:

మ. బహురత్నద్యుతి మేదురోదర దరీభాగంబులం బొల్చు ని
 మ్నహికాహార్యమునన్ జరింతు మెపుడున్ బ్రేమన్ నభోవాహినీ
 లహరీశీతల గంధవాహపరిఖేల న్మంజరీ సౌరభ
 గ్రహణేందిందిర తుందిలంబు లివి మత్కాంతారసంతానముల్.

మ. పవమాన ప్లవమాన కైతకరజఃపాళీ పిశంగచ్ఛవీ
 భవదభ్యర్ణవికీర్ణ కృత్రిమ సరిత్పాద...రంగాహతైం
 దవపాషాణ వితర్దికాతలమునన్ నాళీకపత్రాక్షు లు
 త్సవ మొప్పన్ విహరించుచున్ సరసవాచాప్రౌఢిమల్ మీఱఁగన్.

మఱియు నిందలి వర్ణనలు స్వాభావికములై భావసాశక్తి విలసితములై యున్నవి. ఒకటి రెండు ఉదాహరణములు చూడుఁడు.

చ. మరున కొసంగఁ గాలము తమశ్ఛట గాటుకగా నవోదయ
 స్ఫురదరుణ ప్రభాపథిక శోణిత సిక్తసితోడుభక్తమున్
 హరిహయదిఙ్నభస్స్థలమునన్ బలిచల్లికటాంకమున్ వసూ
 త్కరభరితంబునై వెలుఁగఁ గాంచి సుధానిధి నెత్తె నత్తఱిన్.

చ. పలుకులు నేర్పువేళ కలభాషిణి నీ విటులుండఁ బంజరం
 బుల నరగన్నువెట్టి ముఖముల్ చరణాగ్రనఖాళిఁ గోకుచున్
 నిలుగుచు నావులించుచు వనీ విహగోత్కరమెట్లు పల్కు న
 ప్పలుకులె యట్లు లెత్తి విని పల్కెడు వింటివె కీరశారికల్.

ఇట్టివి లెక్కకు మిక్కిలి యున్నవి. వానిని గుఱించిన రసానుభవము పాఠకులే స్వయముగ నిర్వహింప సర్హులు.

క. మృగమదసౌరభవిభవ
 ద్విగుణిత ఘనసార సాంద్ర వీటీగంధ
 స్థగితేతరపరిమళమై
 మగువపొలుపు దెలుపు నొక్క మారుత మొలసెన్.

ఈ పద్యము కవిప్రతిభావిశేషము వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. మున్ముందు నిర్మాణ మొనర్చు పెద్దనమహాకవి శృంగారసౌధమున కిది ప్రథమసోపానము. దగ్గఱకు వచ్చుటతోనే మన మెక్కఁబోవుచున్నది శృంగారసౌధము కదా యని పాఠకులకు వెంటనే స్ఫురించును. అటులు స్ఫురింపఁజేయుటయే కదా కవితాలక్షణము! ఇందులో నిమిడ్చిన విషయములు శృంగారరస సాధనములు. అందులకు నిలయమైనది మగువపొలుపు. నాయికను రంగములోనికి సమయోచిత సాధనములతోఁ బ్రవేశపెట్టిన కవిప్రతిభామాహాత్మ్య మసాధారణము.

క. తెలతెల వేగిన నగ్గిరి
 జలజలఁ బ్రవహించు సెలల చప్పుళ్లు శిఖా
 వలకుల కల కల కేకల
 కలములు గల తలపొలంబు కనుఁగొను వేడ్కన్.

ఈపద్యము చదువుటతోడనే కొండ చరియలనుండి ప్రవహించు సెలయేళ్లు-ఆ సమీప ప్రాంతముల విహరించు నెమళ్లు-వాని మనోహర ధ్వనులు-కండ్లకు కట్టిన ట్లుండును.

చిత్రకారుఁడు చిత్రఫలకములచే వస్తుప్రదర్శనము చేయును. కవికవితా రూపమున వస్తుప్రదర్శనము చేయును. పద్యముచదువుటతోడనే చిత్రనైపుణ్యమందు విశద మగుచుండును. చిత్రకారునకును కవికిని గల భేద మిదియే. ఇద్దఱిభావములును సమానములే. కాని భావప్రదర్శనము వేర్వేఱురూపములఁ దాల్చుచున్నది. చిత్రకళాసౌందర్యము వెల్లివిరియుచుండునదే కవిత్వము కదా! వరూథినీగృహవర్ణనము ఈ పైవాక్యమునకు నిదర్శనముగాఁ గైకొని చూతుము.

శా. తావుల్ క్రేవలఁ జల్లు చెంగలువ కేదారంబు శిరంబునన్
 మావుల్ క్రోవులఁ జల్లిబిల్లిగొను కాంతారంబునం దైందవ
 గ్రావాకల్పిత కాయమాన జటిలద్రాక్షాగుళుచ్ఛంబులన్
 బూవుం దీవెల నొప్పు నొక్క భవనంబున్ గారుడోత్కీర్ణమున్.

నవలా సారస్వతము

అ. వేంకట శాస్త్రి గారు

నవల యన స్త్రీ యని యర్థము గలదు. నవలలు అనఁగా-సాధారణముగ జనుల కందఱ కర్థమగు సులభశైలిలో స్వేచ్ఛగల వచనరచనాచమత్కృతితో విరాజిల్లుచు, సాంఘిక నైతిక చారిత్రిక పౌరాణిక అపరాధపరిశోధక ప్రభృతు లగు సాంప్రదాయముల త్రోవలను బట్టి రచింపబడిన గ్రంథములు "నదీనాం సాగరో గతిః" అన్నట్లు నవలలు ఏసాంప్రదాయములనుబట్టి రచింపఁబడినను అవి జనసామాన్యము నాకర్షింపఁగలిగినయెడల నవలారచనాశయము చాల వఱకు నెఱవేఱిన ట్లెంచవచ్చును. నవలలలో స్త్రీలే ముఖ్యపాత్రములుగ నుండి యాముఖ్యపాత్రముల కన్నిదిశలను, పుష్పములోని రేకుల వలె పురుషులుకూడ పాత్రలుగ నుండునట్లు రచింపబఁడినవి. కొన్ని కొన్ని నవలలకు ముఖ్యపాత్రలుగా పురుషులే యుందురు. స్త్రీ లట్టి నవలల యందు ముఖ్యపాత్రలుగా గైకొనఁబడకుండుటకు కారణ మాగాథ యందు పురుషుల పాత్రౌచిత్యమును బట్టి ప్రాధాన్య మియ్యఁబడియుండుట నాటకమునకు నవలకు భేద మెందుఁ గనఁబడుచున్న దన నాటకమున ననేకపాత్రధారులను కవి యొకరితో నొకరు మాటలాడునట్లు చేయును. అవ్విధమున వారిచే మాటలాడించినపుడు గ్రంథకర్త తానే యాపాత్రలవేషములను ధరించినట్లు తలఁచి యాపాత్రల యౌచిత్యమునుబట్టి తద్ద్వారా మాటలాడును.

నవలాకథావిధానమో చాల చమత్కారమైనది. కవి యొక్క మనస్సను సరసురాలైన యొక ముద్దుగుమ్మ (విద్యావతియు, సరసురాలును అగు భార్య యందు, సౌహార్దముతో) నవలాపాఠకుఁడను ప్రియుని హస్తమును పట్టుకొని అతఁడు చూచియుండని-తానిదివఱకు చూచినట్టిది అగు నొక యుద్యానవనమునఁ గొనిపోవుచు త్రోవలోని సౌందర్యములను చూపుచు పాఠకుని మన స్సానందడోలికలో నూపఁబడునట్లు తోఁపఁజేయుటచే సర్వమును మఱచి త్వరలో గమ్యస్థానమునకు నన్ను జేర్పవే! ముద్దియా! యను నుత్కంఠ పాఠకునికి గలుగఁజేయగల యట్టిదే నిజమైన నవల.

నవలల యాకర్షకశక్తి ప్రపంచమున ప్రతివస్తువును ఏదో యొకవిధమున మనుజుని నేత్రములను తనవైపున కాకర్షించుకొనఁ గల్గును. పుష్పముల మూలమున వృక్షము తన సంతతిని వృద్ధిచేసికొను స్వభావమును గల్గియున్నది.

పుష్పము, కాయగా పరివర్తనమునొందుటకు పురుషపుష్పములోని పుప్పొడి యొక స్త్రీపుష్పములోని కీలాగ్రమునఁ బడవలయును. పుష్పములు కీటకములను తేనెటీఁగలను తమకడ కాకర్షింప శక్తిఁగలిగి యుండవలయును. అందుచేతనే సృష్టిలో గల పుష్పము లన్నియు మనకు నేత్రోత్సవమును గలుగఁజేయుచు వివిధవర్ణములతో విరాజిల్లుచున్నవి. పుష్పముల రేకులు వివిధములైన రంగులు గలిగియుండుటలో గొప్పయుద్దేశము గలదు. కీటకాదు లాపుష్పముల రంగులచే నాకర్షింపఁబడుటయు, వానిచే తెలియబడకుండ వానికాళ్లు కంటుకొనుటచే పుప్పొడి గొనిరాఁబడి పుష్పములోని కీలాగ్రమునఁ బడుటయు, నంత పుష్పము తనయొక్క జీవితోద్దేశము నెఱవేర్చుకొనుటయునగును. ఇదే విధముగ స్త్రీలు తమసహజసౌందర్యమునకు కొంచెము వన్నెఁ బెట్టు భూషణాంబరములతో తమ భర్తనకు మనోహరలుగ కనఁబడునట్లు ప్రయత్నించు స్త్రీలు కులధర్మపత్న్ను లని యొక మహామహుఁడు వచించెను. నవలలు కూడ తమ సహజ వర్ణనా గాంభీర్యము గల ప్రకరణములతోడను, మార్దవమై, మానసములను రంజించు శైలితోడను, కథారచనా చమత్కృతితోడను, సాలీడుతాను తినదలచిన పురుగును తాను నిర్మించుకొన్న గూడుమీఁదకు రాగానే యెట్లు పట్టుకొనునో యట్లే పాఠకునికూడ పట్టుకొని యతని మానసమును తుదివఱకు గొనిపోఁజాలి యుండవలయును. ఇదియే నవలకుఁగల యాకర్షకశక్తి. అందులకే నవలాగ్రంథకర్తలు తాము నవలలను రచించునపు డానవలలలో మొట్టమొదటి ప్రకరణములు పాఠకున కెట్లాకర్షకములుగ నుండునో, తమబుద్ధికి తోఁచినకొలది, వాని నాకర్షకములుగా నుండునట్లు చేయుదురు. కొన్ని నవలలలో మొదటి ప్రకరణములు విసుగుగలిగించునవియైనను క్రమముగ చదువుచుండఁగా మన కసహ్యముగ కనిపించు గొంగళిపురుగు కాలక్రమమున నింపుగులుకు సీతాకోకచిలుకగా మాఱు చందమున యొకనవలలో మొదటి ప్రకరణములు చదివినకొలది, యానందసంధాయక మగు కథాభాగము వచ్చునట్లు వ్రాయఁబడిన కొన్ని నవలలు గలవు. చక్కని స్వభావవర్ణనలతో ప్రారంభింపఁబడిన నవలలు పాఠకులను వడిగా చివఱకువఱకు గొనిపోఁగల్గును. ఇంగ్లీషుభాషలో రైనాల్డ్సు వ్రాసిన నవలలను చదువ నారంభించితిమా యందలి భాషాశైలి, మెల్లమెల్లగ, పాఠకుని సమ్మోహింపజేసి, నవలాంతమువఱకుఁ గొనిపోఁగల్గును. కొంద ఱాధునికులు రైనాల్డ్సునవలలు చదువఁదగినవి కావనియు, యవి శీలభంగకరములనియు నందురు. కాని చదువువారు, యుక్తాయుక్తవిచక్షణ గలవారైన నట్టి దోషములు వారి నంటవు.

స్వభావవిరుద్ధములు, నన్యోన్యవైరుధ్యములు నగు పాత్రలును, సంభాషణలును జొప్పింపఁబడిన నవలలు సైతము సహజముగ మన కాలిపాదములు పెరిగినపుడు గల సౌందర్యములకంటె కాలిపాదములు పెరుగకుండ చిన్న బూట్సుజోళ్లలో నిఱికింపఁబడిన నెక్కువ శృంగారముగ నుండు నని తలంచు చీనావారిపాదములవలెనే కొన్ని

యతిప్రయత్నముచే నల్లఁబడినపద్యములు నుండును. మన మాజోళ్లలో నిఱికింపఁబడిన చీనావారిపాదములను చీనావారిదృష్టితో పరికింతుమేని యవి యందముగ దోఁపవచ్చును. అట్లే, యసహజములును, సులభముగ నమ్ముటకు వీలులేనివియు నగు సంగతులను వ్రాసినగ్రంథములలో నాగ్రంథకర్తదృష్టితో చూతుమేని యట్టివి పొడకట్టవు. కాని చక్కని విమర్శకదృష్టితో మనము చూతుమేని సహజములును అసహజములు నగు వర్ణనములను నవలలలో పరికింపఁగలము.

రసపుష్టి:— నవలలలో నవరసములలో కొన్నిటినైన వీలైనంత పట్టునకు పోషింపఁ జూడవలయును. మనోజ్ఞముగ, తనభావములను వెల్లడింపఁగలవానికి వచనములోఁగూడ నవరసములలో కొన్నిటినైన చిప్పిలునట్లు చేయవచ్చును.

సాధారణముగా మనహిందూదేశములోనినవలలు కష్టములయనంతరమున కథానాయకులు సుఖములఁబొందినట్లు రచింపఁబడును. ఇంగ్లాండుదేశపు కొన్నినవలలలో నవలాంతమున హత్యలతో, కష్టములతో ముగింపఁబడును. అందుచే పాఠకుఁ డట్టినవలను చదివినచోఁ దుదకు దుఃఖకరమైన వర్ణనల నవలాతుదిభాగమున నుండువాని నసహ్యించుకొనును. కొందఱు తాము చదువునవల తుదకు హత్యతో ముగిసె నని విచారమనస్కు లయ్యెదరు.

మంచి సాంఘికనవలలును, దేశరాజకీయపరిస్థితులను వర్ణించు నవలలును దేశములోని వారి నభ్యున్నతిదశకు గొని రాఁగల్గును. దేశమందంతటను నట్టి మంచినవలలు బయలుదేఱవలయును. ప్రస్తుతము అసహాయోద్యమమును గూర్చి నాటకము లెట్లు రచింపఁబడినవో అట్లే నవలలరూపమున వ్రాయఁబడి దేశస్థితిగతులను వర్ణించునవలలు ప్రజలలో నుద్బోధముగలిగించుట కవశ్యములు. నవలాసారస్వత మను పేటికలో అపరాధపరిశోధక, వత, చరిత్రాత్మక, సాంఘిక, రాజకీయ వ్యవస్థలవర్ణన లుంచబడి భద్రము చేయఁబడవలెను. సోమరాజు రామానుజరావుగారను నొక నవలాగ్రంథకర్త లామధ్య మనప్రభుత్వము వారికి యుద్ధములో జయము గలిగినపు డాజయమును సూచించుటకు 'విజయధ్వజ' మను నవలను వ్రాసిరి. అట్లే ప్రస్తుతపు మననవలారచనాదక్షులు, మనదేశస్థితులనుగూర్చి నవలారూపకముగ, నవలాయుపన్యాసధోరణితో, తేటతెల్లముగ రచించుట దేశహితైకకార్యము. నవలానిర్మాణకౌశలు లిట్టి నవలాసారస్వతమును సృజించి యావిధముగ దేశసేవను జేసి ధన్యు లయ్యెదరు గాక!

ఆంధ్రభాషాప్రశంస

ఏ. వి. నరసింహము పంతులు గారు

వేదకాలమునాఁడె ♦ విశ్రుతిఁ గాంచి
వేదప్రసిద్ధమై ♦ వెలయు నాంధ్రంబు
అదియ ప్రాకృత మను ♦ నభిధాన మొందె
నదె పల్కువెలఁది బా♦ల్యమునాఁటి బాస
గొనకొని వైదికో♦క్తులఁ గూడి యాంధ్రి
ఘనవైదికార్హ సం♦స్కార యై తనరె
ఆంధ్రంబ యటు లౌట♦నగును సంస్కృతము
ఆంధ్రిద్రావిడవాణి ♦ యాంధ్రికర్ణాటి
వినుతుఁడౌ శ్రీరామ ♦ విభునికాలమున
ననుపమానస్థితి ♦ నమరె నాంధ్రంబు
ఆంధ్రవిష్ణునసుజ్ఞ ♦ నాకణ్వమునియు
నాంధ్రవ్యాకృతిఁ జేసి ♦ యతిధన్యుఁ డయ్యె
ఘనుఁడైన యయ్యశో♦కక్ష్మాతలేంద్రు
ననవద్య శౌర్య వి♦హారంబుతోడ
బౌద్ధమతావాప్తి ♦ ప్రబలుకాలమున
నిద్ధయశోవ్యాప్తి ♦ నెసఁగె నాంధ్రంబు
చోళ చాళుక్య వి♦శ్రుతసమీకముల
చోళప్రతాపాగ్ని ♦ స్రుక్క వాఙ్మయము
చాళుక్యవంశ వి♦స్తారుండు ఘనుఁడు
చాళుక్య రాజరా♦జనరేంద్రచంద్రుఁ
డాచంద్రతారార్క♦మై కీర్తిలతిక
ప్రాచీదిశం బుట్టి ♦ పర్వ దిగ్వితతి
దన్నుద్ధరింపంగఁ ♦ దనరె నాంధ్రంబు
సన్నుత వైదుష్య ♦ సంపన్నులైన
సత్కవీంద్రులు దన ♦ సరసతఁ గాంచి
యాత్కాంత్యమునఁ గొల్వ ♦ నలరార నాంధ్రి
ప్రాకృత సంస్కృత ♦ బంధవేణులును
శ్రీకారవదనలు ♦ చెన్నొందు మత్త
కోకిలాలాపలు ♦ కుసుమవిచిత్ర
ప్రాకటగాత్ర శో♦భావతుల్ సఖులు
మత్తవిక్రీడితల్ ♦ మంజుభాషిణులు
మత్తేభగమనల్ సు♦మంగళీమణులు
మహిఁ మహోత్సుకతను ♦ మధ్యాసుందరులు
సహిఁగ విరాజ వి♦రాజితకావ్య
ధన్యకామణు లుట్టఁ ♦ గాణాచి యగుచు
దన్యత్వమున మించు ♦ ధరణి నాంధ్రంబు
మార్దవ మాంధ్రఁబు ♦ మధుర మాంధ్రంబు
హార్దమై శ్రావ్యమై ♦ యాంధ్రంబ తనరు.

శ్రీ మద్ధన్వంతరి ఆశ్రమం

నూజవీడు

మనదేశమేది ? మనమేసంతతివారము ? మనప్రాచీనులొనరించు కార్యములెవ్వి? యని విచారింపుడు! దానితత్వము మీకు గోచరించును.

దీర్ఘసుఖజీవితమునకు ఆటంకమగు రోగజాలములనుండి రక్షించునది ఆయుర్వేదము. ఆయుర్వేదము అతి ప్రాచీనమై ఋషిశుల సంభూతమై. అంత్యములేనిదై, అపారమహిమగలదై యలరారుచున్నది.

చక్రదత్త

అమూల్యమైన మూలికా వైద్యగ్రంథము. ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము. ఇట్టిసులభమైన మూలికాయోగ సంకలితమగు వైద్యగ్రంథము వేరొకటిలేదు అందరు చదువదగినది. పోస్టేజి గాక పూర్వభాగము బైండు రు 3-4-0 ఉత్తరభాగము బైండు రు 3-4-0 రెండుభాగములు ఒకేసారి కొనువారికి పోస్టేజితో సహా రు 6-0-0. శ్రీధన్వంతరి వ్రతకల్పము రు 0-4-0. శ్రీధన్వంతరి దండకము వుచితము.

ఖండామ్రకరసాయనం

అనుభవసిద్ధమైన భార్గవఋషి ప్రోక్తము

చక్కగా పండిన మామిడిపండ్లరసముచే శాస్త్రోక్తముగా జేయబడినది. ధాతుపుష్టికి దీనికిమించిన ఔషధములేదు, మందత్వమును బోగొట్టి, యౌవనమును గలుగజేయును, మరియు క్షయ, శ్వాస, కాసులు, గ్రహపెడ, అపస్మారము, ప్రమేహము, మూత్రకృచ్ఛ, హరింపజేసి, శరీరకాంతి, బుద్ధిబలము, ఆయుర్వృద్ధిగలుగజేయును- వెల శేరు - డబ్బీ 1 కి రు 4-0-0 వివరములు గోరువారికి క్యాటలాగు వుచితము.

"ఆయుర్వేద వైద్య"

వి. రామజోగిరాజు

శ్రీమద్ధన్వంతరి ఆశ్రమం

నూజవీడు, కృష్ణాజిల్లా.

లక్ష్మీనారాయణ కంపెనీవారి సుప్రసిద్ధౌషధములు

భృంగామలక తైలము.

ఇది బజారులో విక్రయింపబడు ఆమలకముల వంటిది గాదు. శాస్త్రోక్తప్రకారము మిక్కిలి జాగరూకతతో తయారు చేయబడినది మెదడుకు సంబంధించిన సకలవ్యాధులను ఖండించి కండ్లకు చలువ గలుగజేయును. సకలమైన తలనొప్పులను మాన్పును. శరీరారోగ్యము నపేక్షించు ప్రతివారును అభ్యంజనమునందు తప్పక వాడదగిన తైలము. సీసా 1-కి 1-0-0

కస్తూరి మాత్రలు.

జలుబు, దగ్గు, కఫము, తలనొప్పి యిత్యాదులు, జ్వరములు, కడుపులో చేరిన వాయువులు వగైరా యావత్తు వ్యాధులకు అన్ని కాలములలో వాడవచ్చును. బిడ్డలకు సదా ఆరోగ్యకారి. వారివారి దేహతత్వ మెరిగి 1 మొదలు 3 వరకు పూటకు వాడుకోవచ్చును. అల్లపురసం, తేనె, సొంటయిత్యాది అనుపానములతోనున్ను వాడవచ్చును. 100మాత్రల సీసా అ. 12

పుదీనా షర్బత్తు.

పిత్తమును శాంతిపజేచి ఆకలిని హెచ్చించును. మలజలములు చక్కగా జారును. నోటి అరుచిని పోగొట్టి వాయువును ఖండించును. నిదురమేల్కొను విద్యార్థులు మొదలగు వారికి ఉపయోగము. ఒక టీస్పూను నీళ్లలో కలిపి దినమునకు రెండుమార్లు పుచ్చుకొనవచ్చును. బుడ్డి 1-కి 1-8-0 మింటుమాత్రలు 100-కి రూ 1-0-0.

అశ్వగంధి రసాయనము.

ఇది యొక సుప్రసిద్ధమైన యౌషధము. శరీరమునందలి రక్తమును శుద్ధిజేసి బలమును కలిగించుటయందు దీనికి మించిన ఔషధము వేరులేదు. పసిబిడ్డల కుపయోగించినచో సకలకారకములను హరించును. ఒక శేరు మందువల్లనే గుణము తెలియగలదు. వెల శేరు డబ్బి 2-0-0

నారాయణ దంతచూర్ణము

ఇది ఆయుర్వేదశాస్త్రము ననుసరించి తయారుచేయబడినది. పంటినొప్పి, పండ్లుకదలుట, చిగుళ్ళవాపు, పండ్లయందు రక్తము కారుట. దుర్గంధము మొదలగువాటిని తప్పక నివారించును. దంతములను దృఢపరచును. 1½ నెల వాడుకొనదగిన డబ్బీలు 12-కి రు 4. 2-వ రకము పొట్లములు 12-కి రు 2.

బాదం షర్బత్

రక్తవృద్ధి చేయును, ముఖకాంతి నిచ్చును, నరములకు బలము నిచ్చును, మలబద్ధకము మాన్పును, నిగ్గు కలుగును, బలహీనతపోవును. నీళ్లతోనున్ను, పాలతోనున్ను సేవించవలెను. తాపములు తీరును. 1 టీ స్పూను రెండుపూటల వరకు వాడుకోవచ్చును. ధాతుపుష్టిని కలుగజేయును. మనశ్శాంతముగా నుండును. రుచిని ఇచ్చును. క్రయం బుడ్డి 2-0-0

లక్ష్మీనారాయణ అండ్ కో.

3రి, కృష్ణప్పనాయుని అగ్రహారం, మదరాస్.

DR. B. SUBRAMANIAM

శ్రీయుత, బ్రహ్మజోశ్యుల సుబ్రహ్మణ్యం

SRY. K. V. R. SWAMY NAIDU BARRISTER

శ్రీయుత, కందుల శ్రీ రాఘవస్వామి నాయుడు

SRY. L. SATYANARAYANA

శ్రీయుత, లింగాల సత్యనారాయణ

SRY. B. VEERANNA

శ్రీయుత, బేతి వీరన్న

SRY. K. VENKATA RAMA RAU

శ్రీయుత, కటికనేని వెంకటరామారావు

SRY. B. SATYANARAYANA

శ్రీయుత, భీమిడిపాటి సత్యనారాయణ

SRY. P. MALLIKARJUNA RAU

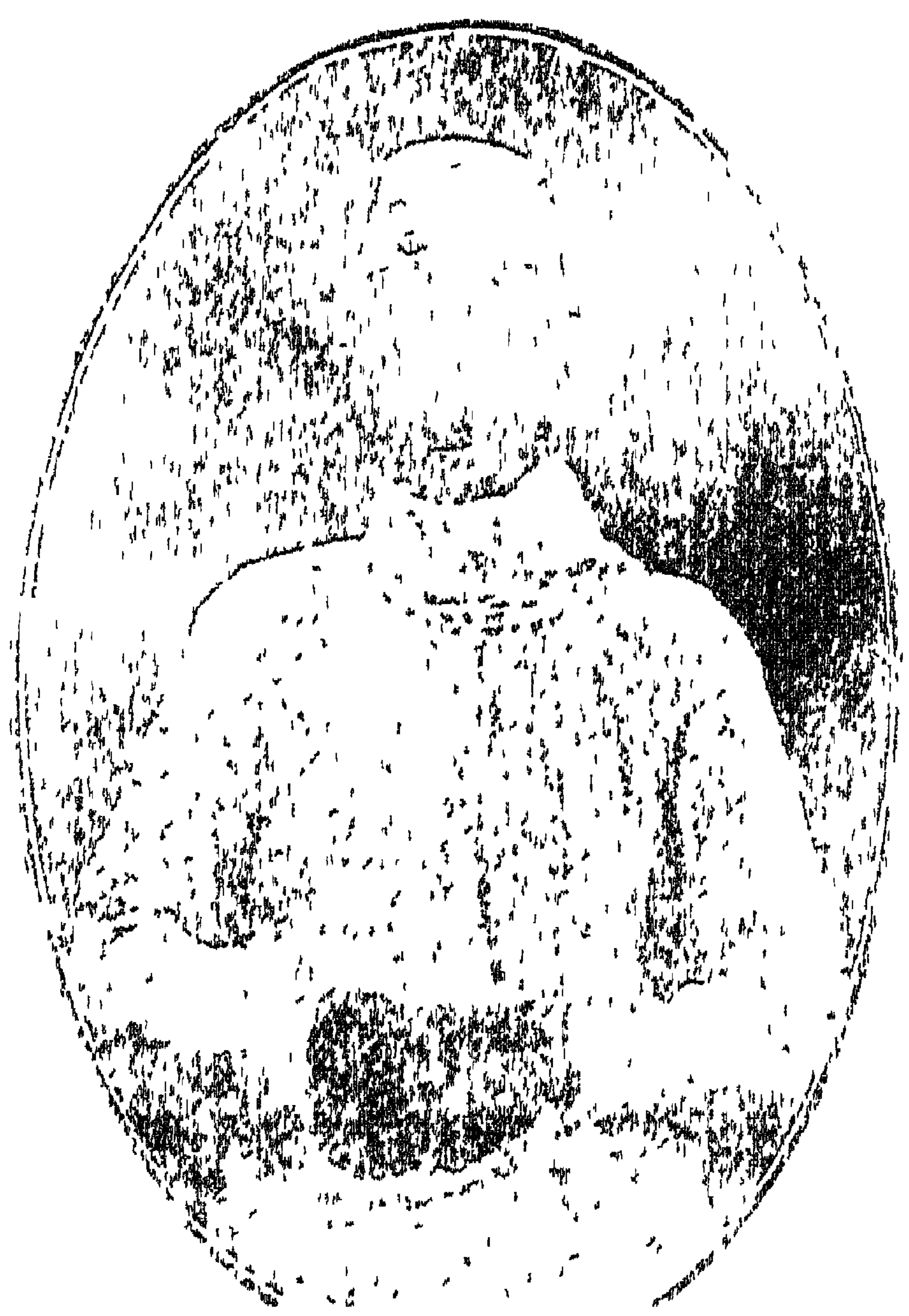

శ్రీయుత, పండరి మల్లికార్జునరావు

ఆత్మీయస్వారాజ్యము

ముక్తినూతలపాటి గోపాలకృష్ణశాస్త్రి గారు

లోకమునఁ గల ప్రాణు లెల్లరు నిరతిశయసుఖముఁ గోరుటయు దుఃఖము నపేక్షింపకుండుటయు సహజము. సుఖ మనఁగా ఇంద్రియములకుఁ బ్రియ మైనది. (సు+ఖ) ఇంద్రియములకు లెస్స యని వ్యుత్పత్త్యర్థము. విషయేంద్రియ సంయోగమువలనఁ గలిగిన సుఖము మొదట నమృతతుల్యముగ నుండి పిమ్మట విషసదృశ మగును. కావున నట్టి సుఖము నిరతిశయసుఖము కాదనియు దుఃఖమిశ్రమ మనియు ఆధ్యాత్మికశాస్త్రజ్ఞులు కనుఁగొనుచున్నారు. ఇంద్రియాతీతమై బాహ్యవిషయజన్యము గాక, ఆత్మైకవేద్య మైనది నిరతిశయసుఖ మనఁబడును. పాశ్చాత్త్యులు భౌతికవిషయపరాయణులై ధనమును విశేషముగ నార్జించి ధనమునలననే నిరతిశయసుఖము కల దని యనుకొనిరి. కాని దాని వలనఁ దృష్ణయును దుఃఖమును నతిశయించెను. కాబట్టి ధనము నిరతిశయసుఖసాధనము కాదు. ధనము లేకున్నను నిఱుపేదలు సుఖసంతోషముల ననుభవించుటయు, ధనాఢ్యులు తృష్ణాపీడితులై చిత్తవిశ్రాంతినిగాని సుఖమును గాని దుఃఖమునుగాని యనుభవించుటయు నెల్లరకు విదితము. దీనినిఁబట్టి పరిశీలింపగా మనస్సంతృప్తినిబట్టి సుఖసంతోషములు కలిగియున్నవే గాని ధనమును బట్టి లేవని స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో. సంతోషామృతతృప్తానాం యత్సుఖం శాంతచేతసాం
కుత స్తద్ధనలుబ్ధానా మిత శ్చేతశ్చ ధావతాం?

అను నార్యోక్తి పై విషయమును విశదీకరించుచున్నయది. కొందఱు పుత్త్రమిత్త్రకళత్త్రగృహక్షేత్రాదికము సుఖము నిచ్చునని తలంతురు. కాని వీని వియోగమందు మితిలేని దుఃఖము కలుగు నని యోజింపరు. పుత్త్రులు మిత్త్రులు కళత్త్రము బంధువులు-వీరి యానుకూల్యమందు సుఖమును ప్రాతికూల్యమందు దుఃఖమును గలుగుచుండుటవలన నిది దుఃఖమిశ్రితసుఖమే గాని నిరతిశయసుఖము కాఁజాలదు. ఇట్టి నిరతిశయసుఖ మెట్లు కలుగు ననఁగా ఆత్మవలననే కలుగును. అనఁగా బాహ్యవిషయము లగు, ధనపుత్త్రకళత్త్రాదులపై నాధారపడక తనయందే ఆయత్తమై యుండునది. తనసుఖము పరులపై నాధారపడియుండినచో, వారి కనుగ్రహము కలిగినపుడు తనకు సుఖంబును, వారికిఁ గోపము కలిగినపుడు తనకు దుఃఖమును సంభవించుచుండును. ఇట్టి దుఃఖమిశ్రితమైన సుఖము నిరతిశయసుఖము గాఁజాలదు. కాబట్టియే:—

శ్లో. సర్వం పరవశం దుఃఖం సర్వ మాత్మవశం సుఖమ్.

అను శ్లోకప్రకారము పరాధీనమైన దంతయు దుఃఖమును ఆత్మాధీనమైన దంతయు (స్వాధీనమైనది) సుఖమును అని ప్రాచీను లనుభవజ్ఞులు వక్కాణించిరి. ఈ దృష్టాంతమును బట్టియే స్వదేశీయము లగు వస్తువులను జేయ మఱచి యొకవేళనుం దినను విడిచి విదేశీయవస్తువుల మీఁదనే యాధారపడి సుఖ మనుభవింపఁదలంచినపుడు ఏదేని కారణాంతరముచే విదేశీయవస్తువులు ప్రాప్తించనపుడు కష్టము కలుగుచున్నది. దుఃఖజనకములును పరాధీనములు నగు విదేశీయవస్తువులపై నాధారపడక స్వదేశీయవస్తువుల నాశ్రయించి సుఖమును స్వాధీనముగ నుంచుకొనుట సమంజస మని యిప్పటి బుద్ధిమంతులు అనుభవమువలనఁ దెలిసికొనిరి. రమణీయములును చిత్తవ్యామోహజనకములు నగు విదేశీయపదార్థములు భారతీయుల చిత్తముల నాకర్షించినందున సుఖమునకాశించి యెంతేని ద్రవ్యము వ్యయపఱచి ఆవస్తువుల గ్రహించుచు స్వదేశీయవస్తువులను జేయుటకు మఱచి, యొకవేళఁ జేసినను విదేశీయవస్తువులవలె రమణీయములుగా నుండమిచే నుపేక్షించియుఁ, బరాధీనసుఖమునకు వశ్యులై యుండిరి.

శ్లో. అభ్యాసా ద్రమతే యత్ర దుఃఖాంతం చ నిగచ్ఛతి
యత్త దగ్రే విషమివ పరిణామే ఽమృతోపమం
తత్సుఖం సాత్త్వికం ప్రోక్త మాత్మబుద్ధిప్రసాదజమ్.

అను భగవద్గీతాశ్లోకప్రకారము సాత్త్వికసుఖము మొదట విషతుల్యముగ నుండి అభ్యాసవశంబున నమృతముగఁ బరిణమించును. అట్లులనే స్వదేశీయవస్తువులు మొదట ముదుకగను కఠినముగను కష్టముగను నున్నను నభ్యాసవశంబునఁ బ్రీతితో స్వీకరించుకొనలేదని మృదువులుగను రమ్యములుగను ఆనందదాయకములుగను గన్ప

ట్టును. సుఖమును గోరుటవలన కష్టములు కలుగును. కష్టము లని భయముఁజెందక శంకింపక స్వధర్మముల ననుష్ఠించుకొనుచుండిన సుఖము కలుగును. యథార్థమయిన సుఖముకొఱకు (ఆత్మీయసుఖము) బాహ్యసుఖములను విడువవలయు నని స్పష్ట మగుచున్నది.

శ్లో. సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖం
సుఖదుఃఖే మనుష్యాణాం చక్రవ త్పరివర్తతః

అను మహాభారత శ్లోకప్రకారము సుఖానంతరము దుఃఖము- దుఃఖానంతరము సుఖము- చక్రమునందలి యాకులవలెఁ- బ్రాణులకుఁ గలుగు చుండును. సుఖముగాని, దుఃఖముగాని స్థిరముగ నుండక శుక్ల కృష్ణపక్షములవలెను, వెన్నెల చీకటిచందమునను ఒక దానివెంబడి యొకటిగ వచ్చుచుండును.

శ్లో. అప్రార్థితాని దుఃఖాని యథైవాయాంతి దేహినాం
సుఖానివ తథా మన్యే దైన్య మత్రాతిరిచ్యతే.

కోరకుండ దుఃఖము లెవ్విధంబునఁ బ్రాణులకు సంభవించు చుండునో, సుఖములును అవ్విధంబుగనే ప్రాప్తించుచుండు అట్టియెడ సుఖములకై నిరీక్షించి కోరుట దీనస్వభావ మనఁబడును ఆయా ఋతుకాలధర్మములకు ననుసరించి వృక్షమున ఫలములు పుట్టుచుండు చందంబున దేహ మను వృక్షమునందును, కాలకర్మానుసారంబుగ జనియించు సుఖదుఃఖ ఫలంబులను (దేహి) జీవుఁ డనుభవించుచుండును. ఒక ఋతువునందుఁ గలుగ వలసినఫలమును వేఱొకఋతువునందుఁ గోరుటచే లభింపనిచందమున సుఖంబును నిర్ణీతకాలంబునఁ బ్రాప్తించునే గాని కోరినపుడు లభింపదు. ఎండమావులలోని నీటికై మృగములు పరుగిడు చందమున మానవుల మనంబులును బాహ్యవిషయసుఖములకై ప్రధావించు చుండును. ఒకవేళ కష్టపడి సుఖములఁ బొందినను స్థిరముగ నుండక సుఖానుభవానంతరమున దుఃఖము లొదవు చుండును. కావున దుఃఖములు స్థిరముగనుండునని తలఁచి అభ్యాసవశంబునఁ గష్టములనోర్చియుండు ధీరునకుసుఖము లేశంబైనను అనంతముగ నుండును. ఎల్లప్పుడు సుఖముల ననుభవించుచుఁ గోరుచు, వాని నెడఁబాయఁ జాలని భోగాలసుఁడగు నధీరునకు దుఃఖ మల్ప మయినను అనంతముగ నుండును.

శ్లో. దుఃఖే ష్వనుద్విగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః
వీతరాగభయక్రోధ స్థితధీ ర్ముని రుచ్యతే.

అను భగవద్గీతా శ్లోకప్రకారము దుఃఖములు కలిగినపుడు మనస్సు క్షోభముఁ జెందనివాఁడును సుఖములందు కోరిక లేనివాఁడును రాగద్వేషభయములను విడనాడినవాఁడును స్థితప్రజ్ఞుఁ డనఁబడు. కావున యీస్థితప్రజ్ఞునివలె సుఖదుఃఖములు కలిగినపుడు నిర్వికారుఁడై యుండవలెను. సుఖానుభవమునవలనఁ గలిగిన రుచిచేత తన కెల్లప్పుడు సుఖము గావలయునని కోరుట రాగ మనియు, దుఃఖానుభవమునవలనఁ గలిగిన తాపముచేత తనకెప్పుడు దుఃఖము వలదని కోరుట ద్వేషమనియు, జెప్పఁబడును. ఈసుఖదుఃఖములయందు మనస్సు లగ్నమగుటవలన రాగద్వేషములు కలుగును. ద్వంద్వములగు నీసుఖదుఃఖములయందు వివేకి నిర్వికారుఁడగుటవలన రాగద్వేషముల నొందఁజాలఁడు. దుఃఖానుభవమునందు సుఖమును సుఖానుభవమునందు దుఃఖమును అజ్ఞానికిఁ గలుగును. ఎట్లు లనగా? దుఃఖము ననుభవించు కాలంబున తనకు దుఃఖాంతమున సుఖముఁ గలుగు నని భావించుటచే మనోభావనావిశేషంబున దుఃఖ మనుభవించుచున్నను సుఖముగ నుండును. సుఖానుభవకాలంబున తనకు సుఖాంతమున దుఃఖము కలుగు నని భావించుటచే భావనాతిశయంబున సుఖ మనుభవించుచున్నను దుఃఖముగ నుండును. పుణ్యకర్మఫలంబువలన సుఖము కలుగును. సుఖ మనుభవించుకొలఁదని, పుణ్యకర్మఫలము క్షయించుచున్నది. ఈ సుఖదుఃఖములు రెండును వారి వారి మనఃపరిపక్వమును బట్టి - పరిస్థితులనుబట్టి - మారుచు యుండును. ఒకనికి సుఖకరముగ నుండు పదార్థము వేఱొకనికి దుఃఖకరముగను, వేఱొకనికి దుఃఖకరముగ నుండు నది మఱియొకనికి సుఖదాయకముగను నుండును. ఎల్ల రకు భయంకర మైనదియు, దుఃఖదాయక మైనదియు నరకతుల్యమయినదియు నగు కారాగృహము; కాలవశేషంబున స్వార్థత్యాగులును దేశభక్తులు నగు ధీరులకు నిర్భయమయినదియు, సుఖదాయక మయినదియు, స్వర్గతుల్య మయినదియు నై కన్పట్టుచున్నది. ఏకాంతవాసంబునకును, చిత్తవిశ్రాంతికిని, ధ్యానాభివృద్ధికని శ్రీకృష్ణ జన్మనిలయమునకన్న వేఱొక యావాసము లేదని, ధీరోత్తము లగు దేశభక్తుల యనుభవమై చూపట్టుచున్నది. ఒక కాలమునందు సుఖదాయకము లగు పదార్థములు వేఱొక కాలమునందు దుఃఖదాయకములై కన్పట్టుచుండును. కాముకులకు సుఖదములగు కాంతాదులు విరక్తులకు హేయములై కన్పట్టును. దీనిఁబట్టి పరిశీలింప మన

స్థితినిబట్టి సుఖదుఃఖములు కలుగుచున్న వేగాని, బాహ్య పదార్థములయందుఁ గన్పింప వని తెలుచున్నది. సుఖదుఃఖములు మనఃకల్పితములే గాని పరమార్థమున లేవు. దుఃఖ ముండుట-బట్టియే సుఖముయొక్క విలువ తెలియును. ఎల్లప్పుడు సుఖములోనుండువానికి సుఖస్థితి తెలియదు. దుఃఖములు (విపత్తులు) జ్ఞానవైరాగ్య జనకములై భగవత్తత్త్వమును జూపించును. సుఖములు భోగదాయకములై భగవత్తత్త్వమునుండి తొలఁగించును. కాఁబట్టియే జ్ఞానులగు భక్తులు విపత్తులు జ్ఞానదాతిక లని యపేక్షింతురు. దుఃఖముల ననుభవించుటకు నలవడినవానిని ప్రపంచికవిషయములు బాధింపవు. కావున పారమార్థికసుఖమునకై బాహ్యసుఖమును విడువవలయును. దుఃఖమిశ్రితముకాని నిరతిశయసుఖము (ఆత్మీయసుఖము) ఎట్లు లభించు ననఁగా, యోగాభ్యాసము వలన లభించును. యోగ మనఁగా చిత్తవృత్తినిరోధ మని పాతంజలయోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది. విషయములయందుఁ జేరి బహిర్ముఖమైన చిత్తవృత్తిని అంతర్ముఖముగఁ జేసి పరమాత్మయందు లయింపఁజేయుట యని భావము. జీవుఁడు స్వస్వరూప మగు నిరతిశయానందసుఖస్వరూపమును మఱచి, ఇంద్రియవ్యాపారములకు లోఁబడి విషయగహనములోఁ బ్రవేశించి స్వత్వమునుఁ గోల్పోయి వ్యథలపాలయినపుడు మహనీయుఁడగు గురువు యోగాభ్యాసముచే విషయగహనమునుండి మఱలించి స్వస్వరూపమును బొందఁజేయుటకు యోగము సాధనము. చిరకాలము పారతంత్ర్యమును బొంది యాత్మీయశక్తిని మఱచిన భారతమండలమును పారతంత్ర్యమునుండి వదలించి స్వాతంత్ర్యమును బొందించుటకు యోగాభ్యాస మావశ్యకమై యున్నది.

ఇట్టి యోగము అష్టాంగములు గలది యని పాతంజలయోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది.

సూ॥ యమ నియమాసన ప్రాణాయామ
ప్రత్యాహార ధారణధ్యానసమాధయః

యమము నియమము ఆసనము ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారము ధారణ ధ్యానము సమాధి యనెడు నివి అష్టాంగములు. అనగా ఎనిమిది సాధనములు గలవి. ఇందు యమాదు లయిదును యోగమునకు బాహ్యాంగములు. ధారణాదులు మూఁడును అంతరంగములు.

౧. ఇందు యమ మనఁగా, ఇంద్రియవర్గమును లోఁబఱచుకొను ప్రయత్నము. ఇయ్యది పది విధములు. అహింస సత్యము అస్తేయము బ్రహ్మచర్యము దయ ఆర్జవము క్షమ ధృతి మితాహారము శౌచము.

౨. నియమము ౧౦ విధములు. తపస్సు సంతోషము ఆస్తిక్యము దానము ఈశ్వరపూజనము వేదాంత శ్రవణము లజ్జ మతి జపము వ్రతము—యమనియమములు రెండును శరీరమనస్సుల రెంటిని దుర్వృత్తిలోనికిఁ బోనీయక నియమించి స్వాధీనమందుంచుకొనును.

3. ఆసనము. అనఁగా శరీరము యొక్కయు, మనస్సుయొక్కయు చంచలస్థితియైన రజోధర్మమును పోఁగొట్టునది యగుటచే స్థిరత్వమునుఁ గలుగఁజేయును. ఇయ్యవి హఠయోగప్రదీపిక ప్రకారము ౧౫ ఆసనములు. పద్మాసనము. స్వస్తికాసనము. వీరాసనము మొదలగునవి.

౪. ప్రాణాయామము:—శరీరస్థితికి మూలమగు ప్రాణవాయువును దాని యిచ్చవచ్చినట్లు ప్రవర్తింపఁజేయక నిరోధించి స్వాధీనమం దుంచుకొనుట. అగ్నియం దుంచి కాచినంతమాత్రమున స్వర్ణము మొదలగు ధాతువులయొక్క మలినము పోయినట్లు ప్రాణాయామమువలన ఇంద్రియదోషము లన్నియు నశించును. రేచక పూరక కుంభకము లని ప్రాణాయామము త్రివిధము.

౫. ప్రత్యాహారము:-విషయములయందు సంచరించు నేత్రాదులను క్రమప్రకారము మఱలించుట. అనఁగా- ఇంద్రియవృత్తులను బహిర్ముఖమునుండి మఱలించుట యని భావము.

౬. ధారణ:—ఏదేని విషయమందుఁగాని (పదార్థము) దేశమందుఁగాని, చిత్తమును బంధించియుండుట ధారణ యనఁబడును.

౭. ధ్యానము:—ఏదేని పదార్థమందు బంధింపఁబడిన చిత్తముచే నాపదార్థము నేకాగ్రముగ ధ్యానించుట ధ్యాన మనఁబడును.

౮. సమాధి:— చిరకాలము ధ్యానముచేయుటచే ధ్యేయపదార్థమం దైక్యముఁ జెందుట. ధ్యాతృ ధ్యాన ధ్యేయము లను త్రిపుటీభేదము లేక యేకాకారముగ నుండుట. ఇదియే సమాధి. ఇదియే ఆత్మీయ స్వారాజ్యము. అనఁగా సహజానందస్థితి.

ఆత్మీయస్వారాజ్యప్రాప్తికి సాధన మగు యోగమున కష్టాంగము లున్నట్టుల స్వారాజ్యప్రాప్తికిని అష్టాంగములు సాధనము లని మహనీయునిచే నిరూపితములు:—

౧. శాసనసభాబహిష్కారము. తత్సభాసభ్యత్వపదవికై ప్రయత్నింపకుండుట. ౨. న్యాయస్థాన బహిష్కారము. న్యాయవాదులు తమవృత్తుల వదలుకొనుట. ౩. ప్రభుత్వపాఠశాలా బహిష్కారము. జాతీయవిద్యాప్రతిష్ఠాపనము. ౪. మద్యపాననిషేధము. నీతిబోధ దుర్వ్యయములను నివారించుట. ౫. విదేశీయవస్త్రబహిష్కారము-స్వదేశీయవస్త్రధారణము. ౬. అస్పృశ్యతావిసర్జనము. ౭. పన్నుల నీయనిరాకరించుట. ౮. శాసనోల్లంఘనము.

నిరాకరణోద్యమయోగంబునకు మొదటివి యైదును బాహ్యాంగములు. అస్పృశ్యతావిసర్జనాదు లగు మూఁడును అంతరంగములు. బాహ్యాంగముల నైదింటి ననుష్ఠించుటకు జనసామాన్యమునకు సాధ్యము గాని, అంతరంగముల మూఁడింటి ననుష్ఠించుటకు సాధ్యము కాఁజాలదు. సాధ్య మయ్యెనేని, స్వారాజ్యప్రాప్తి కర్హుఁ డగును. ఇంద్రియముల జయించి దేహాభిమానము లేని సర్వభూతదయాళు వగు యోగికి సమాధి సిద్ధించిన చందంబున గృహక్షేత్ర కాంతాకనకాదులయెడ నాస వదలి దేహమందు నభిమానము లేని ధీరోత్తమునకు సమాధితుల్య మగు శాసనోల్లంఘనముఁ గావించుటకు సాధ్య మగును. అప్పుడు పారతంత్ర్యము తొలఁగి స్వాతంత్ర్యము లభించు నని మహనీయుల సిద్ధాంతము. ప్రపంచము కాంతాకనకమయము. కాంతాకనకాదుల యెడ నాసవదలి త్యాగశీలుఁ డగు ధీరోత్తమునకు స్వారాజ్యప్రాప్తి కలుగు నని యిదివఱలోఁ జెప్పఁబడెను. స్వారాజ్య మనఁగా నాత్మీయమైనది గాని ప్రాపంచికమైనది కాఁజాలదు. ప్రపంచములో నిదివఱకు జరిగిన సంగ్రామములు పోరాటములు కలహములు తృష్ణాజనకములగు క్షేత్ర కనక కాంతాదిరూప భోగైశ్వర్యములకుఁ గాని, తత్త్యాగమునకుఁ గాదు. ప్రస్తుతము ఆత్మీయస్వారాజ్యప్రాప్తికై సలుపు నిరాకరణోద్యమరూప ధర్మసంగ్రామమున ప్రాపంచికవిషయము లగు గృహక్షేత్రధనదారాదులయెడ నాస వదలి దేహాత్మాభిమానము త్యజించి త్యాగబుద్ధి గలిగి యహింసావ్రతము నవలంబించి మెలఁగవలసి యున్నది. అట్లు మెలఁగుట కెట్టి త్యాగము కావలసియున్నదో ఎంతకష్టమో విజ్ఞులఱియుదురు గాత. మహత్తరవిపత్తు రానున్నతఱి గృహక్షేత్రధనకనకాదిసర్వస్వము త్యజించుటకన్న విపత్తు రాకమున్నే మనఃపూర్వకముగ ధనక్షేత్రాదులను కడుబీదలకు నొసంగుచుఁ బుణ్యాత్ములగు ధీరులు తమ త్యాగశీలతనుఁ బరీక్షించుకొనుచుండవచ్చును. ఇట్లు త్యాగశీలత నభ్యసించుచు రాఁగా సర్వస్వమును త్యజింపవలసినపుడు విశేషకష్ట ముండఁజాలదు. ఇవ్విషయమునే భర్తృహరి యోగీంద్రుఁడు తన వైరాగ్యశతకంబున "అవశ్యం యాతార శ్చిరతర ముషిత్వాపి విషయాః" అను శ్లోకమునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు. విషయసుఖంబు లస్థిరంబులను వివేకబుద్ధితోఁ ద్యజించుకొలఁదిని వైరాగ్య మలవడును. లోకములోఁ గొందఱు పొలముల సరిహద్దులలోఁ గాని- ఇండ్లహద్దులలోఁ గాని- గోష్పాదమంత తమసోదరులకుఁ బోయినచో నైపంజాలక రాగద్వేషపూరితులై యుత్తమోత్తమన్యాయస్థానముల కెక్కి సొమ్మును విశేషముగ వ్యయపఱచుకొనువారు సహనబుద్ధితోఁ గడుబీదలకు నొసంగుచు నితరు లాక్రమించుకొనినపుడు నిర్వికారులై యుండినచో వారి త్యాగశీలత నేమని కొనియాడవచ్చు? రాగద్వేషరహితు లని వేఱ చెప్పవలెనా? అట్టి ద్వేషరహితు లగు త్యాగశీలురకు స్వారాజ్యము కరతలామలకము. కొందఱు తమ ప్రాణములనైన సమర్పింతురు. శ్రీకృష్ణజన్మనిలయము నైన నాశ్రయింతురు. కాని పితృపైతామహార్జిత మగు క్షేత్రాదులను వదలఁజాలరు. వదలఁగలిగినచో ధీరోత్తము లని చెప్పుట కించుకేని సంశయ ముండదు. ఇట్లు పరిశీలింపగా స్వారాజ్యప్రాప్తి త్యాగశీలతపై నాధారపడి యున్నట్లు కన్పించుచున్నది. యోగాంగములలో నొకటియగు యమములో మొదటిదియగు "అహింస" యోగాభ్యాసమునకు పునాదివంటిది. మనోవాక్కాయకర్మలయందును దౌర్జన్యరహిత మగు "అహింస" నిరాకరణోద్యమయోగమనకును మూలాధారము. అహింసావ్రతము నవలంబించువాని కీ క్రిందిమహిమ పాతంజలియోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది.

సూ. అహింసా ప్రతిష్ఠాయాం తత్సన్నిధౌ వైరత్యాగః.

౨ పా. ౩౫ సూత్రం

అహింసావ్రత మవలంబించువాని సన్నిధియందుఁ బరస్పరము జాతివైరముగల ముంగిససర్పములకును; గోవ్యాఘ్రములకును; మూషికమార్జాలములకును, వైరము లేక మైత్రి కలిగియుండును. అందువలననే మహాత్మునిసన్నిధియందు జాతివైరములేక మైత్రి కలిగియుండుట. యమాదులలో నొకటియగు క్షమ నభ్యసించె నేని ఇతరులు తన్ను బాధించినను దూషించినను వికారతఁ జెందక

యోర్పు కలుగును. దీనివలన యోగసిద్ధియు శత్రులకు సైతము కనికరమును కలుగును. వేయేల? యమాదుల పదింటిని నభ్యసించినచో నుభయలోకములను జయింప వచ్చును. యమాదులలో నొక్కటేని చక్కఁగ నభ్యసింపఁబడనిచో యోగభంగము (విఘ్నము) కలుగునని వేఱ జెప్పవలయునా? కాఁబట్టియే మహనీయుఁడు దౌర్జన్య రహిత మగు అహింసావ్రతావలంబనము యోగసిద్ధికి మూలాధార మని మాటిమాటికి నుద్బోధించుచున్న వాఁడు. చిరకాలము విషయసుఖముల మఱగి యుద్వృత్తిలోఁ బ్రవర్తించుచున్న ఇంద్రియవర్గమును ప్రవృత్తి మార్గమునుండి నివృత్తిమార్గములోనికి మఱలించునపుడు మహత్తరసంక్షోభము కలుగుచుండఁ బ్రస్ఫోద్యమము నందును పూర్వాభ్యస్తమార్గమునుండి తొలఁగించి నూతన మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టునపుడు సంక్షోభము కలుగకుండు నని యెవరు చెప్పఁగలరు? ఆత్మీయస్వారాజ్యప్రాప్తికై, తుచ్ఛములగు నైహికవిషయసుఖభోగముల విడనాడవలసి నపుడు మహత్తరక్లేశములు సంక్షోభములు కలుగుచున్నను స్వారాజ్యప్రాప్త్యనంతరము నిరతిశయసుఖానంద ములు కలుగుననుట కించుకేని సందియ ముండదు. కాని ప్రాపంచికవిషయసుఖముల త్యజించుటే మహత్తరకష్టము. పరమాత్మ, ఈశ్వరుఁడు-పశుపతి-యనఁబడును. ఇంద్రియ వర్గమునకు లోఁబడి యైహికవిషయసుఖము లనుభవించు జీవులు పశువు లనఁబడుదురు. ఇంద్రియవర్గముచేఁ గావింపఁబడు పశుబలమునకన్న, క్షమదమాహింసాది గుణములు గల ఆత్మీయబలము గొప్పది. ఇంద్రియవర్గ మునకు లోఁబడి యైహికవిషయసుఖముల మఱగి యవివేకి యైన జీవుని ఆత్మీయబలముచే నింద్రియవర్గమును జయించి వానినుండి వదలించి స్వస్వరూపప్రాప్తి కలిగించుటయే స్వారాజ్యపరమార్థము. తన స్వత్వమును మఱచి, భ్రాంతిచే ద్వంద్వప్రపంచమునఁ బడిన జీవుని, విముక్తునిఁ గావించుటయందు ఆత్మీయబలమునకన్న వేఱొక బలము కనిపింపదు. ఇంద్రియవర్గబల మగు పశుబలమునకు లోఁబడినపుడు అవివేకముచే జీవుఁ డనియు, పశుబలమగు నింద్రియవర్గమును ప్రకృతిని జయించి స్వస్వరూపస్థితినిఁ జెంది దివ్యతేజోవిరాజితుఁ డైనపుడు పరమాత్మ యనియుఁ జెప్పఁబడును.

శ్లో. సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
సమం పశ్య న్నాత్మయాజీ స్వారాజ్య మధిగచ్ఛతి.

సకలభూతములయందుఁ బరమాత్మ కలఁ డని యును, పరమాత్మయం దెల్లభూతములు కలవనియు జ్ఞాన దృష్టిచేఁ దెలిసికొని సకలప్రాణులయందును, సమాన ముగ వర్తించు మహాత్మునకు (అనఁగా యోగికి) స్వారాజ్యసిద్ధి (అనఁగా బంధమోక్షస్థితి) కలుగుచున్న దని రాజయోగరత్నాకర గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః.

అను శ్రీభగవద్గీతాశ్లోక ప్రకారము సకలజీవుల యందు తాను (ఆత్మ) ఉన్నా ననియు, తనయందు (ఆత్మ యందు) సకలజీవు లున్నవనియు, యోగదృష్టిచేఁ జూచు చున్నవాఁడై సకలప్రాణులయందు సమభావముగల మహాత్మునకు స్వారాజ్యరూపమోక్షము సిద్ధించుచున్నది. ఏమహనీయుఁడు సర్వకాలసర్వావస్థలయందుఁ బరమాత్మస్వరూపులగు జీవులమేలుకొఱకై యెల్లకష్టములను జెందుచు వీరి నెల్లరను తనవారిగఁ జూచుకొనుచు వారిహృదయ ముల తా నెప్పుడు మెలంగుచుండునో, అట్టి వానికి స్వారాజ్యసిద్ధికలుగుననుటకించుకేనియుసంశయముండదు. స్వారాజ్యప్రాప్తి (స్వాతంత్ర్యస్థితి) వారివారి మనస్సులకు గోచరించునది కాని బాహ్యమునకుఁ దెలియునది కాదు.

శ్లో. పరదర్థే త్యక్తకర్మాణ స్త్యక్తస్వజనబాంధవాః

అను న్యాయంబున తననిమిత్తము (తనవాగ్గౌరవ ముచే) బంధు మిత్ర కళత్రాదుల నెడఁబాసి, గృహ క్షేత్ర విత్తసుఖభోగాదుల విడనాడి, పలువిధములగు కష్ట ములఁ జెందుచున్నా రని తలపోసి, వారి యెల్లరకష్ట ములు తనకష్టములుగ భావించి, బంధవిముక్తికై పాటు బడుగంధిమహాత్ముఁడు పరిశుద్ధాంతఃకరణుఁడగుటచే-నెక్కడేని విపత్తు సంక్షోభము పొసఁగనేని, తననిమిత్తము సంభవించిన దని తత్పాపపరిహారార్థము శుద్ధోపవాస ములఁ గావించుచు-నెవ రేని యొనరించు దూషణభూషణలకు మనసీయక భగవత్పాదారవిందముల యొద్దఁ బెట్టుచు, నిర్వికారుఁడై దేహేంద్రియమనఃప్రాణంబులను దేశసేవకై సమర్పించుచు, భగవంతుఁడు సర్వభూత మయుఁ డని, ఎల్లభూతములకు మేలు గావించుచు నిరహంకారియై సమయము పొసఁగినపుడు పాకీపనినైన జేయుచు, నెల్లరకు నధ్యక్షుఁడై దేశీయుల నంతటిని తనవాచోధర్మసూత్రమునఁ గట్టి నడిపించుచు, నాబాల గోపాలమునకు సంస్తవనీయుఁడై సకల ప్రపంచవాసుల మనోవీధుల విహరించుచు నుండుట మహత్తరతపఃప్రభా

మంబుగాదె? అట్టిమహనీయునికి స్వారాజ్యప్రాప్తి కరతలామలకము అనుట ధ్రువము. కాఁబట్టి స్వారాజ్యప్రాప్తి ఆత్మీయ మైనదిగాని భౌతిక మైనది కాదు. బద్ధుఁడగు జీవుఁడు వినశ్వరము లగు నింద్రియవిషయసుఖములనుండి మఱలి యంతర్ముఖుఁడై పంచకోశవిలక్షణుఁడును అవస్థాత్రయసాక్షియు శరీరత్రయాతీతుఁడును దేశకాలవస్తువులచే నపరిచ్ఛిన్నుఁడును, అవ్యయుఁడును, అనంతుఁడును, సర్వవ్యాపియు, సర్వజ్ఞుఁడును, సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు నగు పరమాత్మ తానే నని తెలిసికొనుట బంధవిముక్తియు స్వస్వరూపప్రాప్తియు స్వారాజ్యసిద్ధియు ననఁబడును. తనయందే (పరబ్రహ్మమునందు) అంతయుఁ గల్పిత మనియు; తనకన్న భిన్నమైన పదార్థము లేదనియుఁ దెలిసికొనుట అద్వైతసిద్ధి. సచ్చిదానందస్వరూపుఁ డగు పరమాత్మ యెల్లరకు నిరతిశయ సుఖమును జ్ఞాన వైరాగ్యమును ఒసంగి బ్రోచుఁ గాత!

స్వదేశవ్రతము

ఒక దేశభక్తుఁడు

ఘోష్మనలేదు కానలకు. భూపులతో ధ్వజమెత్తినల్పు యుద్ధమ్మనలేదు. భాగ్యధనధాన్యము లిమ్మనికోరలేదు. పుణ్యమ్ము స్వదేశవస్త్రధరణ వ్రతమున్ గొనుమంటి మింతమాత్రమ్మొనరింపలేవె! భరతక్షితి మాతకునై కుమారకా!

ఉ. కోరి విదేశవస్త్రములకున్ దినమున్ మనమిచ్చు నర్థముల్
నూఱులు గావు. వేలు! వెయి నూఱులునున్ మఱిగావు; కోటులున్!
భూరులు! తద్ధనంబు పరభూములకున్ జన కిందెయున్నచో
భారతిభాగ్యలక్ష్మి పెఱవారలలక్ష్మి నధఃకరింపదే!

సీ. పితృవాక్య మొనరింపఁ బృథురాజ్యముఁ దొఱఁగి
యడవుల కేగె మహాత్ముఁ డొకఁడు;
సవతితల్లికిఁ బ్రీతిజనకంబుగా వివా
హము రాజ్యమునువీడె ననఘుఁ డొకఁడు;
అర్థియాచింప నెయ్యంబార దేహంపు
టస్థులొసంగె వదాన్యుఁ డొకఁడు;
గురువాక్యమని సరిజ్ఝరికి నడ్డముసేసె
స్వతనూలతిక ధృతవ్రతుఁ డొకండు;
తే. విమల తద్వంశవార్ధి రత్నమవు నీవు. తల్లి కెలసంబుఁ దీర్చు టెంత
పని నీకుఁ? జరవసనదాస్యమును నేఁడె బరిహరింపు. ధృతియుత
విచార! భారతక్షితికుమార!

సీ. తినఁగూడుఁ గట్ట నొయ్యనవస్త్రమును లేక
నడలు సోదరసహస్రములఁ జూచి;
నానాఁటి కడరి దైన్యము జనాలికిఁదెచ్చు
దేశదారిద్ర్యంబు తెఱఁగుఁజూచి;
ప్రియబంధువై పరోర్వికిఁబోక యుండెఁ కా
పురమున్నకఱవు తొంటి మఱఁజూచి;
అనుదినంబును నంతకంత కెచ్చుచెగాని
తఱుగని బలిపంపు ధరలుమాచి;
తే. ఎఱిఁగి యెఱిఁగి ప్రతీకారదృష్టి లేక, మొఱకుతనమున నిట్లుండు
టుఱునె నీకు? ధర్మ మొనరించువోట మాంద్యమ్ము దగునె? ధృతి
యుతవిచార! భారతక్షితికుమార!

ఉ. ఎందఱు న్యాయవాదులు మహీపతులెందఱు కాంతలెందఱుం
దంద విదేశవస్త్రదహనాభిరతిన్ దమ పెంపు సూపఁగా
నెందుకుఁగాక యొక్కరుఁడవీ విటు లాశరితారకంబుగా
నిందకు నగ్గమయ్యెదవె? నీవియఁఱున్ బరవస్త్రధారణన్.

ఉ. భారతమాతకున్ దనయభావము నొందవొ? భాగ్యసిద్ధికిన్
దారియెఱుఁగవో? వసనధారణ మెగ్గొనరింప దంతువో?
తీఱని యుద్యమంబని ధృతిన్ విడనాడితొ? నీతలంపు నెం
పారఁగఁ జెప్పుమయ్య; శుభమయ్యెడి నీకుఁ గుమారశేఖరా!

సీ. భారతవర్ష సంభవుఁడ గావందువా?
యామాట సువిదితంబైన కల్ల;
భాగ్యసిద్ధికి నిద్ది పథము కాదందువా?
మహితు లెల్లరు నిదె మార్గమనిరి;
వసనధృతియె మహాపదగొల్పదందువా
కలుషంబులకు మూలకంద మదియె;
అశుభఫలంబు చేయని పూన్కి యందువా
ఫలమిందుకే; కొంత వ్యక్తమయ్యె
తే. ఏల సందేహ మేల నిస్పృహత నీకు? కన్ను దెఱచి ప్రపంచంబు
గాంచుమయ్య! మాతృదుఃఖంబు కొంతేని మాన్పుమయ్య! తరలు
నీబోంట్లకును జెప్పవాఁగ లయ్య?

సీ. కన్నులుబోవ నల్గడల వార్తాపత్రి
కాళిఁ జదువుచున్న యాశ్రమంబు
త్రోసాడి ముంగుకూర్చుండి కాంగ్రెసు నుప
న్యాసంబు లాలించినట్టి శ్రద్ధ
మనకై చెఱలలోన వనరుచున్న పడంతు
కల పూరుషుల మనఃకాంక్షితములు
వృత్తు లుద్యోగముల్ విడిచి యిష్టప్రాప్తి
కువ్విళులూరు దౌర్భాగ్యుల తలఁపులు
తే. పొల్లుపోవంగఁ బరవస్త్రములు ధరించి, యింకనుం దల్లి నాగిలింప నిచ్చ
గింతె? హరిహరీ! యెంతకఠినుండ వయ్య నీవు! విడవనియాధిగ! భారత
క్షితికుమార!

శా. అన్నా! భారతపుత్ర! భూగ్నవతి నీయంఘ్రిద్వయిన్ వ్రాలెదన్
ఇన్నాళ్లైనట్టు లున్న నంటి మిటుమీఁదేనిన్ స్వవస్త్రప్రభా
వోన్నత్యంబు నెఱింగి ననయవసన వ్యాసక్తి వర్జించి మి
ట్లున్నన్ మాతృఋణంబుదీర్పఁగల పంతోద్యోగ సత్యంబు గాఁచ్.

ప్రాచీనాంధ్ర నౌకాజీవనము

భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు గారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

పల్లవయుగము క్రీ. శ. ౨౦౦-౭౦౦ ల వఱకు అధినివేశనరాజ్యస్థాపన కాలము

ప్రాచీనాంధ్రులు—ఎంత యుత్సాహముతోను ఎంత పట్టుదలతోను తమ వర్తకమును రోమక సామ్రాజ్యము మొదలగు పశ్చిమదేశములతోం జరుపుచు భరతఖండమునకు మహైశ్వర్యమును జేకూర్చి యుండిరో యంతకంటె వేయిమడుంగు లధికోత్సాహముతోం గార్యదీక్షతో వాణిజ్యార్థమై యేగుచు నొకప్పుడు ప్రాగ్ద్వీపసమూహమునందును, బర్మా (పెగు), సయాము కాంబోడియా (చంపక దేశము) లోనగు దేశములందును, అధినివేశరాజ్యములను నెలకొల్పి జగద్విఖ్యాతిని వడసియుండినట్లు సమకాలీనచారిత్రములను బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ యధినివేశరాజ్యసంస్థాపన ప్రయత్నము ఒక్క వాణిజ్యాభివృద్ధికే గాక హిందూదేశములోని బౌద్ధ బ్రాహ్మణ మతముల నాగరకతను చిత్రకళలను విజ్ఞానమును విస్తరింపఁజేయుటకుఁ గూడ జరిగినట్లు చరిత్రకారుల యభిప్రాయమై యున్నది 1 ఈ వలసరాజ్య స్థాపనమునందు ఆంధ్రులును కాళింగులును జూపినయుత్సాహమును, కార్యనిర్వహణదీక్షను బొగడుచు, ఫెర్గ్యుసను పండితుఁడు ధరణికోట అమరావతీస్తూపములం దిప్పటికిని జీర్ణావస్థయందు నిలిచియున్న కట్టడభాగములను, అందలి చిత్తరువులను, పూర్వ మొకప్పుడు కృష్ణా గోదావరీముఖద్వారములం దుండిన రేవుపట్టణములనుండి హిందూదేశములోని నానాప్రాంతములనుండి వచ్చుచుండిన బౌద్ధభిక్షువులు సువర్ణభూమి యనంబరఁగు పెగు (దక్షిణ బర్మా) దేశమునకును, కాంబోడియా సయామదేశములకును, జావా బోర్నియో సుమత్రా, మున్నగు ప్రాగ్ద్వీపములకును, మతవ్యాపనార్థము వలసపోయినటులు సాక్ష్య మిచ్చుచున్న వని వచియించియున్నాఁడు. 2 ఆంధ్రులం దాకాలమున జాతీయజీవనోత్సాహము వెల్లివిరియుచుండుటయే యీ సాహసికజీవనమునకు ప్రబలకారణ మగుచుండెను. కాని యప్పుడప్పుడు దేశమున కలుగుచుండుచుండిన మతసాంఘికరాజకీయపరిస్థితులు కూడ దానిని పురికొల్పుటకు సాధనభూతము లయ్యెను.

మూఁడవశతాబ్దాంతమునకుఁ బూర్వమే ప్రాక్పశ్చిమసముద్రములవఱకు వ్యాపించి యుండిన యాంధ్రమహాసామ్రాజ్యము క్షీణింప నారంభించెను. ఆ సామ్రాజ్యమును బరిపాలించిన శాతవాహనవంశజులలోఁ గడపటివాఁ డగు మూఁడవ పులిమావిచక్రవర్తి మరణానంతరము సామ్రాజ్యమున నల్లకల్లోలములు సంభవించుటచే నయ్యది యచిరకాలముననే భగ్నమై యదృశ్యమై పోయెను. అంతట నేప్రాంతమును బాలించుచుండిన జాతులవార లాప్రాంతమున స్వాతంత్ర్యమును బ్రకటించి రాజ్యములను నిర్మించియుండిరి. అట్టిసమయమునఁ బూర్వాంధ్రదేశమున దక్షిణమునఁ గాంచీపురము మొదలుకొని యుత్తరమున కళింగ, వేంగీదేశములపర్యంతము గల దేశమును పల్లవు లను నొక తెగవారు స్వాధీనపఱచుకొని స్వతంత్రరాజ్యపరిపాలనమును చేయఁ బ్రారంభించిరి. శాతవాహనచక్రవర్తులు బౌద్ధమతావలంబకులుగను, బౌద్ధమతపోషకులుగను నుండ, వారికాలమున సామంతరాజులుగ నుండిన యీ పల్లవరాజులు బ్రాహ్మణమతాభిమానులై బ్రాహ్మణమతము నుద్ధరింప నిరంతరమును ప్రయత్నించుచుండిరి. ఆ కారణమున నాంధ్రసామ్రాజ్యమంతరించి, పల్లవులు విజృంభించిన కాలమునుండియే, బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతములకు నొకవిధముగ సంఘర్షణ మారంభమయ్యెను. రాజాదరణ గలిగిన బ్రాహ్మణమత మప్పటినుండియు దినదినాభివృద్ధిఁ గాంచుచుఁ బ్రజాహృదయము నాకర్షించుచుండ బౌద్ధమతమునకు దేశమున నిలువ నీడయునుఁ బోషణయును లేకుండఁ బోవుచుండెను.

ఈ మతపరిస్థితులే గాక రాజకీయపరిస్థితులు కూడ నాంధ్రుల సాహసికజీవనమునకుఁ బురికొల్పి యుండినట్లు కాన్పించుచున్నది. నానాఁటికి మహైశ్వర్యము నొందుచుండిన యాంధ్రసామ్రాజ్యము యొక్క జనసంఖ్యయు నభివృద్ధి నొందుచుండెను. జనసంఖ్య యభివృద్ధినొందుకొలఁదిఁ బ్రజలయందు వాణిజ్యాభిరుచియును విదేశగమనాభిలాషయును గలిగియుండెను. అట్లు వాణిజ్యాభివృద్ధికై జనులందుఁ గలిగిన విదేశగమనాభిలాష వలసలను (Settlements) నెలకొల్పుటకుఁ బ్రోత్సహించియుండెను. ఆంధ్రులయం దాకాలమున నావిర్భవించిన కోర్కె లన్నియుఁ గార్యరూపమునఁ బుష్పించి ఫలించుచుండ, మతబోధకులును భిక్షుకులును మతసంరక్షణార్థమును, మతవ్యాపనార్థమును గూడ తమంతట తామే వర్తకులతోపాటు విదేశములకరుగుచు నచ్చటిజనులను నాగరకులను జేయుచుండిరి. ఆకాలపు టాంధ్రు లిట్టి సాహసికజీవనమునందును వాణిజ్యమునందును విశేషముగ నభిలాషఁ గలిగియుండినను ఈకాలపుఁ బాశ్చాత్త్యులవలె ననాగరకులైన విదేశస్థులతో వర్తకముచేయుచుఁ గ్రమక్రమముగ వారి రాజ్యము నపహరించి స్వాతంత్ర్యమును మంటఁగలిపి యనేకవిధములఁ బీడించి మాతృదేశమున కన్యాయార్జితమైన యైశ్వర్యమును అపయశస్సును ఏమాత్రము చేకూర్చలేదు.

బౌద్ధగాథలను విమర్శించుచోఁ గ్రీస్తునకుఁ బూర్వ మేడవ శతాబ్దినుండియే హిందూనావికులు దక్షిణమహాసముద్రముల నన్నిటిని జుట్టివచ్చుచుండి రనియును, హిందూదేశపు వర్తకులు దక్షిణమున సింహళద్వీపముతోను తూర్పున బర్మా సయాము కాంబోడియా

1. History of Burma, by Sir A. P. Phayre p. 24. 2. Indian Architecture, page 103.

దేశములతోను వాణిజ్యసంబంధముం గలిగియుండి రనియు మాత్రము దేటపడును. బౌద్ధగ్రంథము లిట్లు సందిగ్ధములైన సూచనలకు మాత్రమే తావొసంగుచుండ, బర్మా సయాముదేశములందును, జావా సుమత్ర బోర్నియో మున్నగు ప్రాగ్ద్వీపములందును నేఁటివఱకుం గాలానుగత ముగ వచ్చుచుండిన గాథలు బౌద్ధసారస్వతములోని విషయములను ధ్రువపఱచుచున్నవి. ఇట్లు ప్రాచీనకాలముననే యాంధ్రులయందుఁ బొడసూపిన సాహసికజీవనోద్యమముయొక్క విపులచారిత్రరచన మునకును తత్కాలనిర్ణయమునకును మనకు వీలుగాక యున్నది. ప్రాచీ నాంధ్రభాషతోపాటు అందలి ప్రాచీనసారస్వతము గూడఁ గాల క్రమమున నాశమొందుటచే నేటికిఁ జాలవఱకు మనపూర్వుల చారి త్రము కూడ లుప్తమైపోయినది. కాని బర్మాదేశచరిత్రలందును, అచ్చటచ్చట మనదేశమునందు నేఁటివఱకుఁ జెప్పుకొనఁబడుచున్న స్థలపురాణములందును ప్రాచీనాంధ్రసాహసికజీవనము లీలగఁ గాన్పించు చునే యున్నది. పెగుదేశములోని గాథలు ఆంధ్రులు మొదటిమాఱు బుద్ధునికిఁ బూర్వమే దక్షిణబర్మాదేశ మనఁ బరఁగు సువర్ణభూమికి వలస పోయి రాజ్యములు స్థాపించినట్లు సాక్ష్య మొసంగుచున్నవి. బర్మాదేశచరిత్రము వ్రాయు సందర్భమున ఫేయిరుగారు "మిక్కిలి ప్రాచీనకాలముననే గోదావరీ, కృష్ణానదీ ముఖద్వారప్రాంతదేశముల నుండి హిందూదేశీయులు బంగాళాఖాతమును దాఁటివచ్చి, ఐరా వదీ డెల్టాభూములయందును తత్పరిసరభూములయందును వలస లేర్పఱచుకొనినట్లు ఇచటి స్థలపురాణములవలనఁ దెలియుచున్నది. వారాక్రమించుకొనిన ప్రదేశము బౌద్ధగాథలందు సువర్ణభూమి యనఁ బరఁగుచుండెను. ఈ సువర్ణభూమికి రాజధానియై ప్రఖ్యాతిఁగాంచిన 'తటోను' రేవునగరమునకు గూడ "మన్" భాషయం దిట్టి యర్థమే కలదు. ఈ ప్రాంతమున కీ సువర్ణభూమి యని పేరిడుట సువర్ణము లభించుటచేఁ గలిగె నని తలఁపఁగూడదు. ప్రాచీనకాలమునుండియు నైరావదిమీఁదుగా చీనాదేశములోని వాయువ్యభాగమునుండి సువర్ణ మీ ప్రాంతమునకుఁ గొనిరాఁబడుచు నిచ్చటి 'తటోను' రేవుపట్టణము నుండి హిందూదేశమున కెగుమతియగుచుండె ననుకారణమున హిందూ దేశీయు లీదేశమును 'సువర్ణభూమి' యని పిలిచియుండిరి." అని వ్రాసియున్నాఁడు.[1] కృష్ణాగోదావరీ మధ్యప్రదేశవాసు లీప్రాంతమునకుఁ దొలుత వాణిజ్యార్థమై వచ్చుచుఁ బోవుచుండినట్లు కాన్పించుచున్నది. ఆకాలమున దక్షిణబర్మాదేశమునకును, దక్షిణహిందూస్థానమునకును వర్తకవ్యాపారము జరుగుచుండినందున వర్తకులు తఱచుగ వచ్చుచుఁ బోవుచుండిరి. సువర్ణభూమితో వర్తకము నిశేషలాభకరముగ నుండుట చేతఁ గాఁబోలు అవకాశము గలిగినప్పుడు కొందఱిచ్చటనే వలస గా నేర్పడి స్వదేశములతో వాణిజ్యము సాగించుకొనుచుండిరి. అంతట వాణిజ్య మభివృద్ధినొందుకొలఁది ఆంధ్రులు విరివిగ బర్మాదేశమునకు వలసవచ్చుచు నైరావదీముఖద్వారప్రాంతము నంతను వర్తకస్థానము లతో నింపిరి. వలసవచ్చినయాంధ్రులు మంచివర్తకు లగుటచేతను నాగ రకు లగుటచేతను ద్వరలోఁ దమవర్తకము నభివృద్ధిచేసికొనుటయే గాక తమ వర్తకస్థానములను దేశములోనికి సైతము వ్యాపింపఁజేసి యుండిరి. అట్లు కొంతకాలము జరుగునప్పటికి మనవారలు స్వతంత్రరాజ్యమును నెలకొల్పఁగలిగి క్రమముగ సువర్ణభూమి నంతనుఁ దమ పరిపాలనము క్రిందికిఁ దేఁజాలియుండిరి. ఆంధ్రులు తొలుత నాక్రమించుకొనిన ప్రాంతము బర్మాలో నేఁటివఱకు "మల్" రాష్ట్ర మనఁ బరఁగుచున్నది[2] నాగరకులైన తెలుఁగువారలమూలమున నా ప్రాంతప్రజనుల కందఱికి గూడ 'తైలెంగు' లను పేరు కలిగినట్లు లెప్టినెంటుజనరలు ఫైడ్చ్ గారు వ్రాసియున్నారు. ఈ విషయమునే మఱియొక చరిత్రకారుఁ డగు యస్. డబ్ల్యు కాక్సు[3] గారు కూడ తన బర్మాదేశపు చరిత్రమునందు ధ్రువపఱిచినారు.

క్రమక్రమముగఁ దెలుఁగువారలవలన అభివృద్ధిఁ గాంచుచుండె వలసవచ్చిన తెలుఁగువార లచటిదేశీయులతో స్నేహభావమున మెలం గుచు, వారిని నాగరకులను జేయుచు, వారితో అన్నివిధము లగు సంబంధబాంధవ్యములను గల్పించుకొనుచుండి రని తెలియుచున్నది. ఆకాలమున బర్మాదేశమునకుఁ బోయిన తెలుఁగువారలు తమతోఁ గూడఁ దమ స్త్రీలను దీసికొనివెళ్లియుండి రనుట కాధారములు కాన్పించుటలే దని ఫేయిరు గారు నుడివియున్నారు.[4] ఇట్లు వలస పోయిన తెలుఁగువంశజులు బర్మాదేశమునందుఁ గొంతకాలముండిన తరువాత నచ్చటివారితో నందు ముఖ్యముగ "మన్" జాతిస్త్రీలతో వివాహములు చేసికొనుచుండిరి. ఈ తెలుఁగు వారికిని 'మన్' జాతి స్త్రీలకును జనించిన సంతతివారలే 'తలైంగ్' 'తైలెంగ్' లని తరువాతి కాలమున వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చిరి. కావుననే చరిత్రకారు లగు ఫేయిరు గారు ఆధునికకాలమున బర్మాదేశమున 'తలైంగు' 'తైలింగు' లని పిలువఁబడుచున్న జాతివార లొకప్పుడు దక్షిణాపథము నందలి త్రిలింగ (Telingaan) దేశములోని తూర్పుతీరమునుండి వలస పోయిన తెలుఁగువారల సంతతివార లనియు 'తలైంగు' 'తెలెంగ్' శబ్దములు తెలుంగుశబ్దభవములే యనియు నూహించుచున్నారు.[5] మన పూర్వు లింతటి మహాత్కార్యములను నిర్వహించి మాతృదేశమునకు ప్రఖ్యాతిని దెచ్చియుండి రని మన మిప్పుడు సంతోషభరితుల మగు చున్నను కాలవైపరీత్యమువలన వారు తమ ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును నిలుపుకొనఁజాలక యచ్చటిదేశీయులతోఁ గలసిపోయి మాతృదేశము తోడ సంబంధమును సంపూర్ణముగ విడఁగొట్టుకొనిరని తెలుసుకొన్నప్పుడు విషాదపూరితులము గాకమానము.

ఈ "తైలెంగ్" తలైంగ్ శబ్దములు తెలుఁగు శబ్దభవములే యని నిరూపించుటకు నొకటి రెండు కారణములు గన్పించుచున్నవి. అం దొకటి యాంధ్రపదమునకుఁ బర్యాయపదముగ నున్న తెలుఁగు లేక తెలుంగు క్రీస్తుశకారంభకాలమునకుఁ బూర్వమునుండియు వాడుకలో

1. History of Burma by Sir A. Phayre, page 24. 2. Note on Mon by Lieutenant General A. Pytche in 'Burma' Vol, I. p 125. 3. A short history of Burma, by S. W. Cocks. M. A. Chap 11. 4. History of Pegu, by Sir A. Phayre in A. S. J. 5. Sir Arthur Phayre: History of the Burma Race A. S. J. No 1 1864, No 11 18 8.

నుండినట్లు కన్పట్టుచున్నది. పైశాచీభాషయం దీ తెలుఁగుపదము 'తెలింగో'గాఁ గానవచ్చుచున్నది. ప్రాచీనమైన పైశాచీభాషయందు తెలుంగుపదము గానవచ్చుటచే తెలుంగుభాషయు నంతటి పురాతనమైన దనియే యూహింపవచ్చును. ఈ తెలుంగుభాష మొదటనుండి యుఁ ద్రిలింగదేశమునందు నివసించు ఆంధ్రులకు మాతృభాషగా నుండినకతన జనులు త్రిలింగదేశమునుబట్టి భాషకును జనులకును గూడ త్రిలింగశబ్దభవమగు తెలుఁగు పదము వాడఁబడుచువచ్చెను. అట్లగుటవలనఁ గొంతకాలమున కాంధ్ర తెలుఁగుశబ్దము లొకదాని కొకటి పర్యాయపదములుగ వ్యవహరింపఁబడ జొచ్చెను.

"తలైంగ్" తెలైంగు" పదములకుఁ దెలుఁగుపదమునకుఁ గల పోలికఁబట్టి మాత్రమే గాక తెలుగువారలే తొలుత విదేశగమనము నందును సముద్రయానమునందును వలసరాజ్య సంస్థాపనమునందును హిందూదేశీయుల కెల్లరకును మార్గదర్శకు లయి బర్మాదేశమునకు, జావా సుమత్రాదీవులకును తొలుతనే తమ నాగరకతను గొంపోయి వ్యాపింపఁజేసినవా రని నిర్ణయించుటకు మఱి యొక ప్రమాణము గలదు. అయ్యది ప్రాచీనాంధ్రభాషాలిపికిని ప్రాచీనమన్‌భాషాలిపికిని గల సాదృశ్యమని చెప్పదగును. బర్మాదేశములో శాసనపరిశోధనశాఖవారిచే వెలికిఁ దీయఁబడిన "మన్" భాషాలిపి స్వరూపము త్రిలింగదేశము లోని (Telingana) ప్రాచీనలిపి బోలి యున్నదని అక్షరతత్త్వజ్ఞుల యభిప్రాయమై యున్నది. ఈ విషయము ఈ వఱకే మన్‌జాతివారు తెలుఁగువారల సంతతివారలని దెలిపి యుండిన సుప్రసిద్ధచరిత్రకారుల యభిప్రాయమునకు బలమొసంగుచున్నది. మన్‌భాషాశాసనలిపిని పరిశోధించిన అక్షరతత్త్వజ్ఞులు ఈలిపి ప్రాచీనకాలమునం దిచ్చటికి తెలుఁగువారలచే గొనిరాఁబడి క్రమక్రమముగా నభివృద్ధిచేయఁబడిన దని యూహించుచున్నారు. ఆకాలమున హిందూదేశమునకును తూర్పుతీరము నందలి దేశములకును రాకపోకలు వర్తకసంబంధములు నెక్కువగ నుండినకతన మనదేశమునందు వ్యవహారమునందుండిన ప్రతివిషయమును ప్రాగ్ద్వీపములకు దేశములకుగూడ వ్యాపించి యచ్చటి పరిస్థితుల ననుసరించి వృద్ధిపొందుచుండెను. క్రీస్తుశకారంభకాలమున వర్ధిల్లుచుండినది ఆంధ్రసామ్రాజ్యమే! కావున ఆ ధ్రలిపినే ఆంధ్రనావికులును వర్తకులును వలసస్థాపకులును మున్నగు సాహసికజీవులు గొంపోయియుందురు.

ఇంతవఱకు బర్మాదేశమునకును ఆంధ్రదేశమునకును గల సంబంధమును సూచించియుంటిమి. ఇఁకముం దాసంబంధ మే విధముగఁ బరిణమించెనో తెలిసికొందము. ఆఱవశతాబ్దిని సువర్ణభూమికి రాజధాని యగు తటోనునగరమునందలి రాజకీయపరిస్థితులు ఆంధ్ర సువర్ణభూములకుఁగల యన్యోన్యసంబంధమును సూచింపఁజాలియున్నవి. ఆకాలమునందచట రాజ్యముచేయుచుండిన రాజుయొక్క కుమారు లిరువురు విమల తిమల యనువారలు తమతల్లిపైఁగల దురభిమానమువలన పైతృకరాజ్యమును గోల్పోయి కొంతసైన్యమును గూర్చుకొని తటోనునగరమున కుత్తరముగాఁ జని యాప్రాంతమును జయించి యచ్చట నొకరాజ్యమును స్థాపించి పరిపాలించియుండిరని చరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ విషయమందలి యథార్థ మెటులున్నను, "తమల" "విమల" యను నామములనుబట్టి చూడఁగా వీరుగాని వీరిపూర్వులుగాని యాంధ్రుల యినట్లును మఱియు పల్లవులయిన శాలంకాయనులకో బృహత్పాలాయనులకో లేక విష్ణుకుండినులకో లేక నంతకంటె పూర్వచాళుక్య వంశమునకో చెందిన యొకశాఖవా రనియుఁ దోఁపక మానదు. ఇట్టి యభిప్రాయమునే సర్ ఆర్థరు ఫెయిరుగారు వెలిబుచ్చిరి. 1

ఆంధ్రదేశమునందు బౌద్ధమతము నిర్మూలముచేయఁబడిన తరువాత నాంధ్రుల ప్రాచీనచారిత్ర మెట్లు విస్మరింపఁబడియెనో యట్లే బర్మాదేశమునందు తలైంగురాజ్య మస్తమించినతరువాత వారి చారిత్రము కూడ శత్రురాజులచే బుద్ధిపూర్వకముగ నాశనము గావింపఁబడియెను. అంతట కాలానుగతములైన స్థలపురాణములుతప్ప ఇతరచరిత్రాధారము లన్నియు నదృశ్యమై పోయెను. అయిన నీ స్థలపురాణములును గాథలును మిక్కిలి ప్రాచీనములుగఁ దోఁచుచుండుటచే విశ్వసనీయములుగ నున్నవి. మొట్టమొదట బర్మాదేశములోని పెగూప్రాంతమునకు వలసపోయినవారు తెలుఁగువారని నిర్ధారణచేయుట కిచట నేఁటివఱకు చెప్పుకొనఁబడుచున్న స్థలపురాణములే సత్యాధారములుగ నున్నవి. ఈ కారణమున ఫెయిరుగారు తమబర్మాదేశచరిత్రమునందు "బర్మాదేశమునకు తొలుతనే వలసవచ్చియుండిన వారు తప్పక ప్రాచీనమగు తెలుఁగుదేశమునుండి వచ్చినవా రని యూహించుట కిచటిగాథలు ప్రబలకారణ మగుచున్న" వని వ్రాసియుండిరి.

ఈ పూర్వోక్తసందర్భముల నన్నింటిని బాగుగ నెఱింగియుండిన సుప్రసిద్ధచరిత్రకారుఁ డగు ఎల్ఫిన్‌స్టన్ 'తూర్పుతీరవాసులు పశ్చిమతీరపుసోదరులకంటె ముందు సముద్రవ్యాపారమునందు ప్రసిద్ధి గాంచియుండి'రని చెప్పుచున్నాఁడు. దక్షిణమున గోదావరి మొదలుకొని యుత్తరమున గంగానది వఱకును వ్యాపించియుండిన కళింగదేశము ప్రాచీనకాలమునుండియు భరతఖండమున ప్రసిద్ధివడసిన రాజ్యములలో నొకటియై యుండుటయేగాక క్రీస్తునకుఁ బూర్వము మూఁడవశతాబ్దినుండియును సముద్రవాణిజ్యము నడపుచుండినట్లు గానవచ్చుచున్నది. 3 ఆంధ్రసామ్రాజ్యము శాతవాహనుల పరిపాలనమున నానాముఖముల విజృంభించినపుడు కళింగరాజ్యము దానిలో సమ్మేళనమై పోయెను. అటులు సమ్మేళనమై పోవుటయే గాక కళింగదేశము క్రమక్రమముగా నాంధ్రదేశములోని వేంగి మొదలగు ప్రాంతములట్లు ఆంధ్రదేశములోని యొకప్రాంతమునకు ప్రత్యేకనామ మగుట

1. Sir Arthur fhayre History of Burma page 30. 2. Ibid. 3. Huntir's Orissa Vol. 1 page 197.

తటస్థించెను. 1 అంతకుఁ బూర్వము కళింగరాజ్యమును బరిపాలించిన బౌద్ధరాజులు పరమతద్వేషులును గాక మహనముగల్గి విదేశగమనమును సముద్రయానవాణిజ్యములను విశేషముగ నభివృద్ధిపఱచియుండిరి.

నౌకాయానము సముద్రవాణిజ్యము కళింగరాజకుమారులు తప్పక యభ్యసింపవలసిన విద్యలుగ నుండెనని శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. 2 కళింగాంధ్రులు తొలుత సింహళద్వీపముతో వ్యాపారము చేయ నారంభించి రానురాను బంగాళాఖాతమునుగూడ దాఁటి హిందూమహాసముద్రమును సైతము ప్రవేశింప నారంభించియుండిరి. బర్మావారికి మతగ్రంథమైన "బుద్ధగటు"యందు కళింగదేశమునుండి బౌద్ధవర్తకులు బర్మాదేశమునకుఁ బోయి వర్తక మారంభించి లాభము పొందుచుండ బౌద్ధసన్న్యాసులు మతవ్యాప్తి గావించిరనియుఁ గుదకు కొందఱచ్చటనే యుండి దేశమునుగూడ జయించి రాజ్యస్థాపనముఁ గావించిరనియు వ్రాయఁబడియున్నది 3 కళింగదేశమునకును బర్మాదేశమునకును విశేషముగ పరస్పరసంబంధముండినట్లు పెగూదేశమునందు దొరకిన నాణెముల మీఁదఁగల హిందూదేశచిహ్నములవలన ధ్రువపడుచున్నదని ఫెయిరు గారు నుడువుచున్నారు. 4 ఈసంబంధము ఇంచుమించుగ పంద్రెండవశతాబ్దమువఱకు వర్ధిల్లియుండినట్లును అది తలైంగురాజ్య మంతరించిన కొలఁదికాలమునకే విడిపోయియుండెననియుఁ గూడ తెలియుచున్నది.

ప్రాచీనాంధ్రులు బర్మాదేశమునందు వలస లేర్పఱచుకొనిన తరువాతఁ గ్రమముగ మలాకాద్వీపకల్పములోనికిఁ గూడ ప్రాకియుండిరి. తూర్పుతీరపుదేశములకును మలాకాద్వీపకల్పమునకును రాకపోకలును వాణిజ్యసంబంధము నుండినట్లును మలయభాషలోని సంస్కృతభాషోద్భవము లగు కొన్ని పదములవలన మార్స్డెను గారు నిశ్చయించుచున్నారు. 5 మఱియు నచ్చటిజనులు జావాద్వీపమునందువలెనే తూర్పుతీరమునుండి వచ్చినవారి నీకాలమున క్లింగులని పిలుచుచున్నారని కూడ చెప్పియున్నాఁడు. ఒకప్పు డాక్లింగుపదము కళింగదేశమునుండి వచ్చినవారి కుపయోగింపఁబడి యుండినను నేఁటికాలమున నెక్కువజాతి హిందువులకు చెన్నరాజధానినుండి వచ్చి కూలినాలి చేసికొను జనులకును వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. తూర్పుతీరవాసులకును, మలాకాద్వీపకల్పవాసులకును విశేషసంబంధ ముండెననుట కేవిధమయిన సందేహము లేదనియు నట్టిసంబంధము బౌద్ధమత మభివృద్ధిలో నుండిన కాలమున- అనఁగా క్రీస్తుశక మైదారు శతాబ్దములవఱకు-మిక్కిలి బలీయముగ నుండెననియు సర్ వాల్టరు ఎలియటుగారు అభిప్రాయపడుచున్నారు. 6 పినాకినీముఖద్వారము మొదలుకొని కాంచీపురమువఱకుఁ గల ప్రాంతమునందు దొరకిన కురుంబా లను పల్లవులలోని నొకతెగవారి నాణెములను బరీక్షచేయుసందర్భమున నీపల్లవరాజులకాలమున విశేషముగఁ బశ్చిమదేశములతో సముద్రవాణిజ్యము లేకపోయినను దూర్పున బర్మా, కాంబోడియా దేశములతోడను మలాకాద్వీపకల్పముతోడను సుమత్రా జావా మొదలగు ద్వీపములతోను జనులు తమసొంతయోడలలో సముద్రముమీఁద వర్తకముచేయుచుండినట్లు తెలియుచున్నదని వ్రాసియుండిరి. 7 ఈవర్తక మేమి కారణముననో బౌద్ధమతము సన్నగిల్లి బ్రాహ్మణ పౌరాణిక హిందూమతము అభివృద్ధి నొందు కాలమున తగ్గిపోయెను.

పల్లవరాజుల కాలమున బౌద్ధమతము నీదేశమునుండి యుద్వాసన మిప్పింపఁబడియె నని యీ వఱకే తెలిపియుంటిమి. అట్టియెడ వర్తకులు వాణిజ్యార్థమై సముద్రాంతరములకుఁ బోవుచుండ - బౌద్ధభిక్షువులు మతసంరక్షణార్థమై యితరదేశములందు మతవ్యాప్తి గావించుటకు విదేశములకుఁ బోవుచుండిరి. బౌద్ధభిక్షువు లట్లరుగుచుండ, బ్రాహ్మణులు కూడ కొన్ని వేళలందు స్వమతవ్యాపనార్థము బౌద్ధమతముతోడఁ గలుగు ద్వేషముచొప్పున నరుగుచుండిరి. క్రీస్తుశకము యైదవ శతాబ్దమున భరతఖండమును సందర్శింపవచ్చిన చీనాదేశయాత్రికుఁడగు ఫాహియాను ఆ కాలపు స్థితిగతులను గూర్చి వ్రాయు సందర్భమున—వర్తకపుటోడలు, తామ్రలిప్తినగరమునుండి బయలుదేఱి తూర్పుతీరము వెంబడి ప్రయాణము చేయుచు సింహళద్వీపపు రేవుపట్టణములను జూచుకొని జావాద్వీపమునకుఁ బోవుచుండెనని చెప్పియున్నాఁడు. ఈయాత్రికుఁడు హిందూదేశమునందు క్రీ॥ శ॥ ౪౦౫ మొదలు ౪౧౧ వఱకును సంచారము చేసిన పిదప తామ్రలిప్తినగరమున నోడ నెక్కి బహుదినములు పయనము సలిపి సింహళద్వీపము చేరి యచ్చటఁ గొంతకాలము నివసించి పిమ్మట వర్తకుల సరకులను గొంపోవునోడ నెక్కి తొంబదిదినములకు నతిప్రయాసముమీఁద యవద్వీపముఁ జేరెను. ఇన్నిదినములు ప్రయాణము చేయుటకు కారణమునుగూడ తెలిపియున్నాఁడు. ఇతఁ డెక్కిన యోడలో రెండుసందల బాటసారు లుండిరి. ఆ నౌకకు చిన్న నావ యొకటి త్రాటితో వ్రేలాడఁగట్టఁబడి యుండెను. తుఫాను మొదలగునవి సంభవించినపు డాచిన్ననావ ప్రయాణికులను సంరక్షిం

---

1 Sir Walter Elliot. 'Numismata Orientala, page 4?. కళింగదేశములోని తాళింగులును, ఆంధ్రులును, ఒకతెగలోనివారే యని యాంధ్రచరిత్రకారుని యభిప్రాయము. అదియుగాక కళింగము ఉత్తరకళింగము, మధ్యకళింగము, కళింగము, అని మూఁడు విధములుగ నుండెననియు నుత్తరకళింగము, ఈకాలపు ఒరిస్సా యని యనియు, మధ్యకళింగము గంజాముమండలములోని ముఖలింగప్రాంతమనియు, కళింగము గోదావరివఱకు గల యాంధ్రదేశమునకుఁ నామాంతరమనియు, కన్నింగుహాముగారు అభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈ కళింగమునకే త్రిలింగమని నామాంతరముండెననియు, నదియే త్రిలింగమని సాధురూప మయ్యెననియుఁ జెప్పఁగుదురు వీనినన్నిఁటిని ప్లైని పేర్కొనియుండెను.

2. Huntir's Orissa Vol. I page 148. 3 History of the Burma Ran by Col. A. P. Phayre A. S. J. No I 1854; No II 1860. 4. History of Burma by Sir R. P. Phayre page 31. 5. Mukherji's Indian shipping Etc. page 146. 6 Mukherji's Indian shipping. page. 146. 7. Iid. 8. Fah-ian. Leggee. page 113

చుటకై యుపయోగింపఁబడుచుండెనని యూహింపవచ్చును. 1 ఈతఁడు సముద్రముమీద ప్రయాణము చేయుచున్నప్పుడు ఓడలో నున్న బ్రాహ్మణు లందఱు నొకప్పుడు తుపానుఁ రాఁగా "నీ శ్రామణుఁడు మనతోఁగూడ నోడపై నుండుటచేత మన మదృష్టవిహీనులమై యీ విపత్తుపాఁ బడితిమి. ఒక్కనికొఱకు మన మందఱము చావరాదు. ఏ ద్వీపము కానఁబడినను ఈ భిక్షువుని భూమిమీఁద విడిచిపెట్టి మనము పోదము" అని తమలోఁ దాము వితర్కించుకొని నిశ్చయించిరఁట. ఈ విషయమువలన నా కాలమున బౌద్ధమత మెంత యనాదరణీయ మగ చుండెనో విదితము. ఈయాత్రికుఁడు జావాద్వీపమునందు బౌద్ధులే గాక బ్రాహ్మణులును పాషండులును గూడ వర్ధిల్లుచుండి రని నుడివి యున్నాఁడు. 2 ఆంధ్రచరిత్రకారు లీ విషయమునుగూర్చి వ్రాయుచు, నాంధ్రరాజుల కాలమున నారంభింపఁబడిన సముద్రవర్తకము పాహియాను కాలమునకును నిర్విఘ్నముగ కొనసాగుచుండెనని చెప్పుటకు వీలగుచున్న దని వ్రాసియుండిరి. 3 నాల్గవ శతాబ్దమందు వేంగీరాజు లయిన పల్లవులు జావాసుమాత్రాద్వీపములను జయించినట్లు గానఁబడుచున్నది ఈ విషయము ఆ దీవులలోఁ గానవచ్చిన కొన్ని శాసనముల వలన నిశ్చయింపఁబడుచున్నది. కళింగదేశములోని నాగరకత జావా సుమాత్రా దీవులకు వ్యాపించె నని గాథలలోఁ జెప్పుకొనుటమాత్ర ముండెను. కాని చాలకాలమువఱకు ప్రత్యక్షనిదర్శన మేమియుఁ గాన రాకుండెను. ఇటీవల కోహెను స్టూవర్టుగారిచేఁ గనుఁగొనఁబడిన రెండు శాసనములవలనను కాయిజావాలిపుల యుత్పత్తితత్త్వము బోధపడినది. ఈ శాసనములు రెండును సంస్కృతభాషయందు రచియింపఁబడి యున్నవి. వీనిలోని లిపి ప్రాచీనవేంగీరాజుల ప్రాచీనశాసనములలోని లిపిని బోలియున్నది. 4 ఆ ద్వీపములో బెయిటనుబర్గునకు అనతిదూరమున నున్న జాంపెకూ బాంబో యను ప్రదేశములలోని కొండలపైని సంస్కృతశ్లోకము లతివనోహరములుగాఁ జెక్కఁబడియున్నవి. మఱియు నీ కొండలపై హిందూరాజుల పాదములు చెక్కఁబడి యున్నవి. ఇవి యీద్వీపములను జయించిన జ్ఞాపకార్థము చెక్కఁబడినవని యూహింపఁబడుచున్నవి. అచ్చటి శాసనములందు ఆ ద్వీపములను జయించి రాజ్యమును స్థాపించినవాఁడు పూర్ణవర్మ యని తెలుపఁబడినది. ఇంకను పూర్ణవర్మశాసనములను బోలిన శాసనములు కొన్ని గలవు. కాని యవి శిథిలము లయి విశేషభాగము స్పష్టముగఁ దెలియరాకుండ నున్నవి. శాసనపరిశోధకు లీ పూర్ణవర్మ, కళింగమును వేంగిని కాంచీపురమును బరిపాలించిన పల్లవులలోనివాఁడై యుండు నని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈతని శాసనములందలిలిపి ప్రాచీనవేంగీపల్లవశాసనముల లిపిని బోలి యుండుటచేత నైదవశతాబ్దమున కీవలివాఁడు కాఁడని చెప్పవలసి యుండును. ఆ కాలమునందలి పల్లవు లందఱు నొక్కకూటములోని వారే గాని యన్యులుగా రని డాక్టరు బర్నెలుగారు నయితము నుడువుచున్నారు. 5 కాంచీపురమును బాలించిన ప్రాచీనపల్లవుల దేశములో విశేషభాగ మాంధ్రదేశముగానే యుండుటచేతను పూర్ణవర్మయు నాంధ్రదేశములోనివాఁడే యనియు వానితో జావాద్వీపమునకుఁ బోయిన బ్రాహ్మణు లాంధ్ర ద్రావిడ బ్రాహ్మణులై యుందు రనియుఁ జెప్పవచ్చును. సుమాత్రా, జావాద్వీపములోని క్లింగులను కళింగదేశము నుండి వచ్చిన తెలుఁగువాండ్రని సెక్కండ్రు చరిత్రకారులు తలంచుచుండఁగా డాక్టరు బర్నెలుగా రుత్తరద్రవిడదేశతీరమునుండి వచ్చిన ద్రమిళు లని యభిప్రాయపడుచున్నారు. 6 కాని యీ యభిప్రాయము సరిగాదు. తరువాతి కాలమున జావాసుమాత్రాదీవులకుఁ బోయినవారు ద్రావిడు లయినను ప్రాచీనక్లింగులు మాత్రము కళింగదేశమునుండి బోయినవా రని యూహింపక తప్పదు. ప్రాచీనక్లింగులు తొలుత త్రోవ చూపిన తరువాతనే దక్షిణదేశీయు లాద్వీపములకు విశేషముగఁ బోవ నారంభించిరి. ఏది యె ట్లున్నను పల్లవరాజుల కాలమున నాంధ్రకళింగదేశములు, సుమాత్రా జావా మున్నగు ద్వీపములతో వర్తక వ్యాపారము విశేషముగఁ జేయుచుండి రనియు నాంధ్ర ద్రావిడ బ్రాహ్మణులు సైతము మేవిధమగు మత సాంఘికాచార నిరోధము లేవియు లేక సముద్రయానమును విదేశగమనమును జేయుచుండి రని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. 7

ప్రాచీనకాలమునందే యావిర్భవించిన యీ సాహసికజీవనోద్యమము సాహసికు లగు నావికులను వర్తకములను క్రమక్రమముగా బంగాళాఖాతమును దాటి విశాలసముద్రమును బ్రవేశించి యచ్చటి ప్రాగ్ద్వీపములందు వర్తకస్థానములను వలసలను స్థాపింపఁజేసెను. కళింగదేశపు రేవులనుండియు కృష్ణా గోదావరీ ముఖద్వారములం దుండిన రేవులనుండియు వర్తకులు వాణిజ్యార్థమై నానాదేశముల నాశ్రయించుచు సముద్రయానముచేసి వచ్చుచుండిరి. అట్టియెడ మతాభినివేశము గల బౌద్ధులు మతవ్యాపనార్థమై వర్తకులతోఁ గలసి ద్వీపద్వీపాంతరములకుఁ బోవుచు తమ నాగరకతను మతమును నాటుచు పల్లవింపఁ జేయుచుండిరి. కావుననే ఎల్ఫిన్‌స్టను కళింగాంధ్రుల యధినివేశసంస్థాపనాచారిత్రమును వ్రాయుచు నసంఖ్యాకులగు నీదేశీయులు సాహసికులయి బయలుదేఱి బంగాళాఖాతమును దాటి హిందూమహాసముద్రమును జొచ్చి యచ్చటి సుమాత్రాజావాద్వీపములను జేరి వలస నేర్పఱచుకొని యచ్చటి అనాగరికు లగు ద్వీపవాసులను నాగరకులనుజేసి యుద్ధరించి రనియును, వారి యద్ద్వీపప్రవేశచిహ్నముగ క్రీస్తుశకము ౭౮-వ సంవత్సరమున శక శకము ప్రారంభించి యుండి రనియు జావాద్వీపచారిత్రమువలన దెలియుచున్న దని వ్రాసియున్నాఁడు. 8 ఆ సంవత్సరముననే కృష్ణా, గోదావరీముఖద్వారములం దుండిన

1, Fah ien Leggee page 111. 2. ఆంధ్రులచరిత్రము-పూర్వయుగము. పుట. ౨౧౦. 3. ఆంధ్రులచరిత్రము- మొ. భా. పుట. ౨౧౦. 4. Rawlinson's Intercouse with Indian and the Western World page 139. 5. Barnet's South Indian Paleography page 131. 6. Barnet's South Indian Paleography page 131. 7. ఆంధ్రులచరిత్రము-పూర్వయుగము. పుట ౨౧౧-౨౧౨. 8. Mukherji's Indian shipping page 14.

రేవుపట్టణములలో నొకదానినుండి యాదిత్యుఁడను రాకొమరుఁడొకఁడు సైన్యసమేతుఁడై జవద్వీపముపై దాడి వెడలి జయించెనని యాదేశమున మఱియొక ప్రతీతిగలదఁట. మఱియు నాదేశమున నాంధ్రరాజుల గూర్చి దెలిపెడి మహాగ్రంథ మొకటిగూడ గలదు. జావాదేశపు భాషాజ్ఞానము సంపాదింపఁగలిగినచో నాంధ్రదేశచరిత్రాత్మకము లగు నూతనాంశము లెన్నియో వెలికి రాఁగలవు.

ఈ పై యంశములను బరికించినచో పూర్ణవర్మ పరిపాలించు కాలమునాఁటికి జావాద్వీపమునందు ఆంధ్రుల వలసరాజ్యము లున్నతస్థితి యందుండె నని యూహింపఁదగును. జావా సుమాత్రా బోర్నియో మొదలగు ప్రాగ్ద్వీపములం దాకారణమునఁ గళింగాంధ్రదేశమున నాకాలపు పట్టణగ్రామ నామములతో నెన్నియో నగరములు వెలసి వర్ధిల్లుచుండెను. ఈదీవులందు గాక హిందూదేశీయుల వలసలు బర్మాదేశము మొదలుకొని మలాకాద్వీపకల్పమువఱకును అనేకములు వెలసి యుండెను. అప్పటికే బౌద్ధమతము చీనాదేశమునకు వ్యాపించియుండుట వలన బౌద్ధభిక్షువులు చీనాదేశమునుండి హిందూదేశమునకు - హిందూదేశీయులు చీనాదేశమునకు- బోవుట తఱచుగ జరుగుచుండెను. ఇట్లు రాకపోకలు సలుపు బౌద్ధసన్యాసులకును వర్తకవ్యాపారము చేసికొను వర్తకులకును నచ్చటి దీవులందును మలకాసముద్రప్రాంతము లందును వేచియుండిన రేవుపట్టణములు నడుమ విశ్రాంతిస్థలములుగ నుండెను. అంతియగాక యొకప్పుడు యాత్రికులకు నోడలు మార్చుకొనవలసిన స్థలములుగూడ నై యుండెను. హిందూదేశమునకు బోయి యభ్యసింపఁ దలంచుకొన్న చీనాదేశీయు లగు బౌద్ధసన్యాసుల కీనగరములందు తొలుత హైందవనాగరకత జీవనము సాంప్రదాయము లతో ప్రథమపరిచయము గలుగుచుండెను. 1 అట్లగుటచేత హిందూ సామ్రాజ్యము సముద్రాంతరములకు వ్యాపించి విదేశీయులకు సమ్మోహముగ నుండె ననుటలో వింత యేమి గలదు ?

కావున సుమాత్రా, జావా మొదలగు ప్రాగ్ద్వీపములలోని నాగరకత నిక్కముగా కళింగుల వేంగిదేశముల ప్రాంతములనుండి వ్యాపించె ననుట నిర్వివాదాంశము. భండార్కరు పండితుఁడు గూడ నొకచోట కళింగాంధ్రదేశములకును ప్రాగ్ద్వీపములకును గల సంబంధమును జరుగుచుండిన విశేషసముద్రవాణిజ్యమునుగూర్చి యచ్చట చెప్పుకొనఁబడుచున్న గాథలును, జీర్ణావస్థయందు జీవించియున్న కట్టడభాగములును, గుహాలయములును, శిల్పకళాదులును గాక అచ్చట గానవచ్చిన శాసనములలోని లిపిగూడ స్పష్టముగ సూచించుచున్న దని చెప్పియుండిరి. 2 క్రీ. శ. ౧౮౬౦-వ ప్రాంతమున క్రాఫర్డు పండితుఁడు కూడ యవద్వీపచారిత్రమును వ్రాయుచు నొక సందర్భమున జావాద్వీపములోని హిందూనాగరకత కళింగదేశములోనుండి యొకప్పుడు వ్యాపించి యుండవలయు నని వ్రాయుచున్నాఁడు. 3 ఇంతియేగాక హిందూ నాగరికత ప్రాగ్దేశములకును ద్వీపములకును వ్యాపించె ననుటకు నయాము, కాంబోడియా దేశములందు నయితము నేఁటివఱకు శాలివాహన శకము వాడుచుండుటకన్న వ ఱియేమి కావలయును."

క్రీస్తుశకారంభ కాలముననే ప్రారంభమై యభివృద్ధిగాంచిన యిట్టి యాంధ్రుల యధినివేశసంస్థాపనచరిత్రమును సముద్రవాణిజ్యాచారిత్రమును భారతీయేతిహాసమున కంతకు నగ్జేగీయమానమైన వైభవమును సమకూర్చిన మహాకార్యములలో నొకటియై విరాజిల్లుచున్నది. ఇట్టి ఘన కార్యములు తొలుత మనపూర్వులే నిర్వహించి రని తెలియవచ్చు టెంతయు నుత్సాహజనకము ఆ మహాచరిత్ర మంతయుఁ విస్మరింపబడుట మన దౌర్భాగ్యము. ఆంధ్రదేశమునందు బౌద్ధమతము ప్రజాహృదయపీఠము నాక్రమించియుండినంతకాలము నిట్టి సాహసిక జీవన మభివృద్ధిలోనుండి బౌద్ధమతావలంబకులచేఁ బ్రోత్సాహింపఁబడి యుండెను. పల్లవసామ్రాజ్యము గూడ నంతరించి పూర్వచాళుక్యరాజ్య సంస్థాపనకాలమున ననఁగా క్రీస్తుశక మేడవశతాబ్దాదిని బౌద్ధమతమునకు సంపూర్ణముగ దేశమునుండి యుద్వాసన మిప్పింపబడి యుండుటచే, హింసింపబడిన బౌద్ధులప్రాణత్యాగమో మతమును పరిత్యజించుటయో, లేక మతాభిమానముచే విదేశములపా లగుటయో తటస్థించుచుండెను. ఈ కాలముననే, కడసారి యాంధ్రుల సాహసిక జీవనమునకు నూతనోజ్జీవము గల్గింపబడియుండెను.

1. Mukherji's Indian s ipping page. 2. Mukherji's India shipping page 150. & Bombay Gazetter Part I Vol. I page 193. . Mukherjee's Indian shipping page 119.

సంస్కృతభాషా ప్రాశస్త్యము

దుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు

ప్రతివర్ణమును సభీ♦ప్సితసిద్ధికరమైన, మంత్రమై చెలువారు ♦ మహితభాష
ప్రతిశబ్దమును నరుడ్య♦భాగచిత్రము గాక, వ్యుత్పత్తి నొసఁగు సం♦పూర్ణభాష
ప్రతివాక్యమును శ్రోతృ♦శ్రవణపుటంబుల, నమృతంబు చిలుకు నె♦య్యంపుభాష
ప్రతికావ్యమును జతు♦ర్వర్గసాధకబోధ, లలితమై తగు నిష్క♦ళంకభాష

ఆ. సంస్కృతంబు విబుధ♦జనతాభినుతయోగ్య, గుణకలాప మట్టి♦కూర్మిభాష
పట్ల నార్యుఁ డెవఁడు ♦ పరమసౌహార్దంబు, నెఱపకుండు ధర్మ♦పరుఁడ యేని?

సీ. వివిధవిద్యాస్వ♦రూపిణి శారదాదేవి, యర్మిలి మాటాడి♦నట్టి భాష
శాపప్రసాద♦నిష్ణాతులు పూర్వర్షు, లట గారవించిన ♦ యట్టి భాష
పుణ్యైకనిధులు ♦ వేల్పుంబ్రోడలకు నోలి, వ్యవహారసాధనం♦బైన భాష
కాళిదాసాదిస♦త్కవివతంసములు కా,వ్యమ్ముల రచియించి♦నట్టి భాష

తే. సంస్కృతం బట్టి భువనప్ర♦శంసనీయ, వాఙ్మయంబున కెన వేఱు♦భాష కలదె?
ఆర్యదేశాభిమాని యౌ ♦ ననఘుఁ డెవ్వఁ, డుల్లమున దీనిపయిఁ బ్రేమ ♦ నుజ్జగించు?

సీ. అఖిలధర్మసమన్వ♦యము సేయు గీతతోఁ, బ్రతివచ్చు గ్రంథ ♦ మేభాషఁ గలదు?
సకలయోగరహస్య ♦ సంప్రదాయంబులు, పరిఢవించు కృతు ♦ లేభాషఁ గలవు?
పెఱవారు పేరైన ♦ వినని చతుష్షష్టి, పరిమితకళ లవే ♦ భాషఁ గలవు?
'పణినసూను'ని శాస్త్ర♦ఫక్కికి నెనయైన, వ్యాకృతిప్రౌఢి యే♦భాషఁ గలదు?

తే. త్రిభువనవిభూష ♦ యౌర! యీ దేవభాష, దైవవశమున నేఁడింత ♦ తగ్గియున్న
ప్రజలకు స్వవస్తుసంప్రీతి ♦ ప్రబలుకొలఁది, దీప్తమై నాఁటనాఁట వ♦ర్ధిలక యున్నె?

సీ. తుదిమొదల్ లేని య♦త్తొలిపల్కుగముల పేర్మికి నబ్రపడని శ్రో♦త్రియుఁ డెవండు?
షడ్దర్శనముల య♦చ్చపుఁ బోకడలఁ జూచి, స్తవ్యంబు లనని శా♦స్త్రజ్ఞుఁ డెవఁడు?
ధ్వనిరసాలంకృతి ♦ ప్రవిభేదముల సూక్ష్మతకుఁ బ్రీతిగొనని వి♦ద్వాంసుఁ డెవఁడు?
గీతనర్తనవాద్య ♦ చేతోభవాగమంబుల ప్రౌఢికల రని ♦ ప్రోడ యెవఁడు?

తే. ఆగమపురాణతంత్రేతి♦హాసపఙ్క్తి, విరివి కాశ్చర్యమొందని ♦ విబుధుఁ డెవఁడు?
ఎఱిఁగి యెఱుఁగనివార లే♦మేమొ యన్న, సర్వతోముఖ మమరభా♦షకుఁ గొఱఁతయె?

చ. వితథములైన వాదములు ♦ వేయును నేటికి? నెందు నేని జీ
వితపరమార్థ సంశయని♦విష్టమనస్కుల సంశయాళిఁ బా
పి తెఱవుచూపు గ్రంథములు ♦ వేలుపుబాసను గాక పుట్టెనే?
అతకడపుం గువాఙ్మయము ♦ లౌర! సమంబులె దివ్యభాషకున్?

సీ. ఫలకాంక్షలేక శి♦ష్యుల నుపాధ్యాయు లా,మ్నాయముల్ వర్ణింపఁ ♦ జేయునాఁడు
ఒజ్జల ఋణమీఁగ ♦ నొడలు తృణంబుగాఁ, దలఁచి శిష్యులు ప్రవ♦ర్తిలెడు నాఁడు
దారిద్ర్య ముడిపి వి♦ద్వజ్జనంబులకోర్కి, దివిరి భూమీశ్వరుల్ ♦ దీర్చునాఁడు
వర్ణాశ్రమవిభాగ ♦ పారిజాతకుజంబు, తృప్తిఫలముల వ♦ర్ధిలిననాఁడు

తే. ఎట్టియౌన్నత్య మెనసెనో ♦ యెట్టి గారవంబు గాంచెనో గీర్వాణ♦వాణి తొల్లి!
యట్టిశుభసిద్ధి క్రమ్మఱ♦నగునొ కాదొ! ఎఱుఁగు నెవఁడు సర్వేశుఁ♦డొక్కరుఁడు దక్క.

పంచాయతీ సభలు

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు పంతులు గారు. బి. ఏ., బి. ఎల్. ఎల్టీ

పూర్వము మన గ్రామములు ప్రజాపరిపాలనము కలిగి యుండి ప్రభువు లొండొరులతో పోరాడుచుండినను గ్రామజీవనము నెమ్మదిగా జరుగుచునే యుండెను. రక్తపాతము జరుగుచున్న యుద్ధరంగముల సమీపముననే రయితులు తమ పొలములను నిర్భయముగ దున్నుకొనుచుండిరి. రైళ్లు తంతి మొదలైనవి లేకపోవుట చేత ఒక గ్రామములోనివారు దూరపు గ్రామములకు వెళ్లవక్కఱ లేకపోయెను. దూరపు సంబంధ బాంధవ్యములు లేవు. గ్రామము మొత్తముమీద ప్రభువుల యేజెంట్లు అయిన జమీందారులకు నివాడాకయిలు పద్ధతుల ప్రకారము పండినపంటలో కొంత భాగమును రయితులు ఇచ్చుచుండిరి. తక్కినవిషయములలో గ్రామపరిపాలనము గ్రామోద్యోగియుల పెత్తనదార్ల స్వాధీనములోనే యుండెను. దరిమిలాను ఆసరాపద్ధతికి బదులు ఇజారాపద్ధతి ననుసరించి సాలియానా గ్రామమొత్తముమీద రొక్కరూపకముగాఁ గొంతపన్ను చెల్లించి, దానిని రయితులు తమపొలములమీద విలవరించుకొనుచుండిరి. ఈకారణముచేత ప్రతిగ్రామము పెత్తనదార్లచేతను మిరాశీదార్లచేతను పరిపాలింపబడుచు ప్రజలు ఐకమత్యముతో మెలగుచు తమలో బయలుదేరుచుండు కలహములను తామే నివారించుకొనుచుండిరి. ఈపద్ధతి నేటికిని నిజాము రాష్ట్రములో కనఁబడుచున్నది.

బ్రిటిషుపరిపాలనలో మనకు నాగరకము లగు సౌఖ్యములు పెక్కులు గలిగినను, స్వరాజ్యమునకు పునాదులైన ప్రజాస్వామ్యములగు గ్రామసంఘములను పూర్ణముగ భగ్నపరచి గ్రామకట్టడిని చంపివేసి, వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును అన్నివిషయములలోను నెలకొల్పి రయితువారీపద్ధతిని మనదేశములో మనపరిపాలకులు స్థాపించినారు. దేశపరిపాలనాధికారమును కేంద్రీకృతముచేసి గ్రామప్రజలకు ఏవిషయములోను ఎట్టిస్వాతంత్ర్యముల నీయక పైనుండి క్రిందివరకున్న తమ యధికారులకు వారిని లోబడునట్లు చేసిరి. అనేకరాజ్యములను జమీందారీలను తాము ఏదియో యొకసాకు మీఁద లాగుకొని బ్రిటీషుయిండియా యను దేశము నేర్పాటుచేసి, మిగిలియున్న స్వదేశప్రభువులను తమకు సామంతులనుగ చేసినైచిరి. గ్రామమునసబుకరణములను నీచముగఁ జూడ మొదలుపెట్టిరి. పట్టణములలో కోర్టులను స్థాపించి ప్రజలను అక్కడికే పోవునట్లు చేయుట చేత గ్రామపంచాయతీలు నశించి వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము బలసి పార్టీలు మెండై వారిని చీటికిమాటికి కోర్టుల కెక్కునట్లుచేసి గ్రామైక్యమునకు భంగము కలిగించుటయే గాక ధనవంతులకే లాభము కలుగునట్లు న్యాయవిధానమును ఏర్పాటుచేసిరి. యంత్రములమీద చేయబడిన చవుకవస్తువులను మనదేశములోనికి దిగుమతి చేయించి మనము చేతితో నేసిన వస్త్రములు మొదలగు వస్తువులను విదేశములకు పోకుండ వానిమీద నధికసుంకములు వేసి మన గ్రామపరిశ్రమలు కళాకౌశలములు చేతిపనులు తలయెత్తకుండఁ జేయఁగలిగిరి. వ్యవసాయముమీదనే జనబాహుళ్యము ఆధారపడ నారంభించుటచే దారిద్ర్యము హెచ్చు అయినది. ఈ బీదదేశము భరింపలేనంత జీతములను పెన్షనులను తమ మిలిటరీ సివిలు సాఖలకు యిప్పించుచు 150 సంవత్సరములనుండి యీ విధముగ ధనప్రవాహము వారిదేశమునకు పారుటవలన నైశ్వర్యముతో నుండిన యీ దేశము ఇప్పుడు శోషిల్లినది. పూర్వము క్రూరులైన కొందఱు హిందూమహమ్మదీయ పరిపాలకులు దేశమును దోపిడిచేసినను వారు ఇక్కడనే నివాసమేర్పరుచుకొని యిక్కడనే తమ ద్రవ్యమును ఖర్చుపెట్టియుండుటచేత వారు ఈ బ్రిటీషుపరిపాలకులకంటె మేలే యనవచ్చును. వీరి యాంగ్లేయమునకు పనికివచ్చు విద్య మనకు నేర్పి మనలను శరీరమనోదాసులుగ జేసి పల్లెటూరివారికిని ఆంగ్లేయవిద్యనభ్యసించు పట్టణవాసులకును అభిప్రాయములందును ఆదర్శము లందును మిక్కిలి భేదము కలుగజేసినారు. అందఱను నిరాయుధులనుగఁ జేసి అబలలకంటెను హీనస్థితికి తీసికొనివచ్చిరి. కోర్టులద్వారా ప్రజలలో కట్టడిచెడగొట్టి భేదోపాయముచేత పరిపాలించుచు, దేశములో నెమ్మదిని స్థాపించితి

మని ప్రగల్భములు కొట్టుచు మనలను స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ లేని జీవచ్ఛవములుగ చేసివేసిరి.

ఇప్పుడు మహాత్మా గాంధిగారి యుపదేశమువలన ప్రతిమనుజుడుం దన్ను తాను తెలిసికొనుచున్నాడు. ఆయన ఆత్మస్వరాజ్యము, రాజకీయస్వరాజ్యము లెట్లు కలుగునో బోధచేయుచున్నాడు. మనకు భయమనునది పోయినది. భక్తి వారియందు ఎన్నాళ్ళక్రిందనో నశించినది. వాక్స్వాతంత్ర్య లేఖనస్వాతంత్ర్యముల నరికట్టు శాసనముల నుల్లంఘించి, శిక్షలకు పాత్రులగుటకు జనులు సంతోషముతో సిద్ధపడియున్నారు. పై పేరాలోని సంగతులు సత్యమని నమ్మి యిది యంతయును రాజద్రోహ నేరము క్రింద వచ్చినను చావునకు కూడ తెగించి, వ్రాయుచుండుట లేదా! మాట్లాడుచుండుట లేదా! ఇది యంతయు మహాత్ముడు పెట్టిన భిక్ష మని ఆయనకు మన మందఱమును నిత్యమును ఈనిశ్చయత్వగుణము నలవడంజేసినందులకు అనేకవందనముల నాచరించుచుండవలయును.

ఇప్పుడు మన మందఱము స్వరాజ్యసంపాదనకు పూనుకొంటిమి. ఇది గ్రామకట్టడివలననే రాగలదు. ఈ కట్టడిని భంగపరచుచున్నవి పట్టణములయందలి విదేశీయులు స్థాపించినకోర్టులే. ఒకకుటుంబములోనే, అనేక విధములైన కలహము లున్నపుడు- ఒక గ్రామములో వివిధ కుటుంబములలో వివిధవర్ణములవారికి అనేకవిషయములలో తగవు లుండుట సహజమే. కాని వానిని సులువుగ నివారించుమార్గము గ్రామపంచాయతీస్థాపనముతప్ప మఱియొకటి లేదు. దీనివలన ద్రవ్యనష్టమును శరీరకష్టమును తప్పును. శీఘ్రముగ తీర్పు లగును. నిజము సులభముగ బయటపడును. అప్పీళ్లుండవు. కాని యీకలియుగములో కొందఱు సాధారణముగా నన్యాయవాదులు ఈ పంచాయితీకి కలసిరాక బ్రిటీషుకోర్టులకే పోయి జూదమాడం దలంచుకొందురు. ఉభయపార్టీలు సమ్మతించిన గాని యీపంచాయితీకోర్టువారు పనిచేయంజాలరు గనుక అబద్ధపు వ్యాజ్యెములు దాఖలుచేసి లేక అబద్ధపు ఆన్సర్లు పెట్టి, హైకోర్టువఱకు జూదమాడి నిరపరాధులను బాధపెట్టుటకు ప్రయత్నించువారిని నివారించు టెట్లు? నాకు ఒక్కటే మార్గము కనంబడుచున్నది. ప్రతిగ్రామములోను పదిపండ్రెండుగురకంటె ఎక్కువ సంపన్నగృహస్థులును పలుకుబడిగలవారును ఉండరు. వీరే యీవ్యాజ్యెములకు కారకు లని నానమ్మకము. వీరు పార్టీలుగ గాని, సాక్షులుగగాని కోర్టులకు వెళ్లదలచినయెడల తక్కిన గ్రామస్థులుకూడ అక్కడకుం బోంజాలరు. ఒకవేళ నెవరైనను పోవుటకు ప్రయత్నించినను న్యాయమైనకేసు గలవాడు ఎప్పుడు గ్రామపంచాయితీకి సాధారణముగా ఒప్పుకొనును. గనుక నీ పండ్రెండుగురు నన్యాయ్యముగ జూదమాడుటకు వెళ్లెడిపార్టీకిసహాయముచేయుటకు నిరాకరించుటయే గాక వానికి వ్యతిరేకముగ సాక్ష్యము చెప్పెదమన్నయెడల కోర్టుకు పోయిన ప్రయోజన ముండ దని ఆరెండవపార్టీ కూడ గ్రామము విడిచిపోదు.

పంచాయితీ సంఘమును స్థాపించు విధానమును గుఱించి కొంచెము వ్రాసెదను. గ్రామములోని ధనవంతులు బలవంతులే గాక బీదవారలైనను సత్యవంతులను కూడ అన్నివర్ణములనుండియు సుమారు ముప్పదిమందినైనను పంచాయితీబోర్డుగా నేర్పరచుకొని వారికి ఒక ప్రెసిడెంటును ఒకసెక్రటరీని నియమించుకొనవలెను. ఈ సెక్రటరీగారు, దాఖలుతేది పంచాయితీదార్ల పేర్లు కక్షిదారులపేర్లు, తీర్పుతేది వ్యాజ్యెపువిషయము మొదలగు ముఖ్యసంగతులను కనంబరచు ఒకవ్యాజ్యెముల రిజస్టరు పెట్టి పంచాయతీకోర్టువారి రికార్డు జాగ్రత్తగ భద్రపరచవలయును. కక్షిదారులు ఈపంచాయితీబోర్డులో నుండి ఒక్కరు, ముగ్గురు లేక అయిదుగురిని ఏరుకొనవలెను. వీరు బేసిసంఖ్యగా నుండుట అనవసరము. ఒకప్పుడు వీరిలో భేదాభిప్రాయములు కలిగినయెడల మెజారిటీవారు తీర్పు చెప్పగలిగియుండవలెను. ఉభయులు చేరి యొకరిని లేక చేరి యిద్దరిని ఏరికొని మిగిలిన పంచాయితీదారులు తాము గాని మొదట నెన్నుకొనబడిన పంచాయితీదార్లు గాని ఏరుకొనునట్లు ఏర్పరుచుకొనవచ్చును. అట్లు యేర్పడిన పంచాయితీదార్ల పేర నొక అర్ధరూపాయీ స్టాంపుమీద ఖరారునామా వ్రాసి వారికి ఈయవలెను. అట్టి ఖరారునామాయొక్క మాదిరిని యీ క్రింద పొందుపరచుచున్నాను.

కృష్ణాజిల్లా గుడివాడతాలూకా రామనపూడి గ్రామకాపురస్థులు బ్రాహ్మణులు — కోమట్లు — వారు వ్రాసికొన్న సమాఖ్య:—

1. మనఉభయులకు ఫలానా విషయములో (అనగా వారసత్వపుహక్కు, ఆస్తిపంపిణీ యిచ్చిపుచ్చుకొనుట, మొదలగు వర్తక వ్యాపారము మొదలగు విషయములు వక్కాణించుచు) కలిగినతకర

రును ఇందుతో మనఉభయుల చే వ్రాళ్లతో కనుపరచిన వివరములు గలదానిని గురించి యీ గ్రామపంచాయతీ బోర్డులో చేరిన ఫలాని వారిని పంచాయితీదార్లుగా కోరుకొని వారు సదరుసభ జరుగుచోటు నకు యేర్పడిన పద్ధతుల ననుసరించి న్యాయము ధర్మము ఉచితము అని తోచినలాగు విచారించి చేసేతీర్మానమును మనము ఉభయుల మున్ను ఆఖరుతీర్మానముగా నెంచుకొని ఒప్పుకొనగలవారము.

2. మనఉభయులము పైన యేర్పరచుకొన్న పంచాయితీదార్లను యేకారణముచేనైన వదలుకొనుటకు గాని యీపంచాయితీలో నుంచి తొలగిపోవుటకు గాని మన ఉభయులలో యెవరికి గాని హక్కు కలిగిఉండకుండునట్లు ఏర్పాటు చేసికోవడమైనది.

3. పైన కనుపరచిన ప్రకారము ఏర్పడే పంచాయితీదారులు చేసే తీర్మానము ఆఖరుతీర్మానముగాను, ఈవిషయములో మనలో నెవరముగాని యేవిధమైన తకరారును పెట్టకుండా ఉండులాగును సదరు తీర్మానము అమలును గురించి సదరు పంచాయితీలు చేసే యేర్పాటులకు గూడా మన ఉభయులము బాధ్యులమై ఒప్పుకొనులాగుననున్ను మనఃస్ఫూర్తిగా నేర్పరచుకోవడమైనది.

సాక్షి దస్కతులు. దస్కతులు.

పంచాయితీదారులు చేసిన తీర్మానము ప్రకారము అమలుజరుపక యేకక్షిదారుడైనను నిరాకరించిన యెడల పంచాయితీబోర్డువారు అతనిని మందలించి ఒప్పించెదరు. అతనిని కులపెద్దలు బహిష్కరించెదరు. అప్పటికిని మొండివాడుగా నుండిన యెడల అతనిమీద మామూలు కోర్టులో అవార్డుయిచ్చిన ఆరుమాసములలోగా ఆయవార్డునుబట్టి ఒక అర్ధరూపాయి స్టాంపుమీద పిటీషను పెట్టి డిక్రీపొంది తద్వారా అమలు జరిగించుకొనవచ్చును. అవార్డు ఆస్తి మొత్తము వేయిరూపాయలకు మించని యెడల పత్రపుస్టాంపుమీదను ఆపైన నెంత మొత్తమైనను అయిదురూపాయల స్టాంపుమీదను అవార్డు వ్రాయవలెను. పంపిణీవ్యాజ్యములో పంపిణీదస్తావేజుకు వలెనే స్టాంపుడ్యూటీని అవార్డుకు పెట్టవలెను. ఖర్చులకు ఉభయపార్టీలయొద్దనుండి నూటికి ఒకరూపాయి యైనను ముందుగా పంచాయితీబోర్డువారు వసూలు చేయుచుండుట మంచిది.

మహాత్ముని ప్రశంస

గొల్లమూడి రామరావు గారు

అజ్ఞానతిమిరంబు నణచివ్రేయుటకుగాఁ
సజ్ఞాత్ముఁడే గాంధి యయ్యెనొక్కొ
సుజ్ఞానదీపికల్ సొంపొందఁజేయఁగాఁ
సర్వ్యముండే గాంధి యయ్యెనొక్కొ
ఆర్తజనావళి నాదరించుటకుగాఁ
వరదుఁడే గాంధియై వచ్చెనొక్కొ
కష్టముల్ బోద్రోలి శిష్టులఁబ్రోవఁగాఁ
రాముఁడే గాంధియై ప్రబలెనొక్కొ
సర్వవర్ణ జులకు సఖ్యంబుఁ గూర్పఁగాఁ
బుద్ధుఁడే గాంధియై బుట్టెనొక్కొ
అఖిలవిద్యలసొంపు నభివృద్ధిజేయఁగాఁ
బరమేష్ఠి గాంధియై బరగెనొక్కొ

తే. సతత శాంతశమదమాది సజ్జనుండు
కలుషరహితుండు పూజ్యుండు ఘనయశుండు
మహితగుణసాంద్రచంద్రుఁ డిమ్మహిని నేడు
విమలవిజ్ఞానవేత్తయై వెలసె గాంధి.

సీ. పరుషవాక్యంబులఁ బలుక నేఁనివాఁడు
విజ్ఞానమూర్తియై వెలయువాఁడు
పరులను గోపించి పలుకరింపనివాఁడు
నిర్మలహృదయుఁడై నెగడువాఁడు
పరులఁబాధలఁ జూచి ప్రాలుమాలనివాఁడు
కడగండ్ల నోర్పుతోఁ గాంచువాఁడు
పరహితంబె మనకు భవ్యమంచనువాఁడు
ధర్మసంబద్ధుఁడై తనరువాఁడు

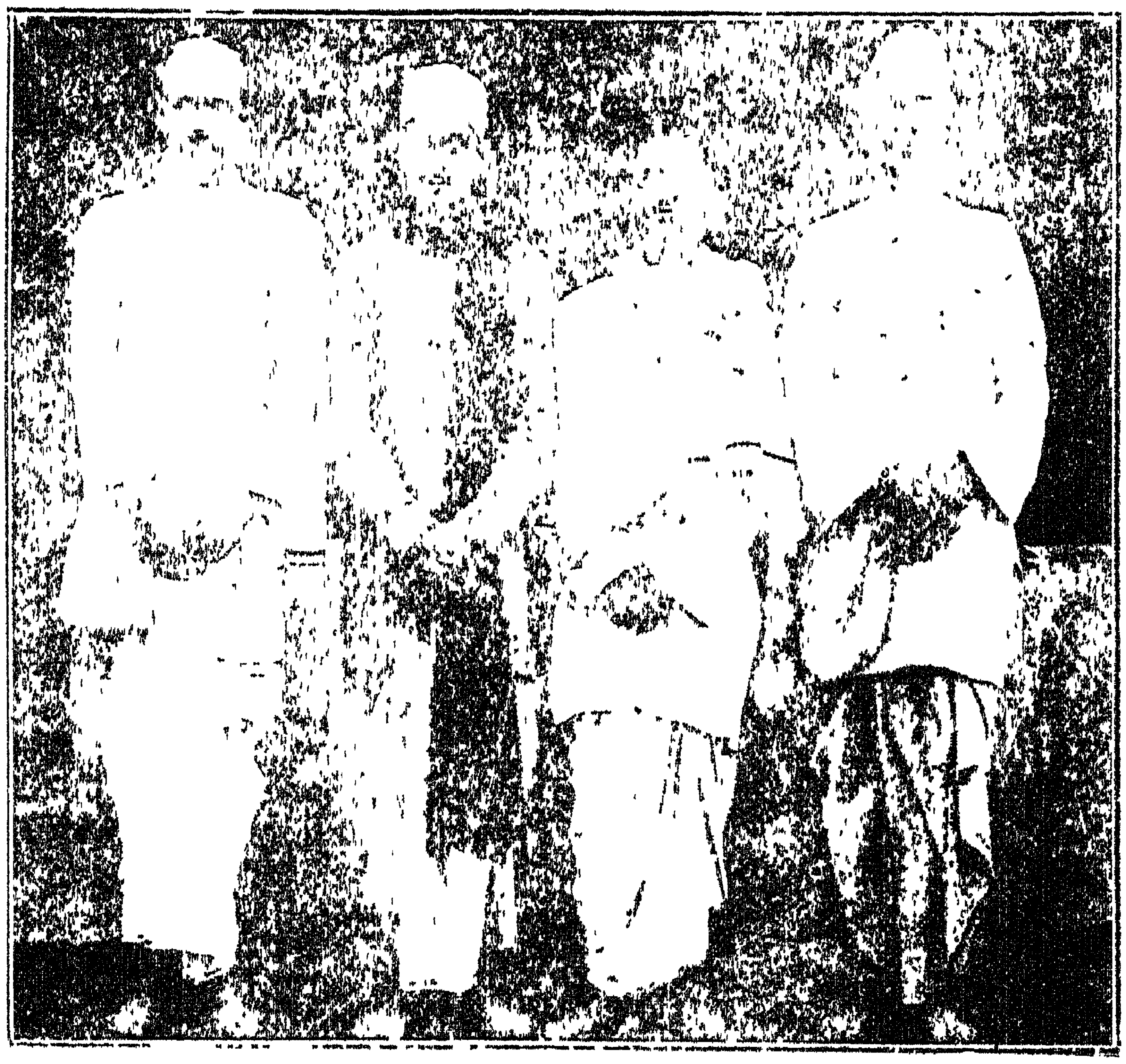
తే. అట్టిధీరుఁ డట్టిమజను డట్టిమాన్యుఁ
డట్టిధీశాలి యసమధైర్యాన్వితుండు
కర్మపరివేత్తయైన శ్రీగాంధిమహాని
కిలను సములెవ్వ రీశ్వరుం డెనయగాని.

MACHARLA MAHAMMADANS

[illegible] మహమ్మ[illegible]

SRI K. RAMOJI   SRI M. PURNACHENDRA RAM,
[illegible]PPALA NARASIMHAM   [illegible] HANUMANTA RAU NAIDU

శ్రీ [illegible]
[illegible]

SRI BELGAM RAMA DOS NAIDU

శ్రీయుత [illegible] రామదాసు [illegible]

SRI M. SATYA NARAYANA

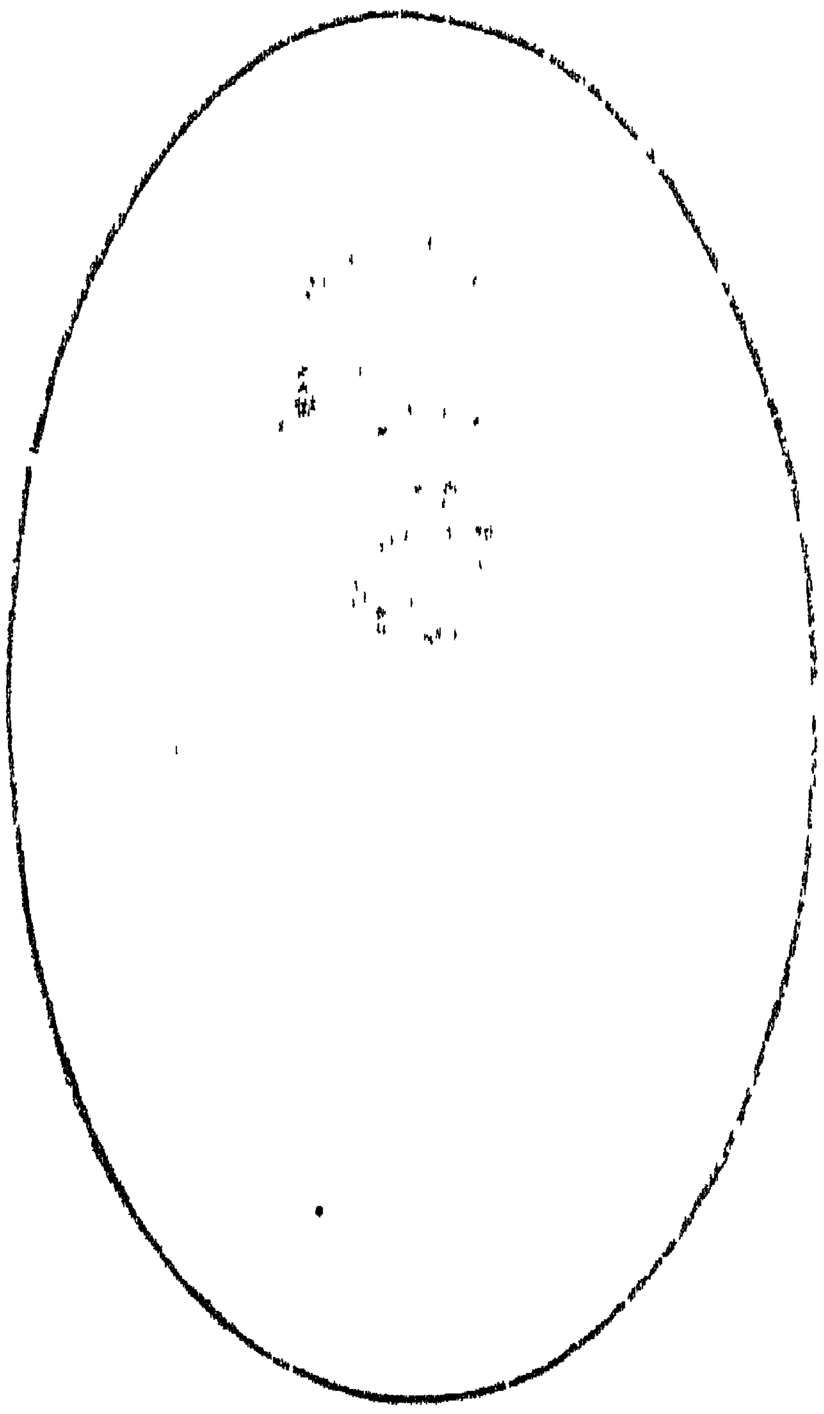
శ్రీయుత [illegible]

SRI K. RAMASAWMY NAIDU

శ్రీ[illegible] రామస్వామి[illegible]

[illegible]

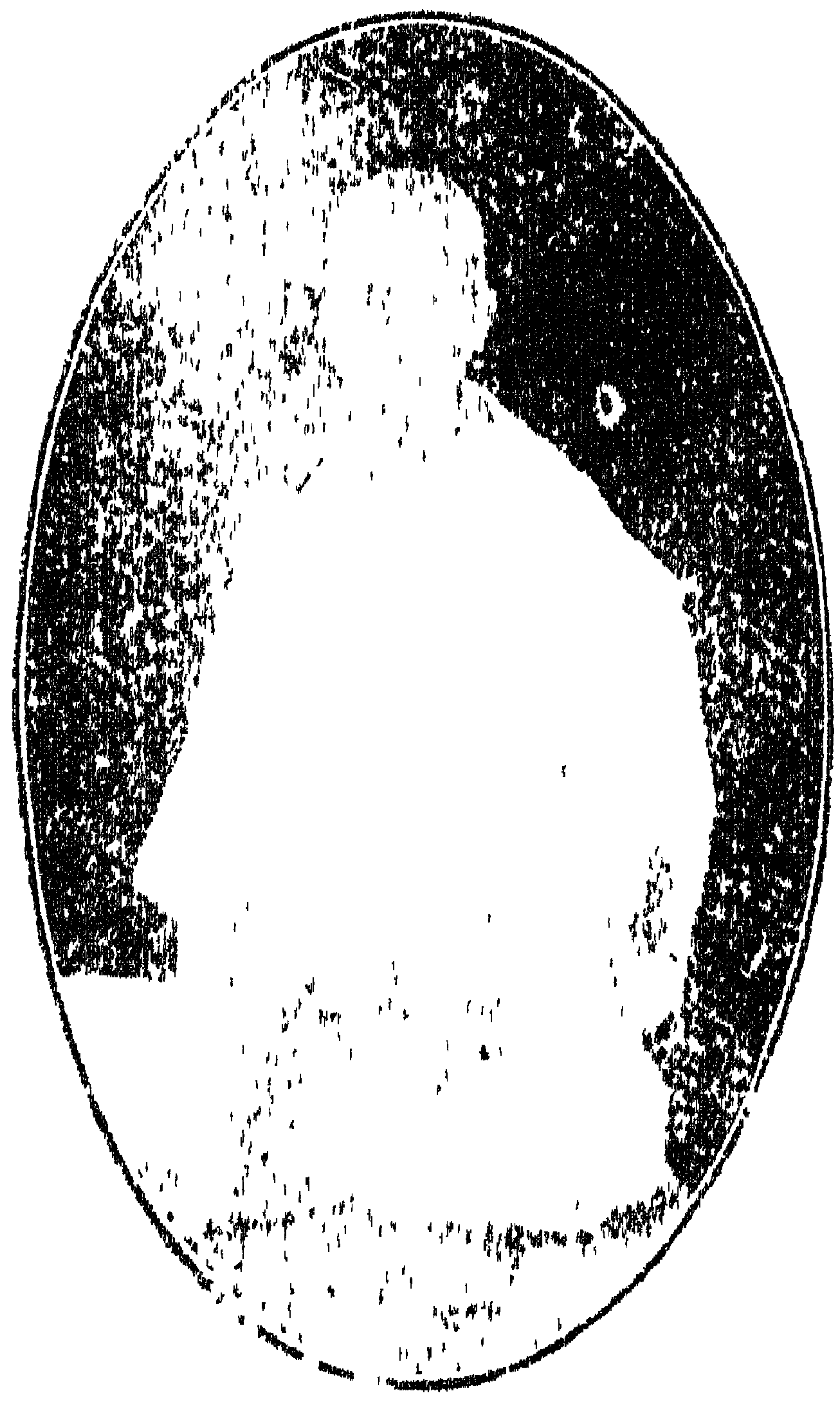
శ్రీ[illegible]

SRI K. SUBBA RA[illegible]

శ్రీయుత కల్లూరు సుబ్బారావు

[illegible]NNAYYA SASTRI

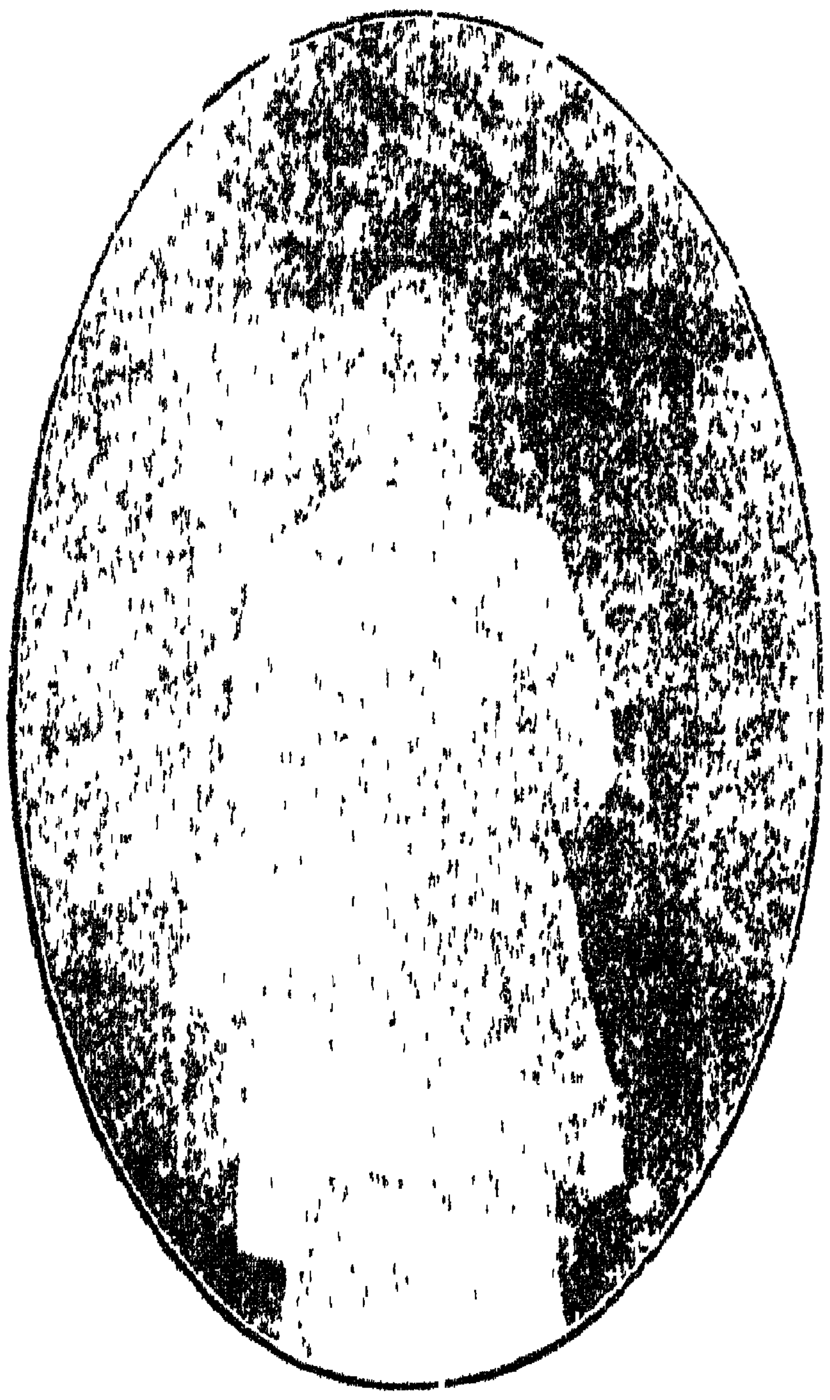
[illegible]

SRI
A. [illegible]NARY[illegible] KAVI

శ్రీయుత
[illegible]

S[illegible] BHAS[illegible]MURTHY

శ్రీ[illegible]

SRI M. SREERAMACHENDRA MU[illegible]THY

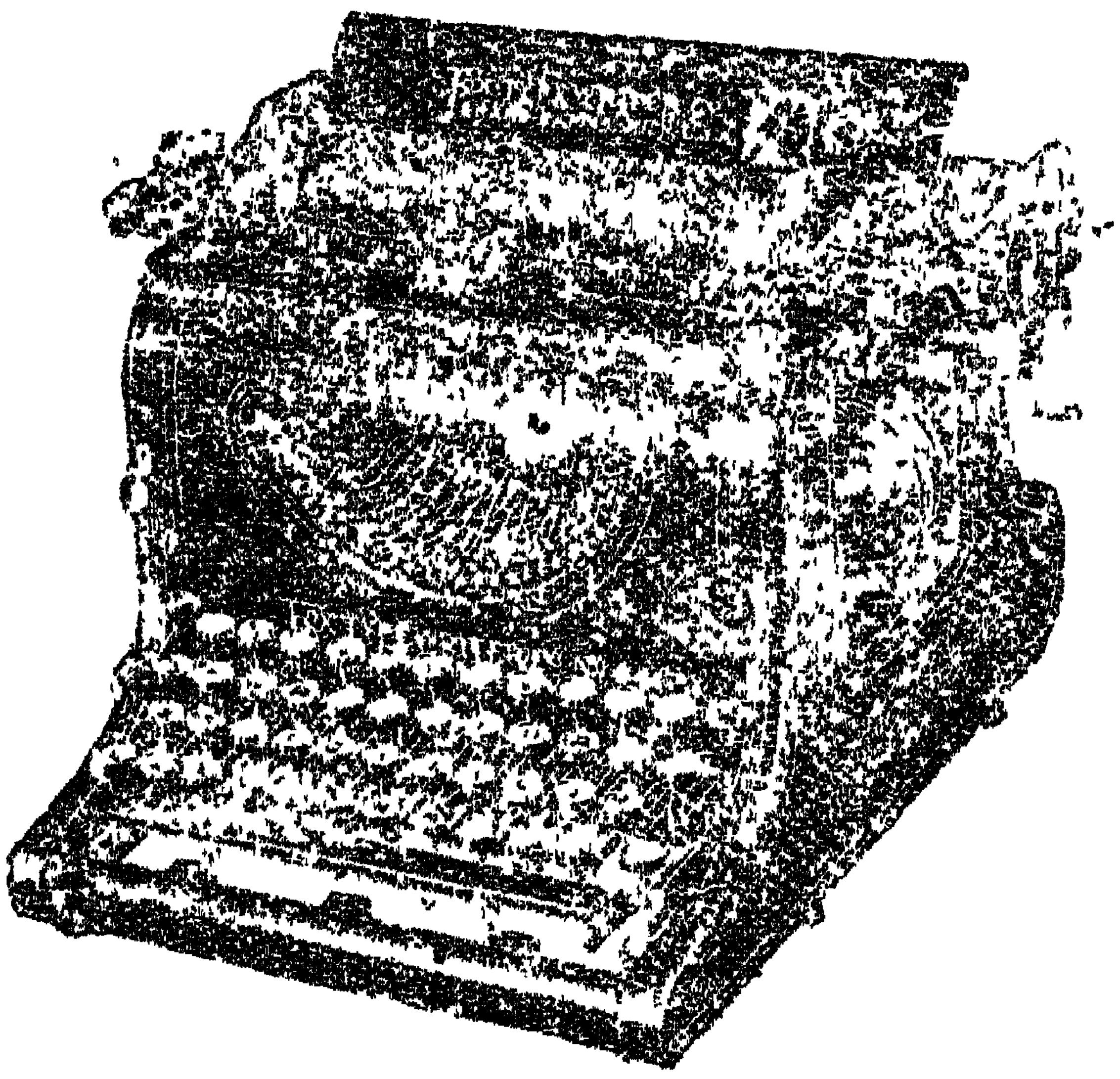
శ్రీయుత [illegible] శ్రీ[illegible]

[illegible]NA
[illegible]

శ్రీయుత
[illegible]

Light Runing Fox New Model No. 24 Standard Typewriter.

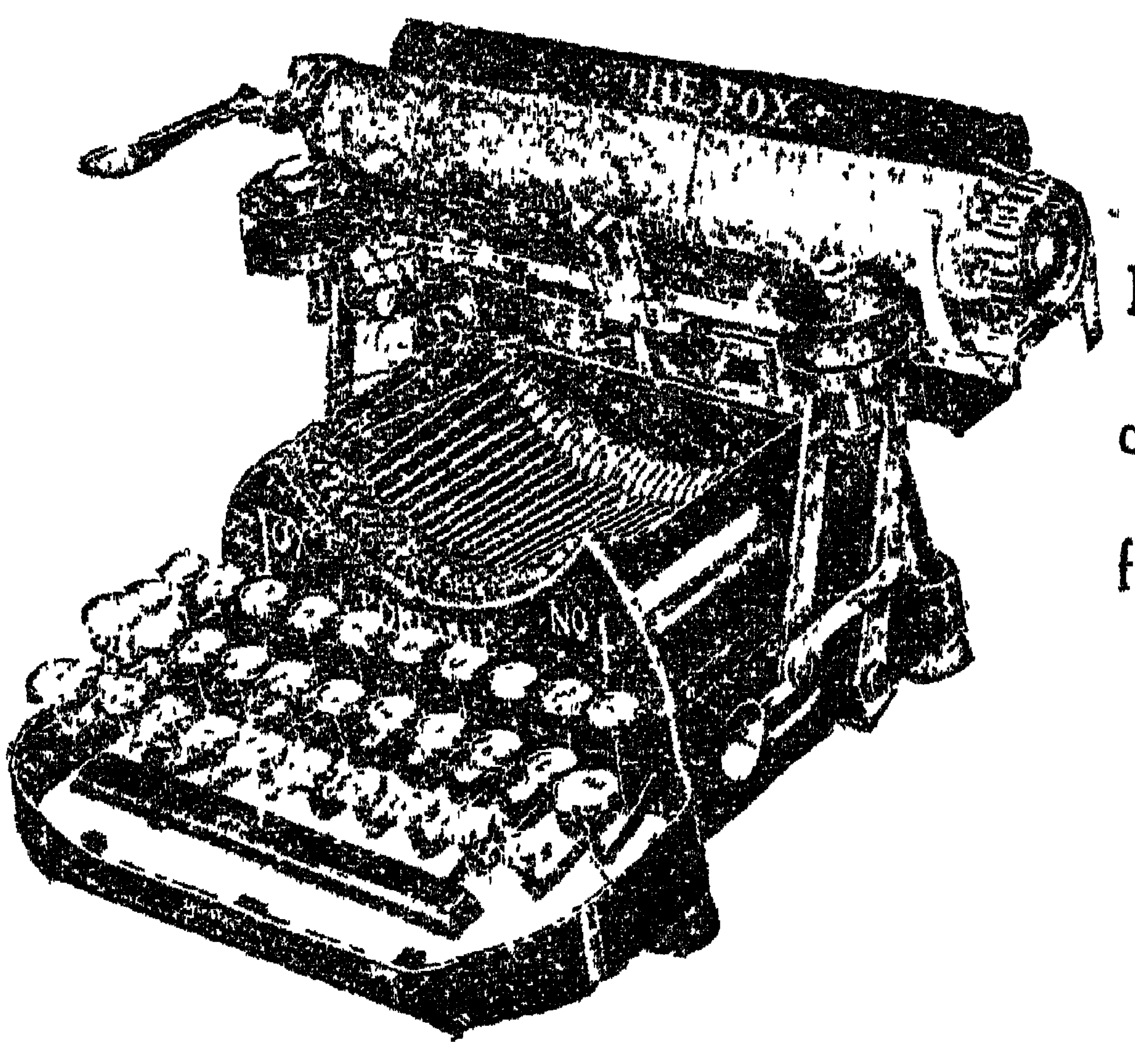
Approved for use in Schools and Colleges supplied at lowest rate.

Apply to:—

C. Y. IYER,

So'e Distributor Post Box No. 128, MADRAS.

Fox Portable Typewriter weight 7 lbs, nett.

In G. O. No. 436 Financial dated 9th May 1922 Government have sanctioned the inclusion of the above in the list of Machines authorised for issue to Pnblic offices. ... ...

(*Sd.*) **S. DUNCAN,**
ASST. SUPT., OF STY., MADRAS.

CERTIFICATE.

I am glad to certify that the "Fox (Portable) Typewriter" supplied to me by Mr. C. Y. Iyer, its sole agent Post Box 128, Madras, is giving me entire satisfaction.

Apply to:—
C Y. IYER,
Sole Distributor Post Box No. 128, MADRAS.

M. R. Balasubramania Iyer,
Auditor.
15—6—22

బ్రిటిషు ఇండియా - అఫ్ఘనుస్థానములు

దేశిభట్ల లక్ష్మీనరసింహము గారు. ఎం. ఏ.

భారత దేశము నేలిన మొగలాయి చక్రవర్తుల సామ్రాజ్యమున నాఫ్ఘనుస్థాన మొకభాగముగ నుండెను. అఫ్ఘనుప్రభుత్వము క్షీణము కాఁగానే అఫ్ఘనుదేశము చాలభాగముల క్రింద వీడిపోయి స్వతంత్రరాజుల క్రిందకు వచ్చెను. 18-వ శతాబ్ది మధ్యమున అహమదు పాదురాణి యను వీరుఁడు వీరిని లోఁబఱచుకొని సామ్రాజ్యమును స్థాపించి హిందూదేశముపై దండెత్తి పంజాబు కాశ్మీర రాష్ట్రములను లోఁజేసికొనుటయే గాక అఫ్ఘనుదేశపు చుట్టుపట్లనుండు నితరప్రదేశముల గొన్నిటిని జయించి ఖ్యాతిని బడసెను. కాని యీతని సామ్రాజ్యము బుద్బుదప్రాయమై యతని మరణముతోడనే యంతరించెను. తిరిగి స్వతంత్రరాజు లనేకు లేర్పడిరి. వీరిలో ప్రముఖుఁడు పెషావరునకు అధిపతిగనున్న జమానుషా. ఈయన ధైర్యసాహసములచే దురాణీ వంశమును తొలగించి తనవంశమే రాజవంశముగ స్థాపింపఁగోరి అఫ్ఘను ప్రదేశముల లోఁబఱచుకొని తాను ఉత్తరహిందూస్థానముపై దండ యాత్రఁ జేయ సమకట్టెను.

ఇది 19-వ శతాబ్దినాటిమాట. ఆంగ్లేయప్రభుత్వ మప్పటికి మన దేశముపై గట్టిగ నెలకొని యుండెను. వెలస్లీ ప్రభువు గవర్నరుజనరలు గారుగ నుండిరి. అప్పుడు ఆంగ్లేయులకు అఫ్ఘనువిషయములలో జోక్యము కలుగజేసికొన నవసర మయ్యెను. ఐరోపాఖండము నంతటిని జయించి బ్రిటిషువారి రాష్ట్రమును - వ్యాపారమును - రూపు మాపవలయు నని బద్ధకంకణుఁడై యుండిన నెపోలియను ఇండియా నెట్లయిన నుత్తర దిక్కు నుండి దండెత్తవలయు నను నిశ్చయముతో పరిషియావారితో రాయబారములు జరుపుచుండెను. ఈ కారణమున వెలస్లీప్రభువు వ్యాకులచిత్తుఁడై 1801-లో పరిషియాహజారునకు జానుమేల్కాము అను పేరుగల రాయబారిని పంపి స్నేహాభివృద్ధికై యొక సంధిని చేసికొని రమ్మనెను. మేల్కాము చాకచక్యముగ నట్లే యొనర్చెను. సంధి ప్రకారము అఫ్ఘనుజమానుషా ఇండియాపై దండెత్తిన పక్షమున తాను జమానుషాపై యుద్ధము చేయుటకును, నెపోలియను సేనలను తనదేశమునకు రానీయకుండుటకును, పరిషియాప్రభు వొప్పుకొనెను. ఇట్లొప్పుకొనుటకు ముఖ్యకారణ మేమనఁగ పరిషియాదేశపు టుత్తరభాగమున నున్న రష్యా, ఫ్రెంచివారితో (నెపోలియను దేశీయులతో) రహస్యముగ సఖ్యముగ నుండి, పరిషియాకు సంబంధించిన కాకసస్ జిల్లాల నాక్రమింప యత్నముచేయుచుండెను. పరిషియాప్రభువు దానివలన భయపడఁజొచ్చెను. సంధి జరిగిన కారణమున జమానుషా సంకల్పించుకొనియున్న ఇండియాదేశపు దండయాత్ర జరుగలేదు. కాని చివరకు పరిషియా పాదుషాగారి భయములకుఁ గారణము లుండె నని తేలెను. 1802-న ఆ ప్రాంతములను రష్యావా రాక్రమించుకొనిరి. నెపోలియను తిరిగి పరిషియాకు గూఢమంత్రులను బంపి రష్యాకు భిన్నముగా పరిషియాకు సహాయము చేసెద నని తెలియఁజేసెను. మనస్సున ఫ్రెంచివారి సహాయముతో రష్యానోడించి తన జిల్లాలను రాఁబట్టుకొనుట యిష్టమే. కాని, ఒక సం॥నకు పూర్వమే ఇంగ్లీషువారితో సంధిచేసికొని యుంటి నిగదా యని పరిషియాప్రభువు ఆందోళనమున మునిగియుండెను.

ఇట్లు జరుగుచుండఁగ కొలఁదిసంవత్సరములలో గొప్ప మార్పు వచ్చెను. రాజనీతిధురంధరు డగు నెపోలియను 1807-వ సం॥ జూలై నెలలో రష్యాప్రభువుతో సఖ్యపడి యొక బహిరంగసమాధానముఁ జేసికొనెను. ఇదియే టిల్సిటుసంధి.

ఈ వార్త విని బ్రిటిషుమంత్రులు గుసగుస లాడఁజొచ్చిరి. లండనునుండి యొక రాయబారి పరిషియాకు వెడలెను. ఆయన ఇండియాగవర్నమెంటువారి యుత్తరువుల ననుసరించి నియుక్తుఁడయ్యెను. గవర్నరు జనరలు గారు (మింటోప్రభువు)కూడ తిరిగి జాన్ మేల్కాముని రాయబారిగ పరిషియాకు పంపెను. మింటోప్రభువు అఫ్ఘనుస్థానమునకుఁ గూడ నొక రాయబారిని బంపెను.

అఫ్ఘనుస్థానములోని రాజ్యస్థితి యిట్లుండెను. జమానుషా ప్రభుత్వ మంతమై, సింహాసనమునకై రక్తపాతము జరిగి, తుదకు ఆయనసోదరుఁ డగు షాషూజా యను నతఁడు కాబూలురాజ్యమునకు వచ్చెను. ఈయనతో ఎల్ఫిన్‌స్టను ఒక సమాధానము నేర్పఱచుకొనెను. కాని షాషూజ జనులకు ప్రియుఁడు కానికారణమున దేశమును డి యనతి కాలముననే తఱుమఁగొట్టఁబడి పంజాబుదేశాధిపతి యగు రంజితసింగు మహారాజుగారిని శరణుఁ జొచ్చెను. అచట తగిన మర్యాదలు వడయక తాను ఇండియా గవర్నమెంటువారి సహాయము నాసింపఁగా వా రాయన కొక నివాసస్థాన మేర్పఱచిరి. ఇంతలో నాఫ్ఘనుదేశములో సంక్షోభము హెచ్చయి చిట్టచివరకు దోస్తుమహమ్మద్ అను మంత్రి వంశస్థు డొకఁడు కాబూలు మొదలుగాఁగల ముఖ్యస్థానములను స్వాధీనము చేసికొనెను. ఈయన జనప్రియుఁడు. ఇండియా గవర్నమెంటువారీయనను గొప్పవానిఁగ నెంచి యీయనయొద్ద కొక రాయబారిని బారన్సు అనువానిని బంపిరి.

ఇదియిట్లుండఁగ రష్యావారు క్రమక్రమముగ పరిషియాప్రాంతముల నున్న జిల్లాల నతికొన్నిటి నాక్రమించుటయే గాక అఫ్ఘనుప్రదేశములో హీరటు అను జిల్లాను పట్టుకొనుటకై పరిషియాప్రభువును పురికొల్పిరి. ఇంగ్లీషువారి భయము హెచ్చగుచుండెను. దీనికిఁ దోడుగ దోస్తుమహమ్మదు రష్యారాయబారిని తన పురమునకు రా ననుజ్ఞచేసెను.

తత్క్షణమే ఇండియా గవర్నమెంటువారు ఆఫ్ఘనుదేశమునకును ఇండియాకును మధ్య మంచియడ్డు నేర్పఱుపనెంచి రంజితసింగుతోను తమ శరణున నుండిన ఆఫ్ఘనుషాషూజాతోను స్నేహసమాధానములను జేసికొనిరి. ఆక్లండు ప్రభువు జనప్రియుఁడైన దోస్తుమహమ్మదును త్రోసివేసి షాషూజాను రాజ్యాభిషిక్తునిఁ జేయ నిశ్చయించెను. ఇందుచేత ఆక్లండు ప్రభువు గొప్పయుద్ధమును తెచ్చిపెట్టుకొనెను. ఇదియే మొదటి ఆఫ్ఘనుయుద్ధము. (1839-40) ఇండియానుండి కొండలోయలను దాఁటి ఇంగ్లీషువారి సేనలు ఆఫ్ఘనుదేశమును ప్రవేశించి రెండు సంవత్సరములు ఘోరయుద్ధ మాదేశములో జేసెను. చివరకు ఆఫ్ఘనుల కెవరికి నిష్టములేని షాషూజా రాజ్యాభిషిక్తు డాయెను. ప్రజలు కోపోద్దీపితులై తమ దేశమున నున్న ఇంగ్లీషురాయబారు లగు బారన్సు, మెక్నాటనుల నతికివేసి షాషూజాను వెళ్లఁగొట్టిరి. తిరిగి దోస్తుమహమ్మదునే రాజ్యమునందు నిల్పిరి. పర్యవసాన మేమనఁగా ఇంగ్లీషువారు నిష్కారణముగ యుద్ధమున కొడిగట్టి 2, 3 కోట్ల రూప్యముల నష్టపడుటయే గాక 20 వేలమంది ప్రాణములను గోల్పోయిరి. ప్రతిఫలమా సున్న. కన్నులొట్టపోయి ఎట్లో యిల్లు చేరఁగలిగిరి.

తరువాత 10, 12 సంవత్సరములలో క్రొత్తవిషయములు తలచూపెను. రంజితసింగుగారి మరణానంతరము (1839 స॥ తర్వాత) కొన్ని కల్లోలములచే పంజాబు తాఱుమాఱుగు చుండఁగా, ఇంగ్లీషువారు సిక్కుల నోడించి పంజాబు నాక్రమించుకొనిరి. దానికి దక్షిణమున నుండిన సింధుప్రదేశము కూడ వారిచేతఁ జిక్కెను. ఇట్లు 1854 సం॥ నాఁటికిసింధూనదిప్రాంతముగాఁగల హిందూస్థానమంతయు బ్రిటిషువారికి స్వాధీనమయ్యెను.

ఇఁక దీనికి వాయవ్యపు సరిహద్దున కొండలపంక్తు లున్నవి. కొండలోయలలో కొండజాతులవారి ప్రదేశములును, ఆ ప్రదేశముల వెనుక ఆఫ్ఘనుస్థానములు నున్నవి. కొండజాతులవారలు సుమారు ఐదులక్షలు వీరమహమ్మదీయులు. ఒకరికి లోఁబడువారు కారు. ఆఫ్ఘను అమీరు దోస్తుమహమ్మదు మాత్రము వీ రెందఱు తనకు లోఁబడినవా రనుకొనెడివాఁడు. బ్రిటిషువారికి మాత్రము రష్యావారి భయమును నీకొండవారి వలని భయమును మెండుగ నుండెను.

దోస్తుమహమ్మదు జనప్రియుఁడై ఆఫ్ఘనుస్థాన మంతయు తన క్రింద నుంచుకొని రాజ్యము చేయుచుండుటను మెచ్చి, ఇండియా గవర్నమెంటువారు వానితో స్నేహభావమున నుండుట మంచి దని తెలిసికొని 1855 లో నొక సంధిని కుదుర్చుకొనిరి. 1857 లో కూడ నట్లే రెండవ సమాధానము జరిగెను. దీనిప్రకారము ఇండియా గవర్నమెంటు తాము అమీరునకు 12 లక్షల రూప్యముల నిచ్చుటకును కాబూలులో తమ తరఫున నొక యేజెంటుండుటకును ఏర్పఱచికొనిరి. దోస్తుమహమ్మదు రెండవ షరత్తునకు సంపూర్ణముగ నొప్పికొనక వలసినచో ఇంగ్లీషువారి యేజెంటొక డుండవచ్చు ననెను. పిమ్మట 1863 లో దోస్తుమహమ్మదు చనిపోయెను. తత్క్షణమే ఆఫ్ఘనురాజ్యపు వారసత్వమునకు జగడములు జరిగినవి. చివరకు తనకుమారులలో నొకఁడగు షర్ ఆలీ జితుఁ డయ్యెను. అనేకు లితరదేశములకు పాఱిపోయిరి. ఇట్లు వెళ్లినవారిలో నొకఁడు [అబ్దుర్ రహిమాన్ ఖాను అనువాఁడు] రష్యాదేశము ప్రవేశించెను. ఆయన షర్ ఆలీ సోదరులలో నొకని కుమారుఁడు.

ఇట్టి సమయములలో "రష్యాను ఇండియావైపు రానియ్యఁగూడదు. వాస్తవమే. కాని దీనికొఱకై మనము ఆఫ్ఘనువిషయములలో జోక్యము కలుగఁజేసికొనఁగూడదు. ప్రజలచే నంగీకరింపఁబడిన అమీరే మనకు నంగీకారము. అతఁడు నెప్పుడు ఆ అమీరే మనస్నేహితుఁ డగును" అని వైస్రాయి లారెన్సుగారు లేన ఖానమును తెలియఁజేసిరి. వీరివెనుక వచ్చిన వైస్రాయి యగు మేయోప్రభువు షర్ ఆలీతో స్నేహము వృద్ధిగాంచవలయు నని అంబాలాపురమున నొక దర్బారు జరిపి యచటికి అతని నాహ్వానించెను. అమీరు రచటికి కేతెంచి అన్ని సంగతులఁ జర్చించిన పిదప తన కొడుకులలో అబ్దుల్లాజా అనువానిని తన వారసునిగ నింగ్లీషువా రొప్పుకొనవలయు నని కోరుగగ వైస్రాయిగారు కొన్ని కారణములచే నొప్పుకొనక నరియొకఁడు కగు యాకూబుఖానుచేమను వారసునిగ నంగీకరించిరి. అప్పటి కేమి విపరీతము జరుగకపోయినను అమీరు మనస్సున నీసంగతి గట్టిగ నాటుకొనియుండెను. మరికొన్ని కారణములచే నీ వైమనస్యము హెచ్చయ్యెను. అందులో నొకటి పరిషియాకును ఆఫ్ఘనుస్థానమునకును సరిహద్దున నుండిన సిస్టను ప్రాంతాలోని పరస్పర హక్కులవిషయమై ఇంగ్లీషువారు మధ్యవర్తిత్వము చేసినప్పుడు వారు అమీరుగారికి తృప్తికరముగ తీర్పులు చేయలేదు. ఇట్లుండఁగ రష్యానుండి అమీరునకు రహస్యప్రత్యుత్తరములు నడుచుచుండెను. ఇండియా వైస్రాయిగా నగు లిట్టను ప్రభువు ఈ సంగతి అమీరుకడకు రాయబారిని పంపఁగా వానికిఁ దగిన మర్యాదలు జరుగలేదు. అంతియు కాదు. రష్యావారు పరిషియా సరిహద్దుప్రదేశముల నాక్రమించుట యొఱిఁగి ఇండియాపైఁబడ యత్నింతురు రను భీతితో లిట్టను ప్రభువు కాలములో బెలూచీస్థానములో నున్న క్వెట్టా యను ప్రదేశమును తమసేనల నిలయముగ నుంచుటకై యింగ్లీషువారు సంపాదించిరి. అమీరునకు దీనివలన మఱింత కోపము వచ్చెను. ఇంగ్లీషువారియందు నమ్మిక యుంచుట పాడి గాదని రష్యారాయబారిని అమీరు తన ముఖ్యస్థానమున కాహ్వానము చేయుటయు వానిద్వారా రష్యావారితో సమాధానము చేసికొనుటయు జరుగుచుండెను. లిట్టను ప్రభువు పంపిన ఇంగ్లీషురాయబారి తిరుగఁగొట్టబడెను. ఈ కారణములచే నింగ్లీషు వారికి రెండవయుద్ధము 1878-79 లలో జరిగెను.

ఈ రెండవ సంగ్రామమున షర్ ఆలీ పరాజితుఁ డైపోయెను. తత్క్షణమే ఆ నిరోధుడు యాకూబుఖానుఁ డమీరుగా నభిషిక్తుఁ డయ్యెను. ఆంగ్లేయ రాయబారులు వానితో సంధి చేసికొనిరి. ఈ సంధి షరతుల ప్రకారము తాను ఇతర రాజ్యములతో యుద్ధము గాని యితర సంబంధములు గాని ఇంగ్లీషువారి యొప్పుదల లేకుండ చేయరాదనియు, నా దేశములో వీరికి వ్యాపారసౌలభ్యములు కలుగఁజేసెదననియు, తన దేశమునకును ఇండియాకును సరిహద్దున నున్న కొండమార్గములపై హక్కులను ఇంగ్లీషువారికి వదలుకొనెదనని యున్న షరతులకు అమీరొప్పుకొనెను.

ఆఫ్ఘను ప్రజలకు మాత్రము ఇంగ్లీషువా రన్న కోపము వచ్చుచుండెను. అందుచేత నీ హక్కుల సంపాదించిన యింగ్లీషువారిని, ఇచ్చిన అమీరును వా రూరక విడిచిపెట్టలేదు. కాబూలునం దుంచఁబడిన ఆంగ్లేయరాయబారిని (కావిగ్నేరి యనువానిని) వాని ఆఫీసర్లను చంపివేసిరి. దానిపై నిండియా గవర్న మెంటువారికి పట్టరాని కోపము వచ్చుటచే యుద్ధము తిరుగ నారంభమై జరుగుచుండ యాకుబుఖాను దేశమునుండి పారిపోయెను. ఇది యిట్లుండ నింతకుముందు పారిపోయి రష్యావారి సహాయములో నున్న అబ్దుర్రహిమాన్ ఖాను ఆఫ్ఘను ప్రాంతములందుఁ గొందఱ నట్టుకొనెను. 1880 లో నింగ్లీషువారి యేజంట్లు ఆయనను కాబూలుకు తీసికొనివచ్చి తనకు తగిన సహాయము చేసిన అమీరుగ నొప్పుకొనెద ననియు, పరదేశములకు సంబంధించిన విషయములలో తాను ఇంగ్లీషువారి సలహా పుచ్చుకొనుచుండవలయు ననియు, తన యనంతరరాజ్యవిషయములలో ఏమి రేమి, జోక్యము కలుగఁజేసికొన మనియు వారు చెప్పఁగా అబ్దుర్రహిమానుఖాను సమ్మతించెను. తత్క్షణమే కొందఱు ఆఫ్ఘనుసర్దారుల ఇంగ్లీషుసేనల మధ్య ఆయనకు రాజ్యాభిషేకము జరిగెను. 1, 2 సంవత్సరము లైన తర్వాత ఇంగ్లీషువారు ఆయనకు సం॥నకు 10 లక్షల రూప్యముల (తన ఉత్తరపు సరిహద్దును రష్యావారి బారినుండి కాపాడుకొను నిమిత్తము) నీయ మొదలుపెట్టిరి.

అబ్దురహిమానుఖాను ఈ సైకముతోను ఇంక నితర విధములను తన యుద్ధబలముల నభివృద్ధి చేసికొనుచు తనదేశముయొక్క అంతరభివృద్ధికై పాటుపడుచుండెను. ఇండియా సరిహద్దుల నుండు మీఁద మహమ్మదీయు లగు కొండజాతులవారిపై తనయందలి భక్తిని తాను వృద్ధిచేసికొనుచుండెను. అంతియ కాని మనస్సున నింగ్లీషువారితో సత్తర ప్రత్యుత్తరము లైనను జరుపుట కతని కిష్టము లేకయుండెను. కాని ఆయన వారితో నెన్నడును కయ్యమునకు కాలు దువ్వలేదు. ఇంగ్లీషువారు మాత్ర మతనిని తమచేతిలో నుంచుకొన నెన్నిపర్యాయములో వ్యవహారములు జరిపిరి. కొండజాతులవారును అమీరును కలిసినచో బ్రిటిషు ఇండియాకు అపాయము వాటిల్లు నను భయము ఇంగ్లీషువారి మనసున నుండె ననుటకు సందియము లేదు.

1893 సం॥మున ఇండియా ఆఫ్ఘనస్థానములమధ్య హద్దుగీతను నిర్ణయించుటకు ఇండియా గవర్న మెంటువారు డురాండు అను నాయకుని క్రింద నొక కమిషనును బంపిరి. ఇంగ్లీషువారితో జగడమునకు రా నిష్టములేక తనకు సంపూర్ణముగ సమ్మతము లేకపోయినను వారు గీచిన గీతకే అమీ రొప్పుకొనెను. దీనివలన కొండజాతులవారి జిల్లాలపై తన కున్న యాధికారమును తాను వదలుకొనవలసివచ్చెను. అంతట నింగ్లీషువారు అమీరుకుఁ గావలసిన మందు గుండు ఆయుధములను బ్రిటిషు యిండియాద్వారా పరదేశములనుండి దిగుమతి చేసికొనుట కొడంబడిరి. మఱియును అమీరుకు తా మిచ్చుచున్న వార్షికమును 18 లక్షలు చేసిరి. ఇన్ని యుపాయము లింగ్లీషువారు చేసినను, అబ్దుర్రహిమాన్ ఖాను వారిని కొంతదూరముగనే యుంచుచు వచ్చెను. కర్జనుప్రభువుగారి హయాములో నిరుపార్శ్వములవారికిని మనస్సర్ధలు కలిగెను. కాని బహిరంగయుద్ధకారణములు రాలేదు. ఇంతకు నాంగ్లేయులకు ఆఫ్ఘనుస్థానమున నెవ్వరు రాజ్యము చేసినను రష్యాను ఇండియాపైఁ బడనీయకుండ ఆఫ్ఘనుస్థానము నడ్డుగ నుంచవలె నని తప్ప మఱి యే యుద్దేశము లేదు.

1901 సం॥ అక్టోబరు నెలలో అబ్దుర్రహిమానుఖాను చనిపోయెను. అతని కుమారుడు హబీబుల్లాఖాను అమీ రాయెను. తాను తన తండ్రికన్న నెక్కుడుగ నింగ్లీషువారిజోక్య మున్న నిష్టపడెడివాఁడు కాఁడు. తొలుదొల్త కొన్నిసంవత్సరములు తన తండ్రిగారికి వా రిచ్చుచున్న వార్షికముల నిరాకరించెను. కర్జనుప్రభు వెన్నియో పర్యాయము లతనిని ఇండియా దర్శింప నాహ్వానింపగా, తా నంగీకరింపలేదు. బహుశః రష్యాతో స్నేహముగ నుండఁ దాను యత్నించుచునేమో యని కొందఱ కనుమానము కలుగుచుండెను. అతనికి సోదరవరుసలో నున్న నాజరుల్లాఖాను ఆఫ్ఘనుస్థానములో గొప్పపరపతి కలిగియుండి యతనికి సలహా నిచ్చుచుండెను. హబీబుల్లాఖాను తనకు ఇండియాద్వారా యుద్ధసామగ్రులు దిగుమతి చేయుటకు హక్కున్న దని వ్రాయుచు ఒక పర్యాయము పెషావరునొద్ద అవి ఆపబడఁగాఁ జాల కోపించెను.

ఇట్టి కారణములచే కర్జనుప్రభువు ఆఫ్ఘనుసమస్యను చాల చాతుర్యముతో నడుపవలసివచ్చుచుండెను. 1904 సం॥ తాను సెలవుమీఁద సీమకు వెళ్లఁగా, ఆంప్థిల్ ప్రభువు ఆయనకు బదులు వైస్రాయిగ నున్న కాలములో అమీరుతో సఖ్యము కలుగున ట్లేర్పాటు జరుపుటకై లూయిడేను అనువానిక్రింద నొక కమిషను పంపెను. అయితే కాబూలులో కమిషనునకు తగిన మర్యాద జరుగలేదు. లూయిడేనుగారు తయారుచేసి అమీరెదుటఁ బెట్టిన షరత్తులను అమీ రొప్పుకొనక తానే స్వయముగ కొన్ని షరత్తులను తయారుచేసి వాని ప్రకారము నడిచెద నని చెప్పెను. ఈ షరత్తుల ప్రకారము యుద్ధసామగ్రులను బ్రిటిషు ఇండియాద్వారా దిగుమతి చేసికొనుటకు తనకు హక్కున్న దనియును తన తండ్రిగారి కిచ్చుచున్న 18 లక్షల రూప్యముల వార్షికమును తనకుఁగూడ నింగ్లీషువారు చెల్లింపవలసిన దనియు, ఆనాటివఱకు వారుచెల్లింపవలసిన వార్షికపుబాకీలనియ్యవలసినదనియును తన దేశముపై తన కన్నివిధములైన స్వతంత్రాధికారములున్న వనియు మొదలుగాఁగల నిబంధన లేర్పడెను. అంతియుగాని కొంచెమైన నింగ్లీషువారి కనుకూలముగ నొక్కషర తైనను లేదు. అన్యమార్గము కానరాక కమిషనువా రాషరత్తు లన్నిటికి తమ సమ్మతి నిచ్చి ఇండియాకు తిరిగి వచ్చిరి. ఇంగ్లీషువారికి గౌరవభంగము దీనివలన కొంతవట్టు కల్గె నని వేఱుగ చెప్ప నక్కఱలేదు.

1907 లో హబిబుల్లాఖాను ఇండియాను దర్శించెను. వైస్రాయి మింటోగారు తగిన మర్యాదలు చేసిరి.

కొన్ని నెలల తర్వాత ఆంగ్లేయులకును రష్యాదేశమునకును ఒక గొప్ప ఒడంబడిక జరిగెను. ఇది పరిషియా ఆఫ్ఘనుస్థానము టిబెటు రాష్ట్రములలో వీరిరువురిజోక్య మెంత యనువిషయమైన యొడంబడిక.

ఆఫ్ఘనుస్థానపు విషయమై యందు వివరింపఁబడిన అంశముల సారాంశ మేమనఁగా ఇంగ్లీషువారు ఆఫ్ఘనుస్థానపు రాజ్యాంగవిషయములో నే మార్పును చేయునుద్దేశము లేదనియును రష్యాపైకి ఆఫ్ఘనుఁ ను పురికొల్ప మని యొప్పుకొనుట. దానికిఁగాను రష్యా ఆఫ్ఘనుస్థానముపై తన కెట్టి జోక్యము లేదని యొప్పుకొనుట. అయితే రెండుదేశములవారును ఆఫ్ఘనుస్థానములో వ్యాపారపు అవకాశముల సమముగ ననుభవింప సమ్మతించుట.

తన దేశవిషయమై పరులు తనతో నాలోచించకుండ సంధులు చేసికొనుట విపరీతముగ నున్నదని అమీరు న్యాయముగ కోపపడెను. పూర్వపు కోపాగ్నికి ఆజ్యము పోసిన ట్లయ్యెను. ఐరోపావారన్న అందు ముఖ్యముగ నింగ్లీషువారన్న అమీరు కేమాత్రము కిట్టక వారిని తన దేశమునకు వీలైనమట్టుకు రానిచ్చెడివాఁడు కాఁడు.

అంతఃకలహములు లేకుండ తన దేశక్షేమమునకై పాటుపడుచు జనహితుఁడై హబీబుల్లాఖాను 1919 సం॥ కఱకు రాజ్యముచేసి చనిపోయెను. ఈయన తన కాలములో జరిగిన ఐరోపామహాసంగ్రామమున యేపార్టివారిచేతిలోను చిక్కక జాగ్రత్తగ మెలఁగెను. కాని ఖిలాఫత్ విషయములో నితనికిని తీవ్రమహమ్మదీయాభిప్రాయములే యుండె ననవచ్చును.

ఈయన చనిపోయిన కొలఁదిదినములలో సింహాసనమునకై యంతఃకలహములు పుట్టెను. నాజరుల్లాఖాను కొన్ని దినములు సింహాసన మధిష్ఠించెను. 1919 సంవత్సరాంతమున హబిబుల్లాఖాను చిన్నకొడుకు అమానుల్లాఖాను అనునతఁడు రాజ్యాభిషిక్తుఁ డయ్యెను. ఈయనయే యిప్పటి అమీరు. ప్రజాప్రియుఁడు. పారంపర్యముగ వచ్చుచున్న యింగ్లీషువారియందలి వైమనస్యభావ మీయనకు హెచ్చుగ నున్నది. రష్యాసోవియటువారితో తాను సఖ్యముగ నుండఁగోరియుండు నను భీతి గూడ కొందఱికి కలదు. ఈ రెండు సం॥లనుండి సరిహద్దుల కొండజాతులవారివలన ఇండియా వాయవ్యప్రాంతములో చాల అల్లరులు జరుగుచున్నది. ఇంగ్లీషువారు వాని నడఁచుచున్నారు. ఇట్టి స్థితిలో ఇండియా గవర్నమెంటువారు డాబ్సు అను రాయబారిక్రింద నొక కమిషనును బంపి అమీరుతో చాలా ప్రయత్నముమీఁద 1921 సం॥ నవంబరు 21-వ తేఁని సంధిచేసికొనిరి. ఆ సంధినిబంధనలసారాంశ మిది :—

రష్యాకాన్సలులను(ఏజెంట్లను)ఆఫ్ఘనుదేశములోనికిఁ జేర్పకుండుట—ఆఫ్ఘనుదేశముయొక్క అంతర్విషయములందేకాక బాహ్యవిషయములందుకూడ ఇంగ్లీషువారి కెట్టిజోక్యములేకుండుట—అనఁగ అమీరుకు తనదేశముపై సర్వస్వతంత్రాధికారముండుట—ఆఫ్ఘనుమంత్రియొకఁడు లండనులోను ఆంగ్లేయమంత్రియొకఁడు కాబూలులోను ఉండుటకు నిరుపాధ్యాయములవా రొప్పుకొనుట— అట్లే ఆఫ్ఘనుకాన్సలులు ఇండియా ముఖ్యపట్టణములలోను ఇండియా గవర్నమెంటువారి కాన్సలులు ఆఫ్ఘనుముఖ్యస్థానములలో నుండుట కొప్పుకొనుట— యుద్ధసామగ్రిని అమీరు ఇండియాద్వారా యథేచ్ఛముగ పరదేశములనుండి దిగుమతి చేయుటకు హక్కు కలుగుట— ఆఫ్ఘనుదేశమునుండి ఇండియావారికి నేమియైన వస్తువులు కావలెనన్న అవి ఆఫ్ఘనుదేశజనులకు సరిపోఁగా మిగిలినయెడల ఇండియావారు తెప్పించుకొనుటకు హక్కు కలుగుట— ఇవిగాక సరిహద్దుల విషయమై కొన్ని తీర్మానములు చేయఁబడినవి. ఇండియా గవర్నమెంటువారు అమీరు కిచ్చుచున్న వార్షికమును గూర్చి సంధిలో నేమియు చెప్పబడలేదు. ఈ సంధిని బ్రిటిషుసామ్రాజ్య గవర్నమెంటువారును అమీరుగారును ఒప్పుకొనినట్లు పత్రికలప్రకారము సర్దార్ అబ్దుల్ హాదిఖాను ఆఫ్ఘనువారితరఫున మంత్రిగ లండనుకు ప్రయాణ మయ్యెననియు, ఇంగ్లీషువారి తరఫున మంత్రిగ మేజరు హంఫ్రిగారు కాబూలుకు వెళ్లుచున్నారనియు నిన్న మొన్నటి తంత్రివార్తలవలన తెలియుచున్నది.

ఆఫ్ఘనుదేశము ఐరోపాప్రజల సంపర్క మొకింతైన లేకపోయినను అమీరు స్వదేశాభివృద్ధికై వలయు పాశ్చాత్యనాగరకతాచిహ్న వ్యాప్తిని ప్రోత్సాహపఱుచుచున్నాఁడు.

అమానుల్లాఖాను వీరమహమ్మదీయుఁ డనుటకు సందేహము లేదు. పై సంధి జరిగిన తర్వాత తాను డాబ్సుగారితో భాషించిన సంగతులఁ బట్టి చూడ ఖిలాఫత్ సమస్య వీరమహమ్మదీయాభిప్రాయమున కనుకూలముగ ఫైసలగునట్లు ఇంగ్లీషువారు చేయవలయు నని తన యభిప్రాయముగ మనకు తెలియుచున్నది.

పై చరిత్రవలన మొదటినుండియు పరులు ఇండియాపైఁ బడుదురను భయముచేత ఆఫ్ఘనువ్యవహారములలో ఇంగ్లీషువారు జోక్యము కలుగఁజేసికొన నవసరము వచ్చె నని చదువరులకు స్పష్టమగును. ఈ భీతి కారణసహిత మైనదా యను విషయము నానావిధములుగ చర్చింపఁబడుచున్నది. కాని యన్ని మతములవారును ఆఫ్ఘను అమీరుతో నింగ్లీషువారు స్నేహభావమున నుండవలయు నని యొప్పుకొనుచున్నారు.

శ్రీ గోవిందభగవత్పాదులు - రసహృదయ తంత్రము

శ్రీ కామఋషి మృత్యుంజయ శర్మ గారు

అఖిల భారతీయ రసతంత్రవేత్తలలో "'రసహృదయతంత్ర' మను రసశాస్త్రమును రచించిన గోవిందభిక్షు లగ్రగణ్యులు. భారతీయరసాయనశాస్త్రేతిహాస మను గ్రంథమును రచించిన ప్రఫుల్ల చంద్ర రాయిగారు గోవిందభిక్షులను బౌద్ధభిక్షు వని యభిప్రాయపడిరి. కాని వీరిని భిక్షుశబ్దమాత్రమున బౌదసన్న్యాసినిగ నూహించుట కాధారము లేదు ఈ గోవిందభిక్షువు నిజముగ బౌద్ధభిక్షు వైనయెడల తమ రసహృదయతంత్ర మను గ్రంథమున నాదిని పరిహారమంగళాచరణము చేయుటయును, ప్రథమావబోధంబున వేదాంతైకగమ్య మగు బ్రహ్మ మును ప్రతిపాదించుటయును సంభవింపదు. మఱియును 19వ శ్లోకమున

శ్లో॥ యజ్ఞా ద్దానా త్తపసో వేదాధ్యయనా ద్దమా త్సదాచారాత్
అత్యంతం శ్రేయః కిల యోగవశా దాత్మ సంవిత్తిః

అని ప్రశంసించుటవలన నీ తంత్రకర్తను బౌద్ధభిక్షుగ నెంచుట కనవకాశము. ఏల యన యజ్ఞదానాదులు నిష్ఫలప్రదము లని బుద్ధాగమప్రసిద్ధము గదా? మఱియును క్షణికవిజ్ఞానవాదు లగు బౌద్ధు లఖండైక బ్రహ్మపదార్థము దెలిసికోనఁ జాలరు. కావున శ్రీ గోవిందభిక్షులు వైదికధర్మానుయాయులే గాని బౌద్ధధర్మావలంబులు కానేరరు. ఈ రసహృదయతంత్రకర్త శ్రీజగద్గురుశంకరాచార్యుల దేశికు లగు శ్రీ గోవిందభగవత్పాదులే యనుటకు కొన్ని యాధారములు కలవు. శంకరమతానుయాయియు వేదభాష్యకర్తయు నగు శ్రీ మాధవాచార్యులు 'సర్వదర్శనసంగ్రహమున' ఈ రసతంత్రవేత్తను సబహుమానముగ నుదాహరించినాఁడు. మఱియును రసహృదయతంత్ర ప్రథమావబోధమున 30 వ శ్లోకమున గల ఈ శ్లోకార్థమును శంకరాచార్యులు ఈ క్రిందిరీతిని సంగ్రహించి యున్నారు.

* శ్లో॥ బాలష్షోడశవర్షో విషయరసాస్వాదలంపటః పరతః
యాతివివేకో వృద్ధో మర్త్యః కథమాప్నుయాన్ముక్తిమ్

" శ్లో॥ బాల స్తావ త్క్రీడాసక్త స్తరుణ స్తావ త్తరుణీసక్తః।
వృద్ధ స్తావ చ్చింతాసక్తః పరే బ్రహ్మణి కోఽపి నసక్తః॥

దీనివలన గురుశిష్యభావము సూచితమగుచున్నది. యోగవిషయమై రసహృదయతంత్రమునఁగల

శ్లో. భ్రూయుగ మధ్యగతం యచ్ఛిఖివిద్యు న్నిర్మలం జగద్భాతి
కేషాంచి త్పుణ్యకృతా మున్మీలతి చిన్మయం జ్యోతిః
పరమానందై కమయం పరమంజ్యోతిః స్వభావ మవికల్పం।
విగళితసర్వక్లేశం జ్ఞేయం శాంతం స్వయం వేద్యమ్॥

అని శ్లోకములకు మాధవాచార్యులు రసేశ్వరదర్శనమున శిఖివిద్యుత్స్నార్యవజ్జగద్భాసి-అనియు 'పుణ్యకృతా మున్మీలతి' అనుటకు 'పుణ్యదృశా మున్మీలతి' అనియు 'స్వయంవేద్యః' అనుటకు 'స్వసంవేద్యః' అనియుఁ బాఠాంతరములు లిఖించిరి. దీనినిఁబట్టి మాధవాచార్యులు గోవిందభగవత్పాదాచార్యుల పరంపరానుగతు లగుట సూచితము. కనుక ఈ రసతంత్రకర్తయగు గోవిందభిక్షువు శంకరాచార్యుల గురువులగు గోవింద భగవత్పాదులే గాని వేరొక బౌద్ధభిక్షువు కాఁడనుట నిర్వివాదము. కేవల బౌద్ధభిక్షులకేగాక వైదికమతానుయాయు లగు నాచార్యపరంపరకుఁ గూడ 'విజ్ఞానభిక్షు' మొదలగు భిక్షుశబ్దప్రయోగము లున్నవి. ఈ గోవిందభిక్షు లగు రసతంత్రవేత్తను గుఱించి సర్వదర్శనసంగ్రహమునందును, రసేశ్వరదర్శనమునందును,'గోవిందభగవత్పాదాచార్యైరపి తదుక్తమాచార్యైః అని యున్నది. రసేశ్వరసిద్ధాంతమున గోవిందభగవత్పాదాచార్యో గోవిందనాయకః అనియు శ్రీ రామచంద్రగుహులను సిద్ధుఁచే రచింపఁబడిన రసేంద్రచింతామణి యను రసగ్రంథమున "భగవద్గోవిందపాదాస్తు కణాంశ మేవ..." అనియును లిఖింపఁబడియున్నది. ఇందువలనఁ బ్రసిద్ధరసతంత్రవేత్తలలో శ్రీగోవిందభిక్షు లగ్రగణ్యు లని యూహింపఁదగును. తమ తమ శరీరములు రసమయములుగాఁ జేసికొని జీవన్ముక్తులైన సిద్ధులు దేవదానవమానవులలో గొందఱు పూర్వ ముండియున్నట్లు గ్రంథాంతరములం దున్నది :—

" దేవాః కేచి న్మహేశాద్యాః దైత్యాః కంసపురస్సరాః
మునయో వాలఖిల్యాద్యా నృపాః సోమేశ్వరాదయః
గోవిందభగవత్పాదాచార్యో గోవిందనాయకః
చర్పటిః కపిలో వ్యాళిః కాపాలిః కందులాయనః
ఏతేఽన్యే బహవ స్సిద్ధాః జీవన్ముక్తా శ్చరన్తి హి
తనుం రసమయీ మాప్య తాదాత్మ్యకకథాచణాః "

ఈ యుద్ధృత శ్లోకముల వలన గోవిందభగవత్పాదాచార్యులు జీవన్ముక్తులైన రససిద్ధులలో నొక్కరని స్పష్టమగుచున్నది.

గోవిందభిక్షులు రసహృదయతంత్రమున నాత్మవృత్తాంత మిట్లు ఉద్ధరించికొనియున్నారు.

" శీతాంశువంశసంభవ హైహయకులజన్మజనిత గుణమహిమా
సజయతి శ్రీమదనశ్చ కిరాతనాథో రసాచార్యః
తస్య స్వయ మవతీర్ణా రసవిద్యా సకలమంగళాధారా
పరమశ్రేయోహేతుః శ్రేయసీ పరమేష్ఠినః పూర్వం।
తస్మా త్కిరాతనృపతే ర్బహుమాన మవాప్య రసకర్మరతః।
రసహృదయాఖ్యం తంత్రం విరచితవాన్ భిక్షుగోవిందః "

ఇందు ఉల్లేఖింపఁబడిన కిరాతదేశము.—"శ్రీ త్రికూటం సమారభ్య రామక్షేత్రాంతకం శివే। కిరాతదేశో విజ్ఞేయో వింధ్యశైలే ఽవతిష్ఠతి॥"

* ఈ పాఠముగనే రసేశ్వరదర్శనమున మాధవాచార్యులవారును సంగ్రహించిరి.

అని శివశక్తిసంగమతంత్రంబునఁ జెప్పంబడినది. కనుక గోవిందభిక్షులు కూడ వింధ్యాద్రిసమీపస్థ కిరాతదేశవాసియే యని యూహింపదగును. ఎనిమిదవ శతాబ్దంబునఁ గామదేవుఁడనురాజు రాజ్యారూఢుఁ డైనట్లును, కామదేవుఁ డనునది మదనశబ్దపర్యాయము గ వచ్చు ననియును, మదనగోవిందభిక్షులు సమకాలీనులగుటవలన నీ “రసహృదయతంత్రము” క్రీస్తుశక మెనిమిదవశతాబ్దిని రచింపఁబడియుండు ననియుఁ, గొన్ని పాశ్చాత్యాభిప్రాయముల ననుసరించి కాలనిర్ణయ మొనర్చినట్లు ‘త్ర్యంబకశాస్త్రి’ గారు నిశ్చయించిరి. శ్రీ గోవిందభిక్షుల నాఁటి మదననృపతి యనుట కీయుక్తి చాలదు. మదనకామదేవశబ్దంబులు పర్యాయశబ్దము లైనను నామనిర్దేశము లగునప్పు డొకే వ్యక్త్యర్థమం దుపయోగించుట లేదు. సూరయ్య యనువానిని భానుమూర్తి యని పిలుచుటొప్పదు. కనుక మదననృపతిని కామదేవనృపతి యని నిర్ణయించుట సమంజసము గాదు. ఒకేపదమం దొకానొకప్పుడు వర్ణలోప వర్ణాగమ వర్ణవ్యత్యయములు కలిగినంతమాత్రముననే వ్యక్త్యంతరభేదాన్వయము గలుగుచున్నది. మాధవాచారి వేఱు మాధవకరుఁడు వేఱు. కాళిదాసు వేఱు కాళీదాసు వేఱొకఁడునుగదా! హైహయవంశావళియందు రెండవ కామదేవనృపతి లేకపోవచ్చును. కాని యాకామదేవనృపతి కిరాతదేశాధిపతి యైనట్లాధారము లేదని నానమ్మకము. కాని యెనిమిదవ శతాబ్దిని హైహయవంశీయుఁ డగు కామదేవనృపతి కిరాతేరదేశ మేలుచు నుండిన నుండవచ్చును. లేక కిరాతదేశమే యేలుచుఁ గామదేవనృపతి యుండియున్నట్లైన నేతత్పూర్వ మేడవశతాబ్దంబునను శ్రీశంకరాచార్యులవారికి సమకాలీనులైన శ్రీగోవిందభిక్షుల కాలమునఁ గిరాతదేశ మేలుచు నొక మదననృపతి యుండుట యసంభవము. కనుక నీ మదననృపతియు శ్రీగోవిందభిక్షులు నేడవశతాబ్దంబునను, కామదేవనృపతి యెనిమిదవ శతాబ్దంబునను నుండవచ్చు ననుటయే సమంజసము.

శ్రీవాగ్భటాచారి క్రీ. శ. 500 లలోను, బృందమాధవులు 9 వ శతాబ్దంబునను, చక్రపాణి క్రీ. శ. 1050 నను ఉండిరని శ్రీ ప్రఫుల్ల చంద్రరాయిగారు హిందూకెమిస్ట్రీయను గ్రంథమందు వ్రాసినట్లుగా కీర్తిశేషులైన శ్రీ వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారు తమ ఆంధ్రరసప్రదీపికోపోద్ఘాతమున నుదాహరించిరి. దీనినిబట్టి 7 వ శతాబ్దము నాఁటి గోవిందభిక్షులకంటె వాగ్భటాచారి ప్రాచీనుఁడైనట్లు కనఁబడుచున్నది. అది అసంభవము. ఏలయనఁగా శ్రీవాగ్భటాచారి తన ‘రసరత్నసముచ్చయ’ మను రసతంత్రమునఁ బూర్వరసతంత్రజ్ఞులగు వైద్యవేత్తల నుదాహరించుచు—‘నాగార్జున స్సురానందో నాగబోధి ర్యశోధనః। ఖండః కాపాలికో బ్రహ్మా గోవిందో లంపకో హరిః ॥ అని యనేకులను రసతంత్రవేత్తల నుద్ఘాటించి వాగ్భటాచారి గోవిందాచార్యులవారిని కూడ స్మరించుటచేత వాగ్భటాచారికంటె గోవిందాచారి ప్రాచీను డనుట నిర్వివాదము. వాగ్భటాచారి నిత్యనాథసిద్ధుని యట్టికఈ పందు స్మరింపకపోవుటచే వాగ్భటాచారికంటె నిత్యనాథసిద్ధుఁడు ప్రాచీనుఁడు కాఁడు. నిత్యనాథసిద్ధునిచే రచింపఁబడిన ‘రసరత్నాకర’ మను గ్రంథమునందు మహాదేవకపాలీచర్పటసిద్ధనాగార్జునాదులఁ బేర్కొనుచు రసరత్నాకరము వ్రాయుట కనేకరసతంత్రములు సంహితలు నాగమములు శాస్త్రములు సుశ్రుతవాగ్భటకృత గ్రంథములు సిద్ధుల రసాయనవిధులు తాను బరిశీలించినట్లు వ్రాసెను. దీనివలన నిత్యనాథసిద్ధునికంటె వాగ్భటాచారి ప్రాచీనుఁ డనుట సిద్ధాంతము. రసేంద్రచూడామణిని రచించిన సోమదేవుఁడు గోవిందభిక్షులను స్మరించి వాగ్భటనిత్యనాథాదుల స్మరింపకపోవుటచేత నిత్యనాథునికంటె వాగ్భటాచారియు, వాగ్భటాచారికంటె సోమదేవుఁడును, సోమదేవునికంటె గోవిందాచార్యులవారును బ్రాచీనులైనట్లు తోఁచుచున్నది.

రసతంత్రవేత్తలలో గోవిందశబ్దవాచ్యులు ముగ్గురు గన్పించుచున్నారు. ఈ ముగ్గురు రసతంత్రవేత్తలలో నీగోవిందభిక్షు లెవరైయుండవచ్చునో యూహింపవలసియున్నది. ‘రసగోవింద’ మను రసతంత్రమును రచించిన గోవిందుఁడు ‘రససార’ మను రసతంత్రమును రచించిన గోవిందాచారికంటెఁ బ్రాచీనుఁడో యర్వాచీనుఁడో తెలియదు. గాని శ్రీ ప్రఫుల్లచంద్రరాయిగారు తమ హిందూకెమిస్ట్రీయందు రససారతంత్రకర్త క్రీస్తుశకము పదుమూడవ శతాబ్దమునాఁటివాఁడని బౌద్ధమతావలంబి యని అభిప్రాయమిచ్చిరి. అట్లైన రససారతంత్రకర్తయగు గోవిందాచారి రసహృదయతంత్రకర్తకంటె నర్వాచీనుఁ డగుచున్నాఁడు. రససారమను శాస్త్రమును రచించిన తంత్రకర్తను రసహృదయకర్తను “ఆచార్య”శబ్ద ముపయోగింపఁబడినది. రసగోవిందతంత్రకర్త గోవిందనాయకుఁడు. ఇందువలన గోవిందభిక్షువు గోవిందభగవత్పాదులు గారని సందేహము కలుగవచ్చును. కాని, సారస్వతకులావతంసుఁడగు మాధవునిచే రచింపఁబడిన రసమాధవ మను తంత్రమున సభ్రకీయాఖ్యానమున “శ్రీగోవిందపాదాస్తు అనావ్యేవ గగనమారణాని భేషజాని లిఖన్తి” అని యుదాహరించెను. అందు ప్రాచీనప్రమాణము నుదాహరించుచు “భగవద్గోవిందపాదాస్తు కలాంశమేవ గ్రాస మిచ్ఛన్తి” అని లిఖించిరి. శ్రీ రామచంద్ర మహాస్వామియు కూడ రసేంద్రచింతామణియందు రససిద్ధాంతప్రకరణమున నలివానమను లోహశాస్త్రమును శాసించిన సిద్ధనాగార్జునుని స్మరించుచు గ్రాసవిధులయందు రసహృదయతంత్రకర్తయగు గోవిందభగవత్పాదులవారిని అర్ధస్మరణకొఱకు పైపాఠమునే లిఖించిరి. ఇందు శ్రీగోవిందపాద భగవద్గోవిందపాద ప్రయోగములు శ్రీగోవిందభిక్షువాచ్యులగు శ్రీగోవిందభగవత్పాదులవారికే చెందుచున్నవి. కనుక రసహృదయతంత్రకర్త యగు గోవిందభిక్షులు శ్రీగోవిందభగవత్పాదులే యనుట నిర్వివాదము. ఆచార్యశబ్దముకంటె భగవత్పాదశబ్దముచే నత్యంత సందేహనివృత్తి యగుచున్నది. వాగ్భటాచారి పదుమూడవ శతాబ్దివాఁడని యొక సిద్ధాంత మున్నది. అష్టాంగహృదయగ్రంథకర్త యగు వాగ్భటాచారి వేఱు, రసరత్నసముచ్చయమును రచించిన వాగ్భటాచారి వేఱు. రసరత్నసముచ్చయకర్తను రసవాగ్భటుని రసమాధవుఁడు ప్రయోగించెను. పదియాఱవశతాబ్దిని భావమిశ్రుల భావప్రకాశమును ప్రమాణముగ నంగీకరించిన రసమాధవుఁడు క్రీస్తుశకము పదియేడవశతాబ్దివాఁడని యొక సిద్ధాంత మున్నది. రససారతంత్రకర్త యగు గోవిందా

చారి క్రీస్తుశకము పదుమూడవశతాబ్దమునాటి వాఁడని యొకసిద్ధాంత మున్నది. ఈ రసహృదయతంత్రమువలె స్వతంత్రముగా వ్రాయఁబడిన దగుటచేతను ఇందు పూర్వతాంత్రికులను స్మరింపకపోవుటచేతను వాగ్భటాచారికి ప్రాచీనుఁడో యర్వాచీనుఁడో తెలియదు. కాని ప్రఫుల్లచంద్రరాయిగారు 13 వ శతాబ్దిని రససారగ్రంథకర్త యున్నట్లు సిద్ధాంతపర్చెను. యశోధరుఁ డను నొక రసశాస్త్రజ్ఞుఁడు 'రసప్రకాశసుధాకర' మను రసతంత్రమును క్రీ. శ 13 వ శతాబ్దిని రచించినట్లొక సిద్ధాంత మున్నది. అందు రసవాగ్భట్టుయొక్క రసరత్నసముచ్చయ గ్రంథస్థవిషయము లనేకముఁ గన్పట్టుచున్నవి. కాని రసరత్నసముచ్చయమున నవాగ్భట్టు యశోధనుని స్మరించి యుండెను. ఆయశోధనుఁడే యీయశోధరుఁ డైనయెడల రసవాగ్భట్టునకంటె రసప్రకాశసుధాకరతంత్రకర్త ప్రాచీనుఁడై యుండవలయును. సిద్ధనాగార్జునునిశిష్యుఁడగు శ్వేతాంబరభిక్షువు విక్రమశకము 1296 న యోగరత్నమాలను రచించెను. కనుక సిద్ధనాగార్జునుఁడు వాగ్భటాచారికంటె ప్రాచీనుఁ డగుచున్నాఁడు. ఇందువలన వాగ్భటాచారి పదుమూడవశతాబ్దమున రసరత్నసముచ్చయము రచించిన ట్లూహింపవచ్చును. నాగార్జునసిద్ధునకర్వాచీనుఁడైన వాగ్భటాచారి యైదవశతాబ్దినాఁటివాఁడనుటకు వీలులేదు. కనుక ఈ రసహృదయతంత్రమును శ్రీగోవిందభగవత్పాదులవారు క్రీ. శ 710 శకకాలప్రాంతమున రచించినట్లు నిశ్చయింపవచ్చును

రసహృదయ తంత్రమునఁ బ్రథమావబోధమున 'మూర్ఛిత్వా హరతి రుజ.' అనునదిమొదలు 'హరగౌరీసృష్టిసంయోగాత్' అనువరకు గల వృత్తము లిరువదియేడింటిలో 5, 7, 20, 24 వృత్తములుతప్ప తక్కిన వృత్తము లన్నియు రసరత్నసముచ్చయమునఁ బూర్వఖండమున లిఖింపఁబడియున్నవి. ఈరసహృదయతంత్రకర్తను ఎనిమిదవశతాబ్దము మొదలుకొని యాధునికరసతంత్రకర్తలెల్లరు నుత్తమప్రామాణికునిగ గౌరవించిరి. 8 వ శతాబ్దము మొదలు బౌద్ధులు జైనసిద్ధులు రసశాస్త్రము లభివృద్ధి చేసియుండిరి. శ్రీగోవిందభగవత్పాదులకు పూర్వము వేనవేలు రసతంత్రసిద్ధులు రసశాస్త్రములు రచించియున్నను వానియందు దుర్బోధములగు స్వల్పవిషయము లుండుటచేత సుబోధముగను విరళముగ నుండునట్లీతంత్రమును శ్రీభగవత్పాదులవారు రచించి రసశాస్త్రగౌరవము లోకవిఖ్యాత మగునట్లనుగ్రహించియుండిరి. రసవిద్యకు హృదయభూతముగా నుండుటవలన నీతంత్రమునకు రసహృదయ మను నభిధేయ మొసంగిరి. అర్వాచీను లగు చతుర్భుజమిశ్రులవారు "ముగ్ధావబోధినీటీక" వ్రాసి రసహృదయగౌరవమును పోషించిరి. ఈరసతంత్రమున గంధకజారణాదివిధులు విపులముగా నిరూపింపఁబడినవి. ఇందుఁగల మహావిషయములు, స్థాలీపులాకన్యాయమున సంక్షేపముగ నిట విమర్శింపఁబడును. యోగసిద్ధినిమిత్తము స్థిరదేహావశ్యకత్వమును, జరామరణవర్జితశరీరప్రశంసయు, రసమున కష్టాదశసంస్కారావశ్యకతయును, స్థిరదేహప్రయోజనమును, స్వేదనాదిదీపనాంతమగు నష్టసంస్కారనిరూపణంబును, అభ్రకగ్రాసవిధానంబును, ధాతుపరిమాణనిరూపణంబును, గంధకాభ్రకములవలన రసపక్షాపకర్తనవిధానంబును, రసపక్షచ్ఛేదనాభావమువలనఁ గలిగెడు నిందయు, అభ్రకచారణమున గాక రసబంధనము సంభవింపనికారణమును, అమరసంజీవినీ గుటికామృతసంజీవినీ గుటికాప్రశంసయు, రసవాదానంతత్వమును, మున్నగు పెక్కువిషయములు వివరింపఁబడియున్నవి. ప్రతిలోహము నకు సత్వపాతనము, ననేకసత్వములయొక్క యన్యోన్యసమ్మేళనములు, రసోపరససాధారణరసములు, లోహాదులు, సత్వపాతన, జారణ చారణ, సారణ, క్రామణ, ద్రావణాది సంస్కారములఁ జేసి పరస్పరమేళనిధానంబున రసాయనములుగా మార్చుట మొదలగు ననేక మహావిషయము లిందు ప్రాఁశముగా నిరూపింపఁబడినవి.

పూర్వము రససిద్ధులు వేనవే లుండిరి. అందు ప్రముఖులగువారు:—

"మంథానభైరవో యోగీ సిద్ధబుద్ధశ్చ కంథడీ
కోరంటకః సురానందః సిద్ధపాదశ్చ చర్పటీ
కణేరీ పూజ్యపాదశ్చ నిత్యనాథో నిరంజనః
కపాలీ బిందునాథశ్చ కాకచండీశ్వరో గజః
అల్లమప్రభుదేవశ్చ ఘోడాచోలీచ టింటిణీ
భాలుకీ నాగదేవశ్చ ఖండః కాపాలిక స్తథా
ఇత్యాదయో మహాసిద్ధా రసభోగప్రసాదతః
ఖండయిత్వా కాలదండం త్రిలోక్యాం విచరంతి తే

ఇందుదాహరింపఁబడిన వారిలో పూజ్యపాద, సిద్ధపాద, సిద్ధబుద్ధాదులు జైనబౌద్ధప్రసిద్ధసిద్ధులై యున్నారు. కొందఱు కాపాలికులు. ఋషిపుంగవులును గలరు. అల్లమప్రభువు అఘోరిమతోద్ధారకుఁడై యుండవచ్చును. వీర లందఱును రససేవవలనఁ గాయసిద్ధిం బొంది త్రిలోకసంచారు లైన మహాసిద్ధులు. ఇందలి నాగదేవుఁడే కామరత్నమను మహాతంత్రమును రచించిన నాగభట్టు కావచ్చును. కాలనాథశిష్యుండగు శ్రీఢుంఢుకనాథుఁ డను నొక రసాచార్యుఁడు "రసేంద్రచింతామణి" యను నొక గ్రంథమును రచించెను. మఱియు, జావల, ధనపతి కల్యాణభట్ట చక్రపాణి నీలాంబరపురోహిత హరిహర సిద్ధకాళీనాథ నరహరి త్రిమల్లభట్ట హేమన్ కపాలి హంసరాజ భోజదేవ ముండీ జయదేవ వరరుచి పరశురామ రేవణసిద్ధ శివనందనగోస్వామి జంబీమిశ్ర చాముండ ప్రతాపరుద్రాదు లనేకులు రసతంత్రములను రచించిరి. ఆయాగ్రంథములతోఁ గూడ తద్గ్రంథకర్తలు సైతము ప్రకృతము నామమాత్రావశిష్టు లైరి. ప్రతి వైద్యశాస్త్రవేత్తయు ముందు రసగ్రంథములను (Chemistries) పరిశీలించి యనంతరము నిదానచికిత్సాభాగంబుల దెలిసికొనుట ముఖ్యకర్తవ్యము. ఆంధ్రభాషయందు రసతంత్రము లరుదుగా నున్నవి. ఆ లోపము తీరినఁ గాని రసతంత్రవిజ్ఞానమును, దానివలన గలుగఁగల చికిత్సాసాధకజ్ఞానమును నభివృద్ధిని బొందఁజాలవు. ఆయుర్వేదాభిమాను లగు ప్రభువులును ధనవంతులును బూనుకొని యాయుర్వేద ప్రసిద్ధరసతంత్రసిద్ధు లగు పండితుల సహాయముచే నాంధ్రభాషలో టీకాతాత్పర్యసహితముగ నట్టి రసతంత్రములను బ్రకటింపంజేసినం గాని వైద్యప్రపంచ ముద్ధరింపఁబడదు. అట్టి శుభకాలము త్వరలోఁ బ్రసాదింపఁబడుఁ గాక.

ఏకాంతప్రేమ

[ఒక చిన్న కథ.]

చిర్రావూరు కామేశ్వరరావు గారు బి. ఏ.

'రామనాథము' చాల తెలివైనవాఁడు
న్యాయవాదులలోన మెఱుఁగైనవాఁడు!
ఆంధ్రవాఙ్మయమందు నభిమాన మూని
తనకుఁ దోఁచినసేవ యొనరించువాఁడు.
చెడుగులోఁ గలమంచి కనులారఁ గాంచి
జీవనావధి సానుభూతిగాఁ దలఁచి
పేరు కెక్కినవాఁడు కడు మంచివాఁడు.

అతనిసోదరి 'శారద' యనెడు కాంత,
చక్కఁదనముల చుక్క, సుగుణాలవాల.
'నీనామ మెయ్యది?' యని యెవ్వరైన
ముచ్చటగాఁ బ్రశ్న సేయంగ, మిగుల
లజ్జించి, నెఱసంజ మోమునం బొలయఁ,
దలవాల్చు కోమలప్రాయంబునందుఁ
బరిణయం బామెకు నెఱవేర్పఁబడియె!

కాలవశంబున విధివ్రాలువలన,
పాప మాశారద వైధవ్యమొందె!—
అంతకంతను శరశ్చంద్రికాస్ఫురణ
నిరసించి తరళించె నెఱజవ్వనంబు!

తనముద్దుచెల్లెలు దనకంటియెదుట
కడుముద్దరాలునై బ్రతుకులో వెలితి,
తలఁపులోఁ బొలయుచు ములికిరూపమునఁ
గలఁచివేయఁగ దుఃఖపడుచుంటఁ గాంచి
రామనాథము మౌనవ్రతమూనె నకట!

ఒకనాఁడు బంగారు మలుసంజ వేళ
మేడయరుగున శారద ప్రాలుమాలి
పలుయోజనలు వెల్లివిరియంగ నెదను
బరపెఁ దీయనిచూపు పొరుగింటిపైని.
నూనూఁగుమీసాల నవయౌవనుండు
పసిఁడిచాయలు మోముపైఁ జిందులాడ
నగుపించె నామెకుఁ గనువిందు గొలిపి!

రామనాథము భార్య ఫలహారములను
విభుని ముంగల శుభ్రముగ సిద్ధపఱిచి
దరహాసవదనంబు హృదయంబుఁ దెలుప
'వదినరో!' యని ముద్దు కలకంఠ మెత్తి
పిలువంగ, కలనుండి మేల్కొన్నరీతి
చకితయై శారద క్రిందికేతెంచె!

రామనాథము సహోదరిరాక దెలిసి
కరుణాకటాక్షమాలిక లామెపైని
బరపి యదరుపెదవులమీఁదఁ దేలి
మలకలై యెగఁబ్రాకు మృదుహాసకాంతి,
తన మనోగతక్లేశమును గప్పివేయ
'శారదా!' యని పిల్చి మాటాడలేక
వెండిపళ్లెములోని కమలాఫలంబు
వాత్సల్యహస్తంబుతో నామె కొసఁగె!

ఆమెయు ననురాగమున దానిఁ గొనుచు
నొలిచి, తీయని యీఁడెలను గొన్ని తీసి,
యన్నగారి కొసంగి కడుగారవమున,
మఱికొన్ని వదినకు మరియాద గుదుర
నొసఁగి వారలతోడ కుతుకంబుతోఁ
దివి మనోగతమును వెలుఁగొందఁ జేసె.

రామనాథము నీటుదుస్తులం దాల్చి
జలతారు కండువా పలెవాటు వైచి
దంతపు చేతికఱ్ఱను కేల నమర్చి
కఱకుచర్మముచెప్పులను కాలఁ దొడిగి
నల్లచీమలబారు నిరసింపఁ జాలు
మురువైన మీసాల జిగి క్రమ్ముకొనఁగ,
వీథిలోనికిఁ బోయి యూరి యావలను
గడు మనోహరశాంతిసముదంచితంబు
నిర్మలసుకుమార శాద్వలస్థలముఁ
దిలకించి తన్మధ్యమునఁ గూరుచుండె!

రాకాశశాంకుఁడు మేఘమాలికల
నూఁగులాడుచు సుధాధారలం గురిసె
శారద మేడపై నొకబొమ్మవోలె

నిలిచి యవ్యక్తసంతసము పైకొనఁగ
పొరుగింటినడవలో నుచితాసనమున
వసియించి 'టెనిసను' కవికృతం బైన
'డ్లోరా' యను మనోహరలలితగాథఁ
జదువుచుఁ దన్మయానంద ముప్పొంగ,
హాయిగా నున్న యానవమోహనాంగుఁ
గాంచి నెమ్మది తన్ను విడనాడినట్లు
బొడకట్టఁ గన్నుల బాష్పము ల్జిమ్మ
'హా!' యని వెచ్చ నిట్టూర్పులఁ బుచ్చి
రామనాథము గృహమ్మున కేగుదేర
భయము నుద్వేగంబు మెలికలై త్రోఁప
క్రింది కేతెంచె నాచిగురాకుఁబోఁడి !

నాఁటఁగోలెను శారదాలలితాంగి
కనుకలి నవయుంగఁ గడఁగె సంతతము!—
పరిమళ మకరంద బిందుతుందిలము,
మందారమంజరి కాలాగ్నిఁ బడియె !

చూపుల నవ్యక్తరాయబారములు
వెడలి యాయువకుని హృదయంబు గొనియె!
పెరటిలోఁ గల మాలతీతీఁగె టొంటఁ
గలసి యా యౌవనావిర్భావపుతులు,
కడు మనోహరలీల నిశ్శబ్దనిశలు
గడపిరి సుస్నేహమున నోలలాడి!—

గిరగిర దిరిగెను కాలచక్రంబు
వింతమార్పులు దుఃఖపరిణామ మొందె
యామినీ హార్దిక సంభాషణములు
మధుర శీతల మంద సంశ్లేషణములు
అవ్యక్తమగు ముగ్ధ పరితోషణములు
అంతకంతకుఁ గ్రొత్తలై ప్రేమ గొలిపి
పరిణయం బెఱుఁగని యాదంపతులను
కడు భయంకరతీరమునఁ ద్రోసివైచె !

రామనాథము సోదరీనర్తనంబుఁ
గనులారఁ గనుఁగొని కడు జాలిఁ బొంది,
"ఏమి సేయుదు నింక తలయెత్తు టెట్లు ?
నవమాసములు నిండె గతి యొండు లేదు !
వేయికన్నులు దాల్చి ఛాందసోత్తములు
నాయిల్లు బెఱికి పందిరి వేయఁగలరు !
అని బెంగపడి— సిగ్గుపడి— దుఃఖపడియె !

సుముఖి శారద విన్నఁదన మొంది యెడఁద
వెడిద మగు పిడుగు పడినట్లు ద్రోఁప
తన జీవనపథంబు చిమ్మచీఁకటుల
మునిఁగిపోయెను వేఱుగతి లేదటంచు.
భయము నిస్పృహ సిగ్గు గలసి పైకొనఁగ
ఏకాంతమున బాష్పములు జాలువాఱ
విలవిల వసుమతీవలయంబు గదలి
పాతాళమున కేగుచున్నట్లు దోఁప
మిన్ను పైఁబడినట్లు భారంబు గాఁగ
కాంతిహీనం బైన బంగారుప్రతిమ
వలె పాప మాశారదాసుకుమారి
మందిరంబున వాఁడిములికి యై త్రోఁచె!

ఒకనాఁడు రామనాథము భార్యతోడ
శయ్యాగృహంబున నుచితాసనమున,
నాసీనుఁడై చాలఁగా మాటలాడి
సంఘదురాచారములఁ గూర్చి పలికి,
"కటకటా! మర్యాద గలయింటఁ బుట్టి
తలవంపు గలిగించె నాముద్దుచెల్లి !—
అని కన్నుఁగవ నశ్రువులు గ్రమ్ముకొనఁగ,
నామహాత్ముఁడు ద్రెళ్లె దుఃఖానలమున

"ఎఱుకసానులు మంత్రతంత్రంబులందు
నిరుపమప్రజ్ఞాసమన్వితు లైన
వారల రప్పించి బ్రతిమాలియైన
గతిఁ జూడవలె నంచుఁ దనభార్య పలుక
విని రామనాథము భయమొంది యనియె.
"వనితా! ఇదేటి వెఱ్ఱి గలిగె నీకు ?
ఎవరి ప్రాప్త మెవరు దప్పింపఁగలరు ?
పురాకృతఫలంబు భుజియింప వలదె ?—

* * *

బాలార్కు నిరసించు సౌందర్యప్రతిభ
మిఱుమిట్లు గలిగించి వెలుఁగొందు మన్న
తన ముద్దుకొమరునిఁ గనులారఁ జూచి
పాప మా శారదాకమలాయతాక్షి
తనివి తీరక కన్నులకు నద్దినట్లు
గనుఁగొంచు వాత్సల్యభావంబుతోడఁ
గడపెను దిన మొక్క నిమిషమై తిరుగ;
గాని మనోహరుఁ డగు యౌవనుండు
చిన్నకొమరునిఁ జూడ రాకున్న వెలితి
క్రమముగాఁ బెరిఁగి, గభీరమై మఱియు
కష్టతరంబునై కలఁచివేయఁగను,

ఆ యమాయికశారద కృశింప సాగె.
జంటఁబాసిన గువ్వపిట్ట చందాన!—

భోజనప్రియులైన మొండిబ్రాహ్మణులు,
శ్లోకాలు చదువుచు చీకాకుపడుచు
పోఁగఁ బడ్డ తేనెటీఁగల రీతి రేఁగి
గృహమున శాంతిభంగముఁ జేసినారు!

ముసలి గొల్లగురవఁ డొకనాఁటి రాత్రి
టక్కుటక్కున చేతికఱ్ఱతో దారి
తడవుచు నరుదెంచి, "రామయ్యబాబు!—
పిలిసిన కత మేమి?—" యని కఱ్ఱమీఁద
పండుగడ్డముఁ బెట్టి నిలుచున్నయంత,
రామనాథము వలవల యేడ్చి యనియె.
"ఓగొల్లతాతా! బ్రతుకు తెల్లవాఱె!—
చాల రోజులు నిన్నుఁ బోషించినాను;
ఎట్టి ప్రతీకారమును గోరలేదు.
అనుభవంబులు చాలఁ గలిగియున్నావు;
ప్రాణరక్షణకంటెఁ బరమపుణ్యంబు
లేదులేదని శాస్త్రములు ఘోషసేయు;—
మాయింట నొక దీనుఁ డగు బిడ్డ గలఁడు,—
వాని రక్షణభారమును నీవు గొనుము!"

ముసలిగొల్లఁడు బిడ్డలవాఁడు గాన,
మురిసిపోవుచు శిశువును గొంచుపోయె.

ఆనాఁటఁగోలె శారద మాటలేక
మూఁగదయ్యమువోలెఁ దిరుగాడె నింట!

యువకుఁడు దనప్రేయసిని బాయలేక,
'శారదా! శారదా!' యని తీఁగయెలుఁగు
కంపింపఁ బిలుచుచుఁ, దమప్రేమఫలము
గొల్లవానికుటీరమున హాయిగాను
నాటల పాటల సుఖమున్నమాట
తేటతెల్లము గాఁగ నెఱిఁగించి, హృదయ
పరితాపము శమింప ముద్దాడి, విన్నఁ
దనమొంది భయమొంది, యెడఁబాసిపోవు!

రామనాథ మొసంగు ధనసహాయమున,
యువకుని ప్రోత్సాహమున గొల్లవాఁడు
బాలుని పాఠశాలకుఁ బంపఁదొడఁగె

శారద మోదించె సంవాద మెఱిఁగి.—
క్షణమైన బాలుని మదిఁ బాయలేదు!
ఫలహారములు ఖజ్జములు పానకములు
విలువైనదుస్తులు ఈప్సితార్థములు
ప్రచ్ఛన్నముగ బాలునకు నందఁజేసి,
తనకుఁ జెందినవిధముగా నాత్మఁ దలఁచి,
సమ్మదాశ్రులు గ్రమ్మఁ బరితోష మొందు!—

బాలుఁడు చుఱుకుగా నుత్తీర్ణుఁ డగుచు,
తన యుపాధ్యాయుల యభిమాన మొంది,
నానాఁటికిఁ బ్రవర్ధమానుఁడై వెలసె!

న్యాయశాస్త్రపరీక్షలోఁ దేరనెంచి,
యువకుఁ డేగెను మాఘమాసంబునందు,
నగరీలలామంబు నగు చెన్నపురికి;—
గాని గాదిలిశారదావియోగమును
భరియింపఁగాలేక పొగబండిలోన
నతఁడు పొందిన దుఃఖమును జెప్పఁగలమె?
అంతకంతకు గాఢాంధకార మయ్యె;
అందఱిలో నాతఁ డేకాకి యయ్యె!—
కను మోడ్చి, మాలతీకుంజంబునందు,
ముక్తకేశిని శారదాప్రేమగాత్రి
గౌఁగిటం దనుఁ జేర్చి, యెలుఁగు రాల్పఁగ,
చిరవియోగవిలాప గీతంబుఁ బాడె!

'ఓహృదయేశ్వరి! ఓకరుణాకర!
నెమ్మది నీవిఁక నన్నుఁ దలంతువా?

నీపదములదరి ప్రణయవ్రతంబును,
గడగొనఁ జేయఁగ బ్రాప్తము లేదు! "ఓ"
మేఘము లాకస గోళము గప్పెను,
గడగడ పిడుగులు నెడనెడ వెడలెను! "ఓ"
పాపపుఁ గన్నులు గప్పు నిరంతర
బాష్పప్రవంతిలో మునిఁగి ప్రార్థించెద! "ఓ"
నీ నగుమోమును నామదిలోపలఁ
దాల్చి యనన్యనై దినములు గడపెద! "ఓ"
వెచ్చనిట్టూర్పుతోఁ దెలివొంది లేచి
తెరవోలెఁ జెలువొందు జలధితీరమున
నాటవెలఁదిఁ బోలి కలకలలాడు
మద్రాజనగరంబునకు వచ్చి చేరె!—

రామనాథము భార్య నిండుచూలాలు
మాతృగృహవాసమును గోరి, వేడ్క
పొదలంగఁ దరళితదరహాస మొందు
నునుసిగ్గువెన్నెలవలె నిండుకొనఁగ

కలకంఠమునఁ బ్రేమ తళుకొత్తునటులు,
స్వీయనాథున కీప్సితార్థంబు దెలిపె!
అతఁడును హృదయసమ్మతిఁ జెప్పెఁ గాని
శ్రోత్రియు లావేళ పంచాంగములను
శోధించి, యోజించి, రామనాథమును
ఎదురుచుక్క యటంచు బెదరించినారు!

చిన్ని వెన్నెలజేని సరిపోలువాఁడు,
నైసర్గదరహాసమునఁ బొల్చువాఁడు,
కడుమనోహరతర సుకుమారమూర్తి
ఆదంపతుల ప్రేమఫలరూప మగుచు,
నొక కుమారుఁడు పుట్టి మోదాబ్ధిఁ దేల్చె

విమల శైశవలీలలను దేలియాడు
బాలకుని వదనమును ముద్దులాడి,
మ్లానమనోరవిందమున నొకింత
సంతోషమకరందము స్రవింప బాష్ప
ములు గ్రమ్మ కనుఁగొలంకుల నీటుఁదనము
చక్కఁదనాలమోమునఁ బ్రాఁకుకొనఁగ,
హృదయకల్లోలినీ విశ్రాంతి వడయ,
మెలఁగుసోదరిఁ గాంచి, యాన్యాయవాది,
"కటకటా! ఎంతటి కష్టకాలంబు!
మాతృహృదయగభీరత నెన్నఁదరమె?"
యని దురంతవిషాదమునఁ గూలిపోయె!

ఆకాశమున నీలమేఘ ఖండములు
గుమిగూడి చిత్రవిచిత్రంబు లగుచు,
గర్జానినాదముల్ ప్రతిరావ మొసఁగ
తొలుకారు ముసురువానలు మొదలుకొనియె!

ఒకనాఁటి చిమ్మచీఁకటిరాత్రియందు
ఘోరున జెడిదంపు వడి గాలివాన
పట్టియె నిరంతరముగ నెల్లయెడల!
చెట్లకొమ్మలు ఫెళ్లున విఱిగిపోయె!—

తాటియాకుల గొడుగు వలకేలఁ దాల్చి,
టక్కుటక్కున పాదుకలు భీతి గొలుప,
చేపాటి కఱ్ఱతో బాటఁ జూచుచును
అర్ధరాత్రమునందు నా గొల్లవాఁడు
రామనాథము గారి యింటి కేతెంచి,
"రామయ్య బాబూ!" యని పిలిచినాఁడు.

ఆర్తనాదమువోని సంబోధనంబు
వెంటనే శారద మదిఁ బోల్చుకొనియె!

రిప్పనఁ దలుపు దగ్గర కేగి, తీసి,
"ఓతాత! ఈరాత్రి నిందు వచ్చుటకుఁ
గారణం బేమి?— మాయన్నతో నేమి?—
అని కుమారునిఁ గూర్చి యడుగ నూహించి,
సిగ్గు విచారంబు పెల్లుబ్బుకొనఁగ,
కన్నుల దీనత్వ మొలుక వీక్షించె!—

అంతలో రామనాథము లేచి వచ్చి
గొల్లతాతను లోపలికిఁ బిల్చి యనియె!
"తాతా! కుమారుఁడు సుఖమున్నవాఁడె?
తలనొప్పిచేఁ జాల శ్రమజెందినాఁడు!
అని మొన్న నమృతాంజన మడిగినావు!
మఱి యేమియును బాధ లేదుగా యిపుడు?"

ముసలిగొల్లఁడు బాష్పములు రాల్చి యనియె:
"ఓబాబు! తలనొప్పి గిలనొప్పి గాదు—
పిన్నోడు నెగనేడు కృశియించినాడు!
మొతుకైన దిననేడు పది దినా లయ్యె!
లోకాన మందు లన్నియు నేసినాము,
రచ్చరేకులు కానగాఁ గట్టినాము!
అని మోమున నేమి రాచెనో బమ్మ?
మానేత మఱి నేదు, నీ సిత్తమయ్య!"

వాని నాలించి శారద బొమ్మవోలెఁ
జేతనం బుడిగె లోకము గూలినట్లు!

గొల్లవానితో రామనాథ మావలికిఁ
బోయి, "శారదా! పోయి వచ్చెదను!
అని గొల్లవీథికిఁ జని వానియింటఁ
జాపలో నుస్సు రని పొరలువాని,
మిక్కిలి కృశియించి బలము గోల్పోయి,
అస్థిపంజర రూపమున నున్నవాని,
తిలకించి, భయమొంది, యానిమేషమున
డాక్టరుగారింటి కరిగి చేదడిపి
కొనివచ్చె— అతఁడును నాడి వీక్షించి,
మోమెత్తి యోజించి, భ్రూలత ల్ముడిచి,
"ఉదయాన జ్యూబిలీవైద్యాలయమున
కితనిఁ దోడుకరండు, మందు వేసెదను!"—
అని చెప్పి యరిగె నింటికిఁ గాలినడక.

రామనాథము శారదా! యంచుఁ బిలిచి,
బాలుని యస్వస్థతను గూర్చి పలికె.—
కొంతసేపటికి భళ్లునఁ దెల్లవాఱె!

మబ్బులు తగ్గెను గొంత. కాని మేఘములు
సాంద్రంబులై సూర్యభగవానుఁ గప్పె!
చలిగాలి రివ్వున వీవంగఁ దొడఁగె;
ప్రకృతి దోఁచెను శోకమున మున్గినట్లు!
వికలాంగు లీఁగలవలె మూఁగుచోటు.
బలురోగవంతుల కనుతాపగృహము.
బీభత్సదేవతా వాసస్థలంబు.
మానవసేవ నేర్పంగ పాఠశాల,
సువిశాల వైద్యాలయమునందుఁ జేర్చి
బాలుని యారోగ్యసంవర్ధమునకు,
రామనాథము చాల శ్రమఁ బొందెఁ గాని,
లాభ మించుకయైన నగుపింపలేదు!—
తెల్లవాఱ ననంతపుణ్యవ్రతంబు.
సముచితోపకరణ నికరంబు గూర్చి
శారద వైద్యాలయముఁ జేరఁబోయె!
జనులసందడి లేని యానిశీథమున
ఇనుపమంచమునందుఁ గనుమోడ్చియున్న
నిజకుమారునిఁ గాంచి— కన్నీరు నించి—
మనసార పలుమాఱు కొసరి ముద్దాడె!
"అమ్మా!" యని యతఁడు పొరపాటువలన,
కలవరించినయట్లు పిలిచి మూర్ఛిల్లె!—

"కడు పుణ్యవతులైన సతులగర్భమునఁ
బుట్టక నా కెందులకుఁ బుట్టినావు!
కటకటా! నేనింక సైరింపఁ గలనె?—
నాజీవనానధి నాకింక లేదు!—
అని వేగ రామనాథముఁ జేరఁ జేరి,
వచియించెఁ గనులారఁ గనుఁగొన్నమాట!

తెల్లవాఱెను గొల్లు జగమెల్ల నిండె.—
వ్రతవిధానము పూర్తి యగునంతలోన,
సంజచీఁకటి ప్రాఁకె వైద్యాలయమున
బాలుఁడు కన్మోడ్చి మైఁ బాసిపోయె!—

ఆరాత్రి శారద శయ్యాగృహంబుఁ
జేరి మృణాలబాహు వుపధానముగ
శయనించి కన్నీటివఱదలో మునిఁగి,
"పుత్త్రకా! వాత్సల్య మొక మాయ యేని?
మన కీభవంబున ఋణమెల్లఁ దీఱె!"—
అని నిద్రపోయెను!— మఱి లేవ లేదు!—

* * * *

ఉపవాసవ్రతమున వసివాళ్లు వాడి
మరణించె నని లోకులు దలంచినారు!

జమీన్‌దారులు — వ్యవసాయక్షేత్రములు

మందపాటి సత్యనారాయణరాజు గారు

పూర్వమునుండియు, మహారాజులు జమీనుదారులు, మొఖాసాదారులు మొదలైన భూమిఖామందులు పెక్కు సేరీలను నెలకొల్పిన ట్లిప్పటికిని నిలిచియున్న కొన్ని జమీనుదారీ సేరీలవలన తెలియుచున్నది.

పూర్వ మిట్టిసేరీలు ఎందునిమిత్తము స్థాపించినది, సేరీలయొక్క ప్రాముఖ్య మెట్లుండినది, భూమిఖామందులు రైతులయెడల నెట్టి బాధ్యత కలిగియుండెడివారైనది మొదలైన కొన్ని విషయములను విశదీకరించుచున్నాను.

భూమిఖామందులు ఆయాచోట్ల స్వంత సేరీలను నెలకొల్పి స్వయముగా పంటలు పండించి, భూములకు తరమువారిశిస్తుగాని, రాజభాగం దినుసులు గాని అన్యాయములేకుండ ఏర్పాటుచేసి రైతులకు భూములను సాగున కిచ్చుటకై మొట్టమొదట నిట్టిసేరీలను నెలకొల్పినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

ఇటీవల రైతుప్రజ తమకు కొంతభూమిని సాగుచేయనిచ్చి దానిపైని సాలుసరిపన్నులు వసూలుచేసికొను భూమిఖామందును సర్కారనియు దివాణమనియు పిల్చుకొనుచు సర్వ కష్టసుఖములకును వారిపైనే యాధారపడియుండునట్లు ప్రతిష్ఠించెను. భూమిఖామందులు కూడ రైతుప్రజకు సర్వవిధముల తోడ్పడుచు వారి తగవు ధర్మములను తీర్చుచు ప్రభావీకరణము కలిగి మిక్కిలిఘనతను పొందుచుండెడివారు. మఱియు నతివృష్టి యనావృష్టిదోషములచే పంటలు పోయినయెడల భూమిఖామందులు రైతులను పన్నులకొఱకు నిర్బంధింపకుండుటయే గాక రయితు నిలువలేక పారిపోవుననే కారణముచే రయితునకు కావలసిన విత్తనములు, పశువులు, మొదలగువానిని అమర్చుట భూమిఖామందులవిధి యయ్యెను. అందుచే రయితులకు మంచి విత్తనములు, పశువులు మొదలైనవి సులభముగా లభించుటకును, జమీనుదారులకు కావలసిన పాడిపంటలకును, మంచి ధాన్యపురకములను పశువులను వివిధ జాతుల ఫలవృక్షములను నితరస్థలములనుండి తెప్పించి అత్యుత్సాహముతో వ్యయప్రయాసములకు లక్ష్యముచేయక అపారమైన కృషి సలుపుచుండెడివారు. ఇట్టి సేరీలకై తెప్పించిన ఢిల్లీభోగములు మొదలైన ధాన్యములు-ఒంగోలు ఢిల్లీ ఆవులరకములు-జొబ్బిలిపోతులు- మొదలైనవి రైతులకు సులభముగా లభించుట

పెక్కుసేరీలు నశించినప్పటికిని సదుపాయము లిప్పటికిని మనదేశౌన్నత్యమును వేనోళ్ల చాటుచున్నవి.

క్రమేణా వీరువారలను విచక్షణలేక ప్రతివారును గవర్నమెంటు వారిపై ఆధారపడునట్లు ఉద్దేశించుటచే రయితులకును, భూస్వాములకును గల యైకమత్యము, సంపర్కము దూరమై 'యెవరికి వారే యమునాతీరే' యను సామెత సార్థకమునకు వచ్చెను. రయితులకు పల్లెటూళ్ల సాహుకార్లాధారమైరి. సెటిల్మెంటుల పన్నుల వసూళ్లకు ల్యాండు ఆక్టునందలి 112 వ సెక్షను ఆధారమాయెను. జమీనుదారులకు రైతులయందలి బాధ్యత తగ్గుటచేతను ఇతర కారణములచే తను సేరీలు నానాటికి నశించుచుండెను. రైతులకు మంచి విత్తనములును, మంచిరకముల పశువులను కరవాయెను. జమీనుదారులు కూడ వారికి కావలసిన పాడిపంటలు బజారులో కొనునట్లు ఏర్పడియుండెను. అచ్చటచ్చట కొన్ని జమీనుదారీసేరీ లున్నప్పటికిని తగినంత ఉత్సాహముతో పని జరగకుండు టెంతయు రయితుల దురదృష్టమే.

ఇటీవల గవర్నమెంటువారు వ్యవసాయదారుల యభివృద్ధికొఱకు వ్యవసాయపు డిపార్టుమెంటును, వ్యవసాయపు కళాశాలలను నెలకొల్పిరి. కాని చాలమందికి వ్యవసాయపుడిపార్టుమెంటనగా నేమో తెలియదు. ఇంక కళాశాలల యభివృద్ధి యెట్లున్నది యెల్లరకు తెలిసినవిషయమే. గవర్నమెంటువారు అచ్చటచ్చట నుంచిన పరిశోధకస్థానాదులు రయితుప్రజకు బెదరుగా నున్నందునను, అవసరమైన కొన్ని మార్పులు జరగనందునను అవి రైతుప్రజ కంతగా ననుకూలించుట లేదు.

ఇట్టి కొరతను తీర్చుటకు గవర్నమెంటువారే కాక, మహారాజులు, జమీనుదారులు, పెద్దపెద్ద భూమిఖామందులు, పెక్కునూతనాంశములను తెలుపుటకును, వ్యవసాయపుశాఖవారు పరిశోధించి చేర్చినసంగతులను రైతులకు నిదర్శనపూర్వకముగా తెలియజేయుటకును గాంభీర్యరహితము లగు పరిశోధకస్థానములను పెక్కుచోట్ల నెలకొల్పి పూర్వపుటౌన్నత్యమును కాపాడవలసియున్నది.

ఇప్పటికి ఆయాచోట్ల నిలిచియున్న జమీనుదారీ సేరీలవలన జమీనుదారులకు నష్టదాయకముగాను రైతుప్రజకు నేవిధమున నుపయోగము లేకయును నుండుటకు అనేక కారణము లున్నవి. వాని నన్నిటి నిచ్చట వ్రాయుటకన్న ప్రస్తుతకాలమందు రైతుప్రజ కవసరమైన కొన్ని మార్పులను గురించియు, దేవాదాయపుభూములు, బంజరునేలలు, ఇసుకదిబ్బలు, చవిటిభూములు మొదలైనవి బాగుచేసి రాబడి హెచ్చుచేయుమార్గములను గురించియును వివరించెదను.

1. మాదిరిసస్యములు:—ఇందునుగురించి రయితులకు బోధన లవసరము లేదు. క్షేత్రాధిపతులు సంగతులను గ్రహించి పేరుచేసిన మాదిరి సస్యములను రైతులు చూచి అవలంబించుటయే. అందుచే ఎందుకు పనికిరావని వదలిన భూములకు సహితము విలువ హెచ్చి, సంస్థానమునకును, రైతులకును మంచి రాబడికి మార్గ మేర్పడును. ఇట్టివి చూచి అవలంబించునప్పుడు, సదరు సస్యముల నిమిత్తము భూమిని బాగుచేయుట, ఎరువువేయుట, విత్తనములు సంగ్రహించుట మొదలైన సంగతులు సులభముగా ప్రజలు గ్రహింపగలరు.

2. మంచివిత్తనములు:—మనము మంచిరకముల విత్తనములు దూరస్థలములనుండి గాని, గవర్నమెంటువారి సేరీలనుండిగాని హెచ్చు ఖరీదునకు సహితము స్వల్పముగా తెచ్చి జమీనుదారీసేరీలలో మొట్టమొదట సాగుచేసి విత్తనము కల్తీ మొదలైనవి లేకుండచేసి స్వల్ప ఖరీదునకు లభించునట్లు చేయవలసియున్నది.

3. ఆబోతులు:—పూర్వము మన పెద్దలు ప్రతిగ్రామమునందును ఒక ఆబోతును వదలివేసి దానిని భక్తితో పూజించుచు దానిని కొట్టిన యెడల పాపమని స్వేచ్ఛగా వదలివేయుట ఆచారము. ఇట్టి ఆబోతుల వలన మంచిదూడలు కలుగుట కలదు. కాని నానాటికి నిట్టియెడ్ల ఉపయోగములను మఱచి మొక్కుబడిని ఏదో ఒకదానిని ఎవరో ఒకరు వదలివేయుచున్నారు. ఇవి స్వేచ్ఛగా తిరుగుచు, చేలు మేయుచు రయితులకు ఇప్పటి ధరలలో హెచ్చుగా నష్టము కలిగించుచుండుటయే గాక చెడుగుణములుగలవై త్వరలో నశించుచున్నవి. ఇట్టి కారణములవలన నిటువంటి ఆబోతులకు దిగిన దూడలు వ్యవసాయమునకు అనుకూలములు గాకుండెను. ఈ కొఱతను తీర్చుటకు జమీనుదారీ సేరీలలో మంచిరకముల ఆబోతుల నుంపించియు, సంఘములమీద మంచి ఎద్దులను తెప్పించియు, రైతులకు ఉపకారము చేయవలసియున్నది. మంచి పనిచేయు ఎడ్లను పాడియావులను సమకూర్చుటకు అనుకూలించేయెడ్లను ఏర్చి జాగ్రత్తచేయుట మిక్కిలి అవసరము. ఇప్పటివఱకును తుని, పిఠాపురము, మొదలైన జమీనుదారీ సేరీలలో నున్న మంచి యాబోతుల మూలమున నాయామట్టుపట్ల రైతులకు మంచిదూడలు లభించి ఎక్కువలాభమును పొందుటకు వీలగుచున్నది.

4. సహకారసంఘములు:—జమీనుదారుల క్షేత్రాధిపతులును, రివిన్యూఉద్యోగస్థులును, సహకారసంఘముల నెలకొల్పి, వ్యవసాయ సామగ్రి మొదలైనవి మొత్తముగా కొనుట, పండిన దినుసులు మొదలైనవి మొత్తముగా విక్రయించుట సహకారపద్ధతిని, ధాన్యపు మరలు నెలకొల్పుట మొదలైనవి చేయవలసియున్నది.

5. సామాన్యశాస్త్రజ్ఞానమును నేర్పుట:—గవర్నమెంటువారి యొక్కయు, జమీనుదారులయొక్కయు సేరీలచుట్టుపట్లనున్న గ్రామాదులలో స్కూళ్లవిద్యార్థులు సెలవుదినములలోను మరికొన్ని యితర కాలములయందును సేరీలకు వచ్చునట్లును, క్షేత్రాధిపతులు అప్పటప్పటి స్కూళ్లకు వెళ్లునట్లును ఏర్పాట్లు గావించుకొని, వ్యవసాయమును స్వయముగా చేయించి సర్వ, పశువైద్యముల నేర్పునట్లు చేయవలయును.

6. సామాన్య పరిశ్రమలు:—వ్యవసాయపరిశ్రమల తోపాటు నూలువడుకుట, పట్టుపురుగులను పెంచుట, బట్టలు నేయుట, వడ్రము, కమ్మరము చేయుట, యిటుక పెంకు తీయుట మొదలైనవి నేర్పవలయును. పోటీపరీక్షలు, ప్రదర్శనములు మొదలైనవి నెలకొల్పి పరిశ్రమలయం దభిరుచి పట్టుదల మొదలైనవి అలవడునట్లు చేయవలెను. వ్యవసాయపుపనులు లేని తీరికసమయములలో నిట్టిపరిశ్రమలను చేయుచుండిన యెడల నెంతయు లాభకరముగా నుండగలదు.

ప్రస్తుతము జనసంఖ్య హెచ్చగుటవలన సాగునకు తగినంత భూమి లభింపకున్నది. తఱచు కాటకము సంభవించుచున్నందున పంటలు నాసిగిలుచున్నవి. భూములు నిస్సారము లైనవి. కోరికలు హెచ్చినవి. ధరలు పెరిగినవి. వృత్తులు నశించుటచే ప్రతివానికిని భూమిని బద్దలుచేసికొని తినుట అట్టివారిపై నాధారపడుట తటస్థించినది. ప్రజకు జీవనాధారము బహుదుస్తరముగా నుండెను. కాన నిట్టిసమయమందు జమీనుదారులును భూస్వాములును ఇతరమహనీయులును, తమ జీవయాత్ర గడపుకొనుటతో సంతుష్టి నొందక తోడి మానవులకు జీవనోపాధి కలుగజేయుటకై మనదేశమునకు ప్రధాన వృత్తియగు వ్యవసాయమును దానికి సంబంధించిన యితరవృత్తులను పెంపొందించుటకు పరిశ్రమలతోనిండిన వ్యవసాయక్షేత్రములను నెలకొల్పుట మిక్కిలి అవసరమైయున్నది.

ప్రాచీన హిందూదేశ ప్రభుత్వ పరిపాలనము

న్యాపతి నారాయణరావుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

ప్రాచీన హిందూదేశమునందు విజ్ఞానమంతయు చతుర్భాగములుగ విభజింపఁబడినది. తత్త్వము వేదము వార్త దండనీతిలని. రాజనీతిశాస్త్రమనాదరణీయమైనపుడు వేదములు సమస్తసుగుణములు నంతరించునని భారతము చెప్పుచున్నది. రాజ్యపరిపాలనవిధానము చాణక్యుని అర్థశాస్త్రమునందు విశదీకరింపఁబడినది. అందు నిర్వచింపఁబడిన ఫలితము సాధనమును సమర్థించు ననెడి రాజనీతిసిద్ధాంతము తత్పూర్వపు నైతిక గ్రంథములకు తగ్గిపోవును. మెగస్తనీసుయొక్క పంజాబువర్ణనలఁబట్టి రాజ్యముయొక్క జడనీతిస్వరూపములు వెల్లడియగును. జనులకు నాహారవసతులు నెక్కువగ నుండుటచే నసాధారణ శారీరౌన్నత్యమును కలిగియుండిరి. క్షామరహితమై సస్యములకు గొఱంత లేకయుండి రని చెప్పవచ్చును.

హిందూదేశమున రాజు మతగురువు కాఁడు. రాజుయొక్క ముఖ్యబాధ్యత సంఘశ్రేయమే గాని ఆధ్యాత్మికముక్తి కాదు. మతనైతికాభివృద్ధులతో మిళితమగు ధర్మము రాజ్యాధికారమునకు మూలకారణము. వ్యక్తులయొక్క రాజకీయత్వమునకును మతసాంకేతములకును ఏమియు సంబంధము లేదు. ప్రాచీనహిందూదేశమునందు మనుష్యులకు వ్యక్తులుగ హక్కులు లేవు. హక్కులును విధులును సంఘము ననుసరించి యుండును. మహాభారతకాలమందు హిందూజాతికి నొకవిధమగు ప్రజాహితప్రతిష్ఠాపనలు గలవు. బౌద్ధవిజృంభణకాలమందు ఎక్కువజాతులయందు ప్రజాహితరాజ్యప్రతిష్ఠాపనలు గలవు. అలెగ్జాండరు దండయాత్రకాలమునందు సహితము పంజాబునందు ప్రజాప్రభుత్వములుఁ గలవు. ఒకప్పుడు రాష్ట్రము ప్రముఖులయొక్క సంఘాధ్యక్షునివలన పరిపాలింపఁబడుచుండెడిది. ప్రజాప్రభుత్వములు నియమితరాజ్యములవలన నంతరింపఁబడెను. క్రమముగా సామ్రాట్టువిజృంభణము ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చెను. ధర్మశాస్త్రముల స్వాభావికసంఘపోషకులును విద్యావంతులు నగు బ్రాహ్మణజాతియొక్క పలుకుబడియు మంత్రిగణముయొక్క సలహాలునుకలిసి రాజ్యాధికారము నరికట్టెను. ప్రజాసౌఖ్యైశ్వర్యాదులును వాఙ్మయ కళా శాస్త్రవిజృంభణమును నాగరకౌన్నత్యాభివృద్ధియు సుపరిపాలనయొక్క ఫలితములు. అశోకసామ్రాజ్యము ఇప్పటి ఆంగ్లసామ్రాజ్యమునకన్నను ఎక్కువ విస్తీర్ణమైనది.

వేదములకాలమునాఁడు ప్రభువులు ప్రజలవలన నెన్నుకొనఁబడిరి. ప్రభువులు జనులచే తొలఁగింపఁబడిరి. ప్రభువునకు ప్రజలు ప్రభుత్వాధికారము అను భారము నిచ్చుటవసరముగ నుండెను. క్రమముగా 'నా విష్ణుః పృథివీపతిః' అను న్యాయము ప్రబలెను. ప్రభువునకును ప్రజలకును సంబంధము ప్రథమమున ఒడంబడికమీఁద ఆధారపడినది.

పూర్వకాలమునందు మనదేశమున రాజు రాజ్యమునకు దాసుఁడ ననుకొనుచుండెను. శుక్రనీతి యిట్లు చెప్పుచున్నది: "రాజు ప్రజలకు దాసునిగ బ్రహ్మదేవుఁడు సృజించెను. ప్రజలు పంటయొక్క కొంతభాగ మాయనకిచ్చుట దానికి ఆయనకు బత్తెము. రాజు ప్రజలను రక్షించుటకే రాజచిహ్నమును పొందియున్నాఁడు. సుగుణమునకు నీతికి అధికారమునకు శత్రువయ్యు నపవడిని దుర్మార్గుఁ డయ్యెనేని అట్టిరాజును రాష్ట్రహంతకునిగ నిశ్చయించి జనులు పారద్రోలవలయును. నిరంకుశపరిపాలనము హిందూబుద్ధికి గోచరింపదు. రాజెప్పుడును చట్టమునకు బద్ధుఁడు. ఏకాలమునను వాదమునకైన రాజుయొక్క అధికారము నిరంకుశము గాదు. రాజ—సంతోషింపజేయుట. రాజధాతువునుండి రాజపదము వచ్చినట్టు మహాభారతమువలన మనకు తెలియును. ఆయుద్గ్రంథమునందు రాజుయొక్క విధులు త్రివిధముగ చెప్పబడియున్నవి:— (1) జనులను తృప్తిపఱచుట. (2) వారిని రక్షించుట. (3) సర్వకాలము వారియొక్క శ్రేయస్సు నపేక్షించుట. ఆధునికకాలమునం దివి అన్నియు మనదేశమున మాసిపోయినవి. స్వతంత్రప్రజాప్రభుత్వదేశములం దివి యున్నను మనదేశమువంటి దేశములం దియ్యవి మృగ్యములు.

ప్రభుత్వవిధానమున రెండుకూటములు గలవు. సమితి-సభ-అని ప్రాచీనబౌద్ధకాలమున ప్రజాహితసమాజములు సరియైనప్రతిష్ఠాపనలుగఁ బరిణమించినవి. ఇవి అధికసంఖ్యాకులచే నిర్ణయింపఁబడుపద్ధతులలో నుండెడివి. మంత్రి పరిషత్పాలనాధికారమును కలిగియుండెను. దానికి ఎక్కువయధికారమును స్వాతంత్ర్యమును గలదు. అవసరసమయములందు రాజు నెన్నుకొను నధికారము దానికిఁ గలదు. మెగస్తినిస్ చెప్పినటులు సంఖ్యనుబట్టి యొక చిన్నతరగతి ధర్మమునందును విజ్ఞానమునను నది విరాజిల్లుచుండును. నీతివాక్యామృతము నిటులు చెప్పుచున్నది. 'ఏకీభావమును' బొందుట కష్టతర మగుటచే వారిసంఖ్య బేసిగ నుండవలయును. గొప్పరాజ్యముల యొక్కయు సామ్రాజ్యముల యొక్కయు పాలనము వారి అభీష్టమునం దుండును. అందువలన అమాత్యశేఖరులు సరళజీవులై న్యాయమునందును నిష్పక్షపాతబుద్ధియందును శీలౌన్నత్యమునందును ఎక్కువ వన్నెకెక్కి యుండిరి. ప్రాచీనపరిషత్తులు ఆధునికశాసనసభల నతిశయించియుండును. చట్టమును సృష్టించుట- దానిని వ్యాఖ్యానముచేయుట-వారి పనిగాదు. కాని వారివిధి నెరవేర్పుటలో కాలానుగుణముగా మారెడి స్థితిగతుల ననుసరించి చట్టముల మార్పు జేయుచుండెను. ప్రాచీనకాలమునందును ఆచరణవిధులు నిరంకుశముగ లేవు. వేదములయొక్కయును స్మృతులయొక్కయును అపౌరుషేయమునుస్పష్టపఱచినను, చట్టములయొక్కభావమును వారు మార్చుచుందురు. గ్రంథకర్తలు ప్రాతచట్టములను క్రోడీకరించుటలో ధర్మశాస్త్రగమనమును మార్చిరి. తర్వాతి వ్యాఖ్యాతలుకూడ నిందులకుసాయపడిరి. అప్పటిన్యాయపరిపాలనము ఆధునికనాగరకాగ్రగణ్యచట్టముయొక్కవిధమునసే అనుగడించెను. ప్రభువు- ప్రాడ్వివాకుడు- ముగ్గురు నలుగురు ధార్మికులు- కలసి ఉన్నతన్యాయస్థానమయ్యెను. రాజున్నను ప్రాడ్వివాకుడే ఆ సభకు నధ్యక్షుడుగనుండి పనిఁజేయుచుండును.

అసలుదావాలను అప్పీళ్లను విచారించుటకు ఆయనకు అధికారము గలదు. దానికి దిగువ మండలన్యాయసభలును వానిదిగువ గ్రామన్యాయసభలును గలవు. గ్రామపెద్ద-గ్రామాధికారి-అను సభ్యులు. దిగువన్యాయస్థానములనుండి పైన్యాయస్థానములకు అప్పీలు గలదు. విచారణ బహిరంగముగ జరుగును. శుక్రనీతి చెప్పునటుల రాజుగాని న్యాయస్థానసభ్యులుగాని రహస్యముగ వివాదములను విచారింపగూడదు, ఆధునికకాలమునందు పూర్వమునకన్న వ్యాజ్యెములు మెండని మన మనుకొనుచుందుము. కాని నారదునికాలమునుండి అదియే వినబడుచున్నది. "జనులు వారివారి విధులను నిర్వర్తించుటయందు సంసిద్ధులై యుండి సత్యశీలురై యున్నప్పుడు, దావాలుగాని ఈర్ష్యగాని స్వార్థపరత్వముగాని ఉండుటకు వీలులేదు. విధుల ననుసరించి నడచుభారము నశించినపుడు వ్యాజ్యెములు తలయెత్తును." అని ఆయన నుడివెను. పూర్వము న్యాయవాదు లుండెడివారు. వారికి ప్రతినిధులని పేరు. సత్యాన్వేషణమందు న్యాయాధిపతులకు నాలుగుమార్గములు గలవు. ప్రత్యక్షము- యుక్తి- అనుమానము- (informer) ఉపమానము. సాక్షిసామగ్రులవల్ల నిజము బయటపడనప్పుడు అది అగ్నిపరీక్షలవల్ల పరిష్కరింపఁబడుచుండెడిది. నేరములలో దండనపద్ధతి ఉపయోగింపఁబడె నని హ్యూయెన్‌త్సాంగు చెప్పినాడు.

"చట్టములయెడల సమత్వము ప్రాచీనకాలమందభివృద్ధి కాలేదు. హిందూధర్మశాస్త్రమునందు ఒకవిధమైన ఆధిక్యమును ప్రోత్సాహపఱచెను. ధర్మశాస్త్రమందఱకు నేకవిధముగా వర్తింపదు. వ్యక్తుల హోదా ననుసరించి వర్తించును. విధిగా బ్రాహ్మణులు నీచశిక్షలకు లోనుగాకుండిరి. హిందూవాఙ్మయమువల్లను విదేశచరిత్రకారులవల్లను హిందూదేశమునందు ప్రాచీనకాలమున ధర్మశాస్త్రపరిపాలనము ఉత్కృష్టముగ నున్న దని స్పష్టము. న్యాయాధిపతుల సుశీలత- రక్షకభటులదిట్టతనము- జనసామాన్యముయొక్క- న్యాయబుద్ధియు దీనికాధారములు.

విష్ణువు విజయుని కిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:—
"శత్రుదేశమును జయించినపుడు ఆ దేశపు చట్టముల నిర్మూలింపఁజనదు. శత్రునగరమును జయించినపుడు, ఆ దేశపు రాజకుటుంబములోని రాకుమారుని రాజమర్యాదలతో గద్దెపై నెక్కింపవలెను. రాజకుటుంబమును నాశనము చేయరాదు. విజితదేశముయొక్క పద్ధతులు- ఆచారములు-కట్టు- రాజు ననుకరింపవలయును. వారి జాతీయ మతసాంఘికాచారోత్సవాదులను ఈరాజు గౌరవింపవలయును."

దేశమునందు రాజులు తమలో తాము పోట్లాడుకొనుచుండగా, మనదేశము విదేశీయులదాడికి పా

ల్పడెను. ఈ దాడులవలన మన రాజ్యాంగవిధానము నందు లోపము మనకు గోచర మయ్యెను. రణశక్తియు సైనికప్రతిష్ఠాపనల స్థాపనమును మన జాతీయస్వాతంత్ర్యమును కాపాడలేకపోయెను. అలెగ్జాండరు దాడి వెడలినప్పుడు పంజాబునందుండెడి స్వతంత్రరాజులు ఏకముఖముగా పోట్లాడలేకపోయిరి. ఎవరికి వారు యుద్ధముచేయుటవలన త్వరలో లొంగిపోయిరి. దేశీయరాజులందఱు ఏకమై ఎదిరించునెడల ఆయనయొక్క అదృష్టము సింధునదియందు పతితమై యుండును. మహమ్మదీయుల దాడికిని నిదియే కారణము. మనదేశమంతయు సంస్థానాధిపతులచే పాలింపబడి ఒకరి కొకరు ద్వేషులై యుండుటచేత జనసంఖ్య బలమునైనను తగ్గించి పరరాజులు ఆక్రమించుకొనిరి.

ఆంగ్లేయరాజ్యమునందు నయితము అదియే గోచరమగుచున్నది. కావున దేశ మెప్పుడును కేంద్రీకృతమై పరిపాలింపబడునప్పుడు రాగద్వేషములు ప్రబలుటకు వీలు లేక జాతీయలాభముకొఱకే అందఱును శ్రమపడుదురు. అందువలన మనజాతీయత యెక్కువగా ప్రబలి మనజనసంఖ్యాబలిమివలన-రణకౌశలమువలన- విదేశీయుల దాడి నరికట్టుటకు వీలు కలుగును. ఆధునికకాలమునందు పూర్వలోపములను సవరించుట ముఖ్యావసరము. ఇప్పటి ఆంగ్లప్రభుత్వమువలన పరిపాలన కేంద్రీకృతమై వివిధ రాష్ట్రములవారును అన్యోన్యముగ నుండి పని చేయుచున్నారు. దానినే కాంగ్రెసువారునయితము గ్రహించి వారిఆందోళనమును కేంద్రీకృతము చేసియున్నారు. స్వరాజ్యము వచ్చినప్పుడు పూర్వపులోపములు పోయి ప్రాచీనకాలమునందు మనజాత్యభివృద్ధికి కారణభూతములైన సుగుణము లన్నియు ననుసరించుటవలన విశ్వఖ్యాతమునందు మనదేశము ఔన్నత్యమునకు రాగలుగును.

ప్రణయతత్త్వము

హరి - వేంకటేశ్వర్లు గారు

మంచిగంధంబు విరిసిన మల్లెపూలు
నగరువత్తులు తాంబూల మాదియైన
పరిమళపుద్రవ్యములఁ గూర్చి పాన్పుపైని
ప్రణయదేవి నుపాసించు పడుచుదాన!
ముద్దుటుంగరమును కళ్ల నద్దుకొనుచు
కడు నొయ్యారముగా నేల మెడలు వాల్చి
బాసలను చేసి మఱచిన భర్తకొఱకు
జాబువ్రాయంగ పైఁజూచు సన్నుతాంగి!
ప్రియునిజాబందుకొని దాని వేగ విప్పి
మొదటి మూఁడక్షరాలకే మోదమంది
విసువులేకుండ నాలేఖ వేయిసార్లు
చూచినను దృప్తిఁ జెందని సుందరాంగి!
ప్రణయభావము లెట్టులో పగలు దాఁచి
రేయి నిదురింపనేగిన ప్రియునిఁ జూచి
అతనికంటను బడకుండ నతిరయమున
కౌఁగిలినిఁ గూడఁ బొంచు కాంచనాంగి!

పురిటికై పుట్టినింటికి పోవునపుడు
ప్రియుని బలవంతముగ వీడి వెడలలేక
ఆతనిని నీతనిని జేసి యతనిఁ జూచి
కాలయాపన మొనరించు గడుసుదాన!
ఘోరరణమున నాథుఁడు పోరి ప్రాణ
ములను బాసెనంచును విని ముదముఁ జెంది
అతనిఁ బాయంగఁజాలక యాత్మణంబ!
ఆత్మహత్యకు గడఁగు పుణ్యాత్మురాల!
పడుచుప్రాయంపువారు. నేతడవు సేసి
వేఱువేఱుగ నిమ్ముల వేసనేల?
ప్రతిదినము మీరు చేసెడి వలపునోము
నాచరించెడి విధ మేమి? అంతమందు
వలయు నుద్యాపనం బెట్లు? ఫల మదేమి?
వ్రతము సాంగంబు గాదేని బాధ యేమి?
యన్నియును జెప్పి పొం డమ్మలార! ప్రణయ
తత్త్వ మడుగుచున్నాఁడు—గీతాప్రియుండు.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

శ్రీయుత [illegible] నాయుడు

SRI [illegible] RAO

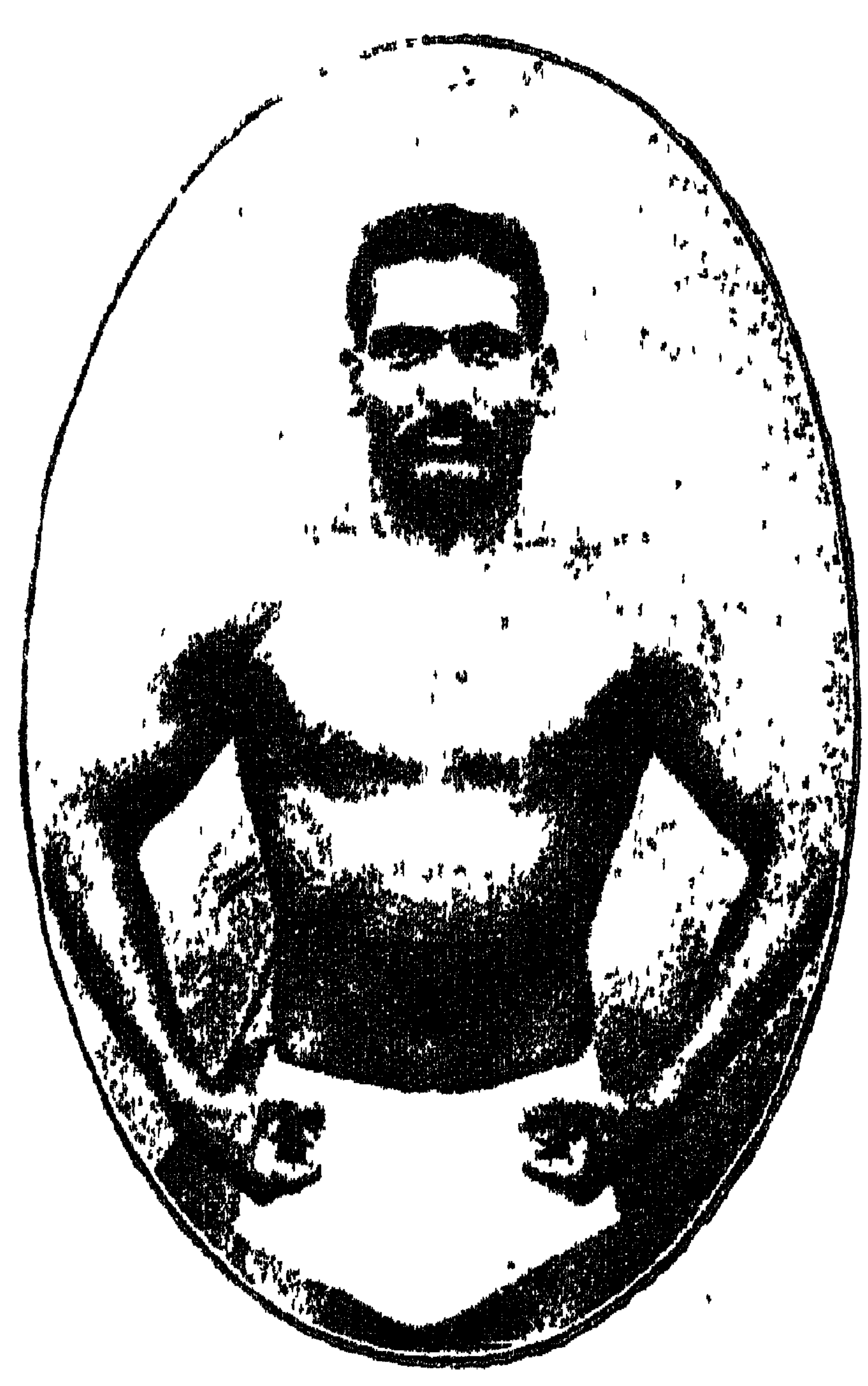
శ్రీయుత [illegible] రావు

SRI J. JAGANNADHA RAO

శ్రీయుత [illegible] రావు

SRI M. VEERABADRA RAO

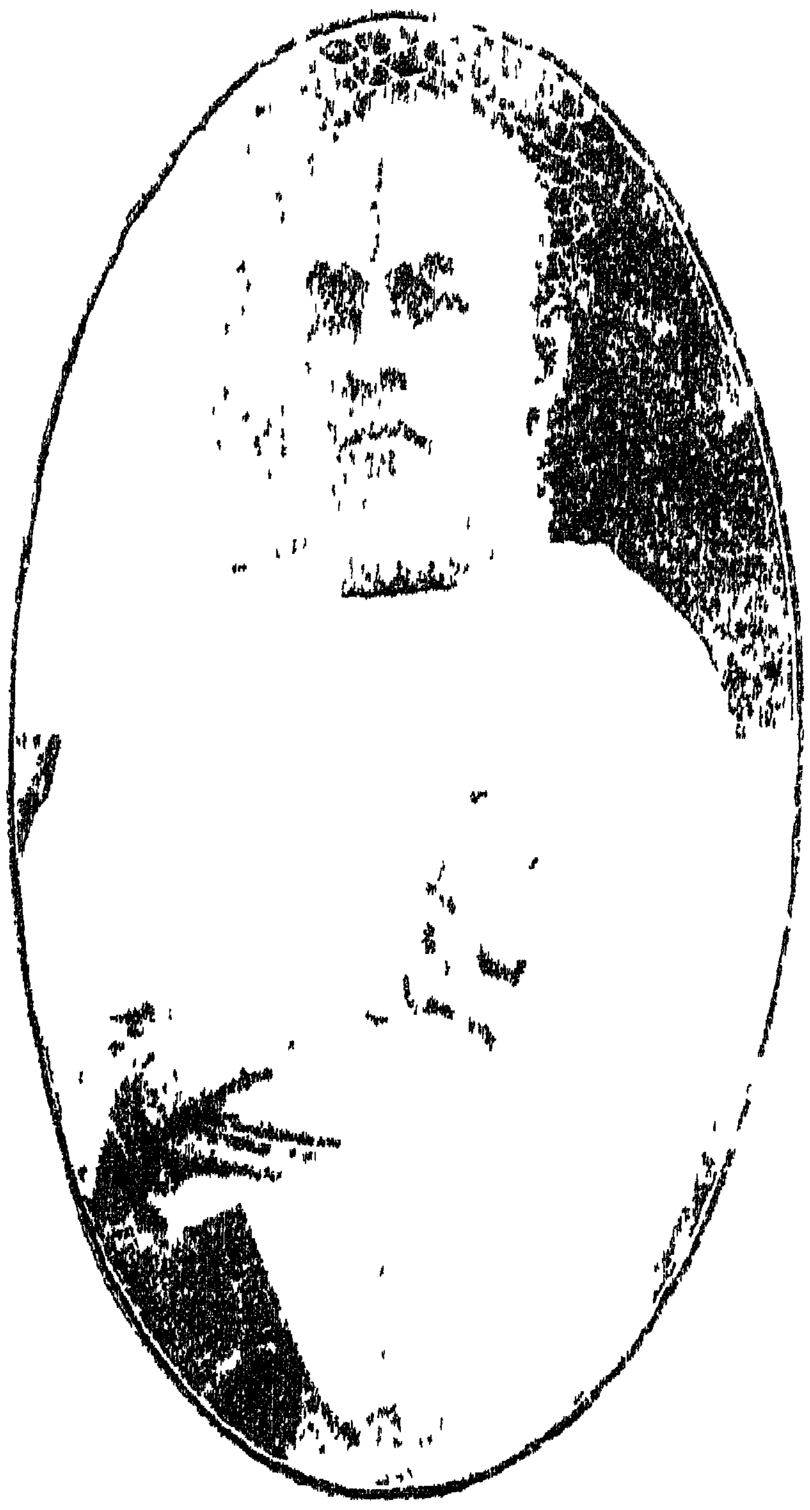
శ్రీయుత [illegible] వీరభద్ర రావు

SRI C. NARASIMHA R...

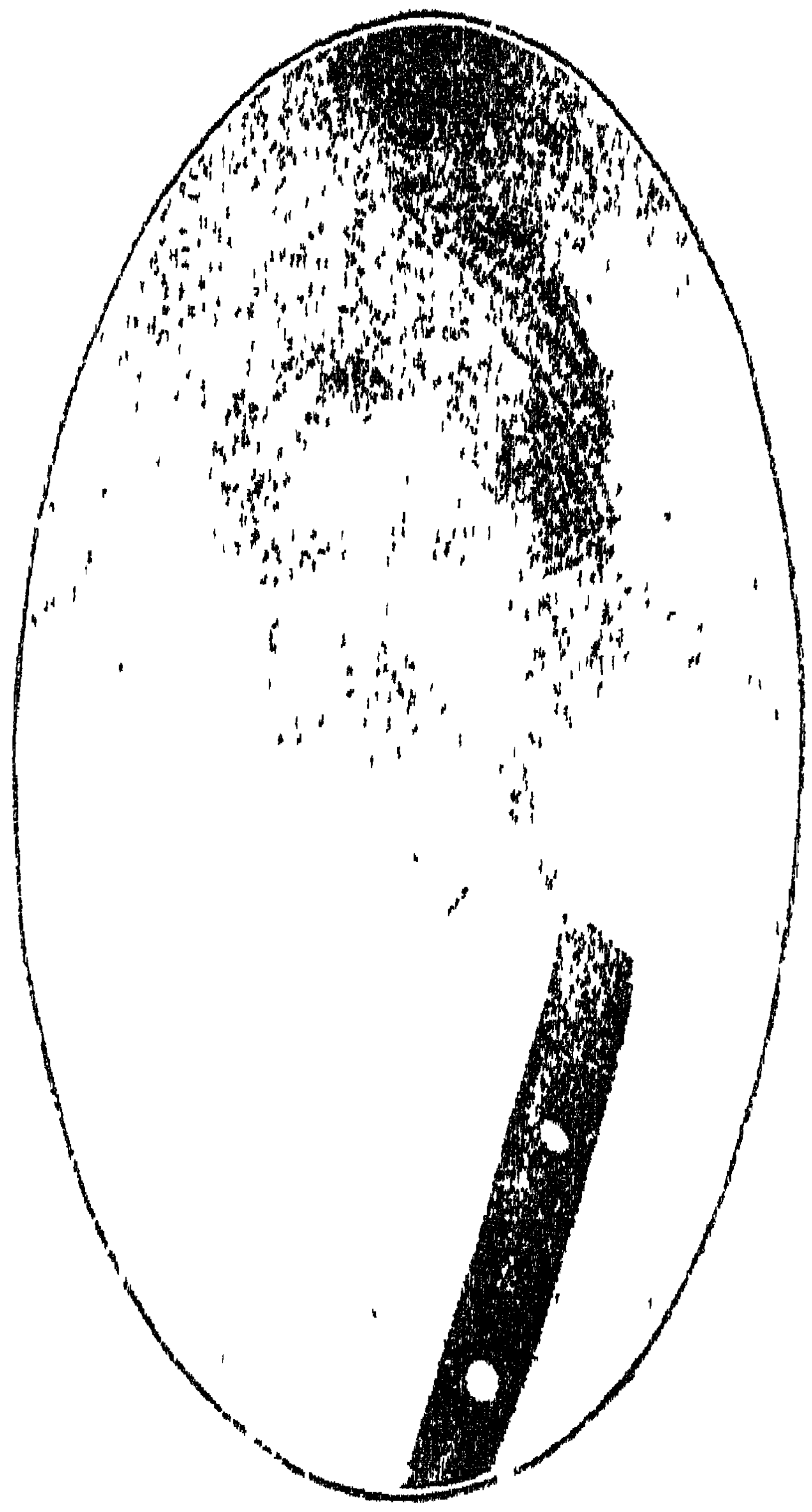
శ్రీయుతులు ...

SRI ... S...

శ్రీయుతులు ... శ్రీ...

SRI B. SURYANARAYANA ...

శ్రీ...

SRI M. V. NARASIMHA CHARYULU

శ్రీయుతులు ఎం. వి. నారసింహాచార్యులు

SRI M. RADHAKRISHNAYYA

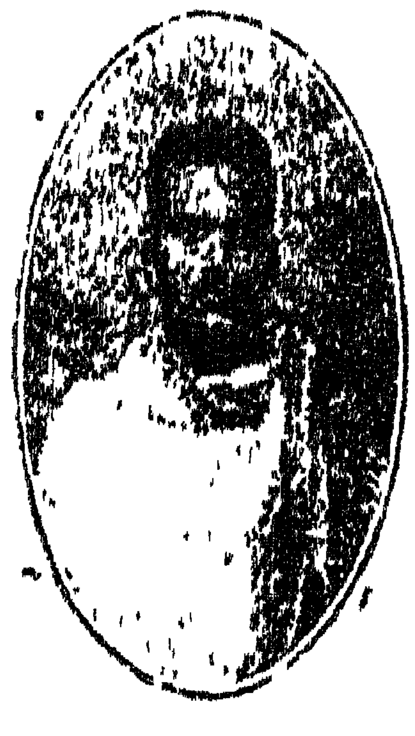
శ్రీ మద్దిరాధాకృష్ణయ్య

SRI G. SEETARAMA SASTRI

శ్రీ ... శాస్త్రి

SRI G. ... SETTY RAO

శ్రీ...

SRI K. VISVANADAM

శ్రీ ...

హైందవ నాటక చరిత్రము

పాలకోడేటి వేంకట రామ శర్మ గారు

నాటకకళ ప్రారంభమున గ్రీకుదేశమున నుద్భవించె ననియు, ఏదో విధముగ నాటకబీజములు ఇతరజాతులందును నుండుటచే గ్రీకు నాటకములు ఇతర దేశనాటకములకు ప్రోత్సాహము గలిగించె ననియు పెక్కురు ఐరోపావిద్వాంసుల యభిప్రాయము. కాని ఈమధ్య విల్సను బోప్సు మొదలగు విదేశపండితులు హిందూదేశమందు నాటకప్రోత్సాహము గలుగుటకు గ్రీకు నాటకములు కారణమై యుండునా యని వితర్కించి తగిన నిదర్శనములు అగపడ వని చెప్పుచు సందిగ్ధముగా వదలిరి. జర్మనుపండితులు కూడ నిట్టి అభిప్రాయము గలిగియే తమ విమర్శనములను సమర్థింప మొదలిడిరి.

ఒక చరిత్రజ్ఞుడు హిందూదేశమున నాటకప్రోత్సాహము గలుగుటకు చైనాదేశము కారణ మనెను. కాని చైనాదేశమున పురాతన నాటకము లేవియుఁ గానరాకున్నవి. క్రీస్తుకుపూర్వము నాటకరచనమే చైనాదేశమందుఁ గానరాదు.

హిందూదేశ నాటకములకు ఇతరదేశములు ప్రోత్సాహ మిచ్చె ననుటకు కారణము ఏదియును లేదు. హిందూదేశమందు నాటక కుతూహలము గలిగినపుడు గ్రీకుగాష్ట్రము అనాగరకముగనే యున్నట్టులు చెప్పవచ్చును. భారతీయ నాట్యశాస్త్రము క్రీ. పూ. 600 ల సం॥లకు పైఁబడిన కాలమున రచితమయ్యె నని కొందఱు హిందూచరిత్రకారులు పల్కిరి. పాణినిముని తన వ్యాకరణశాస్త్రమునందు 'శిలాలిని' మున్నగు నాట్యసూత్రకారులను పేర్కొనియున్నాఁడు. క్రీ. పూ. 400-300లో నుండిన పతంజలి 'కంసవధ' 'బలిబంధనము' మొదలగునాటకములను పేర్కొనెను. ధనంజయుఁడు దశరూపకమునందు భరతనాట్యశాస్త్రమునందలి సూత్రములను గ్రహించినటులు చెప్పెను. దీనినిబట్టి భరతనాట్యశాస్త్రముయొక్క పురాతనత్వము శంకింప వీలు లేదు. అలెగ్జాండరు దండయాత్రకాలమునఁ గల భారతనాట్యశాస్త్రమును కొందఱు గ్రీకు పండితులు చూచినటులు కొందఱు చెప్పిరి.

సాధారణముగా సూత్రములకు పూర్వమే నాటకములు రచింపఁబడియుండవలెను గదా! మొట్టమొదట భావమే లేనియెడల వ్యాకరణ రచనము ఎట్లు సాధ్యపడును? కనుక భారతీయ నాట్యశాస్త్రరచనకు పూర్వమే నాటకయుగ మొదటి హిందూదేశమున నుండిన దనవలసి యున్నది. ఈయుగము క్రీ. పూ. 1000—800 సంవత్సరముల మధ్య కాల మయి యుండును. ఈకాలమునందు హిందూదేశమున పెక్కు స్వతంత్ర్యరాజ్యములు వెలువడి పండితపోషకు లగు చక్రవర్తులు అనేకులు పాలనమును చేయుచుండిరి.

బాబిలోను నగరమును నిర్మించి ఆనందదాయకము లగు వివిధకళలను వృద్ధిపఱచి గ్రీకుప్రజలను మోహింపఁజేసిన సెమిరమిసు లేక సమార్యమాత అను రాణియును, అశ్శీరియానాగరకతను వృద్ధిపఱచిన అస్సరహద్దను అనుగతుఁడును ఆర్యసంగతివారే. వీరుచక్రవర్తులు. ఈతఁడు హిందూధర్మమును అవలంబించెనుటకు తన సుతునకు రాజ్యమర్పించి వానప్రస్థాశ్రమమునుచేరిన ఆతని నడవడియే తార్కాణము. సమార్యమాత సింధునదిప్రాంతములపై దండెత్తినపుడు సింధురాజుపౌరుషమును జూచి సిగ్గుపడి ఆతనిని తనకుమారునిగా స్వీకరించెనఁట!

ఇట్టి యున్నతస్థితియందున్న హిందూదేశమున నాటకకళ విజృంభింపకుండునా? తక్షశిల ఉజ్జయినీ మొదలగు చోట్ల అన్ని కళలయందును విజ్ఞానము గఱపఁబడుచుండెను. వివిధదేశములనుండియును యువకులు వచ్చి ఆయాధర్మములను నేర్చుకొని పోవుచుండిరి. ఆకాలమునందు నాటకములకు ఇతివృత్తములను పురాణములనుండి స్వీకరించుటయే గాక రామాయణ మహాభారత కథలును నాటకశైలిని వ్రాయఁబడినవి.

క్రమముగ అశ్శీరియా గ్రీకు యుద్ధములచేతను పారసీక గ్రీకు యుద్ధములచేతను గ్రీకుదేశమందు నూతనసంచలనము గలిగి ఒకవిధమైన జ్ఞానకిరణము గ్రీకుదేశమునఁదు ప్రసరించి ఈ కలయికచే గ్రీకులు పెక్కంశములను నేర్చుకొని రందురు. కాని నాటకరంగమున నూతనభావములు అంకురించుటకు కారణముల నారయువారు లేరు. గ్రీకు నాటకము క్రీ.పూ. 600లో థేసబ్యతో జన్మించెనఁట. కాని యితఁడు రచించినది నాటకమే కాదు. తరువాత నాటకరచనము ఏథెన్సునగరములో క్రీ. పూ. 500—400 లకు మధ్యను ప్రారంభింపఁబడి పెక్కుమార్పులను పొంది ఉత్కృష్టమైన నాటకములుగా పరిగణింపబడుచుండెను. ఈకాలపువన్నియు విషాదాంతనాటకములు. గ్రీకునాటకములు మతసంస్కారములు జరుగునపుడు ఆడఁబడుచుండెడివి. వారిదేవతల నారాధించుటకు ఈనాటకములు సృష్టింపఁబడెను. ప్రారంభమున వీనిని సంభాషణశైలిని ఇద్దఱు గాని రెండుభాగములుగ గాని సుద్దులుగా భక్తిపూర్వక మగు పద్యములుగా పాడెడివారు. వీనినే 'కోరస్సం'దురు. ఇందలిగాథ వారి పుక్కిటిపురాణమందలి గాథయై యుండును కథకు కాళ్లుచేతులు లేవన్నట్లుగా నీతి కథయందు ఏ మాత్రమును గానరాదు. కాని నాటకరచనమునందు ఇందులోగూడను మంచి నిపుణత అవసరము. దేశపద్ధతులను మార్పకుండ ఎన్నిమార్పులయిన గావింపవచ్చును. దైవవిధి దూత కోరస్సు మొదలగునవి కొన్ని ప్రతినాటకమునను ముఖ్యములు. వేఱువేఱుకవులు ఈ కోరస్సును వేఱువిధముగ నుపయోగపఱచినను, గ్రంథకర్తతత్వమంతయు వీటిముఖమున తెలియపరచవలయును. కోరస్సు చెప్పెడి వాక్యములందు కవీశ్వరుని హృదయభావములు బయలుపడుచుండును.

ఇట్టి మార్పులు నాటకరంగమునందు జరుగుటకు కారణము గ్రీకులకు గల్గిన ప్రాచ్యదేశస్థుల సంపర్కమే! ఈరీతిగా హిందూదేశనాటకము ఒకవిధముగ గ్రీకునాటకరంగమున నూతనశక మేర్పాటుచేసెను.

హిందూదేశమునందు ఈకాలమున నాటకము హీనదశకు వచ్చుటకు కారణము హిందూమతోచ్ఛేదక మగు బౌద్ధమతమే. అచ్చటచ్చట హిందూమతమును పోషించు రాజులు నాటకములందు కుతూహలమును కనఁబఱచుచున్నను బౌద్ధమతకాలమునందు నాటకరంగము నూతన పుంత ద్రొక్కెను. ప్రప్రథమమున నాటకమే బౌద్ధమతస్థులచే ఆదరింపఁబడలేదు. అశోకునకు నాటకకుతూహల ముండినటులు గానరాదు. కాని బౌద్ధునిశిష్యులగు మందగుల్యాన మొదలగువారు వారియెదుట నాటకమాడఁగాఁ జూచి యానందించినటుల బౌద్ధగ్రంథములం దున్నదని యొకరు చెప్పియుండెను.

బౌద్ధనాటకములు క్రైస్తవనాటకములవలె మతవ్యాప్తికై రచింపఁబడుచుండెను. అందువలనఁ గళాభాసము జరుగుననుటలో ఆశ్చర్యము లేదు. ఇటువంటి నాటకముల ప్రోత్సాహముచేతనే అలెగ్జాండ్రియానగరమందలి మినాందరు మొదలగు నాటకకర్తలు విషాదాంత నాటకములను త్యజించి నీతిని బోధించు నాటకములు రచింప నారంభించిరి. అందు కళాసామర్థ్యము అంతగా అవసరము లేకుండుటచే పెక్కునాటకములు రచింపబడెను. నాటకమునకు ఇట్టి హీనదశ కలుగుటచే అరిస్టాటులు నాటకలక్షణములను గూర్చి విమర్శన మొకటి ఆకాలమునందు వ్రాసియుండెను. హిందూదేశమునందు పాతంజల వ్యాకరణమందు నాటకములను పేర్కొనినకాలముననే అరిస్టాటులు అలెగ్జాండ్రియానగరమునందు ఈ విమర్శనమును వ్రాసియుండెను.

ఇట్లు హిందూదేశనాటకము గ్రీకులనాటకకుతూహలమునకు పెక్కువిధముల ప్రోత్సాహమును గలిగించెననుటలో ఆశ్చర్యము లేదు. నాటకయుగము అలెగ్జాండ్రియానగరమందు క్రీ. పూ. 300 ల సంవత్సరములతో నంతమొందెను. అప్పటినుండియే రోమునగరము ప్రఖ్యాతి వడసెను. నాటకము రోమునగరమునందు క్రీస్తుశకారంభమువఱకు ప్రోత్సాహమును పొందుచుండెను.

ఈకాలమున హిందూదేశమున నాటకకళాభివృద్ధి ఉన్నతదశకు వచ్చియుండెను. రొమాంటిక్ కామెరీసు అనబడు శృంగార విషాద నాటకములు హిందూదేశమున రచింపబడుచుండెను. ఇవి నాటకములలో ఉత్కృష్టములైనవని అయిరోపావిద్వాంసులు చెప్పుచున్నారు. అందువలననే షేక్స్పియరు రచించిన టెంపెస్టు నాటకము, ఒథెల్లో విటరుచక్రవర్తి హేమలెట్టు, మొదలగు నాటకములు పొగడఁబడుచుండెను. ఆకాలమునందు హిందూదేశమునఁ బ్రఖ్యాత నాటకకర్తలుగ కాళిదాసు మున్నగువారు వెలుఁగొందిరి. ఉజ్జయిని సర్వవిధముల ప్రఖ్యాతివడసిన పట్టణములలో నొకటి. ఈ పట్టణమందు నాటకకళ మహోత్కృష్టదశ నొందెను. ఇక్కాలమున ధారా కనోజు మొదలగు పశ్చిమప్రాంతములందును వింధ్యపర్వతసామీప్యమునను నాటకములు రచింపఁబడుటయేగాక ప్రదర్శింపఁబడుచుగూడ నుండెను. సౌమిల్లుఁడు కాళిదాసునకుఁ బూర్వమే కొన్ని శృంగారవిషాదనాటకములను రచించెను. ఈ సౌమిల్లుని నాటకములు కొన్ని ఈమధ్యను అమెరికానగరమునఁ బ్రదర్శింపఁబడెననియు నచ్చటి పండితులు దీనిని మెచ్చుకొనిరనియు వార్తాపత్రికలయందుఁ గలదు. మఱియు నీతని నాటకములు బంగాళాపండితుఁ డొకడు అచ్చొత్తించెనఁట! మన ఆంధ్రదేశమునను ప్రఖ్యాతివడసిన ఆంధ్రమిల్టను అను పేరుపొందిన చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంపంతులుగారు ఈ నాటకములలో కొన్నింటిని మనోరమపత్రికయందు ఆంధ్రమున తెనిఁగింపఁగా చదివియుంటిని. కథా చమత్కృతియందు లోటులేదు. సంభాషణశైలియందు లోటు లేదు. నాటకము అంకములుగా విభజింపఁబడెను. రంగములకు బదులు విష్కంభములు గలవు. అయినను కళాసంపన్నతయందు ఇవి యూరోపియను నాటకములతో పోల్చవచ్చును. కాని కాళిదాసునినాటకచమత్కృతి వేఱు. కొన్ని విషయములయందు షేక్స్పియర్ ఆ నాటకకర్తకు సాటిరాఁడు. కాళిదాసునకును షేక్స్పియరునకును తూర్పు పడమరలకు ఎంత తారతమ్యము గలదో అంత కలదు. ఎవరి కళాసంపన్నతయందు వారు పరిపూర్ణులు. ఒకరిని మించినవారు ఒకరుగా కనుపట్టుచున్నారు.

కాళిదాసు కాలమును విదేశపండితులు గుప్తకాలమని చెప్పుచున్నారు. కొందఱు క్రీ. పూ. 300 లనియు కొందఱు క్రీస్తుశకారంభమనియును, మఱికొందఱు క్రీ. శ. 300 మొదలు 1000 వఱకు అనియును చెప్పిరి. కాని హైందవపండితులలో పెక్కుర యభిప్రాయము ననుసరించి క్రీ॥ శ॥ 500 ప్రాంతమువాఁ డని నా తలంపు.

రోముగ్రంథములను కొన్ని పరీక్షించిన అగస్టసు చక్రవర్తికాలమున హిందూదేశమునుండి రోమునగరమునకు రాయబారులు పోయిరనియు అందు ఒకబ్రాహ్మణుఁ డుండెననియు, హిందూదేశచక్రవర్తి ఏనుఁగులు రత్నములు మొదలగునవి కానుకలుగా పంపెననియు, ఈ రాజు బహుపరాక్రమవంతుఁడును, భాగ్యశాలి అనియు చెప్పియుండెను. అట్టిరాజు హిందూదేశమున ఎవ్వఁడు గలఁడు? ఒక ఉజ్జయినినగరము మాత్రము గొప్పవర్తకము జరుగు పట్టణముగను, మంచి కళలు మొదలగువానికి నిలయముగను, దేశప్రఖ్యాతి గాంచుటచే ఆ యుపాయనమును బంపినది తప్పక ఉజ్జయినీనగరాధ్యక్షుఁ డనియే గ్రహింపవలయును. అప్పటికి కనిష్కచక్రవర్తిగాని అతని మునుపు కుషనులు గాని ప్రాముఖ్యమునకు రాలేదు. అట్టితఱి ఉజ్జయినీనగరమున నీ కాలమున శకదాడి నరికట్టి అగస్టసు చక్రవర్తికి రాయబారిని పంపిన హిందూదేశ యోధుఁడు ఎవరు? ఇది ఎవరును ఆలోచింపలేదు. కొందఱు ఇట్టి యోధుఁడు లేడనిరి. కొంద ఱిది వట్టిభ్రాంతి అనిరి. కాని నిజమును గ్రహించుటకు కృషి ఇంకను ఈ మార్గమున సలుపవలయును. తప్పక విక్రమార్కుఁడే యీ రాజు.

అప్పటినుండి-అనఁగా క్రీస్తు శకారంభమునుండి కుషను దండయాత్రలు అధిక మగుటచేతను, ఉజ్జయిని కుషనులవశ మగుటచేతను ఉజ్జయినీనగరప్రభ తగ్గెను. కుషనుచక్రవర్తులు బౌద్ధులు. అందువలన బౌద్ధమతము విజృంభించుచుండె. అశ్వఘోషుఁడు మొదలగుపండితులు

నాటకములు రచించియుఁ బ్రదర్శించియు మతమును దేశదేశములకు వ్యాపింపఁజేయుచుండిరి. ఈ కాలమున బౌద్ధమతసూత్రములు చైనా పరిషియా మొదలగు దేశములకు ప్రాకుచుండెను. చైనాదేశము త్వరలో బౌద్ధమతము నవలంబించెను. బౌద్ధనాటకములు ఇచ్చట ప్రోత్సహింపఁబడెను. కాని యీ కుషాణు హూణుల దండయాత్రలచే హిందూదేశమున నాటకకళ క్రీ. శ. 100 మొదలు 300 ల వఱకు ప్రోత్సహింపఁబడలేదు. తిరువాత 500 మొదలు 1000 ల వఱకు నాటకరంగములు వెలసెను. పండితులు నాటకములను వ్రాయ మొదలిడిరి. కాని గుప్తరాజులు నాటకములందు కుతూహలమును కనఁబఱుప లేరు. కాశీ కనోజి కాశ్మీరము మొదలగు ప్రాంతములందే నాటక రచన పోషింపఁబడుచుండెను. ఇక్కాలమున హిందూదేశమున పెక్కురు నాటకకర్తలు నాటకములను వ్రాసిరి. అందు భవభూతి శ్రీహర్ష ప్రభృతులు ముఖ్యులు. కాళిదాసునాటకములు ఆ కాలమున పామరులు గూడ గ్రహింపఁజాలియుండిరి. ధనంజయుని 'దశరూపకము' ప్రచురించినకాలమునుండి నాటకము మఱల అవనతిమార్గములు పట్టెనని గ్రహింపఁదగును. మహమ్మదీయదండయాత్రలు అందులకు ముఖ్యకారణములు.

హిందూనాటకములు చిరకాలమునుండి అంకములుగ విభజింపఁబడెను. అగస్టసుకాలమున రోమునగరమున నీ విషయమై కొంచెము మార్పు సంభవించెను. అంతకుఁ బూర్వము గ్రీకు రోమునాటకములు అంకములుగా విభజింపఁబడలేదు. ఈ అంకవిభజనను రోమునగరమునందు 'సెనీకా' ప్రారంభించె నని చెప్పుదురు. అప్పటినుండి అయిదంకములవిభజన యైరోపాఖండనాటకములందుఁ గానవయ్యెడిని. హిందూదేశమున కాళిదాసునకు పూర్వపుకవులు గూడ నిట్లు అంకవిభజన చేసియుండిరి. అందువలన రోమునగరమునందు ఈ మార్పు గలుగుటకు కూడ హిందూసంపర్కమే కారణమై యుండవోపును.

క్రీస్తుశకారంభమునుండి క్రీస్తుమతవిజృంభణకై బౌద్ధనాటకములవలె క్రీస్తుమతస్థులును క్రీస్తుపుట్టుక మరణము మొదలగు కథలను నాటకములుగా ప్రదర్శించుచుండిరి. రోమునగరము క్రైస్తవరాజుల చేతులఁ బడినదాది నాటకములు మతబోధకము లాయెను. కళాచాతుర్యముగల ప్రాచీననాటకములు అణఁగద్రొక్కఁబడెను. ఐరోపాఖండమంతటను ఇట్టి నాటకములే ఆడఁబడుచుండెను. ప్రజలు స్వాతంత్ర్యవిహీనులైరి. నాటకములు వారి కింపుగ లేకున్నను మతగురువుల కోపమునకు జంకి చూచుటకు వచ్చుచుండిరి. కొందఱు మతగురువుల ఆజ్ఞల ధిక్కరించి నూతనసంస్కారములు గావింపఁజూచిరి. ఇట్లు పదుమూడవశతాబ్దాంతమువఱకు ఐరోపాఖండము అజ్ఞానాంధకారమందుండెను. దీనినే అంధకారయుగము (Dark Ages) అని పిలిచిరి. అనఁగా నితరకళలీ కాలమున వృద్ధిచెందుచున్నను జ్ఞానవిహీనత అగపడుచుండెను. ఆసియాఖండజ్ఞానముకొఱకు తిరిగి యూరపుఖండప్రాంతము లువ్విళ్లూరుచుండెను. కాన్స్టాంటినోపిలు మహమ్మదీయుల వశ మయ్యెను. అప్పటి క్రీస్తువిద్వాంసులు శిల్పులు మొదలగువారందఱు యూరపునందలి వివిధదేశములకు పాఱిపోయిరి. పెక్కుమంది రోమునగరము నాశ్రయించిరి. రోమునగరమున నూతనవికాసము గలిగెను. అయినను మతబోధకుల ఆజ్ఞ పూర్తిగ నుల్లంఘింప వీలులేదు గాన ప్రాచీనకళావిజ్ఞానమును, అప్పటి కళావిజ్ఞానము కలిసి నూతనకళావిజ్ఞానమునకు మార్గమేర్పడెను.

శృంగారమే లేని యూరపుఖండ నాటకములందు శృంగారము వర్ణింపఁబడుట ప్రారంభించెను. విషాదభావము ఇదివఱలోనే వారు గ్రహించిరి. అన్నిరంగములందు ఇట్టిమార్పు సంభవించెను. శిల్పమందు కళలందు నాటకములందుఁ గూడ నీ మిశ్రమము అవలంబింపఁబడెను. స్పైను త్వరలో ఈపద్ధతిని స్వీకరించెను. ఇంగ్లాండు ఆదారినే పట్టెను. షేక్సుపియరు ఈ భావములను సంపూర్తిగా వర్ణించెను. అతని మించిన నాటకకర్త తిరిగి ప్రపంచకమందు పుట్టలేదు. విమర్శనములు వృద్ధి ఆయెను. యూరపు అంతయు నీ నూతనవిజృంభణము గాంచి తల్లడిల్లఁజొచ్చెను. విద్వాంసులు విద్య పాడగుచుండె నని భయపడిరి. శిల్పులు శిల్పము తప్పుమార్గముల ద్రొక్కుచుండె నని చింతిల్లిరి. మతగురువులు మతభ్రష్టత కలుగుచుండె నని భయపడిరి. కాని అన్నియును మంచికే జరిగినవి. సర్వవిధముల యూరపుఖండపు నాగరకతను పొందుచుండెను. దేశాభిమానము మతాభిమానము వృద్ధి అగుచుండెను. కాళిదాసాదులు గ్రహించినటులు ప్రకృతిభావములను గ్రహించుటకు షేక్సుపియరువంటి కవులు పెక్కులు జరుగవలసిరి.

తిరిగి 1800 సంవత్సరమునుండి హిందూదేశమున ఆంగ్లనాటక సంపర్కముచే నాటకరంగము విజృంభించెను. షేక్సుపియరుని నాటకములు కళాశాలలందు బాలురకు పఠనీయగ్రంథములుగ నుండుటచే, దేశభాషలందు ఇట్టి నాటకములు రచించుటకు కవులు ఉత్సాహమును చూపిరి. కాళిదాసాది నాటకకర్తలు మఱల హిందూకవుల స్ఫురణకు వచ్చిరి. కనుక హిందూదేశనాటకరంగము పూర్తిగ ఆంగ్లనాటకమువలెఁగాక పూర్తిగ సంస్కృతనాటకమువలెను గాక మధ్యత్రోవను స్వీకరించెను. కాని కళాచమత్కృతియందు కళావిద్యయందు ఇప్పటి నాటకములు షేక్సుపియరు కాళిదాసాదుల నాటకములతో సరిపోలవు.

భారత స్వరాజ్యాదర్శము

తాడిమేటి వేంకట రామకృష్ణ రావుగారు. బి. ఏ.

భారతభూమి ఈశ్వరుని విశుద్ధలీలా ప్రకటనమునకై ప్రత్యేకింపఁబడిన మహత్తరమగు పవిత్రక్షేత్రము. సృష్టినంతను ఈశ్వరమయముగను, ప్రపంచమందలి వివిధజీవులను ఆనందముకొఱకు ప్రదర్శించు జగన్నాటక పాత్రములుగను, తత్కృతకార్యములనెల్ల అజ్ఞానజన్యమగు బహుత్వభావమునుండి జ్ఞానజన్యమగు ఏకత్వభావోపలబ్ధికై జరుగవలసిన క్రమపరిణామమందలి యంతరములుగను, గ్రహించువానిదృష్టికి - భారతాత్మ నేడు ఇచ్ఛించునది కేవలము రాజకీయార్థిక స్వాతంత్ర్యము మాత్రమే కాదని గోచరింపక మానదు. ఇట్టి స్వతంత్రతకై మహాత్యాగ మొనర్చి, వంగవిభజన సందర్భమున జాతీయవాదనాయకులందు అగ్రేసరుఁడని ఖ్యాతివడసిన శ్రీ అరవిందఘోషు ఆలీపూరుజైలులో ఈశ్వరసాక్షాత్కారము నొందినతరువాత ఉత్తర్పరయను పట్టణమున నిచ్చిన యుపన్యాసమున చెప్పిన "భారతావని యెన్నఁడును స్వార్థమునకై మనియుండలేదు. నేఁడు తిరిగి మనమాతృభూమి తలయెత్తుచున్నదనిన అమూల్యమగు సనాతనధర్మమును ప్రపంచమునఁ బ్రచారము చేయుటకే!" అను సంగతిని మనము బాగుగా గ్రహింపవలెను. జాతిమతద్వేషములు- కార్మికులఅశాంతి- దుర్బలదేశముల దాస్యము మొదలగునవి - మానవజాతిని ప్రస్తుత మెదుర్కొనిన క్లిష్టసమస్యాపరిష్కారమునకై జరుపఁబడిన అంతర్జాతీయసభలును - సమ్మేళనములును నిరర్థకమైనట్లు వ్యక్తమైనకొలఁది, అంతరంగమగు మార్పుయొక్క ఆవశ్యకత దినదినము స్పష్టముగా గమనింపఁబడుచున్నది. అట్టిపరిణామము మానవహృదయమున కలుగవలయు ననిన నేదేని ఒకజాతిదానిని తెలిసికొని, తన సామ్రాజ్యదైనికజీవనమునందు వ్యక్తము చేయుట అవసరము. అనేక సూచనలను బట్టి ఈవిషయమున భారతజాతియే నాయకత్వము వహించి, లోకకల్యాణమునకు మార్గదర్శి యగునని తలఁపవలసియున్నది.

అహింసయే పరమధర్మముగా విశ్వసించుచు, రాజ్యాంగమును నీతినుండి వేఱుచేయని గాంధిమహాత్ముని నాయకత్వమున స్వాతంత్ర్యమును బడయుటకు దేశము సమకట్టుటయే ఈసూచన లన్నిటియందును గొప్పది. కాని దేశమునకు అహింస సమస్వభావోపలబ్ధి నిచ్చు సాధనమే కాని నాయకునకువలె పరమప్రాప్యమగు సంపూర్ణస్వధర్మము కాదు. అందుచేతనే ఇరువదిమాసము లెంతయో ప్రశంసనీయముగ అహింసాశపథమును పాలించి- బొంబయి అల్లరులతరువాత దౌర్జన్యమును తొలగించుటకు మహాప్రయత్నము లొనర్చి- చౌరీచౌరాదురంతములతో స్వశక్తియందలి విశ్వాసమును గోల్పోయి, "ఇట్టిమహాదేశమున నుండు ముప్పదికోట్లప్రజలును గాంధినదీబిబుధులము కావలెను. అట్లగువరకును స్వరాజ్యము రానియెడల మనము యుగయుగములకును బానిసలుగా నుండవలసినదేనా? కావున నేదేని మరియొకమార్గమునను, అవసరమగునెడల వేఱొకనాయకుని క్రిందను స్వాతంత్ర్యమును బడయుదము" అని దేశము లోలోన విసుగుకొనుచున్నది. కాని ప్రస్తుతము బాహ్యమున నెంతవెదకినను వేరుమార్గము గాని, నాయకుఁడుగాని కనిపింపలేదు. కాని జాతీయాహంకారమునకు కలిగిన- ఈ యాశాభంగమును- అసంతృప్తియు- విషాదమును- క్రమముగా హైందవమానసమును అంతర్ముఖమునకు త్రిప్పి భారతబుద్ధిని వికసింపఁజేసి, ఎట్టి సన్యమార్గముననైనను అహంకారముతో నడచి గమ్యస్థానము చేరుట యసాధ్యమనియు, కోరిక లెన్ని యున్నను ఈశ్వరసంకల్పానుసారమగునవి మాత్రము నెఱవేఱు ననియు, ... చే ... స్వధర్మమును ... బుద్ధితో చేయవలెననియు గోచరింపఁజేయును. గతించి

సహాయనిరాకరణయుగమందు తనశక్తినిమాత్ర మిచ్చి గాంధిరూపమున దేశమును నడపిన ఈశ్వరుఁడే అప్పుడు తిరిగి మఱొక మహాపురుషునికి తన యమోఘమగు శక్తినేగాక విశుద్ధజ్ఞానసిద్ధినికూడఁ గలిగించి, ఆ సిద్ధపురుష రూపమున భారతమునకును మానవజాతికిని ఆత్మసమర్పణ యోగ దీక్షను స్వారాజ్యసిద్ధిని ఇచ్చు లోకగురు నగునని దృఢముగ నమ్మనచ్చును. పదునొకండు సంవత్సరముల నుండి దేశముచే దాదాపుగమఱవఁబడి అకస్మాత్తుగ నాగ పురజాతీయమహాసభ కధ్యక్షుఁడుగా నుండుటకై ప్రార్థింప బడుటనుబట్టియును గాంధి కారాగారమున కేగినయెడల నాయకత్వము వహించు నని దేశములో మూలమూల లను గ్రామములయందును నిశ్చేతుకముగ ప్రబలిన నమ్మ కమును బట్టియు, ఇప్పటికి సుమా రేబది వత్సరముల క్రిందట (1872 సం॥ ఆగస్టు 15) వంగదేశమున జన్మించి, ఇంగ్లండునందే చిన్ననాఁటనుండియు విద్య గఱచి, మహా మేధావియు బహుభాషాపరిచయుఁడు నై, ప్రాచ్య పాశ్చాత్త్య నాగరకతలను సంపూర్ణముగ గ్రహించి, ద్వాదశవత్సరములుగా మాతృభూమికొఱకును ప్రపంచ కల్యాణముకొఱకును మహాతపస్వియై సంపూర్ణయోగ నిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై ప్రకృతిపురుషుల యాధ్యాత్మికాధిభౌతిక సభ్యతలు భిన్నధర్మనులు మొదలగు విరుద్ధద్వంద్వముల కుండు సమన్వయతత్త్వము నుపలబ్ధి నొంది, మానవుని యందు విజ్ఞానమయకోశవికాసము తనద్వారా ప్రద ర్శించుటయే ఈశ్వరోద్దేశ మని ఇటీవలనే సెలవిచ్చిన శ్రీ అరవిందనామధేయుఁడగు "భగవాన్ (అరవిందు)డే" యుక్తకాలమున కార్యక్షేత్రముఁ జొచ్చి స్వారాజ్యసిద్ధి నొసంగు నని గ్రహించుటకూడ కష్టము కాదు.

సత్యము, అహింస, ప్రేమ మొదలగు నేవో కొన్ని ధర్మములను పాలించుటకు కాదు భారతాత్మ నేఁడు సంకల్పించినది. మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములకు ప్రభువగు జాతీయాత్మ తమస్సునుండి మేల్కాంచి, తన యంతరంగరాజ్యమును చక్కఁజేసికొని సర్వధర్మసమన్విత మగు స్వారాజ్యసిద్ధిని, బహిఃప్రపంచమున స్థాపించి సామ్రాజ్యసిద్ధిని పొందుటకై నానదేశమున మహత్తర మగు యోగసాధన మారంభ మైనది. శుద్ధి ముక్తి సిద్ధి భుక్తి యను అరవిందుని "పూర్ణయోగము" నందలి నాలుగంతరములలోను రెంటిని దేశము కొంతవఱకు సాధించినది. శుద్ధియు ముక్తియుఁ బొందిన మహా పురుషుఁ డగుటచేతనే గాంధిమహాత్ముఁడు ద్వేషభోగ లాలసాది కల్బిషములనుండి పరిశుద్ధముగను, భయ క్రోధాదికంటకములనుండి ముక్తముగను చేసి, భారత క్షేత్రమును అజ్ఞానజన్యమగు అహంకార మహాయజ్ఞము నకు సిద్ధము చేయఁగలిగినాఁడు. కాని ఈసాధనము సకా మము [సాత్త్వికమైనను] అహంకారయుతము నగు టచే సిద్ధికి భంగము కలిగినది. అహంకారనిర్మూలనము చేసి ఆత్మసమర్పణదీక్షకు దేశమును సిద్ధము చేయుటకై ఈశ్వరుఁడు ప్రదర్శించిన లీలవలననే ఉద్యమమునకు విఘ్నము కలిగిన దను తాత్కాలికభ్రమయును, మహా త్ముని కారాగృహప్రవేశమును కలిగినవి. తాను ఈశ్వ రుని యుపకరణమునుమాత్రమేయనియును, సహస్రవత్స రములనుండి పరజాతుల దాస్యమునఁ గొన్ని యుత్కృష్ట ములగుపాఠములను నేర్చుటకు నియోగించిన ఈశ్వరుఁడే నేఁడు మఱల లోకమునకు గురుస్థానమునాక్రమించి మా నవకల్యాణమునకు పాటుపడుటకై తన్ను లేవనెత్తి స్వతం త్రము నిచ్చుచున్నాఁడను. జ్ఞానము భారతీయులకు కలిగి నప్పుడే భారతము స్వారాజ్యయోగదీక్షను బూనుట కర్హమై యుండును. అట్టి యర్హత దేశమునకు కలిగి నప్పుడు ఈశ్వరుఁడు గురువును ప్రసాదించి స్వారాజ్యసిద్ధి నొసంగును.

సంపూర్ణస్వారాజ్య మనిన విజాతీయబంధనములు లేని రాజకీ యార్థిక స్వాతంత్ర్యము మాత్రమే కాదనియును, అంతరంగమున నుపలబ్ధమైన ఆత్మ రాజ్యముయొక్క సంపూర్ణమగు బాహ్యపరిణామమే యనియునుఁ దెలిసికొనుట అవసరము. ఇట్టి ఆత్మ రాజ్యసిద్ధినొందిన వ్యక్తులు ప్రతిదేశమునను ప్రతిజాతి యందును ఎల్లప్పుడును ఉందురు. కాని వారు సామాన్య ముగ నేకాకులై ఏయరణ్యముననో పాపభూయిష్ఠ మగు నీప్రపంచముతో సాధ్యమైనంత తక్కువసంబంధ ముతో సచ్చిదానందనిమగ్నులై జీవితములను గడుపు చుందురు. కాని అట్టి యాధ్యాత్మికజీవనప్రాప్తి ఇప్పుడు

వ్యక్తులకుమాత్రము కాక సమష్టిమానవసంఘమునకే కలుగుసూచన లనేకములు కనఁబడుచున్నవి. విప్లవములు యుద్ధములు మొదలగు స్వాస్థ్యసంకటములచే మానవ జాతియందలి యపరిశుద్ధత చాలభాగము తొలగింపబడు చున్నది. మానవహృదయమున మొన్నటిమహాయుద్ధము పశుబలముఁగూర్చిన ప్రబలవైరాగ్యమునకు కారణమైనది. కాని యాపశుత్వమునకు సంపూర్ణభుక్తి మఱియొక ఘన తరసంగ్రామముతో గాని కలుగకపోవచ్చును. తదనంతర మైనను మానవజాతి భౌతికబలప్రధానమగు పశుత్వ మును పూర్తిగా విడనాడి, బుద్ధిసత్వప్రధానమగు పరిశుద్ధ మానవత్వమును పొంది, విజ్ఞానమె ప్రధానముగాఁ గల దేవజీవనమునకు పునాదులను వేయుననుటకు, ఏసందియ ము లేదు. శీఘ్రకాలమున నంతరింపనున్న ప్రస్తుతయుగ మున నహంకారమే ప్రతిసంస్థకును పునాదిగా నున్నది. నేను బ్రాహ్మణుఁడను నేను మహమ్మదీయుడను నేను శ్వేతజాతికిఁ జెందినవాఁడను నేను కోటీశ్వరుఁడను నేను విద్వాంసుఁడను అను నహంకారమే ప్రపంచమున స్వతంత్రప్రతిష్ఠాపనమునకును, సమత్వభావవికసనమునకు ను, సర్వసోదరభావవ్యాపనమునకును ప్రతిబంధకముగా నున్నది. ఈయహంకారము తొలఁగి యీ బాహ్యనామ రూపగుణములకు వెనుక నొకేయాత్మతత్వ మందఱి యందును నిండియున్నదను విశుద్ధజ్ఞానోపలబ్ధి కలిగినప్పుడు ప్రతిమానవుఁడును "సర్వభూతములయందును నేనే నివ సించుచున్నాను. నాయందే సర్వమును కలదు. నేను కానిది సృష్టియం దిసుమంతయు లేదు" అని తెలిసి కొనును. అప్పుడు సర్వమతసమన్వయము- జాతుల యైక్యత - ప్రకృతిపురుషుల యవినాభావసంబంధజ్ఞాన ము- కలుగును. అప్పుడు జ్ఞానము నార్జించుటకు కార్యకారణవివేచనయును తర్కమును ధర్మముగాఁగల మనస్సు ఇప్పటివలె ప్రతిబంధకముగా నుండుట మాని, వికసించిన విజ్ఞానకోశమందలి సత్యప్రకటనమునకు విశుద్ధ మార్గ మగును. పూర్వము సమాధిస్థితియందు మాత్రమే దివ్యదృష్టి గల ఋషీశ్వరులవలెఁ గాక, భావిమానవుఁడు దివ్యదృష్టినే సామాన్యధర్మముగాఁ గలిగి, ఎల్లప్పుడును జాగ్రత్సమాధియందే యుండి ఈశ్వరుని విశుద్ధలీలకును, ఆనందమునకునునిలయమై అమృతత్వమును బడయును.

అట్టి మహోత్కృష్ట మగు సంపూర్ణ స్వరాజ్య సిద్ధిని తాను ముందుగా నుపలబ్ధి నొంది లోకమందలి ఇతర జాతులకు దాని నిచ్చు అఖండబాధ్యత భారత దేశమునకుఁ గలదు. కావున సత్వరరాజ్యాంగస్వతంత్రము నందలి మోహమును వీడి - ఆర్థికస్వపరిపాలనకామ్య బంధనమును త్రెంచివైచి-అహంకారయజ్ఞమునకుబూని- ఈశ్వరహస్తములయందు పరిశుద్ధోపకరణమువలె - స్వ ధర్మము ననుసరించి నిష్కామకర్మయోగమునకు బూనుట ధర్మము. సంకుచిత మగు జ్ఞానముతో కామ్యకర్మలఁ జేయువారికి తత్కామ్యసిద్ధియే కలుగును. నిష్కామ కర్మయోగి యవసరముల నన్నిటిని సర్వజ్ఞుఁడగు ఈశ్వ రుఁడు గుర్తెఱిగి సర్వఫలసిద్ధిని కలుగఁజేసి తానుకూడ వానియందు నివసించును. అంతరంగమున నైతానుపాలన మున్నంతకాలము వ్యక్తులకుఁ గాని జాతులకుఁ గాని నిజమగు స్వాతంత్ర్యానుభవమునకు అర్హత యుండదు. కాననే నిజమగు స్వరాజ్యము లోకమున మృగ్యముగ నున్నది. బాహ్యసంస్థలను మాత్రము మార్చి స్వతంత్ర మును, ఆనందమును భూమిపై ప్రతిష్ఠించుటకు చేయు ప్రయత్నము లన్నియును బూటకములును నిరర్థకములును నగును.

కావున నాత్మసమర్పణయోగ సాధనచే ఆత్మరాజ్య సిద్ధిని బొందుటయే మాతృభూమికిని స్వారాజ్యసిద్ధిని కలు గఁజేయుటకునుగలముఖ్యమార్గమని గ్రహించుట ధర్మము.

పాలకురికి సోమనాథ కవి

బండారు తమ్మయ్యగారు

ఈతఁడు నిజామురాష్ట్రమునందలి యోరుగల్లుప్రాంతమున నున్న పాలకురికినివాసుఁ డయినట్టు లీతనియింటిపేరును బట్టియుఁ బిడుపర్తి సోమనాథకవికృత మయిన పద్యబసవపురాణమును బట్టియును దెలియవచ్చుచున్నది. ఈతని ప్రశిష్యకోటిలోఁ జేరిన యొకకవిచే నీతని కంకితముగా రచింపఁబడిన "అన్యవాదకోలాహలము" అను సీసశతకమునందలి యీ దిగువపద్యము గూడ నీ విషయమును విస్పష్టముగా విశదీకరించుచున్నది.

సీ. భవదీయసంబంధ బంధురం బయ్యో నే
  భాగ్యంబు చేసెనో పాలకురికి
భవదంఘ్రిపూజనా పరుల కిమ్మయ్యో నే
  భాగ్యంబు చేసెనో పాలకురికి
యుష్మద్విహార సంయుక్తమై వెలసె నే
  భాగ్యంబు చేసెనో పాలకురికి
యుష్మదీయాశ్రయా త్యున్నతిం బొందె నే
  భాగ్యంబు చేసెనో పాలకురికి

గీ. పాలకురికి యెట్టి భాగ్యంబు చేసెనో
నీస్వనామపూర్వ నిహిత మయ్యె.
ఈహితానుషంగ! యేకామ్రగురుచిత్త
నలినభృంగ! సోమనాథలింగ.

ఈ కవి మొదటి ప్రతాపరుద్రునివలన సమ్మానాదులఁ బొందినట్లు పద్యబసవపురాణములోఁ బిడుపర్తి సోమనాథుఁడు చెప్పియుండుటచేతను, మొదటి ప్రతాపరుద్రుఁడు క్రీ. శ. 1140 మొదలు 1196 వఱకు రాజ్యమేలినట్లు కనఁబడుటచేతను, కర్ణాటకవిచరిత్రకారు లీతఁడు బసవేశ్వరుని శిష్యపుత్రుఁ డని తలంచి యీతఁడు క్రీ. శ. 1195 వ ప్రాంతమం దుండినట్లు చెప్పవచ్చు నని వ్రాసియుండుటచేతను శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు కొన్ని యుపపత్తులతో నీతఁడు క్రీ. శ. 1180 ప్రాంతమువాఁ డని కవిచరిత్రములో నిర్ణయించిరి. ఈతఁడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాఁ డనుట నిర్వివాదాంశము. పంతులువా రొనర్చిన కాలనిర్ణయము గూడ నించుమించుగ సరియైనదే గాని కర్ణాటకవిచరిత్రకారు లేమి శ్రీ పంతులుగా రేమి యీతఁడు బసవేశ్వరునియెడఁ జెప్పికొన్న సంబంధవిశేషణములఁ బట్టి యీతని కాలమును నిర్ణయించుట సరికాదని విన్నవించుచున్నాఁడను. ఇతఁడు తాను బసవేశ్వరుని శిష్యపుత్రుఁడ నని చెప్పికొన్నాఁ డన్న యంశమునుబట్టి వీ రీతనికాలమును నిర్ణయించి యున్నారు. సోమనాథుఁడు వాస్తవముగాఁ జెప్పినది "బసవేశభుజిష్యాత్మభవో బసవకింకరః" అని కాని "శిష్యాత్మభవః" అని కాదు. భుజిష్యుఁ డనఁగాఁ గింకరుఁడు గాని శిష్యుఁడు కాఁడు. భుజిష్యశబ్దమును శిష్యశబ్దపర్యాయ మని భ్రమించినట్లు తోఁచుచున్నది. వా రుదాహరించిన శ్లోకములోనే పయిపాదములలోఁ గవి తాను "గురులింగార్యస్య దయాహస్తగర్భ సముద్భవః బసవేశస్య తనయః బసవేశ్వరగోత్రకః" అని చెప్పికొనియుండుటచే, "దీనినిబట్టి సోమనార్యుఁడు లింగార్యునిపుత్రుఁ డయినట్లును బసవేశ్వరుని పుత్రుఁ డయినట్లును గనఁబడుచున్నాఁడు" అని కూడ పంతులువారు వ్రాసిరి. సోమనాథుఁడు బసవేశ్వరునిపుత్రుఁ డయినట్లు అభిప్రాయపడుట కూడ మఱింత ప్రమాదము. బసవేశ్వరునిపుత్రుఁడ నని గాని, తద్గోత్రుఁడ నని గాని, తత్కింకరుఁడ నని గాని, సోమనాథుఁ డెట్లుగ నేమి చెప్పికొనినను బసవేశ్వరునం దాతనికున్న నిరతిశయ భక్తిపారవశ్యముచేతనే గాని నిజముగా నాతనికి బసవేశ్వరునితో నా కు సంబంధము లున్నయియుండుటచేఁ గాదు. అట్లే గానిచో నాతఁడు బసవేశ్వరునకు స్వీయపుత్రుఁడు కింకరపుత్రుఁడుకూడ నెట్లు కాఁగలఁడు? కనుక ఈతఁడు బసవేశ్వరునకు సమకాలీనుఁడే కాఁడని నా యభిప్రాయము. అయినట్లాధారములును గన్పింపవు. వేయేల? సోమనాథుఁడే తాను బసవని చరితమును భక్తులచే విన్నవిధమునఁ బురాణముగా రచించితి నని చెప్పికొన్నాఁడు చూడుఁడు:—

"ప్రస్తుతింపంగ సద్భక్తివిస్ఫురణఁ, బ్రస్తుతికెక్కిన బసవనిచరిత
చెప్పితి భక్తులచే విన్నమాడ్కిఁ, దప్పకుండంగను దాశక్తిఁ జేసి"

(బసవపురాణము. ఆ–7.)

సోమన బసవనకు సమకాలీనుఁడేయై యాతనిచరితమును స్వయముగా నెఱింగినవాఁడే యైనచో నిట్లు చెప్పుట తటస్థింపదు. కనుక బసవేశ్వరునియెడ నీతఁ డెట్టి సంబంధములు చెప్పికొన్నను నట్లు చెప్పికొనుట భక్తిపారవశ్యముచేతనే యని యూహింపవలెను. బసవేశ్వరునందు భక్తిపారవశ్య మీతని కెంతవఱ కుండెడిదో యాతని పండితారాధ్య చరిత్రమునందలి దీక్షాప్రకరణమును జూచినచో గ్రహింపవచ్చును. శివభక్తులకుఁ దాము కొడుకులమని–భృత్యులమని–బంటులమని వర్ణించుకొనుట వీరశైవుల మతసంప్రదాయము. కావున బసవేశ్వరునియెడ నీకవి చెప్పికొనిన సంబంధములఁ బట్టి యీతని కాలనిర్ణయమును జేయఁబూనుట ప్రమాదము. సోమనాథకవి తన గ్రంథములలో బసవపురాణమునకు గొబ్బూరి సంగనామాత్యునిఁ, బండితారాధ్యచరితమునకుఁ బాలకురికి మారనామాత్యుని, అనుభవసారమునకు గోడగి త్రిపురారిని శ్రోతలుగాఁ గూర్చుకొనినాఁడు. ఈమువ్వురకాలమును నిర్ణయించినచో సోమనాథుని కాలమును సులభముగా నిర్ణయింపవచ్చును. కాని యందులకుఁ దగిన యాధారములు నా కేమియు దొరకలేదు. ఇఁక సోమనాథుఁడే పండితారాధ్య చరిత్రములోఁ దాను "శ్రీ రెన్నఁబడిన

శ్రీ బెలిదేవ వేమనారాధ్యులను పరమారాధ్యదేవు మనుమని శిష్యుండ" నని చెప్పికొనియున్నాఁడు. ఈ బెలిదేవ వేమనారాధ్యుఁడు జంగముఁడు. ఈతఁడును సూరసానమ్మ యను భక్తురాలును మఱికొందఱు జంగములును మల్లికార్జున పండితారాధ్యులకడ కేఁగుదెంచి యాతనిచేఁ బూజలంది కల్యాణపురమున శ్రీ బసవేశ్వరుఁ డొనర్చు మహాత్త్వములను జంగమార్చనాదిసేవములను నాతనికి వర్ణించినట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జెప్పఁబడినది. [చూ. పండితారాధ్యచరిత్ర - దీక్షాప్రకరణము.] బసవేశ్వరుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1162 ప్రాంతమున రాజ్యమేలిన బిజ్జలునిమంత్రి యగుటచే వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుఁడైన మన సోమనాథుఁడు బసవేశ్వరుని యనంతరము స్వల్పకాలమునకో లేక యతని యవసానదశయందో జననమంది ప్రతాపరుద్రుని కాలములోఁ అనఁగా - క్రీ. శ. 1192 సంవత్సర ప్రాంతమునందు ప్రసిద్ధుఁడైనట్లు లెంపవచ్చును.

సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని కొందఱును, లింగధారి యగు నారాధ్యబ్రాహ్మణుఁ డని కొందఱును, జంగముఁ డని కొందఱు నభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు గాని యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు గాని కాక, తప్పక సహజవీరశైవుం డగు జంగముఁడే యని నా దృఢాభిప్రాయము. అనుభవసారములో నీతఁడు తన కులగోత్రాదికమును గూర్చి యేమి చెప్పికొనినాఁడో చూడుఁడు:—

కం. "భృంగిరిటిగోత్రు డను గురు
లింగతనూజుండ, శివకులీనుఁడ, దుర్వా
సంగవివర్జితచరితుఁడ,
జంగమలింగప్రసాద సత్ప్రాణుండన్."

ఈతఁడు భృంగిరిటిగోత్రజుం డని పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు గూడఁ బద్యబసవపురాణములో చెప్పియున్నాఁడు.

వీరశైవమతస్థులగు జంగములకును లింగాయతులకును గోత్రాధికారులు - బ్రాహ్మణులకు నారాధ్యబ్రాహ్మణులకు వలె - గౌతమభారద్వాజాదిమునీశ్వరులు కాక, శివునిపంచముఖములనుండి యుద్భవించిన వృష నందీశ్వర భృంగి (భృంగిరిటి) వీరస్కందులు అయియున్నారు. కావుననే వీరశైవులు శివకులీను లైరి. ఇందులకు సుప్రభేదాగమ ప్రమాణములఁ జూడుఁడు.

శ్లో. సద్యోజాతశ్చ ప్రథమో వామదేవో ద్వితీయకః
అఘోరస్తు తృతీయస్తు తత్పురుష శ్చతుర్థకః
ఈశానః పంచమ శ్చేతి ముఖాని మమ సర్వశః
తా న్యాననాని గోత్రాణి వేదోక్తాని న సంశయః
వృషో నందీ తథా భృంగీ వీరశ్చ స్కంద ఏవచ
మత్స్వరూపా త్సముత్పన్నాః పంచ గోత్రాధికారిణః.

సోమనాథుని గురువునకుఁ దాతయైన బెలిదేవవేమనారాధ్యుఁడు జంగముం డని పైని జెప్పియుంటిని గదా. మఱియు నీతని ప్రశిష్యప్రశిష్యుఁడును, బసవపురాణమును పద్యకావ్యముగా రచించి యాతనికే కృతియిచ్చినవాఁడును నైన పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు కూడ జంగముఁడే. ఈ పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు శైవబ్రాహ్మణుఁ డని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు కవులచరిత్రములో వ్రాసిరి. కాని యది ప్రమాదము. పిడుపర్తివారిలో జంగము లిప్పటికిని గుంటూరుమండలమునందలి కజగాల, గిరడావలపాలెము మున్నగు గ్రామములలోఁ గలరు. పిడుపర్తి సోమన పాల్కురికి సోమనాథుని కులదేశికుఁ డని కూడఁ జెప్పెను.

కావున జంగములకు శిష్యుఁడును గురుఁడును కులదేశికుఁడు నైన పాలకుర్కి సోమనాథుఁడు కూడ జంగముఁడు కాక మఱొకఁ డెట్లగును? ఈతఁడు బ్రాహ్మణులను త్రాటమాల లనియు, పచ్చిమాల లనియు, కర్మచండాలు రనియుఁ దన గ్రంథములలో నిరసించి యున్నాఁడు యజ్ఞోపవీతధారి యగు బ్రాహ్మణుఁడు గాని యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు గాని యైనచో వారి నిట్టి విశేషణములతో నీచముగ నిందించునా? పండితారాధ్యచరిత్రమునకు శ్రోతయైన సూరనామాత్యుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁ డనియు, హారితసగోత్రుఁ డనియు, నా గ్రంథములోఁ జెప్పఁబడినది. ఆతనిని శ్రోతగా నేర్పఱచుకొనిన కారణములను సోమనాథుఁడు పేర్కొనుచు, నందులో సూరనామాత్యునిఁ దన ముద్దుమఱఁదిగా సోమనాథుఁడు చెప్పియుండుటచే నాతనివలెనే యాతఁడు గూడ నారాధ్యబ్రాహ్మణుఁ డైయుండు నని కొందఱు వాదింపఁ జూచెదరు. ఈ సూరనామాత్యు నింటిపేరును సోమనాథకవి పైవాక్యములలోఁ బేర్కొనలేదు. కాని పురాతనవాదప్రకరణారంభములందు నాతనిఁ గూర్చి వ్రాయుచు—

"శ్రీవృషాధీశ సంచితదయాపాంగ! భావుకమంత్రీశ పాల్కుర్కిసూర!"

"శ్రీగురులింగసంచితదయాపాంగ! భాగమహోదార పాల్కుర్కిసూర!"

అని చేసిన సంబోధనములఁబట్టి యాతనియింటిపేరు గూడఁ బాల్కురికి వా రనియు నాతఁడు గూడఁ బాల్కురికివాసుఁడై యుండు ననియుఁ దోఁచుచున్నది. సోమనాథ సూరనామాత్యు లిరువురు నిజముగా మఱఁదు లయినచో వారొక్క యింటిపేరువా రెట్లగుదురు? వా రిరువురు నారాధ్యబ్రాహ్మణులే యైనచో సూరనామాత్యునకు ఋషిగోత్రము చెప్పి సోమనాథుఁడు తనకు శివగోత్రము నేల చెప్పికొనెను? సూరనామాత్యుఁడు తనకు నెచ్చెలికాఁ డనికూడఁ గవి చెప్పియున్నాఁడు. నిక్కమాలోచింప నాతఁ డీతనికి మిత్రుఁడే కాని బాంధవుఁడు గాఁడని తోఁచును. ఈ స్నేహబాంధవములను మహిమాప్రకరణాంతమునఁ గూడ సోమనాథుఁడు మఱొకసారి పేర్కొనినాఁడు చూడుఁడు. "అఱలేనిసఖుఁడ! సూరార్య! నాముద్దు మఱఁది! విన్మది మహిమా ప్రకరణము" ఈ విషయముల నెల్లఁ బర్యాలోచింప, వీ రిరువు రేకవర్ణస్థులు గాకపోయినను అఱలేని బావమఱఁదుల వరుసను బిలుచుకొను వా రనియును నీ బాంధవము తిక్కనసోమయాజిసిద్ధుల మామయల్లుల సంబంధమువంటిదే యనియు గోచరింపక మానదు. ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు లుపనయనసంస్కారమును వీడి బ్రాహ్మణత్వమును గేవలము త్యజింపకున్నను శైవవ్రతమునందు జంగములకు వీరికినిఁ గూడ సమానధర్మములే. అప్పటికి నిప్పటికిఁగూడ వీరి కన్యోన్య సౌహార్ద గౌరవప్రేమములు కలిగియే యున్నవి. కావునఁ బైని జెప్పిన యంశములవలన సోమనాథుఁడు శివకులీనుఁ డగు జంగమవర్ణస్థుఁడు గాని బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడని నిస్సంశయముగా నెంచవచ్చును. శ్రీనాథుని శివరాత్రిమాహాత్మ్యశ

మునకుఁ గృతిపతియైన ముమ్మయ శాంతయ్యయు నీ శాఖలోనివాఁడే. ఈ జంగమవర్ణస్థులనే ప్రస్తుత మాంధ్రదేశమునందు మఠస్థు లనియు మాహేశ్వరు లనియుఁ గూడ వ్యవహరించుచున్నారు.

ఇఁక సోమనాథుని తలిదండ్రు లెవరో విచారింతము. అనుభవ సారములో "గురులింగతనూజుండ" నని చెప్పికొనుటచే నితనితండ్రి పేరు గురులింగమని యొకమాటయును "బసవేశస్యతనయః" అని పండితారాధ్య చరితములోఁ జెప్పికొనుటచే బసవేశ్వరుఁ డని యొకమాటయును శ్రీ వీరేశ లింగము పంతులుగా రభిప్రాయపడిరి. పంతులుగారు గురులింగమను నతఁడు కవికిఁ దండ్రి గాక గురుఁడై యుండునని తుద కీతని బసవేశ్వరుని పుత్రునిగా గణించినట్లు కవులచరిత్ర నూతనముద్రణమువలన వ్యక్తమగుచున్నది. గురులింగ మనునతఁడు సోమనాథునకుఁ గురుఁడై యుండునను పంతులవారి యభిప్రాయము సరియైనదే. కాని సోమనాథుఁడు బసవేశునిపుత్త్రుఁ డనువారి యభిప్రాయము కేవలము ప్రమాదము. కనుక గురులింగ మనునతఁ డీతనికి దీక్షాగురు వైనట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. గురుఁడు లింగసాహిత్య మొసఁగి హస్తమస్తకసంయోగమున భౌతికశరీరమును లింగశరీరముగా మార్చినంతనే తమకు వేఱొకజన్మము కలిగిన దనియు నందుచే దీక్షాగురుఁడే తమకు జనకుఁ డనియు నతనిహస్తాంబుజమే జన్మభూమి యనియును దలంచుట వీరశైవుల మతసంప్రదాయము. మఱియును గురులింగ మనునది సోమనాథుని దీక్షాగురుని వాస్తవనామధేయము కాక గురుశబ్దమునకు వీరశైవాచారసిద్ధమగు విశేషణ మని కూడఁ దోఁచుచున్నది. గురు లింగ జంగమశబ్దములకు భేదములేదనియు గురుఁడే లింగమనియును జంగమ మనియును వీరశైవమతసిద్ధాంతము.

అట్లైనచో నీతనిఁ గన్న తలిదండ్రు లెవరో తెలియవలసి యున్నది. "భక్తకారుణ్యాభిషిక్తుండఁ బాశ। ముక్తుండఁ గేవలభక్తిగోత్రుండు। భ్రాజిష్ణుఁ డగువిష్ణు రామదేవుండు। తేజిష్ణువగు శ్రియాదేవి యమ్మయును। గారవింపగ నొప్పు గాదిలిసుతుఁడ" అను బసవపురాణ వాక్యములనుబట్టి యీతని తలిదండ్రుల నామములు విష్ణురామదేవ శ్రియాదేవు లని తోఁచుచున్నది. "ఖ్యాతిచే సద్భక్తిగల కట్టకూరి। పోతిదేవుని పదాంబుజ షట్పదుండ" అను బసవపురాణవాక్యమువలనఁ గట్టకూరి పోతిదేవుఁ డనునతఁడు గూడ నీతని గురువులలో నొకఁ డని తెలియుచున్నది. సోమనాథునికిఁ గవితావిద్యాగురువు కరస్థలము విశ్వనాథుఁ డనునతఁడు. ఈ యంశము "సుకృతాత్ముఁ డగు కరస్థలము విశ్వేశు। ప్రకటవరప్రసాద కవిత్వయుతుఁడ" అను బసవపురాణోక్తివలనను "గీ. విమలచిత్త్రవృత్తి" అను ననుభవసారమందలి పద్యము వలనను రూఢి యగుచున్నది. సోమనాథునివంటి సుకవిచంద్రునికిఁ గవితాగురుఁడైన యీ కరస్థలము విశ్వనాథకవీంద్రుని గ్రంథమొకటియైన నిప్పటివఱకాంధ్రలోకమునకు లభింపకుండుట మిక్కిలి శోచనీయము.

సోమనాథుని పాండిత్యవిశేషాదులు

ఈతఁడు చతుర్వేదపారగుఁడు. స్మృతిశాస్త్రపురాణేతిహాసాదు లెల్ల సంపూర్ణముగ నాకళించిన విద్యావిశారదుఁడు. అష్టభాషాకవితా ప్రవీణుఁడు. ఈతని చతుర్వేదపారగత్వమునకు ఈతని గ్రంథములనుండి యనేకోదాహరణము లీయవచ్చును. సోమేశ్వరశతక మీతనిచే రచింపఁబడినట్లు ప్రబలదృష్టాంతములు లేవను కారణమునఁ గొంద ఱీతఁడు కర్ణాటభాషఁ గవి యను నంశమును శంకించిరి. కాని యది యవిచారమూలకము. సోమేశ్వరశతకముమాట యెట్లున్నను గంగోత్పత్తిరగడ, వృషభరగడ మున్నగు స్తోత్త్రములు కర్ణాటభాషారచితము లీతనివిగ ననేకములు గానవచ్చుచున్నవి. సుప్రసిద్ధకర్ణాటకవు లగు సోమరాజు భీమకవి మున్నగువారు తమగ్రంథములలో నీతనిఁ బూర్వకవిగా నుతించియున్నారు. ఇట్టిచో నీతఁడు కర్ణాటభాషాకవి కాకుండు టెట్లు సంభవ మగును? మఱియు నీతఁడు తన బహుభాషాకవితాప్రావీణ్యమును వెల్లడించుటకో యన వృషాధిపశతకములోఁ ద్రావిడకర్ణాటాది భాషలలోఁ గొన్ని పద్యములను వ్రాసియున్నాఁడు. ఆ పద్యము లీతని యష్టభాషాప్రావీణ్యమునకుఁ బరిపూర్ణనిదర్శనములు కాఁగలవు. ఈతఁ డసదృశపాండితీవిభవవిలాసనంబుచే నా కాలమందలి ప్రతివాదుల కెల్లఁ బ్రక్కలోని బల్లెమై - బౌద్ధ జైన చార్వాకాద్వైతమాయావాదుల కెల్ల నుద్భటవివాదముల నోడించి-వీరశైవమతమును వ్యాపింపఁజేసిన-మహనీయుఁడు. ఈతని శక్తిసామర్థ్యము లెట్టివో పిడుపర్తి సోమనాథుని పద్యబసవపురాణమునందలి యీ క్రిందిపద్యమువలన నించుక గ్రహింపవచ్చును.

సీ. లిపి లిఖింపకమున్న యపరిమితార్థోక్తి
శక్తి యాతనిజిహ్వ జరగుచుండు
ఛందోధికరణాది సరణిఁ జూడకమున్న
పరగ నుండుఁ గావ్యనిర్మాణశక్తి
భాష్యసంతతులు చెప్పంగఁ జూడక మున్న
రుద్రభాష్యక్రియారూఢి వెలయు
తర్కశాస్త్రాది విద్యలు పఠింపక మున్న
పరపక్షనిగ్రహప్రౌఢి వెలయు

గీ. అతని నుతియింప నాబోఁటి కలవి యగునె?
జైన మస్తక విన్యస్త శాత శూల
కలితబిజ్జల తలగుండు గండబిరుద
శోభితుఁడు పాల్కురికి సోమనాథుఁడు.

సంగీతశాస్త్రమునందుఁ గూడ నీతఁ డపారపాండిత్యము గలవాఁడు. బసవపురాణమున నున్న సకలేశ్వర మాదిరాజయ్యగారి కథను జదివినచో నీతని గానకళాపారీణత చదువరుల కించుక బోధపడఁగలదు. పలుమాటలేల? ఆంధ్రకవులలో నింత యపారపాండిత్యప్రతిభ గలిగినవాఁడు మఱి యొకఁడు లేఁడనుట సత్యదూరము కానేరదు. నా మిత్రులగు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు కుమారసంభవ పీఠికలో నాంధ్రకవులలో సర్వజ్ఞులైనవారు - నన్నెచోడుఁడు-తిక్కన- నాచనసోముఁడు- ఎఱ్ఱాప్రెగడ అను నలువురుమాత్రమే యని వ్రాసియున్నారు. పైని జేర్కొనఁబడిన యీ నలువురకుఁ గూడఁ బూర్వుఁడై - కవితాపథమునందు వారికెల్ల మార్గదర్శకుఁడై - తన సర్వజ్ఞత్వమును బహుముఖములుగాఁ బ్రదర్శించిన యీ విద్వత్కవిరేణ్యునిఁ గూడఁ జేర్చికొనినఁగాని రామకృష్ణకవిగారి పట్టిక పరిపూర్ణము కానేరదు. ఈతఁడు భృంగియవతారమని వీరశైవులు తలంచెదరు. వీరశైవమతవ్యాప్తికై యవతరించిన బసవేశ్వరుని చరిత్ర

మును సకలభక్తశిరోమణి సూత్రభాతిగా రచియించుటకై శివుఁడు భృంగి నాజ్ఞాపింపఁగా నాతఁడే పాల్కురికిసోముఁడై యవతరించె నని పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు కూడ వ్రాసియున్నాఁడు.

సోమనాథుని గ్రంథములు

ఈ కవి రచించిన గ్రంథములలోఁ గొన్నింటిని పిడుపర్తి సోమనాథుఁ డీక్రింది పద్యములో పేర్కొనియున్నాఁడు.

సీ. బసవపురాణంబు పండితారాధ్యుల
  చరితంబు ననుభవసారమును జ
తుర్వేదసారసూక్తులు సోమనాథభా
  ష్యంబు శ్రీరుద్రభాష్యంబు బసవ
రగడ గంగోత్పత్తి రగడ శ్రీబసవాఢ్య
  రగడయు సద్గురురగడ చెన్న
మల్లుసీసములు నమస్కారగద్యవృ
  షాధిపశతకంబు నక్షరాంక

గీ. గద్యపద్యముల్ పంచప్రకార గద్య
యష్టకము పంచకము నుదాహరణయుగ్మ
మాది యగు కృతుల్ భక్తహితార్థబుద్ధిఁ
జెప్పె నవి భక్తసభలలోఁ జెల్లుచుండు.

ఈ పద్యమునఁ బేర్కొని ఈ కవిగ్రంథములలో బసవపురాణము-పండితారాధ్యచరిత్రము - అనుభవసారము [తెనుఁగు]-అన్యవాదకోలాహలము-బసవపంచగద్య-సోమనాథభాష్యము (సంస్కృతము) తక్కినవి కన్నడము" అని వీరేశలింగము పంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. పంతులుగారు చెప్పినప్రకారము గాక, యీ కవిగ్రంథములలో చతుర్వేదసారసూక్తులు - చెన్నమల్లు సీసములు - వృషాధిపశతకమును గూడ నాంధ్రభాషారచితములే యై యున్నవి. శ్రీరుద్రభాష్య మింతవఱకు దొరకినట్లు కానరాదు. కాని యది గూడ సోమనాథభాష్యమువలెనే సంస్కృతగ్రంథమని తెలియవచ్చుచున్నది. పైపద్యములోఁ బేర్కొనఁబడని యన్యవాదకోలాహల మొకదానినిగూడఁ బంతులవారీతనికృతిగా నుదాహరించి యది సంస్కృతగ్రంథ మనిరి. ఇందుల కాధార మేమో తెలియకున్నది. అన్యవాదకోలాహల మను సీసశతక మొకటి తెలుఁగు భాషలోనే వ్యాప్తమైయున్నది. అది సోమనాథుని ప్రశిష్యపరంపరలోఁ జేరిన కవిచే రచింపఁబడినదై యున్నదే కాని సోమనాథుఁడు స్వయముగా రచించినది మాత్రము కాదు. సోమనాథస్తవ మను మఱియొక ద్విపదస్తవము తెలుఁగుభాషలోనే యీ కవివరుని దొకటి కలదు. పైని జెప్పఁబడిన గ్రంథములు గాక సోమనాథుఁడు బసవరాజీయ మను మఱియొక గ్రంథమును గూడ రచించినట్లు అన్యవాదకోలాహలమునందుఁ గలదు.

సోముని యాచారవ్యవహారాదులు

ఈతని వీరమాహేశ్వరాచారసంపత్తి వర్ణనాతీత మైనది. వీరశైవమతమునందలి చతుష్షష్టిశీలముల యాచరణ మీమహనీయునితోడనే యంతరించిన దని కోవిదులు చెప్పుదురు. లింగధారిగానివానిని వీరశైవపరిభాషలో భవి యని వ్యవహరింతురు. అట్టివాని ముఖదర్శనమైనను నీతఁ డొప్పెడువాఁడు కాఁడట. వీరశైవమతాంతరులగు బ్రాహ్మణులు జైనులు మున్నగువారిని వాదములో నోడించుట కేగినప్పు డీతఁడు కాండపటము వెనుకనుండి వాదించెడివాఁడఁట. దుష్కరంబగు నిట్టి యఘోరవీరవ్రతంబునఁ జరించుచు నీమహనీయుఁడు వృద్ధదశలోఁ గన్నడభూమికరిగి యచ్చటఁ గలికె యను గ్రామమునందు సమాధి నేర్పఱచుకొని యందు బసవపదధ్యానాంతరంగుండై తన మేనువిడుచు నచ్చటనే శివసాయుజ్యము నందెను.

సోమనాథుని కవితావిశేషములు

తెలుంగుకవితకున్నాణము-జాతీయములును రసోచితములు నగు తెలుఁగు పలుకుబడులలోనే కల దని యెంచి నన్నయభట్టారకుని మార్గమునకు వన్నెవెట్టి నిక్కమైన తెలుఁగుకవితను వెలయించి తిక్కనాది మహాకవులకు మార్గదర్శకుఁడైనవాఁ డీసోమనాథుఁడే యని వెనుక వ్రాసియుంటిని. కించిజ్జ్ఞుఁడ నగు నే నిట్లువ్రాఁత వ్రాయుట యత్యుక్తి యని కొందఱు తలంపవచ్చును. కాని - కావ్యవ్యాకరణతీర్థులు బ్రహ్మశ్రీ పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రిగారు — ఆంధ్రపత్రిక పదునవ సంవత్సరాదిసంచికలో "ద్విపదకవిత్వము" అను శీర్షికలోఁ దాము వ్రాసిన వ్యాసములో నీ మహాకవినిఁ గూర్చి ప్రశంసించుచు నాతనికవిత్వమును గూర్చి యెట్టి యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చిరో తిలకింపుఁడు:—

"ఈ రెండుగ్రంథములును (బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము) నెక్కడఁజూచిన నక్కడ నవరసములు పొంగి పొరలిపోవునంతటి రసోదంచితములుగ ద్విపదలలోఁ గూర్పఁబడినవి. హిమవత్పర్వతగుహాగ్రములనుండి యనర్గళముగా దుమికివచ్చెడు గంగాప్రవాహముంబోలె నీ మహామహుని కవిత్వము పాఠకుల మనంబుల నానందపూరమున నోలలాడించుచుండును. భక్తశిరోమణి యగు పోతన్న భక్తిసారపక్వపు కవిత్వమునకును - కవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథమహాకవి నుడికారముల గడుసుతనంపు చిన్నెలకును - కర్ణాటరాజ్యరమానాథుఁడు నాంధ్రభోజుఁడు నాంధ్రకవియు నగు కృష్ణదేవరాయమహారాజుల యాముక్తమాల్యద మున్నగు కృతులలోని యద్భుతకల్పనాపటిష్ఠము లగు సందర్భములకును - దీనికి గాని కనియేల - ఇంతేదనుక మన యాంధ్రసారస్వతమునఁ గల హృద్యము లగు రసవద్వర్ణనోదంచితము లగు కావ్యపు మెఱుఁగుల కన్నిటికిని - ఈ రెండు ద్విపదకావ్యములే మార్గదర్శకములై రాజిల్లిన వని యనుటలో నేమియును సందియము లేదు."

పాత్రోచితము లగు భావములను లక్ష్యోచితము లగు పదపరికరములతోఁ బ్రదర్శించుటలో నీ కవివరుని ప్రతిభ నిరుపమాన మైనది. దృష్టాంతమునకై గ్రంథవిస్తరభీతిచే నొండు రెండు సందర్భములు మాత్ర మీక్రింద నుదాహరించెదను.

బెజ్జమహాదేవి యను ముగ్ధభక్తురాలు-శివుఁడు తల్లిదండ్రులు లేనివాఁడనుమాటను విని- విచారపడి - తానే యతనికి తల్లినై యాతనిఁ బాలించెదనను తలంపుతోఁ దన యిష్టలింగమూర్తికి నుపచారములు చేయు పట్టునుజూడుఁడు:—

"తల్లి గల్గిన నేల తపసిగా నిచ్చు?
తల్లి గల్గిన నేల తలజడల్ గట్టు?
తల్లి యున్న విషముఁ ద్రావ నేలిచ్చు?
దల్లి యుండినఁ దోలు దాల్ప నేలిచ్చు?
దల్లి పాముల నేల ధరియింప నిచ్చు?
దల్లి బూడిద యేల తల బ్రుంగనిచ్చు?
దల్లి పుచ్చునె భువిఁ దనయునిఁ దిరియ?
తల్లి పుచ్చునె సుతు వల్లకాటికిని?
తల్లి లేకుండిన తనయుఁడు గానఁ
బ్రల్లదుం డయి యున్ని పాట్లకు వచ్చె.
చన్నిచ్చి పలుమాఱు వెన్నయుఁ బెట్టి
పన్నుగా నిన్నిన్ని పాలును బోసి
యాఁకొనకుండంగ నరసి పాలించి
సాఁకుచుఁ బెనుపదే జనని గల్గినను?
గా నింతవాఁ డయ్యెఁ దల్లి లేకయును
గా నెంత వెరఁగునో తల్లిగల్గినను!
అనయంబు జెజ్జమహాదేవి తాను
జననియై పరమేశుఁ దనయుఁ గావించె. [చూ. బసవ. ఆ-3.]

శివదేవుఁ డను భక్తుఁడును నాతని భార్యయునుఁ బ్రతిదినము శివాలయమున కేఁగి కుంచెఁడు పాలు లింగమున కారగింపఁగఁ బెట్టు నేమంబు నెరపుచు నొకనాఁడు పొరుగూరికిఁ గార్యాంతరమువిూఁదఁ బోవఁ దటస్థింపఁగాఁ దమ కూఁతు గొడగూచిని దాము తిరిగివచ్చుపఱకుఁ దమ వ్రతమును జరుపుచుండు మనుటయు నామె యట్లొనర్చి శివుఁ డాపాలను నిజముగాఁ ద్రావునని నమ్మినదగుటచేత నట్లు జరుగకునికిఁ జూచి దుఃఖించి శివునిఁ బ్రార్థించు విధమును జూడుఁడు:—

"క్షీర మందటఁ బెట్టి ధారుణి మ్రొక్కి
యారగింపవె దేవ యని విన్నవించి
పిఱు సని యొక్కింత మఱువున నిలిచి
మఱి వచ్చి చూడుడుఁ గొఱగామి పాలు
చాలఁ దల్లడమంది భయమును బొంది
పాలేల యారగింపవు లింగమూర్తి?
కాఁచుట చాలదో? కమ్మ వల్వమినో?
ప్రాఁచియో? విఱిగెనో? పడుచ నేననియొ?
ప్రొద్దెక్కెనో యుండె? పొగవట్టి చెడెనో?
బుద్ధిపుట్టదో? నెయ్యి పోయకుండిననో?
కడు వేడియో? నీరు గలిసిన వనియొ?
యొడవాద్యములు లేక యేను దెచ్చితినో?
చాలవో? యివి యాలపాలుగా వనియొ?
పాలపైఁ జిత్తమేఁ బఱపితి ననియొ?
కోర బెడంకనో కుంచెఁడు లేవో?
యారగింపఁగఁ బెట్టనేరకుండినను
మీఁదు పోయనవనో? మీఁగడ లేవో?
యేఁ దెచ్చునెడ నెవ్వరేఁ జూచి రనియొ?
యూరకేమిటికిఁ బాలొల్లవు త్రావఁ
గారణం బేమేనిఁ గలదేని చెపుమ!
నిక్కపు టాఁకలి నీకు లేదేని
గ్రుక్కెఁ డైనను గొని చిక్కించునాకుఁ
గుడుపున కియ్యెడ గుదగుద యేల
కుడికేఁడు తెత్తునా గుజ్జు నోగిరము?
మూలపన్నారుల యాలోనిలోనఁ
బోలె లున్నవి పంపు పోయి తెచ్చెదను.
నట్టిపై బానలో నున్నది నెయ్యి
యిట్టున్నఁ దెచ్చెద నిష్టమే నీకు! [చూ. బసవ. 3-ఆ.]

ఆహా! పాత్రముల ముగ్ధత్వమునకుఁ దగిన భావములును - దద్విస్ఫురణమునకుఁ దగిన జాతీయపదములును సోమనాథుఁ డెంత మనోహరముగాఁ గూర్చినాఁడు!! ఇట్టి పదప్రయోగముల విన్నాణంపుసొంపు లీతనికి వెన్నతోఁడఁ బెట్టినవిగదా! ప్రకృతివర్ణనముల నతిస్వాభావికముగాఁ గన్నులఁ గట్టినట్లు వర్ణించుటలో నీతని మించినవాఁడు లేఁడని చెప్పవచ్చును. మచ్చునకుఁ గోడికూఁతను వర్ణించిన యీక్రింది పంక్తులను జూడుఁడు.

"తొలుకోడి కను విచ్చి నిలిచి మైవెంచి
జలజల ఱెక్కలు నడలించి నీల్గి
గ్రక్కునఁ గాలార్చి కంఠంబు విచ్చి
ముక్కున నీఁకెలు చక్కొల్పి కడుపు
వెక్కించి మెడ సాఁచి నిక్కి మిన్నాచి
కొక్కొరోకుఱ్ఱని కూయక మున్న"

(పండితారాధ్యచరిత్రము. ప్రం. ౨)

వేకువను గూఁతకూయునప్పుడు కోడియొక్క వివిధావయవములందుఁ గలుగు గాత్రవిక్షేపములను ఈకవి యెంతటి విశదముగా వివరించి మూర్తీభవింపఁజేసినాఁడు!

కవిత్వము చిత్రకళ యని యెఱింగి చిత్తరువుల లిఖించినట్లు పాత్రముల రూపవర్ణన మొనర్చి వానిని జదువరుల హృదయఫలకములఁ జిత్రించు నేర్పు మహాకవి కలవడినట్లు మఱియొకని కలవడలేదు. ఈతని మార్గము ననుసరించి నన్నెచోడుఁడు - తిక్కన - నాచనసోముఁడు శ్రీనాథుఁడు - నీవిషయమున జాలవఱకుఁ గృతార్థులైరి. శ్రీనాథుఁడీతని గ్రంథముల నతిశ్రద్ధతోఁ జదివి వానిలోఁ బండితారాధ్యచరితమును బద్యకావ్యముగా రచించి యీచిత్రకళానైపుణ్యము నలవరించుకొనెను. ఈ క్రిందివర్ణనములవలన సోమనాథునియందుఁ గల యీ కవితావిశేష మొకింత వ్యక్తము కాఁగలదు.

శివుఁడు గొల్లవేసమున నొకభక్తునిఁ జేరుట.

పులుకత్తి నుచ్చుఁగోకలుఁ జూడుఁ గొడుపు
లవిత్తి నిడి దొడ్డ మొలఁ గచ్చకట్టి

గాలిదప్పపు వెండ్రుకలు దూలియాడ
నీలవెట్టుచు నిఱిమిఱిమి చూచుచును
గుక్కలఁ బిలుచుచు ఛీక్కొట్టుచును
నెక్కొన నోరగాలఁ నిలుచుచుఁ జనుచు
గొడ్డలి బరిగమ్ము కూటికుండయును
దుడ్డుఁగోలయుఁ బట్టి తోడితోడి కొన్ని
మేఁకపిల్లలఁ దనచాఁకట నిడికి
వీఁక దబ్బుఱవాటు విసరి వ్రేయుచును
గొన్ని మేఁకల రొప్పి కొనివచ్చి తుమ్మ
నున్నకాయలు రాల్చియును నంతఁ బోక."

(చూడుఁడు. బసవపురాణము ఆ. 3)

శివుఁడు చండాలవేషమున నొకభక్తురాలికడ కేఁగుట.

"నలి దొడ్డ రుద్రాక్షములు దొడ్డ పటిక
ములు నూల మానిపూసల పేర్లు దాల్చి
కులువెండ్రుకల వెడకొప్పుగాఁ పలను
గఱకంఠుఁ గట్టిన కరి గానిపింప
బలువుగా శివసూత్ర మలవడఁ గట్టి
మొల నరవణిఁ దూటి తల నఱఁ జుట్టి
యారెయుఁ గత్తియు నట్టలు మూఁపు
వారెనల్ ప్రోవలు వలచేత నొక్క
సెంబళికోలయుఁ జెన్నొంద శివుఁడు
పంచిన యంత్యజ భావంబుఁ దాల్చి

(పండితారాధ్యచరిత్రము ప్ర. 2)

ఈతని సర్వజ్ఞత్వమును వ్యక్తపఱచుసర్ణనములను గ్రంథవిస్తర భీతిచే నిచ్చుట వివరింప మానితిని. వైద్యము - వ్యాళము - పటుత్వము - రసవాదము మొదలగు ననేకవిషయములను సందర్భోచితముగ వర్ణించిన పట్టులను...మీఁదవరు లీమహాకవియొక్క సర్వంకషప్రజ్ఞ...చెప్పకుండక పోరు. పండితారాధ్యచరితమునందలి వాదప్రకరణమున వివరింపఁబడిన బహుమతవాదఖండనము లీతని మహా పాండిత్యమున కాదర్శములై యున్నవి. చక్కని లోకోక్తులను జాతీయములను సందర్భోచితముగ నుపయోగించు విన్నాణమునందుఁ గూడ నీతఁడు నిరుపమానుఁ డని చెప్పవచ్చును.

సోమనాథుఁ డతనితర్వాత వెలసిన నన్నెచోడ తిక్కనాదికవులకు నిక్కమైన యాంధ్రకవితానిర్మాణమునందు మార్గదర్శకుఁడై వెలసె నని పైని చెప్పియుంటిని గదా? వెనుక ప్రదర్శించిన భాగముల వలననే యీయంశము గొంతవఱకుఁ దేటపడఁగలదు. ఈ విషయము నందలి యాథార్థ్యమును సంపూర్ణముగా నెఱుంగఁగోరువారు సోమనాథకవి గ్రంథములను నాయాకవుల కావ్యములను సూక్ష్మముగాఁ జదివినయెడల వారి కిది తెల్లము కాక మానదు. అయినను పాఠకుల మనః పరితృప్తికై యామహాకవులు సోమనాథునిదెసఁ బూజ్యభావమును జూపుటకై యొనర్చిన యనుకరణములకు ఒకటి రెండు స్థూలదృష్టాంతములను మాత్రము ఇచ్చుట మానెదను.

పాల్కురికి సోమనాథకవి:—

"బసవలింగము కృతిపతియఁటె! కృతియు
రసికతఁ బండితారాధ్యచరిత్ర
మఁటె! పాల్కురికిసోమనార్యుఁడు సుకవి
యఁటె! కథాశ్రోత నూరామాత్యుఁ డట్టె
కృతిపతి కృతికవి కృతికథాశ్రోత
క్షితిఁ జెప్పనొప్పదే శివభక్తసభల.

(1) నన్నెచోడకవి:—

చ. రవికుల శేఖరుండు కవిరాజశిఖామణి కావ్యకర్త! స
త్కవి భువి నన్నెచోడుఁ డటె! కావ్యము దివ్యకథన్ గుమారసం
భవమటె సత్కృతాధిపతి భవ్యుఁడు జంగమమల్లికార్జునుం
డవిచలితార్థయోగధరుఁ డట్టె విసం గొనియాడఁ జాలదే.

(2) పోతనామాత్యుఁడు:—

క. పలికెడిది భాగవతమఁట
పలికించెడివాఁడు రామభద్రుం డఁటఁ నే
బలికిన భవహర మగునఁట
పలికెద. వేరొండుగాథ పలుకఁగ నేలా?

పాల్కురికి సోమనాథకవి:—

"ఒసగ ముండలు శిరం బుండ మోఁకాలి
కిని నేసవెట్టంగఁ గ్రియ గొనిరట్లు.

(1) నాచన సోమనాథుఁడు:—

క. ఏలిక నాగు మఖాంశ
శ్రీలకు నోయఁడవనెల! శిరసుండఁగ మోఁ
కాలికి నేసలువెట్టుట
బేలతనము గాక మీకుఁ బెద్దఱికంబే?

నన్నెచోడుఁడు చాలఁ బూర్వుఁడనియును నభిప్రాయము వ్యాప్తమైనందుచే పైని చెప్పఁబడిన యాపని పద్యములనే సోమనాథుఁ డేల యనుకరించి యుండఁగూడ దని కొందఱు తలంపవచ్చును. నన్నెచోడుని కాలమును గూర్చి యన్నిపక్షములు బరిగినను దాని నింతవఱకు నిర్వివాదముగా నిదమిత్థమని తేల్చినవారు లేరు. నన్నయకు పట్టునకు మాత్ర మాతఁడెన్నఁటికిఁ బూర్వుఁడు గానేరఁ డనియు, క్రీ॥ శ॥ 1150 సంవత్సరమునకు కీటికలనే యాతఁ డుండియుండవలె ననియు నిప్పటి క్రొత్త సిద్ధాంతములలో బలువుగ యాభిప్రాయమై యున్నది. ఆతఁడు తిక్కనకుఁ గూడ పరువాతివాఁడై యుండునని తలంచువారు సయితము లేకపోలేరు. ఇతఁడు తిక్కనకుఁ బరువాతివాఁడు గాకపోయినను నాతనికి సమకాలికుఁడో - లేక యించుక పూర్వుఁడో - యై యుండు ననియుఁ బాలకురికి సోమనాథునికి మాత్రము కొంచ ముత్తరకాలీనుఁడై యుండు ననియు నాతఁడుపు సోమనాథుని గ్రంథములను నన్నెచోడుని పమారసంభవమును నిష్పక్షపాతదృష్టితోఁ జదువువారి కాకావ్యములందు గల పోలికలు సంవాదములు పెక్కులు గాన్పించి సోమనాథునే నన్నెచోడుఁ డనుకరించినాఁ డనుభావము

గలుగకపోదు. ద్విపదలలో నున్న వర్ణనములను భావములను ననుకరించి సూక్ష్మముగాఁ బద్యములలోఁ గూర్చికొనుట స్వాభావికమును సాధారణమును నగునే కాని, పద్యములో నున్నదానిని ద్విపదలలోఁ గూర్చికొనుట యస్వాభావికము నసాధారణమును గాకమానదు. ఏకథయైనను ముందు ద్విపదకావ్యములలో వెలసియుండఁగా దానినే తరువాతికవులు పద్యకావ్యములలోనికిఁ గూర్చుచు వచ్చిరి. మన సోమనాథుని ద్విపద బసవపురాణమును బట్టి కర్ణాటాంధ్రభాషలలో భీమకవి పిడుపర్తి సోమనాథకవులు రచించిన పద్యబసవపురాణములును, పండితారాధ్యచరిత్రమును బట్టి శ్రీనాథుఁడా పేరనే రచించిన పద్యకావ్యమును, ఈ సోమనాథుని శిష్యుఁడే యని ప్రతాపచరిత్రములోఁ జెప్పఁబడిన రంగనాథుఁడు రచించిన ద్విపదరామాయణమును బట్టి తరువాత భాస్కరాదులు పద్యకావ్యములుగా రచించిన రామాయణములును, నిందులకు పెక్కని దృష్టాంతములు గాఁగలవు

శతకకవులుగూడ నీమహాకవి గ్రంథములఁ జదివి యాతని ననుకరించిన జాడలు పెక్కులు చూపవచ్చును. మచ్చునకు సుప్రసిద్ధశతకరాజ మగు సుమతిశతకమునకుఁ గర్తయైన బద్దెభూపాలుఁ డీతని ననుకరించినవిధమును జూడుఁడు.

"ఒల్లనో భామల యుల్లం బెఱుఁగక
యొల్లవాఁడైనను నోరునే కపయ
నొల్లని చెలిమాలి నొల్లని నృపతి
నొల్లనిచెలిఁ బాయఁ నొల్లఁ డేనియును
గొల్లండు వాఁడె గా కొల్లెడ జాతి
గొల్లఁడు గొల్లండె గొల్లఁ డేనియును!"

(పండితారాధ్యచరిత్రము ప్ర. 2)

కం. ఒల్లనిసతి నొల్లనిపతి
నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే
గొల్లండు గాక ధరలో
గొల్లండును గొల్లఁ డవునె గుణమున సుమతీ.

(సుమతిశతకము)

వేయేల శ్రీ ఆదినారాయణ శాస్త్రి గారు మనభాషలో హృద్యము లయి రసవద్వర్ణనోదంచితము లైన కావ్యపు మెఱుంగులఁ జూపిన మహాకవులకెల్ల నీసుకవిసోముఁడే మార్గదర్శకుఁ డని వ్రాసిన వాక్యములను రూఢిపఱచుటకు లెక్కలేని దృష్టాంతములను జూపవచ్చును. గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను నా కించిజ్జ్ఞతచేతను నీవిషయము నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

భాషావ్యుత్పత్తియం దెట్టఁ బరిపూర్ణుండై – సాంఘికపరిక్రమంబున నజేయుండై జాతీయకవితానిర్మాణమునం దగ్రేసరుండై – రసపోషణమున నసమానుండై – యాంధ్రీకరణ యుగారంభమునందే స్వతంత్రగ్రంథరచనమునకుఁ గడంగిన – యీమహాకవి కావ్యగుణములను గూర్చి యెంత వ్రాసినను తనివితీఱదు. ఇట్టి మహాకవిని శ్రీ సీతారామాచార్యులవారు తమ శబ్దరత్నాకరములో నైదవతరగతిలోఁ జేర్చుట మిక్కిలి శోచనీయము. ఆచార్యులవారీతని బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రములను తమ గ్రంథముపట్టికలోఁ జేర్చినను వారాగ్రంథములను బాగుగాఁ బరికించినట్లు కానరాదు. అట్లు పరికించియే యున్నచో నాతని నిట్లయిదవతరగతిలోఁ జేర్చి యుండరు. కవితాప్రాశస్త్యమునం దీతఁడు తిక్కనాదులతోఁ దులఁదూఁగి మొదటి తరగతి యందుఁ జేర్పఁదగినవాఁ డగును గాని సామాన్యుఁడు కాఁడు. ద్విపదలోఁ బ్రాసయతిఁ గూర్చుటయును వ్యాకరణవిషయములలోఁ గొంత స్వాతంత్ర్యమును గొనుటయును నీతనికిఁ గల బహుభాషాసంప్రదాయలక్షణజ్ఞత్వమును స్వాతంత్ర్యప్రియత్వమును సూచించునే గాని యాతని పాండిత్యప్రతిభ నించుకయుఁ గొఱఁతపఱుప నేరవు.

ఈ కవివరుని బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రము లింతవఱకుఁ బరిశుద్ధముగ ముద్రింపఁబడకుండుట కరము విచారకరము. గ్రంథములచ్చుపడినఁ జాలు నని యేతప్పులతడికలుగనో వీరశైవమతాభిమానులు కొందఱు వెనుక ముద్రించిన ప్రతులైనను నిప్పుడు దొరకక యీ గ్రంథములు పునర్ముద్రణము లేక పడియున్నవి. ద్విపదకావ్యము లని నిరసింపక యాంధ్రభాషాభిమాను లీ గ్రంథములను త్వరలోఁ బరిశుద్ధముగ ముద్రింపించి విశేషవ్యాప్తిలోనికిఁ దెచ్చి సోమనాథుఁడు మన భాష కొనర్చిన మహోపకారమును మన సంతతివారు స్మరించునట్లుల చేయవలసిన భారము మనపైని గలదు.

కాళింగులు

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు. ఎం. ఏ., ఎల్. టీ.

పూర్వకాలమున కళింగరాజ్యము విస్తీర్ణమునందును జనసంఖ్య యందును నెట్టి పరివర్తనములం బొందుచు వచ్చినను, ప్రస్తుతము కాళింగు లని పిలువఁబడువారు ముఖ్యముగ గంజాముజిల్లాలోని ఇచ్ఛాపురమునకును విశాఖపట్టణములోని చీపురుపల్లికిని మధ్యనుమాత్రి మెక్కువగ కనిపించుచున్నారు. కాని పీ రీప్రదేశమునందే కాక చాల ప్రదేశములందును నక్కడక్కడ నివాసముల నేర్పఱచుకొనియే యున్నట్లు ఈ క్రింది జనాభా లెక్కలనుబట్టి తెలిసికొనవచ్చును.

	పురుషులు	స్త్రీలు	పురుషులు	స్త్రీలు
1. గంజాము	50,014	54,087	1911 జనాభా	
ఏజెన్సీ	139	29		
2. విశాఖపట్టణము	9,764	10,807	10,084	11,058
ఏజెన్సీ	203	164		
3. గోదావరి	830	727		
ఏజన్సీ	9	...		
4. కృష్ణా	151	152		

61,110 + 65,4361=26,546

1911 సంగరము జనాభా లెక్కలలో వీరిసంఖ్య యిట్లీయఁబడినది

	మొత్తము	పురుషులు	స్త్రీలు.
కాలింగ (హిందువులు)	5,825	2,811	3,014
బీహారు, ఒరిస్సాలు	4,066	1,937	2,129
తక్కినప్రదేశములు	1,759	374	885
కాళింగి (హిందువులు చెన్న రాజధాని)	83,442	39,978	43,464
కాళింజి (హిందువులు, చెన్నధాని)	57,558	22,809	28,739

1351,000

పైజనాభాపట్టికలలో కొన్ని సంశయములను మొదట విడఁదీసికొనవలసియున్నది. 1901 లో కాళింగుల సంఖ్య 126,546 అయియుండఁగా, 1911 లో 83,442 అయియున్నది. ఈజాతివారు క్షీణించిపోవుచున్నారా యను సంశయము దీనివలన కలుగవచ్చును. కాని 1911 సంవత్సరము లెక్కలలో 'కాళింజ'యను వ త్తేరొకజాతివారు చూపఁబడియున్నారు. న్యాయముగా కాళింగులును కాళింజులును నొక్కజాతివారే. తక్కిన జాతులవారు కాళింజులను కాళింగు లనియే పిలిచెదరు. కాళింగులు తెనుఁగు మాట్లాడుదురు. కాళింజులు ఓఢ్రము మాట్లాడుదురు. కాళింగులవలె కాళింజులకును వృత్తి వ్యవసాయమే. ఈకాళింజులయుత్పత్తిని గూర్చి యీ క్రిందికథను చెప్పికొందురు. భట్టుకున్నరడి' యను గ్రామసమీపమున నున్న యొకకోటలోఁ గొందఱు దోపిడిగాండ్రు నివాస మేర్పఱచికొని జనులను బాధించుచుండఁగా నాజనులు వారిని త్రోలివేయుటకు పూరీరాజును సహాయము కోరిరఁట. ఆరాజుసేనలో ఖొండైతో జాతివాఁ డగు నొకయోధుఁడు రాజు నాజ్ఞఁ గొని యాదోపిడిగాండ్రను తఱిమివేసె నఁట. అతని శౌర్యసాహసములకు మెచ్చి జను లాతని "బొడొకాళింజ" (దీర్ఘవాదయుఁడు) అని పిలుచుచుండిరఁట! ఆతఁడు తన యనుచరులతో గంజాము మండలమునకు మరలివచ్చెనఁట. వీరి సంతతివారే 'కాళింజు'లఁట!

కాళింగులకును కాళింజులకును కొంత భేదము లేకపోలేదు. కాళింగులు జందెము వేసికొందురు. కాళింజులు వేసికొనరు. జందెము ధరించుటయే గాని దాని ప్రయోజనమును గమనింపని కాళింగులకును కాళింజులకును నీభేద మంత పట్టింపులోనిది కాదు. నిరుపయోగమని జందెమును వీరు విసర్జించియైన నుందురు. లేదా వీరు కాళింగులలోని తొల్లింటి చతుర్థవర్ణజులుగా నైన నుండవోపుదురు. 1901-సంవత్సరమున వీరండఱును కాళింగుల మనియే చెప్పికొనియుందురు. 1901 లో కాళింజుజాతివారు జనాభాలెక్కలలో చేరఁబోవుటయు 1911 లో కనఁబడుటయు, 1901 లోని కాళింగుల జనసంఖ్యకును, 1911 లోని కాళింగి కాళింజులు కలిసిన జనసంఖ్యకును నించుమించుగా సరిపోవుటయుఁ జూడ, నీరెండుజాతులవారు నొక్కరే యని తలంపవలసియున్నది. అట్లు కాకుండినఁ బది సంవత్సరములలో కాళింగు లంత తగ్గియుందురా?

ఈ కాళింగులను గూర్చి తెలిసినంతవట్టుకు తొలుత చెప్పివేయుట యుక్తము. వీరిలో చాలతెగలవా రున్నట్లు కాన్పింపదు. కాని మొహరికాళింగులను నొకతెగవా రున్నారు. మొహరి యనునది గంజాములోని యొకఖండము. ఈఖండములోని కాళింజులందఱును నొకరితోనొకరు సంబంధబాంధవములఁ జేసికొందురు. వీరు ప్రత్యేకముగా నొకతెగవా రని మాత్రము చెప్ప వీలు లేదు. ఆప్రదేశమునకు వలసవచ్చిన తెలుఁగుకాళింగులే మొహరికాళింగు లని వాడుకయున్నది తక్కిన యోఢ్రజాతులవారివలె వీరికిని 'బానో'(సూర్యుఁడు) 'చక్రొ' '(చక్రము)' సంకొ (శంఖము), 'భగ' వ్యాఘ్రము), 'నాగొ' (పాము), అనుమొదలుగాఁగల గోత్రము లున్నవి. వివాహవిషయములో నీగోత్రములఁ గూర్చిన చిక్కులు చాల యున్నవి. కొంతమందికాళింజులలో సగోత్రికులు వివాహము చేసికొందురు. కొంతమంది చేసికొనరు. వీరిలో 'బొడొ' 'బిసోయి' 'బారిక' 'బెహరా' 'దొలై' 'గౌడ్' 'జెన్న' 'ములిగ' 'నాయిక' 'పాత్రొ' 'పాథాని' 'పుల్లెయి' 'రావుతొ' 'సాంతొ' 'సావు'

'స్వాయి' 'గురు'—ఈరీతిగా బిరుదములు కానవచ్చును. ఇవి యన్నియు వారివారి పూర్వు లవలంబించిన వృత్తులఁబట్టి కలిగిన వని యూహింపవచ్చును. కొన్ని ప్రదేశములలో నీబిరుదములఁబట్టి వంశము లేర్పడె నని తలంచి వీరు స్వవంశీయులతో సంబంధములు చేసికొనరు.

కాళింజుల నాయకునికి 'సాంతో' అని పేరు. ఇతనికి సహాయుఁడుగా నొక 'పాత్రో' యుండును. వీరిలో వర్తమానములఁ దీసికొనిపోవుటకొక 'భోల్లాభయా' యుండును ఈకాళింజులకు నలుగురు 'సాంతో'లును నలుగురు 'పాత్రో'లును నున్నారఁట. వీరు అతగడా, చిన్నకిమిడి, పెద్దకిమిడి, మొహారిలలో నున్నారు. గాయముగాని పురుగులు కాచుచున్న వ్రణముగాని యున్నవానిని వీరు వెలివేయుదురు. అవి మానినపిదప కులసభలోనివా రంగీకరించిఁగాని మఱల చేర్చికొనరు.

కన్యకలకు ఆర్తవమునకు పూర్వమే వివాహము చేసెదరు. యుక్తవరుఁడు దొరకనప్పుడు అక్కచెల్లెలిమిటికో లేక తెగలోని యొక పెద్దవానికో యిచ్చి యొక కృత్రిమ వివాహమును చేసెదరు. విధవావివాహము చేసికొనక పూర్వము వరుఁడు 'సాదో' వృక్షమును పెండ్లిచేసికొనవలెను. విధవావివాహముల కభ్యంతరము లేదు. బావమఱదియున్న విధవ యవిభక్తకుటుంబములోనుండి పైకివచ్చినఁ గాని తిరిగి పెండ్లి చేసికొనఁగూడదు. వివాహపు తంతంతయు నోఢ్రులలోవలె నుండును. కొన్ని ప్రదేశములలో వధూవరులచేతులను దారముతో కట్టుటయుండక, వారి చిటికెనవేళ్లను మాత్రము కట్టెదరు. వివాహము నాల్గవ రోజున నొకమంగలి (భండారి) వివాహవేదికపై కొన్ని బియ్యమును కలకండను ఉంచును. వానిని వధూవరులు ధాన్యమునకును సొమ్మునకును దమబంధువుల కమ్ముదురు. అట్లు వచ్చినదంతయు మంగలికి వెళ్లును. ఏడవదినమున వేదికపై వరుఁడొక కుండను పగులఁగొట్టి వధువుతో వెడలిపోవును. వారు వెళ్లునప్పుడు బావమఱఁది యతనిపై వంకాయలను విసరును.

వీరిలో మృతులను కాల్చెదరు. చనిపోయిన మరుసటిదినమున ప్రేతకు జేపాకు కలిపినయన్నమును చూపుదురు. అస్థులలో నొకదానిని తీసి యొకరావిచెట్టు మొదట పాతుదురు. పదియవదినమువఱకును ప్రతిరోజునను ఏమసాల్లాయెముకయున్న చోటుపై నీళ్లు పోయుదురు. మృతినొందిన యతఁడు వృద్ధుఁడైనయెడల నొక కుండకు కన్నములు పొడిచి 'జొలజొలహాండి' యను నుత్తరక్రియ నాచరింతురు.

'కాలింగ' యనుపదము 1911 సం॥ రము జనాభాలోఁ గాన్పించుచున్నది. అంతకుపూర్వము వీరిని కాళింగుల క్రిందనే పరిగణించిరి. 'కాలంగి' లనువారు మధ్యపరగణాలలోని వ్యవసాయదారులు. 1911 సం॥ రములో వీరి సంఖ్య 800 గా నీయఁబడియున్నది. సంబలపూరు పరగణాలో వీరు ముఖ్యముగా 'చటిస్కారు'నకును ఓఢ్రప్రదేశమునకును మధ్యనున్న 'పూజ్జారు' జమీందారీలో నెక్కువగ నున్నారు. వీరు క్షత్త్రవృత్తిని స్వీకరించి యీ ప్రాంతములకు వచ్చియుందురు. వీరు చాలమట్టుకు కావరుజాతివారితోఁ గలసిపోయి యున్నారు. పూజ్జారులో వీరియందు 'కళింగియ' 'కవారు' 'చెరోకలంగ' యను మూఁడు శాఖలున్నవి. 'కవారు' 'చెరోకలంగ' వారు మిశ్రజాతులును, కళింగీయులు తొల్లిఁటి కాళింగులునై యుందురు. ఈకాలంగులు, కవరుజాతివారివలె కౌరవసంతతివార మనియు, నుత్తరహిందూస్థానమునుండి పాట్నారాజులతోఁ గలసి వచ్చి వారినే కనిపెట్టుకొని యున్నామనియుఁ జెప్పుదురు. కాని వీరి రూపరేఖలను నాచారములను జూడ దక్షిణహిందూస్థానమునుండియే వచ్చినట్లు కాన్పించును. వీరిలో శిశువు జనించినంతనే యొకకోడిని పీక నులిపి దాని రక్తమును శిశువు నుదుటికి పూయుదురు. వీరు తమ సేనఁగుభాషను మఱచి యింటిలో ఛటిస్ఘారీ భాషనే మాటలాడుదురు. చాలమందికి ఓఢ్రభాషయు వచ్చును వీరిలో నిజమగు శాఖలు లేవు. గాని తిర్యగ్జడపదార్థముల పేళ్లతోడను వృత్తులు బిరుదములు మొదలగువానిని తెలియఁజేయు పేళ్లతోడను గోత్రములు కాన్పించుచున్నవి. బార్హా (వరాహ), మగర్ (మకర), బిఛి (వృశ్చిక) సరిహా (ఒకవిధమైన ధాన్యము), ఛటి (పుట్టగొడుగు), ఖుమ్రి (ఆకుల గొడుగు) మొదలగునవి గోత్రనామములు. ఆయాగోత్రములవారు తమ గోత్రముల వారు తమగోత్రమునకు పేరిచ్చిన యాయా జంతువులను పదార్థములను పూజించుచు వాని కెట్టి యపాయమును గలుగఁజేయక వానిని భుజింపకయుందురు. వానిని చూచినపుడెల్ల నమస్కరించుచుందురు. ఈపేళ్లేగాక మాఁఝీ (మునసబు), బెహరా (వంటవాఁడు), గుండా (ధూళి), కపాట (కవాటము) భూండి (కన్నము), చీక (బురద), భీల్ (భిల్లజాతి), రెండియా (కలహగొండి), జెర్సియా (గొంతుకలు పిసుకువాఁడు) అను వంశనామములును వీరియందు గలవు. పై నామములను బట్టి యితరజాతులవారును కాళింగులలో సంక్రమించి రని తెలిసికొనవచ్చును. కాళింజులలోవలె వీరిలోఁగూడ పురుగులు కాయు వ్రణములు గలవారిని వెలివేయుట కలదు.

ఒకేవర్గమువారు తమలోఁ దాము సంబంధబాంధవ్యములఁ జేసికొనరు. వీరిలో మేనరికములు లేవు. యుక్తవయస్సు వచ్చినపిదపనే వధూవరులకు తలిదండ్రులు వివాహముచేయుదురు. చాలధాన్యమును, ఐదు పంచలచాపులను, ఐదు రూపాయలును పెండ్లికుమారుఁడు మామగారి కీయవలయును పెండ్లిపందిరిని వేసి యందు రావికొమ్మను పాతియుంచఁగా, పెండ్లినాఁటికి మూఁడురోజులు ముందుగా 'గాండా' యను పురోహితుఁడు వచ్చి యచట గ్రామదేవతలను బూజించును. పెండ్లి మొదటిమూఁడుదినములును వధూవరులు కొమ్మ కేడుమాఱులు ప్రదక్షిణముచేయుదురు. పెండ్లి నాలుగురోజులు జరుగును. అందు మొదటిరెండుదినములును వధూవరుల తల్లిదండ్రులు కులమువారందఱికిని ఒకపూఁట సంతర్పణలు చేయుదురు. నాలుగురోజులును రెండవసారి భోజనమును కులమువారందఱును కలసి పెట్టుదురు. దీనినిబట్టి పూర్వకాలమున నీజాతివారందఱును దగ్గఱసంబంధములు చేసికొనినవారై యుండవచ్చు నని యూహింపనగును. వీరిలో మాఱుమనువు లున్నవి; కాని, తిరిగి పెండ్లిచేసికొననెంచు స్త్రీ కులమువారి యనుజ్ఞను బడయుటయేగాక, వారికి విందుచేయవలసి యుండును. వితంతువునకు పిల్లలు లేక, భర్తయాస్తికి వారసులు లేనప్పుడు, ఆధనమును కులమువారికి విందులక్రింద నుపయోగింపవలెను. స్త్రీ మగనికి విడాకు లీయ

వచ్చును. అట్లు చేయుటకు కులపంచాయతీముందట నామె గాజులను బ్రద్దలు కొట్టుకొనును. వీరు పూర్వము క్షాత్రము నవలంబించియుండు టచే కాంబోలు శ్రావణపూర్ణిమనాడును ఆశ్వయుజశుద్ధనవమినాఁడును కత్తికి పూజచేయుదురు. ఆశ్వయుజమాసములోనే వీరు పెద్దలకు పెట్టుకొందురు. బలవన్మరణము నొందినవారికి మాత్రము వీరు తర్పణముచేయరు. వీరిప్రేతల కట్టులైన శాంతినికలిగించుటకు ఇంటిముందట కొన్ని బియ్యమును పేసి, ఆబియ్యమును తగిలియుండున ట్లొక యుంగరమును వ్రేలాడఁగట్టి, యొక మేఁకను తెచ్చి దానిచే నాబియ్యమును తినిపింతురు. అది తినినయెడల ప్రేత దానియందు ప్రవేశించినదని యూహించి, దానిని చంపి మాంసము నింటివారు తిందురు. దానితో మృతినొందినవానికి ప్రేతావస్థ పోయినదని వారియూహ. మేఁక బియ్యమును తినకున్నయెడల, బలవంతముగ తినిపింతురు. పులివాతఁ బడినవాని ప్రేతకు శాంతి కలిగించుటకుమాత్రము 'సులియా' యను నొక మాంత్రికుఁడు రావలయును. అతఁడు పులివలె నటించుచు నతియొక్క చిల్లంగి వానిపైఁ బడినట్లు నటించినచో నాప్రేతకు శాంతి కలుగు నని వారినమ్మకము.

ప్రస్తుతము కాలంగులు వ్యవసాయదారులుగను, కంచారులుగను నున్నారు. ఇప్పుడు పైజాతులవారిని తమలో కలుపుకొనరు గాని కాలంగపురుషుని కేస్త్రీయందు పుట్టిన పిల్లలనైనను చేర్చికొందురు. గురియాజాతివాఁడు నీళ్లు కలుపకుండ వండినవంటలను వీరు భుజింతురు. కాని,సాధారణముగ తినునాహారము నితరజాతులవారినుండి స్వీకరింపరు. వీరియన్నము నధమజాతులవారు తప్ప నితరులు తినరు. వీరియందు త్రాగు డున్నది. వీరు కోళ్లను ఎలుకలను తిందురు. గొడ్డుమాంసమును పందిమాంసమును తినరు. చెవులు తెగినవానిని వీరు వెలివేయుదురు. ఈ వెలి నుండి కొన్ని నేరములకును గలదు. మఱియొక జాతివానితో వ్యభిచరించిన స్త్రీని వీరు శాశ్వతముగా వెలివేయుదురు. కాళింగులకంటెఁ గాక వీరు కొంచెము పొడవరులు.

కాళింగులు

కాళింగులండఱును వ్యవసాయదారులే. వీరిని చుట్టుపట్లవారు శూద్రులుగనే చూతురు. కాని వారిలోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణుల మని చెప్పుకొనుచు బ్రాహ్మణాచారవ్యవహారముల ననుసరింతురు. సంధ్యావందనమును పురుషసూక్తమును వేదములలోఁ గొన్ని భాగములను నభ్యసించుచు, బ్రాహ్మణులవలె 'ఆచారము'ను జేయువారును వీరిలోఁ గొంద ఱున్నారు. కొన్ని గ్రామములోని కాళింగులు సంస్కృతమున పాండిత్యమును సంపాదించికొని, దుస్తులు ఆహారము మున్నగు అలవాట్లయందు తెనుఁగు వైష్ణవులననుకరింతురు. ముఖలింగములోని కాళింగులు మధుకేశ్వరుని యర్చకులుగా నుండి తమవృత్తియందు బ్రాహ్మణులమతీసిపోమని చెప్పికొందరు. కొందఱు పౌరోహిత్యము నవలంబించి తమ జాతివారియందే కాక, గొల్లలు మాలలు మాలలు మొదలగు జాతులవారి వివాహములఁ జేయించుచుందురు. అట్టికర్మలను వారు మంత్రోక్తముగ నడిపించుట యుత్తదే కాని, జరుగవలసిన తంతుమాత్రము క్రమము తప్పకుండునట్లు చూతురు. మఱికొందఱు తక్కువజాతులవారికి గురువులుగా నుండి పండుగపర్వములయందు కట్నములను పుచ్చుకొనచుందురు.

ఈ రీతిగా వీరు బ్రాహ్మణులవలె నున్నట్లు నటించినను తక్కినవారు మాత్రము వీరిని శూద్రులుగనే చూతురు. బ్రాహ్మణుల వాజ్మయమునందు వెల్లచోట్లను వీరు కర్మబాహ్యులనియుఁ గళింగదేశములోఁ గాలుపెట్టినవాఁడు పాపసంబంధమగు నపచారము చేయుననియు, నట్టి పాపమును బాపికొనుటకు కొన్ని ప్రాయశ్చిత్తములను జేసికొనవలయు ననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. పంజాబులోని ఆరట్టులును సౌవీరులును దక్షిణ ఇండియాలోని కారస్కరులును, ఉత్తరబంగాళములోని పుండ్రులును, తూర్పుబంగాళములోని వంగులును, ఓఢ్రదేశమునందలి కాళింగులును ప్రాణూనలును కర్మబాహ్యులనియు, వారితో సంసర్గము గలిగియుండుటచే నపవిత్రులగుదు రనియు, వారిదేశములోనికి వెళ్లినవారు ప్రాయశ్చిత్తార్థమై పునస్తోమమునో, సర్వపృష్ఠమునో యాచరింపవలయు ననియు బోధాయనుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. పద్మపురాణాంతర్గతమగు శ్రీ కూర్మమాహాత్మ్యములో నీకాళింగులను గూర్చి కఠోరముగా వ్రాయఁబడియున్నది. అందు లక్ష్మి విష్ణువుతో నట్టిపాపులు వసించు దేశమున నెట్లు వసింప నిచ్చగిస్తివి యని యడిగినట్లు చెప్పఁబడి యున్నది.

కాని,మెగాస్తనీసు వీరినిఁగూర్చి వ్రాయుచు వీరు చాల నాగరికులనియు ననేకవృత్తులనవలంబించి చాల తెగలుగ విడియుండిరనియును బాగుగ చదువుకొనినవా రనియును వేదాంతతర్కములయందు పాల్గొనుచుండిరనియును దెలిపియున్నాఁడు. వీరు బ్రాహ్మణులమని యనియెఁ గాని దియు మాత్ర మాతఁడు వచించియుండ లేదు. ప్రస్తుతము బ్రాహ్మణులకు వారిని గూర్చి యెట్టి యభిప్రాయ మున్నను, తొలుదొల్త వారియందు చతుర్వర్ణములవారు నుండి రనియు, నందు వైశ్యులు తప్ప తక్కిన మూఁడువర్ణములవారును నేఁడియెట్టి కారణమున శూద్రులుగ పరిగణింపఁబడియుండు రని యూహించుట కవకాశ మున్నది. కళింగదేశము చాలకాలము బౌద్ధమతాక్రాంతమగుటయును బౌద్ధులకును బ్రాహ్మణులకును సహజద్వేష ముండుటయును దీనికి కారణమయి యుండవచ్చును. వ్యవసాయము చేయుట, బండ్లు తోలుట మొదలగు వృత్తుల కలవాటుపడుటయును దక్షిణహిందూదేశ బ్రాహ్మణులసహవాసము చేసికొను మత్స్యమాంసాహారమును సేవించుటయును వారియందు వేదోక్తకర్మలు నశించి నానాటికిని మతగురువులుగ నుండుటను వదలిపెట్టుకొని విద్యావిహీనులై శూద్రులయాచారములను నలవాటులను నాహారమును వస్త్రములను అలంకారములను నవలంబించుటయును మొదలగునవికూడ వారిప్రస్తుతస్థితికిఁ గారణములై యుండవచ్చును.

జనప్రతీతినిబట్టిమాత్రము వీరు కొలుత పంచములుటు! కృష్ణదేవరాయ లీదేశమునకు వచ్చినప్పుడు తల్లితద్దినమును పెట్టవలసివచ్చి, యుత్తమకులమువారిచే వంటచేయింపఁగోరె నఁట. తిమ్మరుసు పెద్దకులమువారే వంటచేయవలసిన దని యాజ్ఞాపింపఁగా, పెద్దకులమనఁగా పంచములనియే వ్యవహారములో నర్థముండుటవలన పంచములే వంటచేసిరఁట! కొంతకాలమునకు తిమ్మరుసు పొరపాటును తెలిసికొని, దానిని సవరిం

చుట కాపంచములకు యజ్ఞోపవీతములను వేయించి బ్రాహ్మణులఁగా మార్చెనఁట! ఈపిచ్చికథయుం దెట్టి నమ్మకము నుంచుటకును వీలులేదు. కాళింగుల విషయములో మాత్ర మట్టి యూహా కవకాశ మిసుమంత యును లేదు.

కాని బ్రాహ్మణులు తక్కువజాతివారిలోఁ గలసిపోవుటయుం దక్కువజాతివారు బ్రాహ్మణు లగుటయును జరిత్రనుబట్టి తెలియవచ్చుచునే యున్నది. హంటరు 'ఒరిస్సా' యనుగ్రంథమున హిందూదేశములోని పదునొకండు ప్రదేశములనుండి యిట్టిమార్పుల కుదాహరణముల నిచ్చియున్నాఁడు. హిమాలయపర్వతముదగ్గఱ నున్న బ్రాహ్మణులు సేవకవృత్తి నవలంబించి గొల్లలవలెఁ గాన్పించుచు, వర్తకవ్యాపారములయందు మట్టుపట్లనుండువారిలోనికి సంక్రమించియున్నారు. కాంగ్రాలోయలోని బ్రాహ్మణులు దుక్కిదున్నుకొని బ్రతుకుచున్నారు. నూతనముగా సముద్రప్రదేశమందలి బ్రాహ్మణులు పర్వతప్రాంతములకేగి, యచటి సామంతరాజులకు పురోహితులుగా నున్నారు. పార్వతీయబ్రాహ్మణులవలెఁ గాక వీరు మాంసమును వర్జింతురు. పార్వతీయులు పూర్వమువలె పూజారులుగనే యున్నారు. అయినను తరువాతవచ్చిన బ్రాహ్మణులు తొల్లింటివారి యాచారవ్యవహారముల నవలంబించుచున్నారు. పాటియాలా బ్రాహ్మణులు కూలిపనిని చేసికొనుచు పల్లకులను మోయుచున్నారు. గంగాయమునలకు మధ్యనున్న కొందఱు పౌరోహిత్యమును వదలి వ్యవసాయము నవలంబించుచున్నారు. బిజ్నౌరులోని బ్రాహ్మణులలో మూఁడవవంతువారు వ్యవసాయదారులై శూద్రులకంటెను నికృష్టులుగఁ జూడఁబడుచున్నారు. వీరిలో 'దూసా' భాగమువారిలో విధవావివాహము లున్నవి. వీరు ప్రత్యేకవర్ణముగనే యున్నారు. జయపూరులోని బ్రాహ్మణులవంటి కొందఱు బ్రాహ్మణులు యజ్ఞములకు గౌరవముఁ గల్పించుటకై యేర్పడినవారుగా నున్నారు. వీరిలోఁ జాలమంది యయోధ్యకు వెళ్లిరి. గాని బ్రాహ్మణులు వారిని తమవర్ణములోనికిఁ జేర్చుకొనరైరి. అయోధ్యరాజొకఁడు తాను చేయుచుండిన యజ్ఞమునందు సపాదలక్షబ్రాహ్మణు లధ్వర్యముఁ బూనవలయు నని యెంచి సాధారణశూద్రులకును యజ్ఞోపవీతమును ధరించు నధికారమును వారి కొసంగెనఁట. వీరిలోఁ గొందఱు శ్రీకృష్ణుఁడే తమ్ము బ్రాహ్మణులుగఁ జేసె నని చెప్పుకొందురు. తక్కినవారు అట్లుచెప్పుకొనక క్షత్రియులలోఁ జేర్చుకొని యంతటితోఁ దృప్తినొందిరి.

బనారసుజిల్లాలోను గంగానదిపొడుగునను నున్న వ్యవసాయదారులలో ననేకులు బ్రాహ్మణుల మని చెప్పుకొనుచున్నారు. పూర్వకాలమున బ్రాహ్మణులకు వలె వీరికిని మరణదండనము విధింపఁబడెడిది కాదఁట. బీహారు రాష్ట్రములో భాగల్పూరు జిల్లాలోని బ్రాహ్మణులయందు నూటికి డెబ్బదియైదుగురు వ్యవసాయదారు లగుటయే గాక పూర్వకాలమున నూతనముగ సృష్టింపఁబడిన లక్షమంది బ్రాహ్మణుల సంతతివారలమనికూడ చెప్పుకొందురు. ఒరిస్సాలోని జాజ్పూరుజిల్లాలో బంగాళీమంపలు వ్యవసాయముచేయు బ్రాహ్మణులు గలరు. వృత్తిచేత నేగాక జాతిచేతనుకూడ వీరికిని నెక్కువజాతిబ్రాహ్మణులకును చాల భేదము కలదు. కృష్ణానదీతీరమునను మలబారునందును మైసూరులోను పతితులయిన యనేకబ్రాహ్మణు లున్నారు. గంజాంజిల్లాలోని పాన్నాడబ్రాహ్మణులు నట్టివారే. మధురజిల్లాలోని చోళబ్రాహ్మణులును నరాపతితులే యని వాడుక. సింహళములోఁగూడ బ్రాహ్మణేతరులనుండి బ్రాహ్మణులు సృష్టింపఁబడుచుండుట స్పష్టముగఁ గాన్పించును. ఇట్టిపరివర్తనములు పూర్వమేకాక యిప్పుడుకూడ మనము చూచుచునే యున్నాము. బ్రాహ్మణేతరోద్యమమున నొకభాగముగ బ్రాహ్మణపురోహితులను వర్జించి తమవారినే యేర్పఱచుకొనుచుండుటయుఁ గంసాలురు విశ్వబ్రాహ్మణనామముతోడను కమ్మవారు కమ్మబ్రాహ్మణనామముతోడను వ్యవహరింప నెంచుటయును నిందుకు నిదర్శనములు.

ఈరీతిగా దేశకాలావ్యవస్థలననుసరించి యెక్కువజాతివారు తక్కువజాతివారగుటయు తక్కువజాతివా రెక్కువజాతివా రగుటయు సంభవించుచుండును, ప్రస్తుతము కాళింగులందఱును శూద్రాచారముల నవలంబించువారే యైనను, తొలుత నార్యు లందఱియందువలె వీరియందును చతుర్వర్ణములవారును నుండియుండవలెను. కళింగరాజుల సేనాను లందఱును నాయకు లను బిరుదములు గలిగిన క్షత్రియులై యుండిరి. ఈ 'నాయక' శబ్దమే 'నాయుడు' అను ప్రస్తుతనామముగా మాఱినది. ప్రస్తుత కాళింగు లందఱును 'నాయుడు'లను పేరనే వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. మొహరి కాళింగులు స్పష్టముగ శూద్రు లగుటకు వారు జందెమును ధరింపకుండుటయే నిదర్శనము. వారియందు వేదోక్తకర్మలు మంత్రయుతములుగ నుండకున్నను-తంతులో నెట్టి మార్పును లేకుండుటచేఁ బూర్వకాలమున వీరియందును బ్రాహ్మణు లుండిరని యూహించుట కవకాశ మున్నది. కళింగవైశ్యులు ప్రత్యేకశాఖగా నుండియే యున్నారు. వైశ్యులు సాధారణముగాఁ బూర్వాచారపరాయణులై, శీఘ్రముగఁ బరివర్తనములకుఁ బాల్పడరు. వీరు ప్రత్యేకశాఖగా నిలుచుటయే యీ చతుర్వర్ణములవారును గాళింగులయం దుండిరనుటకు ప్రబల నిదర్శనము. కాని, ఏకారణములచేతనో కాళింగ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ శూద్రు లేకమైపోయి యొకటే పెద్దతెగగా నేర్పడిరి. వైశ్యులుమాత్రము తమప్రత్యేకత్వమును నిలిపికొనిరి. వైశ్యులఁగూర్చి వేఱే ముచ్చటించి, యిచ్చట గంజాము విశాఖపట్టణములలోని కాళింగులను గూర్చి వ్రాసెదను.

పూర్వము చెప్పినట్లు కాళింగులకందఱకును వ్యవసాయమే వృత్తి. వీరు చాలవఱకు మెట్టపంటలను పల్లపుపంటలను గూడ పండింతురు. విశాఖపట్టణముజిల్లాలో కూరగాయలు పండించువారు ముఖ్యముగా వీరే. వీరు సాధారణముగా నొకరితోనొకరు కలిసియే వ్యవహారము చేసికొనుచుందురు. పండినపంటను టోకున అమ్మివేయుదురు, గాని చిల్లరగా నమ్మరు. వీరికి మంచికూడిక. కుటుంబమువా రందఱును గలిసి సంపాదించుకొందురు. పురుషులు సొమ్మును తమయొద్ద నుంచుకొనక స్త్రీల యధీనముననే యుంతురు. వారికి మంచిగట్టి. ఎంతో ఆలోచించినగాని దమ్మిడీ ఖర్చుపెట్టరు. రొండెనున్న నున్నపుకాయులో సొమ్ముంచి దానిని త్రిప్పుచు నాలోచించి మఱియు వ్యయము చేయుచుందురు. నాగరకుల పర్సునుండి సొమ్మువెకిఁ దుళ్లిపోవుచుండునే గాని వీరి నున్నపుకాయనుండి మాత్రము సందేహించుచు సంకోచించుచు వచ్చు

ను. వీరిలో చాలమంది ధనవంతు లున్నారు. మొత్తముమీఁద నందఱును జరుగుపాటుకు లోపములేనివారే యని చెప్పవచ్చును. కావుననే, వీరు దేశమును విడిచి కూలినాలికై పరదేశములకు పోవుట చాల తక్కువ. తక్కిన శూద్రజాతులయందువలెఁగాక వీరిలో త్రాగుడు బొత్తిగా లేదనియే చెప్పవచ్చును. వీరిలో నేరములు చేయువారు తక్కువ నున్నారని చెప్పుదురు. కాని తగినయాధారము లేనిది యిదవిత్థమని చెప్పుటకు వీలులేదు. వీరు దక్షిణభాగములలో తెనుఁగుభాషను నుత్తరభాగములయందు ఓఢ్రమును తెనుఁగునుగూడ మాటలాడుదురు. వీరు బండ్లుతోలుటకు మిక్కిలిగా నలవాటుపడి యున్నారు. రైల్వే పడక పూర్వము వీరు యాత్రికులను కాశీరామేశ్వరములకుఁ దీసికొని పోవుచుండిరి. ఇప్పటికిని వీరుత్తరమున కటకమువఱకును దక్షిణమున చెన్నపట్టణమువఱకును బండ్లుతోలుకొని పోవుచుఁ గోతలకాలమున కిండ్లకు చేరికొనుచుందురు.

వీరు సాధారణముగా బూరగాముకాళింగు లనియు,కింతలి కాళింగు లనియు రెండుతెగలుగా నున్నారు. బూరగాము పర్లాకిమిడి దగ్గఱ నున్నది. కింతలి శ్రీకాకుళముదగ్గఱ నున్నది. ఈ రెండు స్థలములనుండియును నీరెండుతెగలవారును వ్యాపించియుందురు. ఒక్కలి యుత్తరభాగమున నున్నవారు బూరగాము కాళింగు లనియు దక్షిణమున నున్నవారు కింతలికాళింగు లనియు చెప్పవచ్చును. ఆచారవ్యవహారములలో నీ రెండుతెగలవారికిని కొన్ని భేదము లున్నవి. కింతలివారు చారకంద హెచ్చుగా పండింతురు. వీరు తల ముందు భాగమున క్షౌరము చేసికొనరు. బూరగామువారిలో మాఱుమనువులు లేవు. కింతలివారిలో నున్నవి. అందుచేతనే కాఁబోలు కింతలివారియందుకంటె బూరగామువారియందు వ్యభిచార మెక్కువగా నున్నదని చెప్పికొందురు. అతిబాల్యవివాహము లుండుటచేత వీరిలోని విధవలసంఖ్య హెచ్చుగానున్నది. అయినను, భర్తతోఁగొన్నాళ్లు మనిన స్త్రీ సాధారణముగా మఱియొక మనువునకు పోకయుండుటయే మర్యాదగా నెంచుచుండుట కలదు.

పై తెగలవారే గాక బెహరాణి కాళింగులను మఱియొక తెగ గలదు. జాతినుండి వెలిపొందినవారందఱును నీ తెగవారిలోఁ జేరుదురని చెప్పుకొందురు.

కాళింగులలో చదువుకొనినవారిసంఖ్య చాలతక్కువ. వీరికి మూర్ఖపుపట్టుదల యెక్కువ. ఏదయిన నొకదురభిప్రాయము తలకెక్కిన యెడల, 'ససేమిరా' ఎంతచెప్పినను మఱి వినుటలేదు. కొందఱు తెనుఁగు చదువుకొనుటయుఁ గలదు. కొన్నికొర్లామువారు సంస్కృతములో పండితులగుటనుగూర్చి పూర్వముచెప్పియేయున్నాము. పురోహితులు-పూజారులు-గురువులుగ నున్నవారు- సాధారణముగ కొద్దియో గొప్పయో చదువుకొనినవారై యుందురు. వీరిలో నింగ్లీషువిద్య బాగుగ వ్యాపింపలేదు. నాకు తెలిసినంతమట్టుకు విద్యాశాఖమంత్రిగ నున్న గౌ. అన్నెపు పరశురామపాత్రో గారును, మ. రా. రా. హనుమంతు సూర్యనారాయణ నాయుడు గారును మాత్ర ముత్తమవిద్య నభ్యసించినవారు. ఇద్దఱును బి. యే. బి. యెల్. ప్యాసయినవారే. సెకండరీ విద్య నభ్యసించినవారి సంఖ్యయైనను వీరిలో చాలతక్కువ.

వీరిలో స్త్రీలు సాధారణముగా పదునారుమూరల కోకలనే కట్టుకొందురు. కట్టినకోక మోకాళ్లక్రిందికి దిగదు. వేగినాటివారు ద్రావిడులవలె వీరికి కడిపైట. కోకకొంగును బొడ్డుక్రిందికే కట్టుకొందురు. పురుషులు తక్కినశూద్రులకంటె పెద్దపంచలను కట్టుకొందురు. గోచికట్టుకొనినవారిని తక్కినశూద్రులయందువలె వీరిలోనుఁ గానము.

అలంకారవిషయములో, స్త్రీలు తక్కినశూద్రజాతుల ననుసరింతురు. గాని తక్కినవారు 'చందు' లను రెండు చేతులకు పెట్టుకొనఁగా వీ రొక్క యెడమచేతికే పెట్టుకొందురు. వీరిలో ముఖ్యముగు నలంకారము మెడచుట్టు నుండు కుత్తుకంటు. దీనిలో రెండు పగడము లుండును. ఈపగడము లెంత పెద్దవిగ నుండిన నంత శుభ మంట. అందుచేతనే, కొందఱు మెడ ముందుకు వంచలేనంత పెద్దపగడములను కుత్తుకంటులో గ్రుచ్చుకొందురు. ఈకుత్తుకంటులో మఱియొక విశేషమున్నది. దీనికొకకి దగ్గఱనుండి యొకతోక వీపుపైకి వ్రేలాడుచుండును. దీనిలో 'పిట్టముడి' యనియు నిట్లే మఱికొన్ని పేళ్లుకలిగిన మూఁడుపూస లుండును. ఈతోక తక్కినశూద్రులయం దుండదు.

మంత్రయుతముగఁ గాకపోయినను వీరిలో వివాహవిషయమున బ్రాహ్మణుల తంతంతయు జరుగునని చెప్పఁబడియే యున్నది. పురోహితుఁ డేవోసంస్కృతశ్లోకములనో తెలుగుపద్యములనో చదివివేయవచ్చును. గాని తంతులోని క్రమముమాత్రము తప్పుటకు వీలు లేదు. ఆక్రమ మెంతమాత్రము తప్పినను పురోహితునకుఁ [illegible] మఱి లేదు. విఘ్నేశ్వరపూజ- కంకణధారణము - లగ్నపత్రిక - యజ్ఞోపవీతధారణము- అర్ఘ్యము- పాద్యము- కన్యాదానము- సుముహూర్తము- మంగళసూత్రపూజ- ఆజ్యలాజహోమములు- మంగళసూత్రధారణము- తలఁబ్రాలు- బ్రహ్మముడులు- సప్తపదులు- అరుంధతీదర్శనము- తొంగరునీళ్లపూజ—అని ఈక్రమముతో సర్వమును జరుగును. తరువాత వధూవరులతల్లిదండ్రులు వారికి కట్నములు చదివింతురు. రెండవ దినమున 'షడేములు' అనుపేర కంకణవిసర్జనము జరుగును. అప్పుడు బంధువులును స్నేహితులును 'పెట్టుంకాలు' అను కట్నములు చదివింతురు. సొమ్ము, వస్త్రములునే గాక కంచములు, ముంతలు, తక్కిన గృహోపకరణములును కట్నములుగా జరుగును.

పై కర్మలన్నియుఁ దక్కినశూద్రులందు లేవు. తొంగరునీళ్లపూజ వీరియందు విశేషము. వివాహమునాఁ డుదయమున నొకకుండలో నీళ్లు తెచ్చి, దానిమూతి కొకగుడ్డను కట్టి, దానిమీఁద పసుపుకుంకుమ పెడుదురు. దీనిని చాలఁ బవిత్రముగఁ జూచెదరు.

అగ్నిహోత్రముచేయుటకు కంచుపళ్లెమునుమాత్రమే ఉపయోగింతురు. ఈఅగ్ని ఎంతోసే పుండదు. పురోహితుఁడు దాని నారిపోకుండ నుంచుటకు చాల కష్టాలుపడుచుండును. నోటితో నూదిగాని, విసనకఱ్ఱతో విసిరిగాని ప్రజ్వరిల్లఁ జేయఁగూడదు. కావలసిన హస్తాలతో విసురవచ్చును.

వివాహములందు కాళింగులు పురోహితుని చాల బాధపెట్టుదురు. సొమ్ము కాళపడిగాని, లేకున్న నెవ్వరును పౌరోహిత్యమునకు

పూనుకొనరు. పురుషులకందఱకు పురోహితుఁడు బావమఱదివరుస. ఇతనిని వారు చాల చీకాకు పెట్టెదరు. ఈయల్లరి యెట్లా ంభమయ్యెనో గాని ఇది యొకయాచారము క్రింద దిగినది. పురోహితుఁడెంతయేడ్చికొనిన వధూవరుల కంత శ్రేయస్సని వీరు తలంచుచుండుట వచ్చినది ఇది చూచి పురోహితులందఱును కాళింగులయిండ్లకు పోఁగూడదని కట్టుకట్టుటచే నీయాచారము కొంతవఱకును తగ్గిపోయినది.

ఈ వివాహములు చేయించునపుడు పురోహితుఁడు సాధారణముగాఁ బడిపండ్రెండు ఇండ్లలో శాస్త్రపద్ధతిని ఒప్పుకొనును. కాళింగులలో వివాహములు జరుగునప్పు డన్నియిండ్లలోను సాధారణముగా నొక్కటే ముహూర్తముననే జరుగుచుండును.

వీరిలో నతిబాల్యవివాహములు మెండు. పిల్లపుట్టిన పదికొండు రోజులలో పెండ్లియైనయెడల మిక్కిలి శుభమని వీరు తలంతురు. శిశువులకు వివాహము చేయునప్పుడు తల్లి శిశువు నొడిలో నుంచుకొని కూర్చుండఁగాఁ బురోహితుఁడే పుస్తె కట్టివేసి తరువాత పెండ్లికొడుకుచేత ముట్టించును ఇట్టి బాల్యవివాహములమూలమున పునర్వివాహములు లేని బూరగాముకాళింగులలో వ్యభిచార మున్నదని చెప్పికొందురు. కాని, చిన్నతప్పులకు వీరిని వెలిపెట్టరట. వేలు చూపినయెడల నా స్త్రీని తిరిగి కులములో చేర్చికొనుట యరుదు. కాళింగులలో మేనరికములును, ఎదురుమేనరికములునుగూడ నున్నవి. ఎదురుమేనరికములు వారిచుట్టుపట్లనున్న జాతులవారి కిష్టము లేదు.

పైవిషయములను నేను విన్నంత కన్నంతమట్టుకు వ్రాసితిని. ఇందు తప్పుఅభిప్రాయములు నుండవచ్చును. అట్టివాని నెవ్వరైనఁ జూపి నచో దిద్దికొందును.

దేశమాతృసంకీర్తనము

వెదురుమూడి శేషగిరిరావు పంతులుగారు

భువనపావన సుగుణ సముపేత - భారతమాత -
పూత సత్సుత సుగుణవిఖ్యాతా.
శ్రీసమేతవు శ్రీసఖివి సు-
శ్రీవిభాసుర వార్యజననీ!
దాసదాసుల మగు తనూజుల -
దయను వేగ సముద్ధరింపుము - భు॥

కన్నబిడ్డల ధర్మవర్తనుల - గావించువారలు -
సన్నుతంబుగ తల్లిదండ్రులెగా
తండ్రి యా జగదీశ్వరుడు మా -
తల్లివీవె గదమ్మ భారతి!
మీ శుభాశీర్వాద మొక్కటె -
మమ్ము ధన్యుల జేయఁజాలదె! భు॥

భూరి తేజుల గర్భమందుననును - పుట్టెడు తనూజులు -
సారహీను లధర్ములై మనిన -
ఘోర దుర్దశ మొదవదే సువి-
చారు లగు తలిదండ్రులకు దయ!
మీరగా మ మ్ముద్ధరింపక -
తగునె యిట్టుల నుపేక్షచేయగ? భు॥

భారతీయుల వీరవిఖ్యాతి - అతిమక్కువిజయవి-
భూతి సుస్థిర త్యాగశీలములు -
ఘన సదాచారాభిరతియును -
శాంతిభూత దయావిశేషము!
లలమె భువనములెల్ల తొల్లి -
యిదేల మీదయ దప్పెనేటికి - భు॥

రత్నగర్భవు కాంచనాన్వితవు - ఘన నదీసదనగ
భాసురవు వరసస్యశాలినివి -
కలుములకు నిలయంబ వగు నీ -
కన్నబిడ్డలు కూడుగుడ్డల!
బడయఁజాలక పరాధీనులు -
బానిసలునై బ్రదుకఁజూచెదె? భు॥

మహిత తేజులు ధర్మతత్పరులు-మాయమ్మ గాంధిమ-
హాత్ము డాదిగ నీ తనూభవులు
తల్లి యిరువదివేలపుత్రులు -
త్యాగులై కారాగృహంబున -
దాస్య ముక్తికి తపముచేయగ -
దయ స్వరాజ్యం బొసగదగదే? భు!

రెండవ ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యపాలన విధానము

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

తెలుఁగుదేశము నేలిన సుప్రసిద్ధ రాజవంశములలోఁ గాకతీయవంశ మొకటి. కాకతీయ ప్రభుపుంగవులకు ఓరుగల్లు రాజధాని. ఓరుగంటి కాకతీయులలో గణపతిదేవచక్రవర్తి - రాణీ రుద్రమదేవి - మున్నగువారలు ఆంధ్రులకు విశ్రుతపూర్వులు. కాకతీయ ప్రభువులలోఁ గడపటివాఁడును శ్రేష్ఠుడును ప్రతాపరుద్రదేవ చక్రవర్తి. ఇతనిని చరిత్రజ్ఞులు రెండవ ప్రతాపరుద్రుఁ డందురు. ఈతఁడు గణపతిదేవ చక్రవర్తియనంతర మాంధ్రదేశము నేలిన రుద్రమదేవికి దౌహిత్రుఁడు. రుద్రమదేవి తనకుఁ బురుషసంతానము లేకపోవుటచేత నితనిఁ గుమారునిగ భావించుకొని తనయనంతరము రాజ్యభారమును వహింపఁజేసెను. ఈప్రతాపరుద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౨౯౫ సం. మొదలు ౧౩౨౬ సంవత్సరము వఱకు రాజ్యము చేసెను.

పరిపాలనారంభదశ - దేశస్థితి

ప్రతాపరుద్రుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చుసరికి దేశమంతయు నల్లకల్లోలముగ నుండెను. అంతవఱకుఁ జోళులకు లోఁబడి వారికిఁ గప్పము చెల్లించుచుండిన సామంతప్రభువులు స్వతంత్రులై చోళసామ్రాజ్యమును కబళించుచుండిరి. మధురానగరపు పాండ్యులు విజృంభించి చోళరాజ్యము నాక్రమించుకొనుచుండిరి. ఒకవైపునఁ బల్లవవంశజులైన శంభువరాయనులు తమరాజ్యమును విస్తరింపఁ దలపడుచుండ నింకొకవంకఁ గేరళులు పాండ్యుల నరిమి కప్పముఁ గైకొన సాహసించుచుండిరి. తెలుఁగుచోళులు కాంచీపురమును రాజధానిగఁ జేసికొని స్వతంత్రులై పరిపాలించుచుండిరి. మఱియొకప్రక్క హొయిసలరాజులు శంభువరాయనులను జయించి చోళమండలము నంతను గ్రసింపఁ దలపడుచుండిరి. ఇంకనొకదెస దేవగిరియాదవులు ఓరుగంటి కాకతీయాంధ్ర మహాసామ్రాజ్యమును నాపోశనముఁబట్ట వేచియుండిరి. ఇన్నియు నిట్లుండ పాండ్యులలోఁ బాండ్యులే రాజ్యాధిపత్యమునకై పోరుచు ఢిల్లీపాదుషాయైన అల్లాయుద్దీను సాయము నపేక్షించుచుండిరి. దేశమంతయు నిట్టి విషమదశయం దున్నసమయమున రుద్రమదేవి కాలధర్మము నొందెను. అంతవఱకు రుద్రమదేవికి సామంతులుగ నుండినవారు స్వతంత్రులైరి. మాండలిక బ్రహ్మరాక్షస గండపెండేర ప్రభృతి బిరుదములను వహించిన కాయస్థకులజుఁ డగు అంబదేవమహారాజు స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించి కందనోలిసీమలోని త్రిపురాంతకమువఱకుఁ గల దేశమునంతను జయించెను. అతఁడు విక్రమసింహపుర మను నెల్లూరి సింహాసనము నధిష్ఠించియుండిన కాకతీయసామంతునిం జంపి యీ యంబదేవరాజు మనుమగండగోపాలుఁ డనువానిని బ్రతిష్ఠించెను. మఱియును తన స్థితిని చక్కఁజేసికొనుటకై ప్రతాపరుద్రునికి శత్రువు లగు పాండ్యులతోను యాదవులతోను స్నేహము చేసెను. ఇది ప్రతాపరుద్రుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చునరికి దేశ మున్న స్థితి.

ప్రథమరాజ్యాంగసంస్కరణము

మున్ముందు రాజ్యమును భద్రపఱచుకొనుటకుఁ గొందఱు క్రొత్త నాయకుల నతఁడేర్పఱిచెను. ఉత్తమజాతులవారే నాయకత్వమున కర్హులనియు గణపతిదేవ చక్రవర్తి నానావర్ణములవారికి నాయకత్వ మిచ్చుటచే రాజ్యము బహునాయకమై చెడుచుండె ననియు నిర్ణయించి పద్మనాయకులను బిలిచి సమ్మానించి ఓరుగంటి ప్రాకారంబునకు డెబ్బదియేడు క్రొత్తడంబు లుండుటఁజేసి, డెబ్బదియేడు గోత్రంబులందు నొకొక్కరి నేర్చి డెబ్బదియేడుగురకు నాయకత్వంబు లొసంగి యొక్కొక్క క్రొత్తడంబు నొకొక్కరి యధీనం బొనరించి వారి బంధువర్గంబునకుఁ బుట్టకోట క్రొత్తడంబులకు నాయకత్వం బొసంగి వారి సుదఱను గౌరవించి తన సామ్రాజ్యంబునఁ దనవశంబైన రాజ్యంబు తన భండారంబునకు చెల్లంజేసి యొకభాగంబు డెబ్బదేడుగురు పద్మనాయకులకును ఒక్కభాగంబు బంధువర్గంబునకును ఒక్కభాగంబు తన మూలబలంబులకును ఒక్కభాగంబు బ్రాహ్మణులకును ఒసంగి పరిపాలనావిధానమును గట్టిపఱచెను.*

గణపతిదేవుని కాలమునందువలెనే యీ ప్రతాపరుద్రుని కాలమునను దేశమంతయు నాడులక్రిందను సీమలక్రిందను స్థలములక్రిందను విభజింపఁబడినది. శాసనాధారమున ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యమున నీ క్రిందిస్థలములు గానవచ్చుచున్నవి. వెలనాంటిస్థలము ౧ మహాదేవిచర్లస్థలము ౨ గురిందలస్థలము ౩ పింగళిస్థలము ౪ కొండపాత్రిస్థలము ౫ నందాల్యలస్థలము ౬ ఒకొక్కస్థలమును ఇప్పటితాలూకావంటిది. నాఁడు ఇప్పుడున్న యొకమండలము వంటిది. ఒకొక్కస్థలమున కొకొక్క నాయకుఁ డధికారిగ నుండెను. నాయకుని యధీనమున నున్న స్థలము నాయంకర మనఁబడును.

శ్రీశైలయాత్ర - దక్షిణదిగ్విజయము

ప్రతాపరుద్రుఁడు శ్రీశైలయాత్ర చేయుటకుఁ బూర్వము దత్తమండలములలోఁ జాలభాగము అరణ్యమయము. ఈయన శ్రీశైలము మొదలగు దేశములకు వెడలినప్పుడు తనత్రోవలో గల యడవి నఱకించి గ్రామములను నిర్మించెను. అతఁడు శ్రీశైలమునుండి పర్వతపంక్తులమీఁదుగ

---

* ఏకామ్రనాథుని ప్రతాపచరిత్రము—ఆం. సా. ప పత్రిక. సం ౭. సం ౪. పుటలు ౨౮౭—౨౮౮.

౧. A. R. 125/1893. ౨. Ep. Coll. 585/1909. ౩&౪. Ep. Coll. 560/1909. ౫. Ep. Coll. 715/1920.
౬. C. P. No 11 of 1918/1919.

ప్రాంతదేశములోనికి వచ్చి కంభము బద్వేలులోయలగుండ గండికోట సీమకు వచ్చెను. అప్పట అంతవఱకు స్వాతంత్ర్యమువహించి పరిపాలించుచుండిన అంబదేవమహారాజు నోడించి గొంకయరెడ్డిని గండికోట సీమకును ములికినాటికిని నధికారినిగఁ గావించెను.

గ్రామనిర్మాణము - వ్యవసాయాభివృద్ధి

అతఁడు కొచ్చెర్లకోటను విజయముచేసినప్పుడు ఇరిగప్ప కేత నాయకుని ఆచట్టుపట్ల నున్న యడవి నరికించున ట్లాజ్ఞాపించి, అచట దుప్పిపాడను గ్రామమును నిర్మింపఁజేసెను. దానినే దూపా డనియు నందురు. ఆదూపాటిసీమకు అనుమకొండ శ్రీనాథరాజును అధికారిగ నియమించెను కర్నూలు మండలమునందలి నందికొటకూరు తాలూకాలోఁ గొంతభాగమునకుఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు కళ్యాణము నుండి వచ్చిన సిరిసింగళరాజును అతని భార్యయగు శిరినాగులదేవిని ప్రభువులనుగ నేర్పఱచెను. వారు శ్రీశైలము పశ్చిమభాగమునఁ జాల అరణ్యమును నఱికించి పాలచ ట్టి వనమాలపాడు అలుగునూరు వేల్పునూరు మొదలగు గ్రామములను గట్టించిరి. కండనోలి పరిసరప్రదేశ మంతయు విడెము కొమ్మయ్య కిచ్చెను. ఈకొమ్మయ్య దామగట్ల సమీపమునందలి నాగలూటి మొదలగు గ్రామములను కట్టించెను. ౧ ఇట్లే కర్నూలుమండలమునఁ జాల గ్రామములు ప్రతాపరుద్రుని కాలముననే నిర్మింపఁబడినట్లు శాసనములును, స్థానికచరిత్రములును నుడువుచున్నవి. బ్రాహ్మణులు నిర్మించిన గ్రామములను-కొన్నిఁటిని శ్రోత్రియములుగను, కొన్నిటిని అగ్రహారములుగను, రెడ్లును కాపులును నిర్మించిన గ్రామములను కొన్నిసంవత్సరములవఱకుఁ బన్నుపర్యాయములు చెల్లింప నక్కఱలేకుండఁగను నేర్పాటుచేసి, ప్రతాపరుద్రుడు గ్రామనిర్మాణమును బ్రోత్సాహించి దక్షిణాంధ్రదేశమును చాలభాగము సేద్యము క్రిందకుఁ దీసికొనివచ్చెను. దక్షిణమున గ్రామములు విజృంభించుటతోనె యుత్తరాంధ్రదేశమునుండి కాపులు, రెడ్లు మొదలగువారు కాపతనమునకును రెడ్డితికమునకును వ్యవసాయమునకును దక్షిణాంధ్రదేశమునకును వలసిరి. పల్నాటినుండి చాలమంది రెడ్డితికమునకై కందనోలిసీమ మున్నగుప్రాంతముల కరిగినట్లు చెప్పుదురు.

గ్రామపరిపాలనము

ప్రతాపరుద్రుని కాలమునఁగల గ్రామపరిపాలనపద్ధతిఁ బరికింతము. ఒక్కొక్క గ్రామమున సాధారణముగ పండ్రెండుగు రుద్యోగులు నీటి పన్నులనిమిత్తమై యేర్పడినవారగుటచేత ఆయగాండ్లనియు, వీరిజీతము 'ఇన్ని మేరలధాన్య' మనియు నిర్ణయ మగుటచేత 'మేరగాం' డ్లనియు నందురు.

౧. రెడ్డి. గ్రామపరిపాలకుఁడు. ఇతఁడు పన్ను వసూలుచేయును. దొంగతనములు, దెబ్బలాటలు మున్నగు నేరములను విచారించును. ౨. కరణము. ఈతఁడు గ్రామమునకు సంబంధించిన లెక్కలను వ్రాయును. 3. పురోహితుఁడు ౪. తలియారు (తలారి) ఈతఁ డూరు కావలిఁ గాయును. ౫. అగసాల ౬. కమ్మరి ౭ వడ్రంగి ౮. మంగలి ౯. చాకలి ౧౦. కుమ్మరి ౧౧. అణకల ౧౨. మాదిగ. వీరుగాక కొన్ని గ్రామములలో నచ్చటి యవసరమునుబట్టి 'నీరగంటి'యు మఱికొన్నిచోట్ల జౌతిషికుఁడును ఇంకఁ గొన్నిచోట్ల పౌరాణికుఁడును. మహమ్మదీయ పరిపాలనలో మరాబు తోటి (పీఁఘలుతుడుచువాఁడు) అనువారునుగూడ నీపైని చెప్పిన పండ్రెండుగురిలోఁ గలిసియుందురు. ఊరి కివ్విధముగఁ బండ్రెండు స్వాస్థ్యములవా రుండు విధానమును 'బారాబలావతీ' పద్ధతి యందురు. కొన్నికొన్నిచోట్ల రెడ్డి కరణము తలారి, వెట్టి, మాదిగ, చాకలి, మంగలి, కుమ్మరి, వడ్రంగి, కమ్మరి, అగసాల, అణకల-ఈవిధముగను నుందురు. మఱికొన్ని గ్రామములలో నీవిధమున పండ్రెండుగు రుండక యంతకుఁ దక్కువగ నుండుటయుఁ గలదు. కాని యేయూరికిఁ గాని రెడ్డి, కరణము, తలారి, వెట్టి, మాదిగ, చాకలి, మంగలి, కుమ్మరి, వడ్రంగి వీరు తప్పనిసరిగ నుండువారు.

జాతికట్టు మాన్యములు

ఇప్పు డవి నౌకరీయీనాములని నౌకరీమాన్యములని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. పూర్వము వానిని జాతికట్టుమాన్యము లనువారు కొన్ని కొన్ని గ్రామములలో అగసాలవానికిని అణకలవానికిని మాన్యము లుండెడివి కావు. గ్రామమును నిర్మించుటతోనే ఈ 'ఆయగాండ్ల' నేర్పఱచువారు. ఈ 'జాతికట్టుమాన్యము'లకుఁ బన్నుపర్యాయము లుండవు. ఆయగాండ్లకు గ్రామస్థులు పైని చెప్పినట్లు మాన్యముల నొసంగుటయే గాక ధాన్యమురూపమునఁ గొంత ప్రతిఫలమును ముట్టఁజెప్పువారు. ధాన్యమురూపమున నొసంగు ప్రతిఫలమును మేర లందురు. ఈగ్రామోద్యోగములు వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచుండెను ఆయగాండ్లాయావృత్తులను జేసినంతవఱకు ఆమాన్యము వాని యధీనమున నుండును. అంతియ గాని యామాన్యము నమ్ముకొనుటకు వారి కధికారము లేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు గ్రామస్థులయొక్కయును, రాజుయొక్కయును, యనుమతిఁ బడసి యా మాన్యమును దాని ననుభవించుచుండిన ఆయగాఁ డమ్మినచో నా మాన్యమును గొనువారే ఆమాన్య మమ్మిన ఆయగాని వృత్తినిఁ జేయవలసి యుండును.

గుడికట్టు లెక్క

ప్రతిగ్రామము సంగతిని తెలిపెడి లెక్కలను గుడికట్టు లందురు. ఈగ్రామగుడికట్లు మహమ్మదీయులకాలమువఱకు నుండినవి. గ్రామవిస్తీర్ణముపరిమితి,ఆయకట్టు పరిమితము గ్రామము సరిహద్దులు ఈనాముభూములు తోపులు శ్మశానవాటికలు వీనిపరిమితి - బావులు చెఱువులు కాల్వలు ఎవరెవరి కెన్నెన్ని వృత్తులు, ఆయావృత్తులు ఎవరెవరికి జరుగుచుండినది మొదలగు సమస్తవిషయములును ఆగుడికట్టు లెక్కలలో నుండును. ఈ గుడికట్టు లెక్కల ననుసరించియే కాకతీయులకాలమువఱకు—ప్రతాపరుద్రుని కాలమువఱకు - దక్షిణాంధ్రదేశము చాలభాగ మరణ్యముగ నుండె ననియు కాకతీయులకుఁ బూర్వ మాప్రాంతమును బాలించిన చోళులకాలమునను తరువాత కాకతీయులకాలమునను ముఖ్యముగ బ్రతాపరుద్రుని కాలమునను గ్రామములు ఏర్పడె ననియును దేశము సమృద్ధమైయుండె ననియును తెలియుచున్నది.

౧. Distorch Manual, Kurnool, Chapter 11 P P 22-2 ; L. R. No 55 p 268.

డెబ్బదిరెండు నియోగములు

మొత్తముమీఁద కాకతీయులకాలములో డెబ్బదిరెండు నియోగము లుండె ననియుఁ గాకతీయసామంతులు కొందఱు డెబ్బదిరెండు నియోగముల కధికారులై, బాహత్తరనియోగాధిపతు లని బిరుదు వహించియుండి రనియుఁ శాసనములవలనఁ దెలియనగును. కాని శాసనములలో నీ డెబ్బదిరెండు నియోగము లేవియో తెలియరావు. హంసవింశతియందు ఒకచోటను డెబ్బదిరెండు నియోగములను జేర్పఁబడినవి.

[చూడుము హంస. ౫. ఆశ్వా.]

ఇతర అధికారులు

అయగాండ్లు గాక సుంకాధికారు లిరువు రుండిరి. వారు ౧. సుంకఅధికారి ౨. నెలసుంకఅధికారి. ఒకశాసనమున నీ యిరువు రధికారులు చేర్పఁబడుటచే వీరిలో కొంతభేదమున్నట్లు గాన్పించును. స్థలకరణము లని మఱికొంద ఱుద్యోగులు కలరు. స్థలమనునది యొక రాజ్యవిభాగము. స్థలమునకు సంబంధించిన లెక్కలను వ్రాయువారు స్థలకరణములు. గ్రామకరణములు - స్థలకరణములు - సుంకఅధికారులు, నేలసుంకఅధికారులు- నాయకులు- మహాప్రధానులు- సైన్యాధిపతులు మొదలగు నుద్యోగివర్గముతోఁ బ్రతాపరుద్రుఁడు రాజ్యపరిపాలన మొనరించెను.

భూమికొలత-గడపాటిని

ప్రతాపరుద్రునియుద్యోగులలో నొకరగు కామయ బొప్పనింగారు క్రీ. శ. ౧౨౭౭లో కందుకూరు నేలుచుండినప్పుడు పొలముల కొలతకు గడ నుపయోగించుచుండెరి. గౌతమీతీరస్థ మగు నాదేలాదుదు ప్రతాపరుద్రునిమంత్రి యగు బెండపూడి అన్నమంత్రికాలమున గడతో భూమిని గొలుచు వ్యవహారమున్నది. కాని కామయబొప్పనింగారి కాలపు గడకును, అన్నమంత్రికాలపు గడకును భేద మున్నదో లేదో తెలియరాదు.

ధాన్యమానము - కేసరిపాటిపుట్టి

ప్రతాపరుద్రుని కాలమునందు కేసరిపాటిపుట్టియును కేసరిపాటి తూమును ప్రమాణములుగ వాడుచుండినట్లు స్థానికచరిత్రములు చెప్పుచున్నవి. వీనినిగుఱించి పావులూరిమల్లన గణితమున నిట్లు కలదు:—

"గీ. అరయఁగా నాలు వీడియలు బరఁగుజాన
లవియు ముప్పదిరెండు దా నమరు గడకు
నెనయకుంటలు నూటపండ్రెండు తూము
నదియుఁ గేసరపాటిగా నెఱఁగికొనుఁడు."

"సీ. ప్రకటింతు కేసరిపాటి క్షేత్రంబుల
వలరిన బీజసంఖ్యాత మదియు
నూటపండ్రెం డరపాటిగా నొకతూము
ఏఁబదాఱుంబాతి కిరసయయ్యె
ఇరువదియెనిమిది పాకదా కుంచెడు
పదునాల్గువీసంబు పరఁగునడ్డ
ఏడొకయరవీస మేపార మాక
మూటిమైనర కాని మున్ను తక్వ.
గీ. ఒకటిమువ్వాతికయుఁ జూడ నొక్కసోల
ఏడుపరకలు దా నొనఁగూడెనేని
పరఁగనరసోల యెఱుఁగుడీ వరుసతోడ
గణితపండిత! విను వది గణితమతము."

'సింగంపాటిపుట్టి' యనుపేర మఱియొక ధాన్యమానము కూడ నున్నట్టులు బుక్కరాయలయొడయలు బంటుశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది! సింగంపా డను గ్రామమునఁ జెల్లుటఁబట్టి 'సింగంపాటిపుట్టి' యని పేరు కలిగెను. ఇట్లే కేసరిపాటిపుట్టికూడను

భూమిమాన మిపుడు ఎకరములు సెంట్లుగ నున్నయట్లే ప్రతాపరుద్రునికాలమున కుంటలు—తూములు—పుట్లు అని ఈవిధముననుండెను. గడప్రమాణము కొన్నికొన్ని చోట్ల నొక్కరీతిగను, మఱికొన్నిచోట్ల వేఱొక్కరీతిగ నుండునని మల్లనయే తనగణితమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.[౩] అంతే గాక యొక్కొక్కరాజు నొకవిధముగ గడ ప్రమాణమును నిర్ణయించుచుండువాఁడు. దేశమునకంతకు నొకేవిధమైన గడ ప్రమాణముగ నుండెడిది కాదు. ప్రతాపరుద్రునికాలమున నున్న గడ ౧౭ మూరల గడయే యని ప్రస్తుతము భావింతము.[౪]

కుంటలు - మఱ్ఱులు

పైని చెప్పిన కుంటలు తూములు భూమికొలతమానముగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. భూమికొలత కుంటలమానముననే గాక కొన్నికొన్నిచోట్ల మఱ్ఱులలెక్కకూడ ప్రతాపరుద్రునికాలమున వాడుకలో నుండెను.[౫] ఓరుగంటివైపు - అనఁగా నుత్తరాంధ్ర దేశమున గణపతిదేవ చక్రవర్తికాలముననుండియు మఱ్ఱులలెక్క వాడుకలో నుండినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది.[౬] మఱియును మఱ్ఱులలెక్క నీరునేలకును, కుంటలు పుట్లలెక్క వెలిచేలకును వాడుకలో నుండినట్లు దేవరినాయనింగారి శాసనమునఁ గలదు. తెలుఁగుమఱుతును, సంస్కృతనివర్తనమును ఒండొంటికి సమానమని గణపతిదేవుని పాకాలశాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.[౭]

---

౧. Coll. 1630/1911. ౨. కుంట యనునది భూమి కొలతమానము: సాధారణముగ 31/8 యెకరములకు సమానము. Nel. Ins. Vol III Glossary, P 1495. ౩. ౨౪ మూళ్ల గడ; ౩౨ మూళ్ల గడ; ౧౭ గజాల గడ:—ఈ విధముగ నుండెడివి: L. R. Vol 2 P 375. L. R. Vol 57 P. L. R. Vol 55 P 225. ౪. కాని గణపతిదేవుని కాలమున పండ్రెండుబారల గడ యుపయోగమున నుండినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. Nel. Ins. Ongole, 89 P 1060; Nel. Ins. Ongole 87, p 1067; Nel. Ins Ongole 28, p 911. ౫. Nel. Ins Ongole 7, p 90; Nel. Ins. Darsi 35, P 330. ౬. Pakhil Inscription of the reign of Ganapatideva Hyderabad Archaeological Series, No 1 ౭. Nel. Ins. Darsi 3 page 22: శ్లో. శ్రీమత్కాకతిరాజవంశతిలక ఖ్యాతాత్మకంశక్రమ, శ్లాఘాంకతశాసనమ్ కవయతామ్ యశ్చక్రవర్తి వ్యధాత్, తస్మై శ్రీజగదాళ ముమ్మడిగాదాదస్యామ్ పురీప్రోన్నతమ్, హథం పంచనివర్తనానిచ సదాశ్లిష్టాని సస్యశ్రియా!

"ఈ శాసనమునఁ జెప్పిన కవిచక్రవర్తులకు ముమ్మడయంగారు ఇచ్చిన వృత్తి అయిదురేఖవుత్తులు.

ఎకరమునకు ఎనిమిది నివర్తనములు.

వ్యవసాయము

ప్రతాపరుద్రుని కాలమునఁ గూడ భూములు - పల్లపుభూములు మెట్టభూములు అని - రెండువిధములుగ విభజింపఁబడినవి. వరిపంట కగు కూలమయిన పల్లపుభూమిని నీరునేల యనియు, మెట్టభూములను వెలిచే లనియు వ్యవహరించిరి. వ్యవసాయము ముఖ్యముగఁ జెఱువుల యాధారమున సాగుచుండెను. తటాకనిర్మాణ మాకాలమున మతధర్మముగను పుణ్యకార్యముగను విశ్వసింపఁబడుచువచ్చెను. ఓరుగంటి కాకతీయులు తటాకనిర్మాత లని పేరొందిరి. కాకతీయరాజ్యమున నపరిమితముగఁ దటాకము లుండుటవలన తటాకరాష్ట్ర మని ఆంగ్లేయులు పేరుఁ బెట్టిరి. కాల్వలయాధారమునఁ గూడ వ్యవసాయము జరుగుచుండెను. కాకతీయ సామంతు లనేకులు గొప్పగొప్ప కాల్వలు త్రవ్వించినారు.

పన్ను - పర్యాయములు

ప్రతాపరుద్రునికాలములో పన్నులు తేలికగ నుండెడి వనియు, ఏమాత్రము నొప్పి కలుగకుండ రాజు శుల్కమును గ్రహించుచుండె ననియు నూహింపవచ్చును. హిందూరాజుల యనంతరము చాలకాలము మహమ్మదీయులు పరిపాలించియుండుటచేత నా పూర్వకాలపునాఁటి పదములును - 'గవిన్యూ' పదములును - చాలభాగము వాడుకలో లేక యున్నవి. కంపెనీవారి ప్రభుత్వము దేశమున స్థిరముగ నాటుకొనువఱకు ననఁగా రెండువందల యేండ్ల క్రితమువఱకు మహమ్మదీయులే పరిపాలనము చేయుచుండుటచే వారి పరిపాలన పదములు ఇంకను వాడుకలో నుండుటయును మనకు జ్ఞాపకముండుటయును సంభవించుచున్నది.

ఇప్పటివలెఁ బన్నులు నాణెమురూపమున గాక సాధారణముగ నన్నియు ధాన్యమురూపమునఁ జెల్లింపఁబడుచుండెను. పండినపంటలో 'కోరులు' - అనఁగా రాజుపాలు పోను మిగిలినది - కాపు తీసికొనును. రాజుపాలికివచ్చు నీధాన్యరూపమైనపన్నును వసూలుచేయువారికి ఇంత ధాన్యశుల్కమున కిన్ని మేర లని యిచ్చెడివారు. మేర లనఁగా ధాన్యరూపమైన జీతము. ధాన్యములఁ గొలుచువారికి కొంత ప్రతిఫలము ముట్టఁ జెప్పువారు. అట్టి ప్రతిఫలమును ఒకొక్కప్పుడు ధాన్యరూపమున నిచ్చువారు మఱొకప్పుడు నాణెమురూపమున నిచ్చువారు. ధాన్యరూపమున నిచ్చుదానికి పుట్టిపహిండి (పుట్టిపకిండి) యని పేరు. కాని కొన్నికొన్ని గ్రామములలో హిందూరాజుల కాలమున మెట్టచేలకుఁ బసిండిరూపమునను, పల్లపుచేలకు ధాన్యరూపమునను పన్నులు వసూలు చేయఁబడుచుండినట్లు కూడఁ గానవచ్చుచున్నది.[౧]

ప్రతాపరుద్రునికాలమున నీ క్రింది పన్నుపర్యాయములు ఉండినట్లు శాసనాధారమునఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ౧. దాయము. దత్తి ౨. పేటి-పంపకము ౩. కానుక-అక్షదాయము ౪. చిల్లర ౫. పుల్లరి ౬. పీసబడి ౭. సుంకము ౮. అడ్డగడ ౯. అంగటిముద్రసుంకము ౧౦. అడ్డసుంకము. శాసనాధారమున మనకుఁ దెలియవచ్చు పన్ను లివియే. ఈ పన్నులను 'అవనాయా' లందురు. అవనాయము లనఁగా నిక్షణము కొఱకేర్పడిన పన్నులని యర్థము.

సుంకము

సుంక మనునది పన్నునకు సర్వసామాన్యపదము. భూమిమీఁద తీయునట్టిగాని రేవుల యొద్దఁ దీయునట్టిగాని గ్రామము మొగదలను గాని, సంతసాపిడులనుగాని తీయు నిప్పటి 'ఆసీలుకంటి' శుల్కమునకు సుంక మని పేరు. ఈ యాసీ వంటి సుంకమును వసూలుచేయుటకు కొచ్చర్లకోట (ఒంగోలుతాలూకా) ఓరుగల్లు మొదలగు పట్టణరాజములలో సుంకపుపేటలుండెను. ఈసుంకపుపేటలలో 'పెఱిక'కు ఎంతో కొంతచొప్పున సుంకము వసూలు చేయుచుండువారు. 'పెఱిక' యనఁగా ఎద్దు లోనగువానిమీఁద మోయించెడు గోనెమూట. ఈపెఱికలలో భేదములు కలవు. పోతుపెఱిక యని-ఎద్దుపెఱిక యని-గాడిదపెఱిక యని. సరకుమోయించుట కెడ్లను గట్టిన నెద్దుపెఱిక. గాడిదలను గట్టిన గాడిదపెఱిక. ఇట్లే పోతుపెఱిక. ఎడ్లు గాడిదలు మొదలగునవి మోయఁగలిగిన బరువులో విభేదముండుటవలన పోతుపెఱిక కొకవిధమునను-ఎద్దుపెఱిక కొకవిధమునను-గాడిదపెఱిక కింకొకవిధమునను సుంకము విధించుచుండువారు. ఈవిషయము జుట్టయలెంక గొంకయరెడ్డి శాసనమువలన సువ్యక్త మగుచున్నది.[౩]

సుంకపుపేటలలో విధించు సుంకములోఁగూడ దిగుమతిసరకుపై విధింపఁబడు పన్నునకు 'లోపలిసుంక' మనియు నెగుమతిసరకులపై విధింపఁబడు పన్నునకు 'వెలుపలిసుంక' మనియుఁ బేరు.[౪] భూమిమీఁదఁ దీయు శుల్కమునకు మెట్టసుంక మనియును, నేలసుంక మనియును, పేర్లు. సముద్రాంతరములనుండి వచ్చు సరకుమీఁదను, దేశాంతరములకు సముద్రముమీఁద నెగుమతి యగు సరకుమీఁదను, విధింపఁబడు పన్నును గూడ సుంకమందురు.[౫] సుంకమును దీయు నుద్యోగులను సుంకరు లందురు. నేలసుంకము, లేక మెట్టసుంకము-అనఁగా భూమికిస్తు - వసూలు చేయువారిని నేలసుంకరులందురు. అంగటిసరకులమీఁదఁ దీయు పన్నునకు 'అంగటిముద్రసుంకము' అని పేరు. దీనినే అంగటిసిద్ధాయ మనియు నందురు. లాభముమీఁదఁ దీయు పన్నునకు మూలవీసాలనియు,[౬] వీసబడి (శాసనముల 'విసాబడి') యనియుఁ గూడ నందురు. వర్తకులు చెల్లించు నిప్పటి రాబడి పన్ను Income-taxను, మూలవీసాలును ఒక్కటియే

---

౧. Dt. Manuol. Kurnool. Section 11, Page52, ౨. కానుకలు, కట్నములు, దాయము, దత్తి మొదలగునవి నిజముగఁ బన్నుకు పర్యాయములలోఁ జేరవు. అవి బహుమతులు, దానములవంటివి. అయినను ఆయాయధికారులు దయఁదలఁచి మానినఁ గాని తప్పక యీయవలసినవియే యగుటచేత దానినిగూడఁ బన్ను పర్యాయములందుఁ జేర్చియున్నాను. ౩. Dt. Munual, Kurnool Section 11, Page 52. ౪. Ep. Ind. Vol xi, p 188, Loc. Rec. Vol 42, P 442, Ep. Rep. 602 of 100.. ౫. సంతలో నమ్మఁదెచ్చిన సరకుమీఁద సంతరాసికి 'తూములు' తీయుచుండువారు. ౬. Nel. Ins. Vol III, Glossary & Ep. Inds. Vol V, p 23, Note 6.

యని యూహింపవచ్చును. అంగటిముద్రసుంకముగాని సుంకముగాని సరకులమీఁద నే పద్ధతిప్రకారము తీయువారో మనకు దెలిసికొనుటకు శాసనాధారము లేవియుఁ గానరావు. గాని కేతన రచించిన విజ్ఞానేశ్వరీయమునఁ[౧] నీ పద్ధతినిగుఱించి కొంత చెప్పఁబడియున్నది. [చూడుఁడు. ప్రాయశ్చిత్తకాండము 83, 85 పద్యములు.]

'అడ్డసుంక' మనియు, 'అడ్డగడ సుంక' మనియు ని కరెండు పన్ను లుండినవి. గొల్లల నమ్మువారికి విధించు పన్నును అడ్డసుంక మనియు వాడుకగఁ గొంతకొంత నియమితకాలమునకుఁ జెల్లింపవలసిన పన్నును అడ్డగడసుంక మనియు నందురు. ౨ కడ్డాయ మని యొక పన్నుండినట్లు కాన్పించును. సరకునకు అధికారులు బలవంతముగ నమ్మి తీసవలెనని నియమించు ధర నే కడ్డాయ మందురు.

నాణెములు

కాకతీయుల తామ్రశాసనములమీఁది ముద్రల ననుసరించియు నాణెములమీఁది ముద్రల ననుసరించియు నాణెములనుగూర్చి యీ క్రింది సంగతులు తెలియవచ్చుచున్నవి. కాకతీయులకు నందిముద్ర ప్రధాన చిహ్నము. నందికిపైన నొక ఛత్రమును ఇరుప్రక్కల నొక్కొక్క చామరమునుఁ గలవు. ప్రతాపరుద్రుని నాణెములలో బంగారువియు వెండివియు రాగివియుఁ గూడఁ గలవు. దక్షిణహిందూదేశపు నాణెములను గూర్చి వ్రాసిన ఎలియటు దొరగారు కాకతీయుల నాణెములను గొన్నిటిని సంపాదించియున్నారు. అందొక రాగినాణెము[౩]మీఁద నొక ప్రక్క నంది కలదు. ఆ నాణెమునకు మఱియొక ప్రక్క పురాతనపు నాగరాక్షరములతో "శ్రీమతు ....క.........కాకతి ప్రతాప రా......య(?)" అని వ్రాయఁబడియున్నది. మాడ[౪] మీఁద నొక ప్రక్క నంది కలదు. పణము[౫]మీఁద నొక ప్రక్క కుడివైపుగ నంది కలదు. రెండవప్రక్క నేమియున్నదియుఁ దెలియరాలేదు. ఈపణము రమారమి కొంచెము తక్కువగ నేనుధాన్యపుగింజల యెత్తు కలదు. ఈ నాణెములన్నియుఁ బ్రతాపరుద్రునివే యని చెప్పఁజాలము. కాని కాకతీయ నాణెముల పద్ధతి తెలిసికొనుట కివి కొంత వీనికిఁ దోడ్పడుచున్న వని యంగీకరింపక తీరదు.[౬]

కాకతీయులకాలమున నీక్రింది నాణెములు వాడుకలో నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ౧. చిల్లఱ (కొంచెపాటినాణెము) ౨. కర్షము (పదునాఱుమాషములయెత్తు); 3. కార్షాపణము (పదియాఱు పణముల యెత్తు) పణములు రెండువిధములుగఁ గలవు. రాగిపణములని బంగారుపణములని. కర్షమెత్తు రాగిటంకమును పణ మందురు. హిందువులు ప్రభుత్వముచేసినంతకాలము పరంపరాగతముగ వచ్చుచుండిన నాణెములపద్ధతియే చెల్లుచుండె నని యూహించుట కవకాశము కలదు. ఈ పణములను మాషములను గుఱించి విజ్ఞానేశ్వరీయమున వివరింపఁబడి యున్నది.

ఇవి యిట్లుండఁగా పావులూరి మల్లన ప్రతాపరిభాషను గుఱించి యొక్కింత చెప్పియున్నాఁడు. దీని ననుసరించి కాకతీయులకాలమున ప్రతాపమాడ యొకటి యుండెననియు అప్పుడు చెల్లుచుండిన వరహాకు ప్రతాపవరహా యని పేరుండె ననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

ప్రత్యేకనాణెములు

మఱియును కొన్నికొన్ని ప్రదేశములలో ప్రత్యేకనాణెములు వాడుకలో నుండెను. కాకతీయులకు లోఁబడక స్వతంత్రులై పరిపాలించిన మహామండలేశ్వరులు తమపేరఁ బ్రత్యేకనాణెములను వాడుకచేసియున్నారు. అట్టి ప్రత్యేకనాణెములలోఁ జేరినది గండగోపాల మాడ. ఈమాడ కాంచీపురమునను, తొండమండలమునను జెల్లుచుండెను. ప్రతాపరుద్రుని కాలమువఱకు కాంచీపురము రాజధానిగ తొండమండలమును విజయగండగోపాలుఁడు పరిపాలించుచుండెను. గండగోపాల బిరుదమును వహించిన పల్లవవంశీయులును తెలుఁగుచోళులును గండగోపాలమాడను వాడిరి. కాంచీనగరమును గణపతిదేవుఁడు జయించిన నాఁటినుండియు అచ్చటిరాజులు కాకతీయులకు సామంతులుగ నుండి కప్పము కట్టెడివారు. కాకతి ప్రతాపరుద్రుని సైన్యాధిపతి కాంచీనగరమును జయించినప్పటికి ఆప్రాంతమునందు గండగోపాలమాడ వాడుకలో నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ముప్పడినాయంక పుగహారుని దానశాసనము ననుసరించి యెన్ని పణము లైన ఒక గండగోపాల మాడయో తెలియుచున్నది.

సివిలు పరిపాలనము

ప్రతాపరుద్రుని కాలపు సివిలు పరిపాలనమును తెలిసికొనుట కాధారము లేవియుఁ గానరావు. కాని యాకాలమునఁ బ్రతి యభియోగమును పంచాయతీలవలనఁ బరిష్కరింపఁబడుచుండినట్లును - నేరములను విచారించుటకై యట్టి పంచాయతీసభలను ఊరి తలారియొక్క పుణ్యస్థలమున సమావేశపఱచుచుండినట్లును - క్రీడాభిరామములోని యీ క్రింది విషయములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది

'అనుచు నటుపని వేశ్యవాటంబు వెడలి భైరవాలయద్వారంబున పాడి పంతంబునం గూడినవారవిటలోకంబుం గనుంగొని యేమి ధర్మాసనంబుఁ దీర్చెద రొకో యని యడిగిన...

---

౧. విజ్ఞానేశ్వరీయ మను గ్రంథము యాజ్ఞవల్క్యస్మృతికిఁ దెలుఁగు. ఇది యొక పద్యకావ్యము: దీనిని రచియించినవాఁడు మూలఘటిక కేతనకవి. ధర్మశాస్త్రములను దెనిఁగించి పద్యకావ్యముగ వ్రాసినవాఁడు ఆంధ్రకవులలో నితఁ డొక్కఁడే. ఈతఁడు తిక్కన సోమయాజి కాలమున నున్నవాఁడని యాతని యాంధ్రభాషాభూషణములోని 'కవిత చెప్పి' - యను గీతపద్యమును బట్టి స్థిరపడుచున్నది. గజపతుల కాలమువఱకు యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి వాడుకలో నుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. విజ్ఞానేశ్వరీయమున మూఁడుకాండలు గలవు (౧) ఆచారకాండ (౨) ప్రాయశ్చిత్తకాండ (3) వ్యవహారకాండము. రెడ్డిరాజుల యనంతరము రాజ్యముచేసిన గజపతులలో ప్రతాపరుద్రగజపతి సరస్వతీవిలాస మను ధర్మశాస్త్రమును రచియించెను. అంతవఱకు సధర్మశాస్త్ర విషయమున విజ్ఞానేశ్వరీయమే ప్రమాణముగ నుండినట్లు కాన్పించును. ౨. Browni's Telugu English Dictionary. 3. Elliot's Conis of. Souther. India, Page ౮౯. ౪. India, page 8. ౫. Elliot Collection No ౬. కాకతీయులకుఁ దరువాత తెలుఁగుదేశము నేలిన రెడ్డిరాజులుకూడ కాకతీయుల ముద్రలమీఁది చిహ్నములనే ధరించిరని వారి నాణెములమీఁది నంది, లింగము ఈ మొదలగువానినిబట్టి తెలియుచున్నదని ఇలియటుదొరగారు వ్రాయుచున్నారు. Elliot Page 102.

గీ. పిల్ల కోపంబుతో నిల్లు వెళ్లివచ్చి
తలవరుల కీ ప్రసంగ మంతయును జెప్ప
వారు రప్పించ వచ్చె నీవదరుజంఖిం
.........ఇది గుల్లాము గాక.

ఈ విధమైన పంచాయతీసభమాత్రమే గాక రాజసభకూడ నుండె ననియుఁ దెలియుచున్నది. రాజసభలోని సభ్యులను గూర్చి విజ్ఞానేశ్వరీయ మిట్లు నుడువుచున్నది:—

ఆ. వె. వినికిఁ గల్గువారి, వేదజ్ఞు లగువారి,
సత్యయుతుల, ధర్మశాస్త్రవిదుల
ద్వేషరాగరహితవిప్రుల, హితుల, స
భ్యులుగఁ జేయవలయు భూవిభుండు

కం. అవిప్రు లేన్వురైనను
నేవురు మువ్వురును నైన నిమ్మహిలోనన్
భూపతిసభ యగుఁ గావున
మూవు రవశ్యంబు వలయు ముఖ్యులు సభకున్.

అగ్రహారములు - సభలు

పైసభలుగాక యగ్రహారములకుఁ బ్రత్యేకసభ లుండినట్లు కరి వెనకై కీయతుకలన [2] విశద మగుచున్నది. బ్రాహ్మణగ్రామములకు నాంధ్రదేశమున నగ్రహారము లనియును తమిళదేశమున మంగలము లనియుఁ బేరు. తమిళుల యాచారముల ననుసరించిన తెలుఁగు చాళుక్యచోళుల కాలమున నాంధ్రదేశమునఁగూడ నగ్రహారములకు బదులుగ మంగలములు మొలక లెత్తినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. [3] ఇట్టి మంగలములలోను అగ్రహారములలోను నుండిన సభలను గమనించియే ప్రతి గ్రామము నొక చిన్న స్వతంత్రరాజ్య మని యాంగ్లేయు లభివర్ణించియున్నారు. [4] ఈ మంగలములోని సభల నిర్మాణపద్ధతిని గుఱించియును వ్యవహారస్థితిని గురించియును తమిళశాసనములందు సంపూర్తిగఁ దెలుపఁబడియున్నది కాని యాంధ్రదేశములోని యగ్రహారములందలి సభలను గుఱించిన వివరము లేవియుఁ దెలియరావు. అయినను దక్షిణదేశమునందలి మంగలసభలకును తెలుఁగుదేశమునందలి యగ్రహారసభలకును వానినిర్మాణమునందును వ్యవహారమునందును ఒండొంటికిఁ గొన్నికొన్ని పోలిక లుండియుండు నని మన మూహింపవచ్చును.

౧. క్రీడాభిరామము. పుట ౩౧, ప ౨౬౪-౫. ౨. Loc. Ree. Vol 55, Page 131. 3. Ep. Ind. Vol V. Pp 70-9. ౪. Srs Charle, (Aftrwams Lond) Metcalfe-Vide Dor Manual, Finne Velly, 21. ౫. Ep. Coll. nos 1 and 2 of 18_8.

అస్పృశ్యులా?

యస్. శాస్త్రి గారు

ఎవ రస్పృశ్యులు? మాతృదేశ వినిమోక్షేచ్ఛావిరుద్ధక్రియా
ప్రవణాసహ్య వినూత్న సంస్కరణ డంబవ్యూహ నిర్భేద సైం
ధవులా? భిన్నమతప్రబోధ పరిభూత వ్రాతవిచ్ఛేది మా
త్రవమాన ప్రతిరోధ బాంధవుల? యత్యాచార మిందేదియో? ౧

ఎవ రస్పృశ్యులు? తోడఁబుట్ట నవమానింపించు నారాజకీ
యవిధానంబున దాస్య మీకొను నగస్త్యభ్రాతలా? విశ్వమా
నవసౌభ్రాత్రమునన్ సహోదర పదాబ్జద్భక్తిమై భారతీ
యవిధానంబున సేవగింపని యనాద్యభ్రాతలా! యెంచుఁడీ. ౨

యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము - ఈ యుద్ధమల్లుఁ డేకాలపువాఁడు?

కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు.

'సల్కి' యనఁ జాళుక్యుఁ డనియు, బెజవాడ యుద్ధమల్లుఁడు చాళుక్యుఁడే యనియు నే నిదివఱకు నాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమునందు శాసనప్రమాణములతో నిశ్చయపఱచితిని. ఇప్పుడు ఆ చాళుక్యయుద్ధమల్లుఁ డెవఁడు? ఏ నాఁటి వాఁడు? అని శాసనప్రమాణముల సాయముననే తెలిసికొనుటకు యత్నించెదను.*

శ్రీ బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి మతమున నీ యుద్ధమల్లుఁడు చాళుక్యుఁడు కానేకాఁడు. ఒకవేళ చాళుక్యుఁడే యైనను నన్నయకుఁ దరువాతివాఁడే కాని పూర్వుఁడు కానేకాఁడు! ‡ ఇట్టి ద్వంద్వవాదము పెట్టుటచూడ, చాళుక్యుఁడు కాఁడన్న మాటయందును శాస్త్రులవారికి పూర్తిగ నమ్మికలే దనియు, నన్నయకుఁ దరువాతివాఁ డన్న మాటయందుఁ గూడ పూర్తిగ నమ్మకము లేదనియుఁ, దేటపడుచున్నది. చాళుక్యుఁడు కాకపోవుటయే నిజమగునేని తరువాతి చాళుక్యుఁ డెట్లగును? తరువాతి చాళుక్యుఁడే యగుట నిశ్చయమేని చాళుక్యుఁడు కాకపోవుట యెట్లు సంభవించును?

శాసనపు రాతిని అమగుఁడు

మనము విశేషము శ్రమచేయక శాసనముగల రాతినే శ్రద్ధతో నడిగినయెడల నదియే మనకు తనకాలమును తెలుపఁగలదు. యుద్ధమల్లుని శాసనపు స్తంభమునకు నాలుగు ప్రక్కలు గలవు. శాసనము ప్రారంభింపఁబడిన వైపును మనము ఎదుటిప్రక్క యందము. దాని తరువాతిభాగము దానికి నెడమప్రక్క నున్నది. దానిపైని క్రిందినుండి పైకి వ్రాయఁబడినది. చివరపంక్తి యసంపూర్తిగ విడువఁబడినది. ఎదుటి ప్రక్కకుఁ గుడిప్రక్కను కొంతవఱకు శాసనము చెక్కఁబడి యసంపూర్తిగ విడిచి వేయఁబడినది దానిక్రింద ఆ ప్రక్కననే తరువాతకాలమున ఈశ్వర భట్ట సోమయాజులొక శాసనమును జెక్కించెను. ఈ మూఁడు ప్రక్కలు గాక వెనుకవైపున నున్నదానిని మనము వెనుకప్రక్క యందము. అం దేమున్నది? మొదట యుద్ధమల్లుని శాసనమువంటి మూఁడు అక్షరములు "ంబుణ్డా" అనునవి కలవు. వానికి క్రింద కులోత్తుంగచోళుని పరిపాలన కాలములో 41-వ ఏట చెక్కించిన అఱవ శాసన మొక్కటి కలదు.

ఈశ్వరభట్టు శాసనము

యుద్ధమల్లుని శాసనమునకుఁ దరువాత నదేరాతిమీఁదఁ జెక్కఁబడిన పై రెండుశాసనములలో ఆయాశాసనములకాలము లియ్యఁబడినవి. కాన యుద్ధమల్లుని శాసన మంతకుముందే చెక్కఁబడెనని యా శాసనము లుద్ఘోషించుచున్నవి. కుడిప్రక్కనున్న యీశ్వరభట్టు శాసనముఁ దీసికొందము. అందలి శకము 1087 (క్రీ. శ. 1165) అని రామయ్య పంతులవారు వ్రాసిరి. అది 1019 (క్రీ. శ. 1097) అని జగన్నాథరావుగారనుచున్నారు. కాని వాదసౌకర్యమునకై బ్రహ్మయ్యగారి కనుకూలమైన 1087 నే తీసికొందము. యుద్ధమల్లుని శాసన మింతకుఁ బూర్వపుదియై యుండవలయును గదా! కావున అసలు శాసనము వ్రాయించిన యుద్ధమల్లుఁడు శా. శ. 1087 అనగా క్రీ. శ. 1165-వ యేటికి పూర్వమే రాజ్యము చేసినవాఁడు అయియుండవలెను.

కులోత్తుంగునినాఁటి శాసనము

ఇఁక వెనుకప్రక్క నున్న అఱవ శాసనము యుద్ధమల్లుని శాసనపు మూఁడక్షరముల క్రింద వ్రాయఁబడినది. అయ్యది కులోత్తుంగుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిన తర్వాత 41-వ సంవత్సరమున చెక్కింపఁబడినది. అనగా శా. శ. 1026 (క్రీ. శ. 1104) నాఁటిది. తస్మాత్-యుద్ధమల్లుని శాసనమును-అది వేయించిన యుద్ధమల్లుఁ డను చాళుక్యరాజును-క్రీ. శ. 1104 కంటె పూర్వపువారగుట నిశ్చయము.

ఇచ్చట వెనుకప్రక్కను యుద్ధమల్లుని శాసనాక్షరములకంటె మూఁ డక్షరములు-సందర్భము లేనివి-మొదట ఎట్లు చెక్కఁబడియె నని చదువరులకు సంశయము కలుగవచ్చును. కాని కొంచెము విమర్శబుద్ధితో శాసనమును రాతిని పరికించినయెడల ఈ సంశయము తీరఁగలదు. మొదట శాసనము నాలుగు ప్రక్కలను చెక్కించుటకు నిశ్చయింపఁబడి సుతారి మొదట బొగ్గుతోనో సున్నముతోనో మఱి వేఱువర్ణముతోడనో నాలుగువైపులను చెక్కవలసిన యక్షరము లన్నియు వ్రాసికొని యుండును. తరువాత వాని యిష్టప్రకారము అక్షరములను చెక్కుచుఁ బోయెను. ఈ ప్రకారము చెక్కుచువచ్చి యెదుటిప్రక్క పూర్తిగఁ జెక్కెను. ఎడమప్రక్క పూర్తిగఁ జెక్కెను గాని చివరపంక్తిమాత్రము పూర్తిగఁ జెక్కలేదు. ఆ పంక్తి పూర్తిగఁ జెక్కియుండినయెడల వెనుకప్రక్క నున్న "ంబుణ్డు" అను అక్షరములతో సంబంధము

* చూఁడు ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధము, దుర్మతి మాఘ బ॥ ౬, శనివారము.

‡ ఒకవాది కోర్టులో 'ప్రతివాది నాయొద్దనుండి వేయిరూపాయలు అప్పు తీసికొనెను, ఇప్పించవలసినది' అని వ్యాజ్యెము వేయగా 'నేను వాదియొద్దనుండి యెన్నఁడును అప్పుతీసికొనలేదు. ఒకవేళ తీసికొంటి ననుకొన్నను, వాఁడి చెప్పెడి మొత్తముకంటె నెక్కువగా-అనఁగా 1500 రూపాయలు నే నిదివఱకే తీర్చివేసినాను' అని ప్రతివాది ప్రత్యుత్తరము చెప్పిన నెట్లుండునో యట్లే బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి ఈద్వంద్వవాద మున్నది.

కల్గియుండును. ఈ వెనుకప్రక్క మూడు అక్షరములు మాత్రము చెక్కి మిగత వన్నియు చెక్కలేదు. కుడిప్రక్కన తొమ్మిది పంక్తులు పూర్తిగను పదవ పంక్తిలో మూడక్షరములు మాత్రమును చెక్కి మిగతభాగము అసంపూర్తిగ వదలెను. ఒకవేళ వెనుకప్రక్క యక్షరములు కుడిప్రక్క యక్షరముల తరువాతివి యైనను అయియుండ వచ్చును. కుడిప్రక్క నంతయు చెక్కియుండినయెడల సందర్భము కలిసి యుండునేమొ.

శాసనములు చెక్కువాఁడు శాసనాక్షరములు ఒకటి తరువాత నొకటి క్రమముగాఁ జెక్కుకొని రాక అక్కడ కొన్ని యక్షరములు ఇక్కడ కొన్ని యక్షరములు చెక్కుట యొక వింతకాదు. ఇప్పుడు పటాదుల కొరకై దిమ్మెలను చెక్కుడి ఎక్స్ప్రెవర్లు ఈలాగే చేయు చుందురు వారివారి వీలుప్రకారముగ, సోలుపుగ చెక్కుట విసిగెత్తెడి పని యైనందునను, ఒకప్పుడీవైపు మఱియొకప్పుడావైపు ఒకతూరి ఈమూల మఱియొకతూరి యామూల చెక్కి, వివరకు పని యంతయుఁ బూర్తిచేయుదురు. యుద్ధమల్లుని శాసనము చెక్కిన పనివాఁడును ఇట్లే చేసియుండును. కాని ఏకారణముచేతనో పనియంతయు పూర్తి చేయలేక పోయెను. పూర్తి చేయులోగ పనివాని కేదియైన నాపద సంభవించెనో లేదా రాజున కేదైన నాపద సంభవించెనో మనము చెప్పఁజాలము.

ఇదియొక్క శాసనమా? పెక్కుశాసనములా? యను చిన్న వాద మొకటిగలదు. కాని యాశాసన మంతయు నొక్కదస్తూరితో వ్రాయఁబడి నది గాన నొక్కశాసనమని చెప్పుటయే సమంజస మని నాయభిప్రాయము.

తేలిన సారాంశము

ఇంతకు తేలినవిషయ మేమన - శాసనము చెక్కించిన చాళుక్య యుద్ధమల్లుఁడు క్రీ. శ. 1104 కు పూర్వపువాఁడు. శాసనమునందు ఇతనికే మల్లఁడు అను మాఱుపేరు కలదు. 'నామైకదేశగ్రహణే నామ గ్రహణం' అన్న నియమము కొన్ని శబ్దములకు చెల్లును. సంస్కృతము నందు సత్యభామాదు లటువంటివి. తెనుఁగులో వెంకటప్పయ్య మొద లగునవి యిట్టివి. అట్టిదే యుద్ధమల్ల శబ్దము. యుద్ధమల్లుని మల్లఁడన వచ్చును. ఈ యుద్ధమల్లుని తాత మల్లపరాజు అని శాసనమునందుఁ గలదు.

ఇఁక క్రీ. శ. 1104 పూర్వము పూర్వచాళుక్యులలో యుద్ధ మల్లు లెవరైనఁ గలరా యని పూర్వశాసనములను శోధింపఁగా ఇద్దరు యుద్ధమల్లులు మాత్రము గానవచ్చుచున్నారు. ఒకఁడు క్రీ. శ. 844 మొదలు 888 వఱకు రాజ్యము చేసిన గుణగవిజయాదిత్యుని కడగొట్టు తమ్ముఁడు. ఇతఁడు రాజ్యము చేసినట్టు కానరాదు. రెండవవాఁడు ఇతని మనుమఁడైన యుద్ధమల్లుఁడు. ఇతఁడు క్రీ. శ. 927-934 వఱకు ఏడు సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను. ఈతఁడే బెజవాడలోని శాసనము వేయించినవాఁడని మనము గట్టిగ నిశ్చయింపవచ్చును. ఏలయన నితని తాతయైన యుద్ధమల్లుఁడే శాసనము వేయించెనని యందుమేని అతనికి మల్లపరాజు అనిగాని యుద్ధమల్లు డనిగాని పేరుగల తాత లేఁడు. అతని తాత కలి విష్ణువర్ధనుఁడు. ఇదియుఁగాక నీ యుద్ధమల్లుఁడు రాజ్యము చేయలేదు. శాసనము వేసిన యుద్ధమల్లుఁడు ఆకాలమున రాజ్యము చేయుచున్నట్లు ఆ శాసనమునందే స్పష్టముగా చెప్పఁబడి యున్నది.

తాళపరాజు కుమారుఁడైన కీ రెండవ యుద్ధమల్లుని మల్ల, మల్లప యను నామములతో కూడ వ్యవహరించుచుండి రని యితరశాసనములు చెప్పు చున్నవి. C.P.No 1. of 1916-17; C.P.No . of 1908-9) (1) కావున నీ యుద్ధమల్లుఁడే శాసనకర్తయని మనము నిస్సంశయ ముగను నిశ్చయముగను నొక్కి చెప్పవచ్చును.

పూర్వపక్షము

ఇందుపై బ్రహ్మయ్యగారి చిన్న పూర్వపక్ష మొకటి కలదు. అది యితరు లెవరైన జేసియున్నయెడల నవ్వి యూరకుండి యుందును. బ్రహ్మయ్యగారి మాటకుగాను ప్రత్యుత్తరము చెప్పవలసివచ్చినది. బెజవాడశాసనకర్త 'యుద్ధమల్లుఁడు' లేక 'మల్లుఁడు' మాత్రము అఁట! అతనిని 'మల్లప' యని అనకూడదఁట. అతనితాత మల్లప అఁట. ఆ తాతను మల్ల, యుద్ధమల్ల అని అనకూడదఁట. బెజవాడ యుద్ధమల్లుని తాతపేరు ఎచ్చట చూచినను యుద్ధమల్లుఁడని యుండును గాని మల్లప యని యుండదు. కావున ఈ యుద్ధమల్లఁడు బెజవాడ శాసనపు యుద్ధ మల్లుఁడు కాఁడని బ్రహ్మయ్యగారి సిద్ధాంతము. కాని మల్ల, మల్లప యను నామము లొక్కటియే యనియు 'ప' యనునది గౌరవార్థ ప్రత్యయమైన 'అప్ప' అనునదియే యనియు, మూలనామములోని భాగము కాదనియు, ఏ ప్రమాణము లేకయే తెలుఁగుదేశమందలి బాలురుగూడ ఒప్పెద రని నా నిశ్చయము. ప్రమాణమే కావలయు నన్న రెండవ యుద్ధమల్లునికి మల్లపయను పేరు గలదని చెప్ప మేము పైన నుదాహరించిన శాసనములును శాస్త్రిగారి మల్లుని పిఠాపురపు శాస నమును చాలును. ఇఁక మనుమనికి తాతను నొక్క పేరుండుటయందు వింత యేమియు లేదు. మనుమఁడగు రెండవ యుద్ధమల్లునకు శాసనమునందే యుద్ధమల్లుఁడు మల్లుఁడను రెండు నామములు కలవనియు, తాతకు మల్లపనామము గలదనియు బ్రహ్మయ్యగారే ఒప్పుకొనిరి. ఇక తాతకు వచ్చిన మల్లనామము మనుమునివలెనే యుద్ధమల్ల శబ్దముయొక్క ఏకదేశ మని మన మూహించుట సహజమైనయూహయేగాని తప్పుకాదు; వింతకాదు.

శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారి మల్లఁడు

ఇట్లు బెజవాడశాసనము గుణకవిజయాదిత్యుని తమ్ముని మన మనిచే వేయించఁబడె నని శాసనప్రమాణములవలన స్థిరపఱచితిని గనుక ఈ వాద మింతటితో ఆగవలసినదే. కాని బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారు తాతకు మనుమనికి మల్లనామధేయము గలవాని నొకనిని క్రీ. శ. 1204-వ సంవత్సరము పట్టాభిషిక్తుఁ డైనవానిని బ్రహ్మరథముబట్టి తీసికొనివచ్చి - వాఁడేవీఁ డని - అట్టహాసము చేసినందున ఆ భాగమునకు కొంచెము జవాబు చెప్పవలసి యున్నది.

శ్రీ బ్రహ్మయ్యగారి మల్లఁడు బెజవాడశాసనము వేసినవాఁడు కానేరఁడు. ఇందుకు నీ క్రింది యాఱు కారణములు కలవు:— (౧) బ్రహ్మయ్యగారి మల్లఁడు క్రీ. శ. ౧౨౦౪ లో రాజ్యము నకు వచ్చెను. (౨) బ్రహ్మయ్యగారి ప్రమాణ మప్రమాణము. (3) వీఁడు మల్లఁడు; యుద్ధమల్లుఁడు కాఁడు. (౪) కాలవిపర్యాస దోషభూయిష్ఠము కావున నాలేఖ నమ్మఁదగినది కాదు. (౫) ఇద్దఱి శాసన ముల భాషలకు భేదము కలదు. (౬) అక్షరములకు భేదము కలదు. ఇందలి యొక్కొక్క హేతువును కొంచెము విశదీకరించెదను.

(౧) యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము క్రీ. శ. ౧౧౦౪-వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వకాలపుది యని పైని స్థిరపడినది. ఇఁక క్రీ. శ. ౧౨౦౪-లోఁ గాని పట్టాభిషిక్తుఁడు కాని రాజు నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటనే బెజవాడ శాసన మెట్లు చెక్కించెనో బ్రహ్మయ్యగారే చెప్పవలెను!

(౨) బ్రహ్మయ్యగారు తాత 'మల్లప మాత్రము' మనుమఁడు 'మల్ల మాత్రము' ఉండి రనుటకు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున నున్న దని శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిరని యొక ప్రాచీన విలేఖను 'మక్షికు మక్షి' గా ఉదాహరించిరి. కాని యీ లేఖ వ్రాసినవాఁ డెవఁడు? ఎప్పుడు వ్రాసెను? ఏ యాధారమున వ్రాసెను? అను ప్రశ్నలు వారు వేసికొనలేదు. వానికి జవాబు చెప్పుటకుఁ బ్రయత్నింపలేదు. ఈ ప్రశ్నలకు జవాబులేని లేఖను ఎవరైనను ప్రమాణముగఁ దీసికొందురా? ఇది అనామికము. కాలము తెలియదు. దేనిని పట్టి యెవరు వ్రాసినది తెలియదు. బహుశః పిఠాపురమునందలి మల్లుని శాసనము బాగుగ చదువలేనివాఁ డెవఁడో ఆ శాసనము సారాంశము ఇందు వ్రాసియుండును బ్రహ్మయ్యగారిమల్లుఁడు వేసిన శాసనమే పిఠాపురములో నుండగా-దాని ప్రతి సప్రమాణ మైనది ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా యొక్క నాల్గవసంపుటమునందుఁ బ్రకటింపఁబడియుండగా-దానిని జారవిడిచి, తప్పుల తడికగా నున్న యీ అనామిక లేఖను బ్రహ్మయ్యగారు గొప్పప్రమాణముగా ముందునకుఁ దెచ్చుట చూడ, అసలు శాసనములో నేవో బ్రహ్మయ్యగారికి ప్రబలప్రతికూల మైనమాట లున్నవని మనము నిశ్చయించుకొనవచ్చును. అందు శాసనకర్తయు ౧౨౦౪లో రాజ్యాభిషిక్తుఁ డైనవాఁడును అగు మల్లనికి 'వల్లపరాజు' అనికూడ నామమున్నది. (మూఁడు 87-వ పంక్తి 'మల్లపదేవచక్రవర్తి') ఇది శాస్త్రిగారి కిష్టము లేదు. వారి వాదమునకు వ్యతిరేకము. వారి మతమున తాతయే మల్లపగా నుండవలెను. అనామికలేఖలో నట్లున్నది. కావున నిది ప్రమాణము. ఈ శాసనమం దట్లులేదు. కావున నిది యప్రమాణము!

(3) బ్రహ్మయ్యగారి మల్లుని శాసనములం దన్నిటిలోను అతని పేరు మల్లపరాజు, మల్లభూపాలుఁడు అని వచ్చునే గాని ఎచ్చటను 'యుద్ధమల్లుఁ' డని రాదు. కావున వీఁడే యుద్ధమల్లుఁ డనుట సాహసము కాదా? బెజవాడ శాసనమునందు యుద్ధమల్ల మల్లనామములు రెండును వచ్చినవి గదా! వానిలో నేది యున్నను చాలదా యందురేమో? యుద్ధమల్లుఁ డన్న మల్లుఁ డనుటకు వేఱు ప్రమాణ మక్కఱ లేదు గాని మల్లుఁ డని యున్నయెడల వానికి యుద్ధమల్లుఁ డనికూడఁ బేరుండె ననుటకు వేఱుప్రమాణ ముండవలెను. వేంకటప్పయ్యను అప్పయ్య యందురు. కాని అప్పయ్యను వేంకటప్పయ్య అందురా?

ఇదియుఁ గాక వేంకటప్పయ్య అనువాఁడు తనపేరు చెప్పుకొనవలసివచ్చినప్పుడు వృత్తాదికముల యిబ్బందియున్నఁ గాని అప్పయ్య అని చెప్పుకొనఁడు. వేంకటప్పయ్య యనియే చెప్పుకొనును. అట్లే బ్రహ్మయ్యగారి మల్లుఁడు తనకు యుద్ధమల్లుఁడన్న ఘనతను సూచించు పేరుండి యున్న యెడల శాసనాదు లిచ్చునప్పుడు, తనపేరు బిరుదులతో చెప్పగ జెప్పునప్పుడు యుద్ధమల్లుఁ డని చెప్పుకొనక 'మల్ల, మల్లప రాజు' లను సాధారణ నామములను, గద్యములలోఁ గూడఁ జెప్పుకొనునా? పిఠాపుర శాసనము చూడుఁడు:—

"స్వస్తి సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజులైన మల్లప దేవచక్రవర్తిన శ్రీ పిఠాపురమున శ్రీ కుంతీ మాధవదేవర సన్నిధి నభిషిక్తుండై" (86-87 పంక్తులు).

ఇచ్చటఁ దనకుఁ గల గొప్పపేళ్లన్నియు, బిరుదు లన్నియు చెప్పుకొనుట రాజుయొక్క యుద్దేశము గదా? ధనస్సు అడ్డము వచ్చుట లేదుకదా? 'యుద్ధమల్లుఁ' డను ఘనతగ నుండు పేరు చెప్పక పేలవముగ నుండు 'మల్లప' అని యేల చెప్పవలెను? ఇందువలన యుద్ధమల్ల నామ మతనికి లేదనుట స్పష్టము.

(౪) మనకు శాసనములవలన నిశ్చయముగ దెలిసిన రాజుల కాలములు శాస్త్రిగారి ప్రమాణమునందు విపరీతముగ వ్రాయఁబడినవి. గనుక నీ లేఖ యెంతమాత్రము ప్రమాణముగాఁ దీసికొనుటకు వీలు లేదు. చూడుఁడు దింకేమి చెప్పఁబడియున్నదో. "రాజేంద్రచోళమహారాజు పుట్టెను. ఇతని కొమారుడు విక్రమచోళుడు. తర్వాత అమ్మభూపాలుడు. ఇతని కొమారుడు భేతరాజు. ఇతని కొమారుడు సత్యాశ్రయుడు ......" విక్రమచోళరాజు 1112 మొదలు 1127 వఱకు నని మన మెఱుగుదుము. ఈతని తరువాత అమ్మరాజు, అతని కొమారుఁ డైన భేతరాజు రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు శాస్త్రిగారి కర్తృనామరహిత ప్రమాణము చెప్పుచున్నది! ఈ ప్రమాణమును లిఖించినవానికి బేటరాజో భేతరాజో అనికూడఁ దెలియదు. అన్ని శాసనములలోను బేట విజయాదిత్యుఁ డనియే యుండును. 'మురారే స్తృతీయః పన్థాః' అన్నట్లు వీఁడు 'భేతరాజు' అని పేరు పెట్టెను. అది అట్లుండ నిండు. అమ్మరాజు విష్ణువర్ధనుఁడు 918 మొదలు 925 వఱకు రాజ్యముచేసెను. అతని కొమారుఁ డైన బేటవిజయాదిత్యుఁడు 925లో రాజ్యము చేసెను. వీ రిద్దరును 1127 సంవత్సరమున నున్న విక్రమచోళునకు తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిరని కాల విపర్యాసము గావించి తలక్రిందులుగఁ జరిత్ర చెప్పెడి యీ పిచ్చివ్రాతను నమ్మి యా ప్రభుశాసనాధారములతో స్థిరమగుచున్న యుద్ధమల్లుని కాలమును వదలుకొనుట!

(౫) ఈ రెండు శాసనములలోని తెలుఁగు భాషలకు నెంతయో భేదము కలదు. బెజవాడ శాసనమందలి భాష అక్షరములవలెనే పురాతనము. మల్లుని పిఠాపురశాసనమందలి తెలుఁగుభాష దానికంటె నాఘునికమని యీ రెండు శాసనములలోని తెలుఁగు చదువువారికిఁ బైపైనే తెలియఁగలదు. ఇంకను కొంచెముసూక్ష్మబుద్ధితోఁ జదివినయెడల నన్నయ తెలుఁగునకును యుద్ధమల్లునిశాసనమందు తెలుగునకును భేదము తెలియఁగలదు. రెంటికిని వందల సంవత్సరముల కాల మంతర ముండవలయును.

(౬) రెండు శాసనముల అక్షరస్వరూపమునుబట్టియు బెజవాడ శాసనము మిక్కిలి పురాతనకాలపునాటి దని నిశ్చయింప వచ్చును. వేయి వ్రాతలకంటె నొక రెండు పటముల నీయఁగలిగితిమేని-అవి యీ సంగతిని చదువరులకు చక్కఁగ బోధించునని తలఁచి పిఠాపురశాసనపు ప్రతిమఁ దెప్పించి యందలి కొంతభాగముయొక్క పటము చేయించుటకు నిచ్చితిని గాని ఆ పటము సమయమునకు రానందున ఈ విషయ మింకొక వ్యాసమునకై ఆపియుంచవలసి వచ్చినది.

అనవేముని ఉప్పుగల్లు శాసనము

శ్రీ శతావధానులు శేషాద్రిరమణ కవులు.

శాసనస్వరూపము:—ఇది మూఁడంగుళములన్నర వెడల్పు పది యంగుళములు పొడుగుఁ గల రాగిరేకులు నాలిగింటిపై రెండువైపుల వ్రాయఁబడినది. నాలుగు రేకుల కొకరంధ్రము వేయఁబడెను. వలయాగ్రమునఁ బ్రతిను గుర్తింప వీలు కాకుండ నఱిగిపోయినది. శాసనపత్రములఁ గూర్చిన వలయము విఱిగియున్నది. ఈశాసనము కృష్ణాజిల్లాలోని చుంతెనలో భూమి త్రవ్వుచుండ నిటీవల దొరికెను. ఈశాసనము సురక్షితముగ నుంచి పరీక్షార్థము మాకుఁ బంపిన శ్రీయుత కపిలవాయి వేంకటసుబ్బారావుగారికిఁ గృతజ్ఞులము.

శాసనభాష:—శాసన మంతయు శ్లోకములతో నిండియున్నది. గ్రామసరిహద్దులు మాత్రము తెలుగుభాషలో వ్రాయఁబడియున్నవి. ఇట్టి యాచారము తఱుచుగ నన్నిశాసనములందును గానవచ్చును. శాసనలిపి అనితల్లికలువచేఱు శాసనలిపికంటె నించుక మోటుగ నున్నది. ఆదియందుఁ గొన్నివర్ణంబులు లోపించినను మొత్తముమీఁద శాసనమంతయుఁ జదువఁదగినస్థితిలో నున్నది. పూర్ణానుస్వారమునకు ముందుఁగల వర్ణములకుఁ దఱుచుగ ద్విత్వ ముపయోగింపఁబడియున్నది. 'ఈ' యనువర్ణము "గ" అని వ్రాయఁబడియున్నది. గుడికి దీర్ఘము ఏత్వము ఓత్వములకుఁ బొల్లులు లేవు. త, కత్తు ప, వత్తువలె నున్నది. చ, బ, ద, లోనగువర్ణముల కొమ్ములు లేవు. వలపలగిలక రేఫము మాఱుగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది. టవర్ణము తలకట్టు గల డవర్ణమువలె నున్నది. కృష్ణరాయల కాలమునాటి శాసనలిపికంటెఁ గొంచెము మోటుగను ప్రతాపరుద్రునినాటి శాసనలిపికంటె కొంచెము నాగరకముగను నీలిపి కానవచ్చుచున్నది. హద్దులలో నున్న "వెలఁగ"శబ్దమునకు వెలఁగచెట్టనియే యర్థమేని బిందు విట విచార్యము. వెలఁగశబ్దము వృక్షవాచకమైనపుడు సార్థబిందుకము కాదు. కాన శబ్దస్వరూపము విచారణీయము. పుట్టి యనుశబ్దము దేశములకుఁ బర్యాయపదముగ హద్దులలో వాడఁబడెను. ఇది గ్రంథస్థమగు నర్థము కాదు. 'తెలువుమోచె' అను పదమునందలి "మోచె" శబ్దమున కర్థము తెలియరాదు. క్రీ. శ. 1416 లోనిదగు శ్రీనాథుఁడు వ్రాసిన ఘనంగిపురము శాసనములో నీశాసనమునందుఁగల ధ్యానశ్లోకములు రెండు వ్రాయఁబడియున్నవి. ప్రకృతశాసనపు ప్రాచీనతను బట్టి విచారించినచో శ్రీనాథుఁడే తన శాసనగ్రంథమున నిందలి ధ్యానశ్లోకముల నుదాహరించికొనె నని స్ఫురించును. శ్రీనాథుఁడు కోమటివేమునియొద్ద విద్యాధికారి కావునను ఉప్పుగల్లుశాసనము కోమటివేమునివంశీయులు స్థాపించినదగుటవలనను స్వతంత్రించి యాశ్లోకముల సంగ్రహించియుండును. ప్రాచీనశాసనములలోఁ దఱుచుగ నిట్టి యాచార మున్నటులఁ దేలఁగలదు.

శాసనచరిత్రాంశము:— సమస్తజాతులలోఁ జతుర్థజాతి స్తోత్రార్హమైనది. కాలక్రమమున నావంశమునఁ బ్రోలరాజు జన్మించెను. ఇతఁడు మిగులఁ బరోపకారకుఁడు. ఇతనికి శ్రీశైలాహోబిలాద్రులకు మెట్లు కట్టించినవాఁడును వీరనారాయణ బిరుదాంకితుఁడును నగు [illegible] నగు వేమభూపాలుఁడు జనించెను. వేమభూపాలునకు మార్తాండతుల్యు లగు అనపోత భూపాలుఁడు అనవేమభూపాలుఁడు జనించిరి. అందనపోతభూపాలుఁడు రాజచూడామణియై యాంధ్రదేశము నిష్కంటకముగఁ బరిపాలించెను. కనిష్ఠుఁడగు ననవేమభూపాలుఁడు భ్రాత గతించినపిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చి పైతృకరాజ్యము బరిపాలించుచుఁ బూర్వము మ్లేచ్ఛాపహృతమగు నగ్రహారములను మఱల నొసంగి యసమానకీర్తి గడించెను. అటు లొసంగఁబడిన వానిలో నుప్పుగల్లుగ్రామ మొకటియైయున్నది. ఆ వేమభూపాలుఁడు "ఉప్పుగల్లు" గ్రామమును శా. శ. ౧౨౯3 సరియగు క్రీ. శ. ౧౩౭౧ సంవత్సరమునఁ బూర్వభాగస్వాములకుఁ జంద్రగ్రహణసమయమున దానము గావించెను. పరిగ్రహీతలను గూర్చిన విశేషాంశము లేమియుఁ జెప్పఁబడలేదు. శాసనగ్రంథకర్త యగు ననపోతారెడ్డి యాస్థానపండితుఁ డగు బాలసరస్వతిని గూర్చి విశేషాంశములు తెలియవు.

చరిత్రపరిశీలనము:—చిరకాల మాంధ్రదేశమునఁ గట్టుదిట్టములతోఁ గాకతీయసామ్రాజ్యము పాలించి కీర్తిఁగాంచెను. ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు ఢిల్లీపరిపాలకుఁ డగు యవనరాజన్యునిచేఁ జెఱగొనఁబడుటతోఁ గాకతీయాంధ్రరాజ్య మస్తమించెను. ఆంధ్రసామ్రాజ్యమునకు సంబంధించిన సర్వైశ్వర్యములను జూఱగొని మహమ్మదీయులు నివాసమునకుఁ జేరినపిమ్మట సామంతులందఱు స్వతంత్రులై విజృంభించి తమతమ దుర్గములకుఁ దామే ప్రభులైరి. అపుడపుడు మహమ్మదీయులు దాడివెడలుచుఁ గూడుకొనుచున్న యాంధ్రరాజ్యమును సర్వవిధముల భంగముఁ జేయుచుఁ బూర్వవర్తములగు వృత్తుల హరించుచు ధర్మవిప్లవము గావింపసాగిరి. ఈ సందర్భావసరములోఁ గత్తిఁగట్టి నిలచినవారిలోఁ బ్రశంసార్హులు రెడ్డివారు వెలమవారునై యుండిరి. వెలమవారు రాచకొండలో రాజ్యము స్థాపించిరి. రెడ్డివారు గుంటూరుమండలమున రాజ్యము స్థాపించిరి. ఏకామిషవాంఛచే వర్తించు నీవెలమరెడ్డి వంశములవారు తీవ్రవైరములకు లోనై వర్తింపసాగిరి. ప్రతాపరుద్రునియొద్ద సేనానాయకుఁడుగా నీశాసనారంభమునఁ జెప్పఁబడిన ప్రోలరాజు చిరకాల ముండెను. కాకతీయరాజ్య మంతరింపఁగనే యాతఁడు స్వతంత్రపతాకమును నెలకొల్పెను. ఇట్లు స్వతంత్రము వహించిన వారిలో రావుసింగమనాయఁ డొకఁడు. సమానవ్యసనులు సమకాలికులు నగు ప్రోలారెడ్డి సింగమనాయఁడు తమలోఁదాము నెలకొల్పుకొనిన విరోధవహ్నికి నుభయవంశీయులు క్రమక్రమముగా నింధనముల నొసంగి ప్రజ్వలింపఁ జేయసాగిరి.

1 ప్రోలారెడ్డి

ప్రకృతశాసనస్థాపకుఁ డగు నవేమమహీపాలుఁడు ప్రోలక్షితీశుఁడని చెప్పఁబడిన ప్రోలయ కుమారుఁడు. ఈ ప్రోలరెడ్డి యేండు శ్రీశైలంశజులను దౌలతవాదని కేసటనాని వ్యవహరించుచున్నటు లాధారములు కలవు. ప్రోలారెడ్డి ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి యేకశిలానగరము పాలించుసమయమున సామంతుఁడుగ నద్దంకిప్రాంతముఁ బరిపాలించుచున్నటుల నూహింప నవకాశములు కలవు. ఇతని గూర్చి విశేషాంశములు తెలియరావు.

2 వేమారెడ్డి (౧౩౨౮-౫౦)

ఈ రాజన్యుఁడు, విద్యాభిమాని, వీరచూడామణియై యప్రతిమానయశమును గడించి నూరిలోకమునకు వందనీయుఁ డయ్యెను. శ్రీశైలమునకు నహోబిలమునకు విశేషక్రయము గావించి సోపానములు గావించుటయే గాక యెఱ్ఱాప్రగడచే హరివంశ రామాయణము వ్రాయించి యంకితమొంది వాఙ్మయమున కింతంతనరాని యుపకారమును గావించెను. వేముఁడు అద్దంకిరాజధానిగా నాంధ్రరాజ్యము పరిపాలించినటుల స్పష్టముగా హరివంశములో నున్నది:—

> "తనకు నద్దంకి తగు రాజధానిగాఁ బ
> రాక్రమంబున బహుభూము లాక్రమించి
> యనుజతనుజ బాంధవమిత్రజనుల కిచ్చె
> నెదురె యెవ్వారు వేమమహీశ్వరునకు."

ఇతిహాసవాదులలో నీవేమక్షితీశుఁడే కొండవీటిలో రాజ్యము స్థాపించినటులఁ జెప్పఁబడియున్నది ముందు నద్దంకిలో రాజ్య మేలుచుఁ గ్రమముగఁ బరాక్రమముచే నాంధ్రదేశభాగమును సాధించి - వేమక్షితీశుఁడు త్రిలింగదేశములోని చాలభాగమునకుఁ బ్రభువయ్యెను.

వేమభూపాలుని రాజ్యము కృష్ణాగోదావరీ గుంటూరు మండలములలోనిదిగ నుండెనని ప్రకృతశాసనములను బట్టి తరశాసనములవలనను బోధకాగలదు. అమరావతి శాసనములో వేమభూపాలునకు "మాద్య న్మన్నెనృపాల తూలపవనః" అను విశేషణము చెప్పబడినది. దీనిచే వేమభూపాలకుఁడు విశాఖపట్టణమండలములోని మన్నెరాజుల సైన్యము జయించినటులఁ దెలియుచున్నది. వేమభూపాలకుఁడు కళింగదేశమున రాజ్యము స్థాపించినటుఁ గాని-యానటి రాజులు సామంతులుగ వర్తించిరని గాని - యితరాధారములు లభించువఱకు నీ విశేషణము విమర్శచేయకుండుట యుక్తము.

3 అనపోతారెడ్డి. (క్రీ. శ. ౧౩౫౦-౬౨)

వేమభూపాలుని కుమారుఁ డగు నీయనపోతారెడ్డి మిగుల శూరుఁడు. రాజనీతిధురంధరుఁడు. వీరశిఖామణి. పితృరాజ్యము నీతఁడు నిష్కంటకముగఁ బరిపాలించుటయే గాక సముద్రవ్యాపారము నయితము వ్యాపింపఁజేసి దేశాభివృద్ధికరములగు ననేక సదుద్యమముల యందుఁ బాలుగొనెను. అనపోతారెడ్డి కృష్ణా గోదావరీప్రాంతప్రదేశమునంతయు బలాత్కారముగ స్వాధీనము గావించుకొని విరోధుల వంచించినటుఁ బ్రకృతశాసనమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. అనపోతారెడ్డి పద్మనాయకవీరులగు రేచెర్ల అనపోతానాయకుఁడు మాదానాయకుని తోఁ బోరి గతించినటులఁ గొందఱు వ్రాసియున్నారు. రెడ్డిరాజులపైఁ బక్షపాతబుద్ధిగల చరిత్రకారు లాయంశము నంగీకరించుటలేదు. ప్రకృతాంశమును బోధించు చాటుపద్య మొకటి వాడుకలో నున్నది. గాని యీ విషయము కేవలము కల్పితమని సాహసింపము.

> ఉ. ఘనశౌర్యుం డగు మాధవాధిపుని ధాటికి భీతి విభ్రష్టసా
> ధనుఁడై డన్నల కోటచెంద్ద ననపోతారెడ్డి మానంబు నీ
> గ్గను బోవాడి రణంబునన్ బరచఁగా క్షోణీస్థలిన్ జూడ నేఁ
> డును నచ్చో నడికూలమై కనవుపాటున్ లేదు త్రోవాటచేన్

ఏది యెటులున్నను అనపోతారెడ్డి యకాలమరణము నొందిన మాట వాస్తవము రాజ్యమును బన్నెండుసంవత్సరములు మాత్రమె పరిపాలించెను. ఇతఁడు పితృరాజ్యము నంతగా విస్తరింపఁజేసినటులఁ గానుపింపదు రాచకొండపరిపాలించు ననపోతానాయకునితో మాదానాయకునితోఁ గృష్ణాతీరమునఁ బలుమారితఁడు సంగ్రామము గావించెను. దేశోపకారకార్యము లనేకములు నిర్వహింప సంకల్పించి యనపోతానాయకుఁడు మధ్యవయస్సులో గతించుటచే జరిత్రము సమాప్తము చేయఁగలని కల్పించది. లేకున్నచో నీవీరుని పవిత్రజీవితము నొక గ్రంథముగ వ్రాయఁగలసి వచ్చెడిది. ఇతని పుత్రుఁడు కుమారగిరిరెడ్డి బాలుఁ డగుటచే సహోదరుఁ డగు ననవేమభూపాలుఁడు భ్రాతృరాజ్యము పరిపాలించెను.

అనవేమారెడ్డి (క్రీ. శ. ౧౩౬౨-౮౦)

ఇతఁడే ప్రకృతిదానదాత. ఈతని చరిత్రముతో మనశాసనగ్రంథము ముగియుచున్నది. ఎఱ్ఱాప్రగడ హరివంశమువలన వేమారెడ్డికి అనపోతారెడ్డి యొక్కఁడే తనయుఁడని వ్యక్తమగుచున్నది గాని యితరాధారములచే వేమారెడ్డికి "అనపోతారెడ్డి అనవేమారెడ్డి కోమటిరెడ్డి జనించిరనియుఁ, గోమటిరెడ్డి బాల్యముననే గతించి యుండునని యుఁ దెలియుచున్నది. హరివంశము కృతినొందునప్పటికి వేమారెడ్డికి అనపోతారెడ్డి యొక్కఁడే తనయుఁ డనియుఁ బిమ్మట ననవేమారెడ్డి జనించి యుండు ననియు నూహించుట సమంజసము కాకపోదు. ప్రకృతశాసనములలో వేమారెడ్డికి—అనపోత అనవేమారెడ్డు లిరువురు పుత్రు లని స్పష్టముగా నీక్రిందివిధముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

> "తస్మాదస్య వేమనృపతే రుదయ దివాద్రే
> ర్జాతౌ ప్రతాపవరకీర్తినిధీ కుమారౌ
> సూర్యేందుతుల్య మహసా వనపోతభూప
> శ్రీయన్న వేమనృపతి ర్జగరక్షపాలః."

రాచకొండప్రాంతమునుండి ధరణికోటప్రాంతమునకు వచ్చి పలుమా రెదిరించుచున్న పద్మనాయకవీరులగు ననపోతానాయకుఁడు మాదానాయకులవలన రాజ్యమున కెట్టి కష్టనము కలుగకుండ ననవేమారెడ్డి పలుమాఱు సంరక్షించెను. అంతియగాక విస్తృతమగు తనరాజ్యము

దృఢతమమును కృష్ణాతరంగిణీపరిరక్షితము గాత్రపసమీపస్థము నగు కొండవీటి కర్దంకినుండి మార్చి నిజరాజ్యమును తేఁ జుంచి పరిపాలించెను. ఈయంశము కొండవీటి శాసనమున నైతము సుస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

"ప్రోలోన్న వేమనృపతిః పరిపాలనకర్మణి
అపాలయత్ తస్య పుత్రః
తదంతేంద్రవసుంధరాం
కొండవీడుం రాజధానం
సచిత్రాం పరికల్పయాత్."

(Elliot's Collections Page [illegible].)

స్థూలదృష్టిచేఁ గొండవీడుదుర్గమునే యనవేమారెడ్డి స్థాపించెనని యీశాసనాంశమువలన వ్యక్తమగును గాని యంతకుఁ బూర్వమే యచట నొక దృఢతరమగు కోట గలదనియుఁ గొంతకాలము చాళుక్యుల ప్రతినిధియు మఱికొంతకాలము కాకతీయప్రతినిధులు నాదుర్గమున నున్నట్లుల స్థానికచరిత్రమునఁ గలదు. అనవేముని నాటికే కొండవీడుదుర్గము శాసనస్థమై కానవచ్చుచుండెను. గాన ననవేముఁడు కొండవీటిదుర్గము పునరుద్ధరించిన ట్లింపనగును. మ్లేచ్ఛనృపాలకాపహృతములగు పవిత్రాగ్రహారములను విశేషముగ నుద్ధరించి తిరిగి బ్రాహ్మణుల కొసంగుటయే గాక శా. శ. ౧౨౭౩ లో యనవేముఁ డుప్పుగల్లుగ్రామము బ్రాహ్మణులకు దానము గావించి ప్రసిద్ధి గనినట్లుఁ బ్రకృతశాసనమునఁ జెప్పఁబడెను. బ్రాహ్మణాదుల యగ్రహారాదివృత్తులు మహమ్మదీయులచే నెప్పుడు హరింపఁబడెనో తెలిసికొనుట కాధారము లీశాసనమున లేవు. ఆంధ్రరాష్ట్రమును బాలించు కాకతీయప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి బంధితుఁ డగుటతోడనే మహమ్మదీయులు విజృంభించి దేశమును గొల్లగొని యశాంతిని స్థాపించి వృత్తులను హరించిరని మన మూహింపవచ్చును. పిమ్మట పద్మనాయకులు-రెడ్డివారు-స్వతంత్రరాజ్యములు స్థాపించి యవనులను బాఱద్రోలి దేశము నాక్రమించుకొని ప్రాచీనదానములఁ బునరుద్ధరింపసాగిరి. ఇది కేవలమూహామాత్రము కాదు. కాకతీయరాజ్యావసానమున దేవభూవృత్తులకు భంగము కలిగినట్లుల శాసనాదికములలో నైతము వ్రాయఁబడినది. వేమారెడ్డి "అమరావతిశాసనములోఁ దాను కాకతీయప్రతాపరుద్రుని కాలములో మ్లేచ్ఛాపహృతములైన యగ్రహారముల తిరిగి యొసఁగితి నని వ్రాసియున్నాఁడు. కనుక ప్రవృత్తిధర్మాపహరణము నైతము ప్రతాపరుద్రుని యనంతరము మ్లేచ్ఛులొనరించినదే యని మనము విశ్వసింపవచ్చును. పద్మనాయకసామ్రాజ్యము రెడ్డిసామ్రాజ్యము విజృంభించినకాలములో మ్లేచ్ఛులు తెలుఁగుదేశముపై దండెత్తి ధర్మాదికముల హరించినట్లుల కాధారములు లేవు. ఆంధ్రదేశమున ధర్మవిప్లవము ప్రతాపరుద్రుని యనంతరమే జరిగినట్లు దేశచరిత్ర మాధారము కాఁగలదు. అనవేమారెడ్డి పరాక్రమించి పద్మనాయకరాజ్యములోనిదియుఁ గృష్ణాతీరమునకు వలనున్నదియు నగు వాడపల్లిప్రాంతముగూడ నాక్రమించినట్లు నాతనిభృత్యుఁడగు కడియము పోతినాయకుఁడు స్థాపించిన వాడపల్లి శాసనము వలనను-అనవేమారెడ్డి పేరులో నున్న మఱియొక శాసనము వలనను-వ్యక్తమగుచున్నది. అనవేముఁడు సంగీతసాహిత్యవిద్యావినోదియై పెక్కుగ్రామములు దానముచేసెను. మొత్తము మీఁద నితని త్యాగశీలుఁ డనుటకు సందియము లేదు. కవులకు బ్రాహ్మణులకు మిక్కుటముగ గ్రామము లొసంగుటయేగాక సంగీతసాహిత్యవేత్తలగు కంచి, పేరి, పొన్ని యను వేశ్యల విద్యానైపుణ్యమునకు సానందించి కంచికిఁ గనకపల్లకియుఁ, బొన్నికి పొన్నవరము పేరికి పేరకలపాడును అగ్రహారములుగా నిచ్చి యౌదార్యమును ప్రకటించినట్లు స్థానికచరిత్రములోఁ గలదు. అనవేముని విద్యాభిరుచి కెల్లడించు చాటుపద్యములు పెక్కులు కలవు.

అనవేమభూపాలుఁ డించుమించుగఁ బదునెనిమిదిసంవత్సరములు రాజ్యముఁ బరిపాలించి ధర్మసంస్థాపనమునకు జీవితసర్వస్వము వ్యయము గావించి ప్రతిష్ఠఁ గాంచెను. ఇతని జీవితకాలమును నిరూపించుటలోఁ జరిత్రకారులు తలకొక త్రోవను బోయిరి. అనవేముని రాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౧౩౬౪-౮౬ అని జయంతి రామయ్య గారును, క్రీ. శ. ౧౩౬౨-౮౦ అని చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును, క్రీ. శ. ౧౩౬౬-౮౧ అని న్యాయపతులుగారును, క్రీ. శ. ౧౩౬౪-౧౩౮౩ అని దండకవిలెయును, క్రీ. శ. ౧౩౬౯-౧౩౮౩ అని వీరేశలింగము పంతులుగారును, వ్రాసియున్నారు. ఇందేది విశ్వాస్యమో నిరూపించుట దుస్సాధ్యము.

అనవేమభూపాలుఁ డింతకాలము రాజ్యముఁ బరిపాలించి సింగమయన్న భూపాలునిచే వధింపఁబడెనని [illegible] నీ యన్నభూపాలుఁడే యనపోతభూపాలుఁ డనియు ననపోతారెడ్డిలోఁ బోరిన యనపోతనాయకునకు [illegible] డనియు వెలుఁగోటివారి వంశచరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు దృష్టాంతముగ నొకచాటుపద్యమును నైత ముదాహరించియున్నారు. ఆపద్యమును బరిశీలించినచో ననపోతారెడ్డి నెదిరించిన యనపోతనాయఁడే యనవేమారెడ్డి నెదిరించినట్లుల వ్యక్తమగును. గాని యాతనిమనుమఁ డనుటకు వీలు కలుగదు. కేవల మీచాటుపద్యమునే పరమప్రమాణముగ స్వీకరించి యనపోతనాయఁ డనవేముని వధించినట్లుల విశ్వసించుట సాహసము. అకృత్రిమములగు నిట్టి చాటుపద్యములలో నొక్కొక్కప్పుడు సత్యముండును గాని యితరాధారములు లభించినగాని వానిని విశ్వసింప వీలు లేదు. అనవేమవిభుఁడు రణరంగమున మరణించెఁ గాక. మఱియొకవిధముగ మరణించెఁ గాక. జీవితకాలమంతయు ననపోతనాయకుని నెదిరించుచు జరిపెననుట నిర్వివాదాంశము.

"సీ. పటుసోమకులరాజ పరశురామాంకుఁడై
సమ్మెటసోముని జక్కఁ జేసె
ఖడ్గనారాయణ గాయగోపాలుఁడై
సరిపల్లె రాజుల సంహరించె
పట్టుతలాటాంక బల్లరగండఁడై
యనవేమరెడ్డిని నాజిఁ దునిమె
జగమందు రాయవేశ్యాభుజంగాంకుఁడై
సురధాముని ఁబలంబు సారెది గెలిచె.

తే. గీ. ధరణి నాతఁడు భీమప్రతాపవిజయ
బాహుబలశాలి నిత్యసౌభాగ్యశీలి
లలితసుగుణుండు రేచెర్లకులపవిత్రుఁ
డనఁగ వెలసెను సింగయయన్నవిభుఁడు.

ఆ వేముని రణరంగపరాక్రమము దెలుపు నీపద్య మెంతవఱకు విశ్వసనీయమో పాఠకులు నిర్ణయించికొన సమర్థులు. త్యాగశక్తి గల సనవేమరాజన్యుడు కడు కేటుల మరణించినను వాని కాలము పవిత్ర జీవితము స్మరణీయము. ఆంధ్రదేశములోని రెడ్డిరాజులలో నీతని సత్కీర్తిమాత్రమునకు భావింపదగినది. దాన ప్రతిగ్రహీతలకిప్పుడు పై విశేషించి వ్రాయదగినది లేదు ప్రకృతధర్మశాసనమును క్రీ. శ. 1321 లో అనవేమభూపతి గావించి యిచ్చిన దానపత్రము. ఈ శాసనములోని గ్రామము కృష్ణామండలములోనిదై యున్నది. ప్రతుల్యాలు స్థలనిర్ణయమును, గావి ద్రగాక.

శాసనము.

ప్రథమపత్రము - మొదటివైపు:— కల్యాణం జగతాం తనోతు సవిభుః కాదంబినీమేచకః క్రీడాక్రోడ ॥ తనుః ఫణాధిప యసో విశ్వంభరా ముద్వహన్। భారావే ఫణావి [illegible] దర్పనశా స్త్రోదా య యస్యోద్భవ స్నిగ్ధత్వాన్న భుజగేంద్రమౌళి మణి 3 భి శ్రీ రాజన ప్రకీ యాతిమో వారిరాశింతవ శ్రమ్యతంలో రాకాసు పూర ర్వాపర శైలభా జౌ రథాంగలీలామివ ధ్యాయంలో పురాప్రా 7 ఉ రేః పృథివీర థస్య. సమ్రాణ్మార్త్యకిరీటరత్నలికాపుంజేన కింజల్కినో వాహిస్యా మకరందినో దరిమదాం శ్వేతైస్సదా మోదినః పాదా 2 బ్జాదజనితా మధుః శ్రేణీవ లక్ష్మీ పతే సాహాస్యాయు వహీభుజాం జాతి శ్చతుర్థీ వరా. కాల్యకమేణాథ బభూవ తస్యాం ప్రోలక్షితీశో బుధకామ్య కీర్త్యై స్వచ్ఛాయయా తాపహరో జనానాం పయః

ప్రథమపత్రము - రెండవవైపు:— పయోనామిద పారి జాతః శస్త్రాగ్ద్వమహీపాలో వీరనారాయణః ప్రభుః జాతో ధర్మ ప్రతిష్ఠాయై పురా నారాయణో యథా వేమక్షితీశో 3 స్వయమేక పాదింఘ్రిప్రచారం కలికాలదోషాత్ దత్తాగ్రహార ద్విజవేదిశ ర క్యప దక్రమై స్తలితం చకార స్తంభా క్రీర్తి [illegible] సృజం యశకలాభా మా గ శ్వర నశ్వరా న్నిస్సామాన్యకృతి పనిర్మలమతి శ్రీవేమపృథ్వీ పతిః ఉ యే శ్రీగిరి పర్యంతోపలకిరి సోపానమార్గాంతతో వివిధ్యాత్త రచితో సనాతనయశః స్తంభా కలిం భూతిలే ప్రాగా తుల్య డిపెర [illegible] 2 మధిమతః కృష్ణాంతర గోదావరీం పశ్చిమ్యకిల వేమభూతలపతి ర స్యా స్య గ్రహారా బహూన్ నైశ్చిత్రి మనన్యలభ్యాన్ పకగం సిస్నే [illegible] దానంభవాయేన బ్రాహ్మణజాతిమాత్రసులభో వృత్తిః కృతానంతతేగం

ద్వితీయపత్రము - మొదటివైపు:— యత్కీర్తి లోల యనసా మునింగాననానా మాలోకికుంచ ముఖరా కమనాంగ మాల శ్లోకుంచ గీతరచనాం సమ ప్రదగ్రహాశ్చ... సమాతే నయన ఖ త్రిణంతి స్మాన్న వేమనృపతే రదయాదినా ద్రేఖ్యాతా ప తాపకీర్తిః కుమారోనా ద్యోదుయశ్య వహ సాననపోతభూపశ్రీ అన్న వేమనృప క్ష త్ర కులపాలఃజాత్యా శ్రీయనపోతభూతలకతీర్థేః నరాతిక్ బలాదాక్ష ష్ణాటీనీతిటిడ్డుప నమత్యా గాతిమిష్సోతసః అందాద్యాదితి నత్కువీంద్ర వచన యస్యా దానస్తతో ప్రత్యబ్దం ప్రతిపత్తు దేశయః స్తత్పూర్వపుష్టా యుతిరాం ఖ నూనమ సాకనా కవిటకిర్తి లస్తమాలఃపురాగౌరస్చ పకభూ రుహాకుసుమిః క్వచిత్కుకశ్యామ లకపీవంటోయఅన్న పోనృప తేకీర్తా ల సితానాం వనే బాలైర్భూబహుధా వదంతిశేబ నా ప్రాచీదళంకాభిజాం

ద్వితీయపత్రము - రెండవవైపు:— నుజ స్తామర సాయతాక్షి శ్రీఅన్న వేమక్షితిపాలరత్నం సారాగ్ర ॥ కణ్యాః తురితానసహాయో విభాతి వీరాశ్వవహాదృశ్యా॥ సోయం భూ ౨ తుర నంతరం నిజనహాభారం కవాన్ నైత్రృకం రాజ్యశ్రీగవఽశీశ్వరము 3 కరంపతిశ్రీ అన్న వేమప్రభుః పూర్వం ప్రేమ్ణాస్వపాలకైరపహృతాన్ర శిష్టాగ్రహారాన్ బహూన్ దాతుం కాతుఃవా సుదారచరితో జా నక్రి అన్నో త్ర్యఃకాతా ద్వేషణాన్న భాస్కరమితేరాదే శకాంకే గ్రహో ప్రాదాద్గోమయ అన్న వేమనృపతిః శ్రీశ్రీనారాయణఃగ్రామంపూర్వన్య పాలకైరపహృతం విచ్ఛిన్నభాగం చిరాన్వ్యేతైర్భ్యపునరుష్వా ల్లూరితి నామా మన్నజనైః కీర్తిత్రిః అథగ్రామస్య ప్రతిగ్రహీతారఃభారద్వాజగోత్రమం

తృతీయపత్రము - మొదటివైపు:— సోమ యాజి అల్లాడసోమయాజి కేశవార్యః దేవనార్యః సాగి ॥ నార్యః కొమ్మనార్యః కామనార్యః సార్ధభాగి సింగనార్యః ఏతే భారద్వాజగోత్రాః పండెనార్యః రుద్రభట్టః ద్విభాగి క్ష్మణార్యః పెద్దనార్యః కొమ్మ య 3 భట్టః భాస్కరార్యః ఏతే కౌండిన్యగోత్రాః కూచెనార్యః కామనార్యః మంర చినార్యః పెద్దనార్యః రామనార్యః దేవనార్యః ఏతే కౌశికగోత్రాః వీ గర నార్యః మారయార్యః కందార్యః అప్పయార్యః మల్లుభట్టః సూ ఉ రయార్యః పెమ్మయార్యః బ్రహ్మయార్యః ఏతే కాశ్యపగోత్రాః కల భార్యః 2 నాగనార్యః దండెనార్యః కొమ్మయార్యః దేవనార్యః గతి నార్యః పెద్ద దీక్షిట్టః నాగనార్యః లింగయభట్టః గంగనార్యః లక్కినార్యః అ

తృతీయపత్రము - రెండవవైపు:— న్నయార్యః పెదముడి భట్టః చతుర్భాగి విశ్వేశ్వరార్యః ద్విభాగి లింగ ॥ నార్యః సార్ధద్విభాగి పెన్నయార్యః ద్విభాగి ఏతే హరితగోత్రాః పోత ౨ యార్యః అన్నయభట్టః ప్రోలయార్యః మల్లియార్యః ఏతే శ్రీవత్సగో 3 త్రాః అన్నయార్యః తిదితిరగోత్రాః అన్నయార్యః వల్లయార్యః ఏతేపు ర దమ స్సగోత్రా అన్నయార్యః మైత్రావరుణగోత్రః నాగయార్యః గ గార్గ్యగోత్రః గుండనార్యః దేవనాగోత్రః మాధవార్యః భర్గసగో ఉ త్రః కొమ్మనార్యః భారద్వాజగోత్రః దేవనార్యః ఏ నార్యః ఏతే కౌశికగో త్రాః 2 ఏతేసమభాగినః భాస్వద్బిద్వి జరాజైశ్చ కవిభిర్గుణి భిస్సతః భూసుర రాణాం సుమహో యుంమత్యేఅయురుతాంస భాంథరో మనిరాజ తేయే సా

చతుర్థపత్రము - మొదటివైపు:— మానసం దుగ్ధహ శ్రీకు అరిగర్భయా న్ముక్తా నియమాదిబలాన్వితాః ॥ కాంతిరిక్షల చిత్తానాం యత్ర భూమి సుప్వాణాం అనుగ్రహా ఫలైర్దిశా ౨ పోస్తాయ్యామునాను తేఅగ్రామస్య సీమాచిహ్నాని పూర్వత పెదకొలను గుం డు3 అగ్నేయానకు కనుమేలు పడకినానను భమరధింఅందుడును త్తరముఖర మెకునిపడిపోయుకలుక్ క దంపీనుగాను బెజవాడ తెరువుమోద చె గ సై పృతికి వల్లేశ్వరదేవర పుట్టి పడమటపోతుకట్టు పడమటికి దేమ ఉ కుంట పడమటిగట్టు వాయువ్యానకు ఆ కోడు ఉత్తరానకు నూనె 2 కుంట ఉత్తరపు ట్టు ఈశాన్యానకు వెలంగట్టు ఏతేషాం మధ్యవర్తిర క్షేత్రం సామాన్యోయం ధర్మసేతుః నృపాణాం కాలేకాలే పాల

చతుర్థపత్రము - రెండవవైపు:— నీయో భవద్భిః ఆత్తం స్వం భవో పార్థివేంద్రాన్ భూయో భూయో ॥ యాచతే రామచంద్రః ఏకై వభగినీలోకే సర్వేషామపి భూభుజాం ౨ నభోగ్యానకరగ్రాహ్యా విప్రదత్తా వసుంధరా శత్రుణాపికృతాంధ 3 ర్మః పాలనీయో ప్రయత్నతః శత్రురేవహి శత్రుస్స్యాద్ధర్మ శత్రుర్నక ర స్యచిత్ ॥ స్వదత్తా ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం పర గ దత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలంభవేత్ స్వదత్తాం పరదత్తాంవా ఉ యో హరేత వసుంధరాం షష్టిర్వర్షసహస్రాణి విష్ఠాయాం జా 2 యతే క్రిమిః అన్నపోతనరేంద్రస్య విద్యాన్ బాలసరస్వతీ అకరో ద దాః శోవాదాం నిర్మలం ధర్మశాసనం.

ఆంధ్ర ప్రబోధము

మంగిపూడి వేంకట శర్మ గారు

శ్రీ జగద్గురు శంకరాచార్యులే ఖైదు సుఖ మొకించుక రుచిచూచి రాఁగ
కేసరిప్రతిము లాలీసోదరులు పీర్ గులాము కిచ్లూలు జైళ్లను గృశింప
రామదాసుం డాంధ్రరత్న గోపాలకృష్ణయ కృష్ణజన్మాలయము భజింప
సుకుమారమూర్తి రాజకుమార వేంకట కృష్ణరాయండు సంకెళ్ల బడల
చండమార్తాండతేజశ్శాలి లజపతి రాయి బంధనమందిరమున కేఁగ
దేవేంద్రనిభుఁడు మోతీలాలునెహ్రూ సబాంధవంబుగఁ జెఱఁ బొందియుండ
శ్రీమంతుడై మించుచిత్తరంజనదాసు సకుటుంబముగఁ జెఱసాల కరుగ
యువకోటిమేటియై యొప్పుహీరాలాలు గాంధి తానుగ బందిఖానఁ జొరఁగ

తే. ఎంతకాలంబు నిద్రింతు రింక మీరు, మేలుకొనుఁ డుద్యమంబునఁ బాలుగొనుఁడు
పాలుకొని మేలుకొని రాజ్య మేలుకొనుఁడు, ఆర్యరత్నమ్ములార యోయాంధ్రులార.

మ. సుకుమారీమణు లెందఱెందఱొ మహాశుద్ధాంతసౌధంబులం
దకలంకస్థిరసౌఖ్యలీలల నసూర్యంపశ్యలై యొప్పువా
రకటా ! రాజ్యరమానుభూతిమతులై నల్లాడుచుండంగ నే
టికి నింకన్ మగవారిపౌరుషము వీటిన్ బోయెనే నేటికిన్.

సీ. వృద్ధురా లల్ల యాలీసోదరులతల్లి యతిమోదమున ఖద్ద రమ్ముచుండ
పౌలోమిఁ బోలు మోతీలాలునిల్లాలు మూపుపై ఖద్దరు మోయుచుండ
శ్రితచేటికాశ్రేణి చిత్తరంజనురాణి ఖాది నమ్ముచు వీథివీథి దిరుగ
సౌకుమార్యముదీవి సరళామహాదేవి ఖాది నమ్మఁగ గ్రామగ్రామ మరుగ

ఆ. అబలలక్ష్మిదేవి యన్నపూర్ణాదేవి, గాంధియుద్యమమున గాలు నిల్పి
తెగువఁ జూపుచుండ మగవార లిట్లుండఁ దగునటయ్య యాంధ్రతనయులార !

సీ. అరుదెంచుచున్నారు ఆనందమునుబొంది యాటరంగములకై యరుగుభంగి
చనుదెంచుచున్నారు సంతోషమునఁ బొంగి బువ్వమ్ముబంతికై పోవురీతి
నడతెంచుచున్నారు నవహర్షములతోడ వడుగుపెండ్లిండ్లకై వెడలుఠీవి
పఱతెంచుచున్నారు పరుగుపర్గున స్వామితిరునాళ్లు సేవింపఁ దరలుజాడ

తే. మాతపిలుపును ముందె తా మాలకించి వంగసంతతి వేనవే ల్వచ్చి శాంతి
సేనలోఁ జేరి మాత సర్చించుచుండ, ననదల ట్లుందురే యిట్టు లాంధ్రులార

సీ. రాటంబు ద్రిప్పఁగా రాదె యింకేదియు జేతఁగాకున్నట్టి చిన్నలార
ఖద్దరుబట్టైన గట్టరాదే పొట్ట సాగకున్నట్టి యుద్యోగులార
కలహంబు లడగింపఁగా రాదె పంచాయితీలు స్థాపించి వకీలులార
వదలరాదే గౌరవము లేని పను లేల గ్రామాధికారివర్గంబులార

తే. మాన్పరే త్రాగుడును నీతిమాన్యులార, వదలరే యంటుదోషంబు సదయులార
ఖద్దరు తయారుచేయించి కఱవుదీఱ, నమ్మరే వైశ్యవంశరత్నమ్ములార !

సీ. గాంధిసందేశంబు కర్ణంబులను బ్రతిధ్వని సేయలేదె విద్యార్థులార
మోతిలా లంపిన నీతిప్రబోధనం బంటదే చెవుల విద్యార్థులార
చిత్తరంజనదాసు చేసిన యుపదేశ మాలింపలేదె విద్యార్థులార
లజపతిరాయి తెల్లముగఁ దెల్పిన హితం బందదే మదికి విద్యార్థులార

తే. చదువుసంధ్యలసమయమా చాలు లెండు, రండు తడవేల యెల్ల కార్యములువిడిచి
మాతృసేవకు తరుణంబు మఱలరాదు, ధైర్యనిధులార ! ఆంధ్ర విద్యార్థులార !

ఉ. చోరులు జారులై చెఱలుసొచ్చుట తప్పగుఁగాని సత్క్రియా
శూరులు ధీరులున్ సుపథశోభితులై తగువారు జైళ్లలోఁ
జేరుట తప్పు గాదు మది సిగ్గిలఁబోకుఁడు దేశభక్తు లన్
సారత గల్గునాఁడు చెఱసాలలు గావు స్వరాజ్యశాలలే !

శా. ఆలోచించెద రేల ? యాంధ్రనరు లాహా ధర్మసంరంభ ము
ద్వేలంబై జగమెల్ల నల్లుకొనెడున్ ధీరాత్ములై లెండు లెం
డేలో టుండెదు దానికిన్ మనము రాలేదన్నమాటుండు నేఁ
డేలా యీయపనింద ? వేగపడి రండీ ! తల్లి సేవింపఁగన్.

ఉ. రాటము కేతనం బయి విరాజిల, ధర్మమె యాయుధంబుగా
బాటిల, శాంతి దాంతి జవభాసురఘోటములై చెలంగఁగాఁ
గోటినభోమణిప్రభలు గూడ, స్వరాజ్యరథంబుపై నిరా
ఘాటరయంబునన్ గదలె గాంధిమహాత్ముఁడు తత్ప్రభావమున్
మేటికిరీటముల్ మగలమిన్న లనేకులు ము న్నెదిర్చి యా
ధాటికి దాసులై రిపుఁడు ధాత్రి సమస్తము దత్ప్రణాళికన్
సూటిగఁ జూచుచున్నయది చోద్య మెలర్ప నిరంకుశప్రభుల్
పోటికి నిల్వలేక తెలఁబోవుచునుండిరి సంశయింపకుం
డోటమి గల్గఁబోదు. విజయోత్సవమే మన కబ్బు, నబ్బురం
బేటి కతం డజేయుఁడు నమేయబలుం డిది కల్లఁగాదు టా
టోటు నిరంకుశత్వ మికఁ డొంకకతప్పదు. భారతాంబ కా
రాటము దీఱు నయ్యనఘు రమ్యపదాంకము లాశ్రయింపుఁడీ.

పుష్పాంజలి — శ్రీకృష్ణలీలాశుకకవి

మానవల్లి రామకృష్ణకవి గారు, ఎమ్. ఏ.

మందారమంజరీస్యందిమకరందరసాబ్ధయః । కస్య నాహ్లాదనాయాలం కర్ణామృతకవేర్గిరః

గంగాంబ

సకలజననిరంతరాస్వాద్య మగు కృష్ణకర్ణామృతము రచించిన మహాకవి యెవ్వఁడో యతనిశీల మెట్టిదో యేదేశ మతనిఁ గని సాఫల్యము చెందెనో యతని పితృభ్రాతృకళత్రపుత్రాదు లెవ్వరో యను సందేహపరంపరలు విప్రసమారాధనములందును బువ్వపుబంతులందును వెన్నెలపులగములందును బొఱువేఁటల వనభోజనములందును గృష్ణకర్ణామృతకారుని వాగమృతధారలఁ గ్రోలినవారు పొందకుండరు. అతఁడు చింతామణి యను వేశ్యకై తనశీలమును దారవోసి తత్ప్రేమభరముచే జ్ఞానోదయము సెంది శృంగారసర్వస్వరసాధిదేవత యగు శ్రీకృష్ణునిఁ బరమప్రేమమున భజించి యతనితో సాయుజ్యము పొందె నని కథలు చెప్పుదురు. అతఁ డాంధ్రుఁ డని మన మెల్లరము తలఁచియున్నారము. కృష్ణవేణ్ణానదీతీరమున నమరేశ్వరముచెంత నొక మఠమున నతఁడు జీవించియుండె ననియు శ్రీకాకుళక్షేత్రమున నుండె ననియు కొందఱును జెప్పుదురు. ఓఢ్రులును వంగదేశీయులును శ్రీపురుషోత్తమ మగు జగన్నాథమున నతఁడు నివసించె ననియు నతనియింట బిల్వవృక్షము మంగళాస్పదముగా నున్నందున నతనికి బిల్వమంగళస్వామి యని పేరు గలదనియు మొదలుగాఁ బెక్కుకథలు గూర్చి భాగవతమునఁ ద్రయోదశస్కంధము రచించి యతనిఁ బరమభాగవతాగ్రగణ్యుఁగా నొనర్చి యర్చింతురు. శ్రీకృష్ణపూజాపరమార్థు లగు నోఢ్రులకుఁ గృష్ణునిలీలాశుకం బారాధనీయం బనుట యేమివింత?

నేఁటికాలమునఁ గవులచరిత్రము మాత్రము చక్కఁగాఁ దెలిసికొని యొండు రెండుపద్యములు నోటికి రప్పించుకొనినచో నొక్కఁకని కవితాసర్వస్వ మంతయుఁ గ్రోలినంత సంతోషము పడుచున్నారము. ఇట్టి సులభసంతోషు లగు మనలఁ గీర్తిశేషు లగు కవులు స్వర్లోకమునుండి చూతురేని తప్పక యామోదింతురు. కావున నతనిచరిత్రము విని తృప్తిఁ బొందుదము. లీలాశుకుం డెవ్వఁ డనుట యతనిగ్రంథములు మఱికొన్ని లభింపఁగా నించుక వెలివడుచున్నది. మన యాంధ్రులకును నోఢ్రులకును మాళవ ఘూర్జరులకును నైత మాశాభంగము కలిగింపఁజాలిన యతని జన్మస్థానము కేరళదేశమున నని చెప్పుటకు సిగ్గుపడుచున్నాఁడను. అతఁడు బాల్యముననే శంకరాచార్యులవలె సన్న్యసించినందున నతనిప్రియసర్వస్వమగు "చింతామణి" భక్తజనచింతామణి యగు కృష్ణుఁడేకాని చర్మసుందరి యగు నాఁడుది కాదు. తురీయాశ్రమవర్తియై కేరళమున భారతనదీ తీరమునఁ దిరునావా యను నామాంతరము గల శ్వేతారణ్యమున నతఁడు దినకాలమంతయుఁ బుచ్చెను. ఆతని కృతులఁ జదువఁగా గంగాబృందావన ప్రాంతములఁ గొంతకాల మతఁడు విహరించియుండు నని తలఁపవలసియున్నది. ఇతఁడు మూఁడు వ్యాకరణముల నాచార్యుఁ డనఁదగినంత పాండిత్యము నుపార్జించి సంస్కృత ప్రాకృతవ్యాకరణములకు వ్యాఖ్యలం గూర్చె. దేవప్రణీత మగు దైవవ్యాకరణమునకుఁ బురుషకార మనువ్యాఖ్యయు భోజదేవుని యష్టాధ్యాయికిఁ గృష్ణలీలావినోద మనువృత్తియు, వరరుచికృత మగు ప్రాకృత ప్రకాశమున కొక్కొక్క సూత్రమున కుదాహరణముగా గోవిందాభిషేక మనుప్రాకృతకావ్యమును మఱికొన్నికృతులును లీలాశుకుని శబ్దశాస్త్రపరిశ్రమ ముద్ఘోషించుచుండును. సుబంత తిజంత సామ్రాజ్యము లను గ్రంథములు నితనివే యని నేను సందేహించెదను. అవి భోజుని యష్టాధ్యాయి ననుసరించి సిద్ధాంతకౌముదివలె శబ్దనిష్పత్తిప్రదర్శక మగు గ్రంథములు. "బుభుక్షితైర్వ్యాకరణం న భుజ్యతే" యన్నట్లు భక్తిరసమున కేకఁటిఁ గొనియున్న మన కతనివ్యాకరణరచనతోఁ బనిలేదు. లీలాశుకుఁడు గోవిందాభిషేకమున నెనిమిదిసర్గలు రచించి వరరుచిప్రాకృతవ్యాకరణమునకు మార్గము చూపిన పిదప నతని శిష్యుఁడు దుర్గాప్రసాదయతి దానికి వ్యాఖ్య రచించి మఱియు నాలుగుసర్గలు త్రివిక్రమ వ్యాకరణలక్ష్యముగా రచించి ముగించెను. ఇతఁడు లీలాశుకునిఁగూర్చి యేమనియె?

> " కోదండమంగళకచోగదితే హి ధామ్ని
> శ్రీకృష్ణదర్శనపరః కిల కర్ణభృత్యః
> జాతః క్రమేణ పరహంసపదే స్థితోఽస్మిన్
> యోఽంకస్థిత స్త మవలోక్య జగామ తృప్తిమ్.
> శ్రీపద్మపాద మునివర్యవినేయవర్గ
> శ్రీభూషణం ముని రసౌ కవిసార్వభౌమః
> శ్రీకృష్ణరూప పరమామృతపానశీల
> శ్చక్రే తదీయచరితం బహుధా హితాయ.

అని వ్యాఖ్యాప్రారంభమునను,

> " శ్రీకృష్ణలీలాశుక బద్ధకావ్యం
> వివృత్య లోకస్య హితాయ పూర్వమ్
> తచ్ఛేషపూర్తిం చ పునర్విధాయ
> విష్ణుర్మహేఽథోత్తరభాగ మేతమ్.

అని నవమసర్గ ప్రారంభమునను,

> " ముక్తిస్థలాలయశివాపదభక్తిలేశా-
> ద్దుర్గాప్రసాదయతి రిత్యభిధాం దధానః
> కర్తా స్వయం సుకృతమత్రఫలానభీప్సుః
> కృష్ణేఽర్పయా మ్యథ విశుద్ధికరా మహాంతః"

అని గ్రంథాంతమునను జెప్పుకొనియె. నడుమ నొకచో "చాపమంగళగృహో యతీశ్వరః" అని లీలాశుకునిఁ జేర్కొనియె. పై విషయము

లాలోచింప నితని గృహనామము బిల్వమంగళ మనియు (బిల్వ యనఁ గేరళభాషలో వింటిసంబంధ మనుట) నితఁడు పద్మపాదాచార్యుని వంశమునో శిష్యవంశమునో పవిత్రీకరించె ననియుఁ దోచుచున్నది. ముక్తిస్థలము శ్వేతారణ్యమునకు దక్షిణమున ముక్కుత్తల యని భగవతీక్షేత్రము పశ్చిమాంబుధికిఁగొన్ని మైళ్లదూరమున నుండును. బబయోరభేద మను న్యాయమున బిల్వమంగళశబ్దము జనించి పిదప బిల్వవృక్షమును దత్సంబంధ మగు చిలుకకథలును బుట్టియుండునేమో! ఇతనికాల మెప్పు డని స్పష్టముగాఁ జెప్పుటకు వలను గాదు. క్రీ. శ. 1050 వఱకు నుండిన భోజుని యష్టాధ్యాయికి నితఁడు వ్యాఖ్య రచించుటయుఁ బురుషకార మున హేమచంద్రు నుదాహరించుటయు నితనిగ్రంథముల విద్యారణ్యులు ధాతువృత్తిలోఁ జేర్కొనుటయుఁ జూడ సుమారు క్రీ. శ. 1250-1300 ప్రాంతముల నుండె నని యూహింపవచ్చును. ఇతఁడు పెక్కుకృతులు నానావిషయముల రచించె. అన్నిటిలో శ్రీకృష్ణుని స్తుతియే ముఖ్యవిషయమై యుండును. ఇతఁడు పూర్వోత్తరమీమాంసల నుత్కృష్టపాండితి గడించె నని యితని కేనోపనిషద్భాష్యవ్యాఖ్యానము వలనఁ దెలియును. దానిపేరువలెనే నిక్కముగా నది "శంకరహృదయంగమ"యే. ఈతఁ డీశానదేవుఁ డను మహాతాంత్రికుని శిష్యుఁడు గావునఁ గృష్ణపూజాపరముగాఁ గ్రమదీపిక యను నొక తంత్రగ్రంథము నిర్మింపఁగలిగెను.

" ఈశానదేవచరణాభరణేన నీలీ
దామోదరస్థిరయశః స్తబకోద్గమేన
లీలాశుకేన రచితం తవ దేవకృష్ణ
కర్ణామృతం వహతు కల్పశతాంతరేఽపి "

అని కృష్ణకర్ణామృతమునఁ జెప్పిన యితనిగురు వగు నీశానదేవుఁడు తంత్రపద్ధతి యను మహాగ్రంథమును రచించిన ఋషికల్పుఁడు. అతఁ డాదిత్యప్రజ్ఞుఁ డను మహాత్ముని శిష్యుఁడు.

ఆదిత్య ప్రజ్ఞసంజ్ఞం య దాదిత్యా దధికం మహః ।
నిర్జితః సమదృష్ట్యైవ నిర్లోలం యేన మన్మథః ।
అర్జితై రస్త్రకుసుమై రారాదారాధయన్ యయౌ॥

"నిర్లోలుఁ డగు నతనిసమదృష్టిచేతనే జయింపఁబడి మదనుఁడు సైతము తన యస్త్రార్థ మేఱి తెచ్చిన కుసుమముల నతని పాదములఁ బూజించిపోవునంతటి యాదిత్యప్రజ్ఞముని శిష్యుఁడు—

ఈశానదేవ ఇత్యాసీ దీశానో మునితేజసామ్ ।
ఆస్పదస్య హి యస్యాసీ దశేషగుణసంపదామ్ ।
అద్వితీయ ఇతిఖ్యాతి రాత్మబుద్ధ్యా న కేవలమ్."

ఈశానదేవుఁ డాధ్యాత్మదృష్టిచేతను లోకమువారలకును నద్వితీయుఁ డయ్యె. వీ రిరువుర నాశ్రయించిన శిష్యులు—

" తయోరనుగ్రహాపాంగ సంక్రాంతజ్ఞానసాగరాః ।
సాగరా ఇవ గంభీరాః సంతి ధన్యా స్సహస్రశః "

అని పెక్కండ్రు విద్యాసాగరులవంటి యతులు కీర్తిస్తంభముల వంటి కృతులు రచించుట యచ్చెరువేమి?

" తయోరేవ కృపాపాత్రం కృష్ణలీలాశుకో మునిః
యదాశ్రమాంగణే నిత్యం రమంతే తంత్రవిస్తరాః "

అని లీలాశుకుఁడు వారిశిష్యుఁడు పైకర్ణామృతశ్లోకములోని నీలీదామోదరులే యితనిఁ గన్న తల్లిదండ్రులు—

" తిలకం కులపాలీనాం నీలీతి నిలయం శ్రియామ్
యమశం జనయాంచక్రే యం చ కీర్తిం చ శాశ్వతీమ్ "

పతివ్రతాతిలక మగు నీలికి లీలాశుకుఁడును గీర్తియు నమడలుగా జనించిరఁట. మృత్యుభయము లేని కీర్తి యను కూఁతురే యామె సౌభాగ్యము శాశ్వతముగా నిలిపెను.

" యస్య దామోదరో నామ సవితా సవితృసన్నిభః
అనృణస్య హి యస్యాసన్నధమర్ణా మరుద్గణాః "

ఇతని తండ్రి యగు దామోదరుఁడు హవిర్భాగముల నొసఁగి దేవతల నప్పులవాండ్రుగాఁ జేసికొనియెనఁట. ఇతని మిత్రుఁడు భాగవతాది వ్యాఖ్యాత యగు రాఘవేశానయతి. ఇతని మనస్సు—

" యస్య దక్షిణకైలాసలీలాపరిణతం మహః
చర్చా చందనగంధేన సుగంధయతి మానసమ్ "

అని దక్షిణకైలాస మను కీర్తికన్న శ్వేతారణ్యమునఁ బ్రసన్నుఁ డగు మృత్యుంజయస్వామిదర్శనముచే నిత్యవికసిత మగుచున్న దని,

" కృష్ణలీలాశుకస్యాస్య కిశోర మధిదైవతమ్
స్తుతిరత్న మిదం బ్రూతే వేణువాదిముఖేందునా "

శ్రీకృష్ణుఁడే మురళీనినాదమధుర మగు వాక్కున నీ కవిప్రశంస రచించె నని తనపుట్టువు నించుక యిమ్మహాకవి స్మరించుకొనకున్న మనము సంశయవిభ్రమములపాలు గావలసివచ్చును. ఇతని కృతులు పెక్కు లుత్పన్నము లయ్యె. లభించినవానిలో త్రిభువనసుభగ, కాలవధము, గోవిందాభిషేకము, గణపతిస్తుతి, కిరోట్కటికస్తుతి, రామచంద్రస్తుతి, అభవస్తుతి, కృష్ణచరితము, కృష్ణబాలక్రీడ, బృందావనస్తుతి, కౌస్తుభమాల, క్రమదీపిక, శంకరహృదయంగమము, మొదలగునవియు వ్యాకరణగ్రంథములును ముఖ్యములు.

కథానిర్వహణదక్షు లగుమహాకవులప్రతిభకును మనస్సు కరఁగి భక్తిపారవశ్యముచే "వాచవి లోనుగా నొడలివాకిరులం బొడచూపు తీపులం ద్రోచి" భగవంతుని దివ్యాకార సౌందర్యప్రవాహమున మునింగి యతని మహిమము నిలుపోపక కొనియాడు కవుల స్వచ్ఛందకవితకును మహాంతరము గలదు. స్తుతిపరము లగుకావ్యములలో విష్ణుస్తుతులే మృదుమధురపద సందర్భోచితములై హృదయావర్జకములై యున్నవి. దేవీస్తుతులును మహేశ్వరస్తుతులును నిగూఢార్థగంభీరములై ప్రౌఢోక్తిగుంఫసంభృతములై బహుతంత్రవేత్తలకుఁ గాని యన్యులకు నోరు మెదల్ప వెడమీయవు. "భగవదనుగ్రహావిశేషవాచా" విలాసుం డగు కాళిదాసుండును దనచిద్గగనచంద్రికలో నొనర్చిన దేవీస్తుతియుఁ బాతకుల పాండితీదర్పదళనము గావించుచున్నది. గేయప్రబంధరత్న మగు గీతగోవిందము పాదాంతప్రాసములతో మనోహరమై శృంగారరసపరిపాకబంధురమై పామరులకుఁ గృష్ణసాన్నిధ్యసోపానపరంపరకుఁ జేయూఁత యిచ్చుచున్నది. అతినిపుణపరీక్షకు లందుఁ గొన్నిచోట్ల

గవిశిల్పము వెల్లడియై యది యింతుక కృత్రిమముగాఁ గానవచ్చును. రూపగోస్వామి ప్రభృతుల కృష్ణోల్లేఖనమున భక్తి ప్రవాహపాతము తో శబ్దతాండవము కలసియాడ నోపదు. కృష్ణలీలాశుకుఁడు కృష్ణబాల క్రీడలే తలంచుచు గోపగోపీజనంబులలోఁ దన్నుఁ గలుపుకొని పరిపక్వమై యున్నది యున్నట్లు చెప్పఁజాలు తనసహజవాగ్ధోరణియు నూగ కుండమిచే నేమైన వర్ణించుచుండఁగాఁ దాను "వసుదేవసుతసరోవరములో నోలాడుసనకాది దివ్యహంసములలోన" నొక హంసయై కాషాయమాత్రరాగియై విలసిల్లుచుండె. ఇతని కృష్ణస్తుతిమహిమము కర్ణామృతమున నెల్ల రెఱుంగుదురు. వేఱ కొన్ని యెడలనుండి కొంత యుదాహరించెదను. బృందారణ్యస్తుతిలో—

"దేవీ సరస్వతీ స్వైరం సేవావసరకాంక్షిణీ ।
దేవదేవ మియం ధన్యా సేవతాం దేవకీసుతమ్.

కృష్ణస్తుతిసేవ యెప్పు డెప్పుడు కలుగునో యని యువ్విళులూరుచున్న సరస్వతి యింక యథేష్టము సేవించి ధన్యురాలగుఁగాక" యని తెర యెత్తి చూపిన లీలాశుకుని దివ్యవచనములు వినఁగోరెడు కృష్ణభక్తులు చెవులారఁ గ్రోలుదురుగాక.

వందే బృందావనేంద్రస్య విశ్వనాథస్య శైశవమ్
వైభవోద్గంధి మాంగల్యకటాక్షోక్షితదిఙ్ముఖమ్.
వందే కందర్పసామ్రాజ్యబృందావనవనేచరమ్
బృందైరిందీవరాక్షీణాం బందీకృత మితస్తతః.
అవిశంక మనంగసంకులాభిర్వ్వనితాభిర్వనితాభిరాత్తరాసమ్
కమలారమణం కిశోరవేషం పరిపుష్యన్మమ చిత్తమభ్యుపేతు.
మధ్యేమధ్యే కృష్ణమాణిక్యమిశ్రామాలాం కాంచిద్వల్లవీనాం సహస్రైః
చిత్రాభోగైర్భోగినాం ధన్యధన్యైర్జీయాదేషా దీక్షమామ్రాయమాణాః

బృందావన వ్యసనిన స్తవ దేవకృష్ణ
లీలా శుకేన రచితం నిచితం రసౌఘైః
ప్రత్యక్షరం పరిమహ స్మనుకర్ణయో స్తే
స్తోత్రం తదేత దనిశం విలిహంతుధన్యాః.

అని మొదలుగా నలువదిశ్లోకములలోఁ గృష్ణునిరాసక్రీడ వృత్తవిశేషములతో నిక్కవి వర్ణించెను. రాసక్రీడావర్ణనము పెక్కండ్రు శృంగారరసమునోజ్జ్వలముగా వర్ణించినను భక్తిప్రాధాన్యధన్యము గాదు. విద్యాచక్రవర్తి యను మహాకవి రుక్మిణీకల్యాణమున రాసక్రీడ యత్యద్భుతముగాఁ దనవిద్యాగాంభీర్య మెఱుకపడ నొకసర్గ మంతయు వర్ణించెను.

శ్లిష్టోభయద్రుతవినిస్సరణోత్తరాణి
వ్యగ్రాగ్రచంక్రమణవంత్యవికీర్ణరేణు
అర్ధక్రమస్ఖలదనుల్బణలంఘితాని
రేజుః పదాని సుదృశాం చలనూపురాణి.
స్వే స్వే సహాభినయసీమ్ని నిరభ్యసూయః
ప్రేమద్రుతాంతరతయా పరనిర్వ్యపేక్షః
రూపేషు పార్శ్వయుగసన్నిహితేషు విష్ణోః
గోపీజనస్య వవృతే మదనోపచారః.

ఇత్యాదిభావములు మనసుఁ గరఁపఁదగిన పాండిత్యము నొసఁగుఁగాని తీవ్రముగా హృదయగ్రంథిని ఛేదించునా యని సంశయించెదను.

లీలాశుకుఁడు రచించిన పద్యము లెల్లను గృష్ణప్రోక్తము లనియే తలంచుచుఁ దన్నతనికి సర్వార్పణము చేసికొనియె. కాలవధకథ (మార్కండేయుని కొఱకు శివుఁడు యముని జయించుట) కృష్ణుఁడే యేమని వినఁగోరిన గోపికలకుఁ జెప్పినట్లున్నది.

ఇత్యాత్మనా నిగదితం సకలవ్రజానాం
విస్మాపనాయ వచనామృతమాకలయ్య
అంతర్నిగూఢహసితేన జగత్త్రయస్య
నాథేన నిర్మిత మిదం శ్రవణామృతత్వం.
మందస్మితస్నపితముగ్ధముఖారవిందం
మందానిలాకలిత కోమలకాకపక్షమ్
అంగం తదేతదఖిలవ్రజలోచనానాం
మాంగల్యమస్తు శివతః పరమస్తి కృత్యమ్.
పింఛావతంసరచనోచితకేశపాశం
పీనస్తనీనయనపంకజలోభనీయమ్
మందారమవర్షభరితం సురసుందరీభి-
ర్మందం ముహుః క్వణితవేణురసాభిరామమ్
కించేద మద్భుతరసం చరితం పురారేః
శృణ్వంతు"

అని శివునికథయుఁ గృష్ణునినోటనే వినుచున్నారము. యముని గర్వము సంహరించి శివుఁడు కోప ముపసంహరించుకొని విష్ణువుతో యథావిధి సుఖసల్లాపమున నుండ మహర్షివరులకు "రజతగిరి మీఁద హరిహరారాధనంబు" గలిగిన—

అఖిలమునిజనానా మంతరన్వేషణీయం
నిఖిలనిగమవాచాం విభ్రమైర్లక్షణీయం
నయనపథముపేతం మ్మంగళానందపూరం
సపది త మనుభూయ వ్యాజిగీషు ర్మునీంద్రాః

అని జగత్సృష్టికి సితాసితబీజరూపమగు సద్దైవతద్వయమును నొకసర్గమున మాలినీవృత్తగంధి యగుద్రుతధ్రువలోఁ బాడుచుఁ గొనియాడి ధన్యులైరి.

ఫణిఫణమణి లక్ష్మీపుంజమంజూకృతేన
ప్రతిభయ లలితాంగం దంతిచర్మాంబరేణ
మధురమమర నారీమంథరాపాంగలీలా
వ్యతిధురితవిహారాగారపీతాంబరేణ

గిరివరనిజకన్యాలోచనచ్ఛాయపూరై
రపి చ భుజగహారై రావృతంబాహుమధ్యే
నిచిత మురసి లక్ష్మ్యా దివ్యలీలారవిందై
రవిరతవనమాలామప్యదాన్ వారయంత్యా.

సజలజలదనీలం శారదాంభోదశీలం
కబళితనవనీతం కాలకూటానురాగి

ఘుసృణమసృణవేషం ఘూర్ణితోద్భావిభూషం
శరణమిదమిదం నః శాశ్వతం ధామ భూయాత్.

అవిచలితతరంగోత్తుంగగంగావతంసం
సమధురమధుధారాసారసూనావతంసమ్
కలితశశికలాంశుశ్రేణిసంచారగౌరం
రుచిరవివిధరత్నప్రోద్గతోద్గారశారమ్.

అని మొదలుగా వర్ణనాస్తుతి స్వచ్ఛందధారామనోజ్ఞముని తలఁపవలయు. శివస్తుతిలో లీలాశుకుఁడు శాంతరసోచితభావములే కూర్చెను.

త్వామేకే ముకురాయమాణమనసః స్వామిన్ సమస్తాత్మనా
మన్యంతే కతిచిత్పునః పరిణతం వ్యస్తాత్మనా మన్వతే
అన్యే వ్యస్తతనుం సమస్తవపుషం జానంతి కేచిత్పునః
న వ్యస్తం న సమస్త మిత్యలమహో దూరే ధియాం తత్పదమ్.

దేవ త్వదీయచరణాంబుజభక్తిభాజాం
ధర్మార్థకామగతయః సహముక్తిలక్ష్మ్యా
దాస్యే భవేయురితి చిత్రమిదం న చేతస్స్యాత్
బాణస్య వేశ్మని భవానపి నేత్రపాణిః.

అస్తోకవిస్తరభరైరపి వాఙ్మయానా
మస్పృష్టసీమ భువనాద్భుత మాదిధామ
కిం బ్రూమహే కియదిహ స్తుమహే మహేశ
కే వా వయం తవ గుణార్ణవవర్ణనేషు.

అని యయత్నసిద్ధముగాఁ బ్రవహించుకవిత—

జిహ్వారసాయనసుధాగుళికా సుధానాం
కర్ణావతంసరచనా చ కవీశ్వరాణామ్
విశ్వాధికస్తుతిరియం తవ దేవ కృష్ణ
లీలాశుకస్య సహజా విజయాయ భూయాత్.

అని లీలాశుకునికీర్తిలక్ష్మీవిలాసమై యుండుట యేమి యచ్చెరువు? లీలాశుకాది యతీశ్వరులు, శృంగారరసభావమందును భగవంతుని లీలలు వర్ణించినప్పుడు కేవల మద్వంద్వులై సాక్షిపదభూతులై యంటుజం టెఱుంగక తత్వజ్ఞానమాత్రతనులై హృదయసంవాది భగవచ్చేష్టా సంవిత్పరిస్పందపరమానందభరితులై యుందురు. వారికేఁగాక మన యట్టి విషయోన్మజ్జననిమజ్జనులకుఁ దద్భాసమాన మగు తత్వవిశేష మెఱుంగఁ బోలునే?

అర్ధోన్మీలిత లోచనస్య పిబతః పర్యాప్త మేకం స్తనం
సద్యః ప్రస్నుతదుగ్ధదిగ్ధమపరం హస్తేన సంమార్జతః
మాత్రా చాంగులి లాలితస్య చిబుకే స్మేరాయమాణే ముఖే
విష్ణోః క్షీరకణాంబుధామధవళా దంతద్యుతిః పాతు నః.

అని యిట్లు స్వభావోక్తిరమ్యముగా స్తుతించుకవి యిఁకజన్మమెత్తి మరల జననీస్తన్యపానము చేయఁగలుగునా? (లీలాశుకుని యీబాలకృష్ణస్తన్య పానలీలావర్ణనము వినియుండె నేని రవివర్మ తనచిత్రలేఖనకౌశలము చూపుచు మఱియొకచిత్రపటమును మన కనుగ్రహించియుండును) ఈపద్యమునం దశ్లీలదోషము కల దందురేమో! ఈదేహమున నీజగం బున నించుక కనుదెఱచిచూచినవార లశ్లీలము జుగుప్సయు లేని యణు వైనను గానఁజాలరు. ఆదోషములు దొలఁగిన మనము ను లీలాశుకునివంటి భాగవతులమే యగుదుము.

పర మిమ ముపదేశ మాద్రియధ్వం
నిగమవనేషు నితాంత ఖేద ఖిన్నాః
విచినుత భువనేషు వల్లవీనా-
ముపనిషదర్థ ములూఖలే నిబద్ధమ్

అని లీలాశుకుఁడు ద్వైతాద్వైత శూన్యవాదాది పథభ్రమణ ఖిన్నులై దరిగానక యలయుచుండు జనులకు సులభముగా గోపికలు రోటకిఁ గట్టఁ గలిగిన యాపరతత్వమే యుపనిషత్తులు వెదకి వేసారిన పరతత్వ మని భక్తిరసపారమిత లోకమున కనుగ్రహించె. లీలాశుకుని ప్రభావ మంతయు నుదాహరణములతో గ్రంథరూపముగాఁ ద్వరలోఁ బ్రకటించుట యే యుత్తమ మని దీని నింతటితో విరమించుచున్నాఁడ.

ర స శా స్త్ర ము లు

భిషగ్రాజ పండిత వేంకటేశ్వరరావు మాండలిక గారు

రసశాస్త్రము ప్రప్రథమమున నీశ్వరునిచేఁ బార్వతి కుపదేశింపఁబడినట్లు రసార్ణవమను గ్రంథమున వ్రాయఁబడినది. ఈరసార్ణవము నాధారము చేసికొని పార్వతీపుత్ర సిద్ధ నిత్యనాథుఁడు మొదలుగాఁగల యనేకులు రససిద్ధులు వారివారి యనుభవములను జేర్చి వ్రాసియున్నారు. ఇందులోఁ బ్రధానము రసవాదము. అనఁగా బంగారముచేయుట, క్షుద్రలోహములను మహామూలికల సంయోగముచే సువర్ణరజతములఁ జేయుట రెండవది రసాయనవిభాగము- అనఁగా దేహవేధ ద్వారా శక్తినిఁ గలిగించుట అజరామరత్వము జీవన్ముక్తి యోగాభ్యాసము మొదలగు విషయములను బోధించుచున్నది. ఈగ్రంథములో రసవాదముతో సంబంధించిన సాంకేతికపదములు బహుళముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినవి. మొత్తముమీఁద విమర్శింపగా రసార్ణవాది పంచగ్రంథములలోను ప్రస్తుతము వైద్యోపయోగములగు మందులను దెలియఁజేయు గ్రంథములలోను - రసములు, మహారసములు ఉపరసములు సాధారణరసములు విషములు ఉపవిషములు లోహములు రత్నములు, మొదలగునవి యెల్ల సమానములుగానే కాన్పించుచున్నవి. కాని రసవాదములో విశేషసంస్కారములు చేర్పఁబడినవి. ప్రకృత వైద్యవిషయములలో సామాన్యసంస్కారములు చెప్పఁబడి యున్నవి. కాని విశేషసంస్కారములచేత రసమునకు చంచలత్వము లేకుండఁ జేసినయెడల సమస్తమైన పదార్థములును దానిలో లయ మగును.

శ్లో. యదాచ నిశ్చలం ధ్యాయే ద్యదాచ నిశ్చలంమనః
వహ్నిమధ్యే తదా సూతో బధ్యతే నిశ్చల స్తథా ॥

[రసార్ణవ. ౭ పట.]

ఈప్రకారమే మనశ్చంచలత్వములేనిచో యోగసిద్ధి యగునని యభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు. మఱియు నీ రసేశ్వరసిద్ధాంతములో కణాద వైశేషిక నైయాయిక మతసిద్ధాంతము లక్కడక్కడ నిమిడి యున్నవి. వీరు అప్రత్యక్షమును ప్రత్యక్షముగాఁ గనుఁగొనఁగలిగిరి. పైనఁజెప్పిన మహారసములు మొదలగువానిని శరీరసాత్మ్యము- [అనఁగా జీవాణువున కుత్తేజకత్వము] గలిగించువానినిగా సిద్ధముచేసి ప్రత్యక్షముచేయుటకు నీసిద్ధాంతములోని ముఖ్యవిషయముగాఁ గానిపించుచున్నది. మఱియును భూగర్భశాస్త్రము - అనఁగా లోహాదులు మొదలగు భూమిప్రదేశములఁ గనుఁగొనువిధానములు వానిని త్రవ్వి తీయు విధానములు వాని సత్త్వపాతనములు- అనఁగా భూమిలోనుండి త్రవ్వి తీసినపిమ్మట వానిని లోహములుగాఁ దయారుచేయుట- గనుఁగొనిరి. పిమ్మటను ఆ రసాదుల ననేకవిధము లగు రసాయనసంయోగములను చేయుటకు అనేకములైన మూషలు, మొదలగు పరికరములద్వారా వండి సిద్ధముచేయుట గనుఁగొనిరి. రసశాల యుండవలసినవిధము, ఆరసశాలలో నుండెడి పరికరములును రసార్ణవమునం దిట్లు వర్ణింపఁబడినవి:—

శ్లో. రసోపరసలోహాని వసనం కాంజికం బిడం
ధమనీలోహయంత్రాణి ఖల్వపాషాణమర్దకం
కోష్ఠికావక్రనాళంచ గోమయం సార మింధనం
మృణ్మయానిచ యంత్రాణి ముసలోలూఖలానిచ
సందంశీ పట్టసం దంశం మృత్పాత్రాయఃకటోరికం
ప్రతిమానాని చ తులాఛేదనాని కషోపలం,
వంశనాళీ లోహనాళీ మూషాం గారాంతదౌషధీః
స్నేహామ్ల లవణ క్షార విషా ణ్యుపవిషాణిచ
ఏవం సంగృహ్య సంభారం కర్మయోగం సమారభేత్

[రసార్ణవ. పట ౪.]

(1) రసములు (2) ఉపరసములు (3) లోహములు మొదలగునవి (4) వసనం (5) కాంజికము (6) బిడలు (7) ధమని (8) లోహయంత్రములు (9) ఖల్వములు (10) కోష్టిక = తిత్తి (11) వక్రనాళము = వంకరగొట్టము (12) గోమయము (13) సారమంధనము (14) మృణ్మయయంత్రములు (15) రోకలి, రోలు (16) సందంశీ = కారు (17) పట్టసందంశం = వంకకారు (18) మృత్పాత్రములు (19) లోహపాత్రలు. (20) త్రాసు = పరిమాణములు (21) ఛేదనములు = కత్తులు (22) కషోపలము = గీటురాయి (23) వంశనాళి (24) లోహనాళములు (25) మూసలు (26) అంగారములు (27) ఓషధులు (28) స్నేహములు (29) ఆమ్లములు (30) లవణములు (31) క్షారములు (32) విషములు (33) ఉపవిషములు ఈమొదలగు పనిముట్లను, మఱియు డోలాయంత్ర మూషాయంత్ర గర్భయంత్ర భూధరయంత్రము హంసపాక యంత్రాది యంత్రములును సంపాదించి పని నారంభింపవలయును.

మూషలుచేయుటకు మృత్తికాలక్షణములును వజ్రమూష. వనమూష. భస్మమూష. ప్రకాశమూష. మొదలగు మూషలును చెప్పఁబడినవి. మఱియు లోహాదులు మూసలలో కరఁగుచున్నప్పుడు వానిరంగులు ఈక్రిందివిధమున రూపింపఁబడినవి:-

శ్లో. ఆవర్తమానే కనకే పీతా, తారే సితప్రభా
శుల్బే నీలనిభా తీక్ష్ణే కృష్ణవర్ణా, సురేశ్వరీ
వంగే జ్వాలా కపోతాభా నాగే మలినధూమికా
శైలేతు ధూసరా దేవి! ఆయసే కపిలప్రభా
అయస్కాంతే ధూమ్రవర్ణా సస్యకే లోహితా భవేత్
వజ్రే నానావిధా జ్వాలాఖసత్త్వే పాండురప్రభా

[రసార్ణవ. పటల ౪.]

కరఁగునప్పుడు విశుద్ధలోహము లుండువిధ మీశ్లోకములలో నిరూపింపఁబడినది.

శ్లో. న విస్ఫులింగో నచ బుద్బుదం చ యదా న రేఖాపటలం న శబ్దః
మూషాగతం రత్నసమం స్థిరంచ తదా విశుద్ధం ప్రవదన్తి లోహమ్.

లోహములు మూసలో కరఁగుచున్నప్పుడు కరఁగకుండ నుండఁ గూడదు. గొపుగు ఎత్తఁగూడదు. బుద్బుదములుగూడదు. ధ్వని కూడదు. కాని కరఁగునప్పుడు రత్నసమానముగను- నిలుకడగను- గరఁగినచో శ్రేష్ఠ లోహ మగును. [రసార్ణవ. పట ౧౪.]

దీనివలన మూషాగర్భమునుండి తని లోహములు తయారుచేయుటకు కరఁగుచున్నప్పుడు నిదానము- మొదలగువిషయములు గనిపెట్టియున్నారు. మఱియు నీవిషయమై పారిభాషికపదము లీక్రిందివిధమున వర్ణింపఁబడినవి.

శ్లో. ప్రతీవాపః పురా యోజ్యో నిషేకం తదనంతరమ్
ఛాదనంతు ప్రతీవాపో నిషేకం మజ్జనం విదుః
అభిషేక స్తదిచ్ఛంతి స్నపనం క్రియతేతు యత్
వాపో నిషేకః స్నపనం ద్రుతే నిర్మలతాం గతే
ఉష్ణేనైవహి వాంఛంతి శీతలం నచ వాంఛతి
శుక్లదీప్తిః సశబ్దంచ యదా వైశ్వానరోభవేత్
[రసార్ణవ. పట ౪.]

ప్రతీవాపము ముందుగా చేయవలెను. అనఁగా శుద్ధిచేయుటకు వెలిగారము, పటిక మొదలగునవి నిషేకము ఛాదనము ప్రతీవాపము నిషేకము మజ్జనము అభిషేకము స్నపనము ఈకార్యములు లోహములు కరఁగుచున్నప్పుడు కొన్ని, కరఁగినపిమ్మటఁ గొన్ని, చేయవలసియున్నవి. లోహములు వేడినే కోరును గాని శైత్యమును మాత్రము కోరవు. మఱియు- శ్లో. లోహావర్త స విజ్ఞేయః సత్త్వం పతతి నిర్మలమ్. నిప్పు తెల్లనైన కాంతి గలిగియుండిన నిర్మలమైన సత్త్వము దిగినదని గుర్తెఱుంగునది. దీనినే లోహావర్తమనెదరు.

శ్లో. ద్రుతే ద్రవ్యాంతరక్షేపో లోహాద్యైః క్రియతేతు యః
స ఆవాపః ప్రతీవాప స్తదేవాచ్ఛాదనం మతమ్
శ్లో. ద్రుతే వహ్నిస్థితే లోహే తిరమ్యాప్తనిమేషకమ్
సలిలస్యపరిక్షేపః సాభిషేక ఇతి స్మృతః.
శ్లో. తత్తస్యాప్సు వినిక్షేపో నివాపః స్నపనం చ తత్.
ప్రతీవాపాదికం కార్యం ద్రుతే లోహే సునిర్మలే
శ్లో. యదా హుతాశో దీప్తార్చిః శుక్లోత్థానసమన్వితః
శుద్ధావర్త స్తదా జ్ఞేయః సకాలః సత్త్వనిర్గమే

మఱియు నేయే బొగ్గులు పనికివచ్చునో కోష్ఠికలప్రమాణములు అమర్చువిధానములు ఎట్టివో విపులముగా వర్ణింపఁబడినవి. సత్త్వపాతనానంతరము లోహాదులను శోధనజారణ మారణములు, రస, మహారసోపరస, సాధారణరస, విషోపవిషశోధనాదులు, జారణాదులు మొదలగునవి కొంచెము మతభేదములతో గ్రంథకర్తలందఱును ఒక విధానముగనే సమర్థించియున్నారు.

(1) మహారసములు = అభ్రకము వైక్రాంతము మాక్షికము విమల శిలాజిత్తు మైలతుత్థము చపలము ఉల్లిపాషాణము రసకము, ఇవి మహారసము లని రసప్రదీపికయందును, రసరత్నసముచ్చయములోను చెప్పఁబడినవి. అభ్రకము రసకము ఈరెండును ఆయుర్వేదప్రకాశికలో నుపరసములలోఁ జేర్పఁబడినవి.

(2) ఉపరసములు:-గంధకము గైరికము కాశీసము పటిక తాళకము మణిశిల అంజనములు కంకుష్ఠము అను నీయెనిమిది ఉపరసములుగా రసప్రదీపిక గ్రంథకర్తయు, రసవాగ్భట్టును వాడియున్నారు.

మఱియు హింగుళము అభ్రకము రసకము వరాటికలు శంఖములు ఖటికము సికత బోళము - పైన చెప్పినవి గాక ఈయెనిమిదింటిని గూడ నాయుర్వేదప్రకాశికాకారు లుపరసములక్రింద విభజించియున్నారు.

(౩) సాధారణరసములు:- కంపిల్లము, గౌరీపాషాణము, నవాసారము, వరాటికలు, అగ్నిజారము, గిరిసిందూరము, హింగుళము, మృద్దారుశృంగి, ఈయెనిమిది సాధారణరసము లని రసవాగ్భట్టును సిద్ధనాగార్జునాదులు సిద్ధాంతీకరించిరి. కంపిల్లము, చపలము, ఈరెండును, ఆయుర్వేదప్రకాశికాకారులు సాధారణరసములలోఁ జేర్చియున్నారు.

(4) మహావిషములు.- కాలకూటము, వత్సనాభము, శృంగకము ప్రదీపనము, హాలాహలము, బ్రహ్మపుత్రము, హారిద్రకము, సక్తుకము, సౌరాష్ట్రికము, అని తొమ్మిది మహావిషములు చెప్పఁబడియున్నవి. అందు వత్సనాభము ఒకటియే ప్రస్తుతము వాడుకలో నున్నది.

(౫) ఉపవిషములు = జిల్లేడు, బొంతజెముడు, ధుత్తూరము, లాంగలి, కరవీరము, గుంజ, నల్లదుందు, ఈయేడును ఉపవిషములని శార్ఙ్గధరుఁడు వాడియున్నాడు. ఈనల్లమందు శార్ఙ్గధరునకు బూర్వము వాడినట్లు శాస్త్రములయందుఁ గానుపింపదు. విషతిందుకములు, నేపాళములు, మొదలగునవి మహావిషములలోఁ గాని, ఉపవిషములలోఁగాని చేర్పఁబడలేదు. అహిఫేనము గరళము పైనివ్రాసిన విభాగములలో జేర్పబడలేదు: అహిఫేనము అనఁగా—

శ్లో. సముద్రేచైవ జాయంతే విషమత్స్యా శ్చతుర్విధాః
తేభ్యః ఫేనం సముత్పన్న మహిఫేనం చతుర్విధమ్
కేచి ద్వదన్తి సర్పస్య ఫేనం స్యాదహిఫేనకమ్

రససారము 60 పుటల్లో గోవిందాచార్యులువారు సముద్రములో నాలుగువిధములైనవిషమత్స్యములుగలవనియువాటినఫేము అహిఫేనమనియు చెప్పియున్నారు. ఈవిషమత్స్యముల విషము త్రాచుపాముకన్న తీవ్రమైనదని వ్రాయుచు మద్రాసుఆక్వేరియములో నట్టివిషమత్స్యములను పెట్టియున్నారు. కొంతమంది కృష్ణసర్పగరళమును వాడుచున్నారు.

అష్టలోహములు :—ఇందులో స్వర్ణము, తారము, తామ్రము, లోహము, వంగము, నాగము అను నీయాఱును శుద్ధలోహములుగాను పిత్తళము, కాంస్యము, ఈరెండును మిశ్రలోహములుగాను, ఈయెనిమిదియుఁగలసి అష్టలోహములుగాను రసప్రదీపకారులు విభజించిరి. యోగరత్నాకరములో సప్తలోహములని పైని చెప్పఁబడిన విశుద్ధలోహములలో కాంస్యమును జేర్చిన సప్తలోహములగు ననియు నెనిమిదవలోహము పాదరసమనియుఁ జెప్పఁబడినది. మఱియుఁ బైనిఁ జెప్పఁబడిన శుద్ధలోహములతో (యశదము) సత్తును జేర్చిన సప్తధాతువు లగు

నని యాయుర్వేదప్రకాశికలోఁ జెప్పఁబడినది. మఱియు స్వర్ణము, రజతము, తామ్రము, లోహము, కాంతము, ముండము, నాగము, వంగము ఈ యెనిమిదియు నష్టలోహము లనియు, పిత్తలము, కాంస్యము, వర్త లోహము, ఈ మూఁడును మిశ్రలోహములనియు, రసరత్నసముచ్చయములోఁ జెప్పఁబడి యున్నది. రత్నములు=మాణిక్యము (కెంపు) మౌక్తికము, ప్రవాళము, పచ్చ, పుష్యరాగము, వజ్రము, నీలము, గోమేధికము, వైడూర్యము, ఈతొమ్మిదియు నవరత్నములని రసప్రదీపకలోఁ జెప్పఁబడియున్నవి. మఱియు మహారత్నములు, ఉపరత్నములు అని ఆయుర్వేదప్రకాశికలో నీవిధముగా విభాగింపఁబడినవి.

మహారత్నములు:— మౌక్తికము వజ్రము వైడూర్యము పద్మరాగము పుష్యరాగము గోమేధము నీలము గారుత్మతము ప్రవాళము ఈ తొమ్మిదియు మహారత్నములనియు వైక్రాంతము సూర్యకాంతము చంద్రకాంతము రాజావర్తము ఫెరోజా ముక్తాశుక్తి శంఖము కర్పూరశిల కాచము మొదలగునవి ఉపరత్నములుగాను ఆయుర్వేదప్రకాశికలో వర్ణింపఁబడినవి. రసరత్నసముచ్చయములోఁ గూడఁ బైప్రకారము వర్ణించుచు, పద్మరాగము ఇంద్రనీలము మరకతము పుష్యరాగము వజ్రము ఈ యైదును పంచరత్నములుగా వర్ణింపఁబడినవి. ఈసముదాయమున విచారించిచూడఁగాఁ బై వస్తుజాల మంతయు రసశాస్త్రములో నిమిడియున్నది. వీనిని తీయువిధానములు నిదానములు శోధనలు మారణములు భస్మవిధానములు ద్వంద్వమేళనములు శక్తులు గుణములు మొదలగునవి విశేషముగా వర్ణింపఁబడినవి. అందు భస్మములు రెండువిధములు. ఒకటి వ్యాధిని నాశము చేయునది. మఱియొకవిధానము రసాయనోపయోగమైనదిగా రసేంద్రసారసంగ్రహములోను, ఆయుర్వేదప్రకాశికలోను వర్ణింపఁబడినది. ఎట్లనిన:—

శ్లో. దశాదిస్తు శతాంత స్స్యా ద్వ్యాధినాశనకర్మణి
శతాదిస్తు సహస్రాంతః పుటోదేయోరసాయనే.

రసాయనమున నుపయోగించు భస్మములు వ్యాధులకుఁ బనికి వచ్చును. కాని వ్యాధులను నివారణచేయు భస్మాదులు మాత్రము రసాయనమున కెంతమాత్రమును బనికిరావని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పఁబడినది. ఎందుచేతననఁగా, ధాతువులకు పునర్భవము గలదు. పునర్భవము గలిగిన ధాతువులు వ్యాధినాశకములు. అపునర్భవములు రసాయనోపయోగముగ విభజింపఁబడినవి. దీనివలనఁ బరమాణువులు రూపాంతరములను బొందియున్న వని అపునర్భవములు జన్మరాహిత్యము గలవని సిద్ధాంతరీకరింపఁబడినవి. పునర్భవములా? అపునర్భవములా? అని ప్రత్యక్షముగా మనము పరీక్షించి చూచి రోగనివారకభస్మములను రసాయనోపయోగభస్మములను గనుఁగొనుటకు నీదిగువ నుదాహరించిన సూత్రమును గనుఁగొనియున్నారు. గురివిందగింజలు నెయ్యి లక్క తేనె వెలిగారము గొంగళిపెండ్రుకలు ఈయాఱువస్తువులను నూరి మూసలో నుంచి దానిపై నేభస్మమునైనను వేసి దానిపైని పైకల్కము వేసి నిప్పులో కాఁచినను–లేక పుటము పెట్టిన–మఱల ధాతువుగా మాఱినట్లు కొన్ని గుర్తులు గానిపించును. భస్మము లన్నియు బాగుగాఁ గనిపించినప్పటికిని పై విధానముచేత లోహముల పూర్వావస్థలు గనుఁగొని నిర్ధారణచేయఁగలుగుదుము. రసాయనోపయోగవిధానములచే సిద్ధము చేయఁబడిన భస్మములు పైగుంజాదికల్కములో పెట్టి తీవ్రాగ్నియం దుంపఁబడినప్పటికిని నిశ్చలముగా ధాతువులుగా మాఱకుండ నుండును. దీనినే సన్న్యాస మనియును జన్మరాహిత్య మనియు నపునర్భవ మనియుఁ జెప్పెదరు. ఈ విధానము యోగరత్నాకరములో వర్ణింపఁబడి యున్నది.

శ్లో. రక్తికాఘృతం లాక్షయా యుతం
క్షౌద్రమిశ్రితం టంకణాన్వితమ్
ఊర్ణయా తథా ధ్మాతతాం గతా
స్సప్తధాతవో యాన్తి జీవతామ్.

అని పునరుత్థానముం జెప్పియున్నారు.

శ్లో. సర్వ మేతత్స్మృతం లోహం ధ్మాతవ్యం మిత్రపంచకైః
ఇత్యేవం స్యా న్నిరుత్థానం సేవ్యం వారితరం భవేత్.

అని నిరుత్థానము లేక సన్న్యాసము, అపునర్భవము, జన్మరాహిత్యమును చెప్పియున్నారు. ఒకవేళ సన్న్యాసము అపునర్భవము అయినదని భ్రాంతిని తొలఁగించుకొని పైప్రకారము పరీక్షకు ఆఁగనియెడల మరల గంధకాదులతో పుటములు వేసిన నిరుత్థాన మగునని చెప్పఁబడినది.

శ్లో. గంధకం చోత్థితం లోహం తుల్యం ఖల్వే విమర్దయేత్
దినైకం కన్యకాద్రావై రుద్ధ్వాగజపుటే పచేత్
ఇత్యేవం సర్వలోహానాం కర్తవ్యం త న్నిరుత్థితమ్.

అని చెప్పఁబడి యున్నది. కాని పాశ్చాత్యసిద్ధాంతములను పరిశీలించిన ప్రఫుల్లచంద్రరేగారు వ్రాసిన "నవ్య రసాయనవిద్య" అను బంగాళీ పుస్తకములో పై గుంజాదులు మొదలగునవి కాలుటవలన అంగారామ్లము (బొగ్గుపులుసువాయువు) జనించు ననియును, ఆ బొగ్గుపులుసు వాయువుసంయోగముచే భస్మాదులకు సజాతీయధాతువుల గుణము బయలువెడలు ననియును వ్రాసియున్నారు. దీనివలన మనము ప్రాచీను లేర్పాటుచేసిన రసేశ్వరసిద్ధాంతములలోని మార్పు లనేకములు గనుఁగొన వచ్చును. మన కన్నిపదార్థములు ప్రాచీనులు సిద్ధముచేసి యుంచిరి. కాని మనముమాత్ర మట్టి పరిశోధనములు గావింపకున్నందులకుఁ జింతింపవలసి యున్నది. కాని యిందులో లభ్యములైనవి మాత్రమే వైద్యశాస్త్రము నందుఁ బ్రస్తుతము వాడుచున్నారు.

శ్లో. శ్రుతయోపి చ దృష్టాస్తే శాస్త్రే దృష్టా అపి ధ్రువమ్
వినా శంభోః ప్రసాదేన నసిద్ధ్యతి కదాచన.

రాగములు బీజసాధనము శక్తిచతుష్టయ నిరూపణము బీజరంజనము భూచరీజారణ ఖేచరీజారణాదు లగు జారణలు బంధములు హేమతారదళములు మొదలగునవి రసవాదములోఁ జేరి యున్నవి. రసమునకు అష్టాదశసంస్కారములు గలవు. ఇందులో ఎన్మిది మాత్రము వైద్యోపయోగము లైనవి.

శ్లో. స్వేదన మర్దన మూర్ఛనోత్థాపన పాతన నిరోధ నియమాశ్చ
దీపనగగనగ్రాసప్రమాణ మథ చారణావిధానంచ

గర్భద్రుతి బాహ్యద్రుతి జారణరసరాగసారణంచైవ
క్రామణవేధా భక్షణ మష్టాదశధేతి రసకర్మా [రసహృ-15 పు.]

కించ స్వేదన మర్దన మూర్ఛనోత్థాపన పాతన బోధన నియమన సందీపనానువాసన గగనాది గ్రాసప్రమాణచారణ గర్భద్రుతి బాహ్యద్రుతి యోగజారణ రంజన సారణ క్రమణ వేధన భక్షణాఖ్యా ఊన వింశతిసంస్కారాః సూతసిద్ధిదా భవంతి. దీపనాన్తా అష్టౌ సంస్కారా వాదేహసిద్ధిదా భవంతి.

శ్లో. ఇత్యష్టౌ సూతసంస్కారాః సమా ద్రవ్యే రసాయనే
శేషా ద్రవ్యోపయోగిత్వా న్నతే వైద్యోపయోగినః. ఆ-ప్ర 4 పు

మిగత 10 సంస్కారములు రసేశ్వరసిద్ధాంతమతములోఁ జేరినవి. పై సిద్ధాంతమురీతిగా తయారుచేసిన వజ్రసుందరీగుటిక మొదలగు మందులు రసార్ణవరసరత్నాకరరసాయనఖండములలోను, ఆసవసారము రసహృదయము మొదలైన రసగ్రంథములలోను విశేషముగఁ జెప్పఁబడియున్నవి. కాని యవి పుచ్చుకొనుటకు ముందు క్షేత్రీకరణముఁ జేసినఁగాని పుచ్చుకొనఁగూడ దనిఁ జెప్పఁబడినది. క్షేత్రీకరణమునకును, పంచకర్మములకును, భేదము గానిపింపదు. ఈ శాస్త్రము ననుసరించియే మకరధ్వజము స్వర్ణఘటితషడ్గుణబలిజారణ మకరధ్వజము సిద్ధమకరధ్వజము పూర్ణచంద్రోదయము మొదలగు మందులు చేయఁబడినవి. ప్రస్తుతము పైశాస్త్రమునకు భిన్నముగా కేవలము వైద్యోపయోగముగ మాత్రము వైద్యులు తయారుచేయుచున్నారు. పైనఁ జెప్పఁబడిన మందులలో హేమబీజములు రసములోఁ గలియు నట్లును హేమరసబీజము లయినట్లును వారు సిద్ధాంతీకరించి యున్నారు. ప్రస్తుతము మన మట్టి బీజసంయోగము చేయుటకు పైనిఁ జెప్పఁబడిన రససంస్కారములు చేసినంగాని బీజసంయోగము కానేరదు. అట్టి సంస్కారములు చేయనులేదు. బీజసంయోగము కానులేదు. అందుచేతనే పైమందులు వండునప్పుడు స్వర్ణము అడుగున దిగి భస్మరూపముగా నిలిచిపోవుచున్నది.

శ్లో. హేమ్ని జీర్ణే సహస్రైకగుణ సంపత్ప్రదాయకః॥ ఆ॥ ప్ర॥

సంస్కారములు చేసినచో రసహేమబీజ మగును. అప్పుడే రసాయన మగును.

శ్లో. సమే గంధేతు రోగఘ్నో ద్విగుణే రాజయక్ష్మనుత్
జీర్ణేతు త్రిగుణే గంధే కామినీ దర్పనాశనః
చతుర్గుణేతు తేజస్వీ సర్వశాస్త్రవిశారదః
భవే త్పంచగుణే సిద్ధః షడ్గుణే మృత్యుజి ద్భవేత్.

ఆయు-ప్రకా-పుట-౫.

ప్రస్తుత మట్టి రాసాయనికసంయోగము లేకపోయినప్పటికిని కేవలమును గంధకజారణమువలననే యట్టి మహాఫలము గలుగునని శాస్త్రములలోఁ జెప్పఁబడినది. పైయోగముల విభేదము లీదిగువను వ్రాసిన మకరధ్వజము.

శ్లో. స్వర్ణదళం పలంచైవ రసేంద్రంచ పలాష్టకమ్
రసస్య ద్విగుణం గంధం తేనైవ కజ్జలీకృతమ్
కుమారికారసై ర్భావ్యమ్............భైషజ్యరత్నావళి.

(1) స్వర్ణపత్రము 8 తులములు (2) హింగుళోత్థపారదము 64 తులములు (3) శోధితగంధకము 128 తులములు—ఈ వస్తువులు కలబందరసముతో నూరి ఆరఁబెట్టి గాజుకుప్పెలోఁ గాని, సీసాలోఁ గాని 2 రోజులు వండవలయును. దీనినే మకరధ్వజ మని వాడెదరు.

(2) స్వర్ణఘటిత షడ్గుణబలిజారణ మకరధ్వజము:—పై మకరధ్వజము సాంగశీతలముగఁ దీసి దానిలో మరల శోధితగంధకము 128 తులములు వేసి కుమారరసముపోసి మర్దనచేసి రేడుచీలమన్నులు పూసిన గాజుకుప్పెలోఁ గాని సమతలము గలిగియున్న సీసాలోఁ గాని వేసి వాలుకాయంత్రములో మూఁడుదినములు వండి సాంగశీతలముగఁ దీసి మరల శోధితగంధకము 128 తులములు వేసి కలబందరసము పోసి మర్దనచేసి ఆరించి గాజుకుప్పెలో వేసి వాలుకాయంత్రములో మూఁడుదినములు వండి సాంగశీతలముగఁ దీసినచో దానినే షడ్గుణ బలిజారణమకరధ్వజముగ వాడెదరు. భైషజ్యరత్నావళి బంగాళీ 115 పుట.

సిద్ధమకరధ్వజము:—

శ్లో. పలమానం రసం సమ్య గ్బహుసంస్కారసంస్కృతమ్
తథా పలద్వయం గంధం శుద్ధహేమద్వికార్షికమ్.

భై-ద-బం-920-పు.

శోధితపారదము 8 తులములు, గంధకము 16 తులములు, స్వర్ణము 4 తులములు—ఈ వస్తువులు శోణఖల్వములో నెనిమిదిజాము లెఱ్ఱప్రత్తిపువ్వుల రసముతోను తెల్లయూడిగపండ్ల రసముతోను, కలబందరసముతోను ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ నెనిమిది జాముల ప్రకారము నూరి ఆరించి 7 మృత్కర్పటములు వేసిన గాజుకుప్పెలోఁగాని సీసాలోఁగాని, వేసి, సాల సరళ ఖదిర బిల్వ కాష్ఠములు ఎండినవానితో నిరంతరముగ నెనిమిది యామములు వండవలెను. మొదటి రెండుజాములు మృద్వగ్నిచేతను, తరువాత రెండుజాములు మధ్యమాగ్నిచేతను, తరువాత రెండుజాములు తీవ్రాగ్నిచేతను, మిగత రెండుజాములు మఱల మృద్వగ్నిచేతను, వండి సాంగశీతలమునఁ దీయునది. కుప్పెలోనుండి మందు దీసి మఱల 32 తులములు గంధకము వేసి పైరసములచేత నూరి వాలుకాయంత్రములో నెనిమిదిజాములు పూర్వప్రకారముగా పాకముచేసి సాంగశీతలమునఁ దీసిన నది సిద్ధమకరధ్వజ మని శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. స్వయం త్రైలోక్యనాథేన త్రైలోక్యహిత మిచ్ఛతా
సమర్పితోయం సిద్ధేభ్యః కరుణార్ద్రేణ వై మతః
అతోయం భువనే ఖ్యాతః శ్రీసిద్ధమకరధ్వజః.

అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈశ్లోకముయొక్క శైలిని బురస్కరించుకొని ప్రాచీనమా? నవీనమా? అని సిద్ధాంతీకరింపవలసి యున్నది. ఏది యెటులున్నను ప్రస్తుతము వంగదేశములో నిది బహుళప్రచారము

చంద్రోదయము:—

శ్లో. పలం మృదు స్వర్ణదళం రసేంద్రం పలాష్టకం షోడశగంధకంచ,
శోణైస్సుకార్పాసభవైః ప్రసూనైః సర్వం విమర్ద్యాథకుమారికాద్భిః
భై॥ ర॥ 735 పు॥ బ॥

1. స్వర్ణపత్రము 1 పలము 2. శోధితపారదము 8 పలములు 3. గంధకము 16 పలములు—ఈ వస్తువు లెఱ్ఱప్రత్తిపువ్వుల రసములోను కలుబందరసములోను నూతి ఆరించి గాజుకుప్పెలోఁ గాని సమతల సీసాలోఁగాని పోసి వాలుకాయంత్రములో మూఁడురోజులు వండి స్వాంగశీతలమునకుఁ దీయునది. ఈ నాలుగుయోగములలోని మకరధ్వజము చంద్రోదయము ఈరెండును భాగములలోనైననేమి, పాకములోనైననేమి ఒక విధముగానే యున్నవి. స్వర్ణఘటిత షడ్గుణబలిజారణ మకరధ్వజమునకు గంధకము ఎక్కువచేర్చి మఱిరెండుపర్యాయములు 6 రోజులు పాకము చెప్పఁబడియున్నది. సిద్ధమకరధ్వజములో చంద్రోదయము మకరధ్వజమువలెఁ గాక స్వర్ణము 3 రెట్లు హెచ్చుగఁ జేర్పఁబడుటయును, తొమ్మిదిదినములు పాకమును జెప్పఁబడినది. కాని వీనిలో స్వర్ణము తక్కువగ వేసినను ఎక్కువగ వేసినను పాకము చేయుటలో అడుగున నిలిచి యొకప్పుడు బూడిదరంగుగను, ఒకప్పుడు డెంకగడ్డి వర్ణముగను, ఒకప్పుడు స్వర్ణరజతముగను, పాకముల ననుసరించి యడుగున నుండిపోవును. ఎందుచేత ననఁగా హింగుళోత్థరసము వేయుటయును, రసమును సంస్కారములు చేయకపోవుటయు నని యూహింపవలసియున్నది. ఇంగిలీకమునుండి తీసినరసము నిర్దుష్టమైనదని యొకచోటఁ జెప్పఁబడినది. మఱియొకచోట హింగుళోత్థ పారదమునకు నపుంసకత్వాదిదోషములు గల వనియును దీనినిగూడఁ బారదసంస్కారములవలెఁ జేసినఁగాని ఫలప్రదము గాదనియును కొంతమంది మతము. ఇంతకును ప్రస్తుతము ఈ పైమందులుచేయు వైద్యవేత్తలు లేరనియే దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. పాకములలోను, చేయువిధానములలోను, చాలభేదములు కలవు. దక్షిణహిందూస్థానమువారు పైనిఁ జెప్పఁబడిన మందులలోనుండు రస గంధకములు కజ్జలు చేసి గాజుకుప్పెకు పొగ వెళ్లుటకు ద్వారము నుంచి పాకము చేయుచున్నారు. ఉత్తరహిందూస్థానములో వంగీయులు సైంధవలవణము ఖటుకము నూతి ముద్ర వేసి పాకము చేయుచున్నారు. వీరు ముందుగా షడ్గుణబలిజారణవిధానముగా సిద్ధము చేసికొని ముద్ర వేసి అంతర్ధూమవిపాచితము చేయుచున్నారు. ముందుగా శోధిత రసము నొకశరావములో వేసి ఆశరావము నిసుక మీదఁ బెట్టి రసప్రమాణము గంధకము వేసి జారణచేసి పిమ్మట క్రమక్రమముగా గంధకమును జీర్ణింపఁజేసి దానిలో స్వర్ణమును గలిపి గాజుకుప్పెలో వేసి సికతాయంత్రములో వండుచున్నారు.

శ్లో. సూతప్రమాణం సికతాఖ్యయంత్రే
దత్వా బలిం మృద్ఘటికేఽల్పభాండే
తైలావశేషంచ రసం నిదధ్యాత్
మగ్నార్థకాయం ప్రవిలోక్య భూయః.
ఆషడ్గుణం గంధక మల్పమల్పం
క్షిప్తే ద్రసోజీర్ణబలి ర్బలీయాన్
రసేషు సర్వేషు నియోజితోఽయ
మసంశయం హంతిగదం జవేన ఆరుణ్యోత్పత్త్యై కూపీముఖే ముద్రా కార్యా ఇతి కేచిద్వదంతి. అన్యేతు ముద్రా మదత్వైవ రసభస్మ సంపాదయన్తి యథా సంప్రదాయం వ్యవస్థా ఆం॥ ప్ర॥ పుట॥ 46.

కాని, ఈషడ్గుణబలిజారణము పైని వేఱుగాఁ జేసికొనిన గాజుకుప్పెలు 1-2 సరిపోవును. అదివఱకే గంధకము జీర్ణించినది. కనుక ముద్ర మధ్యకాలములో వేసినను రసము పాకావసానములో పైకిపోకుండ మందు తఱుగు రాకుండ నుండును. కాని స్వర్ణము మామూలుగా అడుగుననే నిలిచియుండును. అడుగున నిలిచియున్న స్వర్ణభస్మము పైమందులలో కలిపివాడుట సంప్రదాయమై యున్నది. పైమందులలో నిదిగువవ్రాసిన కల్కములు చేర్చుకొని పొట్లములుగాని, వటికలుగాని కట్టి యుపయోగించిన గుణదాయకము.

శ్లో. నిగృహ్యచైతస్యపలం పలాని చత్వారి కర్పూరజ స్తథైవ
జాతీఫలం చోషణ మింద్రపుష్పం కస్తూరికాయా ఇహశాణ మేకమ్
భైషజ్యరత్నావళి 785 పు॥ బం॥

శ్లో. సంగృహ్య చైతస్య పలంచ సమ్యక్ పలంచ కర్పూరజ స్తథైవ.
రసేంద్రసారసంగ్రహము 308 పుట (బంగాళీ)

ఈవిధముగానే దక్షిణహిందూస్థానములో వాడుకలోనున్న తాళపత్రలిఖితములలోఁ గూడ నున్నది. అయితే పైనివ్రాసిన భాగనిర్ణయము భైషజ్యరత్నావళి బంగాళీవ్యాఖ్యానములో నీక్రిందివిధానముగా నున్నది. 1. చంద్రోదయరజము 1 పలము, 2 పచ్చకర్పూరము 4 పలములు, 3 జాజికాయ 1 శాణము=అనగా $\frac{1}{2}$ తులం, 4 త్రికటుకచూర్ణము 1 శాణము, 5 లవంగము 1 శాణము, 6 కస్తూరి 1 శాణము. అని చెప్పఁబడినది. మఱియు రసేంద్రసార సంగ్రహము బంగాళీవ్యాఖ్య 460 పుటలో 1 స్వర్ణసహితచంద్రోదయము 1 పలం, 2 పచ్చకర్పూరము 1 పలం, 3 జాజికాయ 1 పలం, 4 మిరియాలు 1 పలం, లవంగాలు 1 పలం, 6 కస్తూరి 1 శాణము $\frac{1}{2}$ తులం అని చెప్పఁబడినది.

ఈవిధముగా ప్రాచీనతాళపత్రలిఖితములలోఁ గూడ స్వర్ణమిశ్రిత చంద్రోదయము పలము, మిగతనాలుగువస్తువులు నాల్గు పలములు కస్తూరి- శాణము- అనగా $\frac{1}{2}$ తులమని వ్రాయబడియున్నది. ఆంధ్రదేశములో మాత్రము ఈవిధానమే యుపయోగింపఁబడుచున్నది. మిరియాలు వేయుస్థలములో ప్రమేహశాంతికొఱకు చలవమిరియాలు వేసి తములపాకులరసము పన్నీరుతోను మర్దనచేసి వాడుచున్నారు. ఈచంద్రోదయమునకే కాక పైనివ్రాయఁబడిన మకరధ్వజము మొదలగు మందులకును సిందూరములకును గూడ నీకల్కము వేసికొనినచో గుణప్రదముగా నుండవచ్చును. పైచంద్రోదయము విషయమై షుమారు 380 సంవత్సరముల క్రిందట జీవానందననాటకములో సూత్రధారుని ప్రస్తావనాంకమునందు.

శ్లో. రీతి స్సుఖపదన్యాసా శారదీయా విజృంభతే
పూర్ణచంద్రోదయ శ్చాయం నిహన్తి ధ్వాంత మామయం

అని చెప్పియున్నారు. అనఁగా శరత్కాలచంద్రుఁడు చీఁకటిని బోఁగొట్టి సంతోషమును గలిగించునట్లు పూర్ణచంద్రోదయము చీఁకట్లనెడి రోగములను బోఁగొట్టి వెలుతురు నిచ్చునని వర్ణింపఁబడినది. ఇందువలన రసేశ్వరసిద్ధాంత మగు నీచంద్రోదయము వైష్ణవీశక్తిని (ఇమ్యూనిటు) గలిగించు నని బోధించుచున్నది. ఈ రసశాస్త్రములో ననేకవిషయములు పరిశోధించి వానిఫలితములు వ్రాయవలసియున్నవి. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను

తిరుపతికొండ భిక్షుకులు

పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డి గారు

శ్రీకరమై సాధుజన వ
శీకరమై వివిధవర్ణ - శ్రితజనసమ్మో
దాకరమై ద్విజమృగతతి
కాకరమై యొప్పు వేంక - టాచలము మహిన్.

సీ. శ్రీవిభుదర్శన - సేవనముల కేగు
యాత్రికుల్ దాతలు - యాచకులకుఁ
బదిరూప్యముల కగు - పైసలఁ గొని యొకొ
క్కని కొకపైస లె - క్కగ నొసంగ
భిక్షుకులే చాల - వెనుకకు మిగులఁగ
లట్టి యసంఖ్యాకు - లచటి త్రోవ
గోవింద! గోవింద! - గోపాల! హరి యని
గోలగా యాత్రిక - గోష్ఠిఁ జూచి

తే. రం డనుచు నొక్కఁ డీపాదరక్షలను గ
నుం డనుచు వారినెత్తిపై - వెండికోడు
లుంచి దెబ్బకు నొకయణా - నూడఁదీసి
దొరకునే పూర్వపుణ్యాన - దొరక యనును.

క. అజినపుఁబాదుకలను గొని
వృజినహర మటంచుఁ గొట్టి - యిందు నసుగుసల్
సుజనులకా? యే గానియె
నిజముక్క మనుకొను నొకఁడు - నిష్ఠురమతితో.

క. ఒకరుఁడు వీవన చేఁ గొని
యొకపరి యటు వీచి యవల - హస్తంబును జా
చి కొసరికొసరి కడకు నొ
క్క కాలణాఁ గొని యతృప్తిఁ - గాన్పించు నొగిన్.

క. హెచ్చుగ రోదనసేయుచు
నిచ్చిన మతి యీయకున్న - నేఁపుమ జనులన్
బెచ్చుగ నేమో గొణుగుచు
రచ్చలు సేయుదురు మూఢ-ప్రజ లాత్రోవన్.

క. ఒక్కతె బిడ్డకుఁ దా నిరు
ప్రక్కలఁ బెనుతాళ్లు నునిచి - పై నొకతాతిం
జక్కఁగఁ బొందించి జనుల
కక్కజముగఁ జూపి వేఁడు - నతిదీనతతోన్.

ఉ. కొందఱుయోగులై మఱియు - గొందఱు తాపసకర్మధారులై
కొందఱు చోరవేషులయి - కొందఱు పీడితతైర్థికాళులై
కొందఱు జోగులై యిఁకను - గొందఱు సాయమొనర్చు పుణ్యులై
యందఱుఁ గాంచనంబును న-యంబుగఁ గొంటకె యుందు రాగిరిన్

క. కొలఁకులఁ జూపెద రమ్మని,
కలపుణ్యస్థలము లెలఁ - గందు రనుచు, యో
గులగుహా లివి యని, నుగ్రహం
బులఁ బాత్రలు సద్దె కనుచు - మొగిఁ గొంద ఱటకన్.

క. ఒకభిక్షుకు తీ రొకఁ డుం
డక నానాగతుల వెలసి - నయముగ నవ్వా
రొకత్రోవనె యొకపైసకె
సకలవిచిత్రనటనములు - సలుపఁగలారల్.

క. దానము కైకొనఁగఁదగిన
దీనులు నూఱులకొలంది - దేవుఁడ! యన్నం
బో నారాయణ! యని శో
కానం గుములఁగ మతాధి-కారులు గూడన్.

తే. చిలిమిగొట్టము గోచి తా-ల్చినజటలును
బట్టుకారు హిందుస్థాన-భాష చాలు
దండిగా భోజనం బిడె-దరు మఱెవ్వ
రెంత నాల్కపీఁకికొనిన - నిడుట లేదు.

సీ. పిప్పళ్లబస్తాలు - పేపిదుంపలు, చంద్ర
మొక్కలు బసివెద్దు, - లుక్కుతునుక
లగువారు సంసార-యాత్ర నెగ్గింపఁగ
సోమరులై రోడి - సులభమైన
తిరుపతియాత్రకై - దివ్యమౌ యోగివే
షము నూని మఠమున - సౌఖ్యముగను
గాలంబు గడపుచుఁ - గాముకులై యాత్రి
కస్త్రీల నోరఁగాఁ - గనుచు నుంద్రు

తే. దొంగబైరాగు లిటు తిని - త్రుళ్లుమంటు,
సర్థమును జాల వెచ్చించి - తైర్థికాళి
దూరముననుండి వచ్చి యెం-తో యవస్థ
నొంది కోర్కులు నెగ్గక - కుందుచుంద్రు!

ఉ. కొందఱు పూర్వకర్మమునఁ - గుంటులు గ్రుడ్డులు నంగహీనులై
కుందుచుఁ జేయలేక పని - కూటికి నేఁకరి యిట్టిచోటులం
జెంది పురంబులం దిరిగి - చెడ్డకు లోపడకుండ బిచ్చ మం
దందున నెత్తఁ బాల్పడుట - యందఱ కెన్నఁగ యుక్తమే కదా!

క. వీగ లటుండఁగ మంచి శ
రీరాంగములం గలారు - రేపును మాపున్
ఊరూరఁ జొచ్చి మా కిదె
తీరనిజీవన మటంచుఁ - దిరిగెద రయయో!

తే. దేశమున సాధికార్యము - పేశలముగ
నడరుగతి నాగదాడి ని-రంకుశముగ
నెగడెఁ దత్పీడనమువోలె - నింగి ముట్టె
భిక్షుకుల పెచ్చుఱింపు లీ-పృథ్విమీఁద!

బాలారోగ్యవిధానము

శ్రీమాన్ నారాయణం కేశవాచార్యులు గారు

మనహిందూదేశమునందు పాశ్చాత్య యువతీమణులు ప్రసవించినచో, శిశువునకు సాధారణముగ నాహారవ్యవహారాదులలో, వారిదేశపు ఆచారములనే పాటించెదరు. మనదేశపుస్త్రీలు ప్రసవమునకు ముందుగనే జాగ్రత్తతో తల్లికి వలయు ఆహారపదార్థముల జేర్చుకొని ప్రసవించినతరువాత శిశువునకు తల్లిపాలె ఆహారముగ నిచ్చుచున్నారు. మనవైద్యశాస్త్రములేకాక యితరశాస్త్రములుగూడ తల్లిపాలను మించినది మరొకటిలేదని చెప్పుచున్నవి. ప్రసవమయిన రెండుమూడుదివసములవఱకు కొద్దికొద్దిగ పాలు వచ్చుచుండును. ఆ శిశువునకు తత్కాలపోషణమునకు కొద్దిపాలె సరిపోవును. ఆ సమయమునందు తల్లిపాలుమాత్రమే యిచ్చినందున, తత్పూర్వము శిశువు గర్భమునందున్నప్పుడు పేగులలో నున్న దోషమలములు వెడలించుటకవి కడు నుపయోగకరముగ నుండును. ఇందువిషయమై విదేశీయులవలె వివిధాహారములను ఔషధములను నీయ నక్కఱలేదు. దేశముయొక్క సమశీతోష్ణతనుబట్టి యోచించి పనిజేయుట ముఖ్యవిషయము. అయితే ఇంగ్లీషువారుకొందఱు మనదేశీయులవలె పసిబిడ్డలకు ఆముదము నిచ్చు నాచారము గలదు. ప్రకృతపరిస్థితులలో ముప్పాతికమూడుపాళ్లు మనదేశీయ లందఱు పసిపిల్లలకు పలువిధము లగు విదేశాహారపదార్థముల నిచ్చి మనపూర్వీకులు శిశువులపోషణనిమిత్తమై నిచ్చు నాహారముల నీయక, రోగములపాలు జేయుచున్నారు. కుగ్రామవాసులు కొందఱు తల్లియొద్ద పాలులేకున్న ప్రసవించినవెంటనే డబ్బిపాలొసంగుటచే కొన్నివిషయములలో కష్టము సంభవించుచున్నది. విదేశములలో యంత్రసహాయముచే చేసి పంపుచున్న మెలిన్సుఫుడ్ హార్లిక్సు మొదలగువాటివల్ల గూడ విశేషలాభము లేదు. తల్లియొద్ద పాలు లేకపోయినచో ఆవుపాలు ఒకవంతు-కాచి శుభ్రపరచిననీరు మూడువంతులు-చొప్పున కలిపి సూక్ష్మముగ పటికబెల్లమును జేర్చి త్రాగించినమంచిది. కాని దేశీయ మగు బెల్లము మిశ్రము చేయరాదు.

పాలిచ్చు స్త్రీల యారోగ్యము

తల్లిఅయినను లేక మఱొకస్త్రీ అయినను శిశువునకుపాలొసంగువారు మంచి ఆరోగ్యస్థితియం దుండవలెను. పసిపిల్లలు త్రాగుపాలు మంచివిగను త్వరితముగ జీర్ణమగునదిగను నుండవలయును. ఇట్టి సద్గుణంబులు ఆరోగ్యము గల స్త్రీలపాలలోనే ఉండును. కొన్నివేళల బసిబిడ్డలకు స్తన్య మొసంగు స్త్రీలు అజాగ్రత్తగ అపథ్యములు చేయుటవలనను కొన్ని తరుణములలో నశుచివలనను వ్యాధులవలనను ఆపసిపిల్లలకుగూడ రోగములు వచ్చుననుట నిస్సందిగ్ధము. తండ్రి వ్యాధిగ్రస్తుడైనను తల్లి యారోగ్యస్థితియం దున్నచో, పిల్లలకు ఆ వ్యాధులు సంక్రమింపవు. కాని తల్లి వ్యాధిపాలయినను, పసిబిడ్డను నష్టపరచుటకు సందియ ముండదు. అన్నివిషయంబులలో ప్రథమమున ముఖ్యంబుగ స్త్రీయొక్క జీర్ణశక్తిని చక్కగా గనిపెట్టుచుండవలయును. మనలో గొందఱు తల్లులకు బలకర మగు ఆహార మొసంగుటవలన విశేషముగ పాలుపుట్టునని భ్రమపడెదరు. కాని, అందుచే, మేలుకు బదులుగ, అజీర్ణము మలబద్ధము మున్నగు కీడులు గూడ గలుగవచ్చును. శిశువునకు గూడ ఉదరము స్తబ్ధమగును. విరేచనము కాకుండును. ఇట్టి గుణములు గలిగినచో తల్లికి విరేచనబద్ధము వదలించుమందు లొసంగుట ముఖ్యము. అప్పుడు తల్లి పాలద్వారా పిల్లనికి గూడ శాంతి గలుగును. పిల్లవానికి విరేచనబద్ధము అధికముగ నున్నయెడల కొలదిగ వంటఆముదమును ఇయ్యవలయును. మత్తుద్రవ్యములు పాశ్చాత్యస్త్రీలవలె మనస్త్రీలకియ్యరాదు. అయ్యది మన సమశీతోష్ణతకు గిట్టదు. విశేషబలహీన లగు స్త్రీలకు అప్పుడప్పుడు కొంచెము పోర్టువైను అన్నముతో ఇచ్చినందువలన మంచిగుణ మొసంగును. తల్లిగానుండు స్త్రీ క్రమప్రకారము ఆయాకాలములలో నాహారము పుచ్చుకొనుచుండవలయును. తల్లులగు స్త్రీలు ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములు కొన్ని గలవు. (౧) భయము:—భయమువలన మనస్త్రీలకు అనేకకష్టములు వచ్చును. ఈ భయమువలన పాలలోని గుణము బొత్తుగ మారిపోవును. ప్రథమమున పాలు పలుచబడి ఆ పిమ్మట బొత్తుగ లేకుండబోవును. కొన్ని తరుణములలో విశేషభయము గల్గిన స్త్రీల స్తన్యము త్రావిన పిల్లనికి కంపము పుట్టును. (౨) కోపమువలన స్త్రీలపాలయందు కలుగు దుర్గుణములవలన శిశువునకు విరేచనములు ప్రారంభించి కొందఱికి జ్వరముగూడ సంప్రాప్తమగును. (3) ప్రతిక్షణమునందు కోపగించుకొనుట. లేనిపోని విచారములను స్మరణకు దెచ్చుకొని చింతించుట. నానందముతో నుండకుండుట మొదలగువానిచే స్త్రీలపాలవల్ల శిశువునకు విరేచనములు ప్రారంభమై కడుపునొప్పి విశేషముగ కలిగి యేడ్చును. (౪) ఆహారనియమము:—పసిబిడ్డల తల్లులు భుజించునట్టి భిన్నములగు ఆహారములవలన పాలయందు భిన్నగుణములు గలుగుటయేగాక రుచినిగూడ మార్చును. ఈకారణమున నొకొక్కప్పుడు శిశువు ఎంతమాత్రము తల్లిస్తన్యమును నోటబెట్టక యేడ్వసాగును. మరి కొందఱు, ఏడువక, కొంతకాలము పాలత్రాగక యుందురు. మఱియు పసిబిడ్డలతల్లులు విశేషముగ పులుపు పదార్థములను ఊరగాయలు పచ్చళ్లు మున్నగు వస్తుసముదాయమును, భుజించుటవలన పాలయందు లవణపదార్థ మెక్కువగును. విశేషించి ఘృతముతినుటవలన పాల

యందు మీగడ యను చమురుపదార్థ మెక్కువగును. కావున, వీటిచే పసిపిల్లలయొక్క సుకుమారమగు జీర్ణకోశము అనేకములగు రోగములకు పాల్పడును. కాన పసిబిడ్డలతల్లులు జాగ్రత్తగ నుండవలెను. (౭) పాలొసంగు స్త్రీలు గర్భిణులైనచో, నట్టివారియొక్క పాలు పిల్లలకు జబ్బు చేయును గాన మఱొకస్త్రీచేత స్తన్యము నిప్పించిన మంచిది. (౮) పాలొసంగు స్త్రీలకు ఋతుస్రావ మారంభింపగనే అట్టిపాలు పసిపిల్లలకు సరిపడవు. అట్టివారిపాలు త్రాగిన పిల్లలకు వాంతు లారంభించును. ఒక్కొక్కపర్యాయము విరేచనములు గూడ నగును. స్తన్యపానము జేయుటవలన పసిపిల్లలకు ఏదో ఒకవ్యాధి తప్పదు. (౯) ఆరోగ్యశాస్త్రానుసారము పిల్లలకు త్రికాలములలోను స్నానము పరిశుభ్రమగు వస్త్రధారణము పరిశుభ్రవాయుసేవనము మొదలగువాని విషయమయి తల్లులగుస్త్రీలు జాగ్రత్తతో గమనింపవలయును. ఔషధములగుణములు వెంటనే పాలయందు కాన్పించును. మనము ముఖ్యముగ ఔషధములను, తల్లికిచ్చినచో నట్టితల్లులపాలుత్రాగుపిల్లలకు తల్లి తినిన ఔషధగుణము తక్షణమే గనబడును. మరి కొన్ని సమయములలో, విరుద్ధముగ పసిపిల్లలకే దుర్గుణములు గలుగవచ్చును. కావుననే పాలిచ్చుస్త్రీలకు ఔషధమియ్యవలసివచ్చినపుడు బాగుగ వైద్యులతో నాలోచించి అటుపైని ఔషధముల నియ్యవలయును. పిల్లలు పెరుగు కొలది దినక్రమేణ పాలుతగ్గించుచు నారుమాసముల ప్రాయము వచ్చునంతలో దినమంతయు నట్లుగా రాత్రింబగళ్లు తల్లి మామూలుకంటె కొన్ని పర్యాయములు తగ్గించి పాలియ్యవలెను. పిమ్మట పదిమాసముల వయస్సు వచ్చునప్పటికి పాలు పూర్తిగ మాన్పింపవచ్చును.

దీర్ఘకాలము పాలిచ్చుటవలన గలుగు దుర్గుణములు

చాలవయస్సు వచ్చువఱకు పాలు త్రాగించుటవలన గలుగు దుర్గుణము లసంఖ్యాకములు. అందు కొన్నింటిని మాత్రము విశదీకరించెద. దీర్ఘకాలము స్తన్యపానమువలన ఇద్దరికి కష్టములు గలుగును. కొందఱు స్త్రీలు పసిపిల్లలకు పాలిచ్చుటవలన గర్భము నిలువదను భ్రమతో చాల కాలము పాలు త్రాగించుచునే యుండు వాడుక కలదు. కాని సర్వసాధారణముగ బీదస్త్రీల బిడ్డలవిషయమై కొంచెము యోచింతుము. బీదస్త్రీలు పిల్లలకు చాలకాలము పాలిచ్చుచునే యుందురు. పాలిచ్చుకాలములో గర్భవతులు కారనెడి స్త్రీలయభిప్రాయము కేవలము తప్పుగ కన్పించుచున్నది. అట్టిసమయములలో గూడ స్త్రీలు గర్భిణులగుదు రని ఆయుర్వేదశాస్త్రముతే కాక ఇతరశాస్త్రములుగూడ జెప్పుచున్నవి.

బమ్మెర పోతరాజ స్మృతి

దేశిరాజు రామదాసు గారు

సిరిని దరిద్రదేవతను చిక్కనిచూపుల నొక్కవైఖరిన్
నిరతముజూచుచున్ మనసునీరజనాభునివంకఁద్రిప్పి, య
ద్ధరను సమత్వ మచ్చటన తాండవమాడుచు నున్నదోయనన్
బరగెడుపోతనార్య కవిభాస్కరు నాత్మతలంతు నిచ్చలున్.

సీ. దండనంబులకైన తనువొడ్డియుండెను
గాని స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ మానఁ డయ్యె
సిరికి మోకాలొడ్డి చెచ్చెరఁ దోలఁగెను
గాని శ్రీహరిభక్తి మానఁడయ్యె
కాయంబునకు నెంత కష్టంబు గలిగిన
నాధ్యాత్మికముఁ జూచు ననవరతము
కసము లెన్నియొ యున్న రాజగు భక్తికి
వలె దేనియందును బాఱఁడయ్యె.

గీ. భళిర పోతసత్కవి ప్రథితకీర్తి
యమలస్వాతంత్ర్యభక్తి యాధ్యాత్మికము క
విత్వముల నీదు మార్గాన వెడలిరేని
ప్రవిమలాంధ్రుల కెల్ల స్వారాజ్య మరుదె.

క. పేశలము నీదుకబ్బము
వేషంబో మిగులసనువు విన్నదనంబున్
బోషించు నిన్ను నాంధ్రుల
భాషాయోషామతల్లి భళిరా గనియెన్.

క. కన్నందు కామెకీర్తిని
మిన్నందఁగఁ జేసినావు మేలురమేల్ నీ
యన్నలు తెలుంగువారలు
కన్నఫలం బించుకైన గానం బోరో.

క. బత్తియన నీదుబత్తియె
సెత్తి యనన్ నీదుసెత్తి చేకూరినచో
నిత్తరి నాంధ్రుల దేశము
సెత్తి తలలెత్తి నిలవనేర్వరె త్వరలో.

క. కవనమన నీదె కవనము
జవమును జీవంబుఁ గలిగి జనులకు నెల్లన్
వివిధగతుల హృదయంగమ
మవు హృదయమునాటి మఱచి యలవడఁ జేయున్.

కోలచెలమవారు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

ఏడు మహాగ్రంథములకు వ్యాఖ్యాతయై సంస్కృత సారస్వత ముద్రను విప్పిచూపిన మల్లినాథసూరి యింటిపేరు-కోలాచల కోలచల కోలచర్ల కోలచెర్ల కోలచలము-అని యిన్ని తెఱఁగుల వ్రాఁతప్రతులలోను అచ్చులోను వాడుకలోను గానవచ్చుచున్నది. పలువురు పండితులీపేళ్లం గ్రామములఁగూర్చి చర్చించియున్నారు. ఒకరు కోలాచలమును బురాణములందు వెదకి కనుఁగొనిరి. ఇంకొకరు 'పందిపాడు' అను గ్రామనామమునకు గీర్వాణీకరణ మనిరి. మఱొకరు కన్యాకుమారి కడనున్న కోలచర్ల యనుగ్రామ మగునోయని యధికముగా పరిశోధించిరి. ఇదమిత్థమని యిదివఱకు జరిపిన పరిశోధనలవలన నిర్ధారణ మేర్పడలేదు. మామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ కొలిచిన అప్పాశర్మ యం. ఏ. గారు ఈ విషయమును గూర్చి యాసక్తితో పరిశోధించుచున్నారు. వారియింటిపేరగు కొలిచిన మల్లినాథసూరియింటిపేరి వికారమే యగు నని వారు తలంచుచున్నారు. కోలాచలము శ్రీనివాసరావు గారు మొదలగువారు దమయింటిపేరే మల్లినాథసూరియింటిపేరని తలంచిరి. వీరిర్వురును తెలగాణ్యులే యయినను గోత్రభేదము గలదఁట. ఒంగోలు ప్రాంతములందు వెలగాణ్యులలోనే కోలచెలమ యనియింటిపేరు గలవారుగూడ గలరని వినుచున్నాను. వీరిలో మల్లినాథసూరివంశపరంపరలోనివా రెవ్వరగుదురో నిర్ణయింపదగిన యాధారములు కానరావు. మల్లినాథసూరిగోత్రమేమో మనకుఁ దెలియరాలేదు.

చంపూరామాయణమునకుఁ బదయోజన మను పేర మనమల్లినాథసూరివంశజుఁడు నారాయణపండితుఁడు వ్యాఖ్యాన మొకటి రచియించెను. పీఠికాశ్లోకములను బట్టి చూడఁగా నాతఁడు మనయెఱుకలోనున్న మల్లినాథసూరి కెనిమిదవ తరమువాఁ డగుచున్నాఁడు. అతని పీఠికాశ్లోకముల నాధారపఱచుకొని ప్రధానముగా నీ వ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. ఆ శ్లోకము లివి:—

కోలచెల్మాన్వయాబ్ధీందు ర్మల్లినాథో మహాయశాః
శతావధానవిఖ్యాతో వీరరుద్రాభివర్షితః
మల్లినాథాత్మజ శ్శ్రీమాన్ కపర్దీ మంత్రకోవిదః
అఖిలశ్రౌతకల్పస్య కారికావృత్తి మాతనోత్
కపర్దితనయో ధీమాన్ మల్లినాథోఽగ్రజ స్స్మృతః
ద్వితీయ స్తనయో ధీమాన్ పెద్దిభట్టో మహోదయః
మహోపాధ్యాయ ఆఖ్యాత స్సర్వదేశేషు సర్వతః
మాతులేయక్రతౌ (కృతౌ) దివ్యే సర్వజ్ఞే నాభివర్షితః
గణాధిప ప్రసాదేన ప్రోచే మంత్రవరాన్ బహూన్
సైవధర్మ్యాదిసాదీనాం వ్యాఖ్యాతాఽభూ జ్జగద్గురుః
పెద్దిభట్టసుత శ్శ్రీమాన్ కుమారస్వామిసంజ్ఞకః
ప్రతాపరుద్రీయాఖ్యస్య వ్యాఖ్యాతా విద్వదగ్రిమః
తనయా స్తస్య చత్వారో మహాదేవ స్తదగ్రజః
మహాదేవాత్మజ శ్శంభు స్సప్తక్రతుభి రిష్టవాన్
తతో విశ్వజితం కృత్వా యజ్ఞం సర్వస్వదక్షిణమ్
శంభుయజ్వాత్మభూ ర్ధీమాన్ భాస్కరో భాస్కరప్రభః
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్య భాస్కరస్యాత్మసంభవః
పుత్రాః పౌత్రాశ్చ దౌహిత్రాః చత్వారో వేదవేదినః
జామాతరోఽపి చత్వార ఏతై ర్నిర్వర్తితాధ్వరః
సర్వతోముఖపద్మాద్యై స్సర్వక్రతుభి రిష్టవాన్
తస్యాత్మజః కొండుభట్టో ద్వితీయో వేదవిత్కవిః
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్యః కొండుభట్టసుత స్సుధీః
నరసకాఖ్యవధ్వాశ్చ శ్రీనాగేశ్వర యజ్వనః
నారాయణేన పుత్రేణ కో. చెల్మాన్వయేందునా
చంపురామాయణాఖ్యస్య ప్రబంధస్యాఘహారిణః
వికృతిః క్రియతే ప్రేమ్ణా యథామతి సమాసతః

మీఁదిశ్లోకములందు వారియింటిపేరు "కోలచెలమ"వా రని యున్నది. ఈవంశమువారికి ఓరుఁగల్లు రాజధానిగా రాజ్యమేలిన ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తితోను రాచకొండ రాజధానిగా రాజ్యమేలిన సర్వజ్ఞసింగ భూపాలునితోను సంబంధము గలదని యీశ్లోకములు చెప్పుచున్నవి. వీరియింటిపేరగు కోలచెలమగ్రామముకూడ నక్కడికిఁ జేరువగా నుండఁదగును. కోలచెలమ గ్రామనామమని-యది యోరుఁగల్లు రాచకొండల చేరువను గలదని-యీక్రింది వెలుగోటివారి వంశప్రశస్తి పద్యములు చెప్పుచున్నవి:—

స్రగ్ధర. వీరుండా యాచవృథ్వీవిభుఁడు......ఘోరాజిన్ ధాటిఁ జెల్లం గోలచెలమపురీ ఘోటికాకోటిఁ దెచ్చెన్.

సీ. కోలచెల్మ కాడను బలి యుఁడై తురకలఁ గొట్టి యశ్వములనుబట్టినాఁడు

ఇట్లు చూడఁగాఁ బురాణములందలి కోలాచలము గాని శ్రీకోలాచలం శ్రీనివాసరావు మొదలగువారు నిశ్చయించిన పందిపాడు గాని కన్యాకుమారికడ నున్న కోలచెర్ల గాని మల్లినాథసూరి యింటిపేరుగా నేర్పడిన గ్రామము కాదనవచ్చును. ఇంటిపేరు కోలచెలమ యని నిర్ణయించుకొందము.

కోలచెలమ మల్లినాథుఁడు

ఈయన శతావధానము చేసి విఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁడు. నేఁటికాలమున నస్మద్గురువర్యులు శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరు లఖండప్రతిభతో నాచరించుచున్నట్టియు-నాంధ్రదేశమందే విపులప్రచారము గల్గినట్టియు నీశతావధాన మావాఁడీమల్లినాథసూరి నిర్వహించినాఁడు. మనకుఁ దెలియవచ్చిన శతావధానచతురులలో నెల్ల నీతఁడే ప్రాచీనతముఁడు. అస్ఖలితప్రతిభా ప్రదర్శకమైనయాశతావధాన చాతుర్యము

నకు మెచ్చి కాకతీయప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి మన పండిత పరమేశ్వరునకుఁ గనకాభిషేకసత్కారము గావించినాఁడు.

సామ్రాజ్యలక్ష్మీ పీఠికాతంత్ర మని యొక గొప్పతంత్రగ్రంథము తంజాపూరు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారమం దున్నది. అందు రాజధర్మములు వారి దినచర్యాదులు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ బ్రకటింపఁబడినవి. రాజాస్థానమునఁ బండితగోష్ఠి యెట్లు జరుపవలయునో - విద్వద్వివాదము లెట్లు నడుపవలెనో - జయించినవారి కెట్టిసత్కారము కావింపవలెనో యం దున్నది. విద్వద్వివాదమునందు విజయమందినవారికిఁ జేయఁదగిన సత్కారములలోఁ గనకాభిషేక మొకటి. అభిషేకించిన స్వర్ణముద్రికాదుల నప్పు డచ్చటికి విచ్చేసియున్న పండితులకుఁ గవులకుఁ దదితరులకుఁ బంచిపెట్టవలె నఁట! కాని అయిదారేండ్లకుఁ బూర్వము పుస్తకాలలోఁ జూచి చదివినయాగ్రంథమందలి విషయము నిప్పుడితకంటె హెచ్చుగా వ్రాయఁజాలకున్నాను. ప్రాచీన పండితగాథలను బరిశీలింపఁగా నీకనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవారాంధ్రులే యెక్కువగ నగపడుచున్నారు. ఈ వంశమువాఁడే యగు పెద్దిభట్టు శ్రీనాథుఁడు మొదలగువారు.

ఈ మల్లినాథుని కొమారుఁడు కపర్ది. ఈతఁడు శ్రౌతసూత్రకారికావృత్తికారుఁ డని మంత్రవేత్త యని చెప్పఁబడినది. కపర్దిస్వామి వైదిక బృందమునకు సుపరిచితుఁడు. ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రాదులకు భాష్యములను రచించెను. కపర్దికారిక లని చెప్పఁబడెడు గృహ్యకారిక లను రచించిన కపర్దిస్వామి యీతఁడే కావలెను. కపర్దిస్వామి గ్రంథము లివి తెలియవచ్చుచున్నవి: ఆపస్తంబగృహ్య సూత్రభాష్యము. 2 ఆపస్తంబగృహ్యపరిశిష్టభాష్యము. 3 ఆపస్తంబ శ్రౌతసూత్రభాష్యము. 4 దర్శపూర్ణమాసభాష్యము. 5 భారద్వాజగృహ్య సూత్రభాష్యము. 6 ఆపస్తంబగృహ్యకారికలు. ఇందు ఒకటి రెండుకంటె నెక్కువగ్రంథము లచ్చుపడలేదు. ఈతఁ డాంధ్రుఁడు కొలచెలమవంశమువాఁడు నగుట యిదివఱకుఁ బ్రఖ్యాతముగా నెఱుకపడిన విషయము కాదు. ఈయన కిద్దఱు కుమారులు. పెద్దవాఁడు మల్లినాథుఁడు. జ్యేష్ఠుఁడగు నీమల్లినాథుఁడు విద్వాంసుఁడుగాఁ జెప్పఁబడలేదు. కనిష్ఠుఁడు - పెద్దిభట్టు, ఈతఁడు మహోదయుఁ డని - సర్వదేశములందును మహోపాధ్యాయుఁడుగా విఖ్యాతిఁ గాంచెనని - సర్వజ్ఞ (సింగ) భూపాలునిచేఁ గనకాభిషేక సత్కారము గాంచె నని - గణాధిపప్రసాదముచే ననేకమంత్రములను [?] జెప్పె నని - నైషధాదికావ్యములకు జ్యోతిష గ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు రచించె నని - చెప్పఁబడినది.

కొలచెల మల్లినాథకృతులుగా నా నైషధాదివ్యాఖ్యలను వానిగద్యములనుబట్టి మనమిప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాము. కాని యిప్పుడుదాహరింపఁబడిన శ్లోకము లాగ్రంథములు రచించినవాఁడు మల్లినాథుఁడుగాక యాతనితమ్ముఁడు పెద్దిభట్టారకుఁ డని చెప్పుచున్నవి. లోకమునఁగూడఁ బెద్దిభట్టే గ్రంథకర్తయనియు నాతఁడు తనగ్రంథముల నన్నగారగు మల్లినాథునిపేరఁ బ్రకటించెనని విద్వత్పరంపరనుండి యైతిహ్య మొకటి వినవచ్చుచున్నది. అట్లు ప్రకటించుటకుఁ గారణముగా నీక్రిందికథకూడ నున్నది.

"మల్లినాథుఁడును పెద్దిభట్టు నన్నదమ్ములు. మల్లినాథుఁడు మందబుద్ధి గలవాఁడు. పెద్దిభట్టు పెద్దబుద్ధికలవాఁడు. వీరు నివసించు గ్రామముచేరువ నడవిలో నొక యోగీశ్వరుఁడు తపస్సు చేసికొనుచుండెను. మందబుద్ధి యగు మల్లినాథుఁడు తత్పరతతో నా యోగీశ్వరుని శుశ్రూషించుచుండెను. పెద్దిభట్టును సకృత్తుగా సందర్శించుచుండెడివాఁడు. మల్లినాథుఁ డొకప్పుడు కార్యవశమున గ్రామాంతరమున కరిగెను. అన్నగారిచే నాజ్ఞప్తుఁడై యప్పుడు పెద్దిభట్టా యోగి నారాధించుచుండెను. అది యాయోగికి నిర్యాణకాలమయ్యెను. మల్లినాథుఁడు దగ్గఱ లేఁడయ్యెను. తన కిన్నాళ్లు చేసిన శుశ్రూషకై యాయోగి మల్లినాథునకు సారస్వతము నుపదేశించి యుద్ధరింపఁ దలఁచెను. కాని యట్లు ఘటింప దయ్యెను. అప్పుడు సేవించుచుఁ జెంతనున్న పెద్దిభట్టును జూచి మీయన్నకుఁ జేయఁదలంచుకొన్న యుపదేశము నాతని యసన్నిధిచే నీకుఁ జేయుచున్నాను. దీనిఫలము మీయన్నగారికే చెందఁజేయుదువు గాక యని యొక మంత్ర ముపదేశించి యాయోగి సిద్ధిపొందెను. పెద్దిభట్టంతతో మహోపాధ్యాయుఁ డయ్యెను. గుర్వాజ్ఞచొప్పున నాతఁడు తాను రచించిన గ్రంథముల నన్నింటిని నన్నగారగు మల్లినాథునిపేరనే ప్రకటించెను." ఈ కథ మీఁది శ్లోకములకుఁ దోడుపలుకుచున్నది.

మల్లినాథుని వైదుష్యము

గ్రంథములందు మల్లినాథుఁడని పేరున్నది. కావున నా పేరే పేర్కొనియెదను. ఈయన స్వతంత్రగ్రంథము లంతగా రచించినట్లు కానరాదు. హెచ్చుగా వ్యాఖ్యానగ్రంథములే యగపడుచున్నవి. రఘువంశ కుమారసంభవ మేఘసందేశ కిరాతార్జునీయ శిశుపాలవధములకుఁ బంచకావ్యము లన్న పేరు కల్గుటయును, సంస్కృతభాష నభ్యసించు విద్యార్థులీగ్రంథములనే ప్రధానముగా నారంభించి చదువుటయును, సుగమములైన మల్లినాథవ్యాఖ్యలు వెలసిన తర్వాతనే యేర్పడిన దని కొందఱు తలంచుట కలదు. కాని, తార్కికరక్షటీకలో మల్లినాథుఁడే "స్ఫుటీకృతం చైతదస్మాభిః పంచకావ్యటీకాసు" అనుట వలన నాయననాఁటికే యాగ్రంథములకుఁ బంచకావ్యసంజ్ఞ కలదని యేర్పడుచున్నది. ప్రధానముగా విద్యార్థు లాగ్రంథములనే చదువుటకుఁ గారణము మల్లినాథవ్యాఖ్యలు కావచ్చును. రఘువంశాది కావ్యములకు మల్లినాథునకుఁ బూర్వకాలమందే పదులకొలఁది వ్యాఖ్యలున్నవి. కాని ఈయనవ్యాఖ్యలు వెలసిన తర్వాత వానికిఁ బ్రచారము తగ్గినది. ముద్రణాదిసౌకర్యము లేని యాకాలముననే మన మల్లినాథుని గ్రంథము లాసేతుశీతాచలము వ్యాపించినవి. ఇట్టి వ్యాప్తికి వాని ఘనతయే కారణము. ఇది యాంధ్రు లభిమానింపఁదగిన విషయము. "దుర్బోధమయిన పట్టును - స్పష్టార్థమ్ - అని విడుతురు. స్పష్టార్థమగు పట్టును వ్యర్థముగా దీర్ఘసమాసాదులతో నింపి విస్తరింతురు. అస్థానమున ననుపయోగములగు జల్పములచే భ్రమము కలిగింతురు" అని కువ్యాఖ్యాతలను గర్హించిన భోజునిత్రోవ నీతఁడు చక్కఁగాఁ ద్రొక్కినాఁడు. "ఇహాన్వయముఖే నైవసర్వం వ్యాఖ్యాయతేమయా

నామూలం లిఖ్యతే కించి న్నానపేక్షిత ముచ్యతే అన్వయముఖమున నే పద్యమును వ్యాఖ్యానము చేయుదును. మూలములేనిది కొంచెముకూడ వ్రాయను. అనావశ్యక మయినది చెప్పను"—అని మల్లినాథుని శపథము ఈశపథము తప్పకుండ నే యాతఁడు వ్యాఖ్యారచనముఁ గావించెను. కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకును నింక నితరశాస్త్ర గ్రంథములకును సమర్థము లయిన వ్యాఖ్యలు రచింపఁబూనువానికి ప్రాచీనము లగు సర్వవిద్యలందును సంపూర్ణపరిజ్ఞానము కావలసి యుండును. కణాదగౌతమ తర్కములందు- పూర్వోత్తరమీమాంసలందు- వ్యాకరణమందు- సాంఖ్యయోగముల దు- జ్యోతిషము దు- నింకనితర విద్యలందు- మల్లినాథుఁడు మహాపండితుఁడు. పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుఁడని-మహోపాధ్యాయుఁడని- యాయన బిరుదులు. "కోల వాచాచార్యః" అన్నట్లుగా నెన్నివిద్య లభ్యసించినను బ్రసక్తి కల్గినప్పుడు పరిశోధించుటకుఁ దగినంత గ్రంథసంచయముకూడ నుండవలెఁ గాని సర్వాంకమునకు వైదుష్యము సమకూడదు. మల్లినాథుఁడు తనగ్రంథములందు ననేకప్రాచీనగ్రంథముల నుదాహరించెను. అన్నిగ్రంథముల నాతఁ డెట్లు సంపాదించెనో యాశ్చర్యావహముగా నున్నది. పూర్వులు పరంపరగా గొప్పవిద్వాంసు లగుటచేత వారు వార్జించిన గ్రంథసంచయము కొంత యింటనే యీతనికి లభించి యుండును. అది గాక కాకతీయప్రతాపరుద్ర సర్వజ్ఞసింగభూపాలుర సంస్థానములతో సంబంధముండుటచేత నక్కడి సరస్వతీభండారములును దొరకియుండును. ఈయన తన వ్యాఖ్యలం దుదాహరించిన గ్రంథము లనేకము లిపుడు లభించుట లేదు. కొన్ని యిట్టివనికూడఁ దెలియరాక యున్నవి. ఉదాహరణముగా నొకటిరెండు తెల్పెదను. సంగీతశాస్త్రవిషయములు వచ్చినప్పుడీయన వ్యాఖ్యానములందు 'తథాచ మతంగః' అని యుదాహరించినాఁడు. తెలియక ముద్రాపకులు కొందఱు 'మాతంగః' అని ముద్రించిరి. మతంగుఁడో మాతంగుఁడో సంగీతశాస్త్రమున నేమి గ్రంథము రచించెనో నేఁడెవ్వరికిని దెలియరాకుండెను. ఈనడుమ శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి (ఎం. ఏ.) గారు తంజావూరి రఘునాథరాయని సంగీతసుధలో "గ్రంథ బృహద్దేశ్యభిధం మతంగమునిప్రణీతం నిపుణం విలోక్య" అని యుండుటను బరిశీలించి తిరువానంతపురము రాజపుస్తకశాలవారిచే సంపాదించిన బృహద్దేశిగ్రంథభాగము మల్లినాథుఁ డుదాహరించిన మతంగకృతగ్రంథముగా గుర్తించిరి. మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల "తథాచ చాక్షుషః" అని యున్నది. ఈ చాక్షుషుఁ డెవరో ఏమిగ్రంథము రచించెనో తెలియ దయ్యెను. ఇది రాజనీతిగ్రంథ మని శ్రీకవిగారే గుర్తింపఁగల్గినారు. మల్లినాథుఁ డుదాహరించిన మహాయాత్ర యను గ్రంథ మిట్టిదని యిదివఱ కెఱుఁగరాకుండెను. అది యిప్పుడు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలకు లభించినది. కామన్దకగ్రంథ మ్పృగచర్మీయము రాజవృత్తీయము మొదలగు గ్రంథము లిప్పుడు దొరకకున్నవి. ఉభయమీమాంసలందును న్యాయతర్కములందును ప్రాచీనగ్రంథము లీయన యుదాహరించినాఁడు. చార్వాకబౌద్ధగ్రంథముల నుదాహరించినాఁడు. అందుఁ గొన్ని యిప్పుడు కానరాకున్నవి. పంచకావ్యవ్యాఖ్యలం దీయన దక్షిణావర్తనాథుఁడను నొక ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతను - "నాథవచన మనాథవచన మేవ" ఇత్యాదివిధముల గర్హించినాఁడు. దక్షిణావర్తనాథునివ్యాఖ్య లిప్పుడు దొరకినవి.

మల్లినాథుఁడు రచియించిన గ్రంథము లివి తెలియవచ్చుచున్నవి.- రఘువంశ, కుమారసంభవ, మేఘసందేశ, కిరాతార్జునీయ, శిశుపాలవధము లను పంచకావ్యములకు వ్యాఖ్యలు. నైషధవ్యాఖ్య, భట్టికావ్యవ్యాఖ్య, ఏకావళివ్యాఖ్య, తంత్రవార్తికటీక, స్వరమంజరీ వ్యాఖ్య (పామళము) తార్కికరక్షటీక జ్యోతిషగ్రంథము, రఘువీరచరిత (?) రఘువీరచరితము మల్లినాథకృతి యగునో కాదో!

మీఁద నుదాహరింపఁబడిన చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత శ్లోకములందుఁ బెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునిచే (మాతులేయక్రతౌ? కృతౌ?) మేనమామ కుమారుని యజ్ఞమునఁ గనకాభిషేకసత్కార మందిన ట్లున్నది. సర్వజ్ఞసింగభూపాలకృతియగు రసార్ణవసుధాకరము నీతఁడు తనవ్యాఖ్యలం దుదాహరించినాఁడు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని సమ్మానాభిమానము నెట్లు పెద్దిభట్టు చూపినాఁ డనుకొనుచున్నాను. పెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికాలమున నున్నవాఁ డనుటకు సాధకముగా నీ క్రిందిశ్లోకము నాకొకచోటఁ జేకూడినది:—

శ్లో. కిం వాససా చీకిరిబాకిరేణ కిం దారుణా వంకరటింకరేణ
సర్వజ్ఞభూపాల విలోకనార్థం వైదుష్య మేకం విదుషాం సహాయమ్.

పెద్దిభట్టొకనాఁడు చీఁకిరిబాఁకిరిచినుఁగుఁ బ్రాఁత కట్టుకొని వంకరటింకర కఱ్ఱ చేతఁబట్టుకొని సర్వజ్ఞసింగభూపతి విద్వత్సభకుఁ బోవుచుండఁ ద్రోవలో నెవరో యడిగిరఁట. తాతగారూ! రాజసభ కిట్టి వేషముతోఁ బోవుచున్నారే మని. అప్పు డాయన పై శ్లోకము చెప్పెనఁట!

మఱియుఁ బెద్దిభట్టు గణాధిపప్రసాదము గలవాఁ డని చంపూరామాయణవ్యాఖ్యాదిశ్లోకములం దున్నది. రఘువంశాదివ్యాఖ్యలందుఁ బ్రధానముగాఁ జేసిన గణపతిస్తుతిశ్లోకము లున్నవి.

పెద్దిభట్టుపేర నీక్రిందికథలను గొందఱు చెప్పుచున్నారు. "పెద్దిభట్టొకపిల్లఁడు ఘనాంతము వేదవిద్య నేర్చినవాఁడు. మంచి కంఠపుష్టికలవాఁడు. పెద్దిభట్టు మంచిసంస్కృతసాహిత్యము శాస్త్రపాండిత్యముఁ గలవాఁడుగదా! పెద్దయల్లుఁ డగు నావేదమూర్తియుఁడును చిన్నయల్లుఁ డగు నీశాస్త్రచతురుఁడును నత్తవారింటి కేకకాలమున నొకప్పు డేతెంచిరి. అత్తమామ లా పెద్దయల్లు సత్కారముతో సగౌరవముతోను, నీచిన్నయల్లుని మన్ననతో మర్యాదతోను జూడసాగిరి. అతని వేదవైదుష్యమును వెక్కిరించి - యీతని శాస్త్రచాతుర్యమును సన్మానించిరి. అతనికి నడవలోఁ జాపమీఁదను నీతనికిఁ బడుకగదలోఁ బట్టెమంచముమీఁదను శయనవిధాన మేర్పఱచిరి. పెద్దాతఁడు కోపమున గుములుచుండెను. పిన్నాతఁ డుత్సాహమున నుప్పొంగుచుండెను. పడుకగదినుండి రాత్రి లఘుశంకకు బయలికేఁగుచు నీపిన్నాతఁడు త్రోవలో నడవలోఁ బండుకొనియున్న తోడియల్లు నొకతన్ను తన్ని యెఱుఁగక ప్రమాదమునఁ దన్నినట్టు నటించి "క్షమధ్వమ్" అని

బుజ్జగించి పోవుచుండెను. ఒకనాఁడారెము. క్షణ్హా క్లాయెను. అను దినము శ్లేషతో నన్ను 'శుద్ధ్యమ్' చెప్పుచుండ నారంభెను. ఒకనాఁడు శిష్యుల్లో ఓర్చునెను. కాని గద్దరితో డామీఁద నాఁడజాలఁ డయ్యెను. మూఁడవనాఁడు శ్లేషగా తేఁడు తన్ను శుద్ధ్యము చెప్పెను. కోపాటోపముతో లేచి యా పెద్దభట్టు డీయన్నయా సినిపట్టుకొని వంగలాగి "ప్రాణనాథోత్తా! ప్రతిదినముఁ దన్నును నొకగే పి.రుధ్వము చెప్పరాగించితివి. నీకొక శుద్ధ్యము వచ్చిన నాకు ముప్పదిరెండు శ్రుద్ధ్యములు వచ్చును. ఏమనుకొన్నావో నాదెబ్బ చూచికొమ్మ"ని ప్రథమాద్వితీయేషు శ్రయధ్వం, ద్వితీయాస్తృతీయేషు శ్రాధ్వం, తృతీయా శ్చతుర్థేషు శ్రధ్వం. [ఇట్లు ముప్పదిరెండు శ్రాధ్వములు గల వేదమంత్ర మున్నది] అని సస్వరముగఁ జదువుచు నొక్కొక్క శ్రయధ్వమున కొక్కొక్క గుద్దుచొప్పున ముప్పదిరెండు గుద్దులు వెన్నెముకలు విఱుగునట్లు వీఁపుమీఁదఁ బిగిలించెను. అవమానితుఁడై పిన్నయల్లుఁ డడఁగి యుండెను. అనేక లీకథను బెద్దిభట్టు పేరఁ జెప్పుదురు. తన్నులు తగిలిన వనుటకు శ్రాధ్వము లయిన వనుట పారిభాషికముగా వైదికుల వాడుకలో నున్నది.

ఎల్లప్పుడును సుకవిసూక్తిరసాస్వాదనతత్పరుఁడుగా నుండు నీపెద్దిభట్టు శ్రీహర్షనమున మంచిమంచి శ్లోకములను జదువుచుండఁగా విను చున్నదై యాతనియిల్లాలొకనాఁడిట్లు పేఁచుకొన్నదఁట! వారిని వారిని వర్ణించిన శ్లోకములను జదువుచుందురే గాని నన్నొకనాఁడైన వర్ణింపరైతిరి గదా" యని. నాఁడిట్లు వర్ణించినాఁడు పెద్దభట్టు:—

శ్లో. మేరుమంథర సమాన మధ్యమా తింత్రిణీదళ విశాల లోచనా
అర్కశుష్క ఫల కోమలస్తనీ పెద్దిభట్టగృహిణీ విరాజతే!

గ్రంథవ్యాఖ్యానవేళలఁ గాలమెల్లఁ గడపుచుఁ బెద్దిభట్టింటిపని నరకించుకొన కుండెను. ఇత్యర్థః ఇతిభావః, అనుచు నీతఁడ కూరుచుండుటవలన నిల్లాలికి గృహనిర్వాహము దుష్కర మగుచుండెను. ఒకనాఁడొక యాప్తవిద్వాంసుఁ డతిథియై యింటికి రాఁగా నేఁడేమి కూరగాయలు వండెద వని పెద్దిభట్టు భార్య నడిగెను. ఆమె యిట్లు బదులు చెప్పెను. ఇత్యర్థములు - ఇతిభావముల పులుసు - వండెదను. మీ రింటినిండ నింపు యున్న పదార్థము లివే గదా"—

ఈతఁడు శ్రీహర్షనైషధము నకు వాగర్థమున వ్యాఖ్య గావింప నారంభించెను. టీకతసంశయముచేఁ దొందరతొందరగా రచించుటచేత నావ్యాఖ్య యపర్యాప్తముగా నుండెను. అది మాచి యొకపండితుఁడింత లఘువుగా రచించుచున్నా రేమని యడుగఁగా "మాఘే మేఘే గతం వయః [మాఘమున, మేఘసందేశమున వయస్సు కడచెను.] అని పెద్దిభట్టు బదులు చెప్పెను. ఇట్టికథలు మఱికొన్ని యున్నవి. ఇఁకఁ జాలించెదను.

ఈతఁడు విద్యానాథమహాకవికృతి యగు ప్రతాపరుద్రయశోభూషణ మను నలంకారశాస్త్రగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాత. పెద్దిభట్టు మల్లినాథునకుఁ దమ్ముఁడని యీతఁడు తనగ్రంథమునఁ జెప్పినాఁడు చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యానమునందు జ ప్రతియందు నను జుఁడని యున్నది ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానమునం దున్నయర్థము లేఖకాదిదోషజనితము కానిచో నదియే మనకు విశ్వాస్య రము. ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యానపీఠికలోని శ్లోకములివి. వాణీం ఫణిభుజేమ్—అన్న శ్లోకము తర్వాత:—

శ్లో. త్రిస్కంధశాస్త్రజలధిం చులుకీకరోతి స్మ యః
తస్య శ్రీమల్లినాథస్య తనయోఽనితాదృశః
కోలచల పెద్దయార్యః ప్రమాణపదవాక్యపారదృశ్వా యః
వ్యాఖ్యాత నిఖిలశాస్త్రః ప్రబంధకర్తాచ సర్వవిద్యాసు
తస్యాత్మజన్మా తదనుగ్రహాప్త విద్యానవద్యో వినయానవద్యః
స్వామీవిపశ్చిద్వితనోతి టీకాం ప్రతాపరుద్రీయమహాస్యశాస్త్రీం

ఈశ్లోకములు రఘువంశాది వ్యాఖ్యాత పెద్దిభట్టారకుఁడే యను నర్థమును ధ్వనించుచున్నవి.

కుమారస్వామి సోమపీథి కుమారుఁడు మహాదేవుఁడు. మహాదేవుని కుమారుఁడు శంభువు. ఈతఁ డనేక యజ్ఞములు చేసెను. శంభుపుత్రుఁడు భాస్కరుఁడు. భాస్కరునిపుత్రుఁడు నాగేశ్వరయజ్వ. ఈతఁడు- పుత్రులు నలుగురు- పౌత్రులు నలుగురు- అల్లుండ్రు నలుగురు దౌహిత్రులు నలుగురు ఆర్త్విజ్యము చేయఁగా- జ్యోతిష్టోముఖ పౌండరీకాంత యజ్ఞములు చేసినాఁడు. నాగేశ్వరయజ్వకొడుకు కొండుభట్టు ఈతనికొడుకు నాగేశ్వరుఁడు. నాగేశ్వరునికొడుకు చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత నారాయణపండితుఁడు అని చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాపీఠికాశ్లోకములం దున్నది.

కాలము

కోలచలవంశమువారిలో సుప్రఖ్యాతుఁడు మల్లినాథుఁడు గదా! ఆయన వర్తిల్లిన కాలమును మాత్ర మిక్కడ నిర్ణయించుచున్నాను. ఇంతకుముం దీయనకాలమునుగూర్చి విస్పష్టపరిజ్ఞానము లేదు మల్లినాథుని గ్రంథములలో సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసార్ణవసుధాకర ముదాహరింపఁబడినది. కావున నాఁడు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికి సమకాలమువాఁడుగాని తర్వాతివాఁడుగాని యగును సింగభూపాలుని కాలనిర్ణయము తంవులతో నిండియున్నది ఇద్దఱు సర్వజ్ఞసింగభూపాలు రున్నారు. స్థూలముగా నిక్కడ నింతచుట్టు వ్రాయుచున్నాను. 1380 1450 ప్రాంతములవారు వారిద్దఱును. మల్లినాథుఁడు వారిలో మొదటి సింగభూపాలుకాలమువాఁ డని నేను గొన్ని యాధారములచే నిర్ణయించుకొన్నాను. మల్లినాథునితాత ప్రతాపరుద్రునిచే సమ్మానితుఁ డగుటచేత మల్లినాథుఁడు సిం. భూపతి సమకాలమువాఁడు కానేరఁడు. మల్లినాథునికొడుకు కుమారస్వామి సోమపీథి-తన ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యలోఁ బెదకోమటి వేమభూపాలుని సాహిత్యచింతామణి నుదాహరించినాఁడు. పెదకోమటి వేమారెడ్డి 1400 మొదలు 1420 దాఁక రాజ్యపాలనము చేసెను. కుమారస్వామిసోమపీథి 1450 ప్రాంతమువాఁడు.

* అసమాన దాంపత్యము

అనంతపంతుల వేంకటేశ్వర్లుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

ప్రేమతోఁ డొక సామాన్యశిల్పియు
నామెయును సామాన్యబాలిక
యనుచు ముద మారాడుకొను నే-కాంతకథ లేవో.

2. ఒక్కపండుగ దివసమున వా
రూరి యావలి గుడికిఁ జని "మే
ముందు మీపయి నాలుమగలుగ-నుసురుగలవరకున్."

3. అనుచు దేవుని సన్నిధానము
నందు బాసలుచేసి ముదమున
నలరుచుండెడి వారియెడఁదల నలవియే పొగడన్.

4. బాలికామణి తండ్రి గుడిసెను
వదలి భర్తకరంబు నానుచు
బాటఁ బడి చనుచుండె నాతప-బాధఁ దరలుడిగెన్.

5. అలసటలఁ బోఁదోలు శ్రమాంబుల
కని సుతుఁడే విసరు; దేవత
లలరుజడిఁ గురిపించి రా మద్దారు కడత్రోవన్.

6. పల్లెజోడులు పెండ్లిపాటలు
మోదమునఁ బాడంగ నాతఁడు
ముద్దుముచ్చట లాడు నిటు లా-ముదితమన మలరన్.

7. "ప్రేయసీ యాదె కలను ప్రక్కను
విరులతోఁటం దెవ్వరిదొ సుందర
భీ వారికోణాల బంతులు-వేడుకాడెదవా."

8. "రావకొన్నాలు వారి నింబుసులు
ప్రాకృతుల మగు మన కవేలా?
త్రిజగభువనములందు నీసరి-రారు నాకెవరు."

9. దూరమునఁ గనిపించు భవనము
తోయజాక్షీ! ప్రభువుసదనము
తులదూఁగా దది నాకు నీచేలో భవనమునకు.

10. అయిన నందలి చిత్రముల నీ
కగపడంగ మన మొక్కతడ వా
నాగ్యమగుఁ గని విపవఁ బోవుత-మాత్మసౌహమునకు.

11. త్రోవమునట లెన్నో యాతఁడు
తోయజాక్షికి విన్నపము సేయుచు
దొడ్డభవనముఁ జేర లోనికిఁ-దోడుకొనిపోయె.

12. ద్వారపాలకుఁ డంత నాతనిఁ
దలిరుఁ బోఁడినిఁ జూచి చేతులు
తలను గీలించుచు వినయమున-దారిమును నడిచెన్.

13. కనకగోపురములను జిత్రా
గారములఁ బొదరిండ్లఁ జంద్ర
శాలమంటపములను, జలమున్-గ్రక్కు యంత్రములన్.

14. వరుసగాఁ జూపుచును సేవక
వందనము లొందుచును మెల్లగఁ
బ్రాణనాయిక నడిపె నంత-స్సభాగమున కతఁడు.

15. చూపులకు మిఱుమిట్లు గొలిపెడు
భోద్యములు నన్నియుఁ గను-గొని
సుందరియును సంతసముఁ బొందదు-శూద్రజాతిసతి.

16. ఆమెనూరస మంతరయము దన
యందుఁ గోడు కటిక మే కన
నాతు తపడుచుండె నాతని-నంచుఁ దనియింద.

17. ఎట్టకేలకు నవ్వుచునుఁ ప్రా
ణేశు "డో నా ప్రాణధవమా
యింత భాగ్యము నీది నాదే"-యెఱిఁగి తమిఁ గనుమా!

18. అతఁడే యా ప్రభువు; భవనం
బాతనిదె; బహుభాగ్యయుతుఁడై
యచట కాఁపురము దు నాడే-శాధినాథుండై.

19. పాప! మీనిజ మెఱుఁగుటనె యా
పాదమస్తక మేది వన్నెయు
బాలికామణి విన్నఁబోయెఁ; దద్ర-పాతిశయమునెనో!

20. విన్నఁబోయిన కారణము తా
నెన్నలేక యాతఁడు నాతుక
కెన్నొ వలపుండెద్దయములఁ దన-మన్ననన్ దెలిపెన్.

21. మగనిముద మే భాగ్యవిధి యని
మదినెఱుంగుచు నూత్నపదవికి
మానినీమణి యనుసరించె; క్రమంబుతోఁ దుదకు.

22. ఒండొరులఁ బ్రేమించుకొనుచు మ
హోన్నతిన్ మనుచు న్ దంపతు;
లుపిద గ జీవితమె వర్తిలు-చుండెఁ; బ్రజ పొగడ.

23. అకట! ఘట్టుకతోడ నెఱుఁగని
యధికగౌరవపదవి సుకుమా
రాంగి కలిమగ్భరము యామ న-హర్నిశము వేచెన్.

24 ఎంత సుఖజీవనము దాఁటి
యించినను నానాఁటికిని బల
హీనమగుచుఁ గృశించు చిటు లూ-హించు నసుదినము.

25 "అది నావ్రదయంబుఁ బొందిన
యాలతి శిల్పియె మగుడ నాధుం
డైన నెంతో శాంతి గల్గు చు-నాత్మకోదేవ."

26. ఇట్లు చింతిల్లుచుఁ గ్రమంబున
నీల్గె ము ఫ్యురుబిడ్డలం గని
యెంతయున్ ఏకశిరపకయె నశి-యించు మొగ్గలులఁ.

27. కంటికిన్ మంటికిని ధారలు
గట్టఁ గన్నీరొలికె యేడ్చుచు
కాంతుఁ డాత్మేశ్వరికి వంబును-గాంచి యిటు పలికె:

28. "నన్ను పెండ్లియైన నాఁడీ
నాతి తొడిగిన యొడుపులనె యీ
నాతి గప్పి శ్మశానవాటికి-నడుపుఁ డిఁక మీరు దన్."

29. చచ్చిపోయిన ప్రాణసఖి వి
శ్రాంతి కల్గెను నంచు నేలిక
సలుప నాజ్ఞాపించినట్టు లెజరిపె భృత్యతతి

---

* టెనిసన్ మహాకవి "Lord of Burleigh" అను కావ్యమునకు స్వేచ్ఛాంధ్రీకరణము.

ప్రకృతిశాస్త్రములు - ఆర్యధర్మములు

పెద్దిభట్ల వీరయ్య పంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.

ఆర్యులధర్మములు పరమోత్కృష్టములు. అవి ప్రకృతిశాస్త్ర బోధల ననుసరించి యున్నవి. భారతవర్షమునందలి యాచారములు మతసంబద్ధములు. ఇతరదేశములందలి సాంఘికధర్మములకు నచ్చటి మతములకు సంబంధములేదు. రాజశాసనోల్లంఘనమునకే మరణాదిశిక్షలు విధింపబడుచున్నది ఇఁకను రాజాధిరాజుల కెల్లరకు సృష్టికర్తయగు దేవుని యాజ్ఞయెడల మానవకోటి యెట్టి భయభక్తులతో సంచరింపవలయునో వివరింప నవసరము లేదు. ఆర్యధర్మములు చిరకాలముగ నితరదేశములకు నాదర్శములుగ నున్నవి. కాని యిపుడు కాలమహిమచేత మనధర్మముల రహస్యములు దురవగాహము లైనవి. వాని యాచరణము నానాటికి క్షీణించుచున్నది అందులకు గల కారణమును చర్చింప నిది యదను కాదు. పూర్వమున నుండిన ధర్మములను- వానికిని ప్రకృతిశాస్త్రఫలితములకును నెట్టి సంబంధము గలదో యట్టి విమర్శములను- నీవ్యాసమున గనబఱుపఁ దలచినాను. హైందవసంఘనిర్మాణము ప్రకృతిశాస్త్రపద్ధతులకు భిన్నము గాదనియు నార్యధర్మము లుత్కృష్టము లనియు పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనలవలన దెలిసిన యంశముల నిందు బొందుపరచుచున్నాను.

ఉదయము నిదురలేచినది మొదలు రాత్రి నిదురపోవువఱకును మనుజుఁడు చేయవలసిన కార్యక్రమ మంతయును మన మహాగ్రంథములందు గలదు. మనశాస్త్రములలో నుషఃకాలమున నిదుర లేచి- కాల్యకృత్యములఁ దీర్చికొని- స్నానసంధ్యాదికముల నిర్వర్తించి- హోమమాచరించి- యతిథియభ్యాగతుల సత్కరించి- బలినొసర్చి భుజించుట బ్రాహ్మణ ధర్మముగ విధింపబడినది ఇదిగాక గృహమునఁ గసవు చిమ్మి యలికి ముగ్గు పెట్టుటయు నార్యధర్మములలో గలదు. మఱియు నాహారనియమములు వివాహనియమములు పారిశుద్ధ్యనిబంధన లనేకములు గలవు. వంశపారంపర్యముగ రాగల గుణగణములును వర్ణభేదముయొక్క ప్రాముఖ్యమును నందుఁ గలవు. ఇట్టి విధు లన్నియు మతముయొక్క కట్టుబాట్లకు లోబడియుండుటచేత హిందూదేశమునందు మాత్రమే గలవు. పాశ్చాత్యదేశములం దట్టివిధు లున్నంతవఱకు నాచారము ననుసరించి, యమలులో నున్నవి. మన పూర్వాచారములు నార్యధర్మములు కొన్ని ప్రత్యక్షముగ నర్థహీనముగ గన్పించుటయే గాక పాశ్చాత్యనాగరకత మనదేశమున వ్యాపించుటచేత మన దృక్పథమునందు కూడ మార్పు గలిగినది అవసరమగు సంస్కారణము లెట్లున్నను గొన్ని సంస్కారణలు మాత్రము మనసంఘముయొక్క పునాదికి భంగము గలుగునవి ప్రస్తుతము బయలుదేరుచున్నవి. ఇది కడు శోచనీయము. మన పూర్వాచారములను నిరసించువారు- పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులు మనధర్మములను గురించి- యెట్టి యమోఘవాక్యములను వ్రాసిరో తెలిసికొనుట ముఖ్యము.

అరుణోదయమునకు బూర్వమే నిద్రలేచు టేటికని మధ్యాహ్నమువఱకు నిద్రించువారు మనసంఘములో గలరు గదా. అట్టివారు లైడే యను శాస్త్రజ్ఞుడు వ్రాసిన సంగతులను గమనింపగోరుచున్నాను. మనజీవితములకు ముఖ్యాధారమగు ప్రాణవాయువు విశేషముగ నరుణోదయమందు విద్యుచ్ఛక్తిమార్పువల్ల నేర్పడుచున్నదఁట! వృక్షములు పగలు ప్రాణవాయువును ప్రతికూలవిద్యుచ్ఛక్తివల్లను రాత్రులందు భిన్నమగు గాలి ననుకూలవిద్యుచ్ఛక్తివల్లను వ్యాపింపజేయు నని శాస్త్రజ్ఞులు దెలుపుచున్నారు. రెండువిధము లగు విద్యుచ్ఛక్తులు ప్రాణవాయువుతో నెట్టి సంబంధము గలిగినది తెలిసికొన్నప్పుడు ప్రాణాధారమగునట్టి వాయువు విరివిగా ప్రకృతియందు చిక్కు నవకాశమును పోగొట్టుకొనుటకు ప్రాణవాయు తత్త్వ మెఱింగినవా రెవ్వరును ప్రయత్నింపరు గదా? వాయువు ప్రాణాధార మనియు నందు ప్రాణవాయువు తగినంత లేనిచో జాడ్యములు మృత్యువు తప్పవనియు నెల్లరకు విదితమే. కాబట్టి ఉషఃకాలమునందు నిద్రలేచుట మనవిధి యని మన ధర్మశాస్త్రములే గాక పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులుకూడ నంగీకరించుచుఁ గారణమును గనఁబఱుచుచున్నారు. దంతధావనమునకు నేమో యెఱుఁగని హైందవు లెవ్వరును లేరు. ఒకవేళ నున్నచో అయ్యది పాశ్చాత్యానుకరణ మఁట! దంతధావనము లేనికారణమున నెందఱో దంతభగ్ను లగుచు ముప్పదియేండ్లకే ముసలియాకారమును చెందుచున్నారు. కృత్రిమపుదంతముల నమర్చుకొనుట- కదలుచున్న దంతముల నూడలాగించుట- మొదలగు పనులయందు వీరికి విరామ ముండదు. చెట్టు పుల్లలనో కచ్చికనో యుపయోగింపక బ్రష్షుల నుపయోగించువారు కొందఱు గలరు. బ్రష్షులవల్ల నెట్టియపాయము గలదో పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులు దెలిపియున్నారు. ఎస్కిమోతెగవారిలో నూటికి నొక్కనికి హైందవులలో నూటికి 6 వంతున చైనావారిలో నూటికి 40 వంతున ఐరోపాలో నూటికి 90 వంతున దంతరోగములను గలిగియున్నారు. బ్రిటిషు మెడికల్ జర్నలులో బ్రషుల నుపయోగించుట హానికరమనియు నణుజీవులా బ్రషులో చేరియుండుననియు నెప్పటికప్పుడు క్రొత్తబ్రషు నుపయోగింపవలసినదే గాని యొకమాఱుపయోగించిన దానిని తిరిగి యుపయోగింపరా దని గొప్పడాక్టరు వ్రాసియున్నాఁడు.

అన్నివిధములగు శీతోష్ణస్థితి గల మనదేశమునందు ప్రతిదినము స్నానమాచరించుట కెన్నియో సదుపాయములను దైవము ప్రసాదించియున్నాఁడు. పాశ్చాత్యదేశములలో చలి విశేషమగుటచేత ప్రక్షాళనాదులకు గత్యంతరము కల్పింపబడుటయు స్నానములకు తగిన సదుపాయములు లేకపోవుటయును సంభవించుచున్నది. వారమున కొక్కసారి స్నానముచేయువారు కొందఱు మఱియెక్కువ కాలమువఱకు స్నానము

చేయకుండువారు కొందఱు నాదేశములలో గలరు. ఇప్పుడు భరతవర్షములో సహిత మాంగ్లవిద్యార్థులు కొందఱు దినములకొలఁది స్నానమెఱుంగనివారు గలరని వ్రాయుటకు విషాదము గలుగుచున్నది. సక్రమముగ స్నానముల కవకాశములేక పాశ్చాత్యదేశములందు రోగములధికముగా గానీమహనీయుఁడు వారిపాలిటఁ గల్పతరువువలె స్నానవిధానము నొకదానిని వారికొఱకై యేర్పాటు చేసెను. పాశ్చాత్యులకు స్నానముల కవకాశము లేనందున కొన్ని యేర్పాట్లు చేయబడవచ్చును. మన కన్ని సౌకర్యము లుండి- త్రికాలములందు స్నానముచేయ వీలుగల- మన యాంధ్రరాష్ట్రమునందు కూనీ పద్ధతి యాచరణకు వచ్చుట కడు శోచనీయము. కూనీ మన హైందవశాస్త్రగ్రంథముల నాధారము చేసికొనియే తన వైద్యపద్ధతి నవలంబించినటు లూహించుట కవకాశము గలదు. మనయోగశాస్త్రమునందు- ధౌతి నేతి భస్త్రి మొదలగు పారిశుద్ధ్య ప్రకరణములు గలవు. అందు భస్త్రిలో 84 విధములు గలవు. జలభస్త్రి యనునది యందొకటి. ఆ ప్రకరణమున నాభిలోఁతుకు నీటినుండి పారిశుద్ధ్యము నొందగల పద్ధతి వివరింపబడినది. దేహమునందలి యపరిశుద్ధపదార్థములు భస్మమగుటకు ప్రాణవాయువే యాధారము. అది చాలినంత లేనియెడల రోగములు తప్పవు. మనదేహమునందలి కల్మషము విశేషభాగము నిశ్వాసముచల్లను మఱింతయధోమార్గముగను కొంత శరీరము త్వాగ్మునను వెలుపలికి బోవుచున్నది అనగాఁ గల్మషపదార్థములోని మాలిన్యము ప్రాణవాయువుతో గలిసి చెడుగాలిగను నీరుగను వెలుపలబోవును. కాబట్టి కల్మషరాహిత్యమునకు ప్రాణవాయు వాధారము నావశ్యకము. ఇయ్యది ప్రాణాయామమువల్ల గలుగునని మన ఋషులు దెలియజేసియున్నారు. దీని నాధారము చేసికొని యోగశాస్త్ర మేర్పడినది. కాని ప్రాణాయామమువల్ల సర్వరోగనివారణ సాధ్యమైనను తదభ్యాసము సులభము గాదు. మనుజుడు సాధారణముగా దినమునకు నాసికద్వారా 1700 గ్రైనుల ప్రాణవాయువును పీల్చును. చర్మముద్వారా లోపలికి బోవు ప్రాణవాయువు 500 గ్రైనులు. ఇప్పుడు కూనీపద్ధతి ననుసరించుటవలన 500 గ్రైనులనుండి వేయిగ్రైనులవఱకు ప్రాణవాయువు లోపలఁ బ్రవేశించును. అందువలన నచ్చటగల రోగాంకురములు శీఘ్రముగ నశించుట కవకాశము గలుగుచున్నది. కాని సరియైనస్నానమున కవకాశము గలవారికి కూనీ వైద్యము అంతవిశేషమైనది గాదు. ఆర్యధర్మములలో ముఖ్యముగ స్నానవిధిని ప్రతిహైందవుఁ డాచరించినయెడల ననేకరోగములను దప్పించుకొనవచ్చును. ప్రకృతిశాస్త్రము స్నానావశ్యకతను ధ్రువపఱచుచున్నది. సముద్రోదకము స్నానమునకును బానమునకును మందుగా నుపయోగింపవచ్చునని మన దేశాచారములు కొంతవఱకు దెలుపుచున్నవి. డాక్టరు క్వింటను అను ఫ్రెంచిశాస్త్రజ్ఞుఁడు సముద్రపునీటిని రక్తముతో జేర్చిన కలరా మొదలగువ్యాధులను నెటుల నివారణజేయవచ్చునో సహేతుకముగ వ్రాసియున్నాడు.

ప్రతిమతమువారును దైవప్రార్థనఁ జేయుచున్నారు. బ్రాహ్మణులకు సంధ్యావందనవిధానము గలదు. కాని దీనిలోఁ గల గాయత్రీ ప్రాణాయామరహస్యాదుల గుర్తెఱిగినవారు కొలదిమంది సూర్యనమస్కారాది ప్రార్థనలును- పద్మాసనాది నియమములును- వ్యాయామసాధనములునుగూడ నై యున్నవి. హోమముల కుపయోగింపబడు అనేకవిధములగు సమిధల వలన గలుగు ధూమమువలన నణుజీవులు నశించును. ఇటువలెనే నేతిపొగకు గూడ నిట్టిగుణము గలదు. ఇల్లలుకుట కుపయోగించు ఆవుపేడకు నిట్టి స్వభావమే గలదని పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులు వ్రాయుచున్నారు. కాని వీనిన్నింటిని నిరసించు నవనాగరకులు కొందఱు లేకపోలేదు. ఆర్యులు ఉపయోగించు పిండిముగ్గు లలంకారముకొఱకేర్పడినను పిపీలికాదుల కాహారముగను ఉపయోగపడి వారిభూతదయకు నిదర్శనము లగుచున్నవి. ఆంగ్లేయవిద్యావ్యాపనచేతఁ గాబోలు మనబస్తీలును- పల్లెలును- నానాటికి పాశ్చాత్యపద్ధతిని అనుకరించుచున్నవి. అతిథిపూజయును బలిహరణము నదృశ్యము లయినవి. భోజనమునకుఁ బూర్వము వాయసాదులకు బలియొసంగనిదే భుజియింపనివారనేకులు ఇప్పటికిని మనదేశమునందు గలరు.

ఆహారనియమములు:—వీనిలోనెల్ల మున్ముందు బుద్ధివికాసకరమును శ్రేష్ఠము నగు శాకాహారమును పరికింపుడు. మాంసాహారము దేహబలమునకును శౌర్యాదిలక్షణములకును సాధనమైనను ఆరోగ్యమైనది కాదు. దీర్ఘాయువునకు సహకారి శాకాహారము. స్కాండినేవియాలో శాకాహారులగు ప్రజలు నూరుసంవత్సరములవఱకు జీవించువారు పెక్కండ్రు గలరు. ప్రపంచమునందలి జాతులలో శమదమాదిగుణములు గలిగి శాంతియుతులై పట్టుదలగలవారు శాకాహారులని సర్ లాడరు బ్రన్టను వ్రాయుచున్నాడు. దేహమునకు మాంసమిచ్చు శక్తికంటెను శాకమిచ్చు శక్తియే హెచ్చని రుజువగుచున్నది. అందునుగురించి డాక్టరు హెయిగ్ అను సుప్రసిద్ధ పరిశోధనకారుడు వ్రాసిన సంగతులు ముఖ్యముగ గమనింపగోరెదను.

రక్తమాంసములలో చేరి దేహమునకు పుష్టి నిచ్చు నాహారములలోని భాగములను పరిశీలించిన శాకాహారము చవుకయును నెక్కువయుపయోగకారియు నని ధ్రువపడగలదు. శాకాహారమువల్ల గలుగు విశేషశక్తిలాభములే గాక శాంత్యాదిసద్గుణములును నారోగ్యస్థితియును మిక్కిలి ప్రశంసనీయములు. శాకములు చాలవఱకు సాత్వికాహారములు. వీనివలన శాంతిగుణప్రాధాన్యము సిద్ధించును. మాంసాహారమువలన శౌర్యగుణప్రాధాన్యము గలుగును. ఇందుకు నిదర్శనముగ జంతువులలో మేకలను పులులను గాంచనగును. మహమ్మదీయులకును శూద్రాదులకును గల శౌర్యము బ్రాహ్మణులకు లేదు. అటులే బుద్ధివిషయమున శాకాహారులకు గల యవకాశము మాంసాహారులకు లేదు. ఇంక శాకాహారములు శీఘ్రముగ జీర్ణమగుటయును మాంసాహారము ఆలస్యముగ జీర్ణమగుటయును జూడ శాకాహారులకు గల యారోగ్యము మాంసాహారుల కుండజాలదని తెలియగలదు. జీర్ణముకాని పదార్థము గర్భకోశమున విశేషకాల ముండుటచేత నచ్చట నణుజీవుల యభివృద్ధి కవకాశము గలిగి యవియే. రోగాంకురములు కాగలవు. ఈదుష్టయణుజీవుల కారణముననే మనుజుల ప్రకృతియందు భేద మేర్పడుచున్నది. అవి యేర్పడి నశించుటచేత పొత్తికడుపునందు మాలిన్య మధికమయి విషపూరిత మగునని వాన్ సోమిరాన్ హోరేసు ఫ్లెచెర్ అను శాస్త్రజ్ఞులు గొప్ప శారీర

శాస్త్రవిద్వాంసుల సంఘమునందు దృష్టాంతములలో స్పష్టపఱచి యున్నారు. ఈ విషయమునందు నాటిసన్ అను శాస్త్రజ్ఞుఁడు విపులముగ చర్చించియున్నాడు. హాస్టెన్ దెరె అను అమెరికా శాస్త్రజ్ఞుడు కొన్ని కోట్లమంది మాంసాహారులు కేవలము ... దేశములను ... ములకు ... మహా ... న్యాయసభలో రుజువుపఱచి 10000 బంగారునాణెములు పరితోషికముగ పొందెను. అట్టి శాస్త్రజ్ఞుఁ డొకటిరెండు దినముల యుపవాసమువలన స్వాస్థ్యము చక్కబడి మనో దార్ఢ్య మధికమగునని వ్రాసియున్నాడు. గాక్టరు వాగ్లో దృష్టాంత పూర్వకముగ 'ఏకభుక్తం సదారోగ్యం' అని స్థిరపఱచుచు రెండుసార్ల కంటె నెక్కువ భుజించుట ప్రకృతిశాస్త్రవిరుద్ధ మని తెలిపియున్నాడు. ప్రొఫెసరు చిట్టెండను 6 గం॥ల మెదడు నుపయోగించి పని చేయువారిని 20 మంది సైనికులను 6 గురు జట్టీలను 6 మాసములు మామూలు ఆహారములో సగముఆహారముతో నుంచి పరీక్షింపగా వారి యారోగ్యమును బలమును మిక్కిలి యభివృద్ధి చెందినటుల తెలియజేసి యుండెను. అప్టన్‌సింక్లేరు అను శాస్త్రజ్ఞుఁడుపవాసమునందుటవలన రోగ బలము తగ్గి యనేకవిధములగు గొంతు విశ్రాంతి యేర్పడునని వ్రాయుచున్నాడు. హిందువుల యాహారనియమము లన్నియు ప్రకృతిశాస్త్రము ననుసరించియుండునవే గాని యన్యములు గావు. మనదేశమునందే యతిథి యభ్యాగతాదులకు సత్కారము గలదు. కాని యితరదేశములందు గానము. ఆర్యుల స్వభావము పరోపకారత్వమని నిరసింప సాధారణము.

వివాహనియమములు:— స్వాతంత్ర్యధర్మమునకు ఆర్యా వర్తమే పుట్టినిల్లని చెప్పవచ్చును. హిందువుల వివాహములు మతసంబంధ మములుగ లెక్కింపబడినవి. శాకాహారులలో యువతీవివాహములకు ప్రతి బంధకములు గలవు ఇప్పుడు మాంసాహారులలో కొందఱు బాల్యవివా హములను—శాకాహారులలో కొందఱు యువతీవివాహములను—సలుపుచు న్నారు. స్వేచ్ఛావిహార సంరక్షణార్థమై యనారోగ్యకర మగుటయే గాక ... నాశకమై ... అంగ్లేయదేశమున 15 సంవత్సరములలో వివాహములసంఖ్య పదివేలకు 150 నుండి 119 కి తగ్గినది. జననములు వెయ్యింటికి 27 నుండి 25 కి తగ్గినవి. ఫ్రాన్సులో 1859 లో 1018000 జననములు, 1862 లో 981000; 1887 లో 879000; 1910 లో 775000. మనదేశమున జననసంఖ్య హెచ్చుచున్నది. అతిబాల్యవివాహములు గర్హ్యములై యున్నవి. శాకాహారులలో యువతీవివాహములు లేని పద్ధతివలన ఘోషా లేదు. మాంసాహారులలో యువతీవివాహములవలన ఘోషా యుండుటయే గాక భజనశాకాహ యులు లగు వారిసంఘమునకు గల ప్రత్యేకపద్ధతులు ప్రకృత్యనుకూల ములుగ నున్నవి. త్రికరణశుద్ధిగ బాతివ్రత్యము నాచరించుటకు పై విధా నము సహకారి యున్నది. పెద్దలగువారు తమపిల్లలకు తగిన వరు నేర్ప రుచుపద్ధతి యెక్కడ? ముక్కుపచ్చలారని యువతులు సైపోవులను జూచి యావేశముతో వరించుట యెక్కడ? సక్కిల మేవ్వడి వంశము సాగవలె నన్న దంపతుల పూర్వోత్తరములు వంశసాంప్రదాయము మొదలగునవి ఎన్ని యోగ్యతలనింపబడవలెను. 16 సంవత్సరముల లోపు బాలుర కెట్టి స్వాతంత్ర్యమును గలిగించుటకు ఇచ్చగించనివా రబలలకు స్త్రీలకు పరాన్వేషణకై పాశ్చాత్యపద్ధతిని అనుకరించుట కెటుల సమ్మ తించెదరో.

హైందవసంఘమునందు చిరకాలముగ గుణకర్మల ననుసరించి చాతు ర్వర్ణ్యములు గలవు. అట్టివి యార్థికశాస్త్రపద్ధతి కనుకూలముగ నున్నవి. పాశ్చాత్యదేశములందలి వర్తకసంఘము లిట్టివి గలవు. కాని మనదేశము నందలి వర్ణపద్ధతియందు మార్పున కవకాశములేని నియమములు గలిగి యున్నది. పాశ్చాత్యదేశములందట్టివి గావు. చిరకాలముగను వంశ పారంపర్యముగ నొకేవిధ వృత్తియం దుండువారి కందు నిపు ణత గలుగును. బ్రాహ్మణుఁడు నేడు చెప్పులుకుట్టియుల్లుండి చాకలి దుకాణము సాగించి—స్వేచ్ఛ సంచరించుటకుఁ బూనినచో నట్టివానివల్ల సంఘమున కెంతలాభముండునో! మనదేశమున కారణాంతరములచేత కొన్నివృత్తులు నశించినందున వానిని పునరుజ్జీవింపఁజేయు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. నల్లరాతిమీద నగిషీపనిచేయు శిల్పులంతరించిరి. ఇట్టి వెన్నో మనదేశమున గూపుమాసినవి. మనవర్ణవిభాగ మేర్పాటుచేత నేర్పడినను ఈవిధానముకల్లనే ఇతరదేశములందు గలుగుచున్న పాటకపు జనుల కార్మికకల్లోలములు మనదేశమున పాశ్చాత్యానుకరణసంఘము ల దు తప్ప ఇంకెవ్వరి గానము. హిందూదేశము నందలి వర్ణవిభాగమును పరి శీలించినచో నాలోచనచేసి బుద్ధిబలము నుపయోగించువారిని బ్రాహ్మ ణులను దేహబలము నుపయోగించుటకు మిగిలినవర్ణములను ప్రత్యేకింపబడి నటులు దోచగలదు. మనకున్న కెట్టి బుద్ధిబలము దేహబలము సంఘ మొ సంఘమునకు నట్టిబలము లవసరములు. వర్ణభేదము లుండినను మనసంఘ మింతకాలము ఏకమత్యముతో నుండుటకు సాక్ష్య మగుటకు కారణ మీ వర్ణములవారు సంఘక్షేమమునకు పరస్పరసహాయార్థ మౌనములపై యాధార పడియున్న దని గ్రహించుచుండుటయే యని తెలిసికొనవచ్చును. కాని కాలవశమున నీవర్ణములవారు రాజ్యసంఘములను ఆశ్రయించి వర్తించుట కెట్టిదెందినది. అంతియుబ్రాహ్మణ హైందవసంఘము స్వశక్తి సూదనే నిలిచియుండెను. హాస్టెనికకాలమున పరిపాలనమునకు గల సర్వాధికారాశ్రయములు నడుమంతులలో కంటె లేదు. ఇందువలన స్వనిర్మవిసర్జ నమే ప్రధాన సోపాన మయ్యెను.

కర్మను విశ్వసించెడి భారతీయులు దైవయోగముచేత నాటిన ధర్మములు మనదేశమున క్షీణించుచున్నవని నమ్ముచున్నారు. బుద్ధిబల మునకు దేహబలముకంటె ప్రతిదేశమునందు ప్రాధాన్య మీయబడు చున్నది. మతికె స్తలకువారును మంత్రులును బుద్ధిమంతులుగ నుండెడ వలయును. పూర్వమున బ్రాహ్మణులే మంత్రులుగను మతకర్తలుగ నుండిరి. క్షత్రియులు రాజ్యపరిపాలనమును వైశ్యులు వ్యవసాయాది కృత్యములను శూద్రులు పాటకపుపనులను నిర్వర్తించుచుండిరి. అప్పుడు సైన్యంఘములన్నియు దమశక్తిగల బాధ్యతలెఱింగి నెరవేర్చి సంచరించినవని చెప్పుటకు సందియము లేదు. ఈనాలుగువర్ణముల యైకమత్యమువలన హైందవ సంఘము నెక్కువేలసంవత్సరములుగ నెన్నో పరదేశరాజులదాడులు వచ్చి నను విచ్ఛిన్నముగాక యుండగలిగెను. పూర్వకాలమున బ్రాహ్మ ణులు తమధర్మముల నాచరించు మర్యాదితులతో మిగిలినవర్ణములవారి సంరక్షణలో నుండి మతమును విద్యను కాపాడుచు మిగిలినవర్ణముల

వారికి మార్గదర్శకులుగ నుండిరి. ఇంతియ కాదు. వారు స్వార్థత్యాగులు. ఆర్థికముగ మిగిలిన వర్ణములవారికే వదలినారు. భూస్వాములందరును ఇప్పుడు రాజులు తాముగా నైరి. వర్ణవ్యవస్థ యేర్పడిన పిదప. అన్యాగ్రి ముందు బ్రాహ్మణుని నావరించెను. స్వదేశరాజ్యము లంతరించుట చేత అట్టిరాజులకై నాదా సడీన బ్రాహ్మణులకు గల్గినంతటను స్వదేశరాజుల సేవ యుండెను. సేవకవృత్తిలో సహాయము బ్రాహ్మణులు స్వీకరణశక్తులను సంపాదించి పరిపాలనను కొనసాగించుచు నుండిరి. క్రమక్రముగ దేశమునందలి వృత్తులు కొన్ని నశించుటయు క్షీణించుటయు, నందుచేత స్వాతంత్ర్యము లేని శూద్రాదులు బ్రాహ్మణుల నాశ్రయింపవలసి వచ్చుటయును, ఏర్పడెను. భూజీవనము లేని శూద్రాదులును బ్రాహ్మణ విద్యాధికులకు లధికారపదవుల నాక్రమించుటలోను క్రిందివారిని సేవ సెప్టుటలోను గొన్ని వైషమ్యము లంకురించెను. అప్పటికి నాయువు సహోద్యమైన వందమున భూస్వాములకు వారును నిజవృత్తులను త్యజించి యధికారము చెలాయించుటకు బూని బ్రాహ్మణులపై నిర్హేతుకజామాసకటాక్షము గలవారై పోటీకి బూనిరి. అప్పటికి బుద్ధిబలప్రదర్శనమున నేకొలదిగనుండి శూద్రాదులలో తప్ప మిగిలినవారు బ్రాహ్మణుల ధాటికి నాగలేకపోయిరి. అధికారవర్గమువారికి ఏదో మూలమంత్రమో సోకినది. పరిపాలనవిధానమున గొన్ని మార్పులు గలిగి సాంఖ్యశాస్త్రమును ప్రయోగించుటచేత బుద్ధిబలప్రదర్శనమునకు గల యవకాశము తగ్గింపబడినది నూతనపండితశిక్షకు మారంభ మయ్యెను. స్వదేశ రాజ్యము లంతరించినప్పుడు గలిగిన పదచ్యుతిదినములు బ్రాహ్మణునికి జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నవి. తిరిగి పదచ్యుతి గలుగుటవల్ల గణితశాస్త్రస్థితి ననుసరించి రెండు వ్యతిరేకములలబ్ధ మనుకూల ప్రతికూలములు బ్రాహ్మణులకు పూర్వపు ఔన్నత్యము గానున్నదేమో యని తలంచుట కవకాశము గలదు. ఒకవైపున స్వదేశవ్యక్తులవలన ద్వేషము తీవ్రము ప్రారంభమైనది. పరిపాల విధానపద్ధతు లెంతవరకును నవయుతముతో గాని వర్ణాశ్రమధర్మములతో గాని ఐక్యము కలిగించుకొనని తటస్థనియమములు గలిగియున్నవి. మనవృత్తులను సంరక్షించుకొని మన ధర్మములను కాపాడుకొంటిమేని మనకు భుక్తి ముక్తి దొరకును. నెక్కుండ్రు బ్రాహ్మణవిద్యార్థులును విద్యాధికులును అధికారపదవుల జెందజాలక జీవికశంక గలిగియున్నారు. వారు స్వదేశవృత్తులను ప్రోత్సాహపఱచి యార్యధర్మములను పునరుద్ధారణము జేయుచు శాంతిస్వభావము గలవారై-సత్యసంధులై-త్యాగశీలురై-నిర్వ్యాపారముగ సుఖజీవనము జేయగలుగుదు రని నమ్ముచున్నాను. కావున బ్రాహ్మణుల దేహధర్మముల నిర్వర్తించి యితరవర్ణములవారి సన్నిహిత మొందగలరో ముఖ్యముగ యోచింపదగియున్నది. తదుపరి యెట్లున్నను-బ్రాహ్మణేతర సోదరులు బ్రాహ్మణులు పూర్వపురీతిని లేకుండ నున్నను కష్టులు గాగని యనుటచేత బ్రాహ్మణులు కనియుక లోపములను గనుగొనుచు యభివృద్ధికి కారకు లగు వారికి మము కృతజ్ఞులమై యుండవలెను.

ఇప్పటికి కొన్నిసంవత్సరముల క్రిందట నమెరికాదేశమునందు 'భాగ్య మెటులు లభించును' అను పుస్తకమును వ్రాసిన ఎడ్విన్ టిఫ్రీడ్లీ యను మేధావి ఆపుస్తకమునందు సంఘవిభాగమును గుఱించి వ్రాసిన వాక్యములు వినదగినవి ముఖ్యముగ గమనింపదగినవి. "యజమాని చూచువాడు కేవలము తనకు [illegible] గలవాడని గాక బుద్ధిచేతను జ్ఞానము చే గౌరవార్హుడవు గలవారికే [illegible] నియమింపవలెను. యూనైటెడ్ స్టేట్సులో ప్రస్తుతము గుమాస్తాలు మేనేజరులు [illegible] గూడనివారు- అనగా [illegible] చేయుచున్నారు. అమెరికా దేశములోని గొప్ప విద్యాధికులు కట్టెపనుల కర్మాగారముల [illegible] మెంటులలో నున్నారు." ఈ వాక్యములకు వ్యాఖ్యానము నవసరము లేని వదలివేయుచున్నాను.

ఆర్థికశాస్త్రానుసార మగు నిట్టి వర్ణవిభాగముగాని-[illegible] శాస్త్రము ననుసరించి పరస్పరము వృత్తులుగాని- లేనివారును, పరిపవిత్రముకాని జీవితము గలవారును, నీతిబాహ్యమగు వ్యభిచారాదిదోషములు గలవారును, సంఘమునకు వెలుపలగా నుంచబడుట స్వాభావికము. ఒకవృత్తియుండి వరియొకవృత్తికి స్వేచ్ఛగా మారుటకు పాశ్చాత్యదేశములందు గల యవకాశము మనవర్ణవిధానమున లేనిమాట సత్యము. అప్పుడు శిల్పములు పరిపూర్ణతజెందుట కవకాశము తగ్గిపోవుటకుగూడ వీలుగలదు. పారంపర్యనుభవమును నిటు గలుగుట యసాధ్యము. అట్టి మార్పులు సంఘమునకు లాభదాయకములగుటకంటె వ్యాపారమున హానికరములు కావచ్చును. సంఘోపద్రవమొక్కసారిగ నిచ్చలు సహితము చాలలోనుప్పు రాతిగంగి రావచ్చును. అందుచేత ఈ నియమము లెక్కించి జాగ్రత్తతో సంఘక్షేమమును కాపాడుచున్నది. వ్యక్తులకు కొందఱకు మార్పు రుచింపవచ్చును. తాత్కాలికలాభములతో జేరియుండవచ్చును. కాని సాలీలు కూలీలుగ మారినయెడ వారు తిరిగి నేయ్యవాల పాలిలగుట కెంతకాలము పట్టునో చూడుడు. అందఱును పల్లకియెక్కిన మోయువారెవరు? వీరిలో వీరు వచ్చుండాలుపడి యెప్పటికప్పుడు నూతనసమస్య లేర్పడి తగవులాడుచుండు నెడల సంఘమునకు సంక్షోభమే గదా. అందఱు నొకవిధ మగు వృత్తినే చేయ వీలులేదు. పంపిణీ యవసరము. నలుగురుసోదరులలో నొకనికి నేడొకభాగము వచ్చిన రెండవవాడు మరునాడు తనభాగమును మార్చుకొనుమని పెద్దవాని నడిగిన నెట్లుండునో చూడుడు. మనవర్ణవిధానమున బ్రాహ్మణులకంటె బ్రాహ్మణేతరులకే యార్థికసదుపాయములు గలవు. బ్రాహ్మణు లెంతవఱకు మిగిలినవర్ణములవారిచే పోషింపబడి గౌరవింపబడుచుండిరి. ఆగౌరవము బుద్ధిబలముననుసరించి యేర్పడినది ఇతరవర్ణములపై నాధారపడిన బ్రాహ్మణులా వర్ణమునవారి ననుగౌరవపఱుపజాలరు. వృత్తులవిభాగమునందుగాని కొందఱను సంఘమునకు వెలుపలనుంచుటలో గాని యార్యులు స్వలాభమును గోరిగాని యొకరియెడ ద్వేషమువహించి గాని సంచరింపక సంఘముయొక్క సమష్టిలాభమునే యాలోచనచేసి నటులు గోచరమగుచున్నది. పాశ్చాత్యసంఘములను తిలకింపుడు. లార్డు లెగవారు సామాన్యజనులతో కలసి భుజించుటకుగాని సంబంధబాంధవ్యములను గలిగియుండుటకుగాని యిష్టపడరు. జాతిభేదములు తెల్లనల్లవిచక్షణ పుట్టుక మొదలగున వెన్నియో పాశ్చాత్యులను బాధించుచున్నవి. పెద్దలార్జించినధనము యశస్సును పెద్దలకులమును సులభముగ వదలివేయువారే దేశమునలేరు. నిమ్న జాతుల నుద్ధరించుట కాటంకము లుండగూడదు."

అందువలన నితరవర్ణములవారు లిమధర్మములను త్యజించుట కూడదనియు నొకరిని ధర్మపథమునకు తేబూనువారు తాము ధర్మబాహ్యులు కాగూడదనియు గ్రహింపవలెను. వ్యక్తులలో గలలోపములు నివారణ కాబడవలెను. కాని యావ్యక్తులకొఱకు సంఘనియమములను సడలించుట సబబుకాదు. ఆర్థికశాస్త్రానుకుణ్యమగు వర్ణవిభాగము పారంపర్యముచే బలపడి శిల్పము పరిపూర్ణతకు సహాకారియగుటచేతను పారిశుద్ధ్యశాస్త్రము ననుసరించి చేయబడిన నియమములనేకములు చిరకాలముగ మనదేశాచారములందుండుటయు వనమతరహస్యముల తత్త్వము చాలకఱకు దుర్గవగాహముగ నుండుటచేతను ప్రతిమతమునారును పలువారును వారివారి మతములకు లోబడినలకట్టుబాటుల ననుసరించి నడచుట సాంప్రదాయమగుటచేతను మన ఆర్యధర్మములను పునరుజ్జీవింపచేయుట సమంజసముగాని వ్యక్తులకొఱకు మతముతో సంబంధములేని సంఘనియమములు గలపాశ్చాత్యానుకరణము ననుసరించి సంస్కరణము గావింప గిట్టదు.

బ్రాహ్మణవిద్యార్థులును విద్యాధికులును ఆర్యావర్తచరిత్రము పాశ్చాత్య గ్రంథములనుబట్టి గాక మనదేశస్థులు పరిశోధమచేసి వ్రాసిన గ్రంథములనుండి తెలిసికొనవలయును. పూర్వ మెటు లార్యులు గంగాతీరమునందు గొన్ని యావులను శిష్యకోటినిగలిగి జీతముల కాశింపక యాశ్రమముల నేర్పఱచుకొని వేదాధ్యయనముతో పేరాశలను జెందక స్వతంత్రజీవనముఁ జేయుచు కృష్యాదులను సలుపుచుండిరో తెలిసికొని నచో దేశమున వృత్తులు పునరుద్ధారణ జెంది వైమనస్యములు కొంతవఱకు నశించుటకు తగిన పరిస్థితు లేర్పడగలవు. బ్రాహ్మణునికిఁ గల మనోబలముచేతను మతాచరణమువలనను కేవలము తపస్సువలన ధన్యుడు కాగలడు. ముక్కుమూసికొని కూర్చుండువానికి ముక్తి దొరకునేమో గాని భుక్తి యెటు లని సంశయింప బనిలేదు. విశ్వామిత్రునకు తప స్సెంత గొప్ప పదవిని కల్పించెనో తెలిసికొనుడు. పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞుల పరిశోధనలలో కేవలము గాలివల్ల మనుజుడు జీవించుట కవకాశము గలదా యనువిషయమును బార్థిలాట్ అను శాస్త్రజ్ఞుడు నిర్ధారణ జేసియున్నాడు. వాయుధారణ మెంత చేయబడుట కవకాశ మున్నచో నందులో మనుజునకు కావలసిన జీవపదార్థములు గల వని వ్రాసియుండెను. యోగాభ్యాసపరుల కట్టి శక్తి యుండినటులు పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులు వ్రాసినవి చూడుడు. పొరుగింటి పుల్లగూర రుచి యని మన శాస్త్రములయందు విశ్వాసములేని విద్యార్థులును విద్యాధికులు నుంట నే నెఱుంగుదును. గావుననే యట్టివారికై ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞుల నింతగా నెత్తి వ్రాయవలసివచ్చెను. 1705 లో ప్రచురింపబడిన లండను మెడికల్ ఫిజికల్ జర్నల్ పదవాల్యూము 509పుటను ప్లాటర్ యొక్క ప్రకృతి చరిత్ర గ్రంథములోనుగల దృష్టాంతములవలన హిందూయోగు లాహారము లేకుండ కుంభకమున ననేకదినము లుండినట్లు వ్రాయబడినది. ఇట్టి దృష్టాంతములు పెక్కులుగలవు. బ్రాహ్మణుల కుపనయనమునాటి యుపదేశము లెట్టివో గనుడు. ప్రాణాయామముచే శరీరారోగ్యమును దీర్ఘాయువును గలిగి యల్పాహారముతోఁ దృప్తిజెంది యార్థికముగ దేశభారమును తగ్గించుటకుగూడ నవకాశము గలవని నమ్మవలెను మనధర్మములను మనము త్యజించుటయుఁ పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞులు వానిరహస్యములను కొంతవఱకు తెలిసికొని మన యోగవిద్యామాహాత్మ్యమును గురించి యనేకగ్రంథములు రచించుటయే గాక అమెరికా మొదలగు దేశములం దనుష్ఠానవ్రతులే ర్పడుచుండ టను బట్టి మన మేమి గ్రహింపగలమో యూహింపుడు. లండనుహాస్పిటలులో శరీరశాస్త్రపండితు లగు డాక్టరు లియొనార్డు యెర్స్కిన్ హిల్ ఒకసరుకుపందెమున ప్రవేశించిన మల్లురలో కొందఱకు ప్రాణవాయువు నొక త్తిత్తినుండి పీల్చునంతలో మిగిలినవారికన్న వారు ముందుగా గమ్యస్థానము నెట్టిబడలిక లేకుండ చేరగలిగిరనియు వారదివఱకు చాల డస్సియుండ నట్టి ప్రాణవాయువినియోగ బడెనదనియు వ్రాసియున్నారు. ఇప్పుడు పాశ్చాత్యౌషధశాలలలో ప్రాణవాయువుతో నెన్నిరోగములో కుదుర్పబడుచున్నవి. పరిశుభ్రమైన ప్రాణవాయువు తక్కువగు శరీరములకు వ్రణబాధ గలుగును. వారు ప్రాణవాయువు నుపయోగించి స్వస్థులగుచున్నారు. ప్రాణవాయువు చేయునది తప్పమే. దీపమునకుగాని అగ్నికిగాని ప్రాణవాయువులేనిది యవకాశము లేదని ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞు లెఱింగిన విషయమే. ప్రాణాయామము వలనగాని తపస్సువలనగాని జరుగు వాయుధారణ మిట్టి ఫలితము నిచ్చును. తపశ్శబ్దము తప్ కాల్చుట యను నర్థముగల ధాతువు నుండి వచ్చినది. విశ్వామిత్రుఁ డట్టి తపస్సుచేసి వసిష్ఠునిచే మెప్పువడసి గాయత్రీప్రాధాన్యము లోకమునకు జాటెననుటలో నాశ్చర్యము లేదు. తపశ్శాలురకు నణిమాద్యష్టసిద్ధు లుండెననిన నవ్వవలసిన నిమిత్తము లేదు. జర్మనుయుద్ధమునకు బూర్వము పుష్పకవిమానము కల్పితకథ యని యు నాగ్నేయాస్త్రసమ్మోహనాస్త్రములు మిథ్యలనియు ననినవా రెందఱో ప్రత్యక్షముగ నభిప్రాయములను మార్చుకొనిరి. మన హైందవులును కొన్నిసంగతులు సంఘలాభము నుద్దేశించి రహస్యములుగ నుంచి గురుపరంపరాబోధలకు లోబరచిరి. లాభమును పొందగోరి యేరహస్యమైనను సద్బుద్ధితోను వినయవిధేయతలతోను తెలిసికొనగోరిన నిజాభిలాషులకు పూర్వమున గురువు లుపదేశించుచుండిరి. ఇక్కాలమున వర్ణాశ్రమధర్మములకు సంఘట్టనము గలిగి చంచలనసస్కు లేర్పడి మతధర్మములందు భక్తివిశ్వాసములు చాలవఱకు నశించినందున తగు గురుశిష్యసాంప్రదాయము లంతరించుచున్నవి. ప్రత్యేకవ్యక్తులు గోరు మార్పు లొకపక్ష సంఘమునందలి కొంచెక్కువసంది పూర్వసాంప్రదాయములను తెలిసికొనజాలక యంగీకరించినను పూర్వాచారములందు భక్తిగల కొలదిమందియైనను తమ మతధర్మములను కాపాడుకొనుట వారి విధియైయున్నది. భిన్నాభిప్రాయములు గలవారు భిన్నసంఘముగ నుండవచ్చును. కానిపూర్వాచారములను ధ్వంసము చేయుటకై యట్టియాచారములకు దాసులగువారిని యిబ్బందిపఱచి సంక్షోభపఱచుటకుఁ బ్రయత్నించుట తగదని సంస్కర్తలు గ్రహింపవలెను. బ్రాహ్మణులు తమకు సేవకత్వము నక్రమముగ విధించిరను బ్రాహ్మణేతరులు వా రిప్పుడు సక్రమముగ బుద్ధిపూర్వకముగ నిదివఱకుండిన స్వాతంత్ర్యమును వీడి దాస్యమునకు దిగుచున్నందున బ్రాహ్మణులసేవకు బదు లితరుల సేవకులగుచున్నారు. బ్రాహ్మణులకిప్పట్టున దాస్యవిముక్తి దూషణవిముక్తి గలుగుచున్నందులకు హర్షించుచున్నాను. ఇప్పుడైనను పాశ్చాత్యవిద్యయొక్క వ్యామోహము వలన గలిగిన మతిభ్రమలను మార్చుకొని మనవారు స్వదేశమతముయొక్కయు వ్యక్తులయొక్కయు సంబంధమును గలిగియుండినయెడల నార్యుల పూర్వపు టౌన్నత్యమును వివిధదేశములకు చాటగలము.

గ్రామమందును కులము శ్రేణి పూగము అనుపేళ్లం బరగు గ్రామసంఘము లుండెడివి. గ్రామస్థుల సకలవ్యవహారములు—వివాదలు—ఈసంఘములవలననే పరిష్కరింపబడుచుండెడివి ఈసంఘసభ్యులు అధికారులు గ్రామస్థులే కాని రాజోద్యోగులు గారు. ప్రస్తుతము మనము ప్రతిష్ఠింప బ్రయత్నించుచున్న పంచాయతీకోర్టులు పూర్వకాలమున శ్రేణ్యాదిసంఘరూపములుగ నుండెడివి. ఈగ్రామసంఘములనిర్ణయ మసంతృప్తికరముగ తోచినవా రెవరో కొందఱు మాత్రమే రాజాధిష్ఠితమైన న్యాయస్థానమున కేగెడివారే, గాని సామాన్యవివాద లన్నిటికి నీసంఘములే చాలియుండెడివి. ఈసంఘములపై రాజునకు గల యధికార మతిస్వల్పము. ఈ పద్ధతిప్రకారము ప్రతిగ్రామమునకును రాజకీయవిషయములం దేమి ఆర్థికవిషయములందేమి సాంఘికవిషయములందేమి సంపూర్ణమైన స్వయంనియంతృత్వము సిద్ధించియుండెడిది. స్థానికప్రభుత్వ మీరీతి ప్రజాధీనమైయుండిన నేకచక్రవర్తి చంద్రగుప్తుడైనను జహాంగీరైనను జార్జియైనను సమానమే. రాజు పరదేశీయుడైనంతమాత్రమున పారతంత్ర్యమువలని బాధ జనులకు గలుగదు. అనేకశతాబ్దములనుండి పరాధీనమై యుండియు మనదేశము కొలదిమార్పులతో తన స్వధర్మమును కాపాడుకొన గలిగియుండుటకు కారణ మిదియే. మఱియు మనదేశమందు ధర్మనిర్ణయాధికారము రాజునకు లేదు. తనప్రజలతోబాటు రాజును ధర్మబద్ధుడే. ధర్మమునకు మూలము అపౌరుషేయము అనంతము అనాదియై యున్న వేదముగాని రాజనిర్మితశాసనములు గావు. అధర్మమువలన గలుగబోవు ప్రత్యవాయము లౌకికమే గాక ప్రధానముగ పారలౌకికమై యుండుటచే కర్మభూమి యగు నార్యావర్తమున రాజదండనభీతికంటె నరకభయభావనయే ధర్మప్రవర్తనకు సాధకమై యుండెడిది. కావున కేంద్రప్రభుత్వముయొక్క అసమర్థతవలన ధర్మహాని కలుగుట కితరదేశములం దున్నంత సావకాశము మనదేశమం దుండెడిది గాదు. స్థానికప్రభుత్వము సుస్థిరమై ప్రజాధీనమై యుండుటచేత రాజదౌష్ట్యమువలన కూడ ప్రజల కంతబాధ కలిగెడిది కాదు. మహామ్మదీయప్రభుత్వము కడునిరంకుశమై ప్రజాక్షోభకరమై యుండెడిదని కొందఱు చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. కాని మహామ్మదీయచక్రవర్తు లందఱును దుర్మార్గులనుట కేవలము సాహసము. వారిలో ననేకులు తమ హిందూప్రజల క్షేమమునకై యనేక సదుపాయము లొనర్చి హిందూశాస్త్రములందును సారస్వతమునందును విశేషమగు నభిమానము గనబఱచి వాని నభివృద్ధి జేయుటకై యనేకరీతుల బ్రోత్సాహము నిచ్చినటులు మన కనేకనిదర్శనములు కలవు. వాదమునకొఱకు మహామ్మదీయచక్రవర్తు లందఱును నిరంకుశప్రభువులే యని అంగీకరించినను ప్రస్తుతము బ్రిటిషుపరిపాలనముక్రింద నార్యనాగరకతకు వైదికధర్మమునకు గలిగినంతహాని—మహామ్మదీయ దౌర్జన్యమువలన—వానికి గలుగలేదు— అని నొక్కివక్కాణింపవచ్చును.

మైకముచల్లి మతిచెడగొట్టెడివానికంటెను నెత్తికొట్టి సర్వస్వము నపహరించువాడు మన కుపకారికాడా? అట్లగుట వేయివర్షంబులనుండి యనేకులు పరరాజులచే జిక్కి హింసింపబడియును గసుగందని ఆర్యధర్మము నేడు తనవారిచేతనే గర్హింపబడి కడుంగడు కృశించి సమూలముగ నాశనమగుటకు సిద్ధముగ నున్నది. కావున మన ప్రస్తుతనిమ్నత్వమునకు గల ప్రధానకారణములు రెండు: (1) దేశీయులభావములు—రుచులు—సంస్కారములు— మాఱిపోయి స్వధర్మమం దభిలాష తగ్గుట. (2) స్థానికప్రభుత్వమందలి స్వాతంత్ర్యము నశించి గ్రామసంఘములు నామావశిష్టము లగుట. గ్రామసంఘములు నశించుటచే మనకు వ్యవహారములు సర్దుబాటు చేసికొనగల శక్తి గూడ నశించినది. అన్నివిషయములందును కేంద్రప్రభుత్వపరాధీనత ఏర్పడినది. గ్రామస్థులం దైకమత్యము నానాటికి తగ్గిపోవుచున్నది.

కొందఱ యభిప్రాయమున మనప్రస్తుతస్థితికి నీరెండును కారణములు గావు. కేంద్రప్రభుత్వము దేశీయుల యధీనమందు లేకుండుట యొక్కటియే మనదురవస్థకు కారణమని వీరందఱ ఈయభిప్రాయముపై నిర్మింపబడిన పాశ్చాత్యప్రభుత్వములందు స్థూలదృష్టికి రాజ్యతంత్రము ప్రజాధీనమై యున్నట్లు తోచును. గాని సూక్ష్మముగ విచారించినచో దనులే రాజ్యతంత్రాధీనులుగ నున్నట్లు స్పష్టమగును. ఏటి కెదురీదగలుగు నేర్పరియును— ప్రవాహవేగమునబడి కొట్టుకొని పోవువాడును— స్థూలదృష్టికి నిరువురును నీటిపై తేలయాడుచునేయున్నవారే. కాని ఒకనికి ప్రవాహము లోబడియున్నది. రెండవవాడు ప్రవాహమునకు లోబడియున్నాడు. ఇంతియే భేదము. పాలితుల సకలవ్యవహారములు రాజ్యతంత్రాధీనములై యుంట పాశ్చాత్యపద్ధతియనియును, దేశీయపద్ధతి ప్రకారము ప్రభుత్వమని వార్యమగు కీడగుటచే అవసరమగునంతవఱకు మాత్రము దానిని మారనిచ్చుటకు నీతియనియును— ఇదివఱకే వచించియున్నాము. కావున ప్రభుత్వము మనయధీనమైనంతమాత్రమున మనకు గలుగబోవు లాభములేదు. సకలమును రాజ్యతంత్రాధీనము చేయుటకు మనము సంసిద్ధులమై యున్నతరి ప్రభుత్వము స్వాధీనమైనను పరాధీనమైయున్నను విశేషభేదము లేదు. కొంపకాలుట వాస్తవమైనప్పుడు అయ్యది ధార్యాగ్నిసంపర్కము వలననైనను లౌకికాగ్నివలననైనను భేద మేమియులేదు. అట్లగుట మనదేశమున కభ్యుదయము కలుగవలయునన్న పశ్చిముల యధికారమాత్రమును కాక చాలవఱకు వీరిభావములను పద్ధతులనుగూడ నిరసింపవలసియున్నది. ప్రస్తుతదుస్థితికి కారణములు రెండని పైనుదాహరించియున్నాము. వాని నించుకంత విమర్శించి ఎంతవఱకు వానిని తీసివేయుటకు మనకు సాధ్యమగునో విచారింతము.

దేశీయుల భావములు రుచులు సంస్కారములు మాఱిపోయి స్వధర్మమందభిలాష తగ్గుట మొదటికారణముగా చెప్పియున్నాము:— ఒకవ్యక్తికి నుచితమగు ధర్మముకంటె మఱియొక వ్యక్తికి నుచితమగునది వేరు. అటులనే ఒక్కొక్కసంఘమున కొక్కొక్క ధర్మ ముచితమై యుండును. ప్రపంచమంతటను ఒకేధర్మము వ్యాపింపచేయుటకు ప్రయత్నించుట అస్వాభావికము. పరమార్థదృష్టియందు దప్ప ఏకత్వమనునది నామరూపాత్మకమైన జగత్తునం దెచ్చటను లేదు. నామరూపములం దభిన్నత్వము సిద్ధించినను దేశకాల భేదములు తప్పవు. కావున భిన్నత్వమే ప్రపంచలక్షణము. అట్లగుట దేశభేదము చేత తత్తదుచిత ధర్మములందు గూడ భేద మేర్పడవలసి వచ్చుచున్నది. కావున, పశ్చిమదేశోచిత ధర్మములకంటెను ప్రాగ్దేశోచితము

వేఱు. పశ్చిములు మొత్తముమీద ప్రాపంచికులు. ప్రాగ్దేశవాసులు అందుఁ బ్రధానముగ భారతీయులు పారమార్థికులు. ఆర్యుల జీవిత వ్యవహారము లన్నియు పారలౌకికములు. పాశ్చాత్యములవి ఐహికములు. భారతీయుల కైహికసుఖ దృష్టి లేకపోలేదు. కాని ఇహపరములకు విరోధముగలిగినప్పుడు ఇహమును బ్యజించి పరము నవలంబించుటయే వారికి ధర్మము. "యతోఽభ్యుదయ నిశ్శ్రేయససిద్ధిః స ధర్మః." కావున అభ్యుదయము శ్రేయము అను రెండును ధర్మాచరణకు ప్రయోజనములు పశ్చిములకు శ్రేయముతో పనిలేదు. వారిదేశములందు ధర్మాచరణకు ప్రయోజనము జనబాహుళ్యముయొక్క సౌఖ్యము. దీనినే వారు యందురు కాని యొకవిధముగ నాలోచించిన పశ్చిములకు ధర్మమే లేదు. అనగా శ్రేయాభ్యుదయములకు రెంటికిని మూలమై మనుష్యజీవితమును సమగ్రముగ నియమించు ధర్మము పాశ్చిములకు లేదు అట్టిధర్మము లేకుంటయే నాగరకతకు లక్షణమని యెంచి సవసరమగునంతవఱకు వ్యవహారధర్మములను రాజశాసనములవలనఁ బ్రవర్తింపజేసి ఇతరవిషయములందు జనులను స్వేచ్ఛగ ప్రవర్తింపనిచ్చుచున్నారు. రాజశాసనములవలన ధర్మము ప్రతిష్ఠాపింపబడుచున్నప్పుడే నూతనోద్దేశ్యముల కనుకూలముగ దేశకాలభేదముల ననుసరించి ధర్మము మాఱుచుండుటకు సావకాశము కలుగు ననియుఁ గొందఱు యభిప్రాయము. కాని మనదేశమందు మహమ్మదీయప్రభుత్వమునకు పూర్వ మెన్నఁడును రాజనిర్మితధర్మము లేదు. సకలధర్మములకు మూలము వేదము. స్మృతులుగూడ ననుమేయశ్రుతిమూలకములు. గాన తత్తుల్యములే. సామాన్యముగ ధర్మశాస్త్రములు ఆచారవ్యవహార ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయములుగ త్రిధా విభజింపబడినవి. ఆచారాధ్యాయమునకెట్లో వ్యవహారమునకుగూడ నట్లే యపౌరుషేయమగు వేదమే మూలముగాని రాజశాసనము గాదు. అట్లగుట ధర్మప్రభుత్వమున శాసనధిక్కారమను భావనమునకే యవకాశము లేదు. నాస్తికులు వేదనిందకులు తప్ప పూర్వకాలమున నితరు లెవ్వరును శాసనధిక్కారముఁ జేసెడివారు కారు. వ్యవహారధర్మముగూడ వేదమూలకమై యున్నచో వేదమందు ప్రమాణబుద్ధిలేని ఇతరమతస్థులకే యది ధర్మముగ నుండెడిదని సందేహము కలుగవచ్చును. అట్టివారికి ధర్మము చాలవఱకాచారముపై నాధారపడియుండెడిది. ఆచారముగూడ ధర్మమూలములలో ముఖ్యమైనదని చెప్పియుంటిమి. వేదప్రామాణ్యమును బోధించిన స్మృతియే దేశధర్మములు జాతిధర్మములు శ్రేణిధర్మములుగూడ గౌరవింపబడవలయునని చెప్పియున్నది. "దేశధర్మ జాతిధర్మ కులధర్మాన్ శ్రుత్యభావా దబ్రవీ న్మనుః" (వసిష్ఠః) మీమాంసకులుగూడ పరదేశీయుల యాచారములు మున్నగునవి యంగీకరించినటులు "మ్లేచ్ఛ ప్రసిద్ధ పదార్థాధికారణము" మున్నగు స్థానములం దెలియనయ్యెడు. కావున ధర్మమంతయు వేదముపై నాధారపడియుండుటవలన వ్యవహారమున కెట్టి బాధయుఁ గలిగెడిది కాదు. అట్లగుటచే హిందూదేశమందు నిరంకుశుఁడగు రాజు చేయు శాసనములు శాసనములు గావు. అతఁడును ధర్మబద్ధుఁడగుట నాతని నిరంకుశత్వము శాసనధిక్కారమునందు ప్రస్తుతకాలమున 'లా'కు మూలము రాజగుట నాతఁడు నిజముగ నిరంకుశుఁడు. ఆతనిని నిర్బంధించు 'లా' ఏదియును లేదు. పదునాఱువత్సరములకు పైబడినవారి నందఱను చంపివేయవలసిన దని రేపు శాసననిర్మాణసభవా రొకశాసనము చేసిన నట్టిశాసనము కేవలము రాక్షసకృత్య మైనను పాశ్చాత్యసిద్ధాంతము ప్రకారము దానిని జనులు గౌరవింపక తప్పదు. అట్టి శాసనానుసారముగ జరిగింపబడిన హత్య లన్నియును నవీనసిద్ధాంతము ప్రకారము 'లీగల్' కృత్యములే. కావున 'లా'కును న్యాయమునకును ఎట్టిసంబంధమును లేదు. పాలకు లదృష్టవంతులై మంచిపూజ చేసికొన్నవారై యున్నచో 'లా' న్యాయానుసారముగ నుండును. లేకున్నచో 'లా' న్యాయానుసారముగ నుండవలయునను విధి ఎచ్చటను లేదు. ఆర్యసిద్ధాంతములకును పశ్చిమసిద్ధాంతములకును గల భేదస్వరూప మిట్టిది. ఈసిద్ధాంతములం దెయ్యవి జనాభ్యుదయమునకు హేతువులో చదువరులే యూహించుకొనవచ్చును

ఇఁక దేశకాలభేదోచితముగ ధర్మము మాఱుచుండుటకు మన సిద్ధాంతముల ప్రకారము సావకాశము లే దనుమాటకు మనధర్మశాస్త్రములు తొలుత నెట్లున్నవో అటులే మార్పుచెందక యుండ నున్నవని ఎవ్వరు ననజాలరు. కాలోచితముగ ధర్మశాస్త్రములును మాఱుచునే యున్నవి. క్రొత్తపద్ధతులు క్రమక్రమముగ వచ్చి దేశమునందు నాటుకొనవలయునే గాని హఠాత్తుగ వచ్చి పైబడినచో ధర్మహాని జనించును. పూర్వాచారపరాయణత్వమే గొప్పజాతులకు లక్షణమని కార్లైల్ మున్నగు బుద్ధిమంతులు వచించియున్నారు. పూర్వాచారములం దానుక్తిగల సంఘమందు మార్పు గలుగవలయునన్నచో నట్టిమార్పులు నిజముగ జనులకు హితకరములు క్షేమకరములునై యున్నప్పుడే దేశమందు ప్రవేశింపగలుగును. లేకున్నఁ బ్రవేశింపజాలవు. సంతతము నవీనపద్ధతులకై ఆరాటపడు సంఘములకు శాంతియును సౌఖ్యమును కలుగవు. వారి జీవిత మంతయును 'ఆచార్యులవారేమి చేయుచున్నారనిన తప్పులుచేసి దిద్దుకొనుచున్నా' రనునట్లుండును.

అవసరమైనచో ధర్మశాస్త్రములుగూడ మాఱుచుండకున్న నాశాస్త్రములు జనులచే గౌరవింపఁబడవు. మనుస్మృతినాటికంటెను యాజ్ఞవల్క్యస్మృతికాలమునకు వ్యవహారధర్మము వృద్ధిచెందినది. మనుస్మృతియందు వ్యవహారమునకుఁ బ్రత్యేకముగ నొకయధ్యాయము వినియోగింపలేదు. యాజ్ఞవల్క్యమునందు వ్యవహారమునకు ప్రత్యేకముగ నొక యధ్యాయమిచ్చియున్నాడు. నారదస్మృతికాలమునకు వ్యవహారధర్మము మిక్కిలి వృద్ధిచెందిన ట్లూహింపదగు. నారదస్మృతిలోని వ్యవహారవిషయములు నేటిశాసననిర్మాతలును న్యాయవాదులును మెచ్చదగినవై యున్నవి.

మఱియును పూర్వాచారములు అనేకములు జనుల కనిష్టములగుటచే ధర్మశాస్త్రగర్హితములై నేడు పూర్తిగ నాచరణనుండి తొలఁగినవి. దేవరన్యాయము- ద్వాదశవిధపుత్రదాయక్రమము- అష్టవిధవివాహములు- నేడు అంగీకరింపఁబడుటలేదు. ఇంతియ గాక శాస్త్రవిరుద్ధముగకూడ కొన్నియాచారములు శిష్టులచే సదాచారములుగ నంగీకృతములైనవి. మాతులసుతోద్వాహము- దౌహిత్రస్వీకారము- మున్నగునవి ఇందుల కుదాహరణములు.

కావున కాలానుసారముగ శాస్త్రములు మాఱకపోలేదు. శాస్త్రములు మాఱకున్నను కొన్ని విషయములందు సదాచారమే ధర్మముగ నంగీకరింపఁబడెడిది. వేదమునకు స్మృతికి తరువాత సదాచారమే ధర్మమునకు మూలము. కాని పూర్వము 'ధర్మములు' మార్పుచెందెను. గాని 'ధర్మమున' కేమార్పును గలుగలేదు. అనగా కాలానుసారముగ నవసరమగునంతవఱకు ప్రత్యేకధర్మములు మార్పుచెందెను- గాని ఆర్యధర్మమునకు పునాదియైన భావములు- సంస్కారములు- నమ్మకములు- ఇంచుకంతయును మార్పు జెందలేదు. ఆపునాది సుస్థిరమైయున్నంతవఱకు పైకట్టడమున నవసరమగునన్ని మార్పులు చేసికొనుటకు ధర్మశాస్త్రములందనేక సావకాశములు గలవు. ఉపయోగించుకొనఁగలిగినచో నాయవకాశము లిప్పటికిని నున్నవి. కాని పూర్వకాలమున మనదేశస్థులు చేసిన సంస్కరణములకును ఇప్పుడు మనలో గొందఱు కావలయు నను సంస్కరణములకును గొప్పభేదము గలదు. పరసాంప్రదాయమందేదేని గ్రహింపదగిన విషయమున్నచో నద్దానిని మెల్లగ నవలంబించి తమదిగా చేసికొనుట పూర్వసంస్కరణపద్ధతి. పరమతములందు కొన్నికొన్ని మంచి విషయములను కాంచి వానిని మెచ్చి స్వమతమును గర్హించి తత్పరమతమునకు లోబడిపోవుట నవీనసంస్కరణపద్ధతి. కావున నవీనసంస్కరణపద్ధతి వలన స్వరూపనాశనమే కలుగబోవుచున్నది. స్వధర్మమందాసక్తి గలవారు నూత్నసంస్కరణములకు విముఖులగుటకు ఇదియే కారణము. అంతియ కాని తనస్వత్వమును కాపాడుకొనగలిగినంతవఱకు ఆర్యధర్మమెప్పుడును సంస్కరణపరాఙ్ముఖము ఆగుటలేదు.

సూక్ష్మముగ విచారించినచో నార్యధర్మమంతటి యుదారస్వభావము గల ధర్మము మఱియొకటి లేదు. "అయమాత్మా బ్రహ్మ"యనుకొను నద్వైతసిద్ధినొందు బ్రహ్మణ్యుఁడును గంగానమ్మ పోలేరమ్మ మున్నగు గ్రామ్యదేవతల నారాధించు పామరుఁడును ఇరువురును హిందువులే. ఇరువురకును ప్రామాణ్యబుద్ధి శ్రుతి- స్మృతి-పురాణములందే. వర్ణాశ్రమధర్మముల నావంతయు నడుగుదాటక- నియమముల నన్నిటిని పాటించుచు- వేదవిహితకర్మల యథావిధిగ నాచరించు గృహస్థుఁడును- విధినిషేధముల కతీతుఁడై ఎచ్చటనేని దిరుగుచు నేమేని గుడుచుచు స్వచ్ఛందవిహారము సలుపు యోగిపుంగవుఁడును ఇరువురు హిందువులే. ఇరువురకును ప్రమాణములు వేదములే. ఏమతమైననుసరే- ఏసాంప్రదాయమైనను సరే- తన శరణుచొచ్చిన దానిని పరధర్మమని పోద్రోలక ఆర్యధర్మము ఆ నూతనసాంప్రదాయము తనదానిగనే స్వీకరించియున్నది.

మంచిచెడుగులు పరమార్థతః లేవు. గాని కొన్ని సందర్భముల కొందఱపట్ల మంచియైనది మఱికొన్ని సందర్భముల చెడుగగును. కావున నెప్పు డెయ్యది ఎంతవఱకు క్షేమకరమో అంతవఱకు దాని నవలంబించి అయ్యది క్షేమము కానప్పుడు దానిని త్యజింపవలయును. శ్రేయోభ్యుదయజనకత్వమే క్షేమమునకు మానము. అట్టిక్షేమమే ధర్మాచరణము ఫలము.

ఆర్యధర్మమునొక్క మూలసూత్రములకు భంగములేనంతవఱకు నూత్నసంస్కరణములకు ధర్మశాస్త్రము లెప్పుడును నభ్యంతరములు కావు. కావున మనకు ప్రస్తుతము కావలసినవి రెండు. స్వధర్మమందనురక్తి— స్వధర్మాచరణకు తగినయవకాశము. స్వధర్మమందనురక్తి మన కొకరిచ్చునది గాదు. అయ్యది మనకు సహజముగ కలుగవలసినదే. ఇక స్వధర్మాచరణమున సావకాశములు. వీని నొడఁగూర్చునది స్వపరిపాలనముతప్ప వేఱొండులేదు. అట్టిస్వపరిపాలనమును మన కిప్పుడిచ్చువా రెవరును లేరు. ఇచ్చినను అట్టి బిచ్చపుగూడువలన మనకు పొట్ట నిండదు. కావున ప్రకృతనిశ్చయులమై స్వయంకృషివలన మనము స్వరాజ్యమును సంపాదించుకొనవలయును. మన స్వరాజ్యసంపాదనమునకు కత్తు లక్కఱ లేదు. మందుసామాను లవసరము లేదు. దీనికి వలయు సామగ్రి-మనోదార్ఢ్యము ఐకమత్యము ,స్వధర్మానురక్తి. ఈసామానులను మనము సమకూర్చుకొని ఎన్నిఅభ్యంతరములు వచ్చినను జంకక స్వధర్మాచరణ కవకాశము కలుగజేయు ప్రతిష్ఠాపనలను స్థాపింపవలయును. ఈపద్ధతివలన బ్రిటిషుప్రభుత్వమువా రట్టె యుండ మనకు స్వరాజ్యము సిద్ధించును. సహాయనిరాకరణోద్యమసూత్రముల ప్రకారము ప్రస్తుతము మనము చేయదగిన పను లనేకము లున్నవి. వానియన్నింటిలోనికి ముఖ్యతమమైనపని గ్రామసంఘములను పునరుద్ధారణచేయుట. ఇంతకాలమునుండి ఆర్యధర్మములు నిలిచియుండుటకు కారణము మన గ్రామసంఘములు తప్ప మఱి వేఱు కాదని చెప్పియున్నాము. ప్రస్తుతకాలమున గ్రామసంఘములు నశించుటతోమాత్రమే ఆగక గ్రామములే నశించుస్థితి వచ్చుచున్నది. ఇక మనస్వధర్మమును నిలుపవలయునన్న నెట్లు నిలువగలదు? గ్రామముల పాడుపెట్టి పట్టణముల నిర్మించుట పాశ్చిమనాగరకతకు లక్షణము. దానికి కారణము వాణిజ్యదాహము. ధనతృష్ణ మిథ్యాజ్ఞానము అనుదినమును కొంచెముకొంచెముగ పాలుతీసుకొనుటతో తృప్తిజెందక పాలన్నియు నొకేసారిగ నాపోశనము చేయుదుమను దురాశతో నావుపొదుగును గోయు మూఢునిభంగి పశ్చిములననుకరించుచు నేడు మనవారుగూడ యంత్రశాలానిర్మాణమునకు గడంగి లక్షలకొలది పనివాండ్రను కొన్నికొన్ని పట్టణముల ప్రోగుపోసి స్వర్గఖండము లనందగు జనపదముల పాడుపెట్టుచున్నారు.

మనుష్యప్రయత్నముల కన్నిటికి పరమావధి ఆనందముగాని యుద్ధము గాదు. అయ్యది శాంత్యధీనము కావున మనుజుఁడు కోరదగినది శాంతియే. ఆశాంతి పల్లెలలో దక్క పట్టణములలో దొరకదు. పల్లెపట్టులు శాంతికి ఖను లనందగును. అట్లగుటఁ బల్లెల నుద్ధరించుట మన ముఖ్యకర్తవ్యము. పల్లెలనుద్ధరించుట యెట్లు? అదియే మనదేశమందలిబుద్ధిమంతు లందఱును ఇప్పు డాలోచింపదగిన విషయము. ఇట్టి విచారణ చేయునప్పుడు అన్నిటికిని మూలసూత్రమగు విషయమును మాత్రము మఱవగూడదు. ఆసూత్రమే మనస్వధర్మమునందనురక్తి మనకు తిరిగి జనింపవలయు. లేకున్న జనపదములు బాగుపడుటయే కల్ల. స్వధర్మమందనురక్తి హెచ్చినగాని వాణిజ్యదాహ మారదు. ఆదాహము తీఱినగాని ఫ్యాక్టరీపద్ధతి మాఱదు. అయ్యది మానినగాని పాటకపుజన మంతయు పల్లెల పాడుపెట్టి పట్టణములకు జేరు దుర్బుద్ధి నశింపదు.

మొత్తముమీద మన దారిద్ర్యకారణములు మూడువిధములు. (1) వర్తకమూలకముగ పరదేశీయులు దోచుకొని పోవుచున్న సొమ్ము.

(2) మనదేశపు ముడివస్తువుల నెగుమతిచేసి పరదేశములనుండి సామానుల దిగుమతిచేసికొను షావుకారుల లాభములు. (3) మూడవది ఈయది 'ధర్మకర్చు'. ఈయది ప్రభుత్వమువారు మనకడనుండి గ్రహించునది. ఇది ధర్మకర్చు ఎట్లగునని యందురేమో. ప్రభుత్వమువారు మనల నజ్ఞానాంధకారమునుండి యుద్ధరింప మనపై నిర్హేతుకజాయమాన కరుణాకటాక్షప్రసారము గావించి మెల్లమెల్లగ విద్దెముల నేర్పి మనలను పెద్దవారిని చేయుటకు భారము వహించి యున్నారు. దీనినే శ్వేతమనుజుని భారమని అనేక గ్రంథముల వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిభారము వహించినవారు మనకు గురుప్రాయులు గాన వారికిచ్చిన సొమ్ము గురుదక్షిణ యనందగు. గురువు శిష్యునివలన గ్రహించు విత్తము వేతనమని గాని కూలియని గాని పన్నని గాని యనుట ఆర్యధర్మమునకు కేవలము విరుద్ధము.

ఈ మూడు విధము లగు వ్యయములను తగ్గించుట కుపాయము మహాత్ముం డిదివఱకే బోధించియున్నాడు. ఆమార్గముల మన మాచరణలో పెట్టి జనపదముల నుద్ధరింపవలయును. ఇట్లు జనపదముల యార్థికస్థితి జక్కచేసి ఇతరవిషయములందు గూడ ప్రభుత్వమువారి యపేక్ష లేకుండ మనవ్యవహారముల మనమే నిర్వహించుకొనుటకు తగినవీలును కలుగజేయు ప్రతిష్ఠాపనలను నిర్మింపవలయును. అట్టి ప్రతిష్ఠాపనముల యందగ్రగణ్యములు గ్రామసంఘములు. గ్రామసంఘముల పునరుద్ధారణచేసి పూర్వపు మన స్థానిక ప్రభుత్వపద్ధతిని తిరిగి ప్రతిష్ఠింపవలయును. అది ఎట్లు చేయవలయునో అనుభవజ్ఞు లగు బుద్ధిమంతు లందఱును కలసి ఆలోచింపదగినవిషయము. కాని మనము స్వరాజ్యమును నిర్మించుకొనునప్పుడు ముఖ్యముగ మనస్సునం దుంచుకొనవలసిన విషయ మొక్కటి గలదు. అద్దానిని మన మెన్నడు నేమఱగూడదు. అది "స్వధర్మము."

స్వధర్మములేని స్వరాజ్యమందు మనకు స్వత్వములేదు. స్వధర్మములేని స్వరాజ్యమువలన మన కొకరీతి దాస్యము వదలి మఱియొకరీతి దాస్యము మిగులును. శరీరదాస్యము సహింపవచ్చును గాని భావదాస్యము దుర్భరము. ఇదియే "చెఱసాలల్ వరచంద్రశాలల యగున్" అని దేశభక్తులకు ప్రోత్సాహమిచ్చిన కవివరుల యంతర్భావము.

ఇంద్రనీలములు-అన్యోక్తులు

ఎడవల్లి గంగాధర బుచ్చిరామశాస్త్రి గారు

నీలమా పుష్యరాగంబ నీవయగుచు
పిదప పద్మరాగంబుగా పేరుబొందు
పద్మరాగాన వజ్రమై పరిణమించు
బహుళజన్మల నీవు సాఫల్య మొంద.

గీ. హీరనీలములపుట్టుక యొకదేశ
మనుచు భేద మేమి టనుట యవకతవక
హీరకాంతికి విలువకు నేమి సాటి?
నీలమా చెప్పు బాగుగా నీవ యరసి.

గీ. తెలివియందునఁ దేటలో దిటవునందు
సాటియే నీల మాహీర సంఘమునకు
క్షీరముల గ్రోలి కసవు భక్షించి మనుట
కన్నుగలవారి కెల్లను గానరాదె.

గీ. ఇంద్రనీలములమనుచు నెగురవలదు
ఇంద్రు డెవ్వరిదైవమో ఇంచుకైన
ఇంద్రుక్షేత్రచారిత్ర మిా రెఱిగియుండి
పాలమునిబోలు ప్రజలన్న బాగుగాదె!

గీ. ఎక్కడైతేమి యాప్తత నెఱిదిగిన
పట్టువచ్చినమాత్రానఁ బ్రమదమేల
హాటకమకుటదేశంపు గాటువీడి
నీలమా దయచేయు నీ కేరు దిక్కు

గీ. ఇంద్రనీలములైనంత నేమి మిమ్ము
తెగదు సంబంధు లెయ్యైన దలపకుండ
వజ్రియై పరభూభృత్పక్షతు డయ్యె
కార్యఘటనను మిమ్ము పాకారి వీడె.

గీ. నీలమా నీదుకంటెను నీచుడొకడు
గలడు కుందకు సదిలోన తెలుపగలను
వాడు గోమేధనాముఁ డాపాపరాశి
వానితో బొందు మమ్మారు వలదు నీకు.

గీ. ఆగయ వైడూర్యపాళి గన్ చూటయందు
నిచ్చెనెక్కియు మురిసెదు నీచునట్లు
మాఱిపోవుచుంటివి నీలమా ముదుజాడు
నాట పాలింటగలపాము, వోటబడుదు.

దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారు

ఒక భక్తుడు

విశ్వమాంగళ్యమునకు స-ర్వస్వ మిచ్చి
చిఱుతనవ్వులు మోమున-చెంగలింప,
సమయ మెఱుఁగు నిరంకుశ-శాసనంబు
న్యాయ్య మన్యాయ్య మరయక-ద్రోయుచుండ
రాత్రి యనుపేరఁ జెల్లు కా-రాగృహంబు
స్వీకరించుచునుండె సు-శ్లోకముగను ౧

గీ. భానుమూర్తిని చెఱఁగొన్న-వార్త నపుడె
ఆకులాకులరాపిడి-నందుకొనుచు
మెల్లమెల్లన వీచెడు-పిల్లగాలి
లోకమంతట నల్లన-బ్రాఁకఁజేసె ౨

గీ. వేదరవముల జపియించు-విప్రవితతి
లోకమెల్లెడఁ బ్రాఁకెడు-చీకటులను
నెట్టులయినను వారింపు మీశ! యనుచు
నొక్క-పెట్టునఁ జేయెత్తి-మ్రొక్కుచుండె. ౩

గీ. "తగదు తగదని" కాకులు - వగచుచుండె
వానిరవమును చెవిఁబెట్టు-వార లెవరు?
భ్రమము లంతంత తలల న-ష్టముగ నూఁపె
వాని తలయూఁపు లెవరికి వలయు నిపుడు? ౪

గీ. అబ్బురం బయ్యె జనసము-ఖంబునందు
ఇంచుకయు విషాదంబు లే-దేమికతమొ?
రివ్వురివ్వున నవ్వులపువ్వు లొకటె
విశ్వమాతృక చెక్కి-ళ్ల- విరియసాగె
ఏమిధైర్యంబొ తెలియఁగ- నెవరి కగును? ౫

గీ. "అతనితోడిద జీవన-మగును మాకు
మమ్ము నందఱ బంధింపు-మన్న ఋణము
నొక్కటనె తీర్చుకొను భాగ్య-మొంద" ననుచు
లెక్కలేనట్టి మిక్కిలి-చుక్కగములు
పొడుచుకొని వచ్చె పైపైకి- మిడిసిపడుచు. ౬

రండు రం డిఁక వేగమే-రండు నేఁడు
దండుదండులుగా వచ్చి- తల్లి ఋణము
తీర్చుకొనుఁ డయ్య! సోదరుల్-తిరిగిపోక
మీరు జీవింతు రాచంద్ర-తారకముగ ౭

తమము శాశ్వత మంచును తలఁపవలదు
అంధకారంబు జయ మెన్నఁ-డంద లేదు
మాటువడినంత నే లోకబాంధవుండు
తేజమును గాసె నని యెంచి- తిరుగదగునె? ౮

"సత్యమొక్కటె జయ మందు- శాశ్వతముగ
ధర్మమే రాజ్య మొనరించు- నిర్మలముగ"
అనెడి యోంకారనాదంబు నాలకించి
తెలిమికొట్టుమ నిద్రను- భరతపుత్ర. ౯

చామర్తి రాజశేఖరకవిరాయస్మృతి

శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు

కేకలలాడవు నీ నగుమొగం బిఁక గానఁగరాదు. భావమం
జులమగు నీదుకైత చెవిసోఁకదు. మాకిఁక నీ ప్రశాంతవే
శలరమణీయమూర్తిఁ గనఁజాలునదృష్టము గల్గదింక నీ
చెలిమికి బాష్పతర్పణముఁ జేసెద గైకొను రాజశేఖరా.

చ. తెలుఁగునఁజక్కఁగాఁగవితఁజెప్పఁగఁజాలితివాంగ్లభాషయన్
జలధిఁ దరింపఁగల్గితివి సంస్కృతభాష పఠించుచుంటి వీ
ఫలములనన్నిఁటిం బ్రజకుఁ బంచియొసంగఁదలంచుచున్న నిన్
దలిరులఁ ద్రుంచుకైవడి విధాతృఁడు త్రుంచెనె రాజశేఖరా

చ. చదువుచునున్న పొత్తములు సాంగముఁ జేయఁగలేదు. తావకా
భ్యుదయము గోరుమాకు కెద నూఱట చేకురలేదు. సాహితీ
వనము తావకీన రసవత్కవితానవభావ భావనా
స్పదమయి మించలే దపుడె చావు వరించెనె రాజశేఖరా.

సీ. వదనమోరగవంచి వాపోవుచున్నది
అనిశంబు తావకార్ధాంగలక్ష్మి
నిస్పృహావశమున నిలువునీరై పోయెఁ
గొడుకా! యటంచు నీకూర్మితల్లి
ఇఁక నిట్టి దేశికుం డీజన్మమునకు దు
స్తరమంచు నేడ్చె విద్యార్థిగణము
మిత్రుండు పోలేదు మేమె పోతి మటంచుఁ
జెలిమికాం డ్రెల్ల రాల్చిరి జలంబు

గీ. కులసతినిఁజూచి పెదతల్లికోఁకఁజూచి
శిష్యులనుఁజూచి మిత్రులనిలుకఁజూచి
పరమునం దెంత నీయాత్మ పల్లటిలునొ
రాజశేఖర! తెలుపనేరము గదయ్య.

కీర్తిశేషులగు

బ్రహ్మశ్రీ, కోపల్లి హనుమంతరావు పంతులు గారు

ఎం. ఏ., బి. యల్.

దేవరకొండ జగన్నాథరావు గారు, ఎమ్. ఏ.

శ్రీకరంబుగ లోకాళిఁ జెలఁగఁజేసి
యఖిల జీవుల సేమంబు నరయు విభుఁడు
గరము దయతోడ విశ్రాంతిఁ గలుగఁజేసి
యరయు హనుమంతరాయుని యాత్మ నెపుడు.

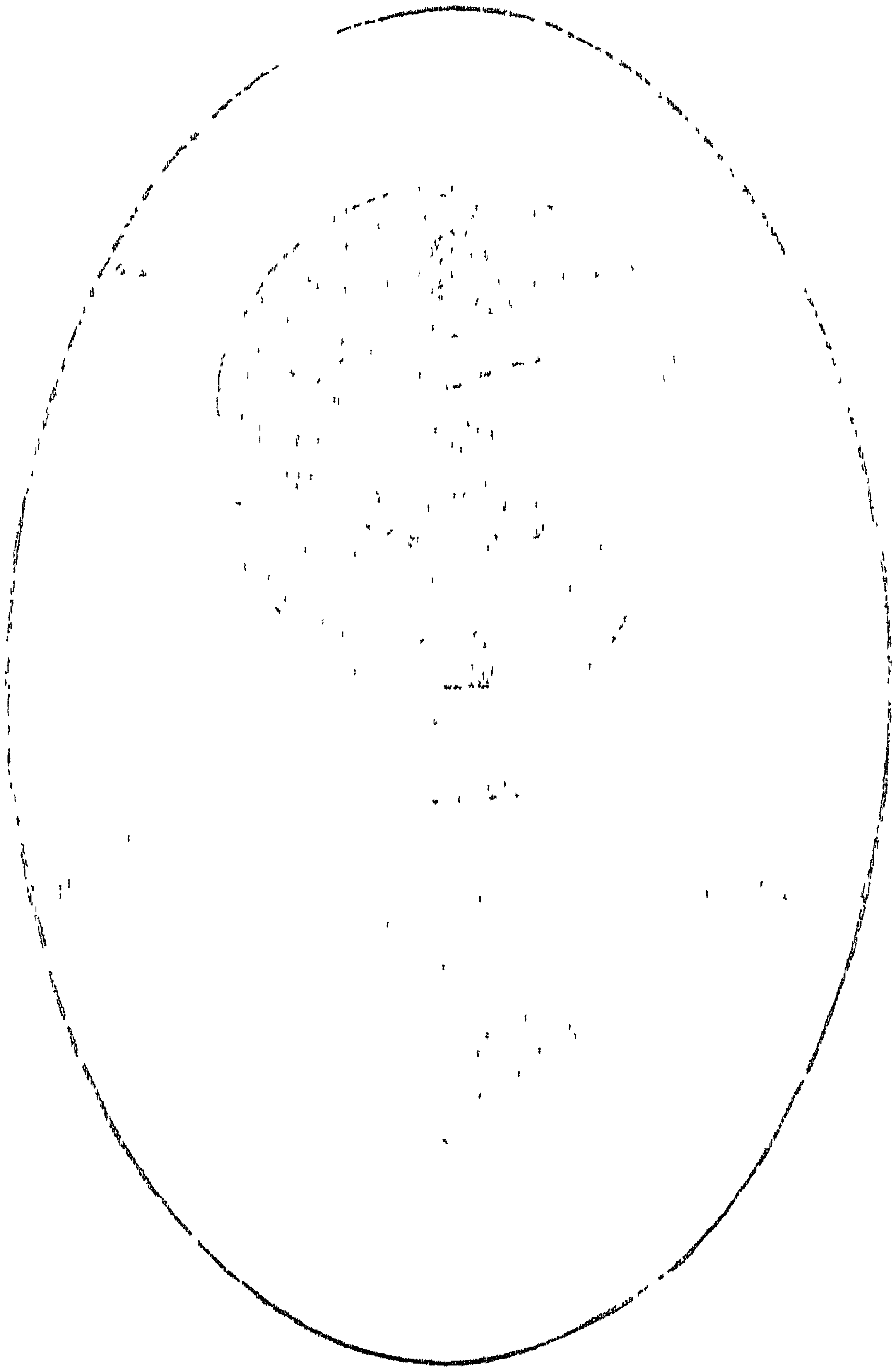
గీ. ఆంధ్రమాతకు గారాబు టనుఁగుపట్టి
మచిలి బందరు సతి తలమానికంబు
ఆంధ్రజాతీయ విద్యాలతాలవాల
మగుచు దివికేగె హనుమంతు నాత్మ యకట

సీ. వనజగర్భునిరాణి వలచివచ్చిన దన నెమ్మె. బి. యల్. విద్య నెసఁగినాఁడు
ధర్మసూనునిశాంతి తనుఁ గొల్చుచుండె నా నతిశాంతమూర్తియై యలరినాఁడు
రామకృష్ణవిరక్తి రక్షింపఁగోరె నా నేవేళ త్యాగంబె యెంచినాఁడు
విదురుని విజ్ఞత వియ్యమందెనొ నాఁగ జీవు నీశ్వరసేవఁ జేర్చినాఁడు
గీ. తొంటిప్రహ్లాదుఁడో యని తోఁచునట్లు
సకల సుగుణంబులను బిట్టు జాలినాఁడు
కరము కోపల్లి వంశంబు ఘనత కెక్క
వెలసె ధరలోన హనుమంత వీరవరుఁడు

సీ. నీయండఁ గొని సాగ నీక్షించు కాలేజి కొమ్మ కౌన్నత్యంబుఁ గూర్పవైతి
నీబోధజలధిలో నిరత మీఁదుచునున్న శిష్యాళి నొడ్డునఁ జేర్పవైతి
నీస్నేహపూరంబు నెఱిసంద వెగ్గెడు చెలికాండ్ర దైన్యంబుఁ దలఁపవైతి
నీబొందిబంధులై నిరత మీఁగుచునున్న యాలుబిడ్డల గతి నఱయవైతి
గీ. వకట ! యిందఱి నొకమాఱె యార్తి ముంచి
యింతత్వరలో హఠాత్తున నేగుటకును
గారణాంతర మొండేది కానరాదు.
రమ్యగుణధుర్య ! హనుమంత రాయవర్య !

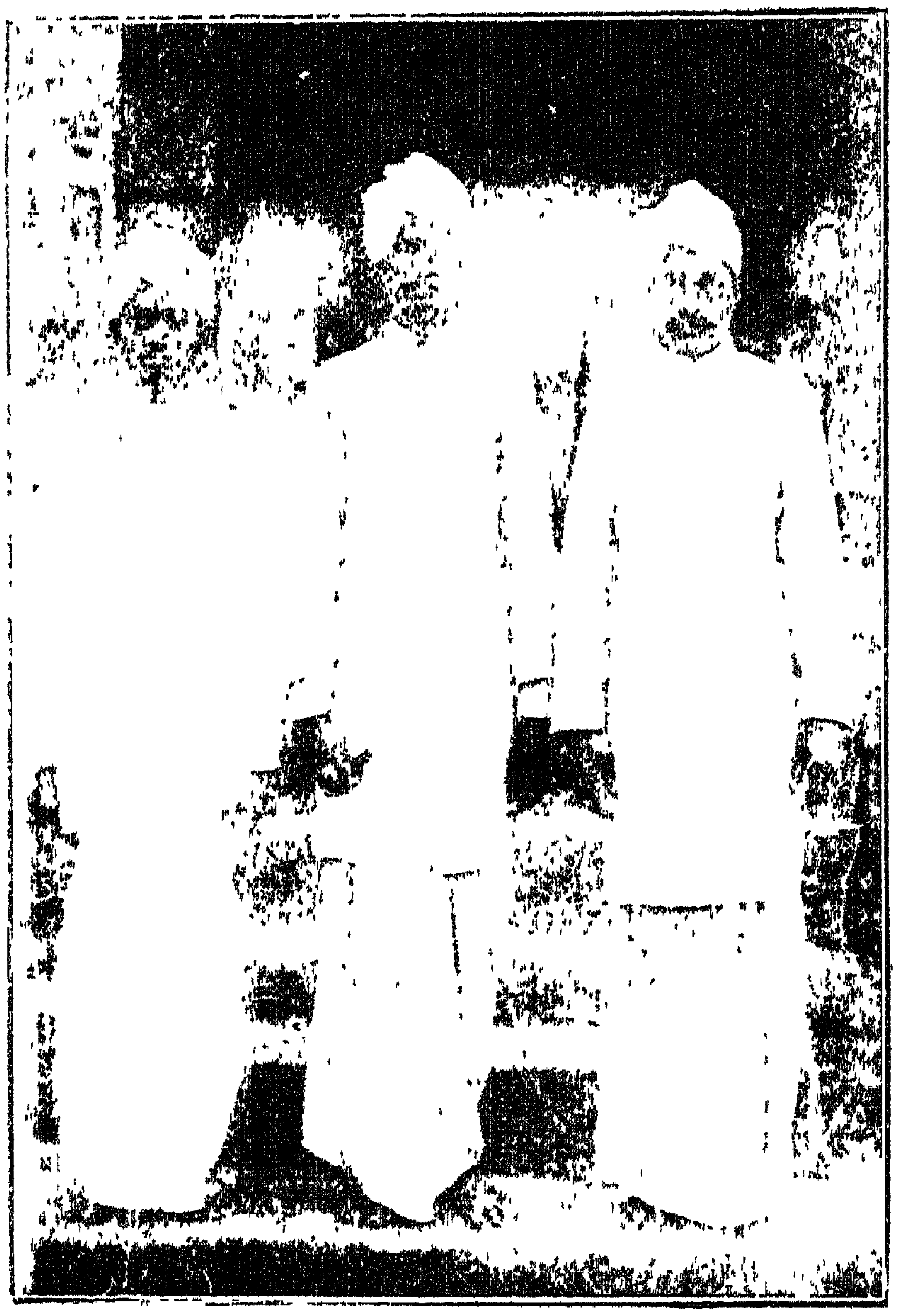
సీ. నీకళాశాలకై నిధి యేమి లేదని యలకుబేరునియొద్ద కఱిగినావా
గాంధిమహాత్ముని కార్యంబు నెఱవేర్ప విబుధుల వేఁడంగ వెడలినావా
రీడింగుప్రభు చిత్తరీతి మార్చుటకునై యేసుక్రీస్తునిపజ్జ కేగినావా
అల ఘోకలే తిలక్ యాత్మల దర్శించు నాలోచనంబున నరిగినావా
గీ. ఈవు మమ్మును విడనాడి యేగుటెల్ల
మే మొనర్చిన కర్మంపు బాము గాదె
నీకు సరివారు మాలోన లేకయుండె
రమ్యగుణధుర్య ! హనుమంతరాయవర్య !!!

THE LATE SRI [illegible]

[illegible]

SRY. K. PEDDA VEERAYYA

శ్రీయుతులు, కాకర్ల చినవీరయ్య, సహాయం వారబాసు, కాకర్ల పెదవీరయ్య

శ్రీయుత, గి. రామచంద్రరావు

SRY G. SATYANARAYANA

శ్రీయుత, గరిమెళ్ల సత్యనారాయణ

SRY. S. V. S KRISHNA RAU

శ్రీయుత, ఎస్. వి. ఎస్. కృష్ణారావు

SRY. M. ANNAPOORNIAH

శ్రీయుత, మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్య

SRY M RAMACHENDRAMURTY

శ్రీయుత, మాదిరాజు రామచంద్రమూర్తి

ఆంగ్లవర్తక రక్షకపద్ధతి లేక, ఇంపీరియల్ ప్రిఫరెన్సు

గోవిందరాజు వేంకటకృష్ణరావు గారు

"సీ. చాణక్యనీతి తారార్యాణగాఁ జంద్రగుప్తాదిమౌర్యులు దేశ మఱయునాఁడు
పరహింసవలని దేవత్వమేని ద్యజించు ఘనుఁ డశోకుఁడు ప్రజన్ మనుపునాఁడు
జాతికవిత్వ విద్యాతత్త్వవర్ధనుం డిల హర్షవర్ధనుం డేలునాఁడు
కాకతీయాది సత్ క్షాత్రవంశప్రభుల్ నియతి దేశంబుఁ బాలించునాఁడు
గీ. కృషియు నానాపరిశ్రమల్ వృద్ధిఁ జెంది, నావికావర్తకము మహోన్నతి వహించి
భవ్యవిభవానుభవమున భరతభూమి నాగరకతకుఁ బ్రథమగణ్యముగ నుండె."

కాలవశంబున 17-వ శతాబ్దమందు మనదేశమున నాంగ్లేయులు కాలిడిననాటనుండి మనయైశ్వర్య మడుగంట మొదలిడెను. పూర్వము ప్రపంచమందెల్ల మిక్కిలి భాగ్యవంతమై యలరారిన మనదేశ మీనాడు యధోగతిఁబడి దారిద్ర్యపిశాచపీడితమై, అష్టకష్టముల పొందు చున్నది. ఈ విపరీతపరిణామమునకు స్వార్థప్రేరితమై యాంగ్లేయ వర్తకసంఘ మొనర్చిన క్రూరకృత్యములే కారణములు. ఆంగ్లేయులే మనదేశమునుండి పన్నులమూలమున వసూలుచేయబడిన ధనములో విశేష భాగమును ఇంగ్లాండులో నుండు నిండియా ఆఫీసుపోషణ నిమిత్తమును, ఆంగ్లేయోద్యోగీయుల యుపకారవేతనములకును, ఇనుపదారులు మున్నగువానిపై వెచ్చించిన యాంగ్లేయుల ధనముపైని వడ్డీల విధమునను ప్రతిసంవత్సరమును కొనిపోవుచున్నారు. ఈ మహాధనప్రవాహమే మనదారిద్ర్యమునకును మనకర్షకుల ఋణగ్రస్తతకును కారణభూత మగుచున్నది. ఆంగ్లేయులే మనస్వదేశపరిశ్రమల నాశనము గావించి, తమపరిశ్రమ లభివృద్ధిపరచుకొని వర్తమానమందు గొప్ప యౌన్నత్య దశకు వచ్చిరి. ఇట్లొనర్చియుఁ దమధనతృష్ణ యింకను తీరక కాబోలు నింకొక నూతనార్థికవిపత్తును మననెత్తిపై దెచ్చిపెట్ట దలచుచున్నారు. ఈ నూతనార్థికవిపత్తు ఎద్దియో, దానిని మన మెట్లు తప్పించుకొనగలమో విచారించుటయే యీ వ్యాసముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము.

ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి యన నేమి?

పూర్వము ప్రపంచమందు వాణిజ్యపద్ధతి ప్రబలియుండె నని పాఠకులకు దెలిసియే యుండును. 'ధనమూల మిదంజగత్' గనుక ఒకదేశమందు బంగారము వెండి అపరిమితముగ నున్నచో నింకొక దేశ మూవారాధన మెట్లయినఁ గొంపోయి తమ దొకగొప్పదేశముగఁ జేయ వలయు నని యూహించి ధన మున్న దేశమునకు చాల యెగుమతులఁ జేసి ఆ ధనమును తాము కొల్లగొట్టుటయే వాణిజ్యపద్ధతికి మూలసూత్రము. అందునను ఎగుమతు లెక్కువజేసి దిగుమతులు తక్కువ చేసికొనుట వాణిజ్యపద్ధతియొక్క ముఖ్యోద్దేశము. 18-వ శతాబ్దమునకు ప్రపంచమం దంతటను వాణిజ్యపద్ధతియే తన యధికారము చెలాయించెను. స్పెయిను దేశమును నాశన మొనర్చిన దీపద్ధతియే. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమును కొంతవరకు విచ్ఛిన్నపరచిన దీపద్ధతియే. అధినివేశరాజ్యః స్వంతయాస్తిగ నెంచి యింగ్లాండుదేశము తనపోషణనిమిత్తము తన యధీనమం దుంచుకొనెను. అధినివేశరాజ్యప్రజలు తాము పండించు ముఖ్యపంటల నాంగ్లవర్తకులకే అమ్మవలయును గాని తదితరుల కమ్మగూడదు. ఈ పద్ధతిక్రింద నాంగ్లేయులు సామ్రాజ్యవ్యాపారము నంతయు తమహస్తములం దుంచుకొని విదేశవర్తకమును బహిష్కరించిరి. ఇందులకు ప్రతిఫలముగ వస్తువుల ధరలు తగ్గెను. ఏలయనఁగా నక్కఱ (Demand) తక్కువ గదా! ఇవ్విధమున నన్యదేశపరిశ్రమల పోటీని సంహరించి ఆంగ్లేయపరిశ్రమలు యూరపుఖండము నంతను నాకరించెను. అమెరికాదేశము స్వాతంత్ర్యయుద్ధమునకు దిగువఱకు నమెరికాదేశపు పంట లన్నియును, గ్లాసుగో బ్రిస్టలు నగరములద్వారా అన్యదేశములకు వ్యాపించెను. వాణిజ్యపద్ధతి మూలమున నాంగ్లేయధనికులు చాలలాభమును పొందిరి. కాని అమెరికాదేశీయులు సన్న్యాసు లైరి. అమెరికాదేశస్వాతంత్ర్యయుద్ధమున కిది యొక మూలకారణము. ప్రస్తుత మాంగ్లమంత్రివర్గముచే నుపపాదింపబడిన ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి (ఇంపీరియల్ ప్రిఫరెన్సు) పూర్వకాలపు వాణిజ్యపద్ధతియే!

పూర్వచరిత్ర

1917 వ సంవత్సరమున పార్లమెంటుసభలో దూదిసుంకముల గురించి జరిగినచర్చలో భారతరాజ్యాంగమంత్రియును, బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారును మనపక్షమూని పోరాడుటకు వారు మనయెడ కరుణారసహృదయులై న్యాయపరివర్తనమునకు గడంగలేదు. యుద్ధానంతరము మనదేశమున నాంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతిని నమలులోనికిఁ దేవలయు నను నభిప్రాయమే వారి నట్లు కపటనాటకమాడ బ్రేరేపించినది. దూదిసుంకములకును ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతికిని గల సంబంధమును మన మించుక విచారింపవలయును. లేకున్న నాంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతినే సంరక్షణపద్ధతి యని కొందఱు గ్రహించి మోసపోవచ్చును. అట్లే మననాయకులు కొందరు ఈ పయోముఖవిషకుంభపుమాయలోఁ దగుల్కొనిరి. ఇంకనైన వీరు నిజము గ్రహించి ప్రజాపక్షమూని యీనూతనపద్ధతినిఁ బ్రతిఘటించుట శ్రేయస్కరము.

మాదిపరిశ్రమలకే గాక తదితరస్వదేశపరిశ్రమలకును గూడ కొంతవఱకు మనకు సంరక్షణము గావలయును. అందు మనకు గావలసినది ఇతరదేశముల పోటీకంటె నెక్కువగా బ్రిటిషు పోటీనుండి సంరక్షణ మని మనము గ్రహింపవలయును. ఆంగ్లేయపాలన ప్రథమదినములలో మనము గొప్పపరిశ్రమలను చేయువార మని ప్రసిద్ధి కెక్కియుంటిమి. కాని మనపరిశ్రమ లన్నియును బ్రిటిషుప్రభుత్వపు సంరక్షణపద్ధతిచే నిర్మూలింపబడెను. మనకళలనాశన మొనర్చినది బ్రిటను దేశమే గాని యితరము లగు నైరోపాదేశములు గావు. హోరేస్ హేమన్ విల్సను తమ చరిత్రలో నిట్లు వ్రాసిరి:—"181 -వ సంవత్సరమున నిచ్చబడిన సాక్ష్యములో నాకాలమున భారతీయుల మాది పట్టుగుడ్డలు బ్రిటీషుమార్కెట్టులో యింగ్లాండులోచేసిన వానికంటె నూటికి 50 మొదలు 60-వ వంతువఱకుఁ దక్కువకు అమ్మి లాభము పొందవచ్చునని తెల్పబడెను. అందుచే నింగ్లాండులో చేసిన సామానుల సంరక్షించుటకు నూటికి 70 లేక 80 వవంతు సుంకము లెక్కువగా భారతీయుల పరిశ్రమలపై విధింపవలసివచ్చెను. ఇట్టి బహిష్కారపద్ధతి అవలంబింపనియెడల మాంచెస్టరు పైస్లీ మిల్లులన్నియును ప్రథమముననే మూసివేయవలసివచ్చెడిది. ఆవిరిబలముచే మిల్లులలోని యంత్రములను పనిచేయించినను భారతీయులతో గెల్చుట యసంభవము......భారతదేశములోనికి బ్రిటిషుసామాను లేవిమైనను సరియే పన్నులు లేకుండ దిగుమతి చేయబడెను.""

జరిగినదానినిగురించి చింతించిన నేమి ఫల మున్నది? గొప్పయంత్రములతోఁ దమపరిశ్రమలను కళల నభివృద్ధిచేసికొని తమ వస్తుసామగ్రి నితరదేశములకు ఎగుమతిచేయు శక్తిగల్గినపుడు, బ్రిటిషువారు స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతి నవలంబింప నారంభించిరి. అప్పుడు స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతి నధిక్షేపించినవారిని బ్రిటిషువారు దూషించిరి. దండించిరి. స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతిదేవతనే గడచిన అర్ధశతాబ్దమునుండియును ఆంగ్లేయులు పూజించుచుండిరి. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో నార్థికవిషయములందు ఒకజాతి యింకొకజాతి నణగద్రొక్క ప్రయత్నములు సల్పునపుడు- నాగరికత గల దేశములన్నియు ప్రపంచమందుగల పణ్యస్థలములలో పోటీకి నిలుచునపుడు- కొన్ని దేశములు తమ నవీనసాధనయంత్రములను పరికరములను వృద్ధిజేసికొని అపక్వపదార్థములు లేక యల్లలాడునపుడు- మఱికొన్ని దేశము లపక్వపదార్థములు గల్గియుండి సాధనయంత్రసామగ్రి లేక విచారించునపుడు- స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతి న్యాయ్యమగువర్తకపద్ధతి కానేరదు. అందునను ముఖ్యముగ నొకజాతి గొప్ప యంత్రపరికరములను గల్గియుండి అపక్వపదార్థములు మెండుగానున్న యింకొకదేశము తనచేతిక్రింద నున్నచో దాని నెంత హింసపెట్టి యార్థికముగ క్షీణింపజేయునో వేరగ వ్రాయవలయునా? కాన నాంగ్లదేశమునకును భారతదేశమునకును స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతి న్యాయపద్ధతి కాదు. మన పరిశ్రమల వృద్ధిజేసికొనుటకు మనకు సంరక్షణపద్ధతి యావశ్యకమై యున్నది. కాని ఆంగ్లదేశము స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతి నవలంబించుటచే ఆంగ్లప్రముఖులు మనకు సంరక్షణపద్ధతి నొసంగ నిరాకరించిరి.

ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిమ్మట నవీనయంత్రకళలం దితరములగు నైరోపాదేశములు బ్రిటనుదేశముతోఁ బోటీకి నిలువఁబడుటకు ప్రారంభించెను అందు ముఖ్యముగ జర్మనీదేశము తనపాలకులచే ప్రోత్సాహితమై తనపాలకులు పెట్టుబడి పెట్టుధనముతోఁ దనకళలను సంరక్షణపద్ధతి క్రింద నభివృద్ధిపరచుకొని బ్రిటనుదేశమును ప్రపంచపు మార్కెట్టులలోనె గాక వారి స్వంతదేశపు మార్కెట్టులలో గూడ పోటీనుండు నెదిరింప మొదలిడెను. అప్పుడు జర్మనీపోటీకిఁ దాళజాలక, బ్రిటీషుధనికులుఁ టోరీరాజకీయనాయకులతో సంప్రతించి స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతిఁ గొంతవఱకు మార్పుచేయవలసి యున్నదనియు నట్లు గాకున్న సంరక్షణపద్ధతిక్రింద సుంకముల విదేశయెగుమతి దిగుమతులపై విధింపవలయు ననియు నాందోళనపెట్టసాగిరి. కాని బ్రిటిషుయెన్నికదారుడు తన ఆర్థికలాభముల గణించుకొనినవాఁ డగుటచేతను, స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతిని రాజకీయార్థిక మతముగ స్వీకరించుటచేతను, బ్రిటిషుధనికు లాందోళనముఁ బ్రతిఘటింపఁగ నడుముకట్టిరి.

ఏవిధమగు సంరక్షణసుంకము లైనను సామాన్యప్రజలయొక్క జీవితము దుర్భరము గావించును. ఏలయనఁగా వస్తువులకొనువాడే ప్రతిచోటను తాను కొనువస్తువులపై విధించిన సుంకముల నీయవలయును. స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతిక్రింద బ్రిటిషు యెన్నికదారుడు చౌకధరలకు విదేశపుబట్టలను కొనవచ్చును. కాని సంరక్షణపద్ధతిక్రింద యెక్కువసుంకముల విధించినచో వాడు విదేశబట్టలను ఎక్కువధరలకు కొనవలసివచ్చును. కఠినసుంకములక్రింద వచ్చు ధన మెవ్వరిచేతులలోనికి పోవును? బ్రిటనుదేశపు యంత్రకళల చేయువారు ధనము సంపాదించుకొనెదరు. సుంకములు పుచ్చుకొనదగిన విదేశవస్తువుల విషయమున నెక్కువగ వచ్చుధనము ప్రజాక్షేమములోనికి బోవును. ఇది కొంతవఱకు లాభకారియే. కాని తనస్వలాభమునకు బ్రిటిషు ఉత్పాదకుడు (roducer) తన సోదరుడగు వినియోజకున (cnsumer) కు వస్తువుల నెక్కువధరల కమ్మి కష్టపెట్టినచో సంరక్షణసుంకములవలన నెక్కుడు హాని చేయును. దుర్భరస్థితియందున్న స్వదేశపరిశ్రమ లభివృద్ధిపరచుకొనుటకు మాత్రమే సంరక్షణపద్ధతిక్రింద సుంకముల విధించుట న్యాయ్యము. కాని బ్రిటిషుపరిశ్రమలు బలహీనస్థితి యందు లేవు. బ్రిటిషువారు నవీనయంత్రకళోద్యమమును చాలకాలము క్రిందటనుండియు ఆచరించుచున్నారు. వారిదేశమం దపక్వపదార్థములు కూడ లేవు. అట్టి సమయములో సంరక్షణసుంకములను విధించుట ఉత్పాదకుల కన్యాయ్యముగ ప్రోత్సాహ మిచ్చుటయే! ఈవిషయమంతయును బ్రిటిషువినియోజకులు గ్రహించి టోరీసుంకపు సంస్కరణసూచనల కొప్పుకొనలేదు యూనియనిష్టులు కూడ టోరీసూచనల నంగీకరింపలేదు. అందుచే నిన్ని సంవత్సరములవఱకును సుంకపు సంస్కరణ మాగవలసివచ్చెను.

కాని ప్రస్తుత మాగిపోయిన ఘోరసంగ్రామము గొప్ప మార్పొకటి దెచ్చెను. ప్రపంచకల్లోలక మగు నీయుద్ధము బ్రిటిషువారి రాజకీయార్థిక సాంఘిక దృక్పథములను మార్చెను. ఈ గొప్పవిప్లవమును చేయూతగ గ్రహించి వారివారి స్వలాభములఁ బెంపొందించుకొనుట

శాయాపక్షపాదులు పూర్వము నిష్ప్రయోజన మని హానికర మని యెంచబడిన రాజకీయార్థికసూత్రములను ప్రతిపాదించుచున్నారు. జర్మనీదేశమును హతమార్చెదమను నావేశముగల్గియున్న బ్రిటిషు ప్రజలలోఁ దమపక్షసిద్ధాంతములను వ్యాపింపజేయుటకు టోరీలకును ఆంగ్లధనికుల కును మంచిసమయము దొరకెను. ఈ తరుణముఁ జూచుకొనియే యుద్ధానంతరము వర్తక మెట్లు సాగింపవలయునో విచారించుట కేర్పరుపబడిన బాల్ఫరు కమిటీవారు సామ్రాజ్యములో నాంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతిని ముఖ్యమగు నార్థికమూలసూత్రముగ భావింపవలయునని సూచించిరి. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యపు పణ్యస్థలములనుండి జర్మనీదేశమును బహిష్కరించుట కును- కొంతవఱకు మిత్రమండలివారి పోటీనుండి తప్పించుకొనుటకును- ఏదో యొకవిధముగు సమస్తసామ్రాజ్యమునకును క్షేమకరమగు సుంకముల విధించుటకై అధినివేశరాజ్యములతో సంప్రతించుటకును ఇంపీరియల్ వార్ కాన్ఫరెన్సును బ్రిటిషువా రాహ్వానించిరి. ఆ కాన్ఫరెన్సువారు బాల్ఫరు కమిటీవారు సూచించిన ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి నొప్పుకొనిరి. ఈ కాన్ఫరెన్సుకు భారతప్రభుత్వమువారు "మన ప్రతినిధులు"గ సర్ సింహాగారిని బికనీరుమహారాజుగారిని పంపి రని పాఠకులకు దెలిసిన విషయమే. వీరు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి నామోదించినదియును లేక ఖండించినదియును మాకుఁ దెలియదు. కాని సింహాగారు ఖండింపవలయు నను నుద్దేశముతో వెళ్లిరి. వీరికి సమయమీయక వీరు చెప్పినది విననట్లు తోఁచుచున్నది. ఈ నూతనపద్ధతి మూలమున సామ్రాజ్యములోని ఇతర భాగముల యభివృద్ధికి భారతదేశధనము దోచుకొనబడును. ఇంపీరియల్ వార్ కాన్ఫరెన్సులో అందఱేకగ్రీవముగ నీనూతనపద్ధతి నామోదించి రని మంత్రివర్గమువారు దెల్పిరి. ఈ మాటలచే నెవ్వరు మోసపోజాలరు. ప్రతి అధినివేశరాజ్యమునకు కాన్ఫరెన్సులో నొకవోటు గలదు. భారతదేశమునకు గూడ నొకవోటు గలదు. ఆవోటు సభికారవర్గములోనివాఁడగు భారతరాజ్యాంగమంత్రి కియ్యబడెను. గాని భారతప్రతినిధి కియ్యలేదు. భారతసచివుఁడు భారతప్రతినిధుల నీ విషయమున సంప్రతించెనో లేదో తెలియదు. భారతప్రతినిధికే ఆవోటు నిచ్చియుండినచో సంగతిసందర్భము లెట్లుండెడివియో వేరుగ వ్రాయవలయునా? ఒకవేళ నిండియాప్రభుత్వమువారిచే నెన్నుకొనబడిన సింహాగారు గాని, బికనీరు మహారాజుగారు గాని, ఈ దౌర్జన్యపద్ధతి నొప్పుకొనినను భారతప్రజలు వీరి యభిప్రాయములను శిరసాను ఆమోదింతురా?

1903-వ సంవత్సరమున భారతదేశమునకు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతిని వర్తింపజేయుటకు ప్రథమమున యత్నములు సల్పబడెను. కాని కర్జను ప్రభుత్వమువా రీపద్ధతిని తీవ్రముగ విమర్శించి హిందూదేశమందు దీనిని నెలకొల్పుటకు వీలులేదని బ్రిటిషుమంత్రివర్గమువారికిఁ దెల్పిరి. తరువాత నాంగ్లప్రభుత్వమువా రీవిషయమును గుఱించి మఱలఁ బ్రసంగింపలేదు. 1916-వ సంవత్సరమందు సామ్రాజ్యశాసనసభలో గౌరవనీయు లగు సర్ గంగాధరరావు చిట్నవీసుగారు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతిని భారతదేశమం దాచరణలోనికిఁ దెచ్చుటకు ప్రభుత్వమువా రాలోచింపవలసిన దని హెచ్చరించుచు నొకతీర్మానము దెచ్చిరి. కాని యిండియాప్రభుత్వమువా రీ పద్ధతి మూలమున మన కనేకకష్టములు గల వనియు, అందుచే వీనిని మన మామోదించుట యుపద్రవకరమని యాఁ దెల్పుచు తీర్మానము నధిక్షేపించిరి. చిట్నవీసుగారు తీర్మాన ముపసంహరించుకొనిరి. మొత్తముమీఁదఁ బ్రభుత్వమువా రీపద్ధతిని ప్రథమమునుండియు నధిక్షేపించుచునే యుండిరి. యుద్ధానంతరము హిందూస్థాన ప్రభుత్వమువారి దృక్పథము మారినది. హిందూస్థాన ప్రభుత్వములోనివారగు జాన్సుగారు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి యొక్కయినను మనదేశమందు నెలకొల్ప గాఢముగు యత్నములు సల్పుచుండిరి. 1919 వ సంవత్సరము సామ్రాజ్యశాసనసభలో నిండియన్ టారిఫ్ ఎమెండుమెంటు బిల్లు నొకటి ప్రభుత్వమువారు ప్రవేశపెట్టగా మదనమోహనమాళవ్యగారుతప్ప ఇతరులగు అనధికారనియుక్తసభ్యులందఱు బిల్లు నామోదించిరి. హిందూదేశమునుండి యితరదేశముల కెగుమతిచేయు తోళ్లపైనను చర్మములపైనను 100-కి 15 వ వంతు ఎగుమతిసున్నను విధించుటయును సామ్రాజ్యములోని భాగముల కెగుమతిచేయబడువానిపై 100 కి 10 వ వంతు మాత్రమే యెగుమతిపన్ను విధించుటయు నీబిల్లుయొక్క యుద్దేశములు. ఆంగ్లదేశమందు గల తోళ్లపరిశ్రమలవారు తోళ్లులేక అనేకకష్టములకు లోనగుచున్నారు. అట్టివారి కీవిధముగ ప్రోత్సాహ మియ్యబడెనను విషయము మన గౌరవనీయసభ్యులు తెలిసికొనకుండుట విచారకరము. హైందవోత్పాదకునికి నష్టములేకుండ చేసెదమని ప్రభుత్వమువారు బిల్లు నుపపాదించుచు వాకొనిరే గాని అది యసంభవము. దొరతనమువారికి మన తోళ్లపరిశ్రమను నభివృద్ధిజేయ నిష్టమున్నచో విదేశతోళ్లసరకులపై సుంకముల విధించి మనదేశమందు తోళ్లఫ్యాక్టరీలను స్థాపించుటకు ప్రజల ప్రోత్సహించి, ఫ్యాక్టరీల స్థాపించినవారికి ధనసహాయమును చేసియుండెడివారు. కాని అట్లు గావింపకపోవుటయే వారి మనోభిప్రాయమును ప్రకటించుచున్నది. దొరతనమువా రీవిషయమందు గూఢముగ ప్రజాప్రతినిధులకు దెలియకుండ నాంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి మూలసూత్రము నంగీకరించి దాని నాచరణలోనికి దెచ్చిరి.

కాని యిట్లు గూఢముగ నెంతకాలము ప్రవర్తించెదరు. 1919-వ సంవత్సరమున సామ్రాజ్యశాసనసభాకార్యనిర్వాహకాలమందు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి భారతదేశమునకు వర్తింపజేయుట లాభమో నష్టమో యను విషయము విచారించుటకొక కమిటీ నేర్పరుపవలసిన దని ప్రభుత్వసభ్యులగు జాన్సుగారు తీర్మాన ముపపాదించిరి. గౌ॥ పటేలు ముస్లగు కాంగ్రెసుకు చేరిన సభ్యులందఱు ఈతీర్మానము నధిక్షేపించినను సభవా రాతీర్మానము నామోదించి, నొక కమిటీని ఏర్పరచిరి. ఈకమిటీవారు వ్యవహారకాండనంతను గుప్తముగ ముగించి తమనివేదికమును గడచిన సంవత్సరము ప్రచురించిరి. కమిటీవారు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతివలన భారతదేశమునకు ఎగుమతులలో నష్టమేమియు లేదనియును, దిగుమతులలో కొంతవఱకు వినియోజకులకు నష్టమున్నను మొత్తముమీద నెగుమతి దిగుమతులలో మన కేమి లాభనష్టములు లేవనియును సూచించిరి. మన భవిష్యదార్థికనీతి సమగ్రముగ నాలోచించుటకొక సంఘము త్వరలో నెలకొల్పవలసినదనికూడ సూచించిరి. ప్రజానాయకులయొక్కయును ప్రజలయొక్కయును నభిప్రాయములఁ బైకొనక కమిటీవారాంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతివలన మన కుపద్రవము లేదని స్వాభిప్రాయము మొసంగిరి.

'ఇంపీరియల్ ప్రిఫరన్సు కమిటీ' నివేదిక

కమిటీవారిసూచన యెంతవఱకు న్యాయ్యమో యోచింతము. మొత్తముమీఁద మన కెగుమతి దిగుమతులలో నేమియు నష్టము లేదఁట. ఈ నూతనవిషయము కమిటీవారు వర్తక వ్యాపారపులెక్కలు పరిశీలించి కని పెట్టిరఁట! ఒక్క వర్తకవ్యాపారలెక్కలే యీవిషయమును నిర్ణయించుటకు చాలునని దలంపరాదు. అవి మాత్రమే గాక ఇతరస్థితిగతులును గలవు. వానిని కూడ విచారింపవలయును. మనదేశమునకు వచ్చు బ్రిటిషు వస్తువులకు సుంకము లేమియు లేకుండ స్వేచ్ఛగ రానిచ్చితి మనుకొనుడు. విదేశసరకులపై కఠినసుంకముల విధించితి మని తలంపుడు! ఆంగ్లేయసామ్రాజ్యములో లేని దేశములకు వెళ్లుసరకులపై పన్నుల విధించితి మనుకొనుడు. ఇట్లుచేసిన మనకువచ్చు నష్టముకంటె లాభమేమైన నున్నదా? కడచిన మూడుసంవత్సరములలో సగటున నూటికి 52.8 భాగములు దిగుమతివర్తకమును 29 భాగములు ఎగుమతివర్తకమును యునైటెడ్ కింగ్డమ్ మనదేశముతోఁ జేసినది. మిగిలిన 47.2 భాగములు దిగుమతివర్తకమును గ్రేటుబ్రిటను దేశము తయారుచేయలేనివస్తువులై యున్నవి. ఆంగ్లదేశమునకు మనదేశమునుండి 29 భాగములకంటె నెక్కువ యెగుమతు లక్కఱలేదు. మనదేశమునకు దూదిపరిశ్రమలు మున్నగునవి గ్రేటుబ్రిటను సుమారు 28 కోట్ల రూపాయలు విలువగలవి నెగుమతి చేసెను. జపాను 11 కోట్ల రూపాయల విలువ గలవి ఎగుమతిచేసెను. ఇటలీ, అమెరికా, హాలండుదేశములు మనతో చాల తక్కువకిమ్మతు గల బట్టలవ్యాపారమును చేయుచున్నవి. ఇట్టి సమయమున మనము నూటికి 7½ రూపాయ లని యేర్పరచిన దిగుమతిసుంకము తీసివేసినచో నింగ్లాండుదేశము తదితరదేశములకంటె నేమి లాభము పొందును? ఏమియులేదు. కాని మనము 143 లక్షల రూప్యముల సుంకపు టాదాయమును పోఁగొట్టుకొనువార మగుదుము. ఇప్పటికే అతి బీదస్థితియందున్న మనదేశము ఈకొంచెము టాదాయమును పోఁగొట్టుకొనిన త్వరలోనే దివాలాయెత్తును. ఇంగ్లాండుదేశపు దూదిపరిశ్రమల మనదేశమునకు స్వేచ్ఛగ రానిచ్చిన మనకు బట్టలు చవుకధరలకు దొరకునని కొందఱు వాదింపవచ్చును. ఈవాదము సహేతుకము గాదు. ఏలయన మన దేశపరిశ్రమగా విదేశపుపోటీకి నిల్వఁజాలక క్షీణించును. యునైటెడ్‌కింగ్డమ్ సప్లయిచేయలేని వస్తువులపై కఠినసుంకములవేసిన మన వినియోజకుఁడు నష్టపడును. కాన దిగుమతుల విషయమున మనకు చాల నష్టము గలదు.

ఇంక నెగుమతుల సంగతిని విచారింతము. మన యెగుమతిపట్టీలో పెద్దపద్దు జనుపనార. గడచిన 5 సంవత్సరములలో సగటున 12 కోట్ల రూపాయల విలువగల జనుపనారను, 40 కోట్లరూపాయల విలువగల జనుపనారపరిశ్రమలను ఎగుమతిచేసితిమి. అన్యదేశములయొక్కయు మన దేశముయొక్కయును పోటీకిఁ దాళఁజాలక యునైటెడ్ కింగ్డమ్‌లో జనుపనారపరిశ్రమ క్షీణించినది. ఒక్కరష్యాదేశమందు తప్ప మిగిలిన దేశము లన్నిటికిని జనుపనారను స్వేచ్ఛగ రానిచ్చెదరు. కాని జనుపనారపరిశ్రమల దిగుమతిపై నూటికి 5 మొదలు 75 భాగములవఱకు సుంకములను విధించెదరు. జనుపనారపై యెగుమతిపన్ను ఉన్నచో మన పరిశ్రమ మెక్కువగ అభివృద్ధి నొందియుండెడిది. మన మాంగ్లదేశముపై నీవిషయమున నభిమానముఁ జూపినయెడల నాదేశపరిశ్రమ లభివృద్ధిపొందుటయు, మనము క్షీణించుటయు సంభవించును. అది గాక మన జనుపనారపరిశ్రమ బ్రిటిషువారిచేతులలో నున్నది. బ్రిటిషు ధనాఢ్యులు పెట్టుబడిపెట్టి, పరిశ్రమ నభివృద్ధిపరచుచున్నారు. మనకు కూలిమాత్రమే గిట్టుచున్నది. వంగదేశమందు గల జనుపనారపరిశ్రమల వారు బ్రిటిషువారిపై నభిమానము చూపుట కొప్పుకొనరు.

మన రెండవయెగుమతి దూది. జపానుదేశము తక్కినదేశములకన్న నెక్కువ దూదిని మనదేశమునుండి తెప్పించుకొనుచున్నది. 1918-19 సంవత్సరములో 788,300 బేలుల దూదిని జపానుకు ఎగుమతి చేసినాము. మనకు జపానుపోటీ యెక్కువగ నున్నది. దూది యెగుమతులపై కొద్దిగ సుంకము విధించిన మనయంత్రపరిశ్రమ మభివృద్ధి పొందును. లంకాషైరు మనదూదిని ఎక్కువగ నుపయోగింపదు. అమెరికాదేశపు దూదిపంట పాడయిపోవుటచే మనదూది ప్రతిదేశమువారికి కావలసియున్నది. ఇట్టి స్థితిలో విదేశములకు పంపు దూదిపైనను, అచ్చటనుండి వచ్చు దూదిపరిశ్రమలపైనను కఠినసుంకముల విధింప మనియు, ఆంగ్లదేశమునుండి వచ్చువానిపై తక్కువసుంకములు వేయమనియు కోరుట యేటిన్యాయము? అట్లుచేసిన విదేశములతో ఆర్థికయుద్ధమును స్వదేశయంత్రపరిశ్రమలు నాశనమొందుటయును, నాంగ్లదేశము లాభము పొందుటయు సంభవించును. ఇందుచే, ఎటు చూచినను, మనకు నష్టమే కల్గును.

ఈపద్ధతివలన మనకు గల్గునష్టములు

ఆంగ్ల వర్తకరక్షకపద్ధతి మూలమున మన కనేకనష్టములు గలవు. మన దేశపరిశ్రమలా విదేశపు పోటీవలన నాశన మగును. మన వాణిజ్యమాలను క్షీణదశకు వచ్చును. మనదేశమం దన్యజాతులవారుచేరి మనసంపద దోచుకొనెదరు. ఇదివఱకే మన మార్థికవిషయములందు ప్రపంచమందలి ప్రతిజాతికంటెను వెనుకబడియున్నారము. ఇఁక నీనూతనపద్ధతి నెలకొల్పిన మనము సంపూర్ణముగ నార్థికబానిసత్వము నొంది తుట్టతుదకు భారతజాతిపేరు రూపుమాసిపోవును. ఆంగేయమంత్రివర్గములోనివాడైన కోశాధ్యక్షు డగు ఛెంబర్ లేను గారు ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతిని నధినివేశరాజ్యము లన్నియు నొప్పుకొనె నని సెలవిచ్చెను. స్వపరిపాలన మనుభవించుచున్న ప్రతివలసరాజ్య మీపద్ధతి నొప్పుకొనుటలో ఆశ్చర్యమేమియు లేదు. ప్రతి అధినివేశరాజ్యమును తన ఆర్థికనీతని తనయిష్టము వచ్చినట్లు మార్చుకొనవచ్చును. కాని ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతక్రింద ప్రతి అధినివేశమును సామ్రాజ్యములోని వివిధభాగములలో చేయబడు పరిశ్రమలకు ప్రోద్బల మియ్యవలయును. సామ్రాజ్యములోని యితరభాగముల క్షేమముకొఱకు అధినివేశ మొకటి తనక్షేమకరమగు లాభముల విడిచిపెట్ట నగత్యములేదు. ప్రతిఅధినివేశము నిప్పుడిప్పుడే తన ఆర్థికజీవితము నెంపొందింప జేసికొనుచున్నది. అట్టి సమయమం దీనూతనపద్ధతి దానికెక్కువ సహాయకారి యగును.

ఈపద్ధతి స్వేచ్ఛావాణిజ్యపద్ధతికన్న కూడ నెక్కువగ మన దేశమున కనర్థదాయకమును నష్టదాయకముగను నున్నది. స్వేచ్ఛా

వాణిజ్యపద్ధతిక్రింద మనకు కావలసిన సరకులను మనయిష్టమువచ్చిన స్థలములలో చౌకధరలకు కొనవచ్చును. ఆంగ్లవర్తకరక్షకపద్ధతి క్రింద సామ్రాజ్యేతరభాగములనుండి సరకులను చౌకధరలకు తెప్పించుకొన వీలుండదు. ఎంతటిఖరీదునైనను ఇచ్చి మన మధినివేశముల సామానులను ఆంగ్లదేశపు సామానులను కొనక తప్పదు. ఈఏర్పాటువలన అధినివేశములయొక్కయు ఆంగ్లదేశముయొక్కయు పురోభివృద్ధియును మన పురోక్షీణతయు సంఘటిల్లును. కాని ఆంగ్లసామ్రాజ్యముపై నభిమానముం జూపవలదా? యని కొందఱు ప్రశ్నింపవచ్చును. అధినివేశము లట్టి అభిమానమును భారతీయులపై జూపుచున్నవా? హిందూదేశీయులపొడ గిట్టక దక్షిణఆఫ్రికా మొదలగు భాగములు భారతీయులతోం దతిమివేయ యత్నించుచున్నవి. అధినివేశములందు హైందవులకడగండ్లకు మితిలేనట్లు తోచుచున్నది. ఎక్కడచూచినను మనల నీచముగ చూచుచున్నారు. ఇట్టి పరిస్థితులం దొకభాగమున కింకొకభాగముపై ప్రేమగల్గు టెట్లు? ఏవిధముగం బరిశీలించినను మనకు మనకిష్టమువచ్చిన వాణిజ్యపద్ధతి నవలంబించుట సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య ముంకుట మేలు.

సభ్యరాష్ట్రముల ఆర్థికనీతి

సభ్యరాష్ట్రముల ఆర్థికనీతి యెట్టిదో, యోచింతము. కెనడా దేశపు మొత్తపు టాదాయము సుంకములవలననే వచ్చుచున్నది. ఆదేశ మన్యదేశములకు ఆహారపదార్థములను ముడివస్తువులను నెగుమతిచేసి తయారుచేసిన వివిధవస్తువులను దిగుమతి చేసికొనును. ప్రథమమున తనపరిశ్రమలు వృద్ధిపొందుటయును తరువాత నాంగ్లదేశముపై నభిమానము జూపుటయు ననుమూలసూత్రము ననుసరించి యెగుమతి దిగుమతులపై సుంకముల విధించుకొనుచున్నది. అట్లే ఆస్ట్రేలియా, న్యూజీలండు, సౌతుఆఫ్రికా కూడ తమస్వదేశపరిశ్రమల రక్షించుకొనుచు అన్యదేశవస్తువులపై నెక్కువగ సుంకముల విధించి ఆంగ్లదేశముపై నభిమానముం జూపుచున్నవి. ఇట్టిస్థితియందు భారతదేశ మేల వేరుదారి ద్రొక్కవలయును? వలసరాజ్యములవలె మనదేశము ప్రవర్తించుట భావ్యము. అంతియగాని తనకు మాలిన ధర్మమును మొదలుచెడ్డ బేరమును అనుసరించుట వెర్రితనము.

ప్రస్తుతస్థితి

ఇప్పుడు మన ఆర్థికస్థితి చాల విషమస్థితిలో నున్నది. వర్తకవ్యాపారములందు మనయెగుమతులు పడిపోయెను. దిగుమతులు హెచ్చయ్యెను. కోట్లకొలది ధనము మనదేశమునుండి అన్యదేశములకు పోవుచున్నది. ఇండియా ప్రభుత్వమువారికి ఖర్చులకు 19 కోట్ల రూపాయ లీసంవత్సరము తక్కువయ్యెను. తక్కువగు పైకమును పరిపూర్చుటకు దూదిపరిశ్రమ దిగుమతులపై సుంకము లధికము గావించెద మని ప్రకటించిరి. లంకాషైరు మాంచెష్టరును తమవర్తకము పడిపోవునను స్వార్థభీతిచే తీవ్రమగు నసమ్మతిం దెల్పినవి. కాని దొరతనమువారు గత్యంతర మేమియు లేక పన్ను లధికము గావించుట తప్పదనిరి. భవిష్యత్కాలమున నాంగ్లేయ రక్షకపద్ధతి నాచరణలోనికి దెచ్చు నభిమతముతో, మన ఆర్థికనీతిని బాగుగ పరిశీలించి యికముం దెట్లు దానిని నడుపవలయునో దెల్పుటకు గాను నొక పంచాయతీసంఘము నేర్పఱచెద మని మాంటేగూగారు సెలవిచ్చిరి. హీనస్థితియందున్న మనదేశమం దీనూతన పద్ధతి నెలకొల్పిన మన మింకను దరిద్రుల మగుదుము. కావున ఈభీకర స్థితినుండి తప్పుకొనుటకు మనకు ఆర్థికస్వాతంత్ర్య శరణ్యము.

సంయుక్తసంఘసూచన విమర్శన

మాంటేగూమంత్రి యిచ్చిన ఈమన్మాత్రపు సంస్కరణముల వలన మనకు కొంతవఱ కార్థికస్వాతంత్ర్యము చేకూరిన దని మితవాద సోదరులు వాపోవుచున్నారు. ఇం దెంతవఱకు నిజమో విచారింతము. ఆంగ్లేయసామ్రాజ్యార్థికనీతికి భంగముగాకుండ భారతదేశమున కార్థిక స్వాతంత్ర్య మీయవచ్చు నని సంయుక్తసంఘమువారు దెల్పిరి. ఈ సూచన బయలునకు సహేతుకముగ గన్పట్టుచున్నది. కాని దీనివలన గల్గు అపాయము మితవాదసోదరులు గ్రహింపకున్నారు. ఆంగ్లదేశపు టార్థికాభివృద్ధికి భారతదేశపు ఆర్థికనీతి లోబడియుండవలయు నని గదా యీ సూచన దెల్పుచున్నది! ఆంగ్లసామ్రాజ్యపు టార్థికనీతి స్థిరపరచునది పార్లమెంటువారు. అందు మనకు ప్రాతినిధ్యము లేదు. తమక్షేమము చూచుకొనిగదా యితరదేశముల బాగోగు లరయుదురు. మనము జపాను అమెరికాసరకులను దిగుమతిచేసికొనకుండ వానిపై కఠిన సుంకములను విధించితి మనుకొనుడు. అయినను మన కేమి లాభము? మన మెట్లు లంకాషైరుపోటీనుండి తప్పించుకొనగలము? లంకాషైరుసరకులపై మనము ఎక్కువగ సుంకముల విధించుటకు ఆంగ్లేయపార్లమెంటువా రంగీకరించెదరా? వా రెన్నడు నంగీకరింపరు. కాన సంయుక్త సంఘమువారి సూచన కర్థమేమి? బ్రిటిషు వర్తకాధిపత్యమునుండి మనము తప్పించుకొనుటకు వీలులేదని గదా సంయుక్తసంఘమువారి సూచన దెల్పుచున్నది! ఇకను దరిద్రులగు మనకు మోక్షోపాయ మెక్కడ? మనసంపదను మనము కాపాడుకొనలేని స్థితియం దుంచి మనకు స్వపరిపాలన మొసంగితిమని చెప్పుట హాస్యాస్పదము.

మన సామ్రాజ్యశాసనసభవారితో రాజప్రతినిధిగా రేకీభవించిన సందర్భములలోనే మన కార్థికస్వాతంత్ర్యము సిద్ధింపగలయునని యిం కొక నియమము గలదు. బ్రిటిషువర్తకము మన క్షీణదశకు బయటనుండి యెట్లు కారణభూత మగుచున్నదో యట్లే లోపలనుండి ఆంగ్లేయులగు పెట్టుబడిదారుల మూలమునను మన స్వదేశపరిశ్రమలు నాశన మగుచున్నవి. ఆంగ్లోహైందవులకు క్షేమకరమగుపనుల నొనర్పజాలని రాజప్రతినిధి యెవరును నుండజాలరు. ఆంగ్లోహైందవులు ధనాఢ్యులు. వారు గొప్ప పెట్టుబడిదారులు. వారు మనచౌకకూలితో ఫ్యాక్టరీల స్థాపించి మన దేశీయపరిశ్రమల రూపుమాప యత్నముల గావించుచున్నారు. జాయింటుకమిటీవారి సూచన వారికి ప్రోద్బల మిచ్చుచున్నది. ఇంకముందు జపాను అమెరికాలతో పోటీ యెక్కువైనప్పుడు ఆంగ్లేయ కోటీశ్వరులు మనదేశమందే కోఠీలను, ఫ్యాక్టరీలను నెలకొల్పి మనవృద్ధి కాటంకదాయకు లగుదురు. అప్పుడు బయటి పోటీకంటె లోపలిపోటీ మఱింత తీక్ష్ణమై మన పారిశ్రామికాభివృద్ధికి నాశనహేతు వగును. కాన నీనియమమువలన మనము బయటను బ్రిటిషువారికిని లోపల వారిబంధువులగు ఆంగ్లోహైందవులకును ఆర్థికవిషయములందు దాసుల

మై యుండవలయునని తేలుచున్నది. వేయేల? బయటను బ్రిటిషువర్తకము పోటీగాని, లోపల ఆంగ్లో హైందవపోటీని గాని దప్పించుకొనలేని ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము మన కియ్యబడినది. ఈ ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము చూచుకొనియే మన మితవాదసోదరు లుప్పొంగుచున్నారు. మనధనము దోచుకొనిపోవ నిశ్చయించుకొనినప్పుడు నిష్కపటముగ 'మేము మీకు ఆర్థికస్వాతంత్ర్య మీయ'మని సంయుక్తసంఘమువా రేల ప్రకటింపగూడదు? ఈ యెత్తులును- పన్నగడలును ఎవరిని ఉద్ధరించుటకు?

ఎంత ప్రార్థేయపడి కోరినను, బ్రతిమాలినను, ఆర్థికస్వాతంత్ర్యము తమంతటదామే ఆంగ్లేయులు మన కిచ్చెదరనుట వట్టి కల్ల. సంస్కరణము లిచ్చుచున్నామని యొకమూల ప్రకటించుచు, పంజాబునందు వా రొనర్చిన దుండగములే వారి సంకుచితదృక్పథమును చాటుచున్నవి. అర్థరహితములయి నిష్ఫలములై సంస్కరణము లిచ్చినంత మాత్రమున దొరతనమువారి దృక్పథము మారినదని తలంచుట వెట్టి. ప్రస్తుతమిచ్చిన సంస్కరణము లెట్టు నిరుపయోగములైనవో మన కిప్పుడనుభవైకవేద్యమే గదా! ఇంక మనకు గత్యంతర మేమి?

స్వరాజ్యప్రతిష్ఠాపనము

ఆర్థికస్వాతంత్ర్యమునకును, స్వరాజ్యమునకును అవినాభావ సంబంధము గలదు. ఎప్పుడు మనము స్వరాజ్యము సంపాదింతుమో అప్పుడే మన యిక్కట్టులన్నియు నడుగంటును. మన దేశము తిరిగి యైశ్వర్యపూర్ణ మగును. ప్రతిభారతీయుడును స్వరాజ్యసంపాదనమునకు నిరంతరకృషిని సల్పవలసియున్నది. ఇట్లు చేసిన వాంఛాసిద్ధి యచిరకాలములో గలుగక తప్పదు. స్వరాజ్యసిద్ధి భగవదిచ్ఛ. కనుక కార్యసిద్ధి వడయుటకై ప్రతిభారతీయుడును తన మాన ప్రాణధనముల నైనను త్యజించి నిరంతర మగు కృషి సల్పుగాత.

మ. "తరణోపాయము భారతీయునకు నేతద్భారతీయ స్వరాజ్యరథం బూనుట గాకితఃపరము లే దా బాలగోపాల మం
దఱికీ కార్యధురంధరత్వము తగున్ దచ్చక్రసంఘట్టన, త్వరకుం జచ్చిన నిల్చినన్ దొరకు జీవన్ముక్తి భక్తాళికిన్."

సమాశ్వాసనగీతిక

దండూరి బంగారయ్య గారు

ఏడువకురా! బాబు-యేడువకు తండ్రి!
యేడుస్తె నిన్నెవ్వ-రెత్తుకుంటారు?
మాతృదేశార్థమై- మమ్మెల్ల వీడి
నీతండ్రి చెఱసాల-నిలచియున్నాడు.
భారతీయుల పాట్లు- చూడగా లేక
నీమామ సంకెళ్ల- నెగడుచున్నాడు.
ఏడవకు అబ్బాయి-ఏడువకు తండ్రి,
ఏడుస్తె నిన్నెవ్వ- రెత్తుకుంటారు?

* * *

స్వారాజ్యయజ్ఞంబు-జరిగేటి వేళ
ప్రాణంబు లాహుతిఁ-బడునట్టి వేళ
చెఱసాల సంకెలల్-చేతులఁ దాల్పఁ
బసిపిల్లలను గూడ- పంపేటి వేళ
రండోయి బాబులూ!-రండోయి యంచుఁ
బ్రియదేశజనని నిన్-బిలచెడి వేళ
యేడుస్తె నవ్వరా?-వెఱ్ఱినాతండ్రి.

* * *

రక్షరా! శ్రీరామ-రక్షరా! తండ్రి,
మాతృభూమికి గాను మహితాత్ముడగుచు
తన ప్రాణముల నెల్ల ధారగానిడిన
మీతాత తపసులే-మీకు రక్షణలు
దిక్కుమాలినతల్లి-దీనతను బాపఁ
బద్ధకంకణుడైన ప్రభువగు గాంధి
సత్యసంకల్పంబె- సంరక్ష నీకు.
ఆత్మీయదేశార్థ- మఖిలంబు నిచ్చి
పశువ్రులసాలలో- వసియించుచుండి
సుకుమారదేహంబు- స్రుక్కిపోవంగ
కాటికిఁ గాళ్లను-కడజాచుకొన్న
కడువృద్ధు డయ్యును- నెఱజవ్వనాన
చెఱసాలవాసంబుఁ- జేపట్టినట్టి
నెహ్రూమహాత్ముని-త్యాగసంసిద్ధి
నీకెన్నఁ డబ్బునో నాచిన్నికూన!

* * *

నీతండ్రి మార్గంబు- నీకు బోధించి
గాంధిమానికి నిన్ను- కర మప్పగించి
నీదేశభక్తియు- నీవర్తనంబు
నేఁ జూచి ధన్యనౌ-నిముసంబుకొఱకు
వేచియుంటిని సుమ్ము- వెఱ్ఱినాతండ్రి
ఆంధ్ర జాతీయుల-యాత్మగౌరవము
భారతీయులయొక్క- భావి భాగ్యంబు
నీచేత నున్నవి- నాచిన్నిబాబు!

హైందవజనతాస్థితి

పంగనామముల రామచంద్రరావు గారు

ప్రతిసాంఖ్యోదిత నిర్విచారకలనాయత్తాత్మయై నాఁటి భా
రతధాత్రీశ్వరి స్వస్వరూపగుణసాంగజ్ఞానముం గల్గి యం
చితనిష్కామత విశ్వమానవజగత్క్షేమంకరోద్వృత్తి న
ప్రతిమానేశ్వరసేవలం దగిలె దేవా! భక్తకల్పద్రుమా!

శా. ఆవిజ్ఞానము ధర్మసూత్రరచనావ్యాసక్తి ధర్మైకదీ
క్షావైశద్యము విశ్వమానవమిథస్సౌభ్రాత్రకామంబు సే
వావృత్తిష్ఠిత భాషనాగరకతాప్రాంచద్యశశ్చంద్రికా
ధావళ్యస్థిరగౌరవంబు చనెఁగాదా! నేఁడు నిస్తేజమై.

ఉ. మానవసోదరత్వ మసమానముగా గణియించి స్వార్థమిం
తైనను జూడఁబోక వెనుకాడుటలేక రహించి లోకక
ల్యాణపరంపరానిరతమై నతికెక్కెను దేశమాతృసం
తానము పూర్వమందున స్వతంత్రతకుం దగఁ బట్టుగొమ్మయై.

గీ. సకలవిషయంబులం బ్రపంచంబులోన
"మాతృపద" గౌరవంబు సంప్రాప్తమయ్యె
నిజమతాదర్శ శిల్పాది నిఖిలసుగుణ
వైభవోపేత భారతవర్షమునకు.

గీ. వెనుకఁ బాశ్చాత్యదేశంబు వెనుకఁబడుచు
సమధికాజ్ఞానపారవశ్యమున దోఁగఁ
జండపాండిత్యతాండవోద్దండ మగుచు
గండుమిగిలె భారతమహీమండలంబు.

సీ. వేదవేదాంగ భాషాదివ్యపాండితి
నార్జించి గౌరవం బందినారు
బాహుప్రతాపాగ్ని కాహారమొసగిరి
నానావిరోధికాంతారవిటపి
దేశపవిత్రశోభాదీర్ణసంపల్లక్ష్మి
ననిచి రౌన్నత్యసౌధోర్ధ్వసీమ
మతకులాచార ధర్మప్రవచనభిక్ష
లారగించిరి బ్రాహ్మణాళిచెంత

గీ. సాముదాయిక ప్రత్యేకచర్యలందు
భరతవర్షాభివృద్ధికై పాటుబడిరి
వరుసగా బ్రాహ్మణక్షాత్రవైశ్యశూద్ర
జనులు నిర్నిద్రశక్తి నిష్కపటవృత్తి.

సీ. పరదేశవాణిజ్య ప్రబలవర్తకులకు
గ్రహచారమార్గవైఖరులఁ దెలిపి
శాత్రవ దోర్దర్ప శమనకృత్యములకు
ననువైనలగ్నంబు లనువుపఱచి
ఉపనిషత్సారపీయూషంబుచే లోక
విషయతృట్ఛాంతిఁ గావింపఁజేసి
ఘనజటాక్రమపద గానమాధుర్యంబుఁ
జెవియొగ్గు శ్రోతమైఁ జిలకరించి

గీ. అహరహంబును వాత్సల్య మాత్మలీన
పాఠముల్ శిష్యపంక్తికిఁ బట్టి కఱపి
శాంతివాతావరణమున సౌఖ్యపడుచు
ఋషిమునులు తొల్లి గడపిరి జీవయాత్ర.

ఉ. భారతభూమి నల్దెసలపట్టుల దృష్టి నిగిడ్చినట్టి యె
వ్వారికినైనఁ దోఁచు ననవద్యపురాతనభారతీయు లే
ధారఁగ జ్ఞానపద్ధతిలతల్ సకలైకకళాప్రశస్తతో
దారప్రదర్శనాంబువులఁ దద్దయుఁ బెంచిరొ నిర్మలాత్ములై.

మ. తగు తార్కాణ మెఱుంగు నిందు నిరవద్యప్రౌఢికిం దావలం
బగుచున్ మానవబుద్ధి యుల్లిక కచింత్యంబౌచుఁ గన్నార్పుమా
పుగముల్ సేనోకచీరికిం గొనను నాఁ బోల్పారుమన్ దివ్యదృ
ష్టిఁగతిం గూడ హరించునట్టి యల ప్రాక్శిల్పం బనల్పంబుగన్.

గీ. వాక్కుచేతను మానసవర్తనమున
వర్ణనముఁ జేయఁగాలేఁడు పంచజనుఁడు.
కలుకటాగుట్టలోపలి కందరములఁ
బరిఢవిల్లెడు శిల్పంపుఁ బనితనములు.

శా. శుద్ధస్ఫాటికదీప్తిపుంజవిలసత్ క్షోణీధరాళీ గుహా
బద్ధప్రస్తర మందిరాంతర పురోభాగంబులన్ బాలకుల్
శ్రద్ధన్ గూర్చిన దేవతాలయములన్ సౌందర్యరేఖోజ్జ్వల
ద్బుద్ధస్తూపములం గనంబడును శిల్పప్రౌఢతాదర్శముల్.

సీ. పల్లవాదికవంశభవ రాజచంద్రుల
కీర్తివల్లికల సాగించుపాదు
సకలాగమపురాణ శాస్త్రచర్చాధీన
వైదుష్యములకెల్లఁ బట్టుగొమ్మ
కృష్ణాస్రవంతిక కెంగేల విసరిన
పైరపుజల్లు లుప్పతిలుతావు
ప్రకృతికాంతాముఖ ప్రామఖ్య మొప్పారు
నుద్యానవనపంక్తి కునికిపట్టు

గీ. నవ్యనాగరకతకుఁ గాణాచిభూమి.
ధాన్యపురంబంటు ముక్కాఁగుఁదనరురావు
సుఖముపరసీమ సత్కళౌనువుల నెలవు
ధాన్యకటకంబు సొగసులదర్పణంబు.

మ. పడుచుల్ బ్రాయపుఁగోడెగాండ్రు పురిశిల్పంబుల్ విమర్శింపఁగా
నిడువాలుం దెలిచూపులుత్తముల నెన్నింటిం బ్రయోగించినన్
సడలంబోక సురాత్తమైన యనిమేషత్వంబు లేకున్నఁ జొ
ప్పదమింతైనఁ బ్రయోజనంబు బళిరే! ప్రాశస్త్య మవ్వీటిలోన్.

గీ. ధాన్యకటకాదిపూర్వపత్తనములందు
శిల్పి కేల్దమ్మి చెక్కిన చెక్కడముల
నీప్రభుత్వంబు కొనిపోయి యెందు నిడిన
మానముంబోలె మన మెప్పు మఱవలేము.

శా. ఆనాఁ డేల్బడి మార్గదర్శకము బ్రహ్మాండప్రభుత్వాళికిన్
నానాశాస్త్రకళావిశారదులు విజ్ఞానాబ్ధిపారంగతుల్
మానప్రాణులు దేశగౌరవయుతుల్ లక్ష్మీసుతుల్ దత్ప్రిజల్
రానే రా దిఁక నట్టికాలము జగద్రష్టా! కృపాంభోనిధీ.

ఉ. కొన్నిశతాబ్దముల్ వెనుకఁగూలెను హైందవపాలనంబు లం
త స్నెలకొల్పఁగాఁబడియె నాజరుదీను ఫిరోజిషాహమా
ద్యన్నవరామరాజ్యము లనామయయై మనదేశమాత విం
చె న్నతులం దివాకరునిచేతులఁ బద్మినిభంగి నెంతయున్.

గీ. తురకరాజులు గొందఱు దుర్మదమున
నిజమతం బగు నిస్లాము నెపముచేత
స్పర్థమోసెత్తి హైందవజనము నెల్లఁ
దవిలి బాధించియుంట యథార్థ మగును.

శా. "అశ్వత్థామగజంబు బ్రుంగె" ననుచో నాడేన్ మృషావాక్యమా
శశ్వత్కీర్తి యమాత్మజుండనుచు ఘోషల్ వెట్టుచే కాని త
ద్విశ్వస్తత్య పవిత్రజీవనము భావింపంగఁ బోగట్టులన్
విశ్వాసంబున జూడ రిస్లమున్నషానేశోపకారంబులన్.

గీ. ప్రస్తుత ఫిరోజిషాపరిపాలనమున
వ్యాపనముఁ గొన్న సత్ప్రితిష్ఠాపనములు
గలవు. సత్త్రశాల లఖండవృద్ధి
బళిర! పూర్వనాగరకతాపాటవంబు.

శా. ఈఁబద్యుత్తుల సద్భుతక్రియలు మన్నేశాఁడో పిందూత్ప్రజా
భాషోదగ్రతఁ జూఱగొన్నటులఁ గబ్బంబుల్ నిరూపించు నా
శావర్తంబున నెల్లశాస్త్రసముదాయంబుల్ విఘూర్ణిల్లె నీ
సేవావృత్తియె దక్కెఁబో భరతలక్ష్మీదేవి కంఠంబునన్.

ఉ. యూరపుఖండదర్శిత సముత్కట విస్మయకారిశోధనా
ధార సమస్తశాస్త్రము లుదారమనీషఁ దురంగలించు నీ
భారతనీతిశోవిదులె ప్రాయఁగఁ గాలము వచ్చి యేడకో
చేరెనటంచుఁ బెద్దలు వచింతురు కన్నుల నీర మొద్చుచున్.

గీ. అంతటఁ బటానుభూపతు లయినవెనుక
హస్తినాపుర రత్నసింహాసనమున
నక్బరాదులు గుణవంతు లడుగువెట్టి
ప్రజల దింపిరి కుత్తుకబంటి హాయి!

ఉ. భారతభూమిపాలనము ప్రస్ఫురదక్బరు పాదుషాసునా
సీరుఁడు చేతఁబట్టి ప్రజచిత్తములం గరఁగింపసాగె న
వ్వారిగఁ బాఁడిపంటల నభంగగతిన్ ఫలియింపఁజేసి సం
సారము లార్థికంబుగ శ్రమంబడకుండఁగఁ జేసె నర్మిలిన్.

చ. మొగలునరేంద్రచంద్రుల ప్రభుత్వములందె రచింపఁగాఁబడెన్
నగరములన్ విచిత్రముల నాణెపుసోయగపుంగొతారు నా
జగముఁ బేరుగాంచి సువిచారముఁ గొల్పెడు టాజ్మహాలు ము
న్నగు మహనీయమందిరచయంబులు మాపటి కక్షిపర్వమై.

మ. మొగలుల్ రాజ్యపదచ్యుతిం గనుటకుం బూర్వంబె యాంగ్లేయపో
ర్చుగలుల్ డచ్చిపరాసువర్తకసమర్థుల్ వచ్చి పాదంబు వె
ట్టి గభీరోత్కటవర్తకానుగతధాటిం జూప దేశాంబ యె
ట్టిగతిం గూరెనో నీ వెఱుంగుదువు కాదే వేంకటేశప్రభూ!

గీ. వర్తకంబు కొన్నాళు లభంగరీతిఁ
దనరుచుండిన దామరతంపరగుచు
వర్షకాలంబునను సుళ్లపదువువోలె
శ్వేతవర్తకసంఘముల్ చెదరిపడియె.

ఉ. తుదకు పరాసువర్తకుల దోర్బల మూడఁగ నాంగ్లవర్తకా
భ్యుదయమె మిన్నుముట్టెను, ప్రభుత్వముపై జనిపుట్టె వారి కా
పిదప సహస్రయత్నములు ప్రేల్మిడిఁ జేయుఁదొడంగఁ గర్మప
క్వదశ విధాత చేయఁ దగు గాఢసహాయ మొనర్చె వారికిన్.

గీ. ఇంతవ్రాసితి మీ దివ్యవృత్తాంత మేమొ
శక్తికొలఁదిగ విరచింప సాహసింపఁ
గలము సాగక యున్నదే కారణంబొ
యింక విరమింతు దయ యుంచు వేంకటేశ!

SRI G. RAMALINGAYYA

శ్రీ గోపాలుని రామలింగయ్య

SRI A. KALESWARA RAU

శ్రీ అయ్యదేవర కాలేశ్వరరావు

SRI RAMASWAMI CHAUDARI

శ్రీ రామస్వామి చౌదరి

SRI V NARAYANA

శ్రీ కల్లూరి నారాయణరావు

LATE C. RAJASEKARA KAVI

కీ. శే. చామర్తి రాజశేఖర కవి

SRI G. RANGAYYA NAIDU

శ్రీయుత గద్దె రంగయ్యనాయుడు

A. GURUNADHA RAMASESHAYYA

శ్రీయుత అద్దేపల్లి గురునాథరామశేషయ్య

SRI K. SURYANARAYANA CHAUDHARI

SRI M. TIRUMALA RAU

శ్రీయుత మొసలిగంటి తిరుమలరావు

శ్రీయుత కన్నెకంటి సూర్యనారాయణ చౌదరి

SRI C BHAVAYYA

శ్రీయుత చింతమనేని భావయ్య

SRI M. GOVINDA DASU'JEE

శ్రీయుత మాడుగుల గోవిందదాసుజీ

R. B V. ALWAR CHETTY B. A.

కర్నాటిక్ పేపరుమిల్సు కంపెని మేనేజింగు డైరెక్టరు

రా. బ. వి. ఆళ్వారుశెట్టి బి. ఏ.

దేశీయ మహాజన సభా సంవిధానము

[అహమదాబాదు కాంగ్రెసు సభయందు సవరింపబడిన రీతిని ప్రకటితము]

1 వ నిబంధనము:—సముచిత శాంతిసాధనములవలన భారతీయులు స్వరాజ్యమును బడయుటయే కాంగ్రెసుసభయొక్క సంకల్పము

సభాసమావేశకాల నిర్ణయము

2 వ నిబంధనము:—(ఏ) గత మహాసభలో నిర్ణయింపబడినట్టిగాని లేక ఇక ముందు వివరింపబడెడు కాంగ్రెసుస్థాయిసంఘముచే నిర్ధారణ చేయబడినట్టిగాని స్థలమునందు సంవత్సరమున కొకసారి క్రిస్టమసు సెలవులలో సాధారణముగా దేశీయమహాజన సభాసమావేశము జరుగవలయును.

(బి) కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమువారు-స్వయముగా గాని-రాష్ట్రీయసంఘములలో అధికసంఖ్యగల సంఘముల కోరికపైనిగాని - తమకు తగునని తోచిన స్థలమునందు ప్రత్యేకావసర దేశీయమహాజనసభను జరుపవచ్చును. అట్టి సమావేశములకుఁ గూడ నీ సంవిధానమునందలి నిబంధన లన్నియును స్థాయిసంఘమువారు అవసరమున కనుగుణ్యముగ జేయు సవరణలతో వర్తించును.

మహాసభానుబంధ సంఘములు

3 వ నిబంధనము:—దేశీయమహాజనసభా వర్గమునం దీసంఘములు చేరియుండును.

(ఏ) దేశీయమహాజనసభ (బి) రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘములు (సి) మండలకాంగ్రెసుసంఘములు (డి) సబుడివిజను, తాలూకా లేక తహసీలు ఫిర్కా లేక యితర స్థానిక కాంగ్రెసు సంఘములు, (ఇ) అఖిల భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘము (ఎఫ్) ఈ సందర్భమున దేశీయ మహాజనసభవారిచే ఎప్పటి కప్పు డామోదింపబడి-భారతేతరఖండములం దుండు-నిట్టి యితరసంఘములు (జి) రాష్ట్రీయమండల తాలూకా లేక తహసీలు, లేక యితర స్థానికకాంగ్రెసు సంఘములచే కాలానుగుణ్యముగ నేర్పాటుపబడు కాంగ్రెసు రాష్ట్రీయ మండల, తాలూకా లేక తహసీలు లేక యితర స్థానికమహాసభల సన్మానసంఘములు.

4 వ నిబంధనము:—పైన వివరింపబడిన కాంగ్రెసు వర్గమునందలి యేసంఘమునం దైనను స్త్రీలు గాని పురుషులు గాని సభ్యులుగా చేరవలయుననినచో వారు 18 ఏండ్లకు తక్కువ గాని వయసుగలవారుగా నుండవలయును. సంవిధానమునందలి 1 వ నిబంధనమునందు వివరింపబడిన సంకల్పమును సాధనములను నిబంధనలను ఆమోదించునట్లు లిఖితరూపముగ తెలుపవలయును.

రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములు

5 వ నిబంధనము:—ఈదిగువ వివరింపబడిన రీతిని రాష్ట్రములను వాని ఎదుట నిరూపింపబడిన ప్రధాన కార్యస్థానములను నిర్ధారణ చేయబడినవి. ప్రధాన కార్యస్థానములు నిరూపింపబడినను నిరూపింపబడ కున్నను వానిని నిర్ణయించుటకును మార్చుటకును రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘముల కధికారము కలదు.

(1)	చెన్నపురి	(ద్రవిడ) ప్రధానస్థానము	చెన్నపురి
(2)	ఆంధ్ర	(తెలుగు)	„
(3)	కర్నాటక	(కన్నడ)	„ గడగు
(4)	కేరళ	(మలయాల)	„ కల్లికోట
(5)	బొంబాయినగరము	(మరాటీ-గుజరాతి)	బొంబాయి
(6)	మహారాష్ట్ర	(మరాఠీ)	పూనా
(7)	గుజరాతు	(గుజరాతీ)	అహమదాబాదు
(8)	సింధు	(సింధి)	
(9)	సంయుక్తరాష్ట్రములు	(హిందూస్థాని)	అలహాబాదు
(10)	పంజాబు	(పంజాబీ)	లాహోరు
(11)	పశ్చిమోత్తరసరిహద్దురాష్ట్రము	(హిందూస్థాని)	పెషావరు
(12)	ఢిల్లీ	(డిటో)	ఢిల్లీ
(13)	అజ్మీరు, మార్వారా, రాజపుటానా	„	అజ్మీరు
(14)	మధ్యరాష్ట్రములు	„	జబ్బలుపూరు
(15)	„	(మరాటీ)	నాగపూరు
(16)	బేరారు	(డిటో)	అమరావతి
(17)	బెహారు	(హిందూస్థాని)	పాట్నా
(18)	ఉత్కళ (ఒరిస్సా)	(ఓఢ్రము లేక ఉరియా)	
(19)	బెంగాలు సుర్మావాలీ	(బెంగాలీ)	కలకత్తా
(20)	అసాము	(అసామీ)	గౌహాటి
(21)	బర్మా	(బర్మీసీ)	రంగూను

అఖిల భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమువారు ఆయా స్వదేశ సంస్థానములను ఆయా రాష్ట్రములకు చేర్చుటకును ఆయా రాష్ట్రీయ సంఘము లాయా సంస్థానముల నాయా మండలములకు చేర్చుటకును అధికారము కలదు.

ఈ సంవిధానము ననుసరించి ప్రస్తుతమున్న రాష్ట్రీయసంఘములు వెంటనే మార్పును చేయవలెను. ఆ మార్పును అఖిలభారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమువారు సవరించిన తప్ప, ఆ మార్పే స్థిరమగును.

6 వ నిబంధనము:—(ఏ) పైనిబంధనలో వివరింపబడిన ప్రతి రాష్ట్రమునకు నొక రాష్ట్రీయసంఘ ముండవలయును. (బి) ప్రతి రాష్ట్రీయసంఘమును మూడవ నిబంధనలో వివరింపబడిన మండలసంఘములు మున్నగు వానిని ఏర్పాటు చేయవలయును. కాంగ్రెసు సంవిధానమునకును అఖిలభారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమువారు చేయు నిబంధనలకును

భిన్నములు కానిపద్ధతిని సభ్యులను సరింపవలసిన విధులను గూర్చియు కార్యనిర్వహణమును గూర్చియు నిబంధనలను చేయుటకు రాష్ట్రీయ సంఘముల కధికారము కలదు. (సి) రాష్ట్రీయసంఘములచే చేయబడిన నిబంధనల ననుసరించి మండల సంఘములు మున్నగు సంఘములచే సంవత్సరమున కొకసారి నియోజింపబడిన ప్రతినిధులు రాష్ట్రీయసంఘసభ్యులగుదురు.

నియోజనాధికారము

7 వ నిబంధనము:—4 వ నిబంధనము ప్రకారము సర్హులని నిర్ణయింపబడినట్టియు సాలుకు నాలుగణాలు చందా చెల్లించునట్టియు దేశీయ మహాజన రాష్ట్రీయసంఘాధికారమునకు లోబడిన ఏ సంఘమునందైనను సభ్యులుగా నుండ నర్హులగుదురు. ఎవ్వరు గాని ఏక కాలమందు రెండు సంఘములందు సభ్యులుగా నుండగూడదు.

నియోజకవర్గము-ప్రతినిధులు

8 వ నిబంధనము:—దేశీయ మహాజనసభకు ప్రతినిధులను నియోజించుటకు ప్రతి రాష్ట్రీయసంఘమునకును బాధ్యత కలదు.

21 ఏండ్ల వయసురాని వారిని, కాంగ్రెసు మతము నామోదించని వారిని ప్రతినిధులుగా నియోజింపగూడదు.

ప్రతిరాష్ట్రమునను స్వదేశసంస్థానముల ప్రజలతో సహా గత జనాభా ప్రకారము ప్రతి 50 వేలమందికిగాని అంతకు తక్కువసంఖ్యకు గాని ఒక్కనికంటె హెచ్చుగా ప్రతినిధులను నియోజింపగూడదు. సంస్థానములలోని ప్రజలకు గూడ నియోజనాధికారము నిచ్చినను సంస్థానముల పరిపాలనాది విషయములతో నెంతమాత్రమును కలిగించుకొనగూడదు.

అఖిల భారత కాంగ్రెసు సంఘసభ్యులందఱును అధికారరీత్యా కాంగ్రెసుమహాసభకు ప్రతినిధులగుదురు. రాష్ట్రీయ సంఘములు నియోజింప నధికారముగల ప్రతినిధుల మొత్తమునుండి అఖిల భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమునకు సభ్యులుగా నియోజింపబడిన వారిని అధికారరీత్యా సభ్యులగు వారిని మినహాయించవలయును.

స్త్రీల ప్రతినిధులును, అల్పసంఖ్యాకుల ప్రతినిధులును, ప్రత్యేక సంరక్షణము కోరు ప్రత్యేకవర్గముల ప్రతినిధులును, నియోజింపబడుటకభ్యంతరము కలుగకుండ రాష్ట్రీయసంఘములు ప్రతినిధుల నియోజనమును గూర్చి నిబంధనల నొనరింపనర్హులు.

ప్రతి రాజకీయవర్గమునకును అంశవారీ ప్రాతినిధ్యము లభించుటకు ముందరులకు మార్చబడదగిన ఒక్క వోటుపద్ధతినో మఱేపద్ధతినో ఏర్పఱచి నియోజకవిధానమును నియోజనవిధానమును నిర్ణయించు నిబంధనలను చేయవలెను.

30-4-1921 వ తేదీలోగా రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘములు చేసిన నిబంధనలను మహాజనసభా కార్యదర్శులకు పంపవలయును. అవి చేరినపిమ్మట సాధ్యమైనంత త్వరలో కార్యదర్శులు వానిని ప్రకటింపవలయును.

నియోజనము జరిగినపిమ్మట నియోజితులగు ప్రతినిధులందఱి పూర్తిపేరు-వృత్తి-వయసు-స్త్రీ పురుష వివక్షత-మతము-పూర్తి విలాసమును తెలుపు అకారాది సామాక్షరక్రమపట్టికను సిద్ధపఱచి సాధారణ మహాజనసభ డిశంబరు నెల 15 వ తేదీలోగాను అవసర మహాసభలకు సభ జరుగు తేదీకి 10 రోజులు ముందుగాను రాష్ట్రీయసంఘములు దేశీయమహాజన సభాస్థాయిసంఘమునకు పంపవలయును.

9 వ నిబంధనము:—(ఏ) అఖిల భారత కాంగ్రెసు స్థాయిసంఘమువారు అప్పుడప్పుడు నిర్ణయించిన ప్రకారము ఈ మొత్తమును రాష్ట్రీయసంఘములు స్థాయిసంఘమునకు పంపవలయును. (బి) తాను చెల్లింపవలసిన చందాను పూర్తిగా చెల్లించినగాని కాంగ్రెసుసభ్యులెవ్వరును ఇతరులకు వోట్లు నీయగూడదు. తాము ప్రతినిధులుగా నిలువగూడదు.

ప్రతినిధులు

10 వ నిబంధనము:—ఈ రీతిగా నియోజింపబడిన ప్రతి ప్రతినిధికిని అపెండిక్సు ఏలో నిరూపింపబడిన నమూనాగల ఫారములో సర్టిఫికేటును వ్రాసి, దానిపై కార్యదర్శి సంతకముచేసి, ప్రతినిధుల కిచ్చుటకు 8 వ నిబంధనలో పేర్కొనబడిన కాంగ్రెసు సంఘముల కన్నిటికిని అధికారము గలదు. గాన నట్లు జరుపవలయును.

11 వ నిబంధనము:—ఆ సర్టిఫికేటును 10 రూపాయలు సభారుసుమును మహాసభాకార్యాలయమునందు చెల్లించినచో ప్రతినిధుల కందఱకు శాలలోనికి వెళ్లుట కధికారము నిచ్చు టిక్కెటులు ఇయ్యబడును.

12 వ నిబంధనము:—దేశీయమహాజన సభాసమావేశములందు పాల్గొనుటకు చీట్లు నిచ్చుటకు ప్రతినిధులకు మాత్రమే అధికార ముండును.

సన్మానసంఘము

13 వ నిబంధనము:—వార్షిక మహాసభ జరుగుటకు కనీసము ఆఱు నెలలకు ముందుగనే రాష్ట్రీయసంఘము సన్మానసంఘము నేర్పఱుపవలెను. సన్మానసంఘమున రాష్ట్రీయసంఘసభ్యులు కానివారు గూడ సభ్యులుగా నుండవచ్చును. సన్మానసంఘసభ్యులు చేరి 25 రూపాయలకు తక్కువగాని మొత్తమును చెల్లింపవలెను.

14 వ నిబంధనము:—ఆహ్వానసంఘమువారు తమ యధ్యక్షుని ఎన్నుకొనవలయును. ఇతర కార్యనిర్వాహక సభ్యులను తమసభ్యులలోనుండియే ఎన్నుకొనవలయును.

15 వ నిబంధనము:—కాంగ్రెసు సమావేశమునకు కావలసిన సొమ్మును వసూలుచేయుట - ఈ క్రిందినూత్రములో నుదాహరింపబడు ప్రకారము కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుని ఎన్నుకొనుట - ప్రతినిధులను అతిథులను ఆహ్వానించి వారికి వసతులను సమకూర్చుట - వీలైనంతవఱకు ప్రేక్షకులకు గూడ సదుపాయమును కలుగజేయుట - కార్యక్రమము

యొక్క నివేదికను అచ్చొత్తించుట-ప్రకటించుట-కాంగ్రెస్ సమావేశ మగుటకు 4 మాసముల లోపుగ రాష్ట్రీయకాంగ్రెస్ సంఘమువారికి జమాఖర్చులపట్టీని సమర్పించుటయు ఆహ్వానసంఘమువారి విధి.

అధ్యక్షుని ఎన్నిక

16 వ నిబంధనము:—కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుపదవికి అర్హులని తమకు తోచినవారిని అన్ని రాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్ సంఘములవారును జూనుమాసము అంత్యమగులోపున ఆహ్వానసంఘము వారికి దెలియజేయవలయును. సాధ్యమైనంతవఱకు జూలై మొదటివారములో ఆహ్వానసంఘమువారు అధ్యక్షుపదవికి సూచింపబడిన వారి పేర్లను తుదిసిఫార్సులకు అన్ని రాష్ట్రీయసంఘముల వారికిని పంపవలయును. సూచింపబడిన పేర్లలో నుండియే ఒక్కరిని పరిష్కారముగ సిఫార్సుచేయవలెను. ఈ తీర్మానములను ఆలోచించుటకు ఆహ్వానసంఘమువారు వీలైనంతవఱకు ఆగస్టు మాసములో సమావేశము కావలయును.

రాష్ట్రీయకాంగ్రెస్ సంఘమువారు బహుళసంఖ్యాకులుగ సిఫార్సు జేసిన పేరును, అధ్యక్షుని ఎన్నుకొనుటకు ప్రత్యేకముగ సమావేశమైన ఆహ్వానసంఘములో చాలమంది సభ్యులు అంగీకరించిన గాబోవు కాంగ్రెసునకు అట్లు అంగీకరించబడిన వ్యక్తి అధ్యక్షుడుగ నుండును. ఒకవేళ రాష్ట్రీయకాంగ్రెస్ సంఘములవారు అధ్యక్షుపదవికి సిఫార్సు జేసిన వ్యక్తిని ఆహ్వానసంఘమువారు అంగీకరింపక పోయినను- లేక పైన జెప్పిన ప్రకారము ఎన్నుకొనబడిన అధ్యక్షుడు రాజీనామా నిచ్చుట లేక చనిపోవుట లేక తదితరములగు సవాంతరములకు పాల్పడుట. గలిగినపుడు ఆహ్వానసంఘమువారు ఈవిషయమును ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారికి తత్క్షణము తెలియజేయవలయును. వీరు సెప్టెంబరు మాసము లోపుగ ఒక నిశ్చయమును జేయవలయును. ఈ రెండువిషయములలో నేదైనప్పటికిని, ఈ ఎన్నిక ఖాయము. ఈ అధ్యక్షుడు కాంగ్రెస్ జరుగు రాష్ట్రవాసిగ నుండగూడదు. ఇదే షరతులకులోనై ప్రత్యేకపు సమావేశముగాని అసాధారణ సమావేశముగాని జరుగుచో దీనికి అధ్యక్షుని ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారే ఎన్నుకొనవలయును.

కాంగ్రెస్ నిధి

17 వ నిబంధనము :—(ఎ) మామూలు కాంగ్రెస్ సమావేశముగాని అసాధారణ సమావేశముగాని ముగిసిన రెండువారములకు ఎక్కువ గాకుండ ప్రతినిధికట్నపుమొత్తములో సగమువంతును రాష్ట్రీయకాంగ్రెస్‌సంఘము ద్వారా ఆహ్వానసంఘమువారు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారి కనుపవలెను. (బి) సమావేశమున కగు ఖర్చులు అన్నియునుపోను ఆహ్వానసంఘమువారియొద్దసొమ్ము నిల్వయున్నచో దానిని వారు ఏరాష్ట్రమునందు కాంగ్రెస్ సమావేశము జరిగెనో ఆ రాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్‌కమిటీవారికి ఆరాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్‌నిధికి ఇచ్చివేయవలయును.

లెక్కల తనిఖీ

18 వ నిబంధనము :— ఆహ్వానసంఘమువారి జమాఖర్చులను ఈ విషయమునకు సంబంధించిన రాష్ట్రీయకాంగ్రెస్‌సంఘమువారు తనిఖీ (ఆడిట్) జేయించవలెను. కాంగ్రెస ముగిసిన 6 నెలలకు ఎక్కువ గాకుండ ఈలెక్కలపట్టీని [ఆడిటరు నివేదికను] రాష్ట్రీయకాంగ్రెస్ సంఘమువారు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారి కంపవలయును.

ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీ

19 వ నిబంధనము :—అధికారరీత్యా నున్న సభ్యులు గాక ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీలో 350 మంది సభ్యు లుండవలయును.

ఎన్నుకొనబడిన అధ్యక్షుండు కాంగ్రెస్ క్రమసంఘ సంతకముజేసి ఏ కాంగ్రెస్ సంఘములోనైన సభ్యులుగను సాధారణకార్యదర్శులుగను కోశాధిపతులుగను నున్న పూర్వపు కాంగ్రెస్ అధ్యక్షులు అధికారరీతా సభ్యు లగుదురు. తన యధికారములో నున్న కాంగ్రెస్ కమిటీల సభ్యులనుండి ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీ నియమించిన సభ్యులను ప్రతిరాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్‌కమిటీవారును ఎన్నుకొనవలయును.

భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రపునర్విభజన ననుసరించి గాని, ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారికి న్యాయ్యమనితోచిన ఇతరవిధానమును బట్టిగాని సభ్యులమొత్తమును ఏర్పాటు జేయవలయును. దీనిని 1921 సంవత్సరము 31 తేదీ లోపుగ ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారు ప్రకటింపవలయును.

ప్రతినిధుల నెన్నుకొనుటకు ఏర్పడినపద్ధతియే ఈఎన్నికకు గూడ ననువర్తించును. ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీసభ్యుల ఎన్నికలు సాధారణముగ నవంబరు మాసములో జరుగును.

ఈసంవిధానము ప్రకారము ప్రథమ ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీ 1921 సంవత్సరము జూను 30 తేదీని గాని అంతకు పూర్వముగాని ఎన్నుకొనబడవలయును. అంతవఱకు ఇటీవల నెన్నుకొనబడిన ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీ సభ్యులే పనిచేయుచుందురు.

అవసరమైనపుడెల్ల కార్యనిర్వహణార్థము ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీవారు సమావేశము గావలయును. సమావేశమగుటకు పూర్వము ఎందులకు సమకూడవలయునో అపనిని తెలుపుచు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీసభ్యులు 15 మంది దరఖాస్తుమూలముగ గోరవలయును. క్రొత్త ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీ ఎన్నిక జరుగునంతవఱకు ఇదివఱకున్న ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారే పనిజూడవలయును.

20 వ నిబంధనము :—ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీ సభ్యులుగ ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తులకు ఆయారాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్‌కమిటీల కార్యదర్శులు ఆ సభ్యత్వపదవి పత్రముల నీయవలయును.

21 వ నిబంధనము :—ఏసంవత్సరమున కాసంవత్సరము కాంగ్రెస సభవారు నియమించు కార్యక్రమమును సాగించుటకును కాంగ్రెస్‌వారు నిర్ణయించనట్టియు అసందర్భసమయములలో క్రొత్తగ బయలుదేరు సమస్యలను పరిష్కరించి నెరవేర్చుటకును కాంగ్రెస్ తరఫున ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారికి అధికారము గలదు. ఈ పనిమిత్తము తన సంవిధానమున ప్రతిబంధకముగ లేకుండ తన కనుకూలమగు నిబంధనలను జేసికొనుటకు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీ వారికి అధికార ముండవలయును.

22 వ నిబంధనము :—కాంగ్రెస్‌సభాధ్యక్షుడు వచ్చెడిసంవత్సరమునకు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీయధ్యక్షుడుగ నుండవలయును.

సాధారణ కార్యదర్శులు

23 వ నిబంధనము :—భారత దేశీయమహాజనసభకు ముగ్గురు సాధారణకార్యదర్శులును, ఇద్దరు కోశాధిపతులును ఉండవలయును. వీరిని కాంగ్రెస్‌వారు ప్రతిఏటను ఎన్నుకొనవలయును. ఆసంవత్సరములో జరుగు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీపని నివేదికమును సాధారణకార్యదర్శులు తయారుచేసి దేశీయమహాజనసభ జరుగు సమయమున ఆసభకుపూర్వము జరుగు ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌సభలో తమదగ్గరనున్న యావత్తుసొమ్ము వివరములతో దాఖలు జేయవలయును. పిమ్మట ఇట్లు సమర్పింపబడిన లెక్కలు నివేదికపు నకళ్లను కాంగ్రెస్ సభవారికి బంపవలెను. కాంగ్రెస్‌కమిటీలకు గూడ పంపవలెను.

కార్యనిర్వాహకసంఘము

24 వ నిబంధనము :—ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీవారి ప్రథమసమావేశమునందు కార్యనిర్వాహక సంఘమును నియమించవలయును. ఈ సంఘమునకు అధ్యక్షుడు సాధారణకార్యదర్శులు కోశాధిపతులు 9 గురు ఇతరసభ్యులు ఉండవలయును. ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్ కమిటీవారపుడపుడు నియమించుపనులను కార్యనిర్వాహక సంఘమువారు జేయవలెను.

విషయనిర్ధారక సంఘము

25 వ నిబంధనము :—ముందు జరుగబోవు సాధారణసమావేశమునకు గాని అసాధారణ సమావేశమునకు గాని విషయనిర్ధారక సభ్యులుగ ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌సభ్యు లుండెదరు.

26 వ నిబంధనము :—దేశీయమహాజన సభ సమావేశ మగుటకు కనీసము రెండురోజులు ముందుగ బహిరంగముగ విషయనిర్ధారక సంఘమువారు సమావేశము కావలయును. ఈ సభకు ఎన్నుకొనబడిన అధ్యక్షుడే అగ్రాసనాధిపత్యమును వహించును. ఉద్యోగపరిమితి ముగిసిన కార్యదర్శులు రాబోవు కాంగ్రెస్‌సమావేశములో జరుపవలసిన పనియొక్క చిత్తు కార్యక్రమమును తయారుచేసి సమర్పింపవలయును. ఈ కార్యక్రమములో ఆయారాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్‌కమిటీవారు సిఫార్సు చేసిన తీర్మానములను గూడ జేర్చవలయును.

27 వ నిబంధనము :—పై కార్యక్రమమును విషయనిర్ధారక సంఘమువారు చర్చింపవలయును. బహిరంగ సమావేశములో సమర్పించుటకు తీర్మానములను తయారుచేయవలెను.

28 వ నిబంధనము :—కాంగ్రెస్ సమావేశము జరుగుచున్న కాలములో అవసరమైనపుడు విషయనిర్ధారకసంఘమువారు అపుడపుడు సమావేశము కావలయును.

వివాదాంశములు - స్వల్పసంఖ్యాకుల సదుపాయములు

29 వ నిబంధనము :—ఏదైన విషయమును చర్చకు ప్రవేశపెట్టుటకు భారతీయ ప్రతినిధులుగాని మహమ్మదీయ ప్రతినిధులుగాని ఏకముగ ¾ మంది అధిక్షేపించిన ఆవిషయమును విషయనిర్ధారకసంఘమువారు చర్చకు ఆమోదింపరాదు. లేక ఏ కాంగ్రెస్‌లోగూడ ఆకాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు ఆ విషయమును చర్చించుటకు అనుమతినీయరాదు. చర్చకు అంగీకరింపబడిన విషయ మేదైన చర్చింపబడినపిదప చేయదలచుకొన్న తీర్మానమునకు భారతీయప్రతినిధులుగాని మహమ్మదీయప్రతినిధులుగాని ¾ వంతు ప్రతికూలురుగ నున్నచో నా తీర్మానమును మానివేయవలెను.

30 వ నిబంధనము :—సంవిధానములో జెప్పక విడువబడిన అన్ని విషయములకును ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీవారు నిబంధనలను జేయు నధికారమును గల్గియుందురు. ఈ నిబంధనలు ఈ సూత్రములకు ప్రతిబంధకములుగ నుండవు.

31 వ నిబంధనము :—ఇపుడు అమలులో నున్న సంవిధానముయొక్క సూత్రములు క్రిందు వాని ననుసరించి జేయబడిన కార్యములకు అడ్డు లేకుండగ వీనివలన రద్దు జేయబడినవి.

(అనుబంధము. ఏ)

(సంవిధానముయొక్క 10-వ నిబంధనమును జూచునది)

శ్రీయుత..గారు

..............కాంగ్రెస్‌కమిటీసభ్యులు..............లో జరుగబోవు దేశీయమహాజనసభకు క్రమప్రకారము..................కాంగ్రెస్ కమిటీవారిచే ప్రతినిధిగ నెన్నుకొనబడిరి. దీనిని నేను ధ్రువపరచుచున్నాను.

కార్యదర్శి,
......కాంగ్రెస్‌కమిటీ.

పూర్తిపేరు..

వృత్తి..

వయస్సు..

స్త్రీయా, పురుషుడా?..

మతము..

విలాసము..

(అనుబంధము. బి)

ఆయారాష్ట్రములకు నియమింపబడిన ఆల్ ఇండియా కాంగ్రెస్‌కమిటీ సభ్యుల సంఖ్య :—

రాష్ట్రము	సంఖ్య
మదరాస్	25
ఆంధ్రరాష్ట్రము	24
కర్నాటక	15
కేరళ	8
బొంబాయినగరము	7
మహారాష్ట్రము	16
గుజరాతు	12
సింధు	9
సంయుక్తరాష్ట్రములు	4
పంజాబు	33
నార్త్‌వెస్టు ఫ్రాంటియర్ ప్రోవిన్సు	4
ఢిల్లీ	8
అజ్మీరు	7
మధ్యపరగణాలు (హిందుస్థానీ)	18
„ (మరాటీ)	7
బీరార్	7
బీహార్	33
ఉత్కళ	12
బెంగాల్ సుర్మా కనుమ	48
అస్సాము	5
బర్మా	12

భారత దేశీయమహాజన సభ

అఖిలభారత దేశీయమహాజనసంఘపు నివేదిక సం ౧.

దేశీయమహాజనసభా నిర్వాణ

అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘసభ్యులు - వారి చిరునామాలు. 1922 సంవత్సరమునకు

అధ్యక్షుఁడు:—శ్రీయుతులు, సి. ఆర్. దాసు. 148 రుస్సారోడ్డు, కలకత్తా. అధ్యక్షులు కారాగారమున నుండుటచేత హకీము అజ్మలుఖాను అధ్యక్షులు. ఢిల్లీ.

సాధారణకార్యదర్శులు:-పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ, ఆనందభవనము, అలహాబాదు. శ్రీయుతులు సి. రాజగోపాలాచార్యులు. డాక్టరు అన్సారి 1 దర్యాగంజు ఢిల్లీ. పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ, శ్రీయుతులు సి రాజగోపాలాచార్యులు జైలునందుండుటచేత, వారికి బదులుగా పనిజేయుటకు శ్రీయుత, వి. జె. పటేలు, బొంబై. డాక్టరు టి. ఎస్. ఎస్. రాజను (తిరుచునాపల్లి) ప్రధానకార్యదర్శిగా నేమింపబడిరి.

కోశాధ్యక్షులు:—సేఠ్ జమ్నాలాలు బజాజ్. వార్ధా, సేఠ్ ఎమ్. ఎమ్. హెచ్. జే. ఛోటానీ, బంద్రా (B. P. & C. I.)

మద్రాసుసభ్యులు (తమిళదేశము)

1 సి. రాజగోపాలాచార్యులు, సేలము ప్రాంతము.

2 డాక్టరు. టి. ఎస్. ఎస్ రాజను. ర్యాంకిన్సురోడ్డు, కంటోన్మెంటు, తిరుచినాపల్లి.

3 డాక్టరు పి. వరదరాజులునాయుడు, సెంట్రలుజైలు, కోయంబుత్తూరు

4 వకాల్వినయ్యదుముర్తుజాసాహేబు, సంసభిరామ్ స్ట్రీటు, తిరుచినాపల్లి

5 ఈ. వి. రామసామినాయకరు, మర్చెంటు, ఈరోడ్డు

6 డాక్టరు టి. వి. యస్. శాస్త్రి, సింగారతోపు, తిరుచినాపల్లి

7 డాక్టరు. టి. ఏ. రామచంద్రను చెట్టియారు, తంజావూరు.

8 ఎమ్. పట్టాభిరామఅయ్యరు; షోలవందాను, మధురజిల్లా.

9 కే. రాజగోపాలన్, 24 పట్టమంగయమ్, మాయవరము.

10 ఎస్. సుబ్రమణ్యనాయనార్, సాతూరు రామనాథజిల్లా.

11 సి. బాలాజీరావు, కోయంబుత్తూరు ప్రాంతము.

12 పి. డి. ఎషెర్, తిరుప్పూరు, కోయంబుత్తూరుజిల్లా.

13 పంతలు వేంకట్రామయ్యరు, కుంభకోణము.

14 జి. వి. కృపానిధి, స్వరాజ్యఆఫీసు, బ్రాడ్వే మద్రాసు.

15 టి. వి. నరసుప్పిళ్లె. అండరు స్ట్రీటు, తిరుచినాపల్లి.

16 ఇ. సూర్యనారాయణఅయ్యరు, 'సమరసబోధిని' తంజావూరు.

17 వి. ఎమ్. మహాలింగఅయ్యరు, వకీలు, కోయంబుత్తూరు.

18 ఇ. సైయదుఅహమదు, 40 లాల్ ఖానువీధి, చిదంబరము.

19 యజ్ఞేశ్వరశర్మ, కల్లడకురిచి, తిరునెల్వేలి

20 కే. సంతానం. Cp. ప్రెసిడెంటు డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసుకమిటీ కళ్లికురిచి, దక్షిణార్కాడుజిల్లా.

21 షాఫీ మహమ్మదు, పెరియమెట్టు, మదరాసు.

22 ఎన్. నారాయణన్, వెస్టు ఆవనివీధి, మధుర.

23 ఏ. రంగసామి అయ్యంగారు. స్వదేశమిత్రను ఆఫీసు, జార్జిటవును. చెన్నపురి.

24 ఎమ్. ఏ. అరుణాచలశెట్టియారు, పల్లత్తూరు, రామనాడ్ జిల్లా.

25 కే. ఎస్. మార్గంఅయ్యరు, కొల్లత్తూరు, నార్తార్కాడుజిల్లా.

ఆంధ్రదేశపు సభ్యులు

1 వి. వి. గిరి. బరంపురము, గంజాముజిల్లా.

2 వసంతరావు బుచ్చి సుందరరావు, విశాఖపట్టణము.

శ్రీయుత, వి. వి. సుందరరావు. (జైలులోనుండుటచే ఈస్థానము

3 బులుసు సాంబమూర్తి. కాకినాడ గోదావరిజిల్లా. [ఖాళీగానున్నది.)

4 దండు నారాయణరాజు, ఏలూరు, పశ్చిమగోదావరిజిల్లా.

5 భోగరాజు పట్టాభిసీతారామయ్య, మచిలీబందరు.

6 కొండ వేంకటప్పయ్యపంతులు, గుంటూరు.

7 బెజవాడ చంద్రశేఖరరెడ్డి, నెల్లూరు.

8 సి. వి. రంగంశెట్టి, నారాయణవనము, చిత్తూరుజిల్లా

9 కేతు వెంకటరెడ్డి, చిలమకూరు, కడపజిల్లా

10 మేడము వెంకయ్యశెట్టి, కర్నూలు.

11 కల్లూరి సుబ్బరాయుడు, హిందూపురము, అనంతపురంజిల్లా

12 ధర్మవరము గోపాలాచారి. బళ్లారి.

13 భమిడి చినయజ్ఞ నారాయణశర్మ, మాడుగుల, గోదావరిజిల్లా

14 గద్దె రంగయ్యనాయుడు 40-41- వెంకటారియాన్ కోయిల్ స్ట్రీటు

15 టి. ప్రకాశము, మైలాపూరు, మద్రాసు. [జి. టి. మద్రాసు

16 కే. నాగేశ్వరరావు మైలాపూరు, మద్రాసు

17 డాక్టరు నాసిర్ అహమ్మద్ సాహేబ్. తాడేపల్లిగూడెము. గోదావరిజిల్లా.

18 దుగ్గిరాల రాఘవచంద్రచౌదరి, అంగలూరు, తూర్పుకృష్ణాజిల్లా.

19 మహమ్మద్ ఉమర్ ఆలీషా, పిఠాపురము, గోదావరిజిల్లా

20 మహమ్మదు అబ్దుల్ సత్తారుసాహేబు, కడప
21 మహమ్మదు రజాసాహెబ్ బెల్గామి, గుంటూరు
22 డాక్టరు ధన్వాడ రామచంద్రరావు, బెజవాడ
23 కుసుమ వేంకటరామయ్య. రాజమహేంద్రవరము
24 శ్రీమతి పొణకా కనకమ్మ, సుబ్బారామపురము, మనుబ్రోలుపోస్టు నెల్లూరుజిల్లా.

పైవారిలో 3 వ వారు జైలులోనున్నందున వీరికిబదులుగా, జి. రామచంద్రరావు (రాజమండ్రి) ఎన్నుకొనఁబడిరి. 8 వ వారును జైలులో నున్నందున వారికి బదులుగ కపిస్థలము రాజగోపాలాచారి(తిరుపతి) ఎన్నుకొనఁబడిరి. 11 వ వారు జైలులో నుండుటచేత బదులుగా, శ్రీయుతులు జి. హరిసర్వోత్తమరావు (చెన్నపురి) ఎన్నుకొనఁబడిరి.

కర్నాటకపు సభ్యులు

1 డాక్టరు, నారాయణరావు సుబ్రోహర్డికార్, హుబ్లీ.
2 డాక్టరు, వి. ఎస్. ఉమాభగీ, గడగ్
3 శ్రీయుత, విశ్వనాథరావు, ఎన్. జోషి, హుబ్లీ.
4 శ్రీయుత, దత్తోపంత్, ఆర్ మాజ్లీ, బెల్గాము
7 శ్రీయుత, శేషగిరిరావు, టి. డాటప్, ఎథ్నీ.
5 శ్రీయుత, శ్రీనివాసరావు, వి. కోజల్గీ, బీజపూరు
6 శ్రీయుత, జయరావు ఎమ్. దేశపాండ్యా బీజపూరు
8 శ్రీయుత, మాధవరావు, ఆర్. కెంభావి, బీజపూరు
9 ,, డి. హెచ్, రంగ్రావు, బళ్లారి
10 ,, కే. సదాశివరావు. మంగుళూరు
11 ,, ఏ. భోజరావు. మంగుళూరు
12 ,, మంజునాథశెట్టి కార్కి- హొన్నవార్

మహమ్మదీయులకుగాను

13 మహమ్మదు ఉస్మాన్ సయ్యదు. కంటోన్మెంటు బెంగుళూరు
14 మహమ్మదు మహమ్మగుసాహేబు, పుత్తూరు మంగుళూరు
15 ,, దివాన్ సాహేబ్, జాన్వేకర్. బీజపూరు

కేరళదేశపుసభ్యులు

1 కే. మాధవన్ నాయరు. డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసుసెక్రటరీ కాలికట్టు
2 ఏ. కే. పిళ్లె. డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసుసెక్రటరీ తిరువాన్కూరు తిరివేం
3 కే. పి. కేశవమీనను, సెక్రటరీ కేరళప్రావిన్సు కాలికట్ [ద్రము
4 జనాబ్ మొయిదీన్ కోయా, కాంగ్రెసుఆఫీసు కాలికట్
5 ఏ. కే. కున్హిమాయన్ హాజీ, తెల్లిచ్చేరి
6 టి. ఆర్. కృష్ణస్వామిఅయ్యరు. డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెస్ సెక్రటరీ పాల్ఘాటు
7 పి. అచ్యుతన్. నార్తు మలబారుడిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు సెక్రటరీ కాలి
8 డబ్ల్యు. పి. ఇన్నొసెయస్ కాంగ్రెస్ఆఫీసు ట్రిచ్చూరు [కట్

బొంబాయి సభ్యులు

1 ఎస్. జీ. బాంకర్. ఎస్క్వైర్ 34 చౌపట్టీ బాంబే (4)
2 శ్రీమతి సరోజినీనాయుడు టాజ్ మహల్ హోటలు, ఫోర్టు బొంబై
3 ఉమర్ శోభానీ ఎస్క్వైర్. యూనియనుబాంక్ బిల్డింగు, అపోలో స్ట్రీటు ఫోర్టు బొంబై (2)
4 విఠల్ దాస్. వి. జెరజాని ఎస్క్వైర్. ఖాదీభాండార్. ప్రిన్సెసు స్ట్రీటు బాంబే (2)
5 కే. పి. కాడిల్ కార్ ఎస్క్వైర్. ఎడిటర్ లోకమాన్య, బొంబై (4)
6 ఎమ్ ఆర్. జయకరు ఎస్క్వైర్. ఠాకూర్ ద్వార్ బొంబాయి (2)
7 అహమ్మదు హెచ్. ఎస్ ఖత్రీఎస్క్వైర్ హీరాలాల్ మంజిల్ అబ్దుల్ రహిమాన్ స్ట్రీటు బొంబాయి

మహారాష్ట్ర సభ్యులు

1 ఎన్. సి. కేల్కారు. సదాశివపేట పునహాపట్టణము
2 ఎన్. ఎన్. అప్టపుత్రే- సతారాసిటీ
3 జే. ఎమ్. సామంత్-షోలాపూరు
4 కే. ఎస్. ఫిరోదియా అహమదునగర్
5 పి. జి. జోషి ఈరన్డోలు డిస్ట్రిక్టు ఇ. ఖాండేశ్
6 బి. జే. మరాటీ పండావార్కర్ లేన్ నాసిక్ సిటీ
7 బి. ఎల్. మెహతా, నందుసబార్, డిస్ట్రిక్టు. వెస్టుఖాండేశ్.
8 వి. జే. పటేల్ తాతాబ్లాక్సు, బంద్రా
9 ఆర్. ఎన్. మాండలిక్. గోరెగాంకెర్సుబిల్డింగ్సు గిర్గాము,బొంబాయి.
10 బి. ఆర్. నాసల్, రత్నగిరి.
11 ఎల్. బి. భోపట్కర్. సదాశివపేట పూనాపట్టణము.
12 మహమ్మద్ హుసేన్ మద్దు, భివాండీ, డిస్ట్రిక్టు ఠానా.
13 ఇస్మల్ నూర్ మహమ్మదు సతారా సిటీ.
14 మీర్ మున్షీ షుక్రల్లా, జల్గాను డిస్ట్రిక్టు ఇ. ఖాండేశ్.
15 శ్రీమతి ఇందుమతీబాయినాయిక్, బుధవారపేట, పూనాసిటీ.
16 జమ్నాదాసు. ఎమ్. మెహతా, లక్ష్మీకాంత్ మెన్షన్సు,హార్వేరోడ్డు, పోస్టు గ్రాంటురోడు బొంబాయి.

గుజరాతు సభ్యులు

1 మహమ్మదు అబ్బాస్ తయాబ్జీ, క్యాంప్, బరోడా.
2 మహమ్మదు అబ్దుల ఖాదరు బవాజీర్ C/o సత్యాగ్రహాశ్రమము, శబర్మతీ.
3 శ్రీయుత మోహనదాస్ కరంచంద్ గాంధీ C/o సత్యాగ్రహాశ్రమము శబర్మతీ.
4 ,, వల్లభభాయి జవెర్ భాయి పటేల్,భద్రా,అహమ్మదాబాదు.
5 ,, ఇందులాల్ కన్హయ్యాలాల్ యాజ్ఞిక్ C/o గుజరాతు ప్రావిన్షియల్ కాంగ్రెసుకమిటీ. అహమదాబాదు
6 ,, బల్వంత్రాయ్ నర్సిరాయ్ కనుగా. ఖాడియా. అహమ్మదాబాదు
7 ,, ఫూల్చందు బాపుజీషా-నడియాడు
8 ,, బెహన్ అనసూయా సారాభాయి- సేవాశ్రమము- మిర్జాపూరు-అహమ్మదాబాదు
9 ,, వామనరావు సీతారామ్ సుకదమ్- గోద్రా- గుజరాతు

10 „ హరిభాయి జీవర్ భాయి. అమిన్ బ్రోచ్

11 „ మోహన్‌లాల్ కే. దీక్షిత్- ప్రెసిడెంటు. సూరతు మున్సిపాలిటీ. సూరతు

12 „ మణిలాల్ వల్లభ్ జీ. కొఠరీ- రఘునాథ్ బాంబ్స్ పోల్- సాంక్రిషేరి- అహమ్మదాబాదు

సింధు సభ్యులు

1 డాక్టరు ఛోయిత్ రామ్ పి. గిద్వానీ- కాంగ్రెసుఆఫీసు- హైదరాబాద్ (సింధ్)

2 జయరామ్‌దాసు దౌలతురామ. మార్కెట్టురోడ్డు. హైదరాబాద్ (సింధ్) జెయిలులో నున్నారు

3 అబ్దుల్ జబ్బార్. ఖిలాఫత్ ఆఫీసు. హైదరాబాద్ (సింధ్)

4 మహమ్మదుఖాను. కాంగ్రెసు ఆఫీసు. కరాచి

5 సేఠ్ నారాయణ్‌దాస్ ఆనన్జీ. నానక్ వాడ. కరాచీ

6 లాల్‌చందు ఏ, జగ్తియానీ. ప్రిన్సిపాల్. తిలకాలయ్. కరాచీ

7 ఖాజీ అబ్దుల్ రహిమాన్ ఖిలాఫత్ ఆఫీసు. హైదరాబాద్ (సింధ్)

8 ఖాజీ ఖుదాబక్ష్-32 న్యూహారూన్ బిల్డింగ్సు-బందర్ రోడ్డు-కరాచీ

9 ప్రొఫెసర్ ఘనశ్యామ్ జేఠానంద్-హీరాబాద్ హైదరాబాద్ (సింధ్)

ఇందులో 2-వ వారు జైలులో నున్నందున వారికి బదులుగ విరుమల్ గారు నేమింపబడిరి.

సంయుక్తరాష్ట్రముల (యు. పి.) సభ్యులు

1 మౌలానా హజరత్ మోహానీ- ఖిలాఫత్ స్వదేశీస్టోర్సు- కాన్పూరు

2 పురుషోత్తముదాసు టన్డాన్- ఝూన్ స్టాన్‌గంజ్- అలహాబాదు

3 పండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ- ఆనందభవన్- అలహాబాదు

4 „ కపిలదేవ మాలవీయ- 75 హెవెట్ రోడ్డు- అలహాబాదు

5 „ గౌరీశంకర్ మిశ్ర్- రామప్రసాద్ గార్డెన్- మోతీగంజ్- అలహాబాద్

6 చౌధరీ ఖాలీ ఖ్వాజామన్- దాలీబాగు. లఖ్నో

7 పండిట్ హరకర్ణనాథ్ మిశ్ర- నీల్ రోడ్- లఖ్నో

8 „ విశ్వంభర్‌నాథ్ వాజపేయీ- కాంగ్రెసుకమిటీ- ఉనరో (unao)

9 బాబూ హర్నా శామ్‌సుందర్‌లాలు- కాంగ్రెసుకమిటీ- లఖింపూరు

10 శ్రీయుత మేలారామ్- కాంగ్రెసుకమిటీ- సహ్రాన్‌పూరు

11 పండిట్ త్రివేణీశంకరశేఖర్- డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసుకమిటీ-బులాండ్ షహార్

12 బి. వింధ్యవాసినీప్రసాద్‌వర్మ- సెక్రటరీ డిస్ట్రిక్టుకాంగ్రెసుకమిటీ- గోరఖ్‌పూరు.

13. సురజీనాథుసింహ్, సెక్రటరీ. డిస్ట్రిక్టుకాంగ్రెసుకమిటీ,అజమ్‌ఘడ్

14 ఎమ్. మసూద్ ఆకీనాడ్వీ షిబ్లీమంజల్ ఆజమ్‌ఘడ్

15. బి. గణపత్ సహాయ్, కాంగ్రెస్ కమిటీ, సుల్తాన్ పూర్

16. ఎమ్. సర్ఫ్రాజ్ అలీ, కాంగ్రెస్ కమిటీ, ఫీజాబాద్.

17. హెచ్ పృథ్వీరాజ్‌సింగ్. సె. డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసుకమిటీ బెరేలీ

18. బి. లక్ష్మన్ దర్శ్‌జీ, కాంగ్రెస్ కమిటీ, బుదాన్

19. మౌల్వీ అబ్దుల్ సలామ్, కాంగ్రెస్ కమిటీ మురాదాబాద్.

20. శ్రీయుత్ రఘునాథ వినాయక్ ధూళేకర్, కాంగ్రెసు కమిటీ, ఝూన్సీ.

21. కున్వాల్ జుగుల్ కిశోర్‌సింగ్. కాంగ్రెస్ కమిటీ బందా.

22. పండిత వేణీమాధవతివారీ, ప్రెసిడెంటు డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెస్ కమిటీ. ఆటా. జలానా జిల్లా

23 మహమ్మదు అబ్దుల్ మజీద్ ఖ్వాజా సాహెబ్. ప్రిన్సిపాల్, నేషనల్ మస్లిము యూనివర్సిటీ. అలీఘుర్

24 మౌల్వీ నిజర్‌ఖాన్ షెర్వాణీ, సెక్రటరీ, కాంగ్రెస్ కమిటీ

25 కువర్ దిగ్విజయసింగ్, కాంగ్రెసు కమిటీ. మెయిను పురీ

26 శ్రీయుత బాబూరామ్‌వర్మా. కాంగ్రెసు కమిటీ ఇటావా

27 బాబూభగవాన్‌దాస్‌జీ, సేవాశ్రమము. సిగ్రా, బనారెస్.

28 శ్రీయుత్. బి. శివప్రసాద్‌గుప్త సేవాఉప్‌వన్, నాగ్వా,బనారెస్

29 ప్రొఫసర్ జే బి. కృపాలనీ. గంధి ఆశ్రమ్. బెనారెస్

30. శ్రీయుత విక్టరమోహన్‌జోషి.డిస్ట్రిక్టుకాంగ్రెసుకమిటీ అల్మోరా

31 డాక్టరు మురారీలాల్. సివిలులైన్సు. కానీపూరు.

32 ఎమ్, అజదు సోభానీ, డి. కా. కమిటీ, కాన్పూరు.

33 సైయద్ కమాలుద్దీను అహమద్ జాఫర్, ఖిలాఫత్ కమిటీ అలాహాబాదు.

34 బేగం మహమ్మదాలీ, నేషనల్ యూనివర్సిటీ ఆలిఘుర్

35 శ్రీయుత్ జయరామ్ సాక్సేనా. 107 హెవ్విట్ రోడ్డు.

36 శ్రీయుత జార్జి జోసెఫ్. ఎడిటురు. ఇండిపెండెంటు. అల్లహాబాదు

37 శ్రీయుత రాజ్ బహదూర్ డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీ అలహాబాదు.

38 శ్రీమతి ఉమానెహ్రూ, ప్రయాగస్ట్రీటు. అలహాబాద్

39 మౌలానా అబ్దుల్ మజీదు. మౌల్వీమహల్లా-బుదాన్

40 ప్రొఫెస్సర్ రామదాస్ గవర్. టౌను కాంగ్రెస్‌కమిటీ.మిర్జాపూర్

41 శ్రీయుత. బి. రఘుపతి సహాయ్. కాంగ్రెస్ కమిటీ, గోరఖ్పూర్

42 పండిత. శ్యామలాలునెహ్రూ ప్రయాగస్ట్రీటు, అలహాబాదు.

43 ఎమ్. జహూర్ అహమ్మదు, మొహల్లా తిరోపోలియా, అలహాబాద్.

44 స్వామి సత్యదేవ్-కాంగ్రెస్ కమిటీ ఫరూకాబాదు.

45 పండిత ద్వారకాప్రసాద్. డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెస్ కమిటీ-బరేల్లీ

అధికారరీత్యాసభ్యులు

46 పండిత మోతీలాలునెహ్రూ. ఆనందభవన్, అలహాబాద్.

2 వ వారు జైలులో నున్నందున బదులుగ బేగం హజరతు మోహానీ

3 వ వారు జైలులో నున్నందున బదులుగ శ్రీమతి కమలా నెహ్రూ

4 వ వారు జైలులోనున్నందున శ్రీమతి సరూప్‌రాణీ నెహ్రూ

5 వ వారును వారికి బదులుగా వచ్చినవారును జైలులో నున్నందున ఈస్థానము ఖాళీగా నున్నది.

6 వ వారును వారికి బదులుగవచ్చినవారును అటర్వాత బదులుగ వచ్చిన వారును జైలులోనున్నందున బదులుగ ఎమ్. హెచ్. కిద్వాయ్
7 వ వారు జైలులో నున్నందునడాక్టరు కే. ఎల్. సెహ్గాల్
9 జైలులో నున్నందున బదులుగా డాక్టరు అంబికాప్రసాదు
12 జైలులో నున్నారు. బదులుగా మౌలానా సులేమాన్ నాద్వీ
13 జైలుననున్నారు- బదులుగా సుభానుల్లా.
15 జైలున నుంటచే బదులుగ నవాబ్ అలీ
17 జైలుననుంటచే బదులుగ పండిత జవాదయాల్ అవస్థి
18 జైలుననుంటచే బదులుగ బాబు జయనారాయణ చంద్రా.
21 జైలున నుంటచే బదులుగ ఆత్మారామ్ గోవిందఖేర్.
23 జైలుననుంటచే బదులుగ బేగం అబ్దుల్ మజీదు ఖ్వాజా
24 జైలుననుంటచే బదులుగా M. H. హాయత్ సాహేబు
26 జైలుననుంటచే బదులుగా బాబూరామ సరూప్
27 వ వారును వారికి బదులుగ వచ్చినవారును జైలులో నుంటచే ఆస్థానము ఖాళీపడియున్నది.
29 జైలుననున్నందున బాలా నరేంద్రదేవు
31 జైలుననున్నందున బదులుగ రఘునాథ ప్రసాదకపూరే.
33 జైలులోనున్నందున బదులుగ మౌలానా ఫకీర్
35 జైలులోనున్నందున బదులుగ శ్రీ శంకరాచార్యులు.
37 వారును వారికి బదులుగవచ్చిన వారును జైలులోనుండుటచేత తర్వాత బదులుగా పండిత జగ్ జీవన్ లాలు
40 జైలుననున్నందున బదులుగా షైక్ రఫీ అహమ్మదు ఖిద్వాయి
41 జైలులో నున్నందున మౌలానాఫజలుర్ రహమాన్.
42 జైలులో నున్నందున బదులుగ హాకీం అబ్దుల్ కాగి
45 జైలున నున్నందున బదులు బాబూరామశరణ్.

పంజాబు అండు N. W. ప్రావిన్సుసభ్యులు

1 పండిత. కే. సంతానము. ఫేన్ రోడ్డు, లాహోరు.
2 ఆగామహమ్మద్ సఫ్ దార్, సాయిల్ కోట్
3 రాయిజాదా హంసరాజ్, జాలంధర్
4 మాలిక్ లాలాఖాన్, పంజాబు ఖిలాఫత్ కమిటీ- లాహోరు
5 సి. హెచ్. రామ్ భుజ్ దత్, మునిసిపలు కమీషనరు లాహోరు
6 డాక్టరు సత్యపాల్- హాలుబాజారు- అమృతసరము
7 ఎల్. గోవర్ధనదాసు- ఛేంబర్లేన్ రోడ్డు- లాహోరు.
8 ఎస్. అమరసింగ్ ఖాల్సా- రాజ్ సీ ఆశ్రమము. అమృతసరము.
9 కే. ఖరక్ సింగ్, రాయాస్, సైలాకోట
10 ఎల్. దునిచంద్, ఎమ్. ఏ. ఎల్. ఎల్. బి. అంబాలాసిటీ
11 ఎల్. దునిచందు. మున్సిపలు కమిషనరు, లాహోరు
12 ప్రొఫెస్సర్ రుచిరామ్ సాహ్నీ, నియర్, బ్రాడ్లాహాలు,లాహోరు
13 ఎస్. సుందరసింగ్. ల్యాల్ పురీ, అకాలీ ఆఫీసు- లాహోరు
14 ఎమ్. అబ్దులు ఖాదిర్. కసూర్
15 మిస్టరు ప్రోమ్స్, కోట్ గఢా (సిమ్లాహిల్సు)
16 కే. కేవల్ కిషన్, ముల్తాన్
17 పండిత నేకీరామ్ శర్మ- భివానీ
18 ఎల్. శ్యామలాలు. వకీలు రోహ్టక్
19 డాక్టరు మహమ్మదు ఆలం- వైసుప్రిన్సిపాలు. ముస్లిము నేషనల్ యూనివర్సిటీ. అలీఘర్
20 డి. సంజన్ ప్రసాద్, నిస్బెట్ రోడ్డు లాహోరు.
21 ఎమ్. ముజహార్ అలీ, బాటలా, డిస్ట్రిక్టు- గురుదాసపూరు.
22 గయానీషేరు సింగ్, రావల్ పిండి.
23 ఎల్. త్రిలోకచందకపూర్. కుచామహియాన్ లాహోరు.
24 ఎస్. కిషన్ సింగ్. సుతర్ మండీ. లాహోరు.
25 మిస్టరు. కే. ఏ దేశాయీ. (దిరిపెంటిన్సు) భివానీ.
26 ఎల్. గిర్ధారీలాల్. చతివింద్ గేట్. అమృతసర్
27 మాస్టర్ గురుదత్తమల్, ల్యాల్ పూర్.
28 శ్రీమతి సరళాదేవీ చౌధురాణీ. ముజంగ్ రోడ్డు- లాహోరు.
29 రాణా ఫిరోజ్ దీన్. హోషియార్పూరు
30 కే. అబ్దుల్ రసీద్. బారిస్టా. అంబాలా సిటీ
31 సయ్యద్ అతవుల్లాషాహ్. బారిస్టా జాలంధర్ సిటీ
32 షాహ్ ముహమ్మద్ ముస్తుజాఫరుసం, ముస్తుజామంజల్. గుజ్రాత్ (పంజాబ్)
33 ఎస్. ప్రేమసింగ్ సోవ ఛన్స్. మక్లోడ్ రోడు. లాహోరు.
34 ఎస్. నిధన్ సింగ్. ఎడిటర్ సత్ జుగ్. లాహోరు.
35 ఎమ్. మోధ్ దాదా C/o పంజాబు ఖిలాపత్ కమిటీ. లాహోరు.
36 కే. అబ్దుల్ రహిమన్ గాజీ. లాల్ పూరి.
37 ఎమ్. మహమ్మదు షరీఫ్ C/o పంజాబు ఖిలాపత్ కమిటీ. లాహోరు

ఢిల్లీ సభ్యులు

1 హాకీం అజ్మలు ఖాన్, బాజార్ బాల్లిమారన్. ఢిల్లీ
2 డాక్టర్ ముఖ్తార్ అహమ్మద్ అన్సారీ. ఫేట్ పూరి. ఢిల్లీ
3 స్వామి శరధానంద్ జీ. బర్ని బేసిన్ రోడు. ఢిల్లీ.
4 మౌలానా అసఫ్ అలీ. కుచాచెలన్. ఢిల్లీ.
5 లాల్ శంకర్ లాలు స్వదేశీస్టోర్సు. ఢిల్లీ.
6 పండిత ప్యారేలాలశర్మ సర్దార్ బాజార్. మీరటు.
7 ఎల్. రాజారామ్. సెక్రెటరీ డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెస్సు కమిటీ. ముజఫర్ నగర్.
8 గోస్వామి ఛవికేలాల్, బృందావన్ (మథురా)
4 వీరు జైలులో నున్నందున బదులుగ నవాబ్ మహమ్మదు ఇస్మాయిల్ ఖాన్ ముస్తఫాగేస్టిల్ (మీరటు) గారు నేమింపబడిరి
5 వ వారు జైలులోనున్నందున వారికి బదులుగ సర్దారు గురుబక్ సింగు, (ఢిల్లీ) గారు నేమింపబడిరి.

రాజపుత్రస్థానము సంయుక్తరాష్ట్రము లు అజీర్ మార్వార్ సభ్యులు

1 కుమార్ చంద్కరన్ సర్దాన్, అజ్మీరు
2 పండిత్ గౌరీ శంకర్ భార్గవ్, అజ్మీర్

4 స్వామి నరసింగ్ దేవ్ సరస్వతి, అజ్మీర్
డాక్టరు అబ్దుల్ అజీజ్. అజ్మీర్
స్వామి కుమారానంద సరస్వతి
మౌల్వీ మొహియిద్దీన్
7 శ్రీమతి గోమతీదేవి భార్గవ్, అజ్మీర్

(సి. పి.) హిందూస్థానీ సభ్యులు.

1 శ్రీయుత. ఇ రాఘవేంద్రరావు, బిలాస్‌పూర్
2 ,, ఠాకుర్ ఛేదీలాల్. అకల్తారా, బిలాస్‌పూర్ జిల్లా.
3 ,, రవిశంకర్ శుక్ల, ప్లీడర్, రాయపూర్
4 ,, నారాయణరావు మేఘవాలే, సంతాలీజిల్లా. రాయపూరు
5 ,, ఘనశ్యామ్ సింగ్‌గుప్త, నాన్‌కో- ఆపరేటింగ్ ప్లీడర్, డర్గ్.
6 ,, ఉమాకాంత్ బల్వంత్ ఘాటే నాన్‌కో.. ఆపరేటింగ్ ప్లీడర్ చింద్వారా.
7 ,, అబ్దుల్ ఖాదర్ సిద్దిక్, నాన్‌కో ఆపరేటింగ్ ప్లీడర్, బర్హాన్‌పూరు, నిమార్ జిల్లా.
8 బాబూ గోవిందదాస్ హనుమాన్‌టాల్. జబ్బల్‌పూర్
9 శ్యామ్ సుందర్ భార్గవ్. లార్డ్‌గంజ్. జబ్బల్‌పూర్
10. మౌలానా తాజుద్దీన్. తాజ్ ఆఫీస్. జబ్బల్‌పూర్
11 శ్రీయుత నాథూరామ్ హీరాలాల్ మోదీ భల్దర్‌పూర్. జబ్బల్‌పూర్
12 కేశవ్ రామచంద్ర ఖాండేకర్. ప్రాంతీయ కాంగ్రెసు కమిటీ ఆఫీసు. జబ్బల్‌పూర్.
13 శంభూదయాళ మిశ్ర, సతార్, సవుగార్.

సి. పి. సభ్యులు. (మరాఠీ.)

1 మహమ్మద్ శరీఫ్ ఉల్లాఖాన్. బి. ఏ. ఎల్. ఎల్. బి. సదర్ నాగపూర్. సి. పి.
2 సేఠ్, జమ్నాలాల్ బజాజ్. వార్ధా, సి. పి.
3 మిస్టర్ బల్వంతరావ్ దేశ్‌ముఖ్. బి. ఏ. బి. ఎల్. చాందా.
4 డాక్టర్ బి. ఎస్. మూంజీ. డి. ఎమ్. ఎస్. నాగపూరు సిటి
5 ,, ఎమ్. ఆర్. చోల్కార్, ఎల్. ఎమ్. ఎస్ ఇట్వారీ, నాగపూర్
6 ,, ఎల్ వి. పరంజపే. ఐ. ఎమ్ ఎస్. నాగపూర్ సిటి. సి. పి.
7 మిస్టర్ ఎమ్. వి. అభయంకర్. బారెట్లా. ధంతోలీ నాగపూర్, సి పి.

బేరార్ సభ్యులు

మాధవ శ్రీహరి ఏనీ. బి ఏ. ఎల్. ఎల్. బి. ప్లీడరు యోత్‌మల్
2 రామ్రావ్ మాధవరావ్ దేశ్‌ముఖ్. బారిస్టర్, అమ్రోటీ
3 నారాయన్ రామలింగ్ వామన్ ఖోనేకర్, అమ్రోటీ
4 సదాశివ వామన్ కేల్కార్, బి. ఏ. ఎల్.ఎల్. బి. ప్లీడరు అకోలా
5 గంగాధర్ బాపూరావ్ బాపట్. అకోలా
6 అబ్దుల్ రౌలన్‌షా. బి. ఏ. ఎల్ఎల్. బి. ప్లీడరు కేలాపూరు జిల్లా యోత్‌మల్.
7 పన్నాలాల్ ఉఆఫ్ పృథ్వీరాజవ్యాస్. ఖామ్‌గాన్ జిల్లా, బుల్డానా

బిహారు సభ్యులు

1 మౌల్వీ మజ్రుల్‌హక్కు, సాదకత్ ఆశ్రమ్. దిఘాఘాట్. పాట్నా
2 బాబూదీపనారాయణసింగ్. భాగల్‌పూర్
3 బాబా బ్రజకిశోర్ ప్రసాద్ లాహెరియా సరాయి
4 మౌల్వీ మహమ్మద్ షాఫీ, షాఫీ మంజిల్, ముజఫర్‌పూర్
5 మౌల్వీ ఖుర్షిద్ హుస్సైన్ పాట్నా
6 మౌల్వీ షా మహమ్మద్ జుబైర్, పోస్టు మోంఘీర్
7 బాబూ శ్రీకృష్ణసింహా, మోంఘీర్.
8 బాబూ ప్రేమసుందర్ బోసూ, మయగంజ్. భాగల్పూర్
9 బాబూ పూర్ణానందర్ఝా, ఫోర్ బెస్ గంజ్, జిల్లా పూర్ణియా
10 బాబూ గోరఖ్ ప్రసాద్, మోతీహారీ
11 ,, బిపిన్ బిహారీవర్మ షికర్‌పూర్. పోస్టు నర్కటియా గంజ్. జిల్లా చాంపరాన్
12 ,, విండ్యేశ్వరీ ప్రసాదవర్మ, షాఫీమంజిల్, ముజఫర్‌పూర్
13 ,, జాలేశ్వరప్రసాద్, కాంగ్రెస్ కమిటీ, చాప్రా.
14 ,, గోరఖ్‌నాథ్ త్రివేదీ, కాంగ్రెస్ కమిటీ, చాప్రా
15 ,, కృష్ణ ప్రకాశసేన్ సింహా, గయా.
16 మౌల్వీ అబ్దుల్‌బారీ, కేమికల్ కాలేజి, పాట్నా.
17 డాక్టర్ ఆయంజయ్ సహాయవర్మా, పాట్నా, పోస్టు మోరడ్‌పూర్.
18 బాబూ శశిభూషణ్ రాయ్, జేలగర్
19 సేట్‌రామ్ జస్‌రామ్ అగ్రవాలా, ఝూరియా, మన్భుం జిల్లా
20 డాక్టర్ పూర్ణచంద్రఘోష్, రాంచి
21 బాబూ గోదావరీశ మిశ్ర, చక్రధర్‌పూర్ సింగ్‌భూమ్
22 ఠాకుర్ రామ్‌నందన్ సింహా, సితామఢిజిల్లా ముజఫర్‌పూర్
23 బాబూ రామ్‌వినోద్ సింహా, మల్కాచాక్, పోస్టు దిగ్వారా, జిల్లా సరాన్
24 మౌల్వీ అబ్దుల్ బారీ మహమ్మద్‌సాదిక్ గోహత్తా, పాట్నా
25 ,, ఫజలర్ రహిమాన్, అలనాల్ ప్రెస్సు, పాట్నా
26 డాక్టర్ సైయద్ మహమ్మద్, షేరిస్తాన్, పాట్నా
27 బాబూ ధరణీధర్ లాహెరియాసరాయి
28 ,, వారణాశీప్రసాద్ జుంఝున్‌వాలా, భాగల్పూర్ జిల్లా
29 ,, బజ్రాంగ్ సహాయ్, పచంభా, జిల్లా హజరీబాగ్
30 ,, అనుగ్రహ్ నారాయణ్ సింహా, పాట్నా, పోస్టు. మోరడ్పూర్
31 ,, చంద్రవంశీ సహాయ్, నయాతోలా, పాట్నా
32 ,, బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాద్ పాట్నా, పోస్టు మోరడ్పూర్
33 ,, శ్రీమతీ లీలాసింగ్, భాగల్‌పూర్

ఉత్కళ సభ్యులు.

1 పండిత గోపబంధుదాస్, సత్యవాది పూరీ.
2 శ్రీయుత్ జగబంధ్‌సింగ్, పూరీ
3 డాక్టర్ సయ్యద్ ఎక్రామ్ రసూల్, కటకము
4 శ్రీయుత్ భాగీరథీ మహాపాత్రో, కటక్

5 శ్రీయుత్ నిరంజన్ పట్నాయక్, బర్హాం పూర్, గంజాము.
6 శ్రీయుత్ హరికృష్ణ మహతాబ్, బాలసూర్
7 పండిత ధరణీధర్ మిశ్ర్, సంబల్ పూర్
8 శ్రీయుత యామినీకాంత విశ్వాస్, కటక్
9 డాక్టరు అఖిల బిహారీ ఆచార్య, కటక్
10 పండిత నీలకంఠదాస్, పూరీ
11 చౌధరి నీలకంఠదాస, ఝింగర్ పూర్. పూరి
12 శ్రీయుత్ గోపబంధు చౌధరి, జగత్ సింగ్ పూర్, కటక్

వంగదేశీయ సభ్యులు.

1 శ్రీయుత్ చిత్తరంజనదాసు, 148 రసారోడ్డ్ సౌత్ కాళీఘాట్ కలకత్తా
2 ,, బీరేంద్రనాథ్ సస్మల్, 78 హరీశ్ ముఖర్జీ రోడ్డు, భవానీ పూర్, కలకత్తా
3 ,, శ్యామసుందర్ చక్రవర్తి, 1, హాజరీమల్ లేన్, కలకత్తా.
4 ,, జితేంద్రలాల్ బెనర్జీ, 84 సీతారామ్ ఘోష్ స్ట్రీట్, కలకత్తా
5 ,, నిర్మల్ చంద్ర చుందేర్, 23, విల్లింగ్టన్ స్ట్రీట్, కలకత్తా
6 ,, హర్దయాల్ నాగ్, పోస్టు చాంద్ పూర్ జిల్లా, టిప్పెరా
7 ,, కామినీ కుమార్ చంద్, 41, పోలీసు హాస్పిటల్ రోడ్డు, కలకత్తా
8 ,, ప్రఫుల్ల చంద్రఘోష్, అభయాశ్రమ్, 20 కాయట్టులీ పోస్టు గామ్నా, డక్కా
9 ,, మనోమోహన్ నియోగి, మైమన్ సింగ్
10 ,, అంబికాప్రసాద్ వాజపేయి, స్వతంత్ర ఆఫీస్ 159 సి. మెఛువా బాజార్, కలకత్తా
11 శ్రీశ చంద్ర చటర్జీ 38. పటుల్ ఖాన్ లేన్, డక్కా
12 ,, పద్మరాజ్ జైన్, 23 కాలకేర్ స్ట్రీట్, కలకత్తా
13 ,, సుభాష్ చంద్రబోస్ 38/2 ఎల్గిన్ రోడ్డు, భవానీ పూర్, కలకత్తా
14 ,, సూర్య కుమార్ సోమ్, మైమన్ సింగ్
15 ,, శశాంక జీవన్ రాయ్, 31 రామ మోహన్ దత్తు రోడ్డు, భవానీపూర్, కలకత్తా
16 ,, వసంతకుమార మజుందార్, కండిర్ పూర్, కొమిల్లా
17 ,, శరచ్చంద్ర చటర్జీ, 1 బ్యూలేన్, బేగ్ షిబ్పూర్, హౌరా, కలకత్తా
18 ,, అఖిల చంద్రదత్త్, కండిర్ పూర్, కొమిల్లా
19 ,, సత్యేంద్రచంద్రమిత్ర, 148 రసారోడ్డు సౌత్ కాళీఘాట్ కలకత్తా
20 ,, సత్కాడీపతిరాయ్ 43 చక్రబెరి రోడ్డు, నార్త్ భవానీపూర్ కలకత్తా
21 ,, లలిత మోహన్ దాస్ 81/1 హారిసన్ రోడ్డు, కలకత్తా
22 ,, సర్దార్ లక్ష్మణసింగ్ 124 కన్నింగ్ స్ట్రీటు, కలకత్తా
23 ,, అనిల్ బరన్ రాయ్ ఒంటురా.
24 ,, భూమకేశ్ చక్రవర్తి 287 అప్పర్ సర్క్యులర్ రోడ్డు కలకత్తా
25 ,, ఇందుభూషణ్ సేన్ 57/1 హరిష్ ముఖర్జీ రోడ్ భవానిపూర్ కలకత్తా
26 ,, అనంగ మోహన్ ఘోష్, జిల్లా కాంగ్రెస్ కమిటీ, టిప్పెర
27 ,, సురేంద్రనాథ్ బిశ్వాస్ 11 విల్లింగ్టన్ స్క్వేర్ కలకత్తా
28 శ్రీయుతా ఊర్మిళాదేవి 53 n Plot రసారోడ్డు సౌత్ కాళీఘాట్
29 ,, సుప్రభాదేవి. 53 బి ప్లాట్ రసారోడ్డు సౌత్ కాళీఘాట్ కలకత్తా
30 ,, వాసంతీదేవి 148 రసారోడ్ సౌత్ కాళీఘాట్ కలకత్తా
31 మౌలానా అబ్దుల్ కలమ్ అజాద్ 45 రిప్పన్ లేన్ కలకత్తా
32 ,, అక్రమ్ ఖాన్ 29 అప్పర్ సర్క్యులర్ రోడ్డు కలకత్తా
33 మౌల్వీ ముజీబార్ రహమాన్ 11/5 కరయా బాజార్ రోడ్ కలకత్తా
34 ,, మంషుద్దీన్ అహ్మద్. కుష్టియా నాడియా
35 సైయద్ మకీద్ బక్ష్ 99 లోవర్ చిత్పూర్ రోడ్డు కలకత్తా
36 మౌల్వీ బహదలీఖాన్ పానీ కరాటియా మైమన్ సింగ్
37 ,, కజమ్ ఆలీ చిట్టగాంగు
38 ,, షా బడియు ఆలమ్ చిట్టగాంగు
39 ,, తయబుద్దీన్ అహ్మద్ మైమన్ సింగ్
40 ,, ఖాజీ అబ్దుల్ కరీమ్ అహాన్ మంజిల్ డక్కా
41 ,, అబ్దుల్ రషీద్ ఖాన్ నాయక్ ఖాలీ
42 ,, అబ్దుల్లాహిల్ బకీ, దినాజ్ పూర్.
43 ,, మౌల్వీ మహమ్మద్ అబ్దుల్. షిల్హెట్ (అస్సాము)
44 ,, అష్రఫ్ ఉద్దీన్ చౌధరి. కొమిల్లా
45 ,, అహ్మద్ ఆలీ 32 అప్పర్ సర్క్యులర్ రోడ్డు కలకత్తా
46 ,, నాజుద్దీను అహ్మద్. 8 మార్స్డన్ స్ట్రీట్ కలకత్తా
47 ,, వాహెద్ హుస్సేన్. 9 హుస్సేన్ బగన్ రోడ్డు
48 ,, తమిజుద్దీన్ అహ్మద్. ఫరీద్ పూర్

అస్సాము సభ్యులు.

1 శ్రీయుత్ కంభ్యారామ్ బారూహ్ సెక్రటరీ అస్సాము ప్రొవిన్షియల్ కాంగ్రెస్ కమిటీ గౌహతీ
2 ,, గోపీనాథ్ బర్దోలియా. గౌహతీ
3 ,, పి. కే. భరూహ్. డబ్రుగఢ్
4 ,, మౌల్వీ ఫైజుద్దీను అహ్మద్. గౌహతీ
5 ,, వలీద్ ఆలీ. గౌహతీ

బర్మా సభ్యులు.

1 శ్రీయుత రామ్ ఛోడ్దాస్ హర్గోవిందదాస్ 55 మొగల్ స్ట్రీట్ రంగూను.
2 ,, నానాలాల్ కాళిదాస్ 83 మొఘల్ స్ట్రీటు రంగూను.
3 ,, సి. పి. గలియారా. 26 వ స్ట్రీటు రంగూను.
4 శ్రీమతీ సంతోష్ కుమారీ గుప్త. మాల్ మెయిన్
5 శ్రీయుత, సి. ఏ. మెహతా. 11 సూలె పగోడా రోడ్డు రంగూను
6 ఎస్, ఎస్. హాల్కార్. 18 మర్చెంటు స్ట్రీటు. రంగూను.

7 ,, మదనజిత్ 8 మొఘల్ స్ట్రీటు-రంగూను

8 ,, ఎమ్. అబ్దుల్ సతారు ఇస్మాల్-సురతీబాజారు. రంగూను

9 శ్రీయుత్. పి. ఎస్. ఎస్. అయ్యర్. 68-70-48 వస్ట్రీటు రంగూను

10 ,, పి. కే. రాయ్-అడ్వకేటు మాల్ మెయిన్

11 ,, ఎస్. బి. పెటిట్ 88 మొఘల్ స్ట్రీటు రంగూను

12 ... వి. డి మెహ్తా 8 మొఘల్ స్ట్రీటు-రంగూను.

కార్యాచరణ సంఘపు సభ్యులు - వారి చిరునామాలు

[అధికారరీత్యా]

అధ్యక్షులు:— 1 శ్రీయుత. సి. ఆర్. దాస్. 148 రుస్సారోడ్డు సౌత్ కాల్ ఘాట్-కలకత్తా

కార్యదర్శులు: —2 పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ. ఆనందభవన్ అలహాబాదు.

3 శ్రీయుత్ సి. రాజగోపాలాచారియార్. ఎక్స్టెన్షను - సేలము

4 డాక్టరు ఎమ్ ఎ. అన్సారీ. 1 దర్యాగంజు ఢిల్లీ

కోశాధ్యక్షులు:—5 సేట్. ఎమ్. ఎమ్. హెచ్. జె. చోటానీ. బన్దార్

6 సేట్ జమ్నాలాల్ బజాజ్. వార్ధా సి. పి.

ఎన్నుకొనఁబడినసభ్యులు

7 మహాత్మా ఎమ్. కే. గాంధి. సత్యాగ్రహాశ్రమము శబర్మతీ.

8 లాలాలజపతిరాయ్, వందేమాతరం లాహోరు

9 హాకీము అజ్మలు ఖాను. బొజార్ బిల్లిమరం డిల్లీ

10 మౌలానా అబ్దుల్ కలామ్ ఆజాద్. 458 రిపన్ లేన్ కలకత్తా

11 శ్రీయుత్ ఎస్. సి. పల్కారు. సదాశివపేట

12 ,, గంగాధరరావు దేశపాండ్యా. బెల్గాము

13 ,, కొండా వేంకటప్పయ్య. గుంటూరు

14 బాబూ రాజేంద్రప్రసాదు. పాట్నా

15 శ్రీయుత్ వి. జె. పటేల్, ఆర్యభవన్ సాండర్సురోడ్ బొంబాయి

1, 2, 3, 8, 10, 12, వ వారలు జైలులో నుండుటచేత బదులుగా శ్యామసుందర చక్రవర్తి, డాక్టర్ సి. పి. గిద్వానీ హైదరాబాదు, డాక్టరు టి. ఎస్. ఎస్. రాజన్ ట్రిచ్చి. ఎమ్. ఆగా సఫ్దర్ సాహిబ్ సాయిల్ కోట, ఎమ్. సులేమాన్ నాద్వీ, షిబ్లీమ జిల్ అజంగడ్. ఎస్. వి. కౌజల్గి బీజపూర్-గారు నేమింపఁబడిరి

ప్రొవిన్షియలు కాంగ్రెసుకమిటీలపేరులు వాటి ముఖ్యస్థానములు

1 చెన్నపురి— 1 రాంకిన్స్ రోడ్డు కంటోన్మెంటు తిరుచినాపల్లి.

2 ఆంధ్ర— గుంటూరు

3 కర్నాటక— గడగ్

4 కేరళ—ఒటపాలెము. కాలికట్

5 బొంబై పట్టణము - 352 కాళ్బాదేవిరోడ్. ఫోర్టు బొంబై

6 మహారాష్ట్ర - వైక్యాడువాడా. పూనాసిటీ

7 గుజరాత్ - సంసార సుధాకర హాల్-అహ్మదాబాద్

8 సింధ్ - హైద్రాబాద్ (సింధ్)

9 యునైటెడ్ ప్రావిన్సెసు—107 హివెట్ రోడ్డు. అలహాబాద్

10 పంజాబు ప. ఎస్. డబ్ల్యు. వి. ప్రోవెన్సు మాక్లగన్ రోడ్డు లాహోరు

11 ఢిల్లీ—ఢిల్లీ

12 అజ్మీర్ మార్వారా - రాజపుటానా:—అజ్మీర్

13 సి. పి. (హిందుస్థానీ)— జబ్బల్ పూర్

14 సి. పి. (మరాఠీ)—నాగపూర్

15 బీరార్—అమ్రోటీ

16 బిహార్—సదాకత్ ఆశ్రమ్, పాట్నా

17 ఉత్కళ్—చాంద్ని చవుక్, కటక్

18 బెంగాల్ - సుర్మావల్లీ—11 విలింగ్టన్ స్క్వేర్, ఈస్టు. కలకత్తా గౌహతీ

19 అస్సాము—గౌహతీ

20 బర్మా—14 మొఘల్ స్ట్రీటు, రంగూను

వివిధరాష్ట్రములకు జెందిన సంస్థానములు.

1 రాజపుటానా సెంట్రలు ఇండియాకు జేరిన సంస్థానములు అజమీరు రాజపుటానా ప్రోవిన్సులకు ఇయ్యఁబడినవి.

2 పంజాబులోని సంస్థానములు (కాశ్మీరముతో సహా) పంజాబునకు ఇయ్యఁబడినవి.

3 కొల్హాపురమునకును, ఎస్. ఎమ్. స్టేట్సునకును సంబంధించిన భాగములు మహారాష్ట్రమునకు ఇచ్చివేయఁబడినవి.

4 కథియవాడా బరోడాకు చెందిన సంస్థానములు గుజరాతుకు చేర్పఁబడినవి.

5 తిరువాన్కూరు కొచ్చి సంస్థానము కేరళమునకు ఇయ్యబడినవి

6 పుదుక్కోటు మద్రాసుకు ఇయ్యఁబడినది

7 మైసూరును కోలారును ఎస్ ఎమ్ స్టేటుకు చెందిన కర్ణాటకప్రదేశములును కర్ణాటకమునకు చేర్పఁబడినవి.

8 నైజాము టెరిటోరీసులోని మహారాష్ట్రప్రదేశములు మహారాష్ట్రమునకు ఈయఁబడినవి.

9 కర్నాటకప్రదేశములు కర్ణాటకమునకును,

10 తెలుగు భాగములు ఆంధ్రదేశమునకును

11 భరతపూరు యునైటెడ్ ప్రోవెన్సునకును,

12 సండూరు కర్నాటకమునకును,

13 బంగనపల్లి ఆంధ్రదేశమునకు,

14 దోజనా, లాహోరు పటోడీ ఆళ్వారులు ఢిల్లీకిని చేర్పఁబడినవి.

15 యునైటెడు ప్రోవిన్సులోని సంస్థానములు యు.పి.కి. ఈయఁబడినవి.

16 బస్తరు ఉత్కళమున కీయబడినది.

మద్రాసు ప్రావిన్షియల్ కాంగ్రెసు కమిటీ

అధికార సభ్యులు

అధ్యక్షులు:— ఎమ్. వి. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.
ఉపాధ్యక్షులు:— సుబ్రహ్మణ్య నాయనారు.
పండిత శౌర్యరాయపిళ్లై
కార్యదర్శులు:— డాక్టరు టి. ఎస్. ఎస్ రాజన్
ఇ. వి. రామస్వామి నాయకర్
కోశాధ్యక్షులు:— ఎస్. ఎమ్. కాజామియాన్ రౌథర్
ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ సభ్యులు 15 ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెస్సు కమిటీ సభ్యులు 320

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీల పేర్లు

1 మద్రాసు సిటీ	8 రామనాడ్
2 చెంగల్పట్టు	9 తిరునెల్వేలి
3 సౌతు ఆర్కాటు	10 కోయంబుత్తూరు
4 టాంజూర్-నార్తు	11 ఈరోడ్డు
5 టాంజూర్-సౌత్	12 తిరుప్పూర్
6 తిరుచినాపల్లి	13 సేలము
7 మధుర	14 నార్తు ఆర్కాటు

15 పుదుకోట

950 గ్రామ కాంగ్రెసు కమిటీలు.
26-11-21 వఱకు గల సభ్యులు 66474

ఆంధ్ర ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ.

అధికార సభ్యులు.

అధ్యక్షులు:— శ్రీయుత కొండ వెంకటప్పయ్యపంతులు. వీరు జైలులో ఉండుటచేత బదులుగ టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు.
కార్యదర్శులు:— ఉడింపల్లి నరసింహారావు.
వి. వి. గిరి
ఊ. వాసుదేవ త్రిపురావు
ఎన్. పార్థసారథి అయ్యంగారు
ఎగ్జిక్యూటివు కమిటీసభ్యులు 27
ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసుకమిటీసభ్యులు 281

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు :—(1) గుంటూరు (2) నెల్లూరు (3) చిత్తూరు (4) కడప (5) మద్రాసు (6) బళ్లారి (7) అనంతపూరు (8) కర్నూలు (9) కృష్ణకృష్ణా (బందరు) (10) పశ్చిమకృష్ణా (బెజవాడ) (11) పశ్చిమగోదావరి (ఏలూరు) (12) ఏజన్సీ(రాజమండ్రి) (13) గోదావరి (కాకినాడ) (14) విశాఖపట్టణము (15) గంజాము.

తే 15 డిసెంబరు 1921 రిపోర్టు ప్రకారము ఈ ప్రావిన్సులో కాంగ్రెసుసభ్యులు 186599.

కర్నాటక ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

కార్యనిర్వాహకసభ్యులు - (ఆఫీసు బేరర్సు)

అధ్యక్షుండు. శ్రీయుత గంగాధర దేశపాండ్యా - అధ్యక్షులు జయిలులో నున్నందున వారికి బదులుగ, ఎస్. వి. కోజల్గీగారు. ఉపాధ్యక్షులు.- శ్రీయుత, ఎస్. వి. కోజల్గీ. బి. ఏ. ఎల్. ఎల్. బి. శ్రీయుత వి. వి. జోషి. బి. ఎ. శ్రీయుత ఎన్. కే. కమ్షవి డాక్టరు ఎన్. ఉమఘరి. 10-12-1921 నివేదికచొప్పున ప్రావిన్షియల్ కాంగ్రెసు సభ్యులు 72,000.

కేరళ ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

ఆఫీసు బేరర్సు: [కార్యనిర్వాహకసభ్యులు]
అధ్యక్షులు; కే పి. కేశవమీనను
కోశాధ్యక్షులు: కే. కరుణాకరమేనను
ఎక్సిక్యూటివు కమిటీ మెంబర్సు 6.
ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ మెంబర్సు 100
డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీ సంఖ్య......
ఒక్కొక్క కాంగ్రెసు కమిటీల సంఖ్య (గ్రామసంఘములు) 218
16-1-22 నివేదిక ననుసరించి ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు సభ్యులు 25061

బొంబేసిటీ ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

ఆఫీసు బేరర్సు: [కార్యనిర్వాహకసభ్యులు]
అధ్యక్షులు శ్రీమతి సరోజినీ నాయుడు
ఉపాధ్యక్షులు; ఎమ్ ఎమ్. ఎచ్. డి. చోటానీ
కే. పి. ఖాదిల్ కర్.
కార్యదర్శులు: ఉమర్ శోభానీ
డాక్టరు ఎమ్. బి. వెల్కార్
ఎస్. ఎ. బ్రెల్వి జ్యాంకర్
మథురా దాసు త్రికమ్
ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ సభ్యులు 20
ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీసభ్యులు 148
డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు 7
29-11-21 నివేదిక ననుసరించి కాంగ్రెసు సభ్యులు 45668

మహారాష్ట్ర ప్రావిన్షియల్ కాంగ్రెసు కమిటీ.

ఆఫీసు బేరర్సు:— కార్యనిర్వాహకసభ్యులు.
అధ్యక్షులు:— ఎన్. సి. కేల్కారు.
ఉపాధ్యక్షులు:— వి. వి. పటేలు. ఎ. ఎమ్. సావంతు
వి. వి. దస్తానీ
వి. బి. పటేలు
కార్యదర్శులు:— ఎస్. కే. అక్రేక్
పి. టి. మహాజన్
ఆర్. ఎస్. రాజ్వాడీ
బి. జీ. మరాఠే
ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీల సంఖ్య 27
ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 485

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు - కార్యదర్శులు

1 వెస్టు ఖాందేశ్ — వి. జి. జాపడేకర్
2 ఈస్టు ఖాందేశ్ — పి. ఆర్. దేశపాండ్యా
3 షోలాపూర్ — ఆర్ జి. ఖాడ్కీకార్
4 సతారా — జి. ఎమ్. కుబేర్
5 నాసిక్ — డి. ఎ. మరాఠే.
6 కొలాబా — వి. జే. లిమేయ
7 థానా — ఎమ్. వి. హెగ్డే
8 బొంబేసుబర్బాన్ — డి. ఎన్. వాండ్రేకార్
9 పూనా — కే ఎన్. కర్వే
10 రత్నగిరి — జి. బి చిటేలు
11 అహ్మదునగరు — వి. బి. ఫాటక్

తాలూకా కాంగ్రెసు కమిటీలు 115. తేది. 13-1-21 నివేదిక ననుసరించి కాంగ్రెసు సభ్యులు 79483

గుజరాత్ ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ.

కార్యనిర్వాహకులు.
అధ్యక్షులు:— వల్లభభాయి జి పటేల్
కార్యదర్శులు:— గణేశ్ వాసుదేవ్ మవలంకర్
ఖాదిశాఖా కార్యదర్శి:— లక్ష్మీదాస్ పురుషోత్తమ్ దాసు
కోశాధ్యక్షులు:— ఛోటలాల్ మనీలాల్ సేట్

ఎగ్జిక్యూటివు కమిటీసభ్యులు 10. ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీలు 100. డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీల పేరులు:— (1) అహ్మదాబాదు (2) కైరా (3) బ్రోచు (4) సూరత్ (5) పంచమహాల్సు. తాలూకా కాంగ్రెసుకమిటీలు 32-తాలూకా ఏజన్సీలు 7 తేది 8-11-21 నివేదిక ననుసరించి కాంగ్రెసుసభ్యులు 169113

సింధు ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

కార్యనిర్వాహకులు :—
అధ్యక్షులు:— డాక్టరు చైత రామ్
పి. గిద్వాని
ఉపాధ్యక్షులు:- మాయీ సరస్వతీదేవి
కార్యదర్శులు:- కాజీ అబ్దుల్ రహమాను
కోశాధ్యక్షులు:- సేట్ నారాయణదాస్ ఆనంద్జీ బెచర్

ఎగ్జిక్యూటివుకమిటీ సభ్యులు 14 - ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 71- డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు 9- తక్కిన కాంగ్రెసు కమిటీలు 68

యు. పి. ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ.

కార్యనిర్వాహకులు:—
అధ్యక్షులు:- మౌలానా హజ్రత్ మోహానీ
ఉపాధ్యక్షులు:- పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ (జైలులో) (ఆక్టింగు) స్వరూపరాణీ నెహ్రూ.
బాబూ భగవాన్ దాస్ (జైలులో) (ఆక్టింగు) మౌలానా అజద్ శోభానీ
కార్యదర్శులు:- (1) పండిత జవాహర్‌లాలు నెహ్రూ (జెనరలు సెక్రటరీ) (2) డాక్టరు మురారిలాలు (3) పురుషోత్తమ దాస్ టండాన్ (4) జయరామ్ సక్సేనా (5) గౌరీశంకరమిశ్ర (6) సయ్యదు కమాలుద్దీన్ జాఫ్రీ
కోశాధ్యక్షులు:- (1) మోహనలాల్ నెహ్రూ (జైలులో) ఆక్టింగు శ్రీమతి కమలా నెహ్రూ

ఎగ్జిక్యూటివు కమిటీ సభ్యులు 21. ప్రావిన్షియల్ కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 150

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు

1 సహారనుపూరు	16 బదాయు	31 మురాదాబాదు
2 షాజహాన్‌పూరు	17 గాజీపూరు	32 బులందషహర్
3 పిలీభిట్	18 బాల్లియా	33 అలిఘడ్
4 కాన్పూరు	19 గోరఖ్‌పూరు	34 ఆగ్రా
5 ఫతేపూరు	20 బస్తీ	35 ఫరూఖాబాదు
6 బండా	21 ఆజమ్‌గఢ్	36 మీర్జాపూరు
7 హమీరుపూరు	22 నైనీతాల్	37 హార్డోయీ
8 అల్లహాబాదు	23 అల్మోరా	38 మెయిన్‌పురి
9 ఝాన్సీ	24 ఘుర్వాల్	39 ఇటావా
10 జలాన్	25 లఖ్నో	40 ఏటా
11 బనారసు	26 ఉనావో	41 బెరెల్లీ
12 ఝూన్‌పూర్	27 రాయబరేలి	42 బిజ్నోరు
13 గోండా	28 సీతాపూర్	43 ఫజాబాదు
14 ప్రతాపగఢ్	29 ఖేరీ	44 సుల్తాను పూరు
15 డేరాడూను	30 బహ్రైచ్	45 బారాబాంకీ

కార్యదర్శులు—1 మొదలు 6 వఱకు జైలులులో నుండుటచేత, పండిత విశ్వంభరనాథ్ వాజపేయీ, బి. రఘునాథ్- పండిత కపూర్, శ్రీయుత రఘునాథ్ వినాయక ధూలేకర్, బి.విశ్వంభరదయాళ్ షాహ్‌రఫీ అహ్మదుఖిద్వాయీ, ఆర్. వి. ధూలేకర్ గార్లు వారి బదులుగా నియమింపబడియున్నారు.
తహసీలు కాంగ్రెసు కమిటీలు 19
టౌను కమిటీలు 13
1921 జులై నివేదిక ననుసరించి ఈ ప్రోవెన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యులసంఖ్య 3- 28- 966

పంజాబు అండు ఎన్. డబ్ల్యు. ఎఫ్. పి. ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

కార్యనిర్వాహకవర్గము.
అధ్యక్షులు:— ఆగా మహమ్మదు సఫ్‌దర్ బి. ఏ. ఎల్ ఎల్. బి
ఉపాధ్యక్షులు:— ఎల్. దునిచందు బారిస్టరు. శ్రీమతి కుమారీ లజ్జావతి
కార్యదర్శులు:— లాలా భీమసేన్ సాచర్ బి. ఎ. ఎల్. బి.
కోశాధ్యక్షులు:— లాలా ధనీరాం భల్లా
ఎగ్జిక్యూటివు కమిటి సభ్యులు 5
ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 200

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీల పేరులు:—

1 హిస్సార్ 2 కర్నాల్ 3 కఙ్గ్రా 4 లూథియానా 5 అమృతసర్ 6 గుజరన్‌వాలా 7 జేలమ్ 8 మియన్‌వాలీ 9 ఝూంగ్ 10 డి. జి. ఖాన్ 11 పెషావరు 12 డి. ఐ. ఖాన్ 13 రోహతక్ 14 అంబాలా 15 హోషియార్పూర్ 16 ఫిరోజ్‌పూర్ 17 గురుదాస్ పూర్ 18 గుజ్రాత్ 19 రావల్పిండి 20 మాంట్గోమరీ 21 ముల్తాన్ 22 షేక్‌పూర్ 23 కోహాట్ 24 గుర్గాన్ 25 సిమ్లా 26 జలంధర్ 27 లాహోరు డిస్ట్రిక్టు 28 లాహోరుసిటీ 29 సైల్‌కోట్ 30 షాహపూర్ 31 అట్టక్ 32 లియాల్‌పూర్ 33 ముజఫర్‌గడ్ 34 హజరా 35 బన్నూ.

తక్కిన కాంగ్రెసు కమిటీలు. 328. తేదీ 31-7-21 నివేదిక ననుసరించి ఈ ప్రావిన్సులో నున్న కాంగ్రెసు సభ్యుల సంఖ్య 1,02,307.

ఢిల్లి ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ.

జిల్లా కాంగ్రెసుకమిటీలు. 1 ఢిల్లీ 2 మధ్రా 3 మీరటు 4 ముజఫర్నగరు.

1921 డిసెంబరు నివేదికచొప్పున ఈప్రావిన్సులోని సంఖ్య 55000

అజ్మీర్ అండు రాజపుటానా ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ.

కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు:—పండిత గౌరీశంకర భార్గవ్

కార్యదర్శులు:—కున్వర్ చందుకరాన్ సర్దా

శ్రీమతి గోమతీదేవి భార్గవ. ఎగ్జిక్యూటివు కమిటీ సభ్యులు 21, ప్రొవిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యుల సంఖ్య 100.

జిల్లాకాంగ్రెసు కమిటీలు - కార్యదర్శులు

1 అజమీర్	డాక్టర్ అబ్దుర్ అజీజ్ సాహేబు
2 బీవార్	బి. డి. హోడా
3 నసీరాబాద్	శాంతి ప్రసాద్జీ
4 కేక్రీ	త్రిలోక చంద్
5 డియోలీ	
6 మౌంటు అబూ	
7 నీమచ్	
8 ఇండూరు కంటోన్మెంటు—	ఫిగన్ లాల్జీ
9 మోవా కంటోన్మెంటు—	హెచ్. ఎన్. పాఠక
10 సిహోర్ కంటోన్మెంటు	
11 ఝాన్సీ (బుందేలఖండ్‌కొఱకు)	ఆర్. ఎల్. నిగమ్

1921 సెప్టెంబరు 8 తేది నివేదిక ననుసరించి ఈ ప్రావిన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యులు 5,000

సి. పి. (హిందూస్థాని) ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

కార్యనిర్వాహకవర్గము

అధ్యక్షులు:—శ్రీయుత ఇ. రాఘవేంద్రరావు

ఉపాధ్యక్షులు:—బాబూ గోవిందదాసు

మహమ్మద్ అబ్దుల్ ఖాదర్ సిద్ధిక్

శ్రీయుత ఉమాకాంత బల్వంత్ ఘాటే.

కార్యదర్శులు:—కేశవరామచంద్ర ఖాండేకర్

ఠాకూరు లక్ష్మణసింగు

కోశాధ్యక్షులు:—శ్రీయుత శ్యామ సుంద భార్గవ

ఎగ్జిక్యూటివు కమిటీ సభ్యుల సంఖ్య 10. ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 120.

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు:— (1) జబ్బల్పూరు (2) సౌగర్ (3) డామో (4) సియోనీ (5) మాండ్లా (6) హోషంగాబాదు. (7) నర్సింగ్పూర్ (8) నిమార్ (9) ఛింద్వారా (10) బెటుల్ (11) రాయిపూర్ (12) బిలాస్‌పూర్ (13) డ్రగ్ (14) బాలఘాట్ 6-12-21 నివేదిక ననుసరించి ఈ ప్రావిన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యులు 149065.

సి. పి (మరాటీ) ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ.

ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 100

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీ - సెక్రటీలు:—

(1) నాగపూరు నారాయణరావు సండశ్యూరుకార్ (2) వార్ధా టి. కే. దేశపాండే (3) చాందా భిన్నారీ (4) భండారా. జి. పి. దేవో తాలూకా కాంగ్రెసు కమిటీలు 15 నగర కాంగ్రెసు కమిటీ 1, 25-11-21 నివేదిక ననుసరించి ఈ ప్రావిన్సులోని కాంగ్రెసు మెంబర్లు 52940

బేరార్ ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు:—మాధవ శ్రీహరి ఆని

ఉపాధ్యక్షులు:—అన్నాజీ రామచంద్ర షిప్రూకర

త్ర్యంబక లక్ష్మణపిరోడే

కార్యదర్శులు:—వామన్ గోవింద్ మొహరిక్

కోశాధ్యక్షులు:—జయరాం దేశవ్ అసనేక్ ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీసభ్యులు 10 ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 199.

డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు - సెక్రటరీలు :—

(1) మోత్‌మల్ ఆర్. వి. వర్శీ. టియన్. బౌమట్ (2) అకోలా ఎస్ వి. సెల్కార్ (కెం. ఆక్) పి సి. గోగ్టేకర్, ఎ. బి. బొస్టర్ (3) అమ్రాటీ వి. డి భాగవత్, డాక్టరు డి. బి. సోమన్ (4) బుల్దానా సి. వి. గార్డే. ఆర్. డబ్ల్యు పట్నాక్. తాలూకా కాంగ్రెసు కమిటీలు 21, పరగణా కమిటీలు 100 తే 29-11-21 నివేదిక ననుసరించి ఈప్రావిన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యులు30000

బీహారు ప్రావిన్షియలు కాంగ్రెస్ కమిటీ

కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు:—మౌల్వీ మజ్రుల్‌హక్

ఉపాధ్యక్షులు:—శ్రీయుత దీపనారాయణ సింగ్ బాబూ వ్రజకిశోర ప్రసాద్

కార్యదర్శి:—బాబూ రాజేంద్ర ప్రసాద్

కోశాధ్యక్షుడు:—బాబూ వార్ష్ణి ప్రసాద్ ఝుఝున్‌వాలా.

ఎగ్జిక్యూటివు కమిటీ సభ్యులు 15 ప్రొవిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభులు 284. తే 19-11-21 నివేదికననుసరించి ఈ ప్రోవిన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యులు 350000.

ఉత్కళ ప్రొవిన్షియలు కాంగ్రెస్ కమిటీ

కార్యనిర్వాహక వర్గము:—

అధ్యక్షులు:—పండిత గోపబంధుదాసు

ఉపాధ్యక్షులు:—శ్రీయుత జగబంధు సింహా

కార్యదర్శులు:—
కోశాధ్యక్షులు:— } భాగరథీ మహాపాత్రో

ఎగ్జిక్యూటివ్ కమిటీ సభ్యులు 11 ప్రో. కాంగ్రెసు కమిటీసభ్యులు 100, డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు (1) కటకు (2) పూరీ (3) బాల్సారు (4) సాంబల్పూరు గంజాము. తే7-12-21 నివేదిక ననుసరించి ఈ ప్రోవెన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యులు 54085

బెంగాల్ ప్రొవిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ

అధ్యక్షులు:—శ్రీయుత హర్దయాలు నాగ్ శ్రీయుత శశాంక జీవన రాయ్

ప్రొవిన్షియలు కాంగ్రెసు కమిటీ సభ్యులు 328 జి డిస్ట్రిక్టు కాంగ్రెసు కమిటీలు:—(1) బర్ద్వాన్ (2) బీర్భూమ్ (3) బాంకూరు (4) మిడ్నపూరు (5) హుగ్లీ (6) హవ్‌రా (7) 24 పర్గనస్ (8) కలకత్తా (9) నాడియా (10) మూర్షిదాబాదు (11) జెస్సోరు (12) ఖుల్నా (13) రాజ్‌సాహి (14) డినాజ్‌పూరు (15) జలపైగ్యూరీ (16) డార్జిలింగు (17) రంగ్పూరు (18) పబ్నా (19) బోగ్రా (20) మాల్డా (21) డక్కా (22) మైమన్సింగు (23) ఫరిద్పూరు (24) బాకరుగంజి (25) టిప్పేరా (26) నోక్‌హాలి (27) చిట్టగాంగ్ (28) సిల్హెట్ (29) కచారు.

సహాయకసంఘములు 964. తే. 2-7-21

నివేదిక ననుసరించి ఈప్రావెన్సులోని కాంగ్రెసు సభ్యుల సంఖ్య 1,72098

పెద్దన కళానైపుణ్యము

తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు, బి. ఏ.

మనుచరిత్రమున ప్రవరులిద్దఱు. వరూథిని మాత్ర మొక్కతయే. ఒకప్రవరుఁడు పోయినాఁడు. ఆస్థానమున మఱియొకఁడు వచ్చినాఁడు. యథార్థమునకు వీరిద్దఱైనను వరూథిని కొక్కఁడే. ఋజుప్రవరుఁడు నిర్గమించునపుడు వరూథిని వచ్చి పైఁబడి మన్మథోద్రేకము నకుఁ బాలుసేయ దొడంగిననుఁ బ్రవరుఁడు చలింపక "యం సద్వయంబంటి పొమ్మంచుఁ ద్రోచెను." వరూథిని కాశావిభంగమై యేడ్చుచు వచ్చెను. కన్ను లెఱ్ఱనగువఱకు నేడ్చి యాతనినిందింప నారంభించెను. ఆశ నిరాశ చేసికొనక పూర్వపు వైఖరిహ్యములు చూపుచు వాని నొడంబఱచు కొను దృష్టితో—

సీ. వెలిఁబెట్టిరేబాడబులు పరాశరుఁ బట్టి దాశకన్యాకేళి తప్పఁజేసి
స్వారాజ్యమేలంగ నీరైరె సుర లహల్యాజారుఁడైన జంభాసురారి
ననువుకాఁడె వేల్పునాగవాసముగూడిమహిమఁగోల్పడియెనే మాందకర్ణి
కులములో వన్నెతక్కువ.యయ్యెనే గాధిపట్టికి మేనకచుట్టఱికము

వారికంటెను నీమహత్త్వంబు ఘనమె
పవనపర్ణాంబుభక్షులై నవసి యినుప
కచ్చడాల్గట్టుకొనుమునిముచ్చులెల్ల
తామరసనేత్రలిండ్ల బందాలు గారె.

అని తనబెట్టు చెడకుండ - స్త్రీలకు స్వతస్సిద్ధమగు నుదాసీనభావము విడువకుండ - గంభీరముగఁ బలికెను. దానికి ప్రవరుఁడు మఱలఁ బ్రత్యుత్తర మీయలేదు. తనయగ్నిహోత్రమును తనదేవతలను నారాధించి స్వస్థానముఁ జేరెను.

ఈయతుకు మఱల మాయాప్రవరుని యారంభవాక్యముతోఁ గలియవలెను. వరూథిని కతఁడు మాయాప్రవరుడుగఁ దోఁపరాదు. తోఁచిన వేసినపథకమంతయుం జెడిపోవును. అతు కెట్లున్నదను నంశము విచారింపవలయును. పెట్టినయతుకు తెలియకుండ చేసిన పనివానిపనివానితనమే పనివానితనము. ఒకరిని మఱియొకరుగా భ్రమింపఁ జేయవలయును. ఒక్కనాఁడు కాదు. కలయికయున్నన్నాళ్లును తెలియకుండ నుండవలెను. ఈయతుకు కడు నిపుణముగఁ బెట్టినాఁడు. వరూథిని త్రోసివేసిన వానిని మెత్తఁబఱచుటకు మఱల నుపక్రమించెను. దానికేమియు జవాబుచెప్పకుండ వినుచుట పెద్దనేర్పు. ప్రత్యుత్తర మీయకపోవుటచేత నామె కాశనిచ్చుట కవకాశమున్నది. త్రోపున కామె యేడ్చినది. తిట్టినది. నీతులు

చెప్ప నారంభించినది. మొత్తముపై నతనికి దేబ్రయత్నిం చినది. వీనికన్నిటిని నాతఁడూరకున్నాఁడు. ఈయూర కుంపులో ప్రవరునిభావము వేఱు. వరూథినికి గోచర మైనభావము వేఱు నని చెప్పనక్కఱలేదుగదా 'కామీ స్వతాంపశ్యతి' యని కాళిదాసు చెప్పినట్లు ప్రణయజనము వేపని యొందునిమిత్తమై చేసినను కామకృతమది లేననిమి త్తమే చేసినట్లే యెంచుకొనును. వరూథిని తనమనోహరుఁడు తనయేప్పనకును ననునయములకును పశ్చాత్తప్తుఁడు కాకపోవుట యని యనుకొనినది. లేకున్న నాప్రయత్నము వలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ఆశ లేనిది ప్రయత్నము నుండదు. ప్రవరుఁడు వరూథినిని పరిత్యజించి పోవునప్పుడు యామె యాశాసమేత యయి యుండెను. ఆయాశచే సమావృతయై యుండునెడ ప్రవరుఁ డీరీతిని గనుపట్టెను.

సీ. పసిఁడితోరముతోడిబాహువల్లనెత్తి సారెకుఁబాదలపైఁ జాఁచిచాఁచి
బింబాధరంబుగంపింప నొయ్యన విపంచీస్వనంబున జటు చెప్పిచెప్పి
దిశల మార్గాన్వేషవీక్షలోచనవీక్షిగణముచే దోరణ గట్టికట్టి
కమనీయ[illegible] కనక ద్రవంబున నా [illegible]
గీ. యానితంబనివిలంబి [illegible] [illegible]
దీధితులునడ్డగొనగుచు దేవపూజనిగుడుచిదిమెడికపటభూసు రునిగనియె.

అతఁడు వెళ్లిపోవునపు డామె యేమిగన్నది? దేవతా ప్రార్థనము సేయుట విన్నది. ఈక్రొత్త ప్రవరుఁ డేమి చేయు చున్నాఁడు? దేవపూజకు పుష్పములు కోయుచున్నాఁడు. చూచునప్పటి కామెకు గుండె జల్లు మనియెను.

సీ. తొలుదొల్తవానిఁ గన్నులఁగాంచినప్పుడ పల్లవాధరగుండె జల్లుమనియె
నట రెండుమూడంజలరుగునప్పుడ గాళ్లపంకజాక్షికి తొట్రుపాటుగదిరె
[illegible] జనునప్పుడ ముఖాంబుజంబు నను గంబుకంధరకు దైన్యంబు తోఁచె
గదిసినిల్చినయప్డు కనుదోయి కెప్పల లలనకుమిగుల జంచలత దెరపి
కటకటా యనునప్పుడ [illegible]ద్దదిక వొడమెఁ
జెరఁగుఁ బట్టినయప్డు లేఁజెమట గ్రమ్మె
[illegible]లసిమాటాడ నర్కింప దలచి మోముఁ
[illegible]రకొనిచూచునపుడ [illegible]కన్నీరు పొడమె.

నోటివెంట [illegible]మాట రాదయ్యెను. ఎట్లో మాట [illegible]గ్రుటుకొనుచు [illegible]తని నామెయే పలుకరించెను. తన మొదటిబెట్టు [illegible]లెను. వెనుకటివానితరువాయి యందు [illegible]నెను.

[illegible]గ్యముఁ బూని నీవు కడు నిర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునన్
రావై తేఁ[illegible]గానియిందులకు [illegible] బోకి యే
[illegible] వెక్కుఁడో నిడెద న్వొడమువాంఛ నర్భాగ ప్రాణమీ!

ని నాచారవంతుండవై బ్రతుకుము. నేనేచచ్చెద[illegible] ఇంతేనా యింతకంటె నేమైన నున్నదా? సపై యమేమ కదా దీనికి కారణము [illegible] యనేకవిధములు మొప్ప చెప్పలచే బలిమూలఁ [illegible]. అప్పటి ప్రవరునిరీతి పెద్దనకవి నేర్పుగా వర్ణించినాఁడు. ఇది మఱియొకనికి శక్యమా?

సీ. కొనసాగి [illegible] బ్రాసము [illegible]
యుదుటుంజూ[illegible] చెప్పఁదలఁచి
సంతసంబున ముఖాబ్జమునందుఁ [illegible]
కందళి పకయుండ [illegible]
[illegible]గామైఁ దోఁచు శృంగారచేష్టల
[illegible] చెప్పి [illegible] సార్థ్యమున [illegible]
పొడమునసావేశమున వచ్చు నరోత్తమ్ము
లాదివిశాలుకకు రామండఁ గ్రుక్కి
మస్తకమువాంచి [illegible] [illegible] ముద్ర
నేల బోటద్రే లవ్రాయుదు నిలిచి [illegible]
సేపు వెడవెడ చింతించి [illegible]
యొత్తిసన్నంపు [illegible] నిట్టు లనియె,

వెనుక నేమియు మాటాడకుండ నాపని చేసినాఁడు. ఈనడుమ యవకాశము వారియభిప్రాయము మాఱ్చుటకు కల్పించినాఁడు. మనసు మాఱినది. మొదటఁజేసిన చేష్టకు వ్యతిరేకముగా నాతఁడే మఱియొక కార్యము చేయునప్పుడు మేధాశాలి యెంత జాగరూకతతో ప్రవర్తించునో యా మార్గమంతయును పై పద్యమునఁ జూపియున్నాఁడు. ఇట్టి హైన నాతఁ డాడినమాటలకన్న నా సదిగ్ధస్థితియందున నుండునవస్థను వర్ణించుట మఱియొక మార్గమునఁ సాధ్య ము కాదు. ఇట్టిరచన కెంతయో ప్రపంచానుభవ ముండ వలెను. అందున నిది ఋజువర్తనుని మాఱ్పు కాదు. మాయవేషము వేసికొనినవాని మాఱ్పు. ఈమాఱ్పులో కాపట్య మేమాత్రము బయలుపడినను కార్యమంతయుఁ జెడును. భావము లనుభావ్యములు కావచ్చును. కాని వానిని పైకి విప్పిచెప్పుట కఠినం కష్టము. సామాన్య మానవునకును కవికిని గలభేదమే యిది. భావముల నందఱు ననుభవింతురు. అవి యిదమిత్థ మని తెలిసికొనువార లరుదు. తెలిసికొందురో వానిని చెప్పువా రరుదు. తెలిసి కొనువారు పండితులు. చెప్పువారు కవులు.